સળંગ ગ્રંથાંક ૨૮૪-૨૮૬
REGISTERED NO B 1905

वर्ष १५ मुं
सं०१९८१
ई०१९२५

विविध ग्रंथमाला

विभाग २ जो
ग्रंथनो अंक
४ थी ६

ચાલુ સાલમા પૃ૦ ૧૫૦૦, મૂલ્ય૪, પાકા પૂઠા ૫)

તંત્રી અને સંપાદક ભિક્ષુ-અખંડાનંદ

श्री भक्तचरित्र

भाग पहेलो

અનુવાદક મગનલાલ હરિકૃષ્ણ મહેતા

છુટક મૂલ્ય ૨ા પાકું ૨॥

प्रसिद्धिस्थान—सस्तुं साहित्य वर्धक कार्यालय

अमदावाद
ભદ્રની પાસે

मुंबईमां
કાલબાદેવી

‘વિવિધ ગ્રંથમાળા’ વર્ષ ૧૫ મું-સળંગ ગ્રંથાંક ૧૮૪થી
૧૮૬, વિભાગ બીજાનો ગ્રંથાંક ૪થી ૬, સંવત ૧૯૮૧

ॐ

श्रीभक्तचारित्र

અથવા ભક્તિરસામૃત

ભાગ ૧ લો

(ભક્તિરસથી ભરપૂર ૨૯ ચરિત્ર)

શ્રીઅતુલકૃષ્ણ ગોસ્વામીપ્રણીત ‘ભક્તેર જય’ ઉપરથી
અનુવાદક મગનલાલ હરિકૃષ્ણ મહેતા-ભરૂચ

सस्तुं साहित्य वर्धक कार्यालय तरफथी
સંપાદક અને પ્રકાશક ભિક્ષુ-અખંડાનંદ
સ્થળ અમદાવાદ અને મુંબઈ

આવૃત્તિ પહેલી, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૦૮, પ્રત ૩૩૦૦, સંવત ૧૯૮૧
છૂટક મૂલ્ય ૧।, પાકું ૧।।, માર્ગવ્યય જૂદું

अनुक्रमणिका

અમદાવાદમાં 'શ્રી સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય'માં
ભિક્ષુ અખંડાનંદના પ્રબંધથી મુદ્રિત

प्रकाशकनुं निवेदन

ભારતવર્ષમા ભક્તચરિત્રનુ અતિ પ્રસિદ્ધ પુસ્તક નાભાજીકૃત '**ભક્તમાળ**' છે એ ઉપરાન્ત ભક્તમાળમા નહિ આવેલા એવા ભક્તચરિત્રોનુ એક પુસ્તક ઓરિસ્સા પ્રાતમા ત્યાની ઉત્કલ ભાષામા 'દાઢર્ય ભક્તિરસામૃત નામનુ છે એનો સારાશ લઇ કેટલાક સુધારાવધારા સાથે બગાળીમા એક 'ભકતેર જય' નામે પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયેલુ છે

આ ગ્રથ ઉપર્યુક્ત 'ભકતેર જય'ના સ્વતત્ર અનુવાદરૂપે પ્રસિદ્ધ કરતા તેના લેખક-પ્રકાશક મહાશયોનો હૃદયપૂર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ એમાના ત્રણ સિવાયના બધા ચરિત્ર આમા અપાયા છે અનુવાદક બધુને હાથે પ્રથમ મૂળ ગ્રથનો સીધો અનુવાદ આઠ દશેક વર્ષપર તૈયાર કરાવ્યો હતો એ પછી તેમા કેટલાક સક્ષેપની તેમજ સુધારાવધારાની આવશ્યકતા જણાતા તે કાર્ય-ચરિત્રમાની હકીકતો તેમજ ભાવ જળવાય અને સ્પષ્ટ થાય તેવી રીતે-આ સેવકે યથામતિ બજાવ્યુ છે માણસમાત્ર ભૂલને પાત્ર હોવાથી સુયોગ્ય સજ્જનો તરફથી એ ખાતે જો કાઇ સૂચના મળશે તો ઉપકાર સાથે તે ઉપર ધ્યાન અપાશે

ગ્રથમા સ્થળે સ્થળે ભક્તિરસનો જે અમૃતમય પ્રવાહ વહી રહ્યો છે, તેને લઇને આ પુસ્તકનુ બીજુ નામ મૂળ ઉત્કલ ભાષાના ગ્રથ ઉપરથી '**ભક્તિરસામૃત**' રાખ્યુ છે

કોઇ માણસ એકાદ ઇચ્છિત વસ્તુ બનાવવાનો પ્રયોગ શરૂ કરી દે, તે પહેલા તે પ્રયોગમા કામ લાગનારી વસ્તુઓ, ક્રિયાઓ, દેશ, કાળ, વગેરેના ગુણ, ધર્મ, રચના તેમજ તેમા રહેલા મૂળભૂત તત્ત્વો અને નિયમોને લગતુ જ્ઞાન, તથા પૂર્વના અનુભવ અને સિદ્ધાતોની માહીતી પણ તેણે મેળવવીજ જોઇએ, નહિ તો લાભને ઠેકાણે નુકસાનજ થઇ બેસે

એજ પ્રમાણે આ સસારરૂપી મહાન પ્રયોગશાળામા પ્રવેશવા પહેલા પણ માણસે જો એમાના તત્ત્વો, પદાર્થો, નિયમો, અનુભવો તથા સિદ્ધાતોનુ કાર્યકારણસહિત જ્ઞાન ન મેળવ્યુ હોય, તો તેનુ પરિણામ પણ અવળુ જ આવે જગતમા મોટે ભાગે ફેલાઇ રહેલા દુ ખ, દારિદ્ર્ય, અને રાગદ્વેષાદિ આસુરી ભાવોનુ મૂળ કારણ આ સર્વથી વધારે અગત્યની અને સર્વથી પ્રથમ જાણવા જેવી બાબતોનુ અજ્ઞાનજ છે

પ્રાચીન ભારતમા એટલા માટે બાલ્યાવસ્થામાજ વેદાભ્યાસના પેટામા ઉપર્યુક્ત જ્ઞાન અપાઈ સારાસાર, નિત્યાનિત્ય તથા ગ્રાહ્ય અને ત્યાજ્ય વસ્તુસ્થિતિઓનો વિવેક રૂડે પ્રકારે શીખવાતો, તથા આદર્શભૂત વસ્તુસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટેના આવશ્યક ક્રમમા સમાઈ જતા વર્ણાશ્રમ-ધર્મ અને તેને અગે રહેલા કર્તવ્યોનુ જ્ઞાન પણ આપી દેવાતુ. એ જ્ઞાન

શિક્ષકોના મુખથી મળવા સાથે તેમની ઉત્તમ નિષ્ઠા અને આચરણ વડે વળી વધારે મળતુ, અને તેથી સહજે સહજે-કહતા આબાદ રીતે-વિદ્યાર્થીઓના હૃદયમા તે વસી જતુ કેમકે એ જ્ઞાનને આપવાવાળા શિક્ષકો પણ કર્તવ્ય-પ્રાપ્તવ્યના પારને પામેલા મુકતાત્માઓ તેમજ જ્ઞાનચારિત્ર્યસપન્ન નિષ્કામ ભકતો, યોગીઓ અને વિદ્વાનો હતા એમની નિસ્પૃહતા, સયમ, સરલતા, પરોપકારવૃત્તિ, વિદ્વત્તા, પરમાત્મનિષ્ઠા અને પ્રતિભા જોઇને મહાન સમ્રાટો પણ વદન કરતા અને તેમની સેવા કરવામા અહોભાગ્ય માનતા

એ સમયના વિદ્યાર્થી બટુકો અને બ્રહ્મચારીઓ એવા યથાર્થ શિક્ષકો અને શિક્ષણતળે વર્ષોસુધી ઘડાવાથી તેમનો પોતાનો આદર્શ પણ તેમના જેવાજ બનવાનો બધાતો, અને તેથી કરીને તેમનો ગૃહસ્થાશ્રમ પણ એ આદર્શની સાધનારૂપજ બની રહેતો આમ હોવાથી સમગ્ર માનવસમાજમા અનેક ઉચ્ચ ગુણો સ્વભાવરૂપે બની રહેલા હતા વળી એ સમયે ધર્મઢગોને ઉઘાડા પાડી યોગ્ય સજાએ પહોચાડવાનો ધર્મશાસ્ત્રને અનુસરતો પ્રબધ રાજ્યવ્યવસ્થામા હોવાથી અત્યારની પેઠે ધર્મના ધતિગ પણ એ સમયમા નભી શકતા નહિ પાછળથી દેશની દુર્દશાની શરૂઆત થતા પહેલા ઉક્ત પ્રકારના શિક્ષણ અને શિક્ષકોની ઓછપ અવશ્ય થવા માડેલી હશેજ, કે જેને પરિણામે રાજાઓ રાજધર્મ ચૂકી વિષયવૈભવના ગુલામ બન્યા અને તેનેજ ખાતર રૈયતના લોહી રેડવા લાગ્યા એક રાજપૂત રાજાએ તો વિદેશી વિધર્મી બાદશાહને મદદે બોલાવ્યો પરિણામે એવી દશા આવી કે વેદાભ્યાસ તો શુ પણ જનોઇ અને ચોટલી સુદ્ધા જારી રહેવી મુશ્કેલ થઇ પડી, લાખો હિદુ સ્ત્રીપુરષોની કતલો થઈ, લાખોને પરદેશ લઇ જઇ ગુલામતરીકે વેચવામા આવ્યા અને કરોડોને મુસલમાન બનાવવામા આવ્યા ! આગળ જતા એ અધોગતિ કેટલી હદે પહોચી ગઇ તે તો પ્રસિદ્ધ વાત્ત છે અને અત્યારે નજરેનજર પણ જોઇ શકાય છે

એક તરફથી ધર્મને બહાને અનેક નવા નવા મઠમદિરોની અને ધર્મ-ઢગોની વૃદ્ધિ થતી ચાલી, તથા બીજી તરફ પ્રભુપરાયણ અકિચન સાધુ બ્રાહ્મણો અને દીનદુખીઓની સેવા અર્થે આગલા વખતમા સ્થપાયલા મઠમદિરો પણ કનક અને કાન્તાના ઉપાસક પામર વિષયી વ્યવસ્થાપકોના લીલાક્ષેત્ર બનતા ચાલ્યા અને તેમની વિપુલ આવકો અને સપત્તિઓ મૂળનો ઉત્તમ હેતુ સાધવાને બદલે સ્વાર્થ અને દુરાચારનુ સાધન બની રહી

આ તો થઈ ધર્મના ધામોની અને ધર્મભકતોની વાત, પણ દેશભક્તિનો તાજો રચાતો માર્ગ પણ થોડો ઘણો એ દુર્દશાના ઝપાટામા આવી ચૂકેલો સભળાય છે હમણા હમણા બહાર આવવા લાગેલા કોઇ કોઇ ભોપાળા ઉપરથી એમજ થાય છે કે પ્રભુ કરે ને એવુ અધિક એ માર્ગમા ન પ્રવર્તે અને ન પ્રવર્તતુ હોય

ઉપલી તેમજ બીજી અનેક રીતે છેલ્લા સો વર્ષ દરમિયાન દુર્દશાએ આ દેશમા જે અત્યત દાટ વાળ્યો છે અને ભારતવર્ષને હજારો વર્ષ સુધી મહા આપત્તિઓ વચ્ચે પણ ટકાવી રાખવાવાળા સત્ત્વોનો જે ઘાણ કાઢયો છે તથા કઢાઈ રહ્યો છે, તેનો વિચાર કરતા કોઈ પણ વિચારક હૃદય કપી ઉઠેજ

આવી દેશદશામા જ્ઞાનભક્તિને લગતા સર્વોચ્ચ સિદ્ધાન્તોનો પણ અયોગ્ય-અનધિકારી માનવો દુરુપયોગ કરે, એ પણ બનવાયોગ્ય છે, કેમકે જ્યાસુધી વિવેકવૃત્તિ ન ઉદ્‌ભવી હોય અને સારભૂત વસ્તુસ્થિતિ તરફ મન ન વળ્યુ હોય, ત્યાસુધી પામર વિષયી જનોનો અતરનો ઇષ્ટદેવ તો વિષયવૈભવજ હોઇને તેને મેળવવા-ભોગવવા માટે બીજા પ્રકારો કરતા આ પ્રકાર તેમને સહેલો પણ પડે છે

આવા સમયમા ખરા પ્રભુભક્તા અને સાચા સાધુ બ્રાહ્મણ કેવા ઉચ્ચ જ્ઞાન ચારિત્ર્યવાળા હોય અને ખરી પ્રભુભકિત કોને કહેવાય, તે દર્શાવનારુ વાચન પણ ઉપકારકજ હોવાથી આ ભક્તિ તથા ભક્તોવિષેનુ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યુ છે

જ્ઞાનસામર્થ્યાદિ અનત ઐશ્વર્યોના અમાપ અખૂટ સાગરરૂપ પરમાત્મશકિતને શુદ્ધસત્ત્વ, આદ્યશક્તિ, પરાશક્તિ અથવા ચિત્‌શક્તિ કહે છે અને એ શક્તિવિશિષ્ટ પરમાત્માને શબળ બ્રહ્મ,સોપાધિકબ્રહ્મ અથવા સગુણ ઈશ્વર કહે છે, તથા તે શક્તિથી પણ પર-અનગ-શ્રેષ્ઠ-એવા પરમાત્માને ગુણાતીત, નિરુપાધિક પરબ્રહ્મ કહે છે ગીતામા ભગવાને આ ગુણાતીતની ઉપાસના કઠિન કહી છે, અર્થાત્ સગુણ ઈશ્વરની ઉપાસનાજ મનુષ્યોમાટે ઠીક છે આ ઉપાસના ઈશ્વરના અનત જ્ઞાન, સામર્થ્ય, રચના, વ્યાપકતા, ભક્તવત્સલતા વગેરે અમાપ ઐશ્વર્યના ચિતન કીર્તનાદિવડે પણ થઈ શકે છે અને અવતાર કે મૂર્તિદ્વારા પ્રભુને ભજવાથી પણ થઇ શકે છે એટલુ ખરુ કે આમાના કોઇ પણ પ્રકારે ભક્તિ કરવા છતા જ્યાસુધી તે અનન્યપણે, એકનિષ્ઠાથી અને સર્વ ભાવથી કરવામા ન આવે, જ્યાસુધી પ્રભુના અનત મહિમામા ચિત્ત ડૂબતા ન શીખે, જ્યાસુધી પ્રકૃતિમા સત્ત્વગુણનુ પ્રાધાન્ય ન પ્રવર્તે અને જ્યાસુધી પ્રભુચરણમાં દેહાદિકની અહતા-મમતાને અને યોગક્ષેમની ચિતાને ન સમર્પી શકાય, ત્યાસુધી તે ઉપાસના અપૂર્ણજ રહે છે અને તેના અતિમ ધ્યેય અથવા ફલરૂપ પરમાત્મદર્શનને પામી કૃતકૃત્ય થઇ શકાતુ નથી

આ ગ્રથમા વર્ણવાયલા ભકતો એવી ઉચ્ચ કોટીના હતા કે તેમ એ તેમના ચરિત્રોજ આપોઆપ કહી આપશે એનીસાથે વિચારશીલ વેદાતપ્રેમી સજ્જનોને કહેવાની જરૂર નથી કે જગન્નાથજીના કે શ્રીકૃષ્ણના રૂપે પ્રભુદર્શન પામવાની શક્તિ ભક્તના અસામાન્ય ભાવોમા પણ આવી શકે છે, અને સર્વશક્તિમાન પ્રભુતો તે રૂપે દર્શન આપવાને સદાકાળજ શક્તિમાન હોય છે વળી આ પ્રકારે પ્રભુદર્શનને પામેલા

ભક્તનેમાટે પછી ગુણાતીત પરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર પણ કાંઇ દૂર રહી શકતો નથી માટે આવા ભક્તો સદા વંદનીયજ છે અકૃતોપાસક શુષ્ક વેદાંતી કરતાં તો તેઓનો દરજ્જો બહુજ ઉંચો છે

ખરૂ છે કે, આ ગ્રંથમાના ઘણાખરા ભક્તો મોટા ભાષાપંડિત કે વક્તૃત્વશક્તિવાળા ઉપદેશકોતરિકે દેખાશે નહિ, કેમ કે તેઓ તો –

પોથા પઢ પઢ સબ મુએ, પંડિત ભયા ન કોય,
અઢાઈ અક્ષર પ્રેમકે, પઢે સો પંડિત હોય

આવા વાસ્તવિક પંડિત–પંડિતાઇના અંતિમ ફળને પ્રાપ્ત કરી કૃતકૃત્ય બનેલા–મહાત્માઓ હતા આવો જીવન્મુક્ત પુરુષ પૂર્વકર્મજન્ય પ્રારબ્ધને અનુસરીને બહારથી ગમે તો સુદામાના સમી સ્થિતિ ભોગવતો હોય છે જનકસમી સ્થિતિમા રહેતો હોય, પણ તેનામા અહંતા મમતારહિતપણુ, ઔદાર્ય અને દયા વગેરે ગુણોની જે ખીલવણી થયેલી હોય છે, તેને લીધે તેનાદ્વારા પ્રકટ કે અપ્રકટપણે ઉચ્ચ લોકહિત થયાવિના રહેવાનુજ નહિ મોઢેથી તે એક શબ્દનો પણ ઉપદેશ ન કરે તોપણ તેના ગુણ, અનુભવ, ભગવન્નિષ્ઠા, ચહેરો અને આચરણની મૂગી અસરો સેકડો પોથીપંડિતો અને વાણીવિશારદો કરતા માનવસમાજને માટે વિશેષ હિતાવહ, સુખપ્રદ અને સ્થાયી નિવડે છે

દરેક વર્ણ, આશ્રમ તેમજ ધર્મમા અને ખંડમા એવા અસામાન્ય સંત ભક્તો તેમજ ધર્મપ્રચારકો થતાજ આવ્યા છે સામાન્ય માનવોથી ન બને તેવા બનાવો તેમના અસામાન્ય જ્ઞાનચારિત્ર્યના પ્રભાવથી બની શકે એમા પણ આશ્ચર્ય જેવુ નથી પછી ભલે આપણે એને ચમત્કારનુ નામ આપીએ આવા ચમત્કારો દરેક દેશના ઉચ્ચકક્ષ મતભક્તો અને ધર્મપ્રચારકોના ચરિત્રમા આલેખાયલા હોય છે અલબત્ત એ શક્યતાને આગળ કરીને સાધુતાના પડદાહેઠળ આ જગતમા ચમત્કારોના ગપાષ્ટક પણ ચાલે છેજ, પણ તેમા દોષ સાચી સાધુતાનો કહેવાય નહિ છતા કોઇને એ ચમત્કાર અશક્યજ લાગે તો મેસ્મેરીઝમ તેમજ પ્રેતાવાહનની રીતે મનોબળથી જે જે અસામાન્ય બાબતો બની શકે છે–બની રહી છે,તેને લગતા ગ્રંથો વાચવાથી ખાત્રી થશે

પ્રભુના મહિમાને વધુ ને વધુ સમજતા અને અનુસરતા ચાલીને સંત ભક્તોની સર્વોચ્ચ ગતિને પ્રાપ્ત કરવી, એનેજ મનુષ્યનો સર્વોપરી આદર્શ ઋષિમુનિઓએ કહ્યો છે એ સિવાયની કોઇ પણ વસ્તુસ્થિતિવડે મનુષ્ય સત્ય,સર્વોત્તમ અને નિત્ય સુખનો ભાગી બની શકનાર નથી

જ્ઞાનચારિત્ર્યની ખીલવણી, એજ એ આદર્શને પ્રાપ્ત થવાનુ મુકામ સાધન છે, પરંતુ **मूलं नास्ति कुतः शाखा** ? જ્ઞાનજ ન મળ્યુ હોય ત્યા પછી અનુસરણ કયી વસ્તુનું કરે અને આદર્શ પણ ઉત્તમ કેમ કરીને બંધાય ? એટલા માટેજ ઉપર જણાવ્યુ છે તેમ આર્યાવર્તમા

અગાઉ જીવનની પ્રથમ અવસ્થામાજ જ્ઞાનચક્ષુ અર્પાઇ જતા અર્થાત્ પોતાના પડને લગતુ તેમજ દુનીઆના મૂળભૂત તત્ત્વો અને નિયમોને લગતુ જ્ઞાન, તેમજ સારાસાર, નિત્યાનિત્ય, સુખદુ ખ, વગેરેના સ્વરૂપ અને વિવેક તેમને વિદ્યાર્થી અવસ્થામાજ મળી જતા આથી કરીને તેઓનુ વાસ્તવિક હિત-ધ્યેય-પ્રાપ્તવ્ય પણ એજ અવસ્થામા તેમના ધ્યાનપર આવી જતુ, અને તે આદર્શ કયા ક્રમે, કેવા યત્ને તથા કેવા કર્તવ્યો અને વિધિનિષેધોનુ પાલન કરીને મેળવવો, તે પણ તેમના સમજવામા આવી જતુ આથી તેમનુ તે પછીનુ તમામ જીવન તે આદર્શને સાધ્ય કરવાની સાકળરૂપ બની રહેતુ

વર્તમાનમા તો એ પ્રકારના શિક્ષણ, શિક્ષક, આદર્શ, જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય, એ સર્વ નહિવત્ બની ગયુ છે આગેવાનો પણ ઋષિમુનિઓના શિક્ષણ અને પદ્ધતિઓ તરફ તથા જે એકને જાણવાથી સઘળુ જણાઇ રહે છે તેના તરફ ધ્યાન નહિ આપતા પાશ્ચાત્યોની પેઠે પરબારીજ પેગ બરી ચલાવવા માડે છે આથી બહુ જરૂરની બાબતો પણ રહી જાય છે,

જો એમ ન હોય તો આ દેશમા જ્યા ને ત્યા ખ્રિસ્તી મિશનો વ્યાપી જઇને દરમાસે આપણા લાખો ધર્મબધુઓને ખ્રિસ્તી બનાવી તેમની જાતિની વૃદ્ધિ અને આપણા ધર્મ તથા જાતિની હાનિ કરી રહ્યા છે અને તેખાતે જે શ્રમ અને ધનનો ભોગ આપી રહ્યા છે, તે બધુ સગી નજરે જોવાછતા સ્વદેશ, સ્વધર્મ અને સ્વજાતિના બચાવને અર્થે પણ આપણને કાઇ કરવાનુ ન સૂઝે ? સાત સમુદ્ર અને નવ્વાણુ નદીઓની પેલે પારથી આવીને વિદેશી વિધર્મી લોકો આપણા અત્યજો જેવા ધર્મબધુઓને પણ મેળવી કેળવીને અસ્પર્શ્યને બદલે સ્પર્શ્ય બનાવી શકે, એટલુજ નહિ પણ તેમનામાથી હજારોની સખ્યામા ખ્રિસ્તીધર્મપ્રચારક મિશનરીઓ પણ બનાવી શકે, અને આપણે આપણી બ્રાહ્મણ અને બારોટ જેવી વર્ણો કે જેમનો કુળધર્મજ મિશનરીપણાનો ગણાય, અને જેમના સતાનો દુર્દશાએ પહોચીને તે સ્વાભાવિક ધર્મથી છેકજ બાતલ બનતા જાય છે, છતા તેમનામાથી પણ આપણા દેશ, ધર્મ અને જાતિની હાનિ થતી અટકાવવાવાળા મિશનરીઓ આપણે નથી બનાવી જાણતા, અને જે શક્તિવાનો હજી વધારે ધનવૈભવ મેળવીને ગરીબોને વધારે ગરીબ બનાવે એવા હોય છે, તેમના સતાનોને ખાતર શાળા મહાશાળાઓ અને વિદ્યાપીઠો પાછળ લાખોનુ લોકધન ઉડાવીએ છીએ, એ તે કવુ કહેવાય ? એટલુ તો ખરૂજ કે પડે ઉત્તમ મિશનરી બનવા સિવાય બીજાઓને નજ બનાવી શકાય અને ભારતનો ઉત્તમ મિશનરી એટલે હજારોના પગાર વાળો પાશ્ચાત્યોનો લૉર્ડ બિશપ નહિ, પણ ગૃહસ્થ હોય તોપણ છેક અસગ્રહી, સર્વત્યાગી, બ્રહ્મચારી અને સર્વભાવે પ્રભુપરાયણતાપૂર્વક અનન્ય ભાવે કર્તવ્ય બજાવવાવાળો કર્મયોગી અથવા તો પરમાત્મસાક્ષાત્કારને પામી તન્નિષ્ઠ રહેવાવાળો જીવનમુક્ત સમજવો

ભગવત્કૃપાથી હજીપણ જાગી ઉઠાય તો સારૂ, નહિ તો હવે મુસ્લીમભાઇઓએ તો હદબહારના માર્ગોએ પણ કામ કરવા માડયુ છે **ૐતત્સત્**

સ ૧૯૮૨, માગશર સુદ ૧૧ **ભિક્ષુ-અખડાનદ**

मूळलेखकनो पूर्वभाष

(સારાશરૂપે)

જય કોનો ? ભક્તનો કે ભગવાનનો ? એના ઉત્તરમાટે બહુ વિચાર કરવા જવુ પડે એમ નથી સ્વય ભગવાનેજ શ્રીમુખે કહ્યુ છે કે —

"मद्भक्तपूजाभ्यधिका ।"

શ્રીયુત ઠાકુર વૃન્દાવનદાસની ભાષામા કહીએ તો —

" आमार भक्तेर पूजा आमाहैते बड
सेइ प्रभु वेदे भागवते कैला दृढ ॥"

આ કથન પ્રમાણેજ અમે ભક્તની જયઘોષણા કરવાને તૈયાર થયા છીએ એમા 'એક પથ અને દો કાજ' જેવો ઘાટ થયો છે, કેમકે ભગવાનની જયમા તો કેવળ ભગવાનના જયનીજ ઘોષણા આવે અને ભક્તના જયમા તો ભક્તનો અને ભગવાનનો બન્નેનો જય સમાઇ જાય છે

ભક્તચરિત્રના પ્રત્યેક પૃષ્ઠમા ભક્તનો જે અબાધિત પ્રભાવ પ્રકાશિત થાય છે, તથા ભગવાન અને ભક્ત વચ્ચેની પ્રીતિનો જે પવિત્ર પ્રવાહ વહન થયા કરે છે, તે ઉપરાત ભક્તચરિત્રદ્વારા 'ભક્તનો જય' પણ દેશદેશાતરમા ફેલાઇ જાય છે અમારો આ "ભક્તનો જય" પણ એ ભક્તચરિત્રનેજ આભારી છે

ઓરિસ્સા પ્રાતમા ઉત્કલ ભાષામા એક ભક્તમાળ છે, તેનુ નામ "દાઢર્ય ભક્તિ–રસામૃત" છે આપણા દેશ (બગાળા)મા ઉક્ત ગ્રથમાના ભક્તચરિત્ર છપાયા નથી એ ચરિત્રોમા કેટલાક ઐતિહાસિક વૃત્તાતો પણ મળી આવે છે અમે અમારા દેશબધુઓને એ ચરિત્રો સભળાવવાની ઉગ્ર ઉત્કઠા દાબી નહિ શકવાથી તેને બગાળી ભાષામા પ્રસિદ્ધ કરવાનો યત્ન કર્યો છે

છેવટમા જણાવવુ જોઇએ કે મે ઓરિસ્સા પ્રાતની ઉક્ત ભક્તમાળનુ અક્ષરશ ભાષાતર કર્યુ નથી આપણા દેશ(બગાળા)ની રીતિનીતિને અનુલક્ષીને તેમાથી સાર સાર ગ્રહણ કર્યો છે, અને તેમ કરતા કેટલેક ઠેકાણે થોડોઘણો સુધારોવધારો પણ કરવો પડયો છે ચરિત્રરૂપી ચિત્રના સ્વાભાવિક વિકાસનુ–સાધના અને ભક્તિરસનુ પરિપોષણ કરવા માટે સ્થાને સ્થાને એમા કેટલોક ઉમેરો કર્યો છે આથી કરીને આ પુસ્તક સારૂ થયુ છે કે મદ થયુ છે, તે અમે કહી શકતા નથી, પરતુ "ઉત્કલ વાર્તા" વગેરે ઉત્કલ ભાષાના પ્રસિદ્ધ સવાદ–પત્રોમા અમારા લખેલા ભક્તચરિત્રની પ્રશસા થઇ છે, તે ઉપરથી એવિષ અનાયાસે અનુમાન થઇ શકે એમ છે

શ્રી ગૌરપૂર્ણિમા શ્રી ગૌરાબ્દ ૪૨૫	ભક્ત–ચરણ–રેણુ–પ્રાર્થી **શ્રી અતુલ કૃષ્ણ ગોસ્વામી**

' भक्तेर जय ' नी भूमिका

(સારાશરૂપે)

ભકતનો જય ! ભકતનો જય !

જેમાથી અને જેનાથી આ ગ્રથ બહાર પડે છે, તે બન્ને કૃતાર્થ છે જેનાથી એ બહાર પડે છે, તેના મનમા પણ મને ધન્ય છે-મને ધન્ય છે, એમ થાય છે, અને જે સ્થાનમાથી તે પ્રસિદ્ધ થાય છે તેને પણ એવાજ પરમાનદનો અનુભવ થાય છે વસ્તુત આ જયોલ્લાસથી શ્રોતા વક્તા સકળ કૃતાર્થ થાય છે **ભકતનો જય ! ભકતનો જય !**

જે સ્થાનમા દુ ખ અને દુર્ગતિ-અશાતિ અને અસતોષ હોય છે, તે સ્થાનમા ' ભક્તનો જય ' ક્ષણભરમા સુખ અને સતોષ સ્થાપન કરે છે, માટે ભક્તના જયમા જગતનુ પણ એક અખડ કલ્યાણ રહેલુ છે

દરેક ધર્મમા કહ્યુ છે કે, " ભગવત્-તુષ્ટિ એજ પરમ ધર્મ છે, અર્થાત્ ભગવાનને પ્રસન્ન કરો, જેથી તમારા પાપ તાપ, દુ ખ શોક, આપત્તિ વિપત્તિ-સર્વ નષ્ટ થઇ જશે ' પરતુ એ તુષ્ટિ, તે પરમ પિતાના ભકતોની જયઘોષણામા જેવી રહેલી છે તેવી બીજા કશામા નથી **ભકતનો જય ! ભકતનો જય !**

ભગવાનની શક્તિ અનત છે તે પ્રભુજ ભક્તનો જયધ્વનિ કરીને તેનો પ્રચાર કરે છે પરાપૂર્વથી તે આજ દિન સુધીમા તેમણે હજારો વાર ભક્તના જયના ડકા વગાડયા છે, પણ તેટલાથી તે પૂર્ણકામની કામના પૂર્ણ થઇ નથી ભક્તના અતકરણમા પણ તેઓજ ધીમે ધીમે ભક્તના જયઘોષની શક્તિનો સચાર કરે છે

આ ગ્રથમા આ શક્તિ-સચારના લક્ષણે સ્પષ્ટરૂપે દર્શાવ્યુ છે તેમ, તેમા જય-ઉલ્લાસની સાથે આનદ-ઉલ્લાસના મધુર તરગો પણ ઉદ્ભવેલા જણાય છે **ભકતનો જય ! ભકતનો જય !**

ભકત મોટા ! ભકત મોટા ! જે ભગવદ્ભક્તિપરાયણ છે, તેજ મોટા છે—એક રીતે ભગવાન કરતા પણ ભક્ત ચઢી જાય છે

જે પરાધીન છે તે, જેની આધીનતામા હોય તેના કરતા મોટો હોઇ શકતો નથી, તે જેની આધીનતામા હોય તેજ મોટો હોય છે ભગવાનને ભક્તને આધીન કહેલા છે, એટલા માટે ભગવાનથી ભક્ત મોટા છે તેઓએ શ્રીમુખથીજ કહ્યુ છે કે -**अह भक्तपराधीन** **ભકતનો જય ! ભકતનો જય !**

ભકત મોટા ! ભકત મોટા ! ભક્ત ન હોય તો ભગવાનને કોણ પ્રકાશમા લાવે ? પ્રભુ નિત્ય પ્રકાશરૂપ છે, પરતુ ભક્ત તો તેમના તે પ્રકાશક રૂપના પણ પ્રકાશક છે અર્થાત્ તેઓ પોતાના જ્ઞાન, ભક્તિ, દયા વગેરે ગુણોરૂપી દીપકોના પ્રકાશવડે જગતના અનેક વિષયી અને પામર જીવોને સત્ય સુખનો રસ્તો બતાવનારા અને દીવે દીવો પ્રકટે તેમ તેમના

હૃદયમા જ્ઞાનભક્તિને પ્રકટાવનારા છે

ભગવાન તો રહ્યા અદૃશ્ય અને સર્વથી પર, અને આપણી બુદ્ધિ, મન અને ઇંદ્રિય, એ રહ્યા જડ, એટલે પછી આ જે ઘટ, મઠ, પટ, પર્વત, આકાશ, સમુદ્ર, નદી, કાનન, પ્રાત, કામ, ક્રોધ, લોભ, જન્મ, જરા, મૃત્યુ, સુખ, દુઃખ, તૃષ્ણા, રાગ, દ્વેષ, ભય વગેરે પદાર્થો છે, તે શા-વડે દેખાય છે, અને તે જૂદા જૂદા પ્રકારના કેવા કેવા ભાવથી કેવા કેવા દેખાય છે, તે કોણ સમજાવે ? બહારના આ પ્રકાશો, પ્રતીતિઓ, સ્ફુરણો અને ભ્રાંતિઓમાથી તત્ત્વશોધકો પોતાના મન, બુદ્ધિ અને ઇંદ્રિયને અલગ કરીને ચૈતન્યના માર્ગમા યોજે છે, કેમકે તે સર્વ વસ્તુ-ઓમા તેમનુ પોતાનુ ચૈતન્ય કે પ્રકાશ હોતા નથી આ મૃત્તિકા જેમ જડ છે, તેમ તે બધા પણ જડ હોય છે વળી શોધકના પોતાના મન, બુદ્ધિ અને ઇંદ્રિયમા જે પ્રકાશ–જે ચૈતન્ય દેખાય છે તે પણ તેમનુ પોતાનુ નહિ પરતુ બીજાનુજ હોય છે એટલા માટે તે 'બીજુ' કે જે મન અને વાણીથી જાણી શકાય એવુ નથી, તેને તો એ મન કેમ કરીને પ્રકાશી શકે ? જે પોતેજપ્રકાસ્ય હોય તે પોતાના પ્રકાશકનો કેવી રીતે પ્રકાશ કરી શકે ? આ પ્રમાણે હવે એ મન, બુદ્ધિ અને ઇંદ્રિય તો ભગવાનને પ્રકાશ કરી શકતા નથી તો પછી ભગવાનને કોણ દર્શાવી શકે ? એના જવાબમા કહીશુ કે ભક્તિજ ભગવાનને પ્રકાશિત કરે છે–દર્શાવી શકે છે **भक्तिरेवैन नयति, भक्तिरेवैन दर्शयति** । અર્થાત્ ભક્તિજ તેની પાસે લઇ જાય છે, ભક્તિજ તેનુ દર્શન કરાવે છે

नित्याव्यक्तोऽपि भगवानीक्ष्यते निजशक्तित ।

ભગવાન નિત્ય અને અવ્યક્ત છે મન બુદ્ધિ અને ઇંદ્રિયોથી તો તે કદિપણ વ્યક્ત થતા નથી તેમ છતા તે (કર્તુમકર્તુમન્યથા કર્તુ સમર્થ) પરમાત્મા વ્યક્ત પણ થાય છે અને દર્શન પણ આપે છે, પરતુ તે મનની કે બુદ્ધિની શક્તિથી નહિ પણ પોતાનીજ શક્તિથી

સૂર્યની પેઠે ભગવાનમા પણ પોતેજ પોતાનો પ્રકાશ કરવાની શક્તિ છે, એટલા માટેજ ભગવાન સ્વયપ્રકાશ કહેવાય છે તેમની આ સ્વપ્રકાશક શક્તિનુ બીજુ નામ 'શુદ્ધ સત્ત્વ' છે ત્રિગુણાત્મક અજ્ઞાનના-એટલે કે–પ્રકૃતિના સત્ત્વમા પણ પ્રભુનો એક ક્ષીણ–અસ્પષ્ટ સબધ છે ખરો, પરતુ તેનાવડે તેના યથાર્થ સ્વરૂપનુ જ્ઞાન થવુ અસભવિત છે, કેમકે પ્રકૃતિમાના સત્ત્વો શુદ્ધ નથી પણ મિશ્ર છે

अन्योन्यमिथुना सर्वे ।

અર્થાત્ રજ અને તમ, એ બે ગુણ થોડે ઘણે અશે પણ પ્રકૃતિના સત્ત્વગુણમા મળેલા હોય છે શુદ્ધ સત્ત્વ આવા મિશ્રણવાળુ હોતુ નથી એ સત્ત્વ તો સર્વોત્તમ, અખડ અને પૂર્ણ હોય છે એ શુદ્ધ સત્ત્વજ ભગવાનના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરનાર છે, પણ એ સ્વચ્છ સુનિર્મલ શુદ્ધ સત્ત્વ, ભગવાનના કથન પ્રમાણે પ્રકૃતિથી પર છે અને અપ્રાકૃત છે પ્રકૃતિના ગુણોવડે રચાયલા મન અને ઇંદ્રિયોથી આ પ્રમાણે ભગવાન

અગોચર હોવા છતા પણ એ પોતાની શુદ્ધસત્ત્વરૂપી શક્તિથી ભક્તને દૃષ્ટિગોચર થાય છે, કેમકે માનવપ્રકૃતિમા રહેલો સત્ત્વગુણ પણ પ્રભુની પોતાની શુદ્ધ સત્ત્વમયી સ્વશક્તિનુ–ચિત શક્તિનુ પ્રતિબિંબ-જ છે, તેથી પ્રભુભક્તિ સાથે આ શુદ્ધસત્ત્વ અને પ્રકૃતિગત સત્ત્વગુણને ગાઢો સબધ છે માનવપ્રકૃતિમાના એ સત્ત્વની ખીલવણી અથવા વિશુદ્ધિ કરવી–એટલે કે શુદ્ધ સત્ત્વને પ્રકૃતિમા સારી પેઠે પ્રતિબિબિત કરવુ એનુ નામજ ભક્તિ છે–એજ ભક્તિનુ સ્વરૂપ છે અને પ્રભુ દર્શન, એ તેનુ ફળ છે, કે જે ફળને પામનારો જન્મમરણાદિ દુખક્લેશોથી હમેશમાટે મુક્ત અને સચ્ચિદાનદ મય બની રહે છે

शुद्धसत्त्वाविशेषात्मा ।

પરતુ એ ભક્તિ તો ભક્તના હૃદયમાજ હોય છે અને ભક્તથીજ ભક્ત બને છે ભક્તિ ન હોય તો ભક્ત પણ રહેતો નથી. એટલા-માટેજ કહ્યુ છે કે, તે સ્વપ્રકાશનો પ્રકાશ કરવાને ભગવાન કરતા ભક્ત વધારે શક્તિમાન છે અને તેથીજ તે મોટા છે **ભક્તનો જય ! ભક્તનો જય ! ભક્ત મોટા ! ભક્ત મોટા !**

ભક્ત ન હોય તો ભગવાનને કોણ જણાવે ? અને કોણ જાણે ? કોણ ઓળખે અને કોણ ઓળખાવે ? કેમકે ભગવાન તો અસીમ રહસ્યોના પડદામા રહેલા છે તેઓ તો—**निहिता गुहायाम्** છે

ભક્ત ન હોય તો એમનુ એ અસીમ રહસ્ય કોણ બતાવે ? ભક્ત ન હોય તો એ દુર્ગમ–અતર્ક્ય ગુહામાથી કોણ તેમને સર્વની સમક્ષ બહાર કાઢી શકે ? "જીવનુ જીવત્વ જેમ અવિદ્યાથી ઉપહિત છે, તેમ ભગવાનનુ ભગવત્ત્વ અનત ઐશ્વર્યમય શુદ્ધ સત્ત્વથી ઉપહિત છે અને મુક્તિની અવસ્થામા–જ્ઞાનની અવસ્થામા એ જીવત્વ અને ભગવત્ત્વ, બને નિર્ગુણ–નિર્ધર્મક બ્રહ્મમા લીન થઇ જાય છે " વેદાતપ્રેમીઓ આ સિદ્ધાતને પુષ્ટ કરવાને સેકડો ચેષ્ટા કરે છે, પરતુ સત્ત્વ-શુદ્ધિદ્વારા પણ અનુરાગની અપાર શક્તિવડે વસ્તુનો જે યથાર્થ પરિચય થાય છે, તેના આગળ પણ પછી ભક્તિનો અભાવ રહેતો નથીજ વર્તમાન કાળમા અને ભવિષ્યમા તે શુદ્ધ સત્ત્વ સદાસર્વદા સ્વસ્થ–જાગૃતજ રહે છે મુક્ત જનોને પણ આ શુદ્ધ સત્ત્વ–ઉપહિત પરમાત્મા પોતાની મહત્તાવડે આકર્ષિત કરે છે આમ મુક્તજનોને પણ જે પ્રભુ સેવનીય અને વદનીય છે, તેને નામ, રૂપ, ગુણ, ક્રિયા, પરિણતિ, વિકૃતિ, વિલાસ કે વિભ્રમ નથી, પરતુ વળી એ હજારો નામ, રૂપ, ગુણ, ક્રિયા, પરિણતિ, વિકૃતિ, વિલાસ અને વિભ્રમવાળા પણ છે એ અનાદિ અજ્ઞાનથી કલ્પિત નહિ, પરતુ સત્ય સનાતન સ્વચ્છદ-વિહારી પરમ વસ્તુ હોઇ ત્રણે કાળમા બિરાજે છે પરતુ જો ભક્ત ન હોય તો એને કોણ ઓળખી શકે અને ઓળખાવી શકે ? ભક્તસિવાય આ વેદ–ગુહ્ય તત્ત્વનો મર્મ આ જગતમા કોણ સમજાવી શકે એમ છે ? ભગવાનને ઉડાવી મૂકવાને જે સઘળા કલ્પિત મતવાદોની ઉત્પત્તિ થઈ

છે, તેમને ભક્તસિવાય કોણ સિદ્ધ કરે એમ છે ?

ભગવાનના ભક્તો કયા હોતા નથી ? આપણી આ પૃથ્વીથી આરંભીને બ્રહ્માંડ અને પ્રકૃતિની બહાર પણ ભગવદ્ભક્તો નિવાસ કરે છે ભક્ત સર્વત્ર છે ભગવાનના નામ, રૂપ, ગુણ અને લીલા અવિરામ ચિત્તે નીરખીને ભક્ત પ્રભુપ્રેમીઓને તેના રહસ્ય સમજાવે છે અને તેના મહિમારૂપી અમૃતરસથી સર્વને ભિંજવી નાખે છે તે અમૃતરસનો આસ્વાદ લેતી વખતે અમારા તમારા જેવા તો શુ, પરંતુ જેઓ દુઃખથી આરપાર વિંધાઈ ગયા હોય તેમને પણ આનંદ થાય છે અને એ આનંદમાંથી એક નિત્ય, નૂતન અપૂર્વ લહરી ઉત્પન્ન થાય છે

ભગવાન પ્રપંચ અને પ્રકૃતિથી અતીત છતા પણ ભક્ત તેમને તે પ્રપંચમા—તે પ્રકૃતિમા લાવીને બેસાડે છે ભક્તના આકર્ષણથી પ્રપંચમા તેમજ પ્રકૃતિમા ભગવાનનો પ્રકાશ પડે છે તેઓ ભક્તના આકર્ષણથી ભક્તના વિનોદને માટેજ આવે છે **मद्भक्ताना विनोदार्थं करोमि विविधा• क्रिया ।**

વળી આ પ્રમાણે તે અવ્યક્તની અભિવ્યક્તિ થતી જોઇને અથવા જાણીને જે લાખો નરનારીની સકળ અસંભાવનાઓ અને સંશયો છિન્નભિન્ન થઇ જાય છે, એ લાભ પણ જગતને માટે જેવો તેવો નથી **भिद्यते हृदयग्रंथिश्छिद्यन्ते सर्वसशया ।**

તેટલા માટેજ કહ્યુ છે કે ભક્ત ન હોય તો ભગવાનને જાણે કોણ—ઓળખે કોણ ? જણાવે કોણ—અને ઓળખાવે પણ કોણ ? **ભક્તનો જય ! ભક્તનો જય ! ભક્ત મોટા ! ભક્ત મોટા !**

પરંતુ એ ભક્ત ભક્તિવડેજ છે ભક્તિ અને ભાવથી, સ્નેહ અને અનુરાગથી, પ્રેમ અને પ્રણયથી તથા આપ્તકામની પેઠે સર્વ લૌકિક પારલૌકિક કામનાઓ ત્યજી દઇને તે પ્રતિક્ષણે કેવા પ્રબળ યત્નથી અને અનુપમ આદરથી ભગવાનની ભક્તિ કરે છે, કે જેથી કરીને તેમના હૃદયમા આનંદનો સાગર ઉભરાઈ જાય છે અને નિત્ય નિત્ય શુદ્ધ સત્ત્વનો વિકાસ થાય છે,તથા જે પ્રભુ એક અને અખંડ છે તે તેમને સર્વ ખંડોરૂપે, એક અપરિચ્છિન્ન તે અનેક પરિચ્છિન્ન પદાર્થરૂપે અને અલૌકિક તે લૌકિક પ્રાણિપદાર્થરૂપે બની રહેલો દેખાય છે ! એ અસાધ્ય સાધનામા—એ અપરિચ્છિન્ન પરિચ્છિન્નના, એક અને અનેકના, અખંડ અને ખંડના તથા અલૌકિક અને લૌકિકના યુગલોના સંમિલનમાજ—ભક્તની અતુલનીય દક્ષતા રહેલી જણાય છે એટલા માટેજ ભગવાન ભક્તને આધીન છે અને એટલાજ માટે ભગવાન કરતા અમે ભક્તને મોટા કહીએ છીએ **ભક્તનો જય ! ભક્તનો જય !**

જે ભગવાનનો ચરણાકાંક્ષી ભક્ત થાય છે, તેને પહેલા અન્ય ભક્તને શરણે જઇ, તેમના ભાવથી ભાવિત થવુ પડે છે આ પ્રમાણે ભાવ શીખવાથી—ભાવથીજ ભક્ત થવાય છે **ભક્તનો જય ! ભક્તનો જય !**

જ્યા ભક્ત હોય ત્યા ભક્ત હોય અને ભક્તિ હોય ત્યાજ ભગવાન નિવાસ કરે છે, માટે **જય ! ભક્તનો જય ! જય !—ભક્તિનો જય ! —જય ! ભગવાનનો જય !**

સિમુલિયા—કલકત્તા **શ્રી બલાઈચાંદ ગોસ્વામી**

ॐ

श्रीभक्तचरित्र

અથવા ભક્તિરસામૃત

ભાગ ૧ લો

૧–ગણપતિ ભટ્ટ

ઉત્તરખંડમા 'કર્ણાટ' દેશના કાણિચારી ગામમા એક સર્વ-ગુણસંપન્ન, વેદવિદ્યાવિશારદ, નિષ્ઠાવાન બ્રાહ્મણ નિવાસ કરતા હતા, તેમનુ નામ ગણપતિ ભટ્ટ હતુ ભટ્ટની ભગવાનમા અટલ ભકિત–પ્રીતિ હતી તેઓ હમેશા એમજ ધારતા કે, આ સંસારમા સકળ પ્રાણીઓ જન્મમરણની બેડીમા ફસાયલા છે કેવળ એકમાત્ર પરબ્રહ્મ જગન્નાથજ નિત્ય–સત્ય છે તેમને જન્મ નથી, મરણ નથી, આશા નથી, તૃષ્ણા નથી તે સકળથી અતીત છે, માટે જે કોઇ તેમને શરણે જઈને તેમના પાદપદ્મમા પોતાનુ મસ્તક અર્પણ કરે છે તેને આ સંસારના સકળ રોગ–ભય,આધિ,વ્યાધિ, ઉપાધિ વગેરે સ્પર્શ કરી શકતા નથી, તેનેજ મુકિત મળે છે અને આખરે તે પરબ્રહ્મમા વિલીન થઇને જન્મ–મૃત્યુરૂપી ઘટમાળ-માથી બચી જાય છે તેમની કૃપાવિના કોઇ પણ જીવનો ઉદ્ધાર થતો નથી, પરંતુ તેમને મેળવવા કેવી રીતે ? સકળ શાસ્ત્ર જોતા માલમ પડે છે કે, તે પરબ્રહ્મ આપણા ઇંદ્રિય અને મનથી અગો-ચર છે તો એ અગોચરને જ્યાસુધી ન મળાય, જ્યાસુધી તેમની કૃપાપ્રસાદી ન મળે, ત્યાસુધી મુક્તિ મળેજ નહિ મુક્તિ મળવાનો બીજો ઉપાયજ નથી ત્યારે હવે શુ કરવું? વાહ ! તે ભગ વાન સર્વવ્યાપક છે, એટલે તે અહીં છે અને બીજે નથી, એમ

તો કહી શકાયજ નહિ અણુ પણ તે, બૃહત્ પણ તે, સગુણ પણ તે ને નિર્ગુણ પણ તે,સૂક્ષ્મ પણ તે અને સ્થૂળ પણ તેજ છે. તે નથી, એવુ કોઇ પણ સ્થાન,પ્રાણી કે પદાર્થ આ સકળ બ્રહ્માંડ મા છેજ નહિ અને હોઇ શકે પણ નહિ,માટે તેમના સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ ઇંદ્રિય અને મનથી અગોચર રૂપની પેઠે તેમનુ મન અને ઇંદ્રિયથી ગોચર (જોઇ શકાય તેવુ) સ્થૂળ રૂપ પણ હોવુ જ જોઇએ. અહા! તે મહાન પ્રભુનું એવું અદ્ભુત સ્થૂળ રૂપ કયા હશે? કયા પુણ્ય-ક્ષેત્રમા વિરાજતુ હશે? તે મહાન પ્રભુનુ રૂપ મળી આવે તો તે ગમે ત્યા અને ગમે તટલે દૂર હોય તથાપિ સકળ કષ્ટ સહન કરીને તે પરમ પવિત્ર મોક્ષદાયક પ્રભુના સ્થૂળ રૂપના દર્શન કરીને મોક્ષનો અધિકારી થઇશ અહા ! એ દિવસ કયારે આવશે ?

ગણુપતિ ભટ્ટ હમેશા આવાજ વિચારોમા નિમગ્ન રહેતા અને પ્રભુના સ્થૂળ રૂપને શોધી કાઢવાને તેઓ અનેકાનેક શાસ્ત્રો-પુરાણો વાચવા લાગ્યા આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલ્યા ગયા. જેમ જેમ દિવસો જતા ગયા, તેમ તેમ તેઓ વધારે આતુર થવા લાગ્યા તેમની ઉત્કઠાની સીમા રહી નહિ, તેમનુ અત કરણ ભગવત્પ્રેમના આવેશમા તરબોળ થઇ ગયું અને તેઓ વિરહની અતિમ અવસ્થા અનુભવવા લાગ્યા. એક વખત તેઓ બ્રહ્મપુરાણ વાચતા હતા, વાચતા વાચતા તેમને માલૂમ પડયુ કે.–" પરબ્રહ્મ સ્થૂળ રૂપ ધારણ કરીને શ્રી નીલાચળમા વિરાજે છે જે પુરુષ તેમના દર્શન કરે છે તે નિશ્ચય મોક્ષનો અધિકારી થાય છે અને ત્યારપછી તેને યમદ્વારમા જવુ પડતુ નથી અર્થાત્ તે જન્મમરણ માથી મુકત થાય છે"

બ્રહ્મપુરાણનો આ લેખ વાચી ગણુપતિ ભટ્ટ ગાડાઘેલા થઇ ગયા તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ પોતાના ઇષ્ટદેવતાની પેઠે તે વચનને–લખાણને છાતીસાથે ચાપવા લાગ્યા ઘડીકમાં મસ્તકે તો ઘડીકમા આખ પાસે લઇ જઇને તેના પ્રતિ પોતાનો ભકિતભાવ પ્રદર્શિત કરવા લાગ્યા થોડીવાર પછી તેઓ એકાએક આવેશમા આવી જઇને બોલવા લાગ્યાઃ–

" આ સસારને ધિક્ છે, મારી માયાજાળને પણ ધિક્કાર છે સ્ત્રી, પુત્ર અને ધનને પણ ધિક્કાર છે તથા મારા જીવનને પણ ધિક છે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા આ મર્ત્યલોકમાજ દેહ ધારણ કરીને નીલાચળમા નિવાસ કરે છે, તે ન જાણુતા અત્યારસુધી નકામા

ભટકયા કર્યું. અહા! બ્રહ્મના દર્શનથી જીવ અનાયાસેજ નિસ્તાર લાભ કરે અને સત્યાસત્યનુ ભાન થઇ એ પરબ્રહ્મમાજ દેહ વિલીન થઇ જાય! હાય! હું અતિશય મૂઢ છુ અને તેથીજ તેમને મૂકી અત્યારસુધી આ અસાર સસારમા બધાઈ રહ્યો છુ, પરતુ હવે આ સસારમા શું છે? સ્ત્રી, પુત્ર, ધન એમાથી કોઈ પણુ મારી સાથે આવનાર નથી જ્યાસુધી આ દેહમા બળ છે, જ્યાસુધી દ્રવ્યોપાર્જન કરવાની અને તેમની વેઠ કરવાની શકિત છે, ત્યાસુધીજ એ સઘળાનો સબધ છે પ્રાણુ જતાજ સ્ત્રી અને પુત્ર મારા મૃતદેહનો ' વિષ 'ની પેઠે ત્યાગ કરશે જ્યારે એ લોકોજ મારા નહિ થાય—અને નથીજ—તો અન્યનુ તો પૂછવુજ શું?"

ગણુપતિ ભટ્ટે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને નિશ્ચય કર્યો કે, "હું વિનાવિલબે નીલાચળમા જઈને એ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દર્શન કરી અનાયાસે મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરીશ" હવે તેમણે વધારે સમય ગુમાવ્યો નહિ સસારની માયામમતા અને દેહની આશા-તૃષ્ણાનુ વિસર્જન કરીને તે એકદમ ઘરની બહાર નીકળ્યા અને શ્રી પરબ્રહ્મ પરમાત્માનુ ધ્યાન કરતા કરતા ચાલવા લાગ્યા

દિવસપર દિવસ, માસ ઉપર માસ વીતી ગયા ગણુપતિ ભટ્ટે ધૈર્યથી ચાલવાજ માડયું તેઓ માર્ગમા પડતા અનેક સકટોથી પણુ હિમત હાર્યા નહિ જે વખતે જે કાઇ મળતુ તે ખાઇ લેતા કદિ ભિક્ષા ન મળે તો કેવળ કદ, મૂળ અથવા ફળ ખાઇનેજ સતોષ માનતા. કાઇ ન મળે તો ઉપવાસ પણુ કરી લેતા અને એક પર-બ્રહ્મનુ ચિતન કરતા કરતા રસ્તો કાપતા હતા પીવાના જળનો પણુ તેમને વિચાર નથી, નદી હોય કે કૂવો હોય, વાવ હોય કે તળાવ હોય, જ્યાથી જેવું જળ મળે તેવુ પી લેતા અને આગળ ચાલતા થતા એક પરબ્રહ્મનુ ચિતન અને તેમના દર્શનના વિચારોસિવાય એમના મનમા બીજી વાત નથી બ્રહ્મના વિચાર સિવાય બીજો વિચાર પણુ નથી ને ભય પણુ નથી ભય શેનો હોય? જેને બ્રહ્મની લ્હે લાગી હોય તેને શાનો ભય હોય?

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ અનેક દેશ, પહાડ, પર્વત અને નદી નાળાં ઓળગીને તેઓ ' આઠારનાલા' પાસે આવી પહોચ્યા 'આઠારનાલા' નીલાચળની છેક નજદીકમાજ આવેલુ છે અને એ સ્થાનનું એવું માહાત્મ્ય કહેવાય છે કે, ત્યા પ્રવેશ કરતાજ

જીવને યમનો ભય રહેતો નથી ગણુપતિ ભટ્ટ પણ આ અતિ પવિત્ર સ્થાનનુ દર્શન કરીને પોતાને કૃતાર્થ થયેલા માનવા લાગ્યા. તેમના હૃદયમા એક પછી એક એમ અનેક આનંદના તરંગો આવવા લાગ્યા અને તેઓ ત્યાં આગળ સ્નાન કરી, પવિત્ર થઇ, પદ્માસને બેસી પરમાત્માનુ ચિંતન કરવા લાગ્યા

ગણુપતિ ભટ્ટ આ પ્રમાણે ભજનમા બેઠા છે અને ભગવદ્ ધ્યાનનો આનંદ અનુભવે છે, તે વખતે લોકોના ટોળેટોળા ત્યા આગળથી જતા હતા તે સઘળાના હાથમા શ્રીજગન્નાથજીનો મહાપ્રસાદ હતો સઘળા આનંદમાં કલ્લોલ કરતા કરતા પોતાને ઘેર જાય છે કોઇ ઉચ્ચ સ્વરે ગાય છે, તો કોઈ અન્ય પ્રકારે આનંદ મેળવે છે, કોઈ હસતા હસતા એકબીજાનો હાથ ઝાલીને ચાલે છે, તો કોઇ એકલો શ્રીજગન્નાથજીના દર્શનથી થયેલા આનંદનું સ્મરણ કરતો અને પ્રભુનું ભજન કરતો કરતો જાય છે આ વખતે જાણે તેમને કાંઇપણ દુ ખજ ન હોય, સઘળા સંસારના શોક અને તાપથી મુક્ત થયા હોય, તેમ દેખાય છે

આ પ્રમાણે સઘળા વટેમાર્ગુઓને આનંદકલ્લોલમા આનંદિત થતા જોઇને ગણુપતિ ભટ્ટ તેમને પૂછવા લાગ્યા કે –"ભાઈઓ! આજે તમે આટલા બધા હર્ષઘેલા કેમ દેખાઓ છો ? તમે કયાથી આવો છો ? અને ત્યા એવું શું જોયુ છે કે સઘળા આમ હર્ષઘેલા થઇ ગયા છો ? " ગણુપતિભટ્ટનો પ્રશ્ન સાભળીને વટેમાર્ગુઓએ જવાબ આપ્યોઃ–" હે ભાઇ ! અમે નીલાચળ ગયા હતા અને ત્યા પાચ દિવસસુધી પેટ ભરી દર્શન કરીને આનંદ કરતા કરતા પાછા ઘેર જઈએ છીએ આ સંસારમા આથી બીજો કયો આનંદનો પ્રસંગ હોય વારૂ ? "

ગણુપતિ ભટ્ટ આ વાત સાંભળીને થોડીવાર તો સ્તબ્ધ થઇ ગયા ત્યારપછી તેઓ ફરીથી તે વટેમાર્ગુઓને પૂછવા લાગ્યા કે.– "હે ભાઈઓ! બોલો, બોલો, શું તમે શ્રીપરબ્રહ્મના યથાર્થ દર્શન કર્યાં છે? જે હોય તે સાચેસાચુ જ કહી દેજો !" સઘળા વટેમાર્ગુઓ " હા, હા, બરાબર પેટ ભરીને શ્રી પરબ્રહ્મના દર્શન કર્યા છે ? ત્યા જઇને તે વળી કોણ દર્શન કર્યા સિવાય પાછુ આવે ? " એમ કહેવા લાગ્યા વટેમાર્ગુઓને આવો સરલ જવાબ દેતા સાભળીને ભટ્ટજી વિચારવમળમાં ગોથા ખાવા લાગ્યા તેમના મનમાં અનેક તર્કવિતર્કો થવા લાગ્યા. તેઓ મનમા ને મનમાંજ કહેવા લાગ્યા

કે, આ સઘળા વટેમાર્ગુઓ કહે છે તે શું સત્ય હશે ? કારણકે બ્રહ્મના દર્શનથી તો મુક્તિ મળે છે અને મુક્તિ એજ બ્રહ્મદર્શનનું ફળ છે, તો પછી બ્રહ્મના દર્શન કરીને આ બધા પાછા કેવી રીતે આવી શકે ? માટે કા તો આ લોકોને બ્રહ્મના દર્શન થયા નથી અથવા તો નીલાચળમા પરબ્રહ્મ વિરાજતા નથી. એ બેમાથી એક હોવું જોઇએ.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા ગણુપતિભટ્ટ બેઠા છે બીજા પણ અનેક યાત્રાળુઓના ટોળેટોળા આનંદ-ઉલ્લાસ કરતા કરતા ત્યાથી ચાલ્યા જાય છે ગણુપતિ ભટ્ટે તે સર્વને પૂછી જોયુ, પરંતુ સઘળા-ને મોઢેથી એકજ જવાબ મળ્યો. આટલા બધા યાત્રાળુઓને મોઢે સાભળવા છતા પણ ગણુપતિ ભટ્ટનો સંશય દૂર થયો નહિ. તેથી તેઓ પોતાને મુકામે આવ્યા અને બ્રહ્મપુરાણ ઉઘાડીને વાચવા લાગ્યા તેમને શંકા થઇ કે કદાચ વાચવામા ભૂલ થઈ ગઇ હશે, તેથી પોતે ખાત્રી કરવા લાગ્યા બ્રહ્મપુરાણ ઉઘાડયુ. એક વાર, બે વાર, ત્રણ વાર, એમ અનેક વાર વાચી જોયુ તો એમજ માલમ પડયું કે -"પરબ્રહ્મ પોતાના સ્થૂળરૂપે નીલાચળમા વિરાજે છે !" આ પ્રમાણે બરાબર ધ્યાનપૂર્વક વાચીને ખાત્રી કરી

ઉપર્યુક્ત વચન વાર વાર વાચ્યા છતા પણ ગણુપતિ ભટ્ટનો સંશય દૂર થયો નહિ. તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, હવે શું કરવુ ? જો લોકોના કહેવા ઉપર વિશ્વાસ રાખીએ તો તો એમજ સિદ્ધ થાય છે કે, પરબ્રહ્મ પરમાત્મા નીલાચળમાં નિવાસ કરતા નથી, કારણકે બ્રહ્મના દર્શન કર્યા પછી આમ પાછા જવાનુ બની શકેજ નહિ. એમના દર્શનથી તો બ્રહ્મમય બની જવાય છે-બ્રહ્મમા વિલીન થઇ જવાય છે. વળી આ પુરાણમાં જોઉ છુ, તો 'બ્રહ્મ નીલાચળમા નિવાસ કરે છે' એવુ સ્પષ્ટ વચન છે. તો હવે કયી વાતપર વિશ્વાસ રાખવો ! એક તરફ આ સકળ લોકની આખે દીઠેલી વાત અને બીજી તરફ આ પોથીમાનુ વચન, એ બેમાથી કોને ખરૂ માનવું ? આ પ્રમાણે ઘણી વાર વિચાર કરવાથી ગણુપતિ ભટ્ટનુ મન ભમી ગયુ તેઓ કાઇ પણ નિશ્ચય કરી શકયા નહિ અને 'ન ઇધરકે ન ઉધરકે' એવો ઘાટ બન્યો. તેઓ મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, ઘરનો ત્યાગ કરીને બહાર નીકળ્યા છીએ એટલે ફરીથી ત્યા તો જવુ જ નથી, અને જ્યારે

નીલાચળમા બ્રહ્મ નથી તો ત્યાપણુ જવુ નથી બેમાથી એક પણ ઠેકાણે સાચી શાતિ મળનાર નથી અને બ્રહ્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર આ જીવનમા થવાનો નથી, તો હવે એ જીવનને ટકાવી રાખવાથી પણ શુ ફાયદો ? બેમાથી એક પણ ઠેકાણે જવુ નથી બસ, હવે તો વિષ લઇને અહી આજ જીવન વિસર્જન કરવુ, પણ વળી વિચાર આવ્યો કે શુ આત્મહત્યા કરવી ? અરે ! એ તો મહાપાપનુ કામ છે, ત્યારે હવે શું કરવુ ? ”

ગણુપતિ ભટ્ટ આ પ્રમાણે વિચારવમળમા ગોથા ખાય છે, ભાવગ્રાહી ભગવાનથી તે અજાણ્યું નથી તે તો સર્વજ્ઞ છે ગણુ-પતિ ભટ્ટના વિચારો તેમણે ક્યારનાએ જાણી લીધા છે એની વિનતિ ક્યારનીએ સ્વીકારી લીધી છે પ્રભુ ભક્તના મનની વાત કેમ ન જાણે ? એ દયાળુ સર્વશક્તિમાન પરબ્રહ્મ એમના વિચારમાજ તલ્લીન અને ગાડા થઇ ગયેલા ગણુપતિ ભટ્ટના વિશુદ્ધ અ ત કરણની વિનતિ—મનોભાવ કેમ ન જાણે ? ભગવાન અ તર્યામી કહેવાય છે દરેક પ્રાણીના અ તરમા તેઓ સ પૂર્ણરૂપે વિરાજી રહ્યા છે અને તેમા વળી ભક્તના મનમા—અ તઃકરણમા તો એમનો ચિરનિવાસ છે ગણુપતિ ભટ્ટ તેમના નિષ્કપટ ભક્ત છે, તો તેમના હૃદયની વાત તેમનાથી અજાણી કેમ રહે ?

ભક્તાધીન ભગવાન હવે વિલ બ કરી શક્યા નહિ તેઓ તેજ સમયે એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનુ સ્વરૂપ લઈને ગણુપતિ ભટ્ટ પાસે આવી પહોચ્યા અખિલ બ્રહ્માડના નાથ હસતા હસતા ગણુપતિ ભટ્ટને પૂછવા લાગ્યા-“ હે વિપ્ર ! તમે ક્યાથી આવો છો ? અને આ નિર્જન સ્થાનમા સૂઢમૂઢ જેવા કેમ બેસી રહ્યા છો ? તમારે ક્યા જવુ છે ? આમ દુઃખી કેમ જણાઓ છો ? જે કાઇ હોય તે હૃદય ખોલીને કહી દો ”

આ અપૂર્વ તેજસ્વી બ્રાહ્મણમૂર્તિ જોઇને તથા તેમના અમૃતસમ મધુર વાક્યો શ્રવણ કરીને ગણુપતિભટ્ટનુ અશાત હૃદય જરા શાત પડ્યુ. તેમણે તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને નમસ્કાર કરીને વિનયપૂર્વક કહ્યુ:—“ મહાશય ! પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સ્થૂળરૂપ ધારણ કરીને નીલાચળમા નિવાસ કરે છે અને તેમના દર્શનથી જીવના સમસ્ત દુઃખો દૂર થઇ જાય છે, એમ બ્રહ્મપુરાણમાં વાચીને હુ તે પરબ્રહ્મના દર્શન કરવાને નીલાચળ તરફ જતો હતો; પણ અહી આવ્યા પછી મને માલમ પડ્યુ કે બ્રહ્મ નીલાચળમા

નથી, તેથી દુ:ખી મને અહીંઆ બેસી રહ્યો છુ ”

વિપ્રરૂપી ભગવાને ભટ્ટને ફરીથી પૂછ્યુ:–“ હે વિપ્ર ! બ્રહ્મ નીલાચળમા નથી, એ તમે કેવી રીતે જાણ્યુ ? ” ભટ્ટે કહ્યુ –“ હે વિપ્રચૂડામણિ ! બ્રહ્મના દર્શન થતાજ બ્રહ્મમા લીન થઇ જવાય છે અને અહીં તો હું બ્રહ્મદર્શન કરીને લોકોને પાછા ફરતા પ્રત્યક્ષ જોઉ છુ, તો કેમ કહી શકાય કે બ્રહ્મ નીલાચળમા છે ? ”

ભટ્ટની વાત સાભળીને ભગવાન મૃદુ મદ હાસ્ય કરીને કહેવા લાગ્યા:–“હે વિપ્ર ! કલ્પવૃક્ષની પાસે જે માણુસને જેવી ઇચ્છા થાય છે તેવું મળી આવે છે પરમાત્મા શ્રીહરિ પણ વાચ્છા–કલ્પ તરુ છે તેઓ સકળ જનના મનોરથ પૂરા પાડે છે તેની પાસે જવાથી જેને જે ઇચ્છા હોય તેને તે મળે છે આ સઘળા લોકો શ્રીહરિના દર્શન કરી ફરીથી ઘેર જવાની ઇચ્છા કરે છે તેથી પ્રભુ તેમને તેમ કરતા અટકાવતા નથી અને તેમને પાછા ઘેર જવા દે છે જેને દર્શન કરીને પાછા ઘેર જવુ હોય તેને અટકાવી રાખે તો ભગવાનને વાચ્છાનિધિ–સર્વના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર–કોણ કહે ? જો કોઇ તેમની પાસે જઇને દૃઢચિત્તે મુક્તિ મેળવવાનીજ ઇચ્છા કરે, તો પ્રભુ તેમને મુક્તિ આપે અને તેને પાછો ઘેર કાઢે નહિ. હવે તુ વિલબ કરીશ નહિ મનના સશય દૂર કરીને નીલગિરિમા જા અને પરબ્રહ્મના દર્શન કરીને કૃતાર્થ થા ”

એ પ્રમાણે કહીને વિપ્રરૂપી ભગવાન અતર્ધાન થઇ ગયા અને ગણુપતિભટ્ટે પણ તેમના આદેશ પ્રમાણે નીલાચળ તરફ ચાલવા માડયું મનના આવેગથી તેઓ થોડા સમયમાજ સિહ-દ્વારમા પતિતપાવન પરબ્રહ્મ દેવની સન્મુખ આવી પહોચ્યા

દૈવયોગે તે દિવસે સ્નાનયાત્રા હતી, તેથી દેવાધિદેવ શ્રી જગન્નાથજી મદિરમાથી બહાર સ્નાનમડપમા પધાર્યા હતા તેમની ચારે તરફ સેવકો અશેષતીર્થનુ જળ ગ્રહણ કરીને જય જય ધ્વનિ કરતા હતા. શ્રીજગન્નાથજીને સ્નાન કરતા જોવાને દેવતાઓ પણ સ્વર્ગમાથી આવી અસખ્ય મનુષ્યોમા ભળી જઇ મહા મહોત્સવ કરતા હતા. ચારે દિશાઓમાથી ‘હરિ હરિ’ શબ્દો કર્ણગોચર થતા હતા. આજે આનદની સીમા–પરિસીમા નથી આજ વખતે ગણુપતિ ભટ્ટ પણ દર્શન કરવાને આવી પહોચ્યા.

ગણુપતિ ભટ્ટે પરબ્રહ્મના કાષ્ઠમય સ્થૂળ સ્વરૂપના દર્શન

કર્યાં. એક વાર નહિ,બે વાર નહિ,પરતુ સેકડો વાર તેઓ શ્રીદેવમૂર્તિનુ બારીકાઇથી નિરીક્ષણુ કરવા લાગ્યા, તોપણુ તેમના મનનો અભાવ દૂર થયો નહિ દેવમૂર્તિને જોઇને તેઓ તેને પગે પણુ લાગ્યા નહિ અને જે રસ્તે આવ્યા હતા તેજ રસ્તે ચાલવા માડયુ' હવે ભટ્ટજીના દુ ખની સીમા નહોતી

ગણુપતિ ભટ્ટના મત પ્રમાણે ગણેશજ એકમાત્ર બ્રહ્મ છે જે ગજાનન નથી તે બ્રહ્મ નથી ગજાનનજ બ્રહ્મ છે અને જ્યા તે નથી ત્યા બ્રહ્મ પણુ નથી આથી શ્રી જગન્નાથજીના દર્શન કરવાથી ગણુપતિ ભટ્ટને ઉલટુ દુ ખ થયુ તેઓ મનમા ને મનમા બહુજ ગુસ્સે થયા અને એકદમ ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા

પરતુ ભક્ત ભટ્ટના હૃદયની વાત ભકતવત્સલ શ્રીહરિથી અજ્ઞાત નહોતી તેઓને તરતજ તેની ખબર પડી ગઈ હતી. અતર્યામી પ્રભુ ત્યાથી અદશ્યભાવે જગમોહનમા ગયા આગલા દિવસોનો ઉજાગરો હોવાથી 'મુદીરથ'× ત્યા આગળ ગાઢ નિદ્રામા પડયો હતો તેની પાસે જઇને શ્રી પરમાત્માએ સ્વપ્નદ્વારા આજ્ઞા કરી કે –"મુદીરથ! ઉત્તર દેશમાથી મારો એક પરમ ભક્ત મારા દર્શન કરવા આવ્યો છે, પરતુ ' ગજાનનજ બ્રહ્મ છે અને જે ગજાનન નથી તે બ્રહ્મ પણુ નથી ' એમ એનુ ધારવુ છે મને ગજમુખ–ગજાનનન જોયો તેથી મારો એ ભકત શોકથી વ્યાકુળચિત્તે પાછો જાય છે, માટે તમે સત્વર જઇને એને તેડી લાવો તેની પાસે જઈને કહો કે:–"હે ઋષિ ! તમે શામાટે પાછા જાઓ છો ? તમે મારી સાથે ચાલો અને જુઓ કે ત્યા ગજાનન બિરાજે છે કે નહિ ? "

એમ કહીને અતર્યામી અતર્ધાન થઇ ગયા મુદીરથ પણુ એકદમ ઉઠીને શ્રીહરિનુ સ્મરણુ કરતો કરતો ગણુપતિ ભટ્ટની પાછળ દોડયો અને સત્વર તેમની પાસે જઈને કહેવા લાગ્યો કે.–

"હે બ્રાહ્મણુ ! તમે શામાટે પાછા જાઓ છો ? ચાલો, બ્રહ્માનાં

× મુદીરથ–એ શ્રી જગન્નાથજીના પૂજારી પડયાનુ નામ છે તે પુરીરાજના પ્રતિનિધિરૂપે શ્રી જગન્નાથજીની સેવા કરે છે ૧ થી તે ૧૨ વર્ષ સુધી તેની સેવાનો અધિકાર–કાળ નિર્માણુ થયેલો હોય છે ઘણુાના મત પ્રમાણે "મુદ્રહસ્ત" શબ્દમાથી ' મુદીરથ ' શબ્દ ઉત્પન્ન થયો છે, કારણુ કે તેને ઘણુા સમય સુધી શ્રી પ્રભુની પાસે મુદ્રિતહસ્તે–હાથ જોડીને–ઉભા રહેવુ પડે છે

દર્શન કરીને તમારી ઈચ્છા પરિપૂર્ણ કરો. જે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પ્રકારના ફળ આપે છે,જે સમગ્ર જીવના કર્તા છે, જે ભક્તને આધીન છે—ભક્તવત્સલ છે, જેનુ નામ કરુણા-સિંધુ છે, તે સકળના મનોરથ પૂર્ણ કરવાને, સકળને તેમનુ ઈચ્છિત ફળ આપવાને કાષ્ઠમય બ્રહ્મસ્વરૂપ ધારણ કરીને આ નીલાચળમા બિરાજે છે મૂર્ખતાથી તે પરબ્રહ્મનો પરિત્યાગ કરીને તમે નકામા શામાટે ચાલ્યા જાઓ છો ? "

સુદીરથના વચન સાભળીને ગણપતિ ભટ્ટને બહુજ ક્રોધ થયો અને તેઓ સુદીરથનો તિરસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યા કે –"અરે ! શામાટે વારવાર અસત્ય બોલો છો ? અહી બ્રહ્મ છેજ ક્યા? એક ભગવાન ગણપતિજ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે જ્યા ગજાનન નથી ત્યા બ્રહ્મ પણ નથી, માટે તમે મહેરબાની કરીને પાછા જાઓ નકામા મારી પાછળ આવીને મને પાછો લઈ જવાનો યત્ન કરશો નહિ હુ તમારી સાથે આવવાનો નથી "

ગણપતિ ભટ્ટની વાત સાભળીને સુદીરથ નમ્રતાપૂર્વક બોલ્યો.–" હે વિપ્રવર ! તમારૂ મન ભમી ગયું છે તમારી ભ્રમણા છોડી દો અને મારી સાથે ચાલો સાક્ષાત્ પર-બ્રહ્મજ કાષ્ઠમય સ્થૂળ સ્વરૂપ ધારણ કરીને બિરાજ્યા છે તમે મારી સાથે આવીને જુઓ, કે ભગવાન ગજાનન ત્યાં બિરાજે છે કે નહિ "

સુદીરથની વાત સાભળીને ભટ્ટજીનો ક્રોધ ઉતરી ગયો તેઓ એકદમ શાત પડી ગયા આનદરસથી તેમનુ હૃદય ભરાઈ ગયું અને તેઓએ મહા આનદથી સુદીરથની સાથે ચાલવા માડયુ. રસ્તામા તેઓ અનેક તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યા—બ્રહ્મનુ ચિતન-ધ્યાન કરવા લાગ્યા તેમના હૃદયમા હર્ષના ઉભરા આવવા લાગ્યા. ક્ષણવારમા તેઓ સુદીરથ સાથે શ્રીજગન્નાથજીમા આવી પહોચ્યા ત્યાર પછી સુદીરથ તેમને શ્રી જગન્નાથજીની મૂર્તિ પાસે લઈ જઈને કહેવા લાગ્યો કે –"હે બ્રાહ્મણ ! જો, જો, બરાબર જો, મન અને પ્રાણને એક કરીને એકાગ્રચિત્તે જો. જો, આજ તારા તે સર્વસતાપહારી, ગજવદનધારી શ્રીહરિ છે કે નહિ ? "

સુદીરથનું વચન સાભળીને ગણપતિ ભટ્ટે પોતાના અચળ મનને સ્થિર કર્યું મન સ્થિર થતાજ તેમા દિવ્ય સાત્ત્વિક જ્ઞાનનો ઉદય થયો અને તેઓ નિશ્ચલ દિવ્ય નયને

જોવા લાગ્યા તેમણે શું જોયું ? અહો ! પ્રભુ ભગવાન ગજાનન-રૂપે બિરાજ્યા છે, તેમની લાંબી સુઢ આમતેમ ઝુલે છે અને એક શુભ્ર દંત શોભી રહ્યો છે ગણપતિ ભટ્ટે શ્રીપરબ્રહ્મનાં-જગન્નાથજીના-ગજાનનના સ્વરૂપમા દર્શન કર્યાં ખૂબ દર્શન કર્યાં, અનેક વાર દર્શન કર્યાં, પરતુ તેમનુ મન ધરાયુ નહિ. તેઓ અનિમેષ નયને પોતાના પ્રાણપ્રિય ગજાનનની મૂર્તિ જોવા લાગ્યા કેવલ મૂર્તિજ નહિ, પરતુ બીજી એક અપૂર્વ વસ્તુ તેમના જોવામા આવી ભટ્ટે એવું તે શું જોયુ ? જે પર-બ્રહ્મ ઇંદ્રિયમનથી અગોચર છે, તેમને તેઓએ સાક્ષાત વિશ્વનુ રૂપ ધારણ કરીને પોતાને તેમની પાસે બોલાવતા દીઠા એ વિશ્વ-મૂર્તિ ભટ્ટજીને બોલાવવા લાગી, " આવ, આવ, ભટ્ટ! મારી પાસે આવ, મારી પાસે આવ મારે માટે તું લેશમાત્ર પણ ક્લેશ પામીશ નહિ મારે માટે તે ઘણુ સહન કર્યું છે-ઘણુ વેઠયુ છે. આવ, આવ, આજે તેનો બદલો વાળી આપુ મારી પાસે આવ મારી પાસે આવી મને એક અપૂર્વ આલિંગન આપ આવીને તારા દુઃખો દૂર કર અને નિત્ય પરબ્રહ્મમા નિવાસ કરીને નિરવચ્છિન્ન આનંદ ભોગવ

આ પ્રમાણે શ્રી ભગવાનની અપૂર્વ વાણી શ્રવણ કરીને ગણપતિ ભટ્ટ ગદ્ગદ્ કંઠે તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા તેમણે કહ્યુ -" હે ભગવન્ ! હે ગણપતિ ! આપને નમસ્કાર છે હે ગજાનન ! તમને હુ વારવાર પ્રણામ કરૂ છુ હે કપિલવદન, હે પરબ્રહ્મ, હે વિશ્વરૂપ, હે જગન્નાથ ! આપને નમસ્કાર છે હે પરબ્રહ્મ ! આપના દર્શનથી મારી ભ્રાંતિ દૂર થઈ ગઈ છે આજે આપના દર્શન કરીને હું કૃતાર્થ થયો છુ હે દયામય, હે દયાળુ, હે કૃપાળુ પ્રભુ ! હું જાણતો નહોતો કે, મારા જેવા દીનહીન જીવ-ઉપર આપની આટલી બધી દયા છે હે પ્રભુ ! આપ કલ્પતરુની પેઠે દરેકના મનના મનોરથ પૂરા પાડો છો, તે પણ મારી મૂર્ખતાને લીધે હું અત્યારસુધી જાણી શકયો નહોતો. વળી હે પ્રભુ ! આપ સકળ રૂપમા સતત વ્યાપક છો તે પણ હું જાણતો નહોતો હે પ્રભુ ! હે કરુણાસિંધો ! મે આજેજ જાણ્યું કે જેને જેવા રૂપમા આપના દર્શન કરવાની ઈચ્છા હોય, તેને તેવાજ સ્વરૂપના દર્શન આપીને આપ કૃતાર્થ કરો છો. હે જગદીશ્વર ! હું આપનું તત્ત્વ જાણવાને તદ્દન અશક્ત છુ. હે નાથ !

તમારૂ તત્ત્વ તમેજ જાણી શકો છો બીજા કોઇના પણ જાણવામા આવતું નથી હે પ્રભુ ! હવે મારી એકજ પ્રાર્થના છે આજે આપે શ્રી ગજાનનસ્વરૂપે દર્શન આપીને મને કૃતાર્થ કર્યો છે, પાવન કર્યો છે, તો હે દયાળુ પ્રભુ ! જ્યારે જ્યારે સ્નાનયાત્રાનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે ત્યારે આજના શુભ દિવસના સ્મરણાર્થે આપ આપના ભક્તવત્સલ નામના સાક્ષિરૂપ આજનુ શ્રી ગજાનન સ્વરૂપ ધારણ કરજો હે નાથ ! યુગે યુગે આપનો આ અનુપમ મહિમા ઉદ્ઘોષિત થાઓ ”

ભક્તવત્સલ ભગવાન ગણુપતિ ભટ્ટની નમ્ર વિનતિ સાભળીને બોલ્યાઃ–“તથાસ્તુ વત્સ ! જા તેમજ થશે ! ” ગણુપતિભટ્ટ પરમ આનંદથી તેમના ચરણુકમળમા પડયા અને પાછા ઉઠીને બને હાથ માથા ઉપર મૂકીને, એકાગ્રચિત્તે બ્રહ્મસ્વરૂપનુ ધ્યાન કરવા લાગ્યા તે વખતે એક અપૂર્વ ઘટના સઘળાના જોવામા આવી ગણુપતિ ભટ્ટના શરીરમાથી એક દિવ્ય જ્યોતિ નીકળીને વિદ્યુત્‌ની પેઠે શ્રી પરબ્રહ્મના શરીરમા મળી ગઇ ભટ્ટનો પ્રાણુ પખી દેહપિંજર છોડીને ઉડી ગયો સઘળા ‘જય જય’ નાદથી ભક્ત અને ભગવાનની વિજયઘોષણા કરવા લાગ્યા સમસ્ત વિશ્વ આનંદમય હરિધ્વનિથી પરિપૂર્ણ થઇ ગયુ અહા ! તે આનંદ કેવો હશે !

ભક્તિપ્રેમી વાચક ! ચાલ, બધાની સાથે આપણે પણ ભક્ત અને ભગવાનની જય ઘોષણા કરીએ બોલ, શુદ્ધ અંતઃકરણથી એકાગ્રચિત્તથી શ્રી પરબ્રહ્મનુ ધ્યાન કરીને બોલ કે – “જય શ્રી ભક્તિ–ભક્તનો જય! ” “ જય ! ભક્તવત્સલ ભગવાનનો જય ! ”

હે ભક્ત ! તમને ધન્ય છે, કારણુ કે તમે દયાનિધિ, ઇંદ્રિય અને મનથી અગોચર એવા જગતના નાથને, આ સમસ્ત બ્રહ્માડના સરજનહારને, તમારી અપૂર્વ અને નિશ્ચલ ભક્તિથી તમારે વશ કરી લો છો–અધીન કરી લો છો વિશ્વનિયંતા, સર્વશક્તિમાન ભગવાન તમારે અધીન રહે છે અને તમને પ્રસન્ન કરવાને –તમારૂ મન મનાવવાને–વારવાર અનેક રૂપ ધારણુ કરે છે. અપૂર્વ સ્નેહકષ્ટ સહન કરે છે

હે સર્વવ્યાપક, હે દયાળુ, કૃપાળુ પ્રભુ ! તમને પણુ ધન્ય છે. તમે પણુ જાતિ,કુળ, વિદ્યા, ધન વગેરેનો ભિન્નભાવ ન ગણુતા

સમસ્ત ભકતોને આત્મસ્વરૂપ બનાવી દો છો આ શુભ બનાવની યાદગીરીમા આપ હજુ પણ આપના પરમ પવિત્ર ધામમા સ્નાન-યાત્રાને દિવસે શ્રી ગજાનનનુ સ્વરૂપ ધારણ કરો છો અને ભકત ગણુપતિભટ્ટનો મહિમા વધારો છો

એક કવિએ યથાર્થજ કહ્યુ છે કેઃ–

" ભકત મોટા રે ભાઇ ભકત મોટા "

આ સસારમા ભગવદ્ભકત સૌથી મોટા છે ભકતને કદિ પણ નાનાસુના જાણશો નહિ ભકતનો તિરસ્કાર કરશો નહિ ભકત તો ભગવાનનુ અભિન્ન સ્વરૂપ છે–ભકત બીજા ભગવાનજ છે હે પ્રભુ! હે ભગવન્! આપના ભકતોનો, સદાસર્વદા જય થાઓ, અને એવા મહાત્માઓપ્રત્યે અમારી નિશ્ચલ પૂજ્ય-બુદ્ધિ રહો!

२–बलरामदास

બલરામદાસ પરમ પવિત્ર શ્રી જગન્નાથપુરીમા નિવાસ કરતા હતા. તેઓ મહંત સોમનાથના શિષ્ય હતા ભક્તમંડળમા તેમની સારી પ્રતિષ્ઠા હતી તેઓ ભિક્ષાવૃત્તિથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતા ભિક્ષામા જે કાંઈ અન્ન પ્રાપ્ત થતુ, તે શ્રી ભગવાનને સમર્પણ કરીને દેવના પ્રસાદરૂપે તેને ગ્રહણ કરીને તેઓ પોતાના પરિવાર સાથે પરમાનંદમા રહેતા હતા એમને કોઈ જાતનુ દુઃખ નહોતુ–ચિંતા નહોતી ચિંતામા કેવળ શ્રીચિંતામણિના ચરણનીજ ચિંતા, તેમનાજ વિચાર,તેમનુ જ ભજન અને તેમનુ-જ કીર્તન કરતા હતા ભગવદ્ભજનમા તેમનુ મન હમેશા તલ્લીન રહેતું હતું કોઈને પણ શ્રીપરમાત્માનુ ભજન–કીર્તન કરતા સાભળતા તો તેઓ બહુજ આનંદમા આવી જતા ગાડાઘેલા થઈ જતા રાત્રીદિવસ શ્રીહરિના ગુણનુ ભજનકીર્તન કરવામાજ તેઓ મગ્ન રહેતા હતા હમેશા સાધુમહાત્માઓની સાથે ફર્યા કરતા હતા દરેક જીવ ઉપર તેમને દયા આવતી અને સકળ ઉપર સમાનદષ્ટિ રાખતા હતા શ્રી નીલાચળનાથ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ જગન્નાથજીની સેવાસિવાય બીજુ કાંઈ તેઓ જાણતા નહોતા અને જાણવાની દરકારે નહોતી એજ એમનું જીવનવ્રત હતું આ પ્રમાણે બલરામદાસ અત્યંત ભગવત્પરાયણ અને ગુણવાન હોવા છતા પણ દૈવયોગે કહો, યા પૂર્વ જન્મના કોઈ કર્મફળને લીધે કહો, તેમનામા એક મહાન દોષ હતો ચંદ્રના કલંકની પેઠે આ મહાન દોષ તેમને સહેજ કલંકિત કરતો હતો તેઓ કોઈ કોઇ સમયે વેશ્યાને ત્યા જતા હતા !

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલ્યા ગયા અષાડ માસ આવ્યો. શ્રીજગન્નાથજીમા રથયાત્રાનો મહોત્સવ બહુજ ઠાઠમાઠથી અને દોરદમામથી ઉજવાય છે, તેની સઘળી તૈયારીઓ ચાલી રહી છે, આજે રથયાત્રાનો દિવસ છે જગન્નાથનો, બલરામનો અને સુભદ્રા

દેવીનો એમ ત્રણ રથો તૈયાર થયા છે બલરામ 'તાલધ્વજ' રથમા, સુભદ્રાદેવી 'વિજયા' રથમા અને શ્રી પરબ્રહ્મસ્વરૂપ જગન્નાથજી 'નદિ ઘોષ' નામના રથમા બિરાજ્યા છે વિશ્વ–બ્રહ્માડના સકળ લોકને કૃતાર્થ કરવાને ત્રણે જણ શ્રી ગુંડિચા તરફ પ્રયાણ કરે છે હજારો લોકોના આનંદકોલાહલથી અને જય જય હરિ હરિની ગર્જનાઓથી દશે દિશાઓ ગાજી ઉઠી છે વિવિધ વાદ્યધ્વનિ, સંકીર્તનનો ઉચ્ચ નિનાદ અને તે સર્વ કરતા નદિ ઘોષ રથના ઘણા ગભીર રણકારે એ ધ્વનિ સાથે મળીને વિશ્વ–બ્રહ્માડને પૂર્ણ કરી નાખ્યું સઘળે આનદ આનદ પ્રસરી રહ્યો છે બાલકથી તે વૃદ્ધપર્યંત સઘળા શ્રી પરબ્રહ્મના દર્શન કરવાને આકુળવ્યાકુળ થઈ રહ્યા છે અને મનમા ને મનમા તેમનુંજ ધ્યાન ધરી રહ્યા છે

આ મહોત્સવ પ્રસગે પુરીનિવાસી પ્રાય સઘળા લોકો શ્રી પરબ્રહ્મના દર્શનનો અપૂર્વ લાભ લેવાને આવેલા છે, ફકત ગણ્યાગાઠયાજ બાકી રહ્યા હશે તેમના નસીબમા દર્શનનો લાભ નહિ લખ્યો હોય બલરામદાસ આમાના એક છે આ વખતે તેઓ વેશ્યાના ઘરમા મોજમઝા ઉડાવે છે આજના મહોત્સવની વાત તેઓ તદ્દન ભૂલી ગયા છે, તેથીજ તેઓ આજે વેશ્યા સાથે અમન–ચમન ઉડાવે છે એકાએક તેઓ આ આનદમય ઉચ્ચ-ધ્વનિથી ચમકી ઉઠયા, અને બહાર આવી જુએ છે તો એ શ્રી પ્રભુને રથમા બિરાજીને નગરયાત્રા કરવા નીકળેલા દીઠા આ જોઈને તેઓ માથે હાથ દઈને બેસી ગયા, અને અતિશય પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા પોતાને વારવાર ધિક્કારવા લાગ્યા. તેઓ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા કે –"હાય હાય! મારા જીવનને ધિક્કાર છે! મને પણ ધિક્કાર છે! હું અજ્ઞાનતાથી અધ બનીને કાળ ગુમાવુ છું પ્રભુ જગન્નાથજીનો રથ બહાર નીકળી પડયો છે અને હું આ નીચ વેશ્યા સાથે શયન કરી રહ્યો છુ ! હાય ! મારા જીવનને ધિક્કાર છે ! ધિક્કાર છે ! "

તે અપ્રાકૃત ભૂમાનદના પ્રબળ આકર્ષણ પાસે પાર્થિવ ક્ષીણ ક્ષણિકાનદ વિરામ પામી ગયો વેશ્યાના પ્રતારણામય પ્રેમનું બધન હવે ભકત બલરામદાસને બાધી શકયું નહિ–રોકી પણ શકયુ નહિ તેઓ મહોત્સવનો અતિ ગભીર ઉચ્ચ ધ્વનિ સાભળતાજ ઉન્મત્તની પેઠે દોડયા અને એક ક્ષણમા શ્રી પર-

પ્રહ્નના રથ પાસે આવી પહોચ્યા

આવીને જુએ છે તો તેમના પ્રેમમય પ્રાણપ્રિય પ્રભુ રથમા બિરાજ્યા છે તે જોતાજ બલરામદાસ ધૈર્ય રાખી શકયા નહિ અને તેઓ એકાએક છલગ મારીને રથ ઉપર ચઢી ગયા પોતાના બન્ને હાથ જોડીને માથા ઉપર મૂકયા અને ક્ષણભર નિર્નિમેષ-નિશ્ચલ નયને તે આનદમય વદનને નિહાળી રહ્યા તથા તેમની વાર વાર વિનતિ કરીને સ્તુતિ કરવા લાગ્યા

જગન્નાથજીના સેવકો આ જોઇને ગુસ્સે થયા બલરામને આ પ્રમાણે રથ ઉપર ચઢી બેઠેલા જોઇને તેઓ બળી ઉઠયા અને તેમનો તિરસ્કાર કરીને કર્કશ સ્વરે કહેવા લાગ્યા કે –" અરે હે મૂર્ખ ! તારા ગાલ ઉપર પાનની પિચકારી વાગેલી હોય એમ દેખાય છે, કુકુમથી તારૂ શરીર લાલચોળ થઇ રહ્યું છે, તારો દેહ અતિશય અપવિત્ર છે, તે સ્નાન પણ કર્યું નથી, તારા આચારો પણ શુદ્ધ નથી, હરહમેશ વેશ્યાને ઘેર પડી રહે છે અને તેજ અવસ્થામા રથ ઉપર ચઢી બેઠો છે તારા જેવા દાંભિક ભકતોને શરમ છે. આવી ખોટી ભકતાઇ છોડી દે તને તે કોણ જ્ઞાની કહે ! આ પ્રભુ જગન્નાથ, જેને સતુષ્ટ કરવાને બ્રહ્મા અને ઇદ્રાદિ દેવતાઓ પણ અહર્નિશ તેમના ચરણ સેવ્યા કરે છે,તેમનાથી પણ તું ડરતો નથી, અને આવી મલિન અવસ્થામા પણ તેમની પાસે બેસી જાય છે "

આ પ્રમાણે સેવકો બલરામદાસ ઉપર અનેક આક્ષેપો કરવા લાગ્યા અને થોડી વારપછી હદ ઓળગી ગાળાગાળી કરી તેમને ધક્કામુક્કી પણ મારવા લાગ્યા આખરે સર્વ સેવકોએ મળીને બલરામદાસને રથ ઉપરથી ઉથલાવી પાડયા. આમ ઉથલાવી પાડીને પણ તેમને સતોષ થયો નહિ તેઓ તેમની ઉપર ગાળોનો વરસાદજ વર્ષાવવા લાગ્યા અને આખરે ઉચ્ચ સ્વરે કહેવા લાગ્યા કે·–"જા, જા,તારા બાપ પાસે જા અને તેમને તારા આ પરાક્રમની વાત કહે !"

આ પ્રમાણે સેવકોથી તિરસ્કૃત, અપમાનિત અને લાચ્છિત થવાથી બલરામદાસને બહુજ લાગી આવ્યુ, તેઓ મનમાં ને મનમા બહુજ પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા તેમનુ હૃદય ભરાઇ આવ્યુ, તેમનાં માતા–પિતા અને આત્મીય બધુબાધવ વગેરે સર્વ શ્રી જગન્નાથજીના દર્શન કરવા આવ્યા હતા તે સઘળા બલ-

રામદાસની દુર્દશા જોઈ રહ્યા તેમને બહુજ ખોટુ લાગ્યુ તેમના નયનમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી આ પછી બલરામદાસ જમીન ઉપર આળોટી પડયા અને શ્રીજગદીશ્વરને પ્રણામ કર્યા. પછી ઉઠીને માથે હાથ દઇને ગદ્ ગદ્ કંઠે બોલ્યા –"હે ચક્રપાણિ ! તમને નમસ્કાર છે હે મેઘવર્ણ,હે પદ્મલોચન ! તમને નમસ્કાર છે હે મહાબાહુ! ભકત તમને જેવા સાજે સજે તેવો સાજ તમારે સજવો જોઈએ હે પ્રભુ! તમેજ તમારા ભકતની લજ્જાનુ નિવારણ કરો હે ભકતવત્સલ! તમને નમસ્કાર છે હે કરુણાસિંધો ! તમારો મહિમા અપાર છે, તમે બન્ને હાથમા શંખચક્ર ધારણ કરીને આ નંદિઘોષ રથમા બિરાજો છો, આ રથમા બેઠા બેઠા તમે ત્રણે લોકમા બિરાજી રહ્યા છો,તમે પરિચ્છિન્ન જણાવા છતા પણ અપરિચ્છિન્ન છો, તમારા તેજથી સૂર્યનારાયણ પણ ઝાખા પડી જાય છે, તમારૂ શકિત–સામર્થ્ય પણ અપાર છે, તો તમે પોતે મારૂ માથુ કાપી ન નાખતા બીજાપાસે શામાટે દંડ કરાવ્યો? આથી શુ તમારો યશ વધશે ? મને અત્યારસુધી એમ હતું કે મારા ઉપર તમારી અપાર કરુણા છે, પરંતુ આજે તે સઘળુ પોકળ જણાઈ ગયુ છે, ખુલ્લુ પડી ગયું છે "

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા અભિમાનના પ્રબળ આવેગમા બલરામદાસ પ્રભુને બેચાર કટુ વચનો પણ કહેવા લાગ્યા – "અરે! તે તારા સેવકો પાસે મને આમ માર ખવડાવીને શું કર્યું ? આજે તું 'નંદિઘોષ' રથમા અમૂલ્ય આસન ઉપર બેઠેલો છે, એટલે મારા જેવા અધમ ઉપર તારી નજર કયાથી પડે ? આજે તું મારી સામુ પણ શેનો જુએ ? આજે તને અહંકાર ચઢયો છે. હુ તને મારો પ્રાણબંધુ–મિત્ર જાણતો હતો અને તેથીજ તારી પાસે આવ્યો હતો, છતા તે આ પ્રમાણે મને શામાટે માર ખવડાવ્યો ? 'હશે ! જે થયું તે ઠીકજ થયુ આજે મે તને સારી રીતે ઓળખી લીધો છે '

આ પ્રમાણે કટુ વચન કહીને પણ બલરામદાસને શાંતિ વળી નહિ તેઓ પ્રભુએ કરેલા દંડનું વેર લેવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા અને પ્રણયગર્વથી ગર્વિત થઇને બોલી ઉઠયા –" ઠીક છે ! યાદ રાખજે, હું પણ તને બરાબર શિક્ષા કરીશ તારા નાડીનક્ષત્ર સઘળા મારા હાથમાજ છે હવે તું પણ જોઈ લેજે,હું તો જાઉ છું, પણ જોઉ છુ કે તારો રથ કોણ હાકી શકે છે? અને તારી રથયાત્રા

પણ કેવી રીતે થાય છે ? ”

દીનતા એજ ભકતનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે કોઇ કોઈ વાર ભક્ત પ્રણય–ક્રોધથી આવેશમા આવી જાય છે અને તે વખતે ભગવાનને સારી રીતે ઉધડો લે છે, મરજીમા આવે તેમ કટુ વચનો પણ કહી નાખે છે, પરતુ તે આવેશ–તે પ્રણયકોપ સ્થાયી રહી શકતો નથી એવા પ્રણયકોપ પછી ભકતનો સ્વાભાવિક દીન સ્વભાવ આવિર્ભૂત થાય છે અને તેમના અભિમાનનો ઉભરો શાત પડી જાય છે

છેવટમા ભકતની સ્વાભાવિક દીનતાએ બલરામદાસના હૃદય-પર અધિકાર મેળવ્યો અને તેઓ પોતાના પ્રાણપ્રભુને ઉદ્દેશીને એક દીનહીન કગાળની માફક બોલવા લાગ્યા કે.–“ અરે, હે શ્રી વત્સલાચ્છન ! તુ મારી એક વાત સાભળી લે તુજ મારો એકમાત્ર આધાર છે, તારા બળ ઉપરજ હું ઝઝુમુ છુ, હુ તો તારો સેવક છુ–દાસ છુ, તુજ મારો નાયક–નેતા છે હે પૂતના-પ્રાણનાશન ! મારે બીજા કોઈનો આધાર નથી, તે તુ સારી રીતે જાણે છે. હવે મારે તને એકજ વાત કહેવી છે, માટે બરાબર સાભળી લે બોલ, આ તારા સરજેલા કોટિ કોટિ બ્રહ્માડ છે, તેમા તે બ્રહ્માડના સેવકનો પ્રભુ એક છે કે બે ચાર છે ? જો સેવકનો–ભકતનો–પ્રભુ એકજ હોય અને બીજો ન હોય, તો પછી સેવકની ક્ષતિ–વૃદ્ધિની સભાળ તે પ્રભુ ન રાખે તો બીજો કોણ રાખે ? અને તેમ કરતા જો સેવકનુ કોઇ અપમાન કરે–કોઇ દુ ખ દે તો તેમા લજ્જા કોને ? તેનો તુજ વિચાર કરી લેજે. તને વધારે શુ કહું ? તુજ મારો જીવિતેશ્વર છે, બીજો નથી ”

એમ કહીને બલરામદાસે ત્યાથી ચાલવા માડયુ જતા જતા જ્યાસુધી દૃષ્ટિ પહોચી, ત્યાસુધી પાછુ વાળીને જોતા ગયા. આ પ્રમાણે શ્રી પરબ્રહ્મથી રીસાઇને તેઓ સિધુતીરે આવી પહોચ્યા ત્યા આગળ ચક્રતીર્થ આવેલુ છે બાકિમુહાના તેની પાસેજ છે ચારે તરફ રેતીનુ મોટુ મેદાન છે બલરામદાસનુ મન ધુધવાઇ રહ્યુ છે તેઓ મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યા –“અહો! આ શુ ? આટલી આટલી નમ્રતા–દીનતાથી વિનતિ કરી ચાલવા માંડયુ, ચાલતા ચાલતાએ વાર વાર પાછુ જોયુ, વાર વાર ઉભો રહ્યો, પરતુ મારા પ્રાણવલ્લભે તો મને બોલાવવાનો, ઉભો રાખવાનો કે આશ્વાસન આપવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો નહિ.

મને પાછો બોલાવવાને એમણે કાંઇ કર્યું નહિ ” આ વિચારોથી બલરામદાસનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું તેઓ દુ ખી મનથી બાંકિમુહાનાના તે રેતાળ પ્રદેશમા આવીને બેઠા છે અને વારવાર દીર્ઘ નિ શ્વાસ મૂકીને આસુડા ઢાળે છે આ વખતે વળી પાછો વેર લેવાનો વિચાર તેમને થઇ આવ્યો, અને તેઓ કેવી રીતે વેર લેવું તેની વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યા

બલરામદાસે શુ કર્યું ? તેમણે જરા ભીની રેતીના ત્રણ રથ તૈયાર કર્યા અને ત્યારપછી નયન મીચીને જગન્નાથનું, ધ્યાન ધરવા લાગ્યા ધ્યાનમા તેમનો સાક્ષાત્કાર કરીને ગદ્ગદ્ ક ઠે બોલી ઉઠયા –“ હે પ્રભુ ! જો તમે મને તમારા સેવક–ભકતતરીકે અ ગીકાર કરતા હો તો હવે વિલ બ કરો નહિ સત્વર આ રથમા બિરાજો ”

આ પ્રમાણે કહેતા કહેતા બલરામદાસ ભાવથી ભરપૂર થઇ ગયા, તેમના નયનમાથી અવિશ્રાત અશ્રુધારા વહેવા લાગી અને તે ધારા અમૃત–નદીની પેઠે તેમના શરીરને સ્નાન કરાવી પવિત્ર કરવા લાગી પરબ્રહ્મ, બ્રહ્માડના આધારસ્વરૂપ સર્વજ્ઞ જગન્નાથજીથી આ વાત કાંઇ અજાણી નહોતી, પણ જાણીને શુ કરવુ તેનો નિશ્ચય કરી શકયા નહિ અને કરે પણ કેવી રીતે ? જે પ્રભુ ભકતવત્સલ છે, શરણાગતની લજ્જા રાખવાવાળા છે અને ભક્તને જરા દુ ખ પડે તો આકુળવ્યાકુળ થઇ જાય છે, તે પ્રભુ બલરામદાસને આવુ ઘોર કષ્ટ વેઠતા કેમ જોઇ શકે ? તેઓ તેજ વખતે પોતાના પ્રાણપ્રિય સખા–ભકત બલરામદાસની પાસે આવી પહોચ્યા અને તેમના રેતીના રથમા બિરાજ્યા

બલરામદાસે ધ્યાનમા તે જોયું તેમનું નિર્મળ અ ત કરણ હર્ષથી ભરાઇ ગયું તેમણે ધીમે ધીમે આખો ઉઘાડીને જોવા માંડયું, તો તેમનો મનોરથ સિદ્ધ થયેલો જણાયો હવે તેમના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ અભિમાનની પણ પરિસીમા રહી નહિ તેઓ વક્ર નયને ચક્રધારી પરબ્રહ્મ શ્રીજગન્નાથજી તરફ જોઇ રહ્યા તેમનું હૃદય આન દથી ભરપૂર છે, પર તુ બહારથી દુ ખી જણાય છે સર્વાતર્યામી ભગવાન તે જાણી ગયા અને તેઓ હસતા હસતા બલરામદાસને કહેવા લાગ્યા –“બલરામ ! બલરામ ! તું મારી સાથે રીસાતો ના ! જો, હું તારૂ દુ ખ જાણતાજ ત્યાની રથયાત્રાની સ્પૃહા ન કરતા અહી ચાલ્યો આવ્યો છું. હવે હું તારી

પાસેજ છુ. તું જેમ કહેશે તેમ કરીશ."

પ્રભુના શ્રીમુખમાથી આવા મધુર વાકયો શ્રવણ કરવાથી બલરામદાસના હ્રદયનું અભિમાન નાસી ગયું તેઓએ શ્રી પર બ્રહ્મને પ્રણામ કર્યા અને બને હાથ જોડી તે પર માથુ મૂકી શ્રી-ભગવાનના ચરણકમળમા આળોટી પડયા ત્યારપછી ઉઠીને હાથ જોડી અતિ નમ્રભાવે, ગદ્ગદ્ કઠે શ્રી ભગવાનની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.-" હે ચક્રધારી ! તમને નમસ્કાર છે કમળા તમારી પરિચારિકા છે, વિશ્વવિધાતા બ્રહ્મા અહર્નિશ તમારી આજ્ઞામા રહે છે, સાક્ષાત્ દેવરાજ ઇંદ્ર, સુર, અસુર, યક્ષ, ગધર્વ, કિન્નર, સૂર્ય, ચદ્ર, હુતાશન, નાગ, નૃપતિ, ચરાચર પૃથ્વી, આકાશ, દિકપાળ-સકળ આપની આજ્ઞા પ્રમાણેજ ચાલે છે અને આપની કૃપાપ્રસાદીની અપેક્ષા રાખે છે તમે તે સકળના નાથ છો-ધણી છો -નિયતા છો, ઉત્પાદક છો અને પોષક છો દેવી સરસ્વતી આપની સેવામા રહીને આપનુંજ કીર્તન કર્યા કરે છે અષ્ટનિધિ તમારો પરિવાર છે. સિદ્ધ, યોગી અને મહાત્મા એ સઘળા પણ ધ્યાનમા તમારા ચરણ-કમળનુંજ ચિતન કરે છે તેમની પાસે મારા જેવો પામર-પાપી-શુ લેખામા ? હે પ્રભુ ! હુ તો આપનો દાસ છુ, આપના દાસનો પણ દાસ છુ, આપના ચરણની રજ છુ, મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, મે આપની પાસે દાસ-ખત લખાવ્યું છે અને તેથીજ મારો તમારી ઉપર દાવો છે હે પ્રભુ ! તેથીજ આપ અહી પધાર્યા છો હે કૃપાળુ ! હે દયાળુ ! હે કરુણાસિધો ! આ દાસ ઉપર આપની અનુપમ કૃપા હોવાથીજ આપ લાખો માણસો ની સેવા, અમૂલ્ય સુકોમળ આસન, ગીત,વાદ્ય,નૃત્ય વગેરેનો પરિત્યાગ કરી આ નિર્જન પ્રદેશમા, આ એક રેતીના રથમા બિરાજી સેવકને કૃતાર્થ કરી રહ્યા છો ધન્ય પ્રભુ ! ધન્ય છે તમને ! તમારા પ્રભુપણાની બલિહારી છે ! મૂર્ખ માણસો આપનો મહિમા જાણતા નથી, તેઓ આપની કરુણાની અને ભકતવત્સલતાની વાતો જાણતા નથી અને તેથીજ તેઓ અન્યાન્ય દેવોની ઉપાસના કરે છે હે પ્રભુ ! એવા મૂઢ પુરુષો તૃષાતુર થઇને પવિત્ર ગગાજળનો ત્યાગ કરીને ગગાકિનારે કૂવો ખોદવા બેસે છે સુધા-અમૃત ત્યજીને વિષનું પાન કરે છે, પરતુ હે નાથ ! જ્યારે આપના મહિમાની ખબર પડે છે, ત્યારે તે અવિરત આપનુજ ભજન કરે છે અને તમારાજ શરણમા આવે છે. તે વખતે તે લોકો

ઈન્દ્રાદિ દેવતાઓની પણ સ્પૃહા રાખતા નથી, તમારા બળ ઉપર ઝઝુમીને સસારમા કોઇનાથી પણ ભય પામતા નથી અને કેવળ આપના ચરણકમળનુ ચિતન અને ધ્યાન ધરે છે ”

“ પ્રભુ ! હુ તમારો અપરાધી છુ મે આપના અનેકાનેક ગુન્હા કર્યા છે, આપની સાથે સ્વચ્છદપણે વર્ત્યો છુ, આપને કટુ વચનો પણ કહી ચૂકયો છુ, પરતુ હે દીનદયાળ ! આપ તો કરુણાના સાગર–કરુણાસિધુ છો આપના પવિત્ર અત:- કરણમા મારો દોષ વસતો નથી આપ હમેશા મારા અપરાધો- માટે મને ક્ષમા કરો છો હે પ્રભુ ! આપનો મહિમા ન જાણવા- થીજ મે આજે આપને અનેક કટુ વચનો કહ્યા છે હે પ્રભુ ! મને ક્ષમા કરો, મારી રક્ષા કરો ”

“ હે નાથ ! તમે મારી ઉપર અપૂર્વ સ્નેહ રાખો છો, મને આપના પ્રાણથી પણ અધિક પ્યારો ગણો છો, તે હુ પહેલાથીજ જાણતો હતો, પરતુ આજે આપે તેનો પ્રત્યક્ષ પૂરાવો આપ્યો છે. પ્રભુ ! આજે નીલાદ્રિ–નગરમા તમારો રથયાત્રાનો મહોત્સવ છે આજે ત્યા આગળ આપના સુખસભોગની સીમા–પરિસીમા નથી, પરતુ આજે તમે તે નીલાદ્રિ નગરનો અને સુખસગવડનો પરિત્યાગ કરીને મારા જેવા કગાળ પાસે આવી ઉભા છો હે પ્રભુ ! આ સ્થાને હુ ભોગ–ઉપભોગ કયાથી લાવુ ? હે પ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! મે બહુજ મોટી ભૂલ કરી છે મે આપના અદ્વિતીય મહોત્સવમા વિક્ષેપ નાખીને મારા ભગવાનને કષ્ટમા ઉતાર્યા છે હે પ્રભુ ! હવે મારી શી ગતિ થશે ? ”

ભકતવત્સલ ભગવાન ભકતનુ આત્મ–નિવેદન સાભળીને પરમ સતોષ પામ્યા તેઓએ પ્રીતિપૂર્વક બલરામદાસને પોતાની પાસે બેસાડયા અને મૃદુ–મધુર હાસ્ય કરતા કરતા શ્રીમુખે બોલવા લાગ્યા–“ બલરામ ! પ્રાણપ્રિય બલરામ ! મારો સઘળો આધાર મારા ભકતો ઉપર છે મારા ભકતો મને પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય છે ભકતો પોતાના નિશ્ચલ–નિર્મલ ભાવથી મને વશ કરી લે છે મારી સુખસપત્તિ તો મારા ભકતોના કથામૃતમા છે જે પુરુષના હૃદયમા મારા મહિમાનુ ચિતન થયા કરે છે, તેજ મને સુખ આપે છે હુ હમેશા એવા મહાત્મા પુરુષોના હૃદય મા બિરાજુ છુ બલરામ ! હું સત્ય કહુ છુ, મનમા લેશમાત્ર પણ સશય લાવીશ નહિ ”

પ્રભુના શ્રીમુખમાથી નીકળેલા આ અપૂર્વ વચનો શ્રવણ કરીને બલરામદાસના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ, પરંતુ પોતાના પ્રભુને આમ રેતીના રથમા બેઠેલા જોઇને તેમને બહુજ માઠુ લાગ્યુ. આથી તેમણે એક નવીન પ્રકારથી રથયાત્રાનો મહોત્સવ ઉજવવાનો વિચાર કર્યો 'પરબ્રહ્મને રેતીના રથમા કેમ બેસાડાય ?' એ વિચારે તેમના મનને ચકડોળે ચઢાવ્યું-તેઓએ મનમા ને મનમાં એક વિચિત્ર રથની યોજના ઘડી કાઢી-તેઓએ પોતાના હૃદયરૂપી આસનપર પ્રભુજીને પધરાવ્યા આનંદરૂપ રથ રસ્તામા ઉભો રાખી તેને કલ્પનારૂપી દોરડા બાધી દીધા પ્રકૃતિરૂપ ગોવાળમંડળી તે દોરડાઓને ખેચવા લાગી સુગુણ-સારથી રથ ઉપર બેસીને હર્ષથી ગાડોઘેલો થઈ જઇ નાચતો-ગાતો રથને હાકવા લાગ્યો રાજસ-બુદ્ધિ હાથમા ભવ્ય છડી લઇ હિંસા અને દુર્બુદ્ધિને પ્રહાર કરવા લાગી મહત્તત્ત્વ ઘંટાનાદ કરવા લાગ્યુ શબ્દ-તત્ત્વ શંખ વગાડવા લાગ્યુ પંચપ્રાણ બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને સુબુદ્ધિ પંડયાને સાથે લઇને પૂજા કરાવવા લાગ્યા ચૌદે બ્રહ્માડમા જે કાંઇ અપૂર્વ સામગ્રી મળી આવી તે સઘળી પ્રભુની સન્મુખ રજુ થઇ પૂજા થઇ અને પ્રભુને નૈવેદ્ય ધરાવવાનો સમય થયો નૃપતિ મન,ચૈતન્ય મંત્રીને સાથે લઇને સુષુમ્ણા દરવાજેથી વિરાટ મહાપુરુષની પાસે આવી પહોચ્યા નૃપતિએ આવીને સેવકોને ભયને મારી કાઢવાની અને ક્રોધ, તામસ ભાવ, કુટિલતા, કપટ, કુમતિ, મિથ્યા ભાષણ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, દાંભિકતા અને કુતર્કાદિ જે જે કોઇ ઉભુ હોય તેને મારીને દૂર કરવાની આજ્ઞા આપી મન-નૃપતિ આ પ્રમાણે આજ્ઞા આપીને શ્રીપરબ્રહ્મ પરમાત્માના શ્રીમુખનુ ધ્યાન કરવા લાગ્યા

આ પ્રમાણે અપૂર્વ અને અદ્ભુત રથયાત્રા કરીને બલરામદાસના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ હવે તેમને સંસારની સુખ-સમૃદ્ધિ, ઘરબાર-કશાની સ્પૃહા-ઈચ્છા રહી નહિ રાત્રિદિવસનું ભાન નથી, ભૂખતરસનું પણ ભાન નથી કેવળ એક મન, એક પ્રાણ અને એક ભાવથી તેઓ શ્રીજગન્નાથજીનુ ભજન કરવા લાગ્યા બલરામદાસનો આ વિશુદ્ધ ભાવ જોઇને શ્રીહરિ પણ પ્રસન્ન થઈ ગયા

આણી તરફ નીલાચલ નગરમા મહાન ઉત્પાત થઇ રહ્યો છે અસંખ્ય માણસો નંદિઘોષ આદિ રથના દોરડા પકડીને ખેચે છે,

પરંતુ રથ એક વેંત પણ ખસતો નથી રથનું પૈડું સરખું પણ ફરતું નથી બહુ બહુ પ્રયત્નો કર્યા, હતું તેટલું જોર કાઢ્યું, પણ સઘળું ફોકટ રથ ચાલતો નથી આખા નગરમા આ વાત ફેલાઈ ગઈ સઘળે હાહાકાર થઈ ગયો સઘળા સ્તબ્ધ થઈ ગયા, અનેક તર્કવિતર્કો કરવા લાગ્યા અને રથ શામાટે અટકી પડયો છે, તેનુ કારણ જાણવાને સઘળા આતુર થઈ ગયા સઘળાએ પોત પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ઉપાયો બતાવ્યા અને તે પ્રમાણે અનેક પ્રયત્નો કરવામા આવ્યા, પરંતુ રથ એક તસુ પણ ખસ્યો નહિ

છેવટે સઘળા થાકયા અને વિચારમા પડી ગયા હવે શું કરવુ તે તેમને સૂઝયુ નહિ, તેથી સઘળાએ મળી રાજા પાસે જવાનો વિચાર કર્યો તરતજ તેઓ મહારાજા પાસે જઇ પહોચ્યા અને રથનું સમસ્ત વૃત્તાત નિવેદન કર્યું મહારાજા પણ એ વાત સાભળીને ચકિત થઈ ગયા આખરે આખા નગરમા દાડી પીટાવી અને બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય અને શૂદ્રપર્યંત અને સ્ત્રીપુરુષ–બાલક વૃદ્ધ–દરેકને રથના દોરડા ખેચવાની આજ્ઞા કરી

મહારાજાની આજ્ઞા થતાજ દશે દિશાઓમાથી લોકના ટોળા ને ટોળા આવવા લાગ્યા અને સમસ્ત પુરી નગરમા તલ પડે એટલી પણ જગ્યા રહી નહિ સઘળા પોતપોતાનુ બળ અજમાવવા લાગ્યા, પરંતુ રથ તો જ્યા હતો ત્યાનો ત્યાજ રહ્યો અતિશય મહેનત કર્યા છતા પણ રથ ખસ્યો નહિ

આ જોઈને મહારાજા પણ બહુજ વિચારમા પડી ગયા તેઓ મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યાઃ–"હાય! હવે શુ થશે? નક્કી કાઇ વિપત્તિ આવી પડવાની છે અને તેથીજ આજે રથ ચાલતો નથી" રાજાને અતિશય ચિંતા થવા લાગી અનેકાનેક અશુભ આશંકાઓ થવા લાગી એટલામા તેમને એક ઉપાય સૂઝી આવ્યો રાજ્યમા જેટલા હાથી હોય તેટલા બધા લાવવાની આજ્ઞા કરી મહારાજાની આજ્ઞાનુ તેજ વખતે પ્રતિપાલન કરવામા આવ્યુ નગરમા જેટલા હાથી હતા, તે બધા લાવીને રથને હારબંધ જોડી દીધા માવતો હાથમા તીક્ષ્ણ અંકુશ લઈને હાથીઓના માથા ઉપર બેસી ગયા અને તેમને હાકવા લાગ્યા આણી તરફ મહારાજા પ્રતાપરુદ્રે પોતે સ્નાન કરીને શ્રી જગન્નાથજીની પૂજા કરી અને અનેક આજીજી–કાલાવાલા કરીને રથનુ દોરડુ હાથમા લીધુ મહારાજાને આમ દોરડુ પકડીને ઉભેલા

જોઇને સકળ નાગરિકો પણ દોડી આવ્યા અને તેઓએ પણ બીજા દોરડા ઉચકી લીધા ચારે તરફ હોહાકાર થઇ રહ્યો આ વખતે કોણ જોઇ રહે ? સઘળા હાથમા દોરડુ ઝાલીને યથાશક્તિ એચવા લાગ્યા હાથીઓએ પણ જોર કરવા માંડયુ, પણ સઘળુ ફોકટ રથ બિલકુલ ખસ્યો નહિ. રાજા અને અન્યાન્ય સર્વ લોક પ્રાણાંત પરિશ્રમ કરીને થાકી ગયા અને નિરાશ થઇને જેને જ્યા જગ્યા મળી ત્યા બેસી ગયા

હવે સઘળા લોકો "શ્રીજગન્નાથજીનો કોપ થયો છે—કોપ થયો છે" એમ કહેવા લાગ્યા મહારાજા પણ મનમા ને મનમા એજ વિચાર કરવા લાગ્યા તેઓ મનમાજ બોલ્યા —"અરે! મે શ્રીહરિના અનેક અપરાધો કર્યા હશે, તેથીજ આજે રથ ચાલતો નથી હાય! હવે શું થશે ? હે પ્રભુ! તે શું ધાર્યું છે ? રથ શામાટે ચાલતો નથી ? " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને વાર વાર નિ શ્વાસ મૂકવા લાગ્યા. આખરે તેઓ બહુજ ગભરાયા, તેથી જરા આરામ લેવાને એક દર્ભના લાબા આસન ઉપર જઈને સૂતા મનનો સ દેહ ટાળવાને બીજો કાઇ ઉપાય ન જડવાથી શ્રીહરિનું સ્મરણ—આજીજી—કાલાવાલા કરવા લાગ્યા

અ તર્યામી ભગવાનને મહારાજાના દુ ખની ખબર પડી તેમણે મહારાજાને સ્વપ્નમા કહ્યું કે —" હે રાજન્ ! તું શામાટે ગભરાય છે ? હું તને જે કાઈ કહુ છુ, તે શ્રવણ કર હે રાજા ! જે મારો ભકત છે—જે રાત્રિ દિવસ મારૂજ ધ્યાન ધર્યા કરે છે—જે અહર્નિશ મારૂજ રટણ કરવામા નિમગ્ન રહે છે, તે કદિ પણ અશુદ્ધ થતો નથી તેનો દેહ, પ્રાણ, આત્મા—સઘળુ પવિત્ર છે, પરમ પવિત્ર છે "

"શુચિ અશુચિ અથવા પવિત્ર અપવિત્રનો વિચાર પ્રાકૃત દેહમા સ ભવે છે ભકતનો દેહ અપ્રાકૃત છે અને તે હમેશા પવિત્ર છે તેમની આગળ પવિત્ર અપવિત્રનો વિચાર ટકી શકતો નથી હે રાજન્! ભક્તનુ ચરિત્ર બહુજ વિચિત્ર છે

" હે રાજન્ ! બલરામદાસ મારો પરમ ભકત છે તે પરમ હર્ષથી મારી પાસે આવ્યો હતો, પર તુ સેવકોએ તેને મારીને કાઢી મૂકયો છે અને તેથી તે રીસાઈને શ્રીચક્રતીર્થ ઉપર ચાલ્યો ગયો છે તે દુઃખિત થઈને બાંકિમુહાનામા જઇને બેઠો અને મનમાં ને મનમા મારૂ ધ્યાન કરવા લાગ્યો હુ તેજ વખતે તેને

જઇને મળ્યો એણે મને જે પરમ સુખ આપ્યું છે અને જેવી અપૂર્વ રીતે રથયાત્રા કરી છે, તેવુ કોઇ પણ કરી શકે એમ નથી હે રાજા ! તુ તેના મનના ભાવ કેવી રીતે જાણી શકે ? તેણે મને વશીભૂત કરી લીધો છે, તેથી હમણા હુ તેની પાસેજ બિરાજુ છુ, તો અહીનો રથ કેવી રીતે ચાલે ? બલરામે મને એવો તો બાધી લીધો છે કે, તેને મૂકીને મારાથી અવાશે નહિ હે રાજન્ ! ભક્તનુ બ ધન બહુજ સખ્ત હોય છે તેનો ત્યાગ કરી શકાતો નથી ભક્તની સાથે મારે કેટલી ઘનિષ્ઠતા–કેટલો અભિન્નભાવ છે તે સઘળા જાણતા નથી હે રાજન્ ! ભક્ત તો મારૂ શરીર છે, મારૂ અ ગ છે હુ તેમનો પ્રાણેશ્વર છુ ભક્ત કદિ પણ મારાથી ભિન્ન થતો નથી અને હું તેનાથી પણ ભિન્ન થઇ શકતો નથી. ભક્ત અને ભગવાન એક સ્વરૂપ છે હે રાજન્ ! મારા હાથમા આ જે ચક્ર છે, તે હું કોને માટે ધારણ કરૂ છુ ? કેવળ ભક્તને માટેજ એ ચક્ર ભક્તોના સ કટ ટાળીને તેમને સુખી કરવાને માટેજ છે ભક્તને જે કાઇ સુખદુ ખ ભોગવવુ પડે છે, તે મારે પણ સહન કરવુ પડે છે હુ ભક્તને સુખે સુખી અને ભક્તને દુ ખે દુઃખી રહુ છુ હે રાજન્ ! ભક્તને સુખદુ ખ ભોગવવું પડતુજ નથી તે તો સઘળુ મારી ઉપર નાખી દે છે અને પોતે નિશ્ચિ ત થઇને ફરતો ફરે છે હુ મારા પોતાના સ્વાર્થની ખાતર તેનું દુઃખ દૂર કરૂ છુ ભક્તના સુખમા મારૂ પોતાનુ જ સુખ હોવાથી હું સદાસર્વદા ભક્તને સુખી રાખવાની ચિ તા રાખુ છુ. ભક્તનુ દુ ખ દૂર કરી તેને સુખી કરવો એજ મારૂ કર્તવ્ય છે ”

“ હે રાજન્ ! હું જે કાઈ કહુ છુ, તેમા લેશમાત્ર પણ સ દેહ લાવીશ નહિ હજુ પણ જે કાઇ કહું તે સ્થિર ચિત્તે શ્રવણ કરી લે જો તારે અહી આ રથયાત્રા કરવી હોય અને નદિ-ઘોષ રથને આખા ગામમા ફેરવવો હોય તો હું કહું તેમ કર જેમણે મારા ભક્તનુ અપમાન કર્યું છે, જેમણે મારા ભક્તને નિરર્થક માર માર્યો છે, તે સઘળા સેવકોને એકઠા કર અને તે દરેકના હાથ બાધ વળી એ ઉપરાત તેમના ગળામા કોડીઆ બાધીને અને દાતમા તણખલા ઘાલીને ધક્કા મારતા મારતા મારા ભક્ત બલરામદાસની પાસે લઇ જા અને તે બધા પાસે તેની માફી મ ગાવ. તું પણ જઇને બલરામદાસને સમજાવ અને

તેનુ મન મનવીને અહી તેડી લાવ તે આવીને રથ ચલાવશે ત્યારેજ ચાલશે અને ત્યારેજ હુ પણ રથમા બિરાજીશ જ્યાસુધી બલરામદાસ રથ ચલાવવાની રજા આપશે નહિ,ત્યાસુધી રથ ચાલવાનો નથી. હે રાજન્ ! ભક્તના વિશુદ્ધ ભાવમાજ મારૂ સર્વસ્વ સમાયલુ છે હુ ભક્તને અધીન છુ–તેનો બધાયેલો છુ. ભકતના આકર્ષણથીજ હુ તેની પાસે ચાલ્યો ગયો છુ ભકત મને જ્યા લઇ જાય ત્યા જવા હુ બધાયલો છુ જ્યારે મારો ભકત નીલાચળમા આવશે, ત્યારેજ હું પણ આવીશ તેના સિવાય હુ પણ આવી શકીશ નહિ ”

એમ કહીને ભગવાન અતર્ધાન થઇ ગયા મહારાજા પણ જાગૃત થઇ ગયા અને એકદમ ઉઠયા ઉઠીને તરતજ પોતાના માણસો પાસે સઘળા સેવકોને બોલાવી મગાવ્યા અને તેમને શ્રી પરબ્રહ્મ જગન્નાથજીની આજ્ઞા કહી સભળાવી સઘળા સેવકો આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા અને બલરામદાસનુ અપમાન કરવા માટે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા ત્યારપછી રાજાએ સઘળાને હારદોર ઉભા રાખીને તેમના હાથ બાધ્યા, ગળામા એકેક કોડિયુ બાધ્યુ અને મોમા તણખલા આપ્યા ત્યારપછી તેમને ધક્કા મારીને બલરામદાસની પાસે લઇ જવામા આવ્યા બલરામદાસને દેખતાજ સઘળા તેમની પાસે આળોટી પડયા અને પોતે કરેલા અપરાધમાટે માફી માગવા લાગ્યા ત્યાર પછી ઉભા થઇને બે હાથ જોડી તેમને વિનતિ કરવા લાગ્યા:–“હે દેવ ! હે ભકત ! અમે તમારો મહાન અપરાધ કર્યો છે અમે મૂઢ, તમારો પ્રતાપ મહિમા–જાણી શકયા નહિ હે બલરામદાસ ! અમને અમારા અપરાધમાટે શિક્ષા પણ થઇ ગઇ છે, તો હવે અમને ક્ષમા કરો, ઉઠો, નીલાચળમા ચાલો અને પરમ પ્રીતિથી શ્રી પરબ્રહ્મની રથયાત્રાનો મહોત્સવ ઉજવો આપની ભકિતને ધન્ય છે અમે આપનો મહિમા જાણી શકયા નહિ ”

ત્યાર પછી રાજાએ બલરામદાસને વિનતિ કરીને તેમને એક સુસજ્જિત અશ્વ ઉપર બેસાડયા અને વાજતેગાજતે નદિઘોષ રથ પાસે લઇ આવ્યા અને પ્રભુની પાસે બેસાડીને તેમને જામા–પાઘડી પહેરાવી વિનયપૂર્વક કહ્યુ કે–“હે ભક્તવર ! હવે દયા કરીને રથયાત્રા કરાવો સઘળા આપનીજ વાટ જોતા હતા ”

રાજાના વિનીત વચનો અ- સુ ધુર શબ્દો સાભળીને બલ

રામદાસ પ્રભુ તરફ એકાગ્રચિત્તે પ્રેમપૂર્વક જોઇને તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કેઃ–

"હે મહાબાહો ! હે કરુણાસાગર ! તમને નમસ્કાર છે હે પ્રભુ ! તમારૂ 'ભકતવત્સલ' નામ યથાર્થજ છે હે પ્રભુ તમે તો કરુણાના મહામેરુ છો મહામેરુ પર્વતની ઉચાઇ માપી શકાય, પરતુ આપની કરુણાનો પાર પમાય એમ નથી હે દીનદયાળ ! આપની કરુણા અશેષ છે, અગાધ છે, તે માપી મપાય એમ નથી, ગણી ગણાય એમ નથી જેમ જેમ આપની કૃપાનો–આપના મહિમાનો વિચાર કરતા જઇએ છીએ, તેમ તેમ તેમા ઉડા ઉતરતા જઇએ છીએ, પરતુ પાર પમાતો નથી હે પ્રભુ ! હવે દયા કરો આપની વિશ્વભર મૂર્તિનુ સવરણ કરીને રથમા બિરાજો અને રથયાત્રાના દર્શન કરાવી લોકને પાવન કરો હે પ્રભુ ! તમે નિરાધારના આધાર અને શરણાગતની લાજ રાખનારા છો આજે તે સઘળુ પ્રત્યક્ષ જણાઇ ગયુ છે હે દીનદયાળ ! હે કૃપાનિધિ ! હવે રથમા બિરાજી ને રથને ચલાવવાની આજ્ઞા કરો હે પ્રભુ ! તમે ભકતને આશ્રય આપો છો ભકતની ગતિ પણ તમે પોતેજ છો હે કરુણાસિધો ! આપનો મહિમા સમસ્ત વિશ્વ–બ્રહ્માડમા પ્રસરી રહ્યો છે "

ભકત બલરામદાસને સ્વય મહારાજાને હાથે આટલુ બધુ સન્માન મળ્યા છતા તેઓને ગર્વ થયો નહિ તેઓએ એ સઘળુ શ્રી હરિનીજ કૃપા–પ્રસાદીતરીકે ગ્રહણ કર્યું અને મનમા ને મનમા તેનોજ આભાર માનવા લાગ્યા પ્રભુના કાલાવાલા કરવા લાગ્યા પહેલા કરતા વધારે નમ્ર, અને વધારે નિર્મળ જણાવા લાગ્યા તથા પહેલા કરતા વધારે ભકિતભાવથી શ્રીહરિનું સ્તવન કરવા લાગ્યા ભકત અને ભગવાન એકરૂપ છે ભકત એ ભગવાન નો એક અશ છે ભકત બલરામ હવે શ્રીપ્રભુની પ્રેરણા સમજી ગયા અને એક દીન–હીન મનુષ્યની પેઠે સઘળાને સબોધીને કહેવા લાગ્યા કે –"ચાલો ! ચાલો ! હવે વિલબ નથી તમે સઘળા હાથમા દોરડા પકડીને તૈયાર થઇ જાઓ શ્રી ભકતવત્સલ ભગવાન રથમા બિરાજે છે "

બલરામદાસના મોમાથી આ શબ્દો નીકળતાજ ગોવાળીઆઓ રથને તાણવા લાગ્યા, સઘળા 'જય હરિ'ની ગભીર ગર્જના કરવા લાગ્યા, વિવિધ વાદ્યધ્વનિ સભળાવા લાગ્યા, સ્ત્રીમડળે અપૂર્વ આનદથી ગીત ગાવા માડયા અને સકળ સેવકોએ ઘનઘન્ ઘટા-

નાદથી અને કાંસીજોડાથી સકળ દિશાઓ ગજાવી મૂકી

ચારે તરફ આમ આનંદોલ્લાસ થતો જોઇને શ્રી ભગવાન મહારાજા ઉપર બહુજ પ્રસન્ન થયા અને ભકતના મહત્ત્વની રક્ષા કરવાને રથમા બિરાજ્યા ઘનઘોર ગર્જના સાથે તાલધ્વજ રથ ચાલવા માડયો સાથે સાથે વિજયા અને નદિઘોષ રથો પણ ચાલ્યા ત્રણે રથો ગુંતિચા નગરમા આવી પહોચ્યા

આ વિચિત્ર ઘટના જોઇને સ્વયં મહારાજા અને અન્યાન્ય લોકો ભક્ત બલરામદાસની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા ભક્ત અને ભગવાનના જય જયનાદથી ચારે દિશાઓ ગાજી ઉઠી કોઇ ભકતની તો કોઇ ભગવાનની વાહવા બોલવા લાગ્યા કેટલાક બલરામદાસને જોઇને બોલવા લાગ્યા કે –"હે ભકત! તમને ધન્ય છે! તમારા જીવનને પણ ધન્ય છે ! તમે તમારી અપૂર્વ ભકિતથી નારાયણને વશ કરી લીધા છે હે ભકત ! તમને હજારો–લાખોવાર પ્રણામ છે." કેટલાક ભગવાન તરફ જોઇને પરમાનંદથી પ્રભુની ભક્તવત્સલતાની પ્રશંસા કરતા કહેવા લાગ્યા કે –"હે ભગવાન! હેપ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! તમારો મહિમા અગાધ છે–અપાર છે આપ પરાપૂર્વથી ભક્તની રક્ષા કરતા આવ્યા છો અને કરો છો આપ સદાસર્વદા આપના ભક્તનું ગૌરવ જાળવી રાખી લોકમા તમની કીર્તિ–પ્રતિષ્ઠા વધારો છો આજે ભક્ત બલરામદાસને સહાય કરીને આપે આપની ભકતવત્સલતા સ્પષ્ટ રીતે પ્રદર્શિત કરી છે " ત્યાર પછી સઘળા એકે અવાજે બોલી ઉઠયાઃ–"આ બ્રહ્માડમા હરિભકતજ સર્વોત્તમ છે જે માણુસ સાધુમહાત્માઓ અને ભગવદ્ભકતોની સેવાચાકરી કરે છે, તે પણ શ્રીહરિના દર્શનનો અધિકારી થાય છે–તેજ સુખી થાય છે–તેજ ઈશ્વરનો માનીતો થાય છે, અને જે માણુસ તેમની નિંદા કરે છે–તેમનો તિરસ્કાર કરે છે–અપમાન કરે છે, તે નરકનો અધિકારી થાય છે, તથા શ્રી હરિ સાથે વૈર બાધીને સદાસર્વદા દુ ખમા સડયા કરે છે "

આ બનાવ બન્યા પછી શ્રીપરબ્રહ્મ જગન્નાથજીની રથયાત્રાના દર્શન કરી સકળ લોક ભકત બલરામના અલૌકિક ભકિતભાવનુ ચિંતન કરતા કરતા પોતપોતાને ઘેર ગયા

અહો ભગવન્ ! ધન્ય તમારી ભકતવત્સલતાને ! વિશુદ્ધ ભક્તિની વાત દૂર મૂકીને એક સામાન્ય ભકિતના આભાસથી આપની ભકતવત્સલતા–કરુણાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય છે આપ

ભકતવત્સલ હોવાથીજ વેશ્યાસંગી બલરામ ઉપર આપે આટલી બધી કૃપા કરી છે હે પ્રભુ ! જ્યારે બલરામદાસ જેવા ઉપર આપે આટલી બધી કરુણા કરી—આટલો બધો અપૂર્વ પ્રેમ બતાવ્યો, તો જે પુરુષ સદાસર્વદા સદાચારની રક્ષા કરીને વિશુદ્ધ ચરિત્ર જાળવી રાખીને અહર્નિશ આપનું ભજન કરે—ધ્યાન ધરે, તેના ઉપર આપ કેટલી કરુણા કરો—કેટલી પ્રીતિ—પ્રેમ રાખો ?

હે પ્રભુ ! આ અસાર સંસારના વિકટ માર્ગમા ચાલતા ચાલતા દરેક પગલે પડી જવાનો—પગલા ચૂકી જવાનો ભય રહે છે અને પ્રાણિમાત્ર તેમા પતિત થયા વિના રહેતું નથી હે પ્રભુ ! એવા હતભાગ્ય પતિત જીવ ઉપર આપ આટલી બધી દયા ન રાખો તો આપને ‘ પતિતપાવન ’ કોણ કહે ? આપના વિશુદ્ધ ભજન—પંથનુ કોણ અવલંબન કરે ? હે પ્રભુ ! નિરપરાધી ઉપર તો સૌ કોઇ દયા લાવે છે,પરંતુ જે અપરાધી ઉપર પણ દયા લાવે છે તેજ મહાન છે હે પ્રભુ ! તેમાજ આપનું પ્રભુત્વ સમાયલુ છે હે દીનદયાળ ! તમે કદિ પણ ભકતના અપરાધોને મનમા લાવતા નથી તેઓને હમેશા માફી આપો છો—તેમની અલ્પ સેવાથી પણ તમે સંતુષ્ટ થાઓ છો,અને તેમની ઉપર બેહદ કરુણા ની અમૃતધારા વર્ષાવો છો હે પ્રભુ ! એક સંસ્કૃત કવિએ આપના માહાત્મ્યનું વર્ણન કરતા યથાર્થજ કહ્યુ છે કે –

भृत्यस्य पश्यति गुरूनपि नापराधान् ।
सेवा कृतामपि मनाग् बहुधाऽभ्युपैति ॥
आविष्करोति पिशुनेष्वपि नाभ्यसूयाम् ।
शीलेन निर्मलमतिः कमलेक्षणोऽयम् ॥

३–दीनबंधु दास

ભક્ત દીનબંધુ દાસનો જન્મ અવન્તી નગરમા ઉત્તમ બ્રાહ્મણ-કુળમા થયો હતો તેમના કુટુંબમા પત્ની માલતી, બે પુત્રો અને એક પુત્રવધૂ એમ ચાર જણ હતા અહા! ભગવાનની કેવી અપૂર્વ કૃપા કે એ કુટુંબના પાચે જણા એકજ મતના હતા ફક્ત તેમના શરીરજ ભિન્ન હતા. સઘળા શ્રીહરિના કથામૃતનું પાન કરનારા, ભગવદ્‌-ભજનમા નિમગ્ન રહેનારા અને શ્રીહરિના ચરણકમળમા મન-પ્રાણ સમર્પણ કરનારા હતા. તેઓ સઘળાને હરિકથા ઉપર બહુજ પ્રીતિ હતી તેઓ પોતાનો ઘણોખરો સમય સાધુસમાગમમાજ ગાળતા હતા અને સાધુ મહાત્માઓનો સત્સંગ કરી, પોતાને સુખી માનતા હતા બીજાનું ભલુ કરવું-બીજાને સુખી કરવા-એજ તેમનું જીવનવ્રત હતુ તેમના હસ્ત સાધુઓના ચરણ સેવવાને અને દુઃખી દરિદ્રને અન્નવસ્ત્ર આપવાને સદાસર્વદા તૈયાર રહેતા હતા તેમને ત્યાથી કોઈ પણ અતિથિ નિરાશ થઇને પાછો જતો નહિ અતિથિ-સેવા એજ ગૃહસ્થનો પરમ ધર્મ છે અને અતિથિને પાછો વાળવાથી તે પોતાના સમસ્ત પાપ ગૃહસ્થને ઘેર મૂકતો જાય છે, એવી તેમની દઢ શ્રદ્ધા હોવાથી તેઓ અતિથિનો બહુજ સારી રીતે આદર સત્કાર કરતા હતા જો પોતાથી તેમની (અતિથિની) આશાઓ પૂર્ણ થાય એમ ન હોય તો તેઓ મધુર વાક્યથી તેમને સંતોષ પમાડતા હતા, પરંતુ તિરસ્કાર કરીને અથવા તો ચોખ્ખી ના પાડીને અતિથિનું મન દુભવતા નહિ

જેવી રીતે કળી ફૂટતાજ તેની સુગંધ ચારે તરફ પ્રસરી જાય છે, તેજ પ્રમાણે આ ભક્ત-કુટુંબની ખ્યાતિ પણ દિવસે દિવસે વધવા માડી જ્યા ત્યા એમના યશ ગવાવા માડયા પ્રકૃતિનું રાજ્ય ઓળંગીને ભગવાનના અપ્રકૃત રાજ્યમા પણ આ સમાચાર ફેલાઇ ગયા શામાટે ન ફેલાય? અતિથિના વેશમા જે કોઇ આપણે

ઘેર આવીને ઉભા રહે છે તે સઘળાને શું આપણે ઓળખી શકીએ છીએ ? અતિથિઓમા પણ કેટલાક સારા હોય તેમ કેટલાક નબળા પણ હોયજ, તેમ કેટલાક આ પ્રાકૃત રાજ્યના તો કેટલાક દૈવી-અપ્રાકૃત રાજ્યના હોય છે જે કોઇ અતિથિનો સત્કાર કરે છે, તેને ત્યા ગમે ત્યારે પણ એક વાર તો તે દૈવી–અપ્રાકૃત રાજ્યનો અતિથિ અવશ્ય આવી ચઢે છેજ અને જો તેનો ત્યા આગળ સારી રીતે આદરસત્કાર થાય છે, જો તે ગૃહસ્થના આતિથ્યથી સતુષ્ટ થાય છે, તો તે ગૃહસ્થના મહાન ધન્યભાગ્યજ સમજવા. તેની કીર્તિ–યશ–ગૌરવ ત્રિલોકમા ફેલાય છે અને જન્માતરે તેને પરમ ધામની પ્રાપ્તિ થાય છે ભકત દીનબધુદાસના આતિથ્યનો મહિમા પણ ઠેઠ તે અપ્રાકૃત રાજ્યના અધિપતિ દીનબધુ પ્રભુ સુધી પહોચી ગયો

આ સસારમા આપણે નાના પ્રકારની વ્યાકુળતાઓ જોઇ શકીએ છીએ,પરતુ અમુક માણસ મને ચહાય છે એ વાત સાભળતાજ તેને મેળવવા માટે, તેની પાસે જવાને માટે શ્રી પરબ્રહ્મ પરમાત્માને જે મહાન વ્યાકુળતા થઇ આવે છે, તેની આગળ આપણી ક્ષણિક સાસારિક વ્યાકુળતાઓ કાઈ પણ હિસાબમા નથી ભક્ત દીનબધુ દાસની વાત સાભળીને શ્રીભગવાન એકદમ ઉઠીને ઉભા થયા અખિલ બ્રહ્માડના નાથ, દીનદયાળ પ્રભુ, દીનબધુ દાસને પાવન કરવાને અવન્તી નગરમા આવી પહોચ્યા અને ભકતની ખરેખરી કસોટી કાઢી જોવા માટે તક્ષક નાગનું આવાહન કરી તેને દીનબધુ દાસના જ્યેષ્ઠ પુત્રને કરડવાની આજ્ઞા કરી

ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે તક્ષક નાગે તેજ વખતે જઇને દીનબધુ દાસના જ્યેષ્ઠ પુત્રને દશ કર્યો તક્ષકના વિષની અસહ્ય વેદનાથી જોતજોતામા તેનો જીવ નીકળી ગયો જ્યેષ્ઠ પુત્રના અકાળ મૃત્યુથી સર્વના શોકની સીમા રહી નહિ દીનબધુ દાસ અને માલતી તો આભાજ બની ગયા તેની સ્ત્રી કરુણ સ્વરે વિલાપ કરવા લાગી

આજ સમયે અવન્તી નગરના રાજમાર્ગમા એક અપૂર્વ સન્યાસી સકળ નાગરિકોની દૃષ્ટિ આકર્ષવા લાગ્યો તેણે હાથમા દડ અને કમડળ લીધા હતા, સર્વાગે વિભૂતિ ચોળી હતી અને ભગવી કફની પહેરેલી હતી તેનુ રૂપ જોઇને સઘળા તેની સામ

જોવા લાગ્યા અને તેના અપૂર્વ તેજથી અંજાઈને તેને નમન કરવા લાગ્યા. સન્યાસી રાજમાર્ગમા પૂછવા લાગ્યા કેઃ–" હે ભાઇ! ભકત દીનબંધુ દાસનું ઘર કયા છે ? "

સન્યાસી મહારાજ બધાને પૂછતા પૂછતા દીનબંધુ દાસના ઘર આગળ આવી પહોચ્યા અને બારણા આગળ ઉભા રહીને " દીનબંધુ દાસ, ઓ દીનબંધુ દાસ" એમ ઘાટો પાડીને ભકતને બોલાવવા લાગ્યા સન્યાસીના ઉચ્ચ સ્વરે ઘરમા થતા ક્રન્દન–કોલાહલને ભેદી નાખીને દીનબંધુ દાસ વગેરેના કર્ણકુહરમા પ્રવેશ કર્યો. સન્યાસીના સ્વરમા કેવી મોહિની શકિત હતી તેનું વર્ણન થઇ શકે એમ નથી તેમના અમૃતથી પણ સુમધુર લાગતા સ્વરથી સઘળા વિમુગ્ધ થઇ ગયા, સઘળાનો શોકસતાપ જતો રહ્યો અને સાથે સાથે તેમનો વિલાપ પણ શાત પડી ગયો દીનબંધુ દાસે જરા પાણી લઈને મો ધોઈ નાખ્યું અને આસુ પણ લૂછી નાખ્યા, જાણે કાઇ બન્યુંજ નથી એમ સઘળુ ક્ષણવાર વિસારે પાડીને તેઓ બહાર આવ્યા અને સન્યાસીની મૂર્તિને જોઈને આનદભેર તેમને પ્રણામ કર્યા ત્યાર પછી બે હાથ જોડી અતિ નમ્ર વચને સન્યાસી મહારાજને કહેવા લાગ્યા કે –"પધારો,પધારો,મહારાજ! આ અધમને જે આજ્ઞા હોય તે ફરમાવો "

દીનબંધુ દાસનું કથન સાભળીને સન્યાસી મહારાજ ગભીર સ્વરે કહેવા લાગ્યા –"અરે દીનબંધુ દાસ ! મે સાભળ્યુ છે કે, તુ પરમ આદરપૂર્વક અતિથિનો સત્કાર કરે છે અને દીન હીન દુખી માણસોને અન્નવસ્ત્ર આપીને સતોષે છે, તેથી હુ તારી પાસે આવ્યો છુ હું બહુજ ક્ષુધાતુર છુ, માટે આ ક્ષણેજ મને ભિક્ષા અપાવ "

સન્યાસીની વાત સાભળીને દીનબંધુ દાસે ભકિતપૂર્વક તેમને પ્રણામ કરીને કહ્યુ –"મહારાજ ! આવો, આ આસન ઉપર બેસો હું હમણાજ આવું છું "

અતિથિને આસન ઉપર બેસાડી દીનબંધુ દાસ ઘરમા ગયા અને સ્ત્રીપુત્રાદિ પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા કે.–"અરે ! બારણે એક ક્ષુધાતુર સન્યાસી આવી બેઠા છે અને ભિક્ષા માગે છે આણી તરફ પુત્રનો મૃત દેહ પડેલો છે, તો હવે શુ કરવું ? આવા વિકટ પ્રસંગે તમારાથી અતિથિસેવા થશે કે નહિ તે જલદીથી બોલી જાઓ."

દીનબંધુ દાસના અતિથિભક્તિયુક્ત વચન શ્રવણ કરીને તેમની પત્ની, પુત્રવધૂ અને કનિષ્ઠ પુત્ર સઘળા એકે અવાજે બોલી ઉઠયા કે –"અરે! મરી ગયેલું કાંઈ પાછું આવવાનું નથી, માટે અતિથિસેવા કરવી, એજ યોગ્ય છે અતિથિને નિરાશ કરી પાછો કાઢવો એ તો મહાપાતકનું કામ છે, માટે આપણે પહેલા તો અતિથિસત્કાર કરી લઈએ અને ત્યાર પછીજ આ મૃતદેહનું જે કાંઇ કરવું હશે તે કરીશું "

સર્વેના મુખમાથી અતિથિસેવા કરવાનો નિશ્ચય સાભળીને દીનબંધુ દાસ બહુજ ખુશ થયા તેઓ હર્ષઘેલા થઇ ગયા તેઓ પોતાને આવુ કુટુબ મળેલુ જોઈ પ્રભુનો ઉપકાર માનવા લાગ્યા ત્યાર પછી એક મજબૂત ચાદર લાવીને તેમા પુત્રના મૃતદેહને સૂવાડયો અને તેની ગાસડી બાધીને એક ખૂણામા સતાડી દીધી તથા સઘળાએ મળીને ઘરને લીપી નાખ્યું અને પછી સ્નાનાદિ કરી શુદ્ધ થઇને રાધવા માડયુ રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ એટલે દીનબંધુ દાસ સન્યાસી મહારાજને ઘરમા તેડી લાવ્યા અને તેમને આસન ઉપર બેસાડીને ભોજ્ય પદાર્થ પીરસવા લાગ્યા

સઘળી વસ્તુઓ આવી ગઇ અને સન્યાસી મહારાજને જમવાની સૂચના અપાઈ, પરતુ સન્યાસી મહારાજે એક નવુજ તુતક કાઢયુ પોતાની થાળીમા સકળ અન્નપાનાદિ વનસ્પતિઆહાર પીરસેલો જોઈને તેઓ જરા અસતોષ બતાવીને બોલી ઉઠયા.– "અરે! સઘળુ તૈયાર કર્યું, પણ આમિષ (માસ) તો રાધ્યુજ નહિ, તે વિના તો હુ આહાર નહિ કરૂ, હુ તો હવે અહીથી ચાલ્યો જઈશ આ ભોજનનો મારે ઉપયોગ નથી " એમ કહીને સન્યાસી મહારાજે ઉઠવા માડયું દીનબંધુ દાસ અને બીજા બધા સ્તબ્ધ થઈ ગયા ત્યાર પછી અતિથિસેવાપરાયણ એ બ્રાહ્મણ–પરિવાર વિનયથી સન્યાસી મહારાજને કહેવા લાગ્યો –"હે મહારાજ! આપ એક ક્ષણભર થોભી જાઓ અમે હમણાજ માસ તૈયાર કરી આપીએ છીએ વૈષ્ણવ સન્યાસીઓ સર્વદા નિરામિષ (માસ વગરનો) વનસ્પતિનો આહાર કરે છે, તેથી અમે અજાણતા આપને માટે પણ એજ પ્રમાણે ભોજન તૈયાર કર્યું છે હે દેવ! અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો અને ઘડીભર થોભી જાઓ "

સન્યાસી મહારાજ પોતાના આસન ઉપર બેસી રહ્યા આણી તરફ દીનબંધુ દાસ બહાર ગયા અને જેટલા મળ્યા

તેટલા મત્સ્ય લઈ આવ્યા અને તેમને તૈયાર કરાવ્યા પાક સામગ્રી યથાવિધિ તૈયાર થઇ ગઈ એટલે સન્યાસી મહારાજના ભાણામા પીરસીને જમવાની પ્રાર્થના કરી, પરતુ આ વખતે પણ સન્યાસી મહારાજે જમવા માડ્યું નહિ આ વખતે તેમણે એક નવીજ વાત ઉપાડી તેમણે કહ્યુ –"હે દીનબધુ દાસ ! તમે તો માત્ર એકજ થાળી પીરસેલી દેખાય છે, પરતુ હું એકલો કદિપણ ભોજન કરતો નથી, માટે ઘરમા જેટલા માણસો હોય તે સઘળાના ભાણાઓ પીરસાવો અને તમે સઘળા મારી સાથે જમવા બેસો, નહિ તો મારે પણ ખાવાની જરૂર નથી "

સન્યાસી મહારાજની વાત સાભળીને સઘળા વિચારમા પડી ગયા અને એકબીજાની સામુ જોવા લાગ્યા તેઓ પોતપોતાના મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યા –"અરે ! જો ભોજન કરવા નહિ બેસીએ તો, નક્કી સન્યાસી મહારાજ ભોજન કરશે નહિ અને નિરાશ થઇને ચાલ્યા જશે, માટે મુગે મોઢે સન્યાસી મહારાજની પાસે બેસીને ભોજન કરી લેવું એજ ઠીક છે"

આ રીતે સઘળાએ એકમત થઇને બધાના ભાણા પીરસ્યા, ત્યાર પછી સઘળા સન્યાસી મહારાજની સામુ જોઇ રહ્યા અને સન્યાસી મહારાજ કયારે જમવા માડે છે તેની વાટ જોવા લાગ્યા

આ પ્રમાણે સન્યાસી મહારાજ જે કાંઇ કહે છે તે પ્રમાણે દીનબધુ દાસ વર્તે છે તેમના કહેવાથી સઘળા જમવા બેઠા, પણ સન્યાસી મહારાજ જમવા માડતા નથી તે જોઇને તેમનું મન આકુળવ્યાકુળ થવા લાગ્યું તેઓ મનમા ને મનમા અનેક તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગ્યા આખરે સન્યાસી મહારાજે મૌન તોડ્યું તેઓએ એક નવીજ વાત ઉપાડી આ વખતે તેમણે કોપ પ્રદર્શિત કર્યો નહિ, પરતુ સહાસ્ય વદને દીનબધુ દાસને કહેવા માડ્યુ કે:–" અરે, દીનબધુ દાસ ! મે ગામમા આવીને તપાસ કરી તો, તમારા ઘરમા તમે, તમારા પત્ની બે પુત્રો અને એક પુત્રવધૂ એમ પાચ જણ નિવાસ કરો છો, એવુ જાણ્યુ હતું, પરતુ મારી સાથે તમે ચારજ જણ જમવા બેઠા છો તમારો બીજો પુત્ર કયાં છે? તેને બોલાવી લાવો જ્યારે તે આવશે ત્યારેજ હું ભોજન કરીશ "

ઉપર્યુક્ત વચનો સાભળીને દીનબંધુ દાસના હોશકોશ ઉડી

ગયા તેમનુ શરીર થર થર ધ્રૂજવા લાગ્યું તેમનામા એક શબ્દ પણુ બોલવાની શકિત રહી નહિ તેઓ ફકત અશ્રુભર્યા લોચને સન્યાસી તરફ જોઇ રહ્યા, જાણે તેમણે સન્યાસીમહારાજનો મહાન અપરાધ કર્યો હોય તેમ શરમીદા પડી ગયા અને અશ્રુવિસર્જન કરતા કરતા ધ્રૂજતે શરીરે ઉભા રહ્યા

દીનબધુ દાસની આ પ્રમાણે એકાએક વિપરીત અવસ્થા થયેલી જોઈને સન્યાસી મહારાજ બોલી ઉઠયા –"અરે દીનબધુ દાસ! તમને આટલો બધો ભય શામાટે થાય છે? આમ શામાટે ધ્રૂજો છો? હિમત રાખો, જે કાંઈ હોય તે સાચેસાચુ કહી દો તમારો બીજો પુત્ર કયા છે?"

આ વખતે ચારે જણા સન્યાસી મહારાજના ચરણકમળમા આળોટી પડયા થોડીવારે દીનબધુ દાસ જરા ધૈર્ય ધારણ કરીને બોલ્યા –"મહારાજ! સાચે સાચી વાત કહી દઉ છુ આપ ક્રોધ કરશો નહિ મારો તે પુત્ર આપ પધાર્યા તે પહેલાજ સર્પદંશથી મરણ પામ્યો છે અમે આપનો સત્કાર કરવા માટે ગૃહસ્થાશ્રમોચિત આતિથ્યધર્મનુ પાલન કરવા માટે તેને ઘરના એક ખૂણામા સતાડી રાખ્યો છે, તો હવે જે આજ્ઞા હોય તે કહો."

સન્યાસી મહારાજ આશ્ચર્યચકિત થઇને બોલી ઉઠયા – "અરે, આ શું! શુ તમે સત્ય કહો છો? જોઉ, જોઉ, મને તો તમારા કહેવા ઉપર વિશ્વાસ પડતો નથી તમારા તે પુત્રના મૃત દેહને અહી લઈ આવો જોઉ"

બિચારા દીનબધુ દાસ શુ કરે? સન્યાસી મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષ ઘરમા જઈને પોતાના પ્રિય પુત્રનો ચાદરમા બાધેલો મૃત દેહ બહાર લઈ આવ્યા અને સન્યાસી મહારાજની પાસે લઇ જઈને ચાદર છોડી નાખી તે જોઇને સન્યાસી મહારાજ ઉભા થઈ ગયા અને બહુજ શોક કરવા લાગ્યા થોડી વાર પછી તેઓ દીનબધુ દાસને કહેવા લાગ્યા –"અરે! દીનબધુ દાસ! તને જ્ઞાની કોણુ કહે? મારા ધારવા પ્રમાણે તો તું એક મહાન દુષ્ટમા દુષ્ટ–નિર્દય પુરુષ છે અરે, હજુ પુત્રનો મૃત દેહ–મડદુ પણુ ઘરમા પડી રહ્યુ છે અને તુ તો પરમ આનદપૂર્વક મારી સાથે ભોજન કરવા બેઠો છે તારા જેવો નિર્દય, કઠોર અને પાપી પિતા બીજો કોણુ હોય?"

સન્યાસીના વચન સાભળીને દીનબધુ દાસ બોલ્યાઃ–

" મહારાજ ! આપનુ કહેવુ સત્ય હશે, પણ મારી ફકત એક વાત શ્રવણ કરી લો મહારાજ ! કહો, આ સસારમા કોનો પિતા ને કોનો પુત્ર ? આ સંસાર આમ્રવૃક્ષ જેવો છે તેને યથા સમયે મોર બેસે છે, ત્યાર પછી તે પણ ખરી જાય છે અને નાની નાની કેરીઓ-ફળ બેસે છે તેમાથી કેટલીક મોટી થાય છે અને કેટલીકનો થોડા સમયમાજ વિનાશ થાય છે જે કેરીઓ મોટી થાય છે અને પાકે છે, તે પણ કાળે કરીને પડી જાય છે અથવા મનુષ્યો પોતાના ઉપભોગને માટે તોડી જાય છે આ પ્રમાણે નાની મોટી સઘળી કેરીઓનો વિનાશ થાય છે એમા કોણ કોનો શોક કરે ? આ સસારમા પણ તેજ પ્રમાણે છે બાળક, યુવાન, સ્ત્રી યા પુરુષ ગમે તે હો,પરતુ કાળચક્રમાથી કોઇપણ છટકી જાય એમ નથી રક અને રાય સઘળાને માથે કાળચક્ર ભમ્યાજ કરે છે અને વહેલુ મોડુ એક દિવસ સઘળાનેજ મરવાનુ છે મારા પુત્રના જીવનની મર્યાદા આવી પહોચી હશે, તેથી તે પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દરબારમા ચાલ્યો ગયો છે અમારો સમય આવશે એટલે અમે પણ ચાલવા માડીશુ, માટે નિરર્થક શોક કરવાથી ફાયદોએ શુ ? અમારાથી અતિથિસેવા થાય છે એજ અમે તો અમારા સદ્ભાગ્યની વાત સમજીએ છીએ એજ અમને પરમ લાભ છે "

દીનબધુદાસનો પ્રત્યુત્તર સાભળીને સન્યાસી મહારાજ હસવા લાગ્યા તેઓ કાઇપણ બોલ્યા નહિ થોડીવાર રહીને દીન બધુ દાસની પત્નીને ઉદ્દેશીને બોલવા લાગ્યા.-"અરે ! તમારૂ હૃદય પણ કેવુ કઠોર છે ? તમે તો પુત્રની માતા છો પિતા કરતા માતાને પુત્રનુ બહુજ લાગે છે,એવો સ્વાભાવિક નિયમ હોવા છતા પણ તમે તમારા પુત્રના મડદાપર બેસીને ખાવાને તૈયાર થઇ ગયા એ શુ ? આ તે કેવી કઠોરતા ?"

એ સાભળીને તે સન્યાસી મહારાજને નમન કરીને ધીમે ધીમે બોલ્યાઃ-"મહારાજ ! હુ આપને મારા અતઃકરણની વાત કહુ છુ હુ કોણ અને મારો પુત્ર કોણ? મારે ને એને શુ સબધ? જેમ એક કુંભાર પોતાના ચાકળા ઉપર મટોડીનો એક મોટો લોદો મૂકીને તેમાથી તરેહ તરેહના વાસણો તૈયાર કરે છે,તરેહ તરેહના ઘાટ ઘડે છે, તેજ પ્રમાણે આ સસારની માયા પણ પ્રવર્તે છે ઘાટ ઘડતી વખતે કેટલાક ઘાટો-વાસણો બરાબર ઉતરે છે, તો કેટલાકનો તેજ

વખતે વિનાશ થાય છે વળી એમાથી જે કાઇક બચે છે, તેમાથી કેટલાક નિભામા ભાગી–ફૂટી જાય છે,પરંતુ કુંભાર તેને માટે શોક કરતો નથી તેજ પ્રમાણે મારે પણ મારા પુત્રમાટે શોક કરવો જોઇએ નહિ અસાર સંસારમા કોઇ કોઇને સબંધ નથી પંખીના ટોળાની પેઠે રાત્રિએ સઘળા એકઠા થાય છે અને સવાર થતાજ ઉડી જાય છે એમા એકબીજા સાથેના કૃત્રિમ સબંધ વગેરે જે કાઇ માલમ પડે છે તે સઘળી માયાનીજ લીલા છે ”

દીનબંધુના પત્નીનું સંભાષણ સાભળીને સંન્યાસી મહારાજ પરમ સંતોષ પામ્યા પછી તેમણે દીનબંધુ દાસના બીજા પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે –“હે ભાઇ ! તુ કેવા કઠિન કાળજાનો છે ! આ વિશ્વમા બંધુપ્રેમ એજ સત્ય પ્રેમ કહેવાય છે તારો મોટો ભાઇ ગુજરી ગયો છે, છતા તુ મારી સાથે જમવાને તૈયાર થઇ ગયો એ શુ તને શરમ નથી આવતી ? તારા જેવો અજ્ઞાની, મૂર્ખ અને નિર્દય આ વિશ્વમા બીજો કોણ હશે ?”

સંન્યાસી મહારાજને આ પ્રમાણે પોતાને ઠપકો આપતા જોઇને બ્રાહ્મણકુમાર વિનયપૂર્વક બોલ્યો–“ હે સંન્યાસી મહારાજ ! મારી વાત સાભળી લો તમે આજે જેને મારા મોટા ભાઈ તરીકે ઓળખાવો છો તે કેટલીએ વાર મારો નાનો ભાઇ થઈ ગયો હશે. વળી એ મારો મોટો ભાઈ કેટલા જન્મ સુધી ? હે મહારાજ ! આ સંસારમા કોઇ કોઇનુ છેજ નહિ સમસ્ત સંસારજ માયાની જાળરૂપ છે આ સંસાર એ સંસાર નથી,પરંતુ એક હાટ–બજાર છે હાટમા ગામ ગામના વેપારીઓ અનેક પ્રકારનો માલ લઈને વેચવા આવે છે તે વખતે તેઓમા પરસ્પર કોઇ જાતનો સબંધ અથવા તો ઓળખાણપિછાન ન હોવા છતા પણ જાણે એકજ માબાપના પુત્રો હોય તે પ્રમાણે એકબીજા સાથે હળીમળીને–હસીરમીને પોતાનો વેપાર કરે છે, પરંતુ જ્યારે પોતાનો માલ વેચાઈ જાય છે અથવા તો હાટ બંધ થઇ જાય છે, ત્યારે કોઈ કોઇની દરકાર કરતુ નથી સૌ સૌને રસ્તે ચાલવા માડે છે. આ સંસારરૂપી હાટની પણ એજ દશા છે એ હાટમા પણ વેપાર પૂરો થયા પછી કોઇ કોઇનો સંગ કરતું નથી. મોટા ભાઇનો વેપાર પૂરો થઇ ગયો, એટલે તેણે ચાલવા માડયું અને હજુ મારો વેપાર પૂરો થયો નથી તેથી હુ જીવુ છુ હે મહારાજ ! શુ જેનો માલ વેચાયો પણ ન હોય–જેનો

વેપાર પૂરો ન થયો હોય તે શું બીજા-વેપાર કરી પરવારેલા-વેપારીની સાથે ચાલવા માડશે ? અમે, આજે આપનુ આતિથ્ય કરી શકયા એજ અમારા પરમ ભાગ્યની વાત માનીએ છીએ”

બ્રાહ્મણકુમારનો પ્રત્યુત્તર સાભળીને સન્યાસી મહારાજ બહુજ આનદ પામવા લાગ્યા અને મનમા તેની બુદ્ધિની પ્રશસા કરવા લાગ્યા હવે ફકત દીનબધુ દાસના પુત્રવધૂની-મરનાર જયેષ્ઠ પુત્રની સ્ત્રીની પરીક્ષા લઈ જોવાનો વિચાર થયો, તેથી તેને કહેવા લાગ્યા કે -“ હે બહેન ! તમારો પણ આચાર વ્યવહાર કેવા પ્રકારનો છે ? આ સસારમા પતિ એજ સ્ત્રીનું યથાસર્વસ્વ છે. તેના વિના તેનું જીવન નિરર્થક છે તારો પતિ મરી ગયો છે, તને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયુ છે, હજુ તેનું મડદુ પણ ઘરબહાર નીકળ્યું નથી અને તું તો આમ મારી સાથે ભોજન કરવાને તૈયાર થઇ ગઇ છે કેવા આશ્ચર્યની વાત ! આ તે શો જુલમ ! સ્ત્રીઓની લાગણી પણ આવી કઠોર હશે ? હે બહેન ! હવે તને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયું છે,તેથી હવે તારે તો વિધવાના આચાર-વિચાર રાખવા જોઇએ. ”

એ સાભળીને તે વિધવા બોલી કે -“મહારાજ! મારી પણ એક વાત સાભળી લો આ સસારમા પતિ કોણ અને પત્ની કોણ ? જેમ વર્ષાઋતુમા જ્યારે પૂર આવે છે, ત્યારે સઘળે જળ જળ બબાકાર થઇ જાય છે, પ્રવાહ પૂર જોસથી વહ્યા કરે છે, તે પ્રબળ પ્રવાહ એક વનના બને કિનારા આગળ થઈને વહી રહ્યો છે, તેવામા એક ઝાડ તેના વમળમા આવી ગયુ જોતજોતામા ઝાડ મૂળમાથી ઉખડી પડયું અને પ્રવાહમા તણાવા લાગ્યું શું પાસે ઉભેલુ બીજુ ઝાડ પણ તેની સાથે તણાઇ જશે ? ના, ના, તે તો ત્યાનું ત્યાજ રહેશે આ સસારમા મનુષ્યોની પણ એવીજ દશા છે કાળરૂપી પ્રવાહના વમળમા જે કોઇ આવ્યુ તે ચાલ્યુ જાય છે અને બીજા ઉભા ઉભા જોયા કરે છે તેઓ કાંઈ તેની સાથે જઇ શકતા નથી હે મહારાજ ! આ સસાર તે લીલામય શ્રી હરિનું લીલાક્ષેત્ર છે એની અદર શ્રીહરિ અનેક રમતો રમ્યા કરે છે, અનેક ખેલો કરે છે કોઇને હસાવે છે તો કોઈને રડાવે છે, કોઇને મેળવી આપે છે તો કોઇને જૂદા પાડે છે, કોઇને સુખી કરે છે તો કોઇને દુઃખી કરે છે એમ શ્રી હરિ પોતે અનેક પ્રકારની વિચિત્ર લીલાઓ કરે છે. મારા પતિની અવધ પૂરી થઇ, એટલે

તેમણે ચાલવા માડયું હજી મારી અવધ પૂરી થઇ નથી એટલે હું જીવુ છુ મારો વારો આવશે, એટલે હુ પણ ચાલવા માડીશ આવી સ્થિતિમા પણ જો અતિથિસત્કાર થશે તો પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનીશ અને તેનું ભજન કર્યા કરીશ ”

આ સાભળીને સન્યાસી મહારાજના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા:-“અહો! આ ચારે જણાને ધન્ય છે! ધન્ય છે,ધન્ય છે, આવા ભગવદ્ભકતોને ! ! ! ” એમ કહીને સન્યાસી મહારાજ પોતાના કમડળમાથી થોડુ જળ અને તુલસી પત્ર લઇને તે મૃત–પુત્રના શબના મુખ ઉપર પાણી છાટી ગભીર સ્વરે બોલ્યા –“હે વિપ્રકુમાર ! બેઠા થાઓ, બેઠા થાઓ ”

સન્યાસી મહારાજનું વચન પૂર્ણ થતાજ મૃત શરીરમા જીવન–શકિતનો સચાર થયેલો જણાયો વિપ્રકુમાર જેમ ગાઢ નિદ્રામાથી જાગૃત થતો હોય તેમ આળસ મરડીને બેઠો થયો અને પોતાની પાસે તે અપૂર્વ સન્યાસીની મૂર્તિને ઉભેલી જોઇને તેમના ચરણ–કમળમા આળોટી પડયો

સન્યાસીનો પ્રભાવ જોઇને સઘળા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા તેમના આનદની સીમા રહી નહિ તેઓ પણ સન્યાસી મહારાજ ને વારવાર નમન કરવા લાગ્યા તેમના નિશ્ચલ નયનોમા અશ્રુ- ધારા વહેવા લાગી સઘળા મનમા ને મનમાજ આ–સન્યાસી મહા- રાજ કોણ હશે ? તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા

ત્યાર પછી સન્યાસી સજીવન થયેલા વિપ્રકુમારને સબોધીને કહેવા લાગ્યા કે –“ હે કુમાર ! ખરેખર આજે મે એક અપૂર્વ કૌતુક જોયું જો, આ તારા માતા, પિતા,ભાઇ અને વનિતા સઘળા તારી કમાઈ ઉપર આધાર રાખીને તાગડધિન્ના કરે છે, પરતુ આજે તુ મરી ગયો છે એમ જાણવા છતા પણ તારા મૃત– દેહને સતાડીને ભોજન જમવાને બેસી ગયા છે અરે ! આ તે કેવી નિર્દયતા ! તે એમના ઘરમા કયા જન્મ લીધો ? ખરેખર તારા જીવનને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે ”

સન્યાસી મહારાજના વચન સાભળીને બ્રાહ્મણકુમાર બોલી ઉઠયો –“ મહારાજ ! આપ જ્ઞાની થઇને આમ શામાટે બોલો છો ? આ સસારમા કોની માતા ને કોના પિતા ? કોનો ભાઈ ને કોની સ્ત્રી ? આ સસારજ મિથ્યા છે એમા કોઈ કોઇનું થયુ નથી અને થવાનું પણ નથી. સાભળો, મહારાજ ! ઘોરતમ ગ્રીષ્મ

કાળ છે સૂર્ય ખરેખરો તપ્યો છે માર્ગમા ચારપાચ કે વીસપચીસ મુસાફરો આલ્યા જાય છે તેઓ તાપથી આકુળ વ્યાકુળ થઈ ગયા છે જતા જતા રસ્તામા એક વિશાળ વૃક્ષ તેમના જોવામા આવ્યું અને સઘળાજ વિસામો લેવાને તે વૃક્ષની શીતળ છાયામા બેઠા થોડીવાર પછી–કલાક બે કલાક પછી જરા તડકો નરમ પડયો એટલે એક પછી એક ઉઠીને સૌએ ચાલવા માડયું રસ્તામાનું વૃક્ષ રસ્તામાજ પડી રહ્યુ આ સસારમા પણ એમજ છે આ સસાર પણ એક વૃક્ષરૂપ છે જેમ માર્ગના વૃક્ષની છાયામા તાપથી પીડાઇને મુસાફરો વિશ્રાંતિ લેવાને એકઠા થયા હતા તેજ પ્રમાણે આ સસાર–વૃક્ષનીચે પણ હજારો મનુષ્યો પૂર્વ–જન્મના ઋણાનુબધથી એકબીજાને આવી મળે છે અને આખરે જેમ તાપ નરમ પડતાજ સઘળા મુસાફરો પોતપોતાને માર્ગે ચાલ્યા જાય છે તે પ્રમાણે તેઓ પણ પોતાનું ઋણ વાળી દઇને ચાલવા માડે છે એકબીજાનું માગતુ–લેણુ આપવાનેજ આ સસારમા બધા એકઠા મળી આવે છે અને તે અદા થતાજ જૂદા પડે છે સસારનો સબધજ આ પ્રકારનો છે, તો એમા કોણે કોનો શોક કરવો ? આ સમયમા પણ જેઓ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના ભજનમા અને સાધુસતોની સેવામા દિવસો નિર્ગમન કરે છે, તેમનુંજ જીવન ધન્ય અને કૃતાર્થ થાય છે અને તેમની આશાઓ સફળ થાય છે ”

કુમારની વાત સાભળીને સન્યાસી મહારાજના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ મનમા ને મનમા બોલવા લાગ્યા કે –“અહો! આ પાચે જણાના વિચારો કેવા વિશુદ્ધ છે, કેવા ઉચ્ચ છે ? એમને ધારણ કરીનેજ આજે પૃથ્વી ટકી રહી છે ”

ત્યાર પછી સન્યાસી મહારાજ અસ્ખલિત આનદથી હસતા હસતા બોલ્યા –“ દીનબધુ દાસ, વત્સ ! તમારા પાચે જણનો અ-કપટ–શુદ્ધ વ્યવહાર, અતિથિસેવાનો અનુરાગ અને શ્રીહરિમા નિસ્વાર્થ ભકિત જોઇને મને ઘણોજ આનદ થાય છે ખરેખર, તમો સઘળા પરમ સુખમા જીવન ગાળીને મોક્ષપદને પામશો ”

સન્યાસી મહારાજનો આશીર્વાદ સાભળીને સઘળા તેમના ચરણમા આળોટી પડયા વારવાર નમસ્કાર કરવા લાગ્યા તેમના ચરણકમળમાથી કોઇને પણ ઉઠવાનું મન થતુ નથી તે જોઇને સન્યાસી મહારાજે સઘળાને માથે હાથ ફેરવ્યો અને તેમને

ઉઠવાનો આગ્રહ કરીને બોલ્યા કે –"હે ભક્તો ! તમે સદાસર્વદા વિશ્વનિયંતા ભગવાનનું ભજન કરજો સંસાર તમને કાંઇ પણ હાનિ કરી શકે તેમ નથી "

આ વખતે સઘળાની સ્થિતિ બહુજ વિચિત્ર પ્રકારની થઇ ગઇ હતી જાણે તેઓ કાંઈક ઘેનમાં પડયા હોય તેમ સંન્યાસી મહારાજના ચરણકમળમાં પડી રહ્યા છે સઘળાના મન, પ્રાણ અને શરીર એકરૂપ બની ગયા છે. સંન્યાસી મહારાજના ચરણમાંથી કોઇ પણ ઉઠતું નથી તેઓ આ વખતે એક અપૂર્વ અદ્વિતીય આનંદ અનુભવે છે આ વખતે તેમને એક અપૂર્વ ધ્વનિ કર્ણગોચર થયો કે –" હવે હું જાઉ છુ અને મારી સાથે તમારી બલા–બલા–આપત્તિ–વિપત્તિ લેતો જાઉ છુ હું તમને ભૂલી જઇશ નહિ અને તમે પણ આ અપૂર્વ આનંદને ભૂલી જશો ના આજથી હું તમારો અને તમે મારા છો, એ વાત સદાસર્વદા યાદ રાખજો હું કોણ છુ ? હુજ તે જગજ્જીવન ભગવાન ! "

છેલ્લા શબ્દો શ્રવણ થતાજ સઘળા ચમકી ઉઠયા અને સંન્યાસી મહારાજના–સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દર્શન કરવાને નેત્રો ઉઘાડયા, પરંતુ તે દિવ્ય જ્યોતિર્મય સંન્યાસી મૂર્તિ તો ક્યારનીએ અલોપ થઇ ગઇ હતી આ સંસારમાં જે કાંઇ મેળવવાનું છે તે મળી ચૂકેલું જોઇને તેઓ પરમ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ એક પળમાજ તેનો વિયોગ થયેલો જોઇને અત્યંત આકુળવ્યાકુળ થઇ ગયા તેઓ એકદમ ઉભા થઇ ગયા અને સંન્યાસી મહારાજની શોધ કરવા લાગ્યા, પરંતુ હાય ! તે સંન્યાસી મહારાજ કે ભગવાન બેમાંથી એક પણ માલમ પડયા નહિ

ત્યારપછી તે પાંચે જણા રડતા રડતા ભગવાનને ઉદ્દેશીને બોલવા લાગ્યા –" હે પ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! હવે તને દયાળુ કોણ કહેશે ? હે પરબ્રહ્મ ! તમારા જેવા કઠિન હૃદયવાળુ આ અખિલ વિશ્વ–બ્રહ્માંડમાં પણ કોઇ નહિ હોય જ્યારે આપવાની ઇચ્છાજ નહોતી તોપછી રત્નની ખાણ બતાવવાનું શું પ્રયોજન ? હે પ્રભુ ! તમે આમ એકાએક એ રત્નને શામાટે ખુંચવી લીધું ? અરે ! અમને એક વખત પેટ ભરીને જોઇ પણ લેવા દીધું નહિ. જરા જોયું –ના જોયું એટલામાં તો આપે તરતજ પાછું ખેંચી લીધું હે વિશ્વંભર ! તમે ખરેખરા માયાવી છો બ્રહ્માદિ દેવતાઓ

પણ આપની માયાથી મુગ્ધ થઇ જાય છે, તેઓ પણ તમારી લીલા જાણી શકતા નથી, તો અમારૂ શુ ગજુ ? હે પ્રભુ ! અમે વધારે શુ કહીએ ? આપ તો સર્વશક્તિમાન છો તમે અમારા ઉપર પ્રસન્ન થઈને જે મોહન-મત્રનો ઉપદેશ આપ્યો છે, જે પ્રમાણે વર્તવાની આજ્ઞા કરી છે, તે પ્રમાણે અમારૂ વર્તન રખાવવુ તમારાજ હાથમા છે ”

ભગવાનનો આશીર્વાદ વ્યર્થ ગયો નહિ ત્યાર પછી તેમના વરદાન પ્રમાણે દીનબધુ દાસ પરિવાર સહ અતિથિસેવા,સાધુસગ અને ઈશ્વરભજન કરીને પરમ સુખથી દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા અને દેહાતે શ્રીહરિનુ અભયપદ પામ્યા

અમે આ વખતે ભક્ત કે ભગવાનની જયઘોષણા કરીશુ નહિ, પરતુ આ વખતે ગૃહસ્થાશ્રમની જય બોલાવીશુ એ આશ્રમમાજ આવી અમૃતોપમ અતિથિસેવા થઇ શકે છે અને એ અતિથિસેવાજ ભગવાનને અતિથિવેષે આકર્ષી લાવે છે વાચકબધુ! જો તુ ગૃહસ્થાશ્રમી હોય,તો તો તુ તારૂ પરમ સૌભાગ્ય-જ સમજજે, કારણ કે એ આશ્રમમાજ અતિથિસેવા-અતિથિ સત્કાર થઇ શકે છે જો તારાથી અતિથિસેવા થઇ તો પછી તને ભય શાનો અને બીજી ભાવનાએ શાની હોય? હવે તો તુ અતિથિ સેવા કરીને કૃતાર્થ થજે ! જો બીજી સેવા કરવાની તારી શક્તિ ન હોય તો, બે ચાર મધુર વાકયોથી પણ તેને સતુષ્ટ કરજે જો એ પ્રમાણે કરતો રહીશ તો દીનબધુ દાસની પેઠે તારે ઘેર પણ કોઈ વાર તે અનાથનો નાથ અતિથિનુ રૂપ લઇને પધારશે

४–विश्वंभर दास

ભક્ત વિશ્વભર દાસ, ઓડીસા પ્રાતમા આવેલા ચેન્ટોનાલ નામના અતિ પ્રસિદ્ધ સ્થાનમા નિવાસ કરતા હતા તેઓ કરણુ જાતના વાણિયા હતા તેમના ઘરમા તેમની સ્ત્રી, એક પુત્ર અને પોતે ત્રણુ જણુ હતા વિશ્વભરદાસ પરમ ભક્ત હતા તેમની પત્નીનુ નામ રેવતી હતુ તે પણુ પતિવ્રતા અને પરમ સાધ્વી સ્ત્રી હતા પુત્ર રઘુનાથ પણુ આજ્ઞાપાલક હતો આ પ્રમાણે ત્રણે જણા પવિત્ર અને પરમાત્મામા પ્રીતિ રાખવાવાળા હતા જાણે ત્રણે એકજ સૂરના જૂદા જૂદા યત્રો ના હોય ! એમ હતુ એકના હૃદયતત્રમા જે સ્વર વાગવા માડે, તેજ સ્વર અન્યના હૃદયમા પણુ આપોઆપ ઝણુકાર કરી ઉઠતો હતો ત્રણેની મતિગતિ એકમાત્ર શ્રીકૃષ્ણુ પરમાત્માના ચરણુ–કમળમાજ હતી ત્રણે જણુ નિત્ય શ્રીમદ્‌ભાગવતનુ અધ્યયન કરતા હતા દરરોજ સધ્યાકાળે ત્રણે જણુ શ્રીકૃષ્ણુ ભગવાનનુ નામસ્મરણુ કરતા હતા, તેમના યશોગાન–ભજનકીર્તન ગાતા હતા જો કોઇ ભજન ગાનાર આવી પહોચતુ તો તો તેમના આનદની સીમાજ રહેતી નહિ તેઓ તેને બિલકુલ પણુ વીલો મૂકતા નહિ, તેમ જલદીથી ઉઠવા પણુ દેતા નહિ જયારે જયારે તે પોતાને ઘેર જવાને ઉભો થાય, ત્યારે ત્યારે તેઓ ‘ હવે જરા બેસો, ફક્ત એક ભજન ગાઇને જાઓ’ એમ વાર વાર આગ્રહ કરીને તેને બેસા ડતા અને તેને મુખે પરમાત્માના યશોગાન શ્રવણુ કરીને પરમ આનદ પામતા હતા આવા ભજન ગાનાર ઉપર તેમને બહુજ પ્રેમ હતો તેઓ તેને પોતાના ગુરુ બરોબર ગણુતા અને તેનો બહુજ સારી રીતે આદરસત્કાર કરતા હતા

વિશ્વભર દાસની સ્થિતિ સાધારણુ હતી, પરતુ તેમને બારણે બ્રાહ્મણુ, વૈષ્ણુવ, યોગી, સન્યાસી, અતિથિ–અભ્યાગત જે કોઇ

આવી ચઢતો તે સર્વને,કોઇને અન્ન, કોઇને વસ્ત્ર, કોઇને જળ તો કોઇને વિનય-વચનથી પણ સંતુષ્ટ કરવાને ચૂકતા નહિ. તેમના મુખમાંથી નકાર કદિપણ નીકળતો નહિ.

વિશ્વંભર દાસને ઘેર આ પ્રમાણે સાધુસંતોનો આદરસત્કાર થતો હોવાથી જોતજોતામાં ભક્ત વિશ્વંભર દાસની કીર્તિ સંસારમાં પ્રસરી ગઇ

ભગવાનના પરમ પ્રિય ભગવદ્ભકતો કદિ પણ એકજ સ્થાનમાં નિવાસ કરતા નથી તેઓ તીર્થયાત્રાના નિમિત્તે પણ પર્યટન કરવા નીકળે છે ફકત એકજ વાર શુદ્ધ અંતઃકરણથી જેનું નામ-સ્મરણ કરવાથી અપવિત્ર પણ પવિત્ર થઇ જાય,તે ભગવાનને જેણે પોતાના અંતઃકરણમાં પૂરી રાખ્યો છે, તેને તીર્થયાત્રા કરવાની જરૂર હોતી નથી,તેમની તીર્થયાત્રા તો જનકલ્યાણને માટે-પ્રાણીઓના ઉદ્ધારને માટેજ હોય છે વળી લોકોના પાપ ધોઇ ધોઇને તીર્થમાં જે મલિનતા આવી જાય છે,તેનો પણ તેઓ નાશ કરે છે.

એક દિવસ કેટલાક સંન્યાસીનું ઝુંડ અનેક તીર્થોમાં વિચરતું વિશ્વંભર દાસના ગામમાં આવી પહોંચ્યું ઘણા યાત્રાળુને મોઢેથી વિશ્વંભર દાસના વખાણ સાંભળેલા હોવાથી તે સાધુઓ પણ વિશ્વંભર દાસને ઘેરજ આવી પહોચ્યા બહુ મોડુ થઇ ગયુ છે, સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો છે, સાધુઓ બારણે ઉભા ઉભા વિશ્વંભર દાસને બૂમો પાડી રહ્યા છે

વિશ્વંભર દાસ આ વખતે પોતાના સ્ત્રી અને પુત્ર સાથે ભગવદ્-ભજન કરી રહ્યા છે. સાધુઓનો ઉચ્ચ સ્વર તેમના સાંભળવામાં આવ્યો તરતજ તેઓ ઉભા થયા અને ક્ષણવારમાં તેમની પાસે આવી પહોચ્યા વિશ્વંભર દાસે સર્વ સાધુઓને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા અને અતિનમ્ર વાણીથી કહેવા લાગ્યા કે -" હે મહાત્માઓ! આજે હું કૃતાર્થ થયો છુ આપે અહીં પધારીને મારા ઘરને પાવન કર્યુ છે આ સેવક આપની સેવામાં હાજરજ છે, તો હવે શી આજ્ઞા છે, તે જણાવવાને કૃપા કરો "

વિશ્વંભર દાસના નમ્ર અને વિનીત વચનો સાંભળીને સાધુવૃંદને ઘણોજ આનંદ થયો તેઓ માહોમાહે વિશ્વંભર દાસની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા થોડી વાર રહીને તેમાંથી એક આગેવાન સાધુ બોલ્યો:-"ભાઇ વિશ્વંભર દાસ! અમે ઘણાજ ક્ષુધાતુર છીએ, માટે હવે વાસણ, લાકડાં, અનાજ, ઘી વગેરે લાવી આપો."

વિશ્વભર દાસ "જેવી આજ્ઞા" કહીને ઘરમા ગયા અને પોતાના સ્ત્રીપુત્ર સાથે મસલત કરીને સાધુઓને જમાડવાને જોઈતી સામગ્રી એકઠી કરવા લાગ્યા સઘળુ' મળી આવ્યું, પરંતુ ઘરમા ઘી મળે નહિ વિશ્વભર દાસ વિચારમા પડી ગયા એક પછી એક સઘળી વસ્તુઓ બહાર મૂકી દીધી અને ત્યારપછી હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા –"મહારાજ ! સઘળી વસ્તુઓ મળી આવી છે; પરંતુ ઘી નથી માટે ક્ષમા કરજો"

એ સાભળીને સાધુઓ બોલી ઉઠયા:–"અરે ! ઘી વિનાનુ ભોજન તે ભોજનજ નહિ વળી ઘી વિના ભગવાનને થાળ પણ કેવી રીતે ધરાવાય ? માટે ઘી વગર તો ચાલશેજ નહિ"

એ સાભળીને વિશ્વભર દાસનો પુત્ર રઘુનાથ સાધુઓને પગે લાગીને બોલ્યો.–"મહારાજ ! કૃપા કરીને રાધવાનુ શરૂ કરો. દીનબંધુની કૃપાથી આપ રાધી રહેશો તે પહેલાજ ઘી મળી આવશે" રઘુનાથના વચન સાભળીને સાધુઓએ રાધવાનું શરૂ કર્યું

ત્યારપછી પિતાપુત્ર બંને ઘરમા ગયા અને ઘી કયાથી લાવવુ તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા "આટલી મોડી રાત્રે ઘી કયાથી મળે ? અને જો નજ મળે તો તો પછી અતિથિ પાછા જશે અને રસોઇ બગડશે વળી જયાસુધી શરીરમા પ્રાણ હોય, ત્યાસુધી અતિથિને પાછા પણ કેમ જવા દેવાય ? હવે શું કરવુ ?" એમ કહેતા કહેતા વિશ્વભર દાસ માથે હાથ દઈને જમીન ઉપર બેસી ગયા અને શોક કરવા લાગ્યા રઘુનાથને પિતાની આ સ્થિતિ જોઇને બહુજ લાગી આવ્યું તે તેમને આશ્વાસન આપતા કહેવા લાગ્યો – "ચાલો, ચાલો, પિતાજી ! આમ અધીરા થવાથી શુ વળશે ? ગામમા તપાસ તો કરીએ ! પછી જે થવાનું હશે તે થશે"

ત્યારપછી પિતાપુત્ર બહાર નીકળ્યા અને આખા ગામમા ફરી વળ્યા, પરંતુ કોઇ પણ ઠેકાણેથી ઘી મળ્યું નહિ. બંને જણ પાછા ઘેર આવ્યા અને ઉડા વિચારમા પડી ગયા વારવાર ઉડા નિશ્વાસો નાખતા તેઓ સામસામા બેઠા થોડી વાર પછી વિશ્વભર દાસ એકાએક બોલી ઉઠયા.–"વત્સ ! આતુરની સેવામાટે કદાચ અસત્ય બોલવુ પડે અને ચોરી પણ કરવી પડે, તો તેમા પાપ લાગતુ નથી આપણે ઘીને માટે આખુ ગામ માથે કર્યું છતા ઘી મળ્યું નહિ, તો હવે છેલ્લો ઉપાય એજ રહ્યો કે, સાધુઓની સેવા

માટે કોઇ ગૃહસ્થના ઘરમા ચોરી કરવી રાત પણ ઘણી વીતી ગઇ છે, તો એ સિવાય બીજો ઉપાય નથી ”

પિતાના વિચારને પુત્રે અનુમોદન આપ્યું અને બન્નેએ કોઈ શ્રીમતના ઘરમાથી ઘી ચોરી લાવવાનો નિશ્ચય કર્યો તરતજ રઘુનાથ અને વિશ્વભર દાસ ઉઠયા એક તીક્ષ્ણ હથિયાર અને એક કોષ (નરાજ) લઇને શ્રીભગવાનનુ સ્મરણ કરતા કરતા ઘરની બહાર નીકળ્યા, અને કોના ઘરમા પ્રવેશ કરવો તેનો વિચાર કરતા કરતા રાજમાર્ગ ઉપર આવી પહોચ્યા સાધુ-સેવાના નિષ્કપટ અનુરાગે પિતાપુત્ર–બન્નેના મન ઉપર પોતાની સપૂર્ણ સત્તા જમાવી છે આથી વિશ્વભર દાસને ‘ચોરી કરવી એ મહા પાપ છે અને તેમ કરતા પકડાવાથી ઇજ્જત–આબરૂ જતી રહેશે’ તેનો વિચારસરખો પણ થતો નથી ચાલતા ચાલતા તેમની નજર એક મોટી હવેલી ઉપર પડી પિતાપુત્ર ત્યાજ ઉભા અને એજ ઘરમા ખાતર પાડવાનો નિશ્ચય કર્યો ત્યારપછી નરાજવતી તે ઘરની ભીતમા મોટુ બાકુ પાડયું અને રઘુનાથે ઘરમા પ્રવેશ કર્યો વિશ્વભર બહાર ઉભા ઉભા પહેરો ભરવા લાગ્યા

શ્રીમતનુ ઘર, એટલે જ્યા જુએ ત્યા ધનરત્નજ હાથમા આવે રઘુનાથને પણ એમજ થયું તેણે ઘણી ઘણી તપાસ કરી પરતુ ભડાર, ઘરેણા, રૂપિયા, રત્નો, સોનાના વાસણકુસણો અને બીજા અમૂલ્ય પદાર્થોસિવાય બીજુ કાઇ તેના હાથમા આવ્યું નહિ રઘુનાથ ગભરાયો જેમ જેમ વધારે વધારે તપાસ કરતો ગયો, તેમ તેમ બીજા અનેક ધનરત્નના ભડારો તેના જોવામા આવ્યા, પરતુ તેને ધનરત્નનુ શુ કામ હતુ ? તેને તો માત્ર ઘીજ જોઇતુ હતુ તપાસ કરતા છેવટે એક ઓરડામા પેસતા કેટલાક ઘીના વાસણો તેના જોવામા આવ્યા હવે રઘુનાથના આનદની સીમા રહી નહિ આ વખતે તે ગાડોઘેલો થઇ ગયો અને પરમ કૃપાળુ પ્રભુનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો ત્યારપછી તેણે તેમાથી ઘીના બે વાસણો લીધા અને છીડા પાસે જઈને પિતાને આપી દીધા હવે પોતે પણ તે છીડામાથી બહાર નીકળવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો ઘીના વાસણો મળી આવવાથી રઘુનાથના પિતા વિશ્વભર દાસના આનદનો પણ પાર રહ્યો નહિ તેઓ પ્રભુનો ઉપકાર માની આનદમા લીન થઇ ગયા અને પોતે ચોરી કરવાને આવ્યા છે તે ક્ષણવાર ભૂલી ગયા તેમના આનદ-ધ્વનિથી તે ઘરધણી

જાગી ઉઠયો તેણે રઘુનાથને છીડામાથી નાસતો જોયો. રઘુનાથનુ અડધુ શરીર બહાર નીકળી ગયુ હતું, પણ કેડથી પગ સુધીનો ભાગ હજુ ઘરમાજ રહ્યો હતો તે જોઇને ઘરધણી એકાએક દોડી આવ્યો અને રઘુનાથના પગ પકડીને તેને તાણવા લાગ્યો

રઘુનાથ મહાન વિપત્તિમા આવી પડયો પોતાનુ ધડ છીડાની બહાર છે, પગ ઘરમા છે અને વચલો ભાગ હજુ છીડામાજ છે પોતાની મેળે હવે તેનાથી બહાર નીકળાય એમ નહોતુ, તેથી તેણે પિતાને બૂમ પાડી કહ્યુ કે:–" અરે, પિતાજી ! આમ આવો, હુ પકડાઈ ગયો છુ ઘરધણીએ મારા બને પગ પકડયા છે, માટે મારાથી બહાર અવાતુ નથી તમે મારૂ માથુ પકડીને ખેચી કાઢો, બીજો ઉપાય નથી "

વિશ્વભર દાસ શુ કરે? પુત્રનુ વચન સાભળીને તેઓ કપવા લાગ્યા તેઓ સર્વભયહારી શ્રીહરિનુ સ્મરણ કરતા કરતા રઘુનાથને તાણવા લાગ્યા બહારથી પોતે ખેચે છે અને ઘરમાથી ઘરધણી ખેચે છે, એટલે રઘુનાથથી તો બહાર નીકળાતુજ નથી તેની દશા બહુજ શોચનીય થઈ પડી છે વિશ્વભર દાસ અને ઘરધણી બને સરખા બળવાળા છે કોઇ કોઇનાથી જાય એમ નથી, તેથી રઘુનાથને દારુણ કષ્ટ સહન કરવુ પડે છે ઘરધણી રઘુનાથને ઘરમા પણ ખેચી શકતો નથી, તેમ વિશ્વભરદાસ તેને બહાર પણ કાઢી શકતા નથી આ પ્રમાણે ખેચાખેચીમા કેટલોક સમય વહી ગયો અને રાત્ર પણ ઘણી વીતી ગઇ જે સાધુની સેવાને માટે આ ઘોર કષ્ટ સહન કરવાનું વહોરી લીધુ છે, તેઓ જો ચાલ્યા જાય તો પછી 'અતોભ્રષ્ટ તતોભ્રષ્ટ' એવો ઘાટ થઇ જાય, એ વિચારે રઘુનાથનુ મન ચકડાળે ચઢાવ્યું છેવટે તેણે પિતાને દૃઢતાથી કહ્યુ –" હે પિતાજી ! હવે ઢીલ કરવામા ફાયદો નથી તમે મારૂ માથુ કાપી નાખો, વિલબ કરશો નહિ આણી તરફ જુઓ, રાત્રિ પણ ઘણી વીતી ગઇ છે ઘેર ભૂખ્યા તર્યા સાધુઓ આપણી વાટ જોઇને બેસી રહ્યા હશે સવાર થતાજ સઘળા મને ઓળખશે, મારૂ મહત્ત્વ જતું રહેશે અને શિક્ષા ભોગવવી પડશે એટલુ થતાએ સાધુસેવા થશે નહિ જેને માટે આટલુ કષ્ટ વેઠયુ છે તે સઘળુ વ્યર્થ જશે, માટે સાધુસેવાએ થાય અને મારૂ મહત્ત્વ પણ જળવાઇ રહે એમ કરો મારૂ માથુ કાપી જશો એટલે મને કોઈ ઓળખી શકશે નહિ હવે વિલબ કરવાનો નથી.

તમારી પાસેના તીક્ષ્ણ હથિયારથી મારૂ માથુ કાપી નાખી, ઘીના વાસણો લઈને ઘેર ચાલ્યા જાઓ ” રઘુનાથનુ વચન સાભળીને વિશ્વભર દાસ સ્તબ્ધ થઇ ગયા શુ કરવુ તે તેમને સૂઝયુ નહિ સ્નેહ, ભય અને શોકથી તેઓ આકુળવ્યાકુળ થઇ ગયા સાધુ સેવાની મુખ્ય વાત પણ તે વખતે તેમના અ ત.કરણમાથી ખસી ગઈ આ પ્રમાણે પિતાને વિલબ કરતા જોઇને રઘુનાથ એકદમ ગુસ્સાથી બોલી ઉઠયો –“પિતાજી શુ કરો છો? માયામા ફસાતા નહિ. તમારા હાથમા તીક્ષ્ણ હથિયાર તો છે, છતા શા માટે વિલબ કરો છો ? એકજ ઘાએ મારૂ માથુ છેદી નાખો પિતાજી! આપણો ઉદ્દેશ ભૂલશો નહિ. જે કામ કરવાને બહાર નીકળ્યા છીએ તે યાદ કરો અને મારૂ મસ્તક છેદી નાખો પિતાજી ! સાધુસેવાને માટે–અતિથિસત્કારને માટે મોહજાળમા ન ફસાતા મારૂ મસ્તક છેદી નાખો અને સાધુસેવા કરો, વિલબ ન કરો ”

હાય અનુરાગ ! તુ આ પ્રમાણે દરેકને અ ધ બનાવી દે છે હાય ! તુ કોઇને કાઇ સૂઝવા દેતોજ નથી તારા પ્રભાવથી મનુષ્ય પોતાનુ ભાન ભૂલી જાય છે તેનુ હિતાહિત અને કર્તવ્યાકર્તવ્યનુ જ્ઞાન પણ લુપ્ત થઇ જાય છે તે દરેક વસ્તુમા તનેજ દેખે છે તારો પ્રભાવ મોટો છે,તારો મહિમા અપાર છે. જો તુ કોઇને ધનમાજ નાખે તો પછી તે તેને કદિપણુ છોડી શકતો નથી તે બીજુ બધુ જ ભૂલી જાય છે કેવળ ધનનેજ જોયા કરે છે બીજાની વાત તો દૂર રહી પણ તે ભગવાનને પણ ભૂલી જાય છે તેને ધર્માધર્મ અને કર્માકર્મ કશુંજ સૂઝતુ નથી કેવળ ધન, ધન અને ધનજ જુએ છે ધનનાજ સ્વપ્ન આવ્યા કરે છે હે અનુરાગ ! એજ પ્રમાણે તુ જેને કામિનીના પાશમા નાખી દે છે તેની પણ એવીજ દશા થાય છે તે કામિનીસિવાય બીજુ કાઇ જોતોજ નથી. એ કામિનીની લ્હેમા માન–અપમાન લજ્જા–ભય સઘળુ જ ભૂલી જાય છે હિતાહિતનો વિચાર પણ જતો રહે છે એજ પ્રમાણે જેને જેને તું જે જે વિષયમા લપટાવી દે છે,તે તે વિષયમાથી તે બહારજ નીકળી શકતો નથી આજે તે વિશ્વભર દાસને સાધુસેવાની લ્હે લગાડી છે, તો તે તેમા કર્તવ્યાકર્તવ્યનુ ભાન ભૂલે તેમા શું નવાઈ ? તારા પાશમા સપડાયા પછી–તારો ર ગ લાગ્યા પછી–શું તે પોતાના પુત્રનુ મસ્તક નહિ છેદે ? નહિ, નહિ, જરૂર છેદશેજ. જો, જો, વિશ્વભર દાસ હવે તૈયાર થઇ ગયા છે જો, જો,

એમણે હાથમા તીક્ષ્ણ હથિયારને ધારણ કર્યું છે અને પુત્રનુ મસ્તક કાપવા માટે હાથ ઉપાડે છે અહા ! જો, જો, તેમણે પુત્રના મસ્તક ઉપર તે તીક્ષ્ણ અસ્ત્રથી પ્રબલ પ્રહાર કર્યો અહા' જો, જો, પુત્ર રઘુનાથના ધડ-મસ્તક જૂદા પડી ગયા લોહીની ધારા વહેવા લાગી અરે અનુરાગ ' જો,જો,હવે તુ એકલોજ જો હવે હું જોઈ શકતો નથી અને બતાવી પણ શકતો નથી, માટે તુ એકલોજ જો કે, તારા રગથી રગાયલા માણસો કેવા કર્મ કરે છે,કેવા કર્મ કરવાની હિમત ધરે છે

રઘુનાથનુ વચન સાભળીને વિશ્વભર દાસ વિચાર કરવા રહ્યા નહિ તેમણે પોતાની પાસેના સુતીક્ષ્ણ હથિયારથી રઘુનાથનુ મસ્તક કાપી નાખ્યુ ત્યાર પછી બે હાથમા ઘીના બન્ને વાસણો લઈને અને રઘુનાથના મસ્તકને પોતાની પિછોડીમા લપેટી બગલમા ઘાલીને ત્યાથી ચાલવા માડયુ ક્ષણવારમા તેઓ પોતાના ઘર પાસે આવી પહોચ્યા સાધુઓ ભોજન તૈયાર કરી તેમનીજ રાહ જોતા હતા બારણા આગળ વિશ્વભર દાસના આવવાનો અવાજ થતાજ તેમની પત્નીએ જાણ્યુ કે, પિતા-પુત્ર આવતા હશે એટલામાંજ વિશ્વભર દાસ તેમની પાસે જઈ પહોચ્યા

અડધી રાત્રે પતિને એકલા પાછા ફરેલા જોઇને રેવતીનો જીવ ઉડી ગયો પુત્રના અકલ્યાણની આશકાથી તે અધીરા થઇ ગયા વિશેષત સ્વામીની ગભીર મુખમુદ્રા અને રકતથી ખરડાયલા વસ્ત્રો જોઇને તે સ્તબ્ધ થઈ ગયા 'રઘુનાથ કયા છે ?' એમ પૂછવાનો તેમણે ઘણોએ પ્રયત્ન કર્યો, પણ એક શબ્દ પણ બોલાયો નહિ. તેમનુ શરીર થરથર ધ્રૂજવા લાગ્યુ

પત્નીની આવી કરુણાજનક અવસ્થા જોઇને વિશ્વભર દાસ તેને ઘરમા લઇ ગયા અને અથથી ઇતિ સુધી જે કાઇ બન્યું હતું તે સઘળુ કહી સભળાવ્યુ ત્યારપછી પુત્રનુ મસ્તક બહાર કાઢીને પત્નીને આપ્યું અને તેને કોઈ પણ જાણે નહિ એવા સ્થાનમા સતાડી દેવાને કહ્યુ

પતિવ્રતા રેવતી સમસ્ત વિશ્વ-બ્રહ્માડને અધકારમય જોવા લાગ્યા વિષમવ્યથાથી ચીત્કાર કરીને રડવા ગયા, પરતુ હાય ! તેમનાથી રડાયું પણ નહિ,અને રડી પણ કેમજ શકે ? આજે તેઓ ચોરની મા બન્યા છે ચોરની મા કોનુ નામ દઇને રડે? તેમની દશા બહુજ કરુણાજનક થઈ પડી. મન મૂકીને રડી પણ શકાય તેમ

નહોતુ કે રુદન કરીને હ્રદયનો ભાર હલકો કરે મનની વીસી મનમાજ તેમને સમાવવી પડી

સતીનો આ ભાવ વધારે સમય રહ્યો નહિ પતિવ્રતાનો સ્વાભાવિક ભાવ તેમના મનમા જાગૃત થઇ ઉઠયા તે મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યા.–“ વિશ્વભર દાસ મારા પતિ છે, હુ તેમની સહધર્મિણી છુ. અતિથિસેવા એ ગૃહસ્થના પરમ ધર્મ છે મારા પતિએ અતિથિસેવા કરવાનજ આ દારુણ દુ:ખ વહોરી લીધુ છે, તો તેમના તે પરમ પવિત્ર કાર્યમા સર્વ ભાવ સહાય કરવી એજ મારો ધર્મ છે પુત્રને માટે શોક કરવાના ઘણો સમય મળી આવશે, માટે આ સમય તો પતિના ધર્મનુજ રક્ષણ કરવુ યોગ્ય છે વળી પુત્ર એ પતિનોજ પ્રસાદ છે. પતિના અનુગ્રહથીજ મને પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ હતી, માટે પતિને સહાય કરવી એજ મારો પરમ ધર્મ છે. પતિ એજ સતીના એકમાત્ર ગતિ છે, માટે હવે તો તે પતિના ધર્મનીજ રક્ષા કરૂ ”

પતિભક્તિના આવા પ્રબળ આવેગમા પતિવ્રતાનો પુત્ર શોક તણખલાની પેઠે ઉડી ગયો તેનુ મુખકમળ પ્રફુલ્લ થઇ ગયુ તેણે હસતા હસતા વિશ્વભર દાસને કહ્યુ –“સ્વામિના હવે વિલબ કરો નહિ ઝટ જાઓ અને સાધુઓને ઘી આપી આવો ”

વિશ્વભર દાસ પોતાની સ્ત્રીના આ વચનો સાભળીને બહુજ આનદ પામ્યા તેઓ પત્નીને આશ્વાસન આપવા લાગ્યા ત્યાર-પછી તેઓ પાછા સાધુઓ પાસે આવ્યા પોતાને થયેલા વિલબ-માટે તેમની ક્ષમા માગી ઘી આપ્યુ એટલે સાધુઓએ ભગવાનને નૈવેદ્ય ધરાવીને ભોજન કરી લીધુ ત્યાર પછી તેઓ વિશ્વભર દાસને કહેવા લાગ્યા –“ભાઇ ! રાત્રિ ઘણી વ્યતીત થઇ ગઈ છે, હવે તમે સુખેથી સૂઇ જાઓ ઈશ્વર તમારૂ કલ્યાણ કરો ”

સાધુઓને પ્રણામ કરીને વિશ્વભર દાસ ઘરમા આવ્યા પતિ-પત્ની બનેને તે રાત્રે ઉઘ આવી નહિ પુત્રના ગુણનુ અને શ્રી-હરિના નામનુ સ્મરણ કરવામાજ તેમણે આખી રાત વીતાવી

આ તરફ પેલા ગૃહસ્થના ઘર આગળ બુમરાણ થઇ ગયુ ગૃહસ્થ તો રઘુનાથના પગ પકડીનેજ ઉભો હતો સવાર થતા કોઇની મદદ આવી મળશે, એમ ધારીને તે ધીરજ રાખીને ઉભો હતો. પ્હો ફાટયો અને સૂર્યોદયનો સમય થયો ગામમા પણ ઘણાખરા લોકો જાગી ઉઠયા. લોકોની અવરજવર થવા લાગી, એટલે પેલા

ગૃહસ્થે રઘુનાથને છીંડામાથી ખેંચી કાઢ્યો અને રસ્તા ઉપર નાખ્યો હજારો માણસો એકઠા થઇ ગયા ગૃહસ્થ પણ સ્તબ્ધ થઇ ગયો તેને ઓળખવાના ઘણાએ પ્રયત્ન કર્યા, પરંતુ એકલુ ધડ કેવી રીતે ઓળખાય ? લોકો અનેક પ્રકારના તર્કવિતર્કો કરવા લાગ્યા ગૃહસ્થના ઘર આગળ કોલાહલ મચી રહ્યો છેવટે ઘરધણી પણ કંટાળ્યો, તેથી તેણે તે મસ્તકવિનાના મૃત દેહને ગામ બહાર લઇ જઇને એક શૂળી ઉપર લટકાવ્યો. ત્યા આગળ પણ હજારો માણસો એકઠા થઇ ગયા જેમ જેની નજરમા આવ્યું તેમ સઘળા બોલવા લાગ્યા કેટલાક મૂર્ખ લોકો ધડ ઉપર પથરા અને કાંકરા પણ નાખવા લાગ્યા આ પ્રમાણે કેટલોક સમય વીતી ગયો મધ્યાહ્ન થવા આવ્યો લોકો પણ થાકી થાકીને વિખરાવા લાગ્યા

પ્રભાત થતાજ સાધુઓ પણ ઉઠયા અને ત્યાથી જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા ઉપડવાની સઘળી તૈયારી કરીને તેઓ વિશ્વભર દાસની રજા લેવાને તેમની પાસે આવીને, “ વિશ્વભર દાસ ! ઓ વિશ્વભર દાસ ! જલદીથી બહાર આવો હવે અમે રજા લઇએ છીએ ઇશ્વર તમારૂ કલ્યાણ કરો ” એમ બૂમો પાડવા લાગ્યા

વિશ્વભર દાસ ઝટપટ બહાર આવ્યા આવતી વખતે રેવતીને કહેતા આવ્યા કેઃ—“હુ સાધુઓની પાસે જાઉ છુ, તુ પણ રઘુનાથનુ મસ્તક બરોબર વાંટી લઇને વહેલી આવજે હુ તે સાધુઓને બતાવીશ અને તેમની પાસે કોઇ નિર્જન સ્થાનમા નખાવી દઇશ ” પત્નીએ સ્વામીની આજ્ઞાનુ પાલન કર્યું વિશ્વભર દાસના ગયા પછી તેણે રઘુનાથના મસ્તકને એક કપડામા બરોબર બાંધ્યુ ત્યારપછી તે લઇને વિશ્વભર દાસ પાસે આવી પહોચ્યાં અને કોઇ દેખે નહિ તેવી રીતે ગુપચુપ સ્વામીને આપી દીધુ વિશ્વભર દાસ પોતાના પુત્રના મસ્તકની પોટલીને બરોબર સંતાડીને ધીમે ધીમે સાધુઓની પાછળ પાછળ ગયા

રસ્તામા સાધુઓ વિશ્વભર દાસને પ્રસન્નતાથી કહેવા લાગ્યા – “ વત્સ ! તારી સેવાથી અમને પરમ સંતોષ થયો છે તુ સર્વ પ્રકારના કલ્યાણનો અધિકારી થશે ઇશ્વર તારૂ કલ્યાણ કરશે ”

સાધુઓના વચન સાભળીને વિશ્વભર દાસે પ્રણામ કર્યા વિશ્વભર દાસના વિનયવચનથી તથા અતિથિસત્કારથી સાધુઓ અત્યત આનંદિત થયા હતા, તેથી તેમણે વિશ્વભર દાસને પોતાનો આત-

રિક આશીર્વાદ આપીને ચાલવા માંડ્યું વિશ્વંભર દાસ પણ તેમની સાથેજ ગયા થોડે દૂર ગયા એટલે તે સાધુઓમાંથી એક જણ બોલી ઉઠયો -"અરે વિશ્વંભર દાસ ! તમારો પુત્ર રઘુનાથ ક્યાં છે ? તેને કેમ ન તેડી લાવ્યા? કાલે રાત્રે અમારી આટલી બધી સેવા-શુશ્રૂષા કરી, આદરસત્કાર કર્યો અને આજે તો બિલકુલ જણાયોજ નહિ તમે જાઓ અને જલદીથી રઘુનાથને બોલાવી લાવો

સાધુની વાત સાંભળીને વિશ્વંભર દાસ કાંઇપણ બોલી શક્યા નહિ તેમની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યા આંખમાંથી આંસુની ધારા વહેવા લાગી વિશ્વંભર દાસને આ પ્રમાણે અશ્રુવિસર્જન કરતા જોઇને સાધુવૃંદ પણ સ્તબ્ધ થઇ ગયું તેઓ આતુરતાથી પૂછવા લાગ્યા.-"વિશ્વંભર ! રડો છો શામાટે ? તમને જે કાંઇ દુઃખ હોય તે અમને કહી દો"

એ સાંભળીને વિશ્વંભર દાસે રઘુનાથના મસ્તકને બહાર કાઢયું અને સાધુઓના ચરણમાં મૂકીને પ્રણામ કર્યાં ત્યારપછી હાથ જોડીને એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાખીને કહેવા લાગ્યા -"મહારાજ! આ આ જુઓ મારો પુત્ર રઘુનાથ, હાય પ્રભુ! વિધાતાનો લેખ કદિ પણ મિથ્યા થતોજ નથી"

રઘુનાથનું મસ્તક જોતાજ સકળ સાધુઓ સ્તબ્ધ થઇ ગયા. તેમણે જાણ્યું કે કોઇ દુષ્ટે આ કૃત્ય કર્યું હશે, તેથી તેઓ એકદમ ગુસ્સે થઇને બોલી ઉઠયાઃ-"વિશ્વંભર! કયા દુષ્ટે તારા પુત્રનું આ પ્રમાણે શિર છેદી નાખ્યું છે ?"

એ સાંભળીને વિશ્વંભર દાસ બોલ્યા -"મહારાજ ! એમાં બીજા કોઇનો પણ દોષ નથી મારો પોતાનોજ-મારા હતભાગ્યનોજ દોષ છે"એમ કહીને વિશ્વંભર દાસે સમસ્ત હકીકત નિવેદન કરીને કહ્યું કે -"મહારાજ ! એમાં કોઇને દોષ દેવાનો નથી પ્રારબ્ધમાં લખેલા લેખ કદિ પણ મિથ્યા થતા નથી ઈશ્વરની એવીજ મરજી હશે"

વિશ્વંભર દાસની, તેમના પત્નીની અને પુત્રની અતિથિભક્તિ તથા ધર્મની રક્ષા કરવા માટે પોતાના દેહની પણ બેપરવાઇ જોઇને સાધુવૃંદ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયું તેઓ વિશ્વંભર દાસ ઉપર પ્રસન્ન થયા અને તેમને ધન્યવાદ આપતા બોલવા લાગ્યાઃ-"હે વિશ્વંભર! તમારા,તમારી પત્નીના અને પુત્રના ત્રણેના જીવનને ધન્ય છે. તમે તમારા નશ્વર દેહના બદલામાં તે અવિનશ્વર વસ્તુ

મેળવવાના સંપૂર્ણ અધિકારી છો તમારો જય થાઓ, કલ્યાણ થાઓ અમારા આવવાથીજ તમારા પુત્રનું મરણ થયું છે એમા પણ ઇશ્વરનો કાઇ શુભ સંકેતજ હશે ચાલો, હવે તમારા પુત્રનો મૃત દેહ જ્યા હોય ત્યા અમને લઇ જાઓ તમે લેશમાત્ર પણ ચિંતા કરશો નહિ ઈશ્વરકૃપાથી અમે તેને સજીવન કરીશું જેનામા આટલો બધો વિમલ ધર્મભાવ–ભગવાનના ચરણકમળમા આટલો બધો ભક્તિ-ભાવ હોય તેનો વિનાશ હોયજ નહિ તેને માટે અકાળ મૃત્યુ છેજ નહિ ચાલો, વિશ્વભર ચાલો તમારા પુત્રને સજીવન કરીએ અને વિશ્વમા તમારા અતિથિધર્મનો મહિમા વધારીએ

સાધુઓના વચન સાભળીને વિશ્વભર દાસ તેમને ગામબહાર જ્યા આગળ રઘુનાથનું ધડ લટકાવવામા આવ્યું હતુ, ત્યા લઈ ગયા ત્યા જઇને રઘુનાથના ધડને નીચે ઉતાર્યું અને તેને વચમા રાખીને આગળ પાછળ સઘળા સાધુઓ બેસી ગયા વિશ્વભર દાસ તેના માથા આગળ બેઠા ત્યારપછી એક વૃદ્ધ સાધુએ આગળ આવીને ધડ તથા મસ્તકને બરોબર ગોઠવી દીધા અને તેની ઉપર પ્રભુનુ સ્મરણ કરીને પાણી છાટયું ત્યારપછી તેની ઉપર તુલસીપત્ર મૂકીને ભક્તિથી ગદ્‌ગદ્ ભાવે ઈશ્વરની સ્તુતિ કરવા માડી –"હે પ્રભુ! હે દીનદયાળ! હે અનાથના નાથ! જો ધર્મ સત્ય હોય, તો આ બાળકને નિશ્ચય સજીવન કરો આપનો મહિમા જો સત્ય હોય, વેદપુરાણ અને શાસ્ત્રો ખરા હોય, તો આ બાળકને સજીવન કરો જે વ્યક્તિ બીજા ઉપર ઉપકાર કરતા, હરિભજન કરતા, દીન હીનનુ રક્ષણ કરતા અથવા તો સાધુસેવા કરતા વિપદ્‌મા આવી પડી-ને આત્મસમર્પણ કરે છે, તેનુ ભાવગ્રાહી ભગવાન જરૂર રક્ષણ કરે છે" આમ બોલતા બોલતા તે સાધુવૃંદ ભક્તિભાવમા લીન થઇ ગયું તેઓ વાર વાર બોલવા લાગ્યા –"હે પ્રભુ! આ બાળક મરેજ કેમ? તમારા જેવા શરણાગતનુ રક્ષણ કરનાર અને ભવસિંધુથી પાર ઉતારનાર સમર્થ હોવા છતા, આ બાળક મરેજ કેમ? હે પ્રભુ! તમારો મહિમા આ અખિલ વિશ્વમા પ્રસરી રહ્યો છે, તમે હમેશા ભકતની રક્ષા કરતા આવ્યા છો અને કરો છો જો આ વખતે અમારી વિનતિ કાને નહિ ધરો તો તમારો મહિમા કલં-કિત થશે હે પ્રભુ! અમારી ઉપર કૃપા કરીને આ બાળકને સજીવન કરો તમારા મહિમાનુ રક્ષણ કરવાને, ધર્મનુ રક્ષણ કરવાને અને ભક્તિનુ ગૌરવ વધારવાને આ બાળકને સજીવન

કરો હે પ્રભુ ! જો એને સજીવન નહિ કરો તો અમે પણ અમારો પ્રાણ વિસર્જન કરીશુ અમે સઘળા અમારા જીવનનો આપના ચરણમા ઉત્સર્ગ કરીશું અહો પ્રભુ ! જે બાળકે અમારે માટે પોતાના પ્રાણનું વિસર્જન કર્યુ , તેની તમે રક્ષા કરો હે દીનદયાળ! આને સજીવન કરીને અમારા અને તમારા બ નેના ગૌરવની રક્ષા કરો હે કૃપાળુ ! ભકત વિશ્વ ભરને કૃતાર્થ કરો.”

આ સ સારમા લોકો ધનબળ, જનબળ, દેહબળ, એવા એવા અનેક પ્રકારના બળની ગણના કરે છે,પર તુ સાધુ મહાત્મા ઓ એવા 'બળ' ને બળમા ગણતા નથી તેઓ કેવળ સર્વશક્તિમાન ભગવાનના બળ ઉપરજ ઝઝુમે છે, તેઓ એવા બળ ઉપર આધાર રાખતા નથી, તેઓ ભગવાન ઉપરજ આધાર રાખે છે, તેની ઉપર તેમનો દૃઢ વિશ્વાસ–શ્રદ્ધા હોય છે, તેથી જ્યારે જ્યારે તેઓ વિપત્તિમા આવી પડે છે, ત્યારે ત્યારે પ્રભુનેજ પોકારે છે, તેનીજ સહાય માગે છે, તેનીજ પાસે કરગરે છે અને પરમ કૃપાળુ પ્રભુ પણ તેમનો પોકાર સાભળે છેજ સાધુવૃ દે તે દયાળુ પ્રભુને પોકારવા માડયા તેમના અનેકાનેક નામોની ધૂમ મચાવી અને છેવટે નામ–સ્મરણમા એવા તો તલ્લીન થઇ ગયા કે, તેઓ પોતાનુ ભાન પણ ભૂલી ગયા. અ તર્યામી દીનબ ધુ ભગવાન તરતજ ત્યા આવી પહોચ્યા અને બાળક રઘુનાથને સજીવન કરી ચાલ્યા ગયા સાધુઓ અને વિશ્વ ભર દાસ સઘળા નામ–ધૂનમા નિમગ્ન થઇ ગયા છે, તેથી તેઓ તેમને જોઇ શકયા નહિ, પર તુ સાધુઓમાથી બે ત્રણ વૃદ્ધ સાધુઓથી પ્રભુનો ચમત્કાર ગુપ્ત રહી શકયો નાહ.

જોતજોતામા બાળક રઘુનાથ આળસ મરડીને બેઠો થયો બધાને નામસ્મરણ કરતા સાભળીને તે પણ શ્રીહરિનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો ત્યારપછી તેણે પ્રથમ સાધુઓને અને ત્યારપછી પોતાના પિતાને પ્રણામ કર્યો રઘુનાથને જોઇને સઘળા આન દસાગરમા ડૂબી ગયા વિશ્વ ભર દાસની આખોમાથી આન દાશ્રુ વહેવા લાગ્યા સાધુઓના આન દની પણ સીમા–પરિસીમા રહી નહિ તેઓ રઘુનાથને જોઇને કહેવા લાગ્યા –“ વત્સ ! આજ તારા ભાગ્યનો ઉદય થયો છે શ્રીપરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી આજે તે નવજીવન પ્રાપ્ત કર્યું છે આ તારો બીજો અવતાર છે પહેલા તારૂ નામ રઘુનાથ હતું, હવે તું નવે અવતારે આવ્યો છે, તેથી અમે તારૂ એ નામ ફેરવી નાખીએ છીએ, આજથી તારૂ નામ 'સુમન'

રહે છે અને એજ નામથી તુ સઘળે પ્રખ્યાતિ પામીશ અમે તને આશીર્વાદ આપીએ છીએ કે, તુ આ સસારમા સુખપૂર્વક દિવસ નિર્ગમન કરીને અ તે પરમપદને પામીશ વત્સ ! હવે ઘેર જાઓ અને તમારા માતપિતા સાથે સુખપૂર્વક નિવાસ કરીને અખિલ વિશ્વમા ભક્તિનો અને અતિથિસત્કારનો મહિમા વધારો ’

એમ કહીને સાધુવૃદ ચાલવા લાગ્યું પિતાપુત્રે તેમને સર્વને અત્યત ભક્તિભાવથી પ્રણામ કર્યા અને બને જણે ઘર તરફ ચાલવા માડયું રસ્તામા તેમને અનેક માણસો મળ્યા રઘુનાથના સજીવન થવાની વાત સઘળે ફેલાઇ ગઇ હતી જ્યા ત્યા વિશ્વ-ભર દાસ અને રઘુનાથના ભક્તિભાવની અને અતિથિસત્કારની પ્રશસા થતી હતી આથી રસ્તામા સઘળા ત પિતાપુત્રને પ્રણામ કરવા લાગ્યા થોડીવારમા તેઓ ઘર આગળ આવી પહોચ્યા રઘુ-નાથે આગળ જઇને “ બા, બા ” કહીને રેવતીને બૂમ પાડી. સ્વર્ગનુ અમૃત મિષ્ટ કે આ સુમધુર ‘ બા ’ શબ્દ મિષ્ટ ? તે નક્કી કરવાને અમારી કલ્પનાશક્તિ મદ છે, પરતુ રેવતીને તો અમૃત-કરતા આ સુમધુર સ્વર વધારે મિષ્ટ લાગ્યો શબ્દ સાભળતાજ તેમના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. તેઓ એકદમ બહાર દોડી આવ્યા. આવીને જુએ છે તો પોતાના પતિની પાસે રઘુનાથને ઉભેલો જોયો આનદના આવેગમા તેમનો કઠ રૂધાઇ ગયો આખમાથી આનદાશ્રુ નીકળી પડયા છતા એક શબ્દ પણ બોલાયો નહિ. તેમણે રઘુનાથને પોતાની છાતી સરસો ચાપ્યો રઘુનાથની પણ આજ સ્થિતિ હતી તેનાથી પણ બોલાતુ નથી બન્નેમાથી કોઇના મુખમાથી એક પણ શબ્દ નીકળતો નથી બન્ને એકબીજાની સામે ટગરટગર જોયા કરે છે,નયનમા ને નયનમાજ મિલન,સભા-ષણ અને પ્રેમપ્રદર્શન સઘળુ થઈ ગયું બનેની આખમા હર્ષના આસુ ભરાઇ આવ્યા

આ વાત સઘળે પ્રસરી ગઈ હતી સઘળે આનદ આનદ થઇ રહ્યો હતો લોકોના ટોળેટોળા રઘુનાથના દર્શન કરવાને આવવા લાગ્યા રઘુનાથ તે સઘળાનો આદરસત્કાર કરી ઈશ્વરનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો રેવતી અને વિશ્વભર દાસના આનદની પરિસીમા રહી નહિ. આ બનાવથી તેમનુ મન વધારે દઢ થયું,ઇશ્વર ઉપર અટલ શ્રદ્ધા ચોટી અને ત્રણે જણ સુખપૂર્વક હરિસ્મરણ કરવામાજ પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગ્યા

५—बंधु महान्ति

" બહેન ! બા ક્યા ગઇ ? મને બહુજ ભૂખ લાગી છે "

" ભાઈ ! મને પણ એમજ છે, પરતુ રડવાથી શુ વળશે ? ધીરજ રાખ છાનો રહે ભાઇ ! છાનો રહે બા હમણાજ આવશે "

" મારૂ પેટ બળી જાય છે બહેન ! હવે મારાથી રહેવાતુ નથી કાલે બપોરે ખાધુ હતુ તેજ કેની ? "

" શુ કરીએ ભાઈ ! મારી પણ એજ દશા છે મે પણ તારી સાથેજ ખાધુ છે તેજ ત્યાર પછી મે પણ ક્યા ખાધુ છે ? બા આપણે માટે ખાવાનુ શોધવા ગઇ છે, તે હમણા આવી પહોચશે "

" બહેન ! આપણા બાપા ક્યા ગયા ? હવે મારાથી બિલકુલ રહેવાતું નથી "

" ભાઇ ! બાપાજી પણ બહાર ગયા છે તે હજુસુધી આવ્યા નથી ભાઈ ! છાનો રહે, છાનો રહે આમ રડવાથી શુ વળશે ? બાપાજી પણ આપણે માટે ખાવાનુ શોધવાજ ગયા છે, તે પણ આવી પહોચશે, જરા ધીરજ રાખ "

ઓડિસા પ્રાતમા આવેલા યાજપુર ગામની એક જીર્ણ પર્ણ-કુટીમા બે ભાઇબહેન આ પ્રમાણે વાતો કરી રહ્યા છે બહેનની ઉમર સાત વર્ષની અને ભાઇની પાચ વર્ષની છે તેમને બીજા પણ બે ભાઇબહેન છે, પરતુ તેમની ઉમર બહુજ નાની છે પિતા બધુ મહાન્તિ ભિક્ષા માગી લાવીને સઘળાનુ પૂરૂ કરે છે આજનું લાવેલું આજ ખાય, ઘરમા કાઇ વધે નહિ આખા ગામમાથી તેમજ આસપાસના ગામડાઓમાથી જે કાઈ મૂઠી કે ચપટી મળી આવે તે ઉપર સર્વનો નિર્વાહ ચાલતો હતો બધુ એટલામાજ સતોષ માનતા હતા જે કાઇ મળતુ તે સઘળુ લાવીને ઘેર પોતાની પતિવ્રતા પત્નીના મો આગળ મૂકી દેતા તેમાથી જો કોઇ અતિથિ આવ્યો હોય તો તેને તથા પુત્ર–પુત્રીઓને ખવડાવતા જે કાઈ વધતું તે પતિપત્ની ભોજન કરતા હતા આ પ્રમાણે અતિ ક્લેશમય જીવન ગાળવા છતા પણ પતિપત્ની આનદમા

રહેતા હતા ઇશ્વરપ્રત્યેના અચળ વિશ્વાસે અને પ્રગાઢ પ્રીતિએ તેમનુ હૃદય મધુમય બનાવી દીધુ હતુ ભગવાનના ભકતને તેઓ પ્રત્યક્ષ દેવતારૂપ માનતા હતા ભગવાનનું નામ એજ તેમનો મહામત્ર હતો ભગવાન અને ભકતનુ ઉચ્છિષ્ઠ ભોજનજ તેઓ ગ્રહણ કરતા હતા, તેજ તેમનુ સર્વવ્યાધિનાશક મહાન ઔષધ હતુ તેમની જીર્ણ પર્ણકુટી,છિન્નભિન્ન કથા, ફાટલાતૂટલા વસ્ત્રો અને દેહનુ આવરણ દૂર કરીને જોતા અદર આનદ-પરમાનદ સિવાય બીજુ કાઇ જણાતુ નહિ બધુ મહાન્તિ ગામમાથી ભિક્ષા માગી લાવી આનદમા રહેતા હતા અને પરમાત્માનું ભજન કરતા હતા, પરતુ સઘળા દિવસો સરખા જતા નથી પ્રકૃતિનો એ અચળ નિયમ છે રાત્રિ પછી દિવસ થવાનોજ ઉદય પછી અસ્ત અને ભરતી પછી ઓટની પેઠે દરેક પ્રાણિ-પદાર્થની ચડતીપડતી થવાનીજ સુખ પછી દુખ અને શાતિ પછી અશાતિ થવાનીજ બધુના દિવસો ઉતરતા હતા ગામમાથી પેટપૂર અન્ન મળતુ નથી, તેથી બાળબચ્ચાઓ ભૂખે ટળવળે છે

દુર્ભાગ્યે દેશમા દુકાળ પડયો છે સૌને પોતપોતાની પડી છે બધુ આખા ગામમા ફરે છે, પણ કોઇ એક મૂઠી અન્ન આપતુ નથી ઘાસની પણ તગી છે,તેથી ઢોરોને પણ ખાવાનુ મળતુ નથી બીડમા ઘાસ નથી,ઝાડપર પાન નથી, તો અનાજની તો આશાજ શાની ? વળી ચોરી અને ધાડોની પણ બૂમો સભળાયા કરે છે લોકોના મન એવા થઇ ગયા છે કે, પાપપુણ્યનુ-ધર્મ અધર્મનું ભાન સરખુ રહ્યુ નથી જ્યા ત્યા ભૂખે તરફડતા અનેક દીનહીન ભિખારીઓ માલમ પડે છે જયા જઇએ ત્યા હૃદયભેદી હાહાકાર સિવાય કાઇપણ સભળાતું નથી બાજ, ગીધ વગેરે માસાહારી પક્ષીઓ આકાશમા ભમ્યા કરે છે શિયાળવા દિવસ છતા ગામમા ફરતા દેખાય છે જ્યા ત્યા દુર્ગધ માર્યા કરે છે ફલાણાને તો આજે સાત ઉપવાસ થયા, તો ફલાણો ભૂખે મરી ગયો, ફલાણો આજે પોતાના બાલબચ્ચાઓનુ દુખ નહિ જોઇ શકવાથી કૂવામા પડયો, તો ફલાણો નાસી ગયો, એવીજ વાતો જ્યા ત્યા સાભળવામા આવે છે અતિશય ભયકર અને દુખદાયક સમય આવી પહોચ્યો છે જ્યા જોઇએ ત્યા વિષાદની ભીષણ મૂર્તિ નજરે પડે છે દુર્ભિક્ષ અને મહામારી વગેરે રાક્ષસ-રાક્ષસીઓ પોતાની રકતપિપાસુ જીહ્વાનો વિસ્તાર કરીને ઉન્મત્ત ભૈરવ

અથવા તો રણરાગિણી ચંડિકાની પેઠે આ મહા સ્મશાનમાં ઘૂમ્યા કરે છે આ ભીષણ દશ્ય જોતાજ હૃદય કંપી ઉઠે છે બંધુ મહાન્તિના આનંદસામ્રાજ્યમાં પણ આ દુર્ભિક્ષરૂપ દાનવે કેર વર્તાવવા માંડ્યો આજે ત્રણ દિવસથી તેમને કાંઇપણ ખાવાનું મળ્યું નથી બરાબર ભિક્ષા મળતી નથી મૂઠી ચપટી જે કાંઇ મળે તે સઘળું બાલબચ્ચાંઓને ખવડાવી દે છે ગઇ કાલે તો બાળકોને પણ પેટપૂર ભોજન મળ્યું નથી આજે પણ હજુસુધી કાંઇ ભિક્ષા મળી નથી બાળકો ભૂખ્યાં થઇ ગયાં છે હવે તેમનાથી સહન થતું નથી બંધુ મહાન્તિ અને તેની સ્ત્રી બન્ને ભિક્ષા માગવાને નીકળી પડયાં છે ક્ષુધાતુર ભાઇબ્હેન તેમની વાટ જોતાં પરસ્પર ઉપર પ્રમાણે વાતો કરી રહ્યાં છે

બંધુ મહાન્તિ આખા ગામમાં ફરી વળ્યા આસપાસના ગામડાઓમાં પણ જઇ આવ્યા, પરંતુ આજે અન્નનો એક દાણો પણ મળ્યો નહિ અન્ન તો રહ્યું પરંતુ જરા શાક–પાન પણ મળ્યું નહિ સાંજના થાકીને ઘેર આવ્યા પોતાને માટે નહિ પરંતુ બાળકોને માટે શું કરવું તેના વિચારમાં પડી ગયા અને માથે હાથ દઇને બારણાં આગળજ બેસી ગયા બંધુને આવેલા જોઇને તેમની સ્ત્રી બહાર આવી તેમની પાસે ઉભી રહી તેના ખોળામાં એક બાળક છે તે પણ રડી રડીને થાકી ગયું છે હવે રડવાનું પણ સામર્થ્ય રહ્યું નથી બીજાં બાલકબાલિકાઓ તેના પહેરેલા લૂગડાનો છેડો પકડીને રુદન કરે છે માતાની આંખમાંથી પણ ચોધાર આંસુ ચાલ્યાં જાય છે બંધુ મહાન્તિ આ દશ્ય જોઇને ગળગળા થઇ ગયા, તેમને પણ ઘણુંજ લાગી આવ્યું ઘણું ધૈર્ય રાખવા છતાં તેમની આંખમાંથી પણ આંસુ નીકળી પડયાં થોડીવાર પછી આકાશ તરફ જોઇને કરુણ સ્વરે બોલવા લાગ્યા.–"અહો પ્રભુ ! તું દયાળુ હોવા છતાં તારા રાજ્યમાં આવું કઠોર શાસન શા માટે ? હાય ! અન્નપૂર્ણાના અન્નક્ષેત્રમાં આવો દારુણ દુકાળ કેમ ? અરે ! પ્રભુ! શું તને આ બાળ–બચ્ચાંઓની દયા નથી આવતી ? " હવે તેમનાથી વધારે બોલી શકાયું નહિ તેઓ થોડીવાર આકાશ સામું જોઇ રહ્યા ત્યારપછી પોતાની પત્ની સામું જોયું તેની કંગાળ સ્થિતિ અને નયનમાંથી નીકળતી અશ્રુધારા જોઇને તેમણે પણ રુદન કરી હૃદય ખાલી કર્યું ત્યાર પછી થોડીવાર રહીને જરા હિંમત રાખીને બંધુ બોલ્યા –"સતિ !

ઇશ્વરની શી મરજી છે તે સમજાતુ નથી ત્રણ દિવસના ઉપવાસ હોવા છતા પણ આખા ગામમા અને આસપાસના કેટલાક ગામડાઓમા રખડી આવ્યો,પરતુ કોઈએ એક મૂઠી ચોખા પણ આપ્યા નહિ શાકપાન પણ કઇ નજરે પડયું નહિ સતિ! હવે તો હદ થઈ લીલામય શ્રીહરિની આ લોકસહારિણી લીલા ક્યાસુધી ચાલશે? હે પ્રભુ! હવે તો તારી આ વિપરીત લીલા સમેટી લે તમારા સરજેલા જીવની તમે રક્ષા નહિ કરો તો બીજુ કોણ કરશે? હે પ્રભુ! આ મર્મપીડક દૃશ્ય હવે જોવાતુ નથી, માટે હે પ્રભુ! હવે તો દયા કરો,કૃપા કરો,તમારી લીલા સમેટી લો અને આ વિશ્વનો વિનાશ થતો અટકાવો "

પતિના મુખમાથી 'ભિક્ષામા કાઇ મળ્યું નથી ' એ સમાચાર સાભળતાજ પત્નીના હાજા ગગડી ગયા હવે તેનાથી ઉભા રહેવાયું નહિ તે જ્યા ઉભા હતા ત્યાજ બેસી ગયા અને બધુના પગમા માથુ મૂકીને રડતા રડતા બોલ્યા –"હાય નાથ! હુ તો અભાગિનીજ છુ નાનપણથીજ મારા માતાપિતા ગુજરી ગયા છે, વળી કોઇની સાથે એવું ઓળખાણપિછાન કે બધુભાવ પણ નથી, કે તેને ત્યા જઈને ઉભી રહું, પરતુ શું તમારે પણ મિત્ર, સગુ, સબધી કોઇજ નથી? પાસે હોય કે દૂર હોય,પણ જો હોય તો બોલી જાઓ આપણે તેને શરણે જઇએ અને તેની સેવા–શુશ્રૂષા કરીને પેટ ભરીએ હે નાથ! હવે બીજો કાઈ પણ ઉપાય નથી બાળકોને પણ ભૂખ લાગી છે તે સઘળા પણ રુદન કરે છે મારાથી તે જોવાતુ નથી હવે તો મરવાનો સમય નજદિક આવેલો જણાય છે"

બધુ મહાન્તિ પત્નીનો બળાપો સાભળીને તેને આશ્વાસન આપતા કહેવા લાગ્યાઃ–" સતિ! તારી પેઠે મારે પણ કોઇ સગુ, સબધી કે મિત્ર નથી મારો એક મિત્ર છે પણ તે બહુ દૂર રહે છે અહીથી પાચ છ દિવસનો રસ્તો છે મારો એ મિત્ર બહુજ ભલો છે જો તેની પાસે જઇએ તો જરૂર આપણુ દુ.ખ-દરિદ્રતા ફીટી જાય અહા! તેનું નામજ કેવું મધુર છે? તેનું નામ દીનબધુ છે મારા જેવા અનેક દીનહીનોનું તે રક્ષણ અને પાલન પોષણ કરે છે "

બધુ મહાન્તિનું વચન સાભળીને સતીના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેમનો શોકસતાપ એકદમ નાસી ગયો. તેઓ સહાસ્ય વદને બોલવા લાગ્યા –" નાથ! ભલે પાચ છ દિવસનો માર્ગ

હોય, પરંતુ ચાલો આપણે ત્યાંજ જઈએ અને આપણા દારિદ્રય-દુઃખનું નિવારણ કરીએ બે બાળકોને તમે લઇ લો અને બેને હું લઈ લઈશ. વળી કાંઇ સરસામાન લેવો હશે તે પણ હું ઉચકી લઇશ, પરંતુ હવે વિલંબ કરવો યોગ્ય નથી ઘરમાં સહેજસાજ જે કાંઇ છે તે બાળકોને ખવડાવું છું, એટલામાં તમે બધી તૈયારી કરી મૂકો પાંચ દિવસ રસ્તામાં જે કાંઇ મળશે તેનાથી સંતોષ માનીને આનંદપૂર્વક ચાલ્યા જઇશું એને માટે લેશમાત્ર ચિંતા કરશો નહિ ”

બંધુએ સહેજ સ્મિત–હાસ્ય કરીને પોતાની સંમતિ દર્શાવી, એટલે પત્ની સઘળું કામકાજ આટોપી લેવાને ઘરમાં ગયાં બંધુ મહાન્તિ એકલા પડયા તેઓ બેઠા બેઠા વિચાર કરવા લાગ્યા –“હે પ્રભુ! જ્યારથી જન્મ લીધો, ત્યારપછી એક દિવસ વહેલું કે મોડું મરવાનું તો છેજ, તો પછી મૃત્યુના ભયથી દેશનો ત્યાગ કરવો એ તો મહામૂર્ખાઇનું–અજ્ઞાનતાનું કામ છે મૃત્યુ કયાં નથી? તમારા ચરણકમળ સિવાય એવું બીજું કયું સ્થાન છે કે, જ્યાં મૃત્યુની સત્તા ન હોય? ગામ મૂકીને જ્યાં જઈશ, ત્યાં પણ મૃત્યુ તો મારી સાથેજ રહેવાનું તે મને કદિપણ છોડનાર નથી, તો મારે મૃત્યુથી ડરી જઈને શામાટે નાસી જવું જોઇએ? હે પ્રભુ! તમે વિશ્વંભર કહેવાઓ છો, તમેજ આ અખિલ વિશ્વનું પાલન-પોષણ કરો છો અને તમેજ દરેકની ખબર–અંતર રાખ્યા કરો છો કયાં સમુદ્રમાં પર્વત અને તેની અંદરનો એક ક્ષુદ્ર કીટ? તેના આહારની પણ તમને ફિકર પડે છે તેનું પણ તમે ભરણ-પોષણ કરો છો, તો મારે એ આહારને માટેજ શામાટે ઘર-બાર છોડીને નાસી જવું જોઇએ? હે પ્રભુ! આપવું ન આપવું તો તમારાજ હાથમાં છે તમારે આપવું હોય તો સઘળાં સ્થાન સરખાંજ છે અહીં પણ તમારેજ આપવું છે અને ત્યાં પણ તમેજ આપનારા છો તમારી ઇચ્છા હશે તો અહીં બેઠા બેઠાજ મૂઠી–ચપટી મળી રહેશે અને ઇચ્છા નહિ હોય તો સાતે સમુદ્ર અને તેરે નદીઓ ઓળંગીને પેલે પાર જાઉં તોપણ કાંઈ વળે નહિ, ત્યારે મારે શામાટે દેશનો ત્યાગ કરવો? શામાટે ઘરબાર છોડીને ચાલ્યા જવું? પરંતુ હા! હા! કેવળ તારે માટે–તારા દર્શનને માટે દેશનો, ઘરબારનો ત્યાગ કરીશ તારી મદનમોહન મૂર્તિ જોવાને માટે ઘરબાર છોડીશ. હે નીલાચળનાથ! તે દિવસ

તે શુભ દિવસ ક્યારે આવશે ? અહા પ્રભુ ! બળભદ્ર અને સુભદ્રા સહિત આપના દર્શન કરવાને હુ ક્યારે ભાગ્યશાળી થઇશ ? જો આપના દર્શન આજ નિમિત્તે થશે તો આ દુર્ભિક્ષ-દાનવજ મારો બધુ-પરમ બધુ છે એમ માનીશ હે પ્રભુ ! હુ એમજ માનીશ કે તેણેજ મને વિષની અદર અમૃત બતાવ્યુ, તેણેજ મારૂ અમગળ કરીને તમારી સર્વ મગળમય મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો હે પ્રભુ ! હે દીનાનાથ ! હે દીનબધુ ! હવે તો દયા કર અને આશીર્વાદ આપ કે, તારા ચદ્રવદનના દર્શન કરવાને ભાગ્ય શાળી થાઉ ”

બધુ મહાન્તિ આ પ્રમાણે વિચારમા લીન થઇ ગયા છે તેઓ મનમા ને મનમા શ્રી જગન્નાથજીના કાલાવાલા કરી રહ્યા છે, એટલામાજ તેમના પત્ની પુત્ર અને કન્યાઓને લઇને પતિની પાસે આવી ઉભા બધુ પણ તૈયાર થઇ ગયા તેમણે પોતાની પાઘડી પહેરી લીધી અને હાથમા બે ત્રણ લોટા તથા ખભા ઉપર કામળી લઇ એક પુત્રને તેની ઉપર બેસાડી ચાલવા માડયુ નાના છોકરા-ઓને કેડમા લઇને પત્ની પણ તેમની સાથે થયા મોટી છોકરીએ બધુનો હાથ ઝાલીને હોસથી ચાલવા માડયુ

સમસ્ત દેશમા દુકાળ વ્યાપી રહ્યો હતો, તેથી રસ્તામા પણ ભિક્ષા મળી નહિ ચાર દિવસસુધી શાકપાન ખાઇને ચલાવી લીધુ પાચમે દિવસે સધ્યાકાળે શ્રીપુરુષોત્તમ ક્ષેત્રમા—જગન્નાથ જીમા આવી પહોચ્યા દૂરથી શ્રીમદિરના દર્શન થતાજ બધુની ભૂખતરસ જતી રહી તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ આનદિત —ગદ્ગદ્ સ્વરે તેમણે પત્નીને કહ્યુ.—“ સતિ ! જો, જો, મારા બધુ દીનબધુનુ મદિર દેખાય છે ! ” બધુનુ વચન સાભળીને તેના શરીરમા પણ નવીન બળ આવ્યુ ‘ હવે પુત્ર-કન્યાના જીવનની રક્ષા થશે ’ એવી નવીન આશાથી તેનુ અતઃકરણ આનદથી ઉભરાઇ ગયુ મલિન વદન પ્રફુલ્લ થઇ ગયુ કઠ સૂકાઇ ગયેલો હોવાથી તેમના મુખમાથી એક પણ શબ્દ નીકળી શક્યો નહિ, પરતુ મુખ ઉપર હર્ષના સપૂર્ણ ચિહ્નો દેખાઈ આવતા હતા જોતજોતામા તેઓ સિહદ્વારની પાસે આવી પહોચ્યા આ સમયે તેમના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ તેઓએ ઝપાટાબધ ચાલવા માડયુ પાચ પાચ દિવસ ચાલવા છતા પણ જાણે તેમને શ્રમજ લાગ્યો ન હોય, તેમ હોસભેર ચાલવા લાગ્યા અને સિહદ્વારમા

આવી પહોચ્યા, પરંતુ ત્યા આગળ અતિશય ભીડ હતી લોકોની ઠઠ એટલી બધી જામી ગઈ હતી કે,તલ પડે એટલી જગ્યા નહોતી આવી ભીડમા અંદર જવાને કોની હિંમત ચાલે ? બંધુ મહાન્તિ પોતાના બૈરી છોકરા લઈને અંદર જવાનુ સાહસ કરી શકયા નહિ, તેથી તેમણે બહારથીજ પતિતપાવન ભગવાનના દર્શન કરીને ચર્મચક્ષુ સાર્થક કર્યા. ત્યારપછી તેઓ મંદિરની દક્ષિણે જ્યા આગળ જગન્નાથજીનુ ચરણામૃત બહાર નીકળવાનો રસ્તો હતો, ત્યા આગળ આવીને બેઠા એક તો પાચ દિવસના ઉપવાસ અને વળી સિંહદ્વારમા નિરતિશય ભીડ એટલે મંદિરમા જઈને દર્શન કેવી રીતે થાય ? સઘળા એવા તો શ્રમિત થઇ ગયા હતા કે, બેઠા પછી કેટલીક વાર સુધી કોઇ બોલી પણ શકયુ નહિ થોડીવાર વિશ્રાંતિ લીધા પછીજ દરેકને બોલવાની શક્તિ આવી બંધુના પત્નીથી હવે મૌન રાખી શકાયુ નહિ તેમણે બંધુને કહ્યુ " સ્વામિન્ ! મિત્રને ઘેર આવીને આમ ખૂણામા શામાટે બેસવુ પડયુ, જુઓ ! હવે સંધ્યાકાળ થઇ ગયો છે થોડીવારમા સઘળે અંધકાર છવાઇ રહેશે, તે પછી આ પુત્ર–કન્યાઓને લઈને કોને ઘેર જઈશુ ? માટે હવે તમે વિલંબ કરો નહિ ઝટપટ તમારા બંધુને ઘેર જાઓ અને ખાવાપીવાનો બંદોબસ્ત કરી આવો હવે વિલંબ શામાટે કરવો જોઇએ? છોકરા પણ ભૂખ્યા થઈ ગયા છે, માટે હવે તમે એકદમ તમારા બંધુ પાસે જઈને બંદોબસ્ત કરી આવો, વિલંબ ના કરો "

આ વખતે બંધુનો મોટો પુત્ર અને મોટી પુત્રી રડી પડયા તેમને અતિશય ભૂખ લાગી હતી હવે તેમનાથી સહન થઈ શકયું નહિ તેઓ રડતા રડતા પોતાની માતાના લુગડાનો છેડો પકડીને કહેવા લાગ્યા –" બા ! બા ! હવે તો નથી રહેવાતુ બહુજ ભૂખ લાગી છે અને જીવ પણ જાય તેમ છે,માટે હવે તો કાઈ ખાવાનુ આપે તો સારૂ "

બંધુ મહાન્તિએ કહ્યુ :–"સુંદરિ ! આપણને આવતા આવતા બહુ મોડુ થઈ ગયુ હવે મારા મિત્રનો મેળાપ થાય એમ નથી વળી આજે દેશદેશાંતરમાથી બીજા પણ અનેક બંધુઓ આવેલા છે, તેથી ભીડમા તેના ઘરમા પેસવાનુ જ કઠિન છે જો સાહસ કરીને પેસવા જાઉ તો માર ખાઈ જાઉ, માટે આજની રાત તો પ્રભુનુ ચરણામૃત લઈનેજ કાઢો. સવારમાજ બંધુને મળીને

મારૂ સમસ્ત દુઃખ નિવેદન કરી દઇશ ”

પત્નીએ પતિના કહેવા પ્રમાણે કર્યું અને પતિને પ્રભુનુ ચરણામૃત લઇ આવવાને કહ્યુ બધુ મહાન્તિ રસ્તામાથી એક ઠીબ (ભાગેલા ઘડાનો અડધો ભાગ) લઈ આવ્યા, અને કુડમાથી ચરણામૃત લઇને પત્નીને આપ્યુ. સતીએ તે ચરણામૃત પોતાના બાળબચ્ચાઓને પાઇને, અને ત્યારપછી શ્રદ્ધાપૂર્વક પોતે પીને ક્ષુધા શાત કરી તથા ત્યા ને ત્યાજ શયન કર્યુ

ભૂખ્યા તરસ્યા લાગલગટ પાચ દિવસ ચાલેલા હોવાથી સઘળા સૂતાવારજ ગાઢ નિદ્રામા પડી ગયા, પરતુ બધુ મહાન્તિને નિદ્રા આવી નહિ. પોતાની સ્ત્રીને અને બાલબચ્ચાને શાતિથી નિદ્રાવશ થયેલા જોઇને તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ શ્રીજગન્નાથજીનુ સ્મરણ કરવા લાગ્યા મનમા ને મનમા તેઓ તેમના કાલાવાલા કરવા લાગ્યા તેઓ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા—

“હે પ્રભુ! તમને નમસ્કાર છે તમે આ ચરાચર વિશ્વમા વ્યાપી રહ્યા છો હે દયાળુ! તમે દરેક જીવને તેમના સમસ્ત મનોવાચ્છિત પદાર્થોનુ દાન કરો છો હે પ્રભુ! તમેજ આ જગતનુ રક્ષણ કરો છો તમેજ તેમાના દરેક પ્રાણીનુ—જીવનુ પાલન-પોષણ કરો છો હે વિશ્વનિયતા! હુ પણ આપના સરજેલા અનેક જીવાત્મામાનો એક છુ, તો મને શા માટે આમ દુખી કરો છો? હે પ્રભુ! તમારી મરજીમા આવે તેમ કરજો, પરતુ યાદ રાખજો કે, મારી સભાળ નહિ રાખો તો ચિંતારૂપી અગાધ સમુદ્રમા ડૂબી જઇશ હે વિશ્વપાલક! અમે પાચે જણ ક્ષુધાગ્નિમા પડીને નકામા બળી જઇએ છીએ, માટે હે ભક્તવત્સલ! હે દીનદયાળ! અમારૂ રક્ષણ કરો અને અમારી ઉપર આપની કરુણાનો અમૃતમય વર્ષાદ વરસાવીને અમને શીતળ કરો ”

બધુ મહાન્તિ લાગલાગટ પાચ દિવસ મુસાફરી કરેલી હોવાથી બહુજ થાકી ગયા હતા, તેથી થોડીવારમા આમ બોલતા બોલતા ત્યા ને ત્યાજ નિદ્રાવશ થઇ ગયા આ તરફ શ્રીજગન્નાથજીની સેવા પણ પૂરી થઇ ગઇ. છેવટે મત્રપુષ્પાજલિનો સમય થયો, એટલે પુષ્પાજલિ દેવતાની નાની ધાતુ મૂર્તિ ગોઠવવામા આવી પુષ્પાજલિ થઈ ગઇ મહારાજને માટે શય્યા તૈયાર કરવામા આવી અને તેમા પ્રભુએ શયન કર્યું ભડારીએ ભડાર બધ કર્યો મુદુલી પડયાએ મદિરના બારણા બધ કરી સીલ મારી.

ત્યારપછી મશાલ સળગાવી રંગમંડપમાંથી બધાને બહાર કાઢવામાં આવ્યા રંગમંડપ પણ ખાલી થઈ ગયો, એટલે તેને પણ બંધ કરીને તાળું માર્યું સેવકો પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા હવે મંદિરમાં કોઇપણ નથી ભકતવત્સલ ભગવાનને ભકતની ચિંતા થઇ સુકોમળ શય્યા ઉપર શયન કરવું તેમને ગમ્યું નહિ કમળાદેવીની સેવાથી પણ ચેન પડયું નહિ તેઓ શય્યાનો ત્યાગ કરીને ભંડારમાં આવ્યા તાળાકુંચી સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ ભગવાનને કેવી રીતે રોકી શકે ? તેમણે પોતાના સૂક્ષ્મ રૂપથી ભંડારમાં પ્રવેશ કર્યો અને તેમાંથી એક રત્નજડિત અમૂલ્ય થાળ લીધી તથા તેમાં શાકપાન, પુરીકચોરી, ખાજા, જલેબી, ઘેબર વગેરે સર્વ પદાર્થો પીરસ્યા અહા ! શ્રી પરમ કૃપાળુ પ્રભુ ભકતને-માટે સ્વયં આટલો બધો શ્રમ ઉઠાવી રહ્યા છે ! થાળમાં સઘળી વસ્તુઓ પીરસીને પ્રભુ દક્ષિણ તરફને દરવાજે ગયા અને દરવાજો ઉઘાડી બહાર નીકળી "બંધુ! ઓ બંધુ" એમ બૂમ પાડવા લાગ્યા

બૂમ સાંભળતાંજ બંધુ મહાન્તિ જાગી ઉઠયા, પરંતુ તેઓ મનમાં ને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે –"શું આ મોટા નગરમાં મારા સિવાય બીજો બંધુ નહિ હોય ? મારા નામના ઘણાય માણસો આ નગરમાં નિવાસ કરતા હશે તો કયા બંધુને બોલાવે છે તે કોણ જાણે ? જો મારા પ્રભુ હશે, તો તો હમણાંજ ખબર પડી જશે" એમ વિચારીને તેઓ શ્રીનાથજીની બૂમનો પ્રત્યુત્તર ન આપતા છાનામાના બેસી રહ્યા

ભગવાને ફરીથી " બંધુ ! ઓ બંધુ ! " કરીને બૂમ પાડી. આ વખતે બંધુ મહાન્તિના સ્ત્રી જાગી ઉઠયા અને બંધુને કહેવા લાગ્યા કે:–" અરે સાંભળો, સાંભળો, તમને કોઇ બોલાવે છે " એ સાંભળી બંધુએ કહ્યું –" કોણ બોલાવે છે ? શું બીજો બંધુ આખી દુનિયામાં હશેજ નહિ કેમ? તું તારી મેળે સૂઇ જા "

પત્ની શું કરે ? હજુ તેનો થાક ઉતર્યો નહોતો, હજુ તે બરોબર જાગૃત થઇ નહોતી, તેથી તે પાછી તરતજ નિદ્રાદેવીને અધીન થઇ ગઇ અંતર્યામિ ભગવાન બંધુના હૃદયનો ભાવ સમજી ગયા તેઓ ફરીથી મોટેથી બૂમ પાડવા લાગ્યા આ વખતે તેમણે ફક્ત " બંધુ " કહીને બૂમ પાડી નહિ તેઓ મહાન્તિને લેશમાત્ર પણ સંશય ન રહે–એટલા માટે સ્પષ્ટતાથી બોલ્યા:–"અરે,ઓ યાજપુરીના બંધુ ! અરે ઓ, ચરણામૃતના કુંડ

પાસે બેઠેલા બંધુ ! આમ આવ, ભાઇ ! આમ આવ હું તારે માટે અન્ન લઇને ખોટી થાઉ છુ ”

બધુ મહાન્તિના કર્ણમા આ સ્વરે પ્રવેશ કર્યો તેમનુ સર્વ શરીર ધ્રૂજી ઉઠ્યું તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા –“ શુ મારા પ્રભુ મનેજ બોલાવે છે ? અરે હુ સ્વપ્નમા છુ કે જાગૃતિમા છુ ! ના,ના, સ્વપ્નમા તો નથીજ હું ખરેખર જાગ્રદવસ્થામા છુ અને મારા પ્રભુ મને જલદીથી બોલાવે છે, તે સાભળુ છુ એ સર્વના અ ત ર્યામિ સિવાય હું યાજપુરમા રહુ છુ તે અને હમણા અહી સૂતો છુ તે બીજુ કોણ જાણી શકે ? નક્કી તેજ, તેજ, મારા પ્રભુજ મને બોલાવે છે ” એમ બોલતા બોલતા બધુ એકદમ ઉઠયા અને દક્ષિણ–દ્વાર તરફ જવા લાગ્યા

ક્ષણવારમા તેઓ દક્ષિણ દ્વાર પાસે જઇ પહોચ્યા ત્યા જઈને જુએ છે તો એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ હાથમા પીરસેલી રત્નથાળ લઈને ઉભેલો તેમના જોવામા આવ્યો બધુને જોતાજ તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ બોલી ઉઠયોઃ–“ બધુ ! શા માટે આટલી બધી વાર લગાડી ? બૂમ પાડી પાડીને મારૂ ગળુ પણ સૂકાઈ ગયું જો, જો, આ પીરસેલી થાળના ભારથી મારો હાથ થરથર કપે છે લે ભાઈ! લે, આ શાક-પાન ખાઇને આજ રાત તો કાઢ કાલે તારે માટે બ દોબસ્ત કરીશ જા, કાઇ ફિકર કરીશ નહિ ખાઈને શાત થા ”

બધુ મહાન્તિએ શ્રીપ્રભુ પાસેથી હાથોહાથ થાળ લીધી શ્રી અંગનો સ્પર્શ થતાજ બધુનુ શરીર અવશ થઇ ગયું બોલ-વાનો ઘણોએ વિચાર કર્યો પણ એક શબ્દ પણ બોલી શકાયો નહિ શ્રી પ્રભુ થાળ આપીને તરત મ દિરમા ચાલ્યા ગયા. બ ધુ મહાન્તિ થોડી વાર જડ જેવા ત્યાજ ઉભા રહ્યા વિચારમા ને વિચાર-મા તેમનો જીવ તલપાપડ થઇ ગયો–અધીરો થઈ ગયો, પર તુ હવે કાઇ ઉપાય નહોતો ધીમે ધીમે તે પોતાની જગ્યાએ આવી પહોચ્યા થાળને નીચે મૂકીને પોતાની પત્ની અને પુત્રાદિકને જગાડયા અને સઘળા પ્રભુએ આપેલી તે રત્ન–થાળમાજ પરમ આનદપૂર્વક ભોજન કરવા લાગ્યા બધુ મહાન્તિ ખાવા બેઠા એટલુંજ, બાકી હવે તેમને ક્ષુધા–તૃષ્ણા રહી નહોતી પરમાનદથી તેઓ પરિતૃપ્ત થઇ ગયા હતા સઘળા જમીને નિશ્ચિત થયા પહેલાથીજ કેટલુંક પાણી ભરી રાખ્યુ હતું તે પીધુ અને તેનાથીજ થાળને ધોઈ નાખ્યો ત્યાર પછી બધુ મહાન્તિ થાળ પાછી આપવાને દક્ષિણ

દ્વાર પાસે ગયા જઇને દ્વાર ઠોકયા,બૂમો પાડી, પણ કાંઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નહિ નિરાશ થઇને પાછા આવ્યા ત્યાર પછી રત્નથાળને એક કટકામા બાંધીને માથા નીચે મૂકી બંધુ મહાન્તિના પત્ની પોતાના પુત્રપુત્રીઓને લઇને સૂઇ ગયા સૂતાવારજ સઘળા ઉંઘી ગયા,પરંતુ બંધુએ હવે શયન પણ કર્યું નહિ,તેમને ઉંઘ પણ આવી નહિ આ સમયે તેમની અવસ્થા બહુજ વિચિત્ર પ્રકારની હતી એ અવસ્થામા તેઓ જાગૃત નહોતા તેમ નિદ્રાવશ પણ નહોતા, તેમ તે સ્વપ્ન તેમજ તંદ્રાવસ્થામા પણ નહોતા તે અવસ્થા મોહ કે આળસના રાજસ-તામસ સુખથી જુદાજ પ્રકારની હતી, આત્માનંદમા મસ્ત એવી તે એક અપૂર્વ અવસ્થા હતી આ અવસ્થામા તેમને ઘણા ઘણા વિચારો આવવા લાગ્યા પહેલા તેમણે વિચાર્યું કે.-“ આ રત્નથાળ મારા પ્રભુના પોતાના હાથમાથી આવેલી છે એ કાંઈ સામાન્ય થાળ નથી, એ તો સાક્ષાત્ પ્રભુજ છે ” એમ વિચારીને બંધુએ રત્નથાળને પોતાના હાથમા લીધી અને તેને પરમ પ્રીતિપૂર્વક પોતાની છાતી સરસી ચાંપી તેમને અપૂર્વઆનંદ થયો જાણે સાક્ષાત્ પ્રભુનોજ સ્પર્શ થયો હોય, એમ લાગ્યું ત્યારપછી તેમણે તે રત્નથાળને પોતાની આંખે, મોઢે અને માથે અડકાડી આનંદરૂપ મદિરાના ઘેનથી તેઓ બેભાન થઇ ગયા તેમનુ શરીર અવશ થઇ ગયુ તેઓ રત્નથાળને માથા નીચે મૂકીને સૂઇ ગયા, જાણે પ્રભુના પાદપદ્મમા માથુ મૂકીનેજ શયન કર્યું હોય,એમ અનુભવવા લાગ્યા તેમના આનંદની સીમા-પરિસીમા રહી નહિ આંખો મીંચાઇ ગઇ, ઇંદ્રિયો પણ પોતપોતાના ધર્મો ભૂલી ગઇ મન, પ્રાણ અને સમસ્ત શરીર તે એક અપ્રાકૃત આનંદથી ભરપૂર થઈ ગયા પ્રિય વાચક ! આ અવસ્થાને નિદ્રા કહો કે સમાધિ કહો, જે કહેવુ હોય તે કહો, પરંતુ બંધુની અવસ્થા અપૂર્વ હતી તેમની અવસ્થાનો નિર્ણય કરવાને અમારામા શકિત નથી

આ તરફ રાત્રિ પૂર્ણ થવા આવી કાગડા અને કુકડાના શબ્દો સંભળાવા લાગ્યા ધીમે ધીમે અંધકારનો નાશ થયો અરુણોદયથી પૂર્વ દિશામા લાલ પીછોડી પથરાઈ ગઇ શ્રીજગન્નાથજીના સેવકો સ્નાનસંધ્યાથી પરવારીને શુદ્ધ ભાવે મંદિરમા આવી પહોચ્યા મંદિરના દરવાજાઓ ઉઘાડવામા આવ્યા અને સઘળા પોતપોતાને કામે વળગી પડયા ભંડારી ભંડારમા ગયા જઇને જુએ

છે તો આગલી રાતે વાસણ કુસણ જેવી રીતે ગોઠવ્યા હતા તે સ્થિતિમા ફેરફાર થયેલો જણાયો તેના પેટમા ધ્રાસકો પડયો બરોબર તપાસ કરી, વાસણો મેળવવા માડયા, તો તેમા પ્રભુની અમૂલ્ય રત્નથાળજ મળી નહિ ભડારીનો જીવ ઉડી ગયો તેઓ હાફળા ફાફળા બહાર આવ્યા અને બૂમો પાડવા લાગ્યા સઘળા સેવકો એકઠા થઈ ગયા અને "શું થયું ! શુ થયું !" એમ પૂછવા લાગ્યા આખરે ભડારી બોલ્યા, ભાઈ ! સત્યાનાશ ગયું ! ગઈ કાલે ભડારમા ખાતર પડેલુ જણાય છે ભડારમા પ્રભુની રત્નથાળજ નથી બધા વાસણો અનામત જેમ મૂકયા હતા તેમ છે, પરતુ તેમાથી પ્રભુની રત્નથાળ ચોરાઇ ગઈ છે " એ સાભળતાજ સઘળાના હોશકોશ ઉડી ગયા, ભારે કોલાહલ મચી રહ્યો. પહેરેગીરો પણ દોડી આવ્યા ચોરી થયાની વાત સાભળીને તેઓ કહેવા લાગ્યા કે:-" બહારથી તો કોઇ આવ્યું નથી મદિરમા ચોરી કરવાને બહારથી કોણ આવે ? એ તો સેવકોનુજ કામ." એમ કહીને સેવકો ઉપર તેઓ ગુસ્સો કરવા લાગ્યા ભારી કોલાહલ મચી રહ્યો સૌ પોતપોતાને નિર્દોષ જણાવવા લાગ્યા આખરે 'ઉતરતી બલા ભટને માથે' એવો ઘાટ થયો એ ચોરીનુ તહોમત બિચારા સોયાર પડયા-રસોઇઆ ઉપર મૂકવામા આવ્યું 'ગઈ રાત્રે સોયાર પડયા પાકશાળામા રાધતા હતા અને આખી રાત અહીજ હતા, માટે એ તો એમનુજ કામ' એમ સઘળા કહેવા લાગ્યા કહ્યુ એટલુજ નહિ, પરતુ તરતજ 'સોયાર' પડયાને પકડવામા આવ્યા અને ઉપરાછાપરી માર પડવા લાગ્યો તેના ક્રદન ધ્વનિથી લોકો દોડી આવ્યા અને "શુ થયુ ? શુ થયુ ?" એમ માહોમાહી પૂછવા લાગ્યા રત્નથાળની ચોરી થયાનુ સાભળીને સઘળાજ જીભ કરડવા લાગ્યા સઘળા સ્તબ્ધ થઈ ગયા જોતજોતામા આ વાત આખા નગરમા ફેલાઈ ગઈ

દૈવેચ્છાથી જે થાળને માટે આટલુ બધુ તોફાન થાય છે, તે થાળને માથા નીચે મૂકી બધુ મહાન્તિ પરમ આનદપૂર્વક સૂઈ રહ્યા છે નિર્દોષ મહાન્તિ આમાનુ કશુ જાણતા નથી આજે તેમના આનદનો પાર નથી તેમને બાહ્યાતરનુ ભાન નથી રત્નથાળને માટે આટલો બધો કોલાહલ મચી રહ્યો છે, પરતુ બધુ મહાન્તિને તેની લેશમાત્ર પણ ખબર પડી નહિ

હજીસુધી બધુ મહાન્તિ સૂઇ રહ્યા છે રત્નથાળ તેમના

માથા નીચે જેમની તેમ પડી રહી છે સૂર્યોદય થતાજ તેના રત્નો ચમકી ઉઠયા સૂર્યના કિરણોએ તેના ચળકાટમા વૃદ્ધિ કરી થાળમા જડેલા રત્નો પ્રકાશિત થઈ ગયા દૈવયોગે કોઇ ત્યા આગળ જઇ ચઢયું અને તેની નજર થાળ ઉપર પડી તેણે ધારી ધારીને જોયુ તો તેજ રત્ન-જડિત થાળ કે જેને માટે સોયાર પડયાને સતાવવામા આવે છે તે નજરે પડી તે એકાએક બૂમ પાડી બધાને બોલાવવા લાગ્યોઃ-"અરે,આમ આવો આમ,ચોર તો આ રહ્યો પકડો,પકડો,એણે રાતના ચોરી તો કરી,પરંતુ નાસી છૂટવાનો લાગ નહિ મળવાથી અહી સૂઇ ગયો છે પકડો, પકડો" એના આ શબ્દો સાભળતાજ લોકો દોડી આવ્યા અને બંધુ મહાન્તિને ગડદાપાટુ મારવા લાગ્યા બંધુની આનંદનિદ્રામા ભંગ પડયો એકાએક તેના આખો ઉઘડી ગઇ તેઓ ઉઠીને ઉભા થયા,પણ એક શબ્દ પણ બોલી શકયા નહિ પોતાને શામાટે માર પડે છે તે પણ તેઓ પૂછી શકયા નહિ લોકોએ તેમની પાસેથી રત્નથાળ ઝુટવી લીધી અને તેમના હાથપગ બાધી લીધા તે શ્રીપ્રભુના ચોર ઠર્યા, એટલે મંદિરમા જે આવે તે એમનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા, એટલુજ નહિ પરંતુ કેટલાક તો તેમને પ્રહાર પણ કરવા લાગ્યા ગાળોની તો સીમાજ નહિ શ્રાવણ-ભાદરવાની જળધારાની પેઠે તેમના પર ચારે તરફથી ગાળોનો વર્ષાદ વર્ષવા લાગ્યો

બંધુ મહાન્તિની દુર્દશા જોઇને તેમના સ્ત્રીપુત્રો રડવા લાગ્યા. બંધુએ તમને આશ્વાસન આપીને એક ખૂણામા નિશ્ચિતપણે બેસી રહેવા કહ્યુ આટલો આટલો માર પડવા છતા અને ગાળોનો વર્ષાદ વર્ષવા છતા પણ બંધુ મહાન્તિ એક શબ્દ પણ બોલ્યા નહિ આવી દુર્દશામા પણ તેઓ ગોવિંદનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે બંધુ સઘળાની ગાળો અને પ્રહાર સહન કરે છે. તેમની અવસ્થાજ જૂદા પ્રકારની છે ક્ષણભંગુર શરીર સાથેનો તેમનો મોહ નષ્ટ થયો છે હવે તેમને સુખદુઃખની કે માનાપમાનની સ્પૃહા રહી નથી. જે જે તેમને પ્રહાર કરતા અને ગાળો દેતા, તેમને 'ભગવાન તમારૂ ભલુ કરો 'એજ શબ્દો કહેતા થોડીવારે સઘળાનો જુસ્સો જરા નરમ પડયો, એટલે બંધુ મહાન્તિ વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યા -"ભાઈ તમારા સઘળાનુ કલ્યાણ થાઓ મારી એક વાત સાભળી લો પછી તમારે જેમ કરવું હોય તેમ કરજો. મારી વાત સાભળ્યા પછી જોઇએ તો મને મારી નાખજો, પણ જરા

ધીરજ રાખો અને મારૂ કહેવુ સાભળી લો ”

“અરે, જા, જા, ચોરી કરીને વળી પાછો ડહાપણ કરે છે કેમ ? એમ કરીને વળી પાછા બધાને છેતરીને સટકી જવુ છે કેમ?” એમ કહીને સઘળા બ ધુની વાતને ઉડાવવા લાગ્યા, પર તુ કેટલાક વૃદ્ધ પુરુષોએ બ ધુની વિનતિ કાને ધરી તેઓએ સઘળાને વાર્યા અને બ ધુને જે કાઇ કહેવુ હોય તે કહી દેવાની રજા આપી

બોલવાનો સમય મળતાજ બ ધુએ કહેવા માડયુ –“ હે ભાઇઓ! હુ પરદેશી છુ ગઇ કાલે અહી આવ્યો છુ પાચ દિવસ-સુધી લાગલાગટ મુસાફરી કરેલી હોવાથી સ્રીપુત્ર સાથે અહીજ વિશ્રામ લઇ લીધો છે અમને રસ્તામા બિલકુલ ખાવાનુ મળ્યું નહિ પ્રબલ ક્ષુધાથી શિશુ–સ તાનો મરણતોલ થઇ ગયા હતા અહી આવ્યા ત્યારે પણ સ ધ્યાકાળ થઇ ગયો હતો, તેથી શ્રીહરિનું ચરણામૃત લઈને સૂઈ ગયા સૂતા સૂતા પતિતપાવન દીન-દયાળ પ્રભુનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા રાત્રના દશેક વાગ્યાને શુમારે એક બ્રાહ્મણે આવીને મને દક્ષિણદ્વાર પાસેથી બૂમ પાડી હુ તેની પાસે ગયો તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ આ થાળમા અનેક પ્રકારના ખાવાના પદાર્થો આપીને ચાલ્યા ગયા અમને સઘળાને પાચ દિવસના કડાકા હતા તેથી રાત્રેજ પરમ આન દપૂર્વક ભોજન કર્યું ભોજન કરી રહ્યા પછી હુ થાળ પાછી આપવા દક્ષિણદ્વાર પાસે ગયો, પર તુ દ્વાર બ ધ હતા આગળ પાછળ પણ કોઇ માલમ પડયુ નહિ બૂમો પાડી છતા પણ કાઇ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નહિ, તેથી પાછો આવ્યો અને થાળને માથા નીચે મૂકીને પ્રભુનું સ્મરણ કરતા કરતા સૂઇ ગયો હુ સત્ય કહુ છુ કે, મે ચોરી કરી નથી મે આપને સત્ય હકિકત નિવેદન કરી છે હવે મારો શો અપરાધ છે તે કહો ”

બ ધુની સ્રી પણ એજ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા, પર તુ કોઇએ માન્યું નહિ બ ધુની વાત સાભળીને ઉલટા તેઓ તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યા. આખરે બ ધુને કેદખાનામા લઇ જવાનો નિર્ણય થયો દુષ્ટ લોકોને બ ધુના વિનયયુકત વચનો અને સ્રીપુત્રોનુ રુદન સાભળી-ને પણ દયા આવી નહિ તેઓ બ ધુને ધક્કા મારીને લઇ જવા લાગ્યા બ ધુના સ્રીપુત્રાદિ રુદન કરતા ત્યા ને ત્યાજ રહ્યા

બ ધુને કારાગૃહમા લઇ જવામા આવ્યા, એટલે સઘળા લોકો પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા. ફકત બેચાર વૃદ્ધ પુરુષો ગયા નહિ.

તેમણે બન્ધુના સ્ત્રીપુત્રાદિને આશ્વાસન આપ્યુ તેઓ બન્ધુની પત્ની ને સાન્ત્વન આપતા કહેવા લાગ્યા કે –"બહેનો તમે ગભરાશો નહિ સુખેથી અહી આજ રહેજો અમે તમારે માટે ખાવાપીવાનો બન્દોબસ્ત કરીશું. આખરે સત્યનોજ જય થશે અને તમારા પતિ કારાગૃહમાથી જલદી છૂટી જશે " એમ કહીને તેઓએ તેજ વખતે બન્ધુના સન્તાનોને માટે થોડુ ઘણું ખાવાનુ લાવી આપ્યું

આ તરફ કારાગૃહમા બન્ધુ મહાન્તિના હાથપગમા બેડીઓ નાખવામા આવી અને એક અન્ધારી કોટડીમા પૂરવામા આવ્યા બન્ધુને આથી પણ લેશમાત્ર ક્લેશ થયો નહિ તેમનુ મન તો શ્રીહરિના ચરણકમળમાજ ચોટચું હતુ તેમને બાહ્યાતરનું ભાન નહોતું તેઓ તો તે દયાળુ પ્રભુનુંજ ચિન્તન કરતા હતા ગઇ રાત્રે શ્રીભગવાને કહેલા વચન ઉપર તેમને અવિશ્વાસ આવ્યો નહિ " હે પ્રભુ! કાલે રાત્રે તો મારે માટે અન્નપાનાદિનો બન્દોબસ્ત કરવાનું વચન આપ્યું છે, તો શું તમે આ અસખ્ય ગાળો આહારતરીકે આપી ? આ કારાગૃહ મારા નિવાસસ્થાનતરીકે આપ્યું કેમ ? " એવો અથવા એવી મતલબનો એક પણ શબ્દ તેમણે ઉચ્ચાર્યો નહિ

વાચક! જો તારી કે મારી આવી દુર્દશા થાય તો આપણે ભગવાનને બેચાર શબ્દો સભળાવ્યા વિના રહીએ નહિ, એટલુજ નહિ પણ ક્રોધાવેશમા તેને ન કહેવાના શબ્દો પણ કહી દઇએ, એ નિ:સશય છે,પરન્તુ બન્ધુના મનમા એવો વિચાર સરખો પણ આવ્યો નહિ તેને ઈશ્વર ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ હતો તે કર્મફળને માનતો હતો "कृतकर्मक्षयोनास्ति" એ સૂત્રને તેઓ સત્ય લેખતા હતા, તેથી તેઓ એક સુચતુર નાવિકની પેઠે કર્મના સેકડો વાવાઝોડા અને તરગો સામે ટક્કર ઝીલીને અવિચલિત ભાવે દેહરૂપ નૌકા ચલાવતા હતા, તો હવે વિપદ જોઇને તેમને ભય શાનો થાય ? તેઓ તો પોતાના દેહરૂપ–નૌકાનુ સૂકાન હાથમા લઈને તેમના ધ્રુવનક્ષત્ર–તેમના કમ્પાસના કાટારૂપ ભગવાન તરફજ દૃષ્ટિ રાખીને નિશ્ચિન્ત બેઠા હતા અને તેનુંજ કીર્તન કરતા હતા

કારાગૃહની એકાત ઓરડીમા બેઠા બેઠા બન્ધુ મહાન્તિ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા:–" હે પ્રભુ! હે દીનદયાળ! હુ બહુજ પાપી છુ–મોટો અપરાધી છુ તે પાપનું ફળ ભોગવવાનેજ આ

કારાગારમા આવવુ પડયું છે હે પ્રભુ ! એમા તારો લેશમાત્ર પણ દોષ નથી તુ તો કરુણાનો સાગર છે પ્રભુ ! આ અખિલ બ્રહ્માંડ-મા મારા જેવો કોઇ પાપી નથી, પરતુ હે નાથ ! તુ તો પતિત-પાવન—અધમોદ્ધારક ખરો કે નહિ ? તે કહે. હે દીનદયાળ ! તારે જેમ કરવુ હોય તેમ કરજે, પરતુ યાદ રાખજે કે તારાસિવાય મારૂ કોઇ બેલી નથી મારો આશ્રય કહું, રક્ષક કહુ, પાલક કહુ, ઉદ્ધારક કહું, જે કહું તેમા—તે સઘળામા ફક્ત તુજ છે હે પ્રભુ ! હું તારેજ શરણે છુ ”

પરમ ભક્ત બધુ મહાન્તિ આ પ્રમાણે પ્રભુને પોકારે છે શું ભક્તને આમ ટળવળતો જોઇને ભગવાનને શાતિ વળતી હશે ? ના, ના, તેઓ પણ ક્યારના અધીરા થઈ ગયા છે, પરતુ નિત્ય નિયમિત સેવા પૂર્ણ થાય નહિ ત્યાસુધી તેઓથી કાંઈ બની શકે એમ નહોતુ જોતજોતામા સાજ પડી ગઇ પ્રભુની સંધ્યા આરતી, સધ્યાધૂપ, ચદનલેપન, પુષ્પાજલિ, શયન વગેરે પૂર્ણ થયું હમેશની માફક બારણા બધ કરી, તાળા લગાવી તે ઉપર સીલ મારી સેવકો પોતે પોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા પ્રભુએ પણ શય્યાનો ત્યાગ કરી ગરુડ ઉપર બેસી ગગનમાર્ગે ચાલવા માડયું ગરુડને રથિપુરના પ્રતાપરુદ્ર મહારાજાના મહેલમા જવાની આજ્ઞા કરી ગરુડે “ જેવી આજ્ઞા ” કહી સનન્સનન્ કરતા વાયુવેગે તે તરફ ચાલવા માડયું અને એક ક્ષણવારમા પ્રભુને રાજ–ભવનમા પહોચાડી દીધા

મધ્યરાત્રિનો સમય હતો મહારાજા તે સમયે અતઃપુરમા છત્રપલગ ઉપર ગાઢ નિદ્રામા પોઢેલા હતા ભાવગ્રાહી ભગવાન ભક્તના ભાવથી વિહ્વળ થઈને ત્યા ગયા અને સ્વપ્નમાર્ગે રાજાને કહેવા લાગ્યા —“ હે રાજન્ ! મારી આજ્ઞા શ્રવણ કર પહેલા હુ તને પૂછીશ કે, તારે ત્યા તારો કોઇ બધુબાધવ આવે તો તે શું ભૂખ્યો—તરસ્યો પાછો જશે ? અરે તારે ત્યા તો શું, પરતુ એક સામાન્ય માણસને ત્યાથી પણ આગતુક આત્મીય સ્વજન પાછો ફરે નહિ મારો પ્રાણ—મારો ભક્ત—બધુ મહાન્તિ પાચ પાચ દિવસના કડાકા કરીને યાજપુરથી સ્ત્રીપુત્રાદિ સાથે મારે ઘેર આવ્યો મે તેને મારી રત્નથાળમા ભોજન આપ્યું તેમા તારૂ શું ગયું ? મે મારી થાળ એને આપી દીધી હતી થાળ બધુની પાસેજ હતી અહા ! લોકોએ તેને ચોર ઠરાવ્યો અને તારા સિપાઈઓ તેને

મારતા મારતા કારાગૃહમાં લઇ ગયા અને ત્યાં આગળ હાથ પગમાં બેડી નાખીને અંધારી ઓરડીમાં નાખી દીધો અહા ! તેના સ્ત્રીપુત્રાદિની દુર્દશાની શી વાત કહું ? બંધુને માટે તેઓ આકુળવ્યાકુળ થઇ ગયા છે અને રુદન કરે છે, માટે હું તને આજ્ઞા કરૂં છું કે,જો તું તારૂં ભલું તાકતો હોય તો,સત્વર પુરી નગરમાં જઇ પહોંચ અને મારા ભકતને બંદિખાનેથી મુકત કર તેના પગમાં નાખેલી બેડી દૂર કરીને, પગે પડી તેની ક્ષમા માગ. ત્યાર પછી તીર્થજળમાં સ્નાન કરાવી, સૂક્ષ્મ વસ્ત્રો પહેરાવી, નાના પ્રકારના આભૂષણોથી અલંકૃત કરી તેને મંદિરના કોષાધ્યક્ષની જગ્યા આપ.જ્યારે જ્યારે આ પ્રમાણે કોઈને આ જગ્યા આપવામાં આવે છે, ત્યારે ત્યારે તેને પાઘડી બંધાવવાનો રિવાજ છે તે રિવાજ પ્રમાણે બંધુને પણ પાઘડી બંધાવ અને મરણપર્યંત તેને ઉત્તમ ભોજન મળ્યા કરે એવો બંદોબસ્ત કરી આપ ”

મહારાજા પ્રતાપરુદ્રને આ પ્રમાણે કહીને, તેમને જાગૃત કરવાને એક ચાબૂકનો ફટકો મારી ભગવાન નીલાચલ તરફ ચાલ્યા ગયા મહારાજાની ઉંઘ ઉડી ગઇ તેઓ જાગૃત થઈ ગયા અને એકદમ શય્યાનો ત્યાગ કર્યો ત્યાર પછી બહાર આવી પોતાના હજુરીઆને સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી તેજ વખતે પોતાનો ઘોડો તૈયાર કરી લાવવાની આજ્ઞા કરી મહારાજાએ ઘોડેસ્વાર થઈને નીલાચલ તરફ પ્રયાણ કર્યું ત્યાં પહોંચતા તેમને વિલંબ થયો નહિ તેઓ બારોબાર કારાગૃહમાજ ગયા અને દરવાજા ઉઘડાવી અંદર ગયા. ત્યાં જઈને પોતે સ્વપ્નમાં સાંભળેલી વાતની ખાત્રી કરી ‘રત્નથાળની ચોરી કરવા માટે યાજપુરના બંધુ મહાન્તિ નામના માણસને કેદ કરવામાં આવ્યો છે’ એવા સમાચાર મળ્યા હવે તેમની પૂરેપૂરી ખાત્રી થઇ તેઓ એકદમ બંધુ મહાન્તિ પાસે ગયા તેમના બંધનો દૂર કરવાને સિપાઇઓને હુકમ કર્યો. સિપાઈઓએ તુરતજ બંધુને મુકત કર્યા મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર પરમ આદરપૂર્વક બંધુને પોતાની પાસે બેસાડીને વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યા –“અહો! મારા જીવનને ધન્ય છે આજે આપ મહાપુરુષના દર્શન કરીને હું કૃતાર્થ થયો છું મારા સેવકોએ તમારો મહાન અપરાધ કર્યો છે એ અપરાધ તેમનો નથી, પણ મારો પોતાનોજ છે, માટે કૃપા કરીને મને ક્ષમા કરો ”

મહારાજાના વચન સાંભળી બંધુ વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યા –

"મહારાજ! હું અતિ તુચ્છ–અતિ ઘૃણિત–સામાન્ય કરણ જાતિનો છુ આપ મારા જેવા પાતકીને સ્પર્શ કરશો નહિ મહારાજ! હું અપરાધી છુ, આપ મારો અપરાધ ક્ષમા કરજો"

બધુના વચન સાભળી મહારાજા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા, પરતુ તેઓએ બધુને છોડયા નહિ સમજાવી કરીને પોતાની સાથે લીધા અને તીર્થજળમા સ્નાન કરાવી વસ્ત્રાભૂષણો પહેરાવ્યા. ત્યાર પછી તેમને મદિરના કોષાધ્યક્ષની જગ્યાએ નિમીને નિયમ પ્રમાણે પાઘડી બધાવી તેમના સ્ત્રીપુત્રાદિને બોલાવી તેમનો પણ આદરસત્કાર કર્યો મદિરની દક્ષિણે એક સુદર મકાનનો પણ બદોબસ્ત કરી આપી તેમા વાસણકુસણ અને રાચરચીલુ ગોઠવી આપ્યુ વળી તે ઉપરાત તેમના પુત્રપૌત્રાદિક પણ તેમની જગ્યાએ નિમાય એવી વશપરપરાની લેખિત સનદ કરી આપવામા આવી ત્યારપછી બધુ મહાન્તિને માનપૂર્વક શ્રીમદિરમા લઈ જવામા આવ્યા અને ત્યાજ ઉપરની સનદ તેમને આપવામા આવી મહારાજાએ શ્રીજગદીશને પ્રણામ કર્યા તેઓ મનમા ને મનમા કહેવા લાગ્યા કે –"હે દીનબધો! જુઓ, આપની સમક્ષજ આપની આજ્ઞાનુ પ્રતિપાલન કર્યું છે હવે મારો અપરાધ ક્ષમા કરજો"

મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર પુન શ્રીજગદીશ્વરને પ્રણામ કરીને તથા વિનયપૂર્વક બધુ મહાન્તિની પાસેથી વિદાય લઈને પોતને ભુવને ચાલ્યા ગયા ભકતનો પ્રભાવ અને ભગવાનની ભૃત્ય–પ્રીતિ જોઇને સઘળા ભકત અને ભગવાનની જયઘોષણા કરવા લાગ્યા ધીમે ધીમે આ સમાચાર સઘળે પ્રસરી ગયા ગઇ કાલે જેણે જેણે બધુને ગાળો દીધી હતી અને માર માર્યો હતો તે સઘળા એક પછી એક આવવા લાગ્યા અને બધુને પગે પડીને તેમની પાસે ક્ષમા માગવા લાગ્યા બધુએ તેમને બહુ બહુ અટકાવ્યા, પરતુ કોઇએ માન્યું નહિ, તેથી છેવટે પોતે લજ્જાથી નીચુ જોઇને ઉભા રહ્યા અને મનમા શ્રીપ્રભુના ચરણકમળનુ ચિતન કરવા લાગ્યા. આ સમાચાર સાભળીને અનેક નાસ્તિક અને પાખડીઓના મનમા પણ આસ્તિક–બુદ્ધિ આવી અને તેમના હૃદય પણ ભક્તિદેવીના નિવાસને યોગ્ય થયા

બધુ! અહા! તારૂ બધુ નામ સાર્થક થયું! સ્વય ભગવાન પણ જેને બધુ કહીને બોલાવે તેના ભાગ્યની શી વાત? ભક્ત

વર ! તમારા ચરણમા એક વાર કે બે વાર નહિ, પણ અનેક વાર અમારા પ્રણામ છે આ જગતમા અનેક બધુએ નજરે પડે છે, પરંતુ હે બધુ ! યથાર્થ બધુને તો તમેજ જોયા છે જેવા તમે તેવાજ તમારા બધુ અહા ! અસહ્ય દુઃખદારિદ્રય આપીને તેણે તમને ઓળખાવ્યા છે–પ્રસિદ્ધિમા આણ્યા છે કેટલી સહન શીલતા અને દૃઢતા રાખવાથી તેની સાથે બધુભાવ કરી શકાય છે તે તેણે તમારા દૃષ્ટાંતથી બતાવી આપ્યું છે અને એક સામાન્ય ઐકાંતિક ભાવને વશ થઇને તે કરુણાસાગર ભગવાન કેટલી કરુણા વિસ્તારે છે, તે પણ તમે બતાવી આપ્યું છે. આ જગતના સ્વાર્થી બધુઓ તે યથાર્થ બધુ નથી, તેજ એકમાત્ર બધુ છે અહા ! બધુ ! તે યથાર્થ બધુને તે ઓળખી કાઢયા છે અને અમે તને પ્રણામ કરી તારી પાસે એટલુજ માગીએ છીએ કે, તારા આશીર્વાદથી કોઈ ને કોઈ જન્મે પણ તે જગદ્બધુને અમારા બધુ કરી "हे कृष्ण करुणासिन्धो दीनबन्धो जगत्पते" એ મહામંત્રનો જાપ જપીને તેના ચરણમા સર્વસ્વ સમર્પણ કરી તેમનો આશ્રય મેળવવાને ભાગ્યશાળી થઇએ

જગદ્બધુ જેના બધુ હોય, તેને પછી શાનો અભાવ હોય ? બધુ મહાન્તિ પરમ સુખથી પોતાના પરિવાર સાથે સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યા અને શ્રી પરમ કૃપાળુ જગદીશ્વરના અચળપદને પામી કીર્તનના પરમ સુખથી દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા

६—रघु अरक्षित

કોણુ કહે છે કે સંસારમા સુખ નથી ? કોણુ કહે છે કે ફક્ત સ્વર્ગમાજ અમૃત મળે છે ? કોણુ કહે છે કે આ નશ્વર જગતમાં અમર ધામનું પારિજાત–સોરભ દુર્લભ છે ? જાઓ બંગાળામા આવેલા હરિપુર શહેરમા કૃષ્ણુચંદ્ર મહાપાત્રને ઘેર, એટલે તમારા મનનો સંદેહ દૂર થઈ જશે તેમની પત્ની કમળાને પૂછવાથી તમારા દરેક પ્રશ્નનો યોગ્ય પ્રત્યુત્તર મળી જશે.

કૃષ્ણુચંદ્ર મહાપાત્રની આર્થિક સ્થિતિ બહુ સારી હતી આ સંસારમા તેમને કોઈ પણુ જાતનો અભાવ નહોતો હસ્તિશાળામા હસ્તીની, અશ્વશાળામા અશ્વોની તેમજ દાસદાસી—નોકર-ચાકરની પણુ ખોટ નહોતી, પરંતુ એક વસ્તુના અભાવથી તેમનું મન સર્વદા દુખી રહેતુ હતુ અતિથિ—અભ્યાગતના કલરવથી તેમની અતિથિશાળા સર્વદા જાગૃત રહેતી હતી ધૂપના ધૂમાડાના ગોટાના પવિત્ર સોરભથી અને સ્તુતિપાઠના મંગળધ્વનિથી તેમનું દેવાલય પરિપૂર્ણ રહેતુ હતુ તથા સઘળા તેમની પ્રશંસા કર્યા કરતા હતા, પરંતુ તે છતા તેમને બિલકુલ ચેન પડતું નહિ ફક્ત તેમનીજ આવી દશા હતી એમ નહોતું, પરંતુ તેમના પત્ની કમળાની સ્થિતિ પણુ પોતાના પતિના જેવીજ હતી કમળાનું અપૂર્વ રૂપ–લાવણ્ય પણુ તે એક વસ્તુના અભાવથી દિવસે દિવસે નાશ પામવા લાગ્યું આ પ્રમાણે કેટલોક સમય ગયા પછી વિધાતાની ઇચ્છાથી કમળાને ગર્ભ રહ્યાના લક્ષણો જણાવા લાગ્યા. જોતજોતામા દશ માસ પૂર્ણ થઈ ગયા અને ઇશ્વરકૃપાથી કમળાએ એક પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો આજના આનંદનો પાર નથી. કૃષ્ણુચંદ્રને મન તો આજે સોનાનોજ સૂર્ય ઉગ્યો હતો આજે તેઓ ખોબે ખોબે ધનરત્ન વહેંચે છે આનંદસૂચક વાદ્યધ્વનિથી અને દાતાના જયજયકારથી આખુ ઘર ગાજી ઉઠ્યું છે કમળમુખી કમળા તરતના જન્મેલા બાળકના મુખચંદ્રને વારવાર નિહાળે છે.

પિતામાતાના સૌભાગ્યથી બાળક જોતજોતામા પાચ મહિના-નો થઇ ગયો. મોટા સમારંભથી તેને નામકરણ અને અન્નપ્રાશન સંસ્કારો કરવામા આવ્યા. કુળગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે તે બાળકનુ નામ રઘુનાથ પાડવામા આવ્યું આ સમયે એક જ્યોતિર્વિદ્ પંડિતે આવીને કૃષ્ણચંદ્રને કહ્યુ કે-"તમારા આ બાળકનો જન્મ ભક્ત-અંશમા થયો છે આગળ જતા એ એક મહાન ભગવદ્ભક્ત નિવડશે; માટે જોજો, એનો અનાદર થાય નહિ" અહા! અનાદર! પિતામાતાના પ્રાણથી પણ પ્રિય પુત્રનો અના-દર થવો કેમજ સંભવે? પરંતુ તે દિવસથી કૃષ્ણચંદ્ર અને કમળા, રઘુનાથને સતર્ક દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યા ધીમે ધીમે રઘુનાથ બેસતા શીખ્યો, ત્યારપછી ઘુટણીઆ કાઢતા અને તે પછી ધીમે ધીમે ચાલતા પણ શીખી ગયો. થોડા દિવસમા તો તે દોડતા અને સહેલાઇથી રમતાકૂદતા શીખી ગયો હવે તેને કોઇ પણ પ્રકારના સંરક્ષણની જરૂર રહી નહિ ચાલતા શીખ્યા પછી રઘુનાથ બિલકુલ ઘરમા રહેતો નહિ કૃષ્ણચંદ્ર અને કમળાદેવીની નજર ચૂકાવીને તે વારવાર મંદિરે નાસી જતો ત્યા આગળ તેને બહુજ આનંદ થતો હતો. તે કોઈ સમયે ઠાકોરજીને દંડવત્ પ્રણામ કરતો, તો કોઇ વખત તુલસીક્યારાની પ્રદક્ષિણા કરીને હરિના નામનું કીર્તન કરતો નાચતો હતો રઘુનાથને આ પ્રમાણે ખેલતો જોઈને સઘળાં ચકિત થઇ જતા અને માહો-માહી કહેતાં કે -"બચે તો, આ બાળક એક મહાન્ ભકત થશે"

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો ચાલ્યા ગયા રઘુનાથ હવે બાળક નથી. તેને હવે સોળ પૂરા થઈને સત્તરમુ વર્ષ બેઠુ છે તેના પ્રત્યેક અંગમાં આદ્ય યૌવનનું અપૂર્વ સૌંદર્ય ફૂટી નીકળ્યું છે એક દિવસ કમળાએ સ્વામી પાસે પુત્રના લગ્નસંબંધી વાત કાઢી. સ્વામીએ પણ તેમા સંમતિ આપી અને કોઇ એક પરમ સુંદર કન્યાની શોધ કરવાને દેશે દેશમા માણસો મોકલી આપ્યા. અનેક દેશ અને અનેક કન્યાઓ જોવા છતા પણ કોઇ પણ ઠેકાણે મન માન્યું નહિ, છેવટે મધ્ય બંગાળામા આવેલા કલાવતીપુરના ગંગાધર કરણની કન્યા અન્નપૂર્ણા સઘળાને પસંદ પડી

ગંગાધર કરણ પોતાના સદ્ગુણો કરતા ધનસંપત્તિને માટે વધારે પ્રખ્યાત હતા. તેમને ઉપરાઉપરી સાત પુત્રો થયા અને છેવટે ફક્ત એકજ કન્યા પ્રાપ્ત થઇ હતી. અન્નપૂર્ણા ઉપર તેના

માતાપિતાનો અનહદ પ્રેમ હતો જેમ રઘુનાથ સર્વગુણસંપન્ન અને સર્વાંગ સુંદર હતો, તેમ અન્નપૂર્ણા પણ તેને લાયકજ હતી બંને પક્ષ વચ્ચે લગ્નસબંધી વાતચીત થઈ ગઇ અને લગ્નનો દિવસ પણ નક્કી કરવામા આવ્યો લગનના દિવસને એક મહિનો બાકી રહ્યો, ત્યારથી કૃષ્ણચંદ્ર અને ગંગાધર કરણને ઘેર આનંદોત્સવ થવા લાગ્યા નાચગાન વગેરે આમોદપ્રમોદ શરૂ થઇ ગયા. દીયતામ્ ભુજ્યતામ્ વગેરે શબ્દોને તો વિરામજ નહોતો ચોક્કસ કરેલે દિવસે લગ્નકાર્ય પણ નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થઇ ગયું રઘુનાથ અન્નપૂર્ણાને લઇને ઘેર આવ્યો પુત્રવધૂનું રૂપ જોઇને કમળાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેણે પુરવાસી અનેક સુંદર સ્ત્રીઓના મંદ મંદ મંગળધ્વનિ સાથે વરકન્યાને પોંકી લીધા કૃષ્ણચંદ્રનું ઘર અત્યારસુધી જે એક કમળાના રૂપના આલોકથી પ્રકાશી રહ્યું હતુ, તે હવે અન્નપૂર્ણાના રૂપલાવણ્યથી વધારે પ્રકાશિત થયેલુ જણાવા લાગ્યુ

સઘળુ પૂર્ણ થયું સંસારી લોકોને પુત્ર અને પુત્રવધૂનાં સુખ જોવાની જે તીવ્ર ઉત્કંઠા હોય છે, તે પૂર્ણ થઈ, પરંતુ ભાવિ મિથ્યા થતુ નથી કૃષ્ણચંદ્રના ભાગ્યચક્રમા એકાએક પરિવર્તન થવા લાગ્યું આ સુખ તેનાથી લાંબો સમય ભોગવાયું નહિ લાગલાગટ કેટલાક વર્ષો સુધી પોતાની જમીનોમા સારી રીતે ધાન્ય પાકયું નહિ, તેથી ખેડુનો પાસેથી પોતાના નીકળતા નાણા વસુલ થયા નહિ, એટલુજ નહિ પરંતુ દયાળુ કૃષ્ણચંદ્રે પોતાના ખેડુતોને દુખી થતા જોઇને, તેમને પોતાના ખજાનામાથી નાણા કાઢી આપ્યા આ પ્રમાણે જોતજોતામા તેમના ખજાનામા ધન ખૂટી પડયું અને કૃષ્ણચંદ્ર ક્ષીણવિત્ત થઈ ગયા ગામના જાગીરદાર અથવા રાજા જે કહે તે પોતેજ હતા, તેથી પોતાના માન આબરૂ જાળવવાને ખર્ચમા પણ કરકસર કરી શકયા નહિ ધીમે ધીમે તેઓ ઋણજાળમા ફસાવા લાગ્યા ઋણના જેવું પાપ નથી તે મહાપાપે કૃષ્ણચંદ્રના પુણ્યમય સંસારને અલ્પ દિવસમાજ ભસ્મીભૂત કરી નાખ્યો અવિશ્રાત દુશ્ચિંતાથી કૃષ્ણચંદ્રનું સ્વાસ્થ્ય પણ બગડયું તેમના શરીરમા અનેક રોગોએ વિશ્રામ લીધો. પોતાને મરણશય્યાએ પડેલા જોઇને તેમણે પોતાના પ્રિયતમ પુત્ર રઘુનાથને બોલાવ્યો અને તેના ખોળામા પોતાનુ મસ્તક નાખી દઇને કહ્યુ કે.—"ભાઇ ! રઘુનાથ ! હુ જાઉં છું, પણ મારૂં એક વચન

પાળજે. બની શકે ત્યાસુધી મારૂ સઘળુ દેવુ વાળી દેજે ભાઈ! જોજે, કદિ પણ કોઈને રડાવવાનો વિચાર મનમા લાવીશ નહિ ભગવાન તારૂ કલ્યાણ કરશે." આટલુ કહીને કૃષ્ણચદ્રે આખો મીચી દીધી. પતિવ્રતા કમળા પુત્રની પાસે વિદાય લઈને પતિ-પાછળ સતી થયા રઘુનાથને માથે દુ ખદાવાનળ આવી પડયો

અહા! વિધાતાની લીલા અગાધ છે. એકજ વૃક્ષ ઉપર બે પુષ્પો ફૂટી નીકળ્યા, પરતુ હાય! કોણ જાણે કયાથી દુરત કાલ-કીટે આવીને તેના મૂળમાજ નિવાસ કર્યો. તેણે તેને સારી રીતે ખીલવા દીધા નહિ અને બિચારા પુષ્પો અલ્પ સમયમાજ સૂકાઈ ને નીચે પડયા, પણ રઘુનાથ! હવેજ તારે માટે ખીલવાનો સમય આવ્યો છે, માટે ખીલ! તુ ભગવાનનો ભક્ત હોવાથી રમ્ય કમળપુષ્પ જેવો છે, પરતુ દુઃખદારિદ્ર્યના પ્રચડ તાપમાજ તારે ખીલવાનુ છે,માટે હવે ખીલ! તારા આ છિન્ન-મલિન વસ્ત્રોમાજ સેવાળનીચે ઢકાયલા કમળની પેઠે હવે તારી સાચી શોભા દીપી ઉઠશે અને તારી ભકિતના સૌરભથી સમસ્ત વિશ્વ સુવાસિત થશે હવેજ તારે ખીલવાના દિવસો આવ્યા છે, ખીલ, રઘુનાથ! ખીલ.

અન્નપૂર્ણા મોટા ઘરની-શ્રીમતની પુત્રી હોવાથી, તે પ્રાય· પોતાને પિયેરજ રહેતી હતી તેના પિતા અને ભાઈઓ બહુજ કૃપણ હતા. તેમણે અન્ય લોકોને મોઢે રઘુનાથની દુર્દશાના સમા-ચાર સાભળ્યા, છતા પણ તે ઉપર લક્ષ આપ્યુ નહિ રઘુનાથ પણ તેમની સ્પૃહા કરે એવો નહોતો તે તેમના કરતા બહુજ ગુણવાન હતો અને તે સાથે વળી એક ઉત્તમ કુળમા જન્મ્યો હતો, તેથી આવી દુ.ખદાયક સ્થિતિમા પણ તે પોતાના શ્વશુર પાસે સહાયની ભિક્ષા માગવાને ગયો નહિ. પોતાનો જે કાઇ વિષય-વૈભવ હતો તે સઘળો વેચી દઇને પિતાનુ દેવુ વાળી નાખ્યું ત્યારપછી પોતાને સાસરેથી પહેરામણીમા જે કાઇ મળ્યું હતું તે પોતાના પુરોહિતને સોપીને દેવસેવાનો બદોબસ્ત કર્યો અને પોતે એક ફાટલી કથા અને કૌપીન ધારણ કરીને ઘરની બહાર નીકળી પડયો

રઘુનાથ ગામે ગામ ભિક્ષા માગીને પોતાનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યો તેના કષ્ટની સીમા નથી. મોટા ઘરનો પુત્રો જે દુ ખનુ નામ-નિશાન પણ જાણુતો નહિ, તે આટલુ કષ્ટ કેમ સહન કરી શકે? એક દિવસ ગભીર રાત્રે એક વૃક્ષનીચે બેસીને રઘુનાથ મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યો કે.-"હુ આ પ્રમાણે નકામો

ગામોગામ શામાટે ફરૂ છુ ? કેવળ પશુની પેઠે આહાર–નિદ્રામા-જ મસ્ત રહેવામા શું લાભ છે ? માટે ચાલ, એક કામ કરૂ કોઈ એક પુણ્યક્ષેત્રમા ચાલ્યો જાઉં અને ત્યા ભગવાનનુ ભજન–કીર્તન કરવામાજ દિવસ નિર્ગમન કરૂ. મે સાભળ્યું છે કે –"સકળ જીવના કર્તા, ભુક્તિ–મુક્તિના દાતા, કમળાદેવીના પ્રાણપતિ, ગરીબના બેલી અને જગતના જ્યોતિસ્વરૂપ શ્રીપરબ્રહ્મ શખચક્ર ધારણ કરીને શ્રી નીલાચલમા બિરાજે છે, માટે ચાલ, ત્યાજ જાઉં ! તે પ્રાણ–પ્રભુની પાસે જઇને મારા સકળ દુ:ખદારિદ્રયની વાત કરૂં ત્યારપછી તેને જે કરવું હશે, તે કરશે બીજુ કાઇ નહિ, તો સાક્ષાત્ કૈવલ્યસ્વરૂપ એવો તેમનો મહાપ્રસાદ તો મળશે ! અરે, તે પણ ન મળે અને ભુખે મરવુ પડે તો તેમા પણ કાંઈ દુઃખ નથી તે મહાપુણ્યક્ષેત્રમા મરવાથી પણ પવિત્ર થઈશ, માટે ત્યાજ જવું શ્રેયસ્કર છે " એમ કહીને રઘુનાથે નીલાચલ તરફ ચાલવા માડયું થોડા દિવસમાજ તે ત્યા જઇ પહોચ્યો અને શ્રી જગદ્બંધુના મુખપદ્મના દર્શન કરીને બને હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો કે –" હે પ્રભુ ! મારા માતાપિતા બને જણ મરી ગયા છે–મને અનાથ કરી ગયા છે આજે હુ 'અરક્ષિત'–રક્ષણહીન થઇ પડયો છુ તો હે પ્રભુ ! હવે તારાજ પાદપદ્મનું શરણ લેવાની ઇચ્છા છે, પરતુ મને ઇચ્છા થાય તેમા શું વળ્યું ? તારી ઈચ્છા એજ ખરી ઈચ્છા છે, માટે હે પ્રભુ ! હવે તમારી જેમ ઇચ્છા હોય તેમ કરો ! એટલુ યાદ રાખજો કે, હું તમારો નિર્બળ દાસ–કિંકર–શરણાગત છુ "

રઘુનાથની વિનતિ સાભળીને દીનદયાળ પ્રભુને દયા આવી. તેમણે તેના અતર્યામિરૂપે આશ્વાસન આપતા કહ્યુ કે.–" રઘુ ! ગભરાઈશ નહિ, તુ અહીઆ મહાપ્રસાદ ભોજન કરીને પરમ સુખથી વિચર મે તને મારા દાસતરીકે સ્વીકારી લીધો છે" પ્રભુની આવી આશ્વાસન–વાણી શિરોધાર્ય કરીને રઘુનાથ ત્યા આગળ રહેવા લાગ્યો કોઇ દિવસ કોઈ વૈષ્ણવને ઘેર, તો કોઈ દિવસ કોઈ મઠધારીના મદિરમા, એમ જ્યા મળે ત્યા મહાપ્રસાદ ગ્રહણ કરવો, અને જ્યારે ત્યારે પ્રભુના મુખપદ્મના દર્શન અને તેમના ગુણોનું ચિતન કર્યા કરવું, એજ તેનુ નિત્યનૈમિત્તિક કાર્ય થઇ પડયું હવે રઘુ પરમ સુખથી નિવાસ કરવા લાગ્યો. આગલી વાતો તેને કદિપણ યાદ આવતી નહિ, એટલુંજ નહિ

પરંતુ અન્નપૂર્ણાનું પ્રફુલ્લ મુખકમળ પણ તે તદ્દન વિસરી ગયો.

કેટલેક દિવસે રઘુનાથના સાસરિયાને આ વાતની ખબર પડી. એક દિવસ ગંગાધર કરણ પોતાના સ્ત્રીપુત્રાદિ સાથે બેઠો છે, તે વખતે રઘુનાથની વાત નીકળી, સઘળા 'હવે શું કરવું' તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા એટલામાં ગંગાધર કરણ વચમાંજ બોલી ઉઠયા.—"અરે ! કેવી શરમની વાત' જમાઇ, જગન્નાથજીમાં ઘેર ઘેર ભિખ માગી ખાય છે. અહા ! તેણે જોતજોતામાં પોતાના અતુલ ધનવૈભવ ઉપર પાણી ફેરવી નાખ્યું ! અને જે કાંઇ હતું તે સઘળું લેણદારોને આપી દીધું પોતાના પિતાની માલમિલકતોનું એમ કર્યું, એટલુંજ નહિ પણ મેં પોતે પહેરામણીમાં જે કાંઈ આપ્યું હતું તે પણ સઘળું ઉડાવી દીધું છે અને એક ભિખારી બની ગયો છે ! હાય ! આ સમાચાર સાંભળીને મારૂં હૃદય ફફડી જાય છે. બસ, બસ, હવે તે નિર્ભાગીનું નામ મારી પાસે દેશો નહિ બસ, એમજ સમજો કે, અન્નપૂર્ણાના લગ્ન થયાજ નથી એ હતભાગ્ય જમાઇએ બાપ ખોયો, મા ખોઇ, વાડી-વજીફા, નોકરચાકર સઘળું ખોયું તેને પાલવે પડવાથી મારી પુત્રીને શું સુખ મળવાનું છે ? હવે એ દુષ્ટનું મુખ હું કદિ પણ જોઇશ નહિ. મારે મન અન્નપૂર્ણા હજુ કુવારીજ છે, માટે એને ફરીથી પરણાવવાની તૈયારી કરો અને અઇશુજરી ભૂલી જાઓ. હવે મારે એ દુષ્ટનું મલિન મુખ જોવું નથી"

જેવો ગંગાધર, તેવોજ તેનો પરિવાર હતો. સઘળાએ ગંગાધર કરણના મતને અનુમતિ આપી આશ્ચર્યની વાત છે કે એટલા બધામાંથી કોઇએ પણ રઘુનાથને પાછો તેડી લાવી થોડું ધન આપવાને કહ્યું નહિ અધાર્મિક, કૃપણ કરણ-પરિવાર પોતાની વિવાહિતા કન્યાને માટે વર શોધવા લાગ્યો વર મળતાં વિલંબ થયો નહિ તેજ રાજ્યના રાજમંત્રી વસુ મહાપાત્રના પુત્રની સાથે અન્નપૂર્ણાના પુનર્લગ્ન કરવાનું નક્કી થયું મંત્રિપુત્ર ખરેખરો દુરાચારી અને અકર્મી હતો અન્નપૂર્ણાનું રૂપલાવણ્ય જોઈને તે મોહાંધ થઇ ગયો હતો, તેથી તેણે એ વિષે લેશમાત્ર પણ આનાકાની કરી નહિ. ગંગાધર અને મંત્રિપુત્ર બન્ને ધનવાન હોવાથી, તેમને આ અઘટિત કાર્ય કરતાં અટકાવવાનું કોઇ પણ સાહસ કરી શક્યું નહિ વાતચીત થઈ રહ્યા પછી જોશીને બોલાવવામાં આવ્યા અને ફાગણ સુદ ૫ ને દિવસે લગ્ન કરવાનું નક્કી ઠર્યું

અન્નપૂર્ણા આ સઘળુ સાભળતી હતી હવે તે કાંઈ નાની બાળક નહોતી તેને પણ પંદર વર્ષ પૂરા થઇ સોળમુ વર્ષ બેઠુ હતુ પોતાના માતાપિતા અને ભાઇઓના વિચારો સાભળીને તેને અતિશય ચિતા થવા લાગી તે વારવાર નિસાસા મૂકવા લાગી અને "હે ભગવન્! હવે શુ કરવુ ?" એમ વિચારી ભ્રમિત ની પેઠે ભમવા લાગી

આ તરફ ગગાધર કરણ અને તેના પુત્રો તેના લગ્નની તૈયારી કરવા લાગ્યા,તે જોઇને અન્નપૂર્ણાના પેટમા તેલ રેડાતુ ગયું. તે પરમ કૃપાળુ પ્રભુનો પ્રાર્થના કરવા લાગી અને મનમા ને મન માજ બોલવા લાગીકે –"હાય, પ્રભુ! કેવી અસભવિત વાત! શુ મારા પ્રાણનાથ જીવે છે, તે છતા આ દુષ્ટો મારૂ પુનર્લગ્ન કરશે ? હે પ્રભુ! હે દીનદયાળ! આ શરીર હવે મારૂ નથી. તે તો મે મારા પ્રાણપતિના ચરણકમળમા સમર્પણ કરી દીધુ છે હે કૃપાસાગર! તુ અધમોદ્ધારક છે, તે અનેકને તાર્યા છે, વિપત્તિગ્રસ્ત ગજેદ્રનો પણ તે જ ઉદ્ધાર કર્યો છે હે કરુણાસાગર! તે જ દ્રૌપદીની લજ્જા રાખી છે હે પ્રભુ! તુ સર્વાંતર્યામી છે, તારાથી કોઇ પણ વાત અજાણી નથી મારૂ દુખ પણ તું જાણેજ છે હે પ્રભુ! હુ સતી છુ,વ્યભિચારિણી નથી મારો પણ આ સકટ-માથી ઉદ્ધાર કર પ્રભુ! ઉદ્ધાર કર"

અન્નપૂર્ણા અહર્નિશ કેવળ ભગવાનની પાસે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કર્યા કરે છે અને એકલી બેઠી બેઠી રડયા કરે છે તેને આહાર, નિદ્રા કે હાસ્ય કાઇપણ ગમતુ નથી કોઇની સાથે તે વાત ચીત પણ કરતી નથી. તેના ઘરમા એક વૃદ્ધ દાસી હતી તેણેજ અન્નપૂર્ણાને નાનેથી મોટી કરી હતી, તેથી અન્નપૂર્ણા કેવળ તેનીજ પાસે પોતાના દુખની વાત કહેતી હતી તે વારવાર દાસીને કહેતી કે –"મા! આપણા ગામમાથી કોઇ નીલાચલ નહિ જતું હોય ? જો જતું હોય તો તેને એક પત્ર લખી આપી મારા પ્રાણનાથને મારી વિપત્તિની વાત જણાવુ શુ તેમને આ વાતની ખબર પડે તો તે મારો ઉદ્ધાર ન કરે ?"

અન્નપૂર્ણાના કહેવાથી દાસી હમેશા કોઈ નીલાચલ જતા યાત્રાળુની શોધ કરતી હતી એક દિવસ તેણે અન્નપૂર્ણા પાસે આવીને કહ્યુ કે.–"અન્ના બહેન! આપણી પાસેના ગામડામાથી કેટલાક મનુષ્યો જગન્નાથજીના દર્શનાર્થે જાય છે, માટે જો પત્ર

આપવો હોય તો જલદી લખી આપો, એટલે હુ તે લોકોને આપી આવુ ” દાસીના વચન સાભળીને અન્નપૂર્ણાએ આનદ અને ઉતાવળથી એક પત્ર લખ્યો –

“ પ્રાણેશ્વર !

હુ તમારા ચરણની દાસી છુ. મારી વિપત્તિ સાભળી આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરજો આવતી ફાગણ સુદ પાંચમને દિવસે આ રાજ્યના મત્રિપુત્ર સાથે મારા માતાપિતા મારૂં પુનર્લગ્ન કરવાના છે સઘળુ નક્કી થઈ ગયુ છે જો મારી આશા રાખતા હો, તો હવે વિલબ કરશો નહિ સત્વર અહી આવી પહોચો આવવુ ન આવવુ તમારે હાથ છે, પરતુ હું દિવસ ગણુતી બેસી રહી છુ છેક છેલ્લી ઘડી સુધી હુ તમારી વાટ જોઇશ અને જો તે સમયમા તમે નહિ આવી પહોચો તો આત્મઘાત કરીને પ્રાણત્યાગ કરીશ યાદ રાખજો કે, આ સ્રી–હત્યાનુ પાપ તમારે ભોગવવુ પડશે ! ”

અન્નપૂર્ણાએ પત્ર બીડીને દાસીના હાથમા આપ્યો અને કહ્યું કે –“હે ધાઈમા ! મારાવતી અનેક વિનતિઓ કરીને તે યાત્રાએ જનારને કહેજો કે, મારા સ્વામી શ્રીક્ષેત્રમા છે અને ત્યા આગળ સઘળા તેમને “રઘુ અરક્ષિત ” કહે છે તેઓ ત્યા આગળ દ્વારે દ્વારે ભિક્ષા માગીને નિર્વાહ ચલાવે છે. આ પત્ર તેમના હાથમા આપે ઓ ધાઇમા ! જે કોઇ આ પત્ર મારા પ્રાણપતિને પહોચાડશે, તેનો ઉપકાર હુ કદિપણ ભૂલીશ નહિ ”

દાસી પત્ર લઇને ચાલી ગઈ અને યાત્રાળુ પાસે જઇને તેણે સમસ્ત હકિકત નિવેદન કરી તે અન્નપૂર્ણા ઉપર બહુજ પ્રેમ રાખતી હતી અને અન્નપૂર્ણાના દુ ખને પોતાનુ જ દુઃખ ગણુતી હતી, તેથી પેલા યાત્રાળુને આગ્રહપૂર્વક પત્ર આપીને પોતે પાછી ચાલી આવી દાસીના ગયા પછી યાત્રાળુઓએ નીલાચલ તરફ ચાલવા માડયુ અને કેટલાક દિવસે મહા વદમા શ્રીધામમા આવી શ્રીપ્રભુના દર્શન કરી કૃતાર્થ થયા તેઓ શ્રીધામમા એક ઘર ભાડે લઈને ત્યા નિવાસ કરવા લાગ્યા કોઈ ભિખારીને જોતાજ તે ‘રઘુ અરક્ષિત’ છે કે નહિ, તેની તપાસ કરતા હતા એક દિવસે મુખ્ય દ્વાર ઉપર ‘ રઘુ અરક્ષિત ’ સાથે તેમનો મેળાપ થયો. નામ–ઠામ વગેરે પૂછવાથી તેમની ખાત્રી થઇ કે,એજ અન્નપૂર્ણાનો સ્વામી છે. ત્યારપછી તેઓ તેને પોતાને મુકામે તેડી લાવ્યા અને

પરમ આદરપૂર્વક ભોજન કરાવી અન્નપૂર્ણાનો પત્ર આપ્યો. પત્ર વાચતાજ રઘુનાથ વિચારમા પડી ગયો આગળીના વેઢા ગણીને જોયુ તો ફાગણ સુદ પાચમને હવે ફક્ત દશ દિવસ બાકી છે અને એક માસનો રસ્તો છે,તો હવે કેવી રીતે જઇ પહોચવુ ? વળી ગયા વિના પણ ચાલે તેમ નહોતું, કારણકે ન જાય તો નક્કી સતી આત્મઘાત કરીને પ્રાણ વિસર્જન કરે, અને પોતાને સ્ત્રીહત્યા લાગે આ વિચારે રઘુનાથનું મન ચકડોળે ચઢાવ્યું. તે પોતાના ઇષ્ટદેવનું ચિતન કરવા લાગ્યો અને પોતાનુ સમસ્ત દુઃખ નિવેદન કરવાને શ્રીજગન્નાથજી સન્મુખ દોડી ગયો ત્યાર-પછી શ્રી પરમ પ્રભુને સાષ્ટાગ પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યો કેઃ–"હે સર્વાતર્યામિન્ ! તમે સઘળુ જાણો છો.તમારા સિવાય મારે બીજુ કોણ છે ? હે દીનદયાળ ! આવે સમયે તમે સહાય નહિ કરો તો બીજુ કોણ કરશે ?"

આ પ્રમાણે કહેતો કહેતો રઘુનાથ ત્યાથી ચાલ્યો ગયો અને આખો દિવસ શ્રમિત થઈ ગયેલો હોવાથી સિહદ્વાર પાસે પીછોડી પાથરીને સૂઇ ગયો ત્યા આગળ મનમા ને મનમા શરણા-ગતવત્સલ ભગવાનનુ ધ્યાન કરતો કરતા ઘોર નિદ્રામા પડી ગયો શ્રી જગન્નાથજી ભક્તને દુઃખી થતો જોઇને આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયા અને મોડી રાત્રે વેતાલને બોલાવીને કહ્યુ કે.–"વેતાલ ! જા, શીઘ્ર જા, સિહદ્વારમા મારો પરમ ભક્ત રઘુનાથ સૂઈ રહ્યો છે, તેને જલ્દીથી કલાવતીપુરના ગગાધર કરણના દ્વારમા મૂકી આવ જોજે,ખૂબ સાવધાનીથી લઇ જજે રસ્તામા એ જાગૃત થાય નહિ અને મને કોઈ લઈ જાય છે, એવું જાણે નહિ જા, જા, શીઘ્ર જા, હવે વિલબ ન કર"

"જેવી આજ્ઞા" કહીને વેતાલ પ્રભુને નમન કરી ત્યાથી ચાલ્યો ગયો અને રઘુનાથને માયાવી પલગમા સૂવાડી નિર્જન માર્ગે એકાએક વિચરવા લાગ્યો ક્ષણવારમા રઘુનાથને કલાવતીપુરમા તેના સસરાના દ્વારમા સૂવાડીને વેતાલ પાછો જગન્નાથજી પાસે આવી પહોચ્યો અને સર્વ વાત નિવેદન કરીને ચાલ્યો ગયો.

આ તરફ સૂર્યોદય થતા રઘુનાથ નિદ્રામાથી જાગૃત થયો. આખો ઉઘાડીને આમ તેમ જુએ છે તો તે જે ઠેકાણે રાત્રીએ સૂતો હતો, તે સ્થાનમા તે હાલ નથી એમ લાગ્યું તે મનમા ને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો.–"હાય ! હુ ક્યા આવ્યો છુ ? મારા પ્રભુએ

સિંહદ્વાર ક્યા જતું રહ્યુ ? હુ નીલાચલના કોઈપણ ભાગમા હોઉ એમ લાગતું નથી. અરે ! ત્યારે હુ કયા દેશમા આવી પડયો છુ ? આ દેશનું નામ શું હશે ? વળી આ પાસેનુ ભવ્ય મકાન કોનુ હશે ? સિંહદ્વારમાથી મને અહી કોણ લાવ્યું હશે ? હાય ! હવે આ બધી વાત હુ કોને પૂછુ ?"

રઘુનાથ આ પ્રમાણે મનમા ને મનમા નાના પ્રકારના તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગ્યો લગ્ન થયા પછી તે કોઈપણ વખત પોતાને સાસરે આવ્યો નહોતો, તેથી તે પોતાના સસરાના મકાનને પણ ઓળખી શકયો નહિ થોડીવાર પછી રસ્તામા લોકોની આવ–જા થવા લાગી, એટલે રઘુનાથ ઉઠીને ઉભો થયો અને એક માણસ પાસે જઇને પૂછવા લાગ્યો કે –" ભાઇ ! આ દેશનુ નામ શુ ? આ પાસેનુ ભવ્ય મકાન કોનુ છે ?" તેના જવાબમા સર્વે કહેવા લાગ્યા કે.–" આ કલાવતી પુર છે અને પાસેનુ મકાન ગગાધર કરણનુ છે." એ સાભળીને રઘુનાથ શ્રી ભગવાનના ધ્યાનમા મગ્ન બની ગયો. તે મનમા ને મનમાજ કહેવા લાગ્યો કે.–" પ્રભુ ! આ બધી તમારીજ લીલા છે મારી દારુણ વેદનાએ તમારા કરુણ હૃદયમા પ્રવેશીને આઘાત કર્યો છે અને તેથીજ તમે માયા કરીને મને અહી મોકલી આપ્યો છે અહા પ્રભુ! આવી લીલા બીજાને અસાધ્ય હોય, પરતુ તમારે તો રમતમાત્ર છે. હે પ્રભુ ! આ વિશાળ બ્રહ્માડ તમારી લીલાભૂમિ છે, તેમા તમે અમને પૂતળા જેવા બનાવીને મરજીમા આવે તેમ ખેલો છો. પ્રભુ ! તમારી લીલા શિવ અને બ્રહ્મા પણ કળી શકયા નથી, તો હુ તે કોણ માત્ર!"

રઘુનાથ પોતાના ઇષ્ટદેવનુ ધ્યાન ધરીને પ્રેમાવેશમા પ્રભુને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે બોલે છે, તે સમયે તેના બેચાર સાળાઓ ઘરમાથી બહાર આવ્યા તેમણે રઘુનાથને દૂરથી ઓળખી કાઢયો તેથી તેઓએ તરતજ ઘરમા જઇને પોતાના માતાપિતા અને વડિલબધુઓને રઘુ અરક્ષિતના આગમનની વાત કહી સભળાવી. સર્વે બહાર આવ્યા અને રઘુનાથને જોઇને વિચારમા પડી ગયા

રઘુનાથને જોઇને અન્નપૂર્ણાને તો અનહદ આનદ થયો. તે ભગવાનને હજારો ધન્યવાદ આપવા લાગી, પરતુ બીજા સર્વેના મોઢા સૂકાઇ ગયા "વળી આ પાપ કયાથી આવ્યું" એમ તેઓ વિચારવા લાગ્યા. ત્યારપછી લોકલજ્જાની ખાતર તેઓ રઘુનાથને

ઘરમા તેડી ગયા અને પોતાના નોકર-ચાકરો પાસે તેલવડે મર્દન કરાવીને સ્નાનમાર્જન કરાવ્યુ ત્યાર પછી દિવ્ય વસ્ત્રાભુષણો પણ પહેરાવી દીધા સત્વર ભોજનની તૈયારીઓ કરવામા આવી રઘુનાથ પોતાના ઇષ્ટદેવ જગન્નાથજીને અન્નનુ નૈવેદ્ય કરીને ભોજન કરવા બેઠો. સાળાઓના કૃત્રિમ હાસ્યવિનોદ સાથે ભોજન થઇ રહ્યુ સાસુ, સસરા અને સાળાઓ હૃદયમા હલાહલ રાખીને રઘુની આસપાસ બેસી મોઢેથીજ મીઠુ મીઠુ બોલવા લાગ્યા થોડીવાર પછી "હવે જરા વિશ્રાંતિ લો" એમ કહીને સઘળા ચાલ્યા ગયા

રઘુનાથે સુકોમળ શય્યા ઉપર શયન કર્યુ પતિવ્રતા અન્નપૂર્ણા ધીરે ધીરે આવીને પતિના પગ આગળ બેઠી અને કોમળ હસ્તે મૃદુ મૃદુ પગચપી કરવા લાગી. કેટલીક વાતો સતીના મનમા આવી, કાઇક કાઇક કહેવાનુ મન થયુ, પરતુ એક શબ્દ પણ તેનાથી બોલી શકાયો નહિ, મનના વિચારો મનમાજ લય પામ્યા. રઘુનાથની સ્થિતિ પણ તેવીજ હતી તે પણ સતીને એક પણ શબ્દ કહી શકયો નહિ ત્યારે શુ આમ સુખદાયક એકાત મળવા છતા તેઓ વચ્ચે વાતચીત થઇજ નહિ ? ના, થઇ, પરતુ તે જુદાજ પ્રકારમા અને જૂદીજ ભાષામા ઝળકતા નેત્રના ગુપ્ત ભાષામા સઘળી વાતચીત થઇ ગઇ બન્નેના પલકહીન નયનોમાથી પ્રેમના જળ વહી ગયા, બન્નેના ઉત્તપ્ત હૃદય શીતળ થઇ ગયા

આ તરફ જ્યારે આ પ્રમાણે નિઃશબ્દતાના પૂર બહારમા, અશ્રુરેખાઓના કોમળ તાર ઉપર દપતીના મિલન-ગીતનો મધુર આલાપ થતો હતો, તે વખતે બીજી તરફ પિશાચપ્રકૃતિ ગગાધર કરણ અને તેનો પરિવાર તે દપતીનો ચિરવિચ્છેદ કરવાનો ઘાટ ઘડતા હતા એક એકાત ઓરડામા બેસીને ગગાધર, તેની સ્ત્રી અને સાત પુત્રોએ મળીને તેજ રાત્રે રઘુનાથને વિષ આપી યમદ્વારમા પહોચાડી દેવાનો ઠરાવ કર્યો મૂર્ખ માતાપિતાને પોતાની ગરીબ દીકરીનો વિચાર સરખો પણ આવ્યો નહિ રઘુનાથના મરણ પછી તે અનાથ થશે, એટલે મત્રિપુત્રની સાથે લગ્ન કરવાને તે સમતિ આપશે એમ તેઓ ધારવા લાગ્યા

જેવો ઠરાવ તેવોજ અમલ ખાવાના પદાર્થમા વિષ મેળવી દેવામા આવ્યુ સધ્યા થઇ વાળુની તૈયારીઓ થવા માડી. ગગાધર કરણની દુષ્ટ સ્ત્રી વિષ મેળવતી મેળવતી એક પછી એક સર્વે પદાર્થો પીરસવા લાગી માતાપિતા અને ભાઇઓને છાનામાના વાતો કરતા

જોઇને ચતુર અન્નપૂર્ણા તેમનો દુષ્ટ વિચાર તરતજ કળી ગઇ તેને પોતાના માતપિતાના કાર્યમા સ દેહ પડયો, તેથી રસોઇમા સહાય કરવાને બહાને તે રસોડામા આવી, એટલે તેની માતા એકાએક બોલી ઉઠી કે –"ના મા, ના, આજે તારે કાંઇ પણ કાર્ય કરવાની આવશ્યકતા નથી. કેટલે દિવસે જમાઈ આવ્યા છે તો જા, બ્હેના તેનીજ સેવામા રહે." પર તુ માતાએ અનેક વાર ના કહ્યા છતા પણ અન્નપૂર્ણા ત્યાથી ખસી નહિ અન્નપૂર્ણા બહુજ ચાલાક હતી, તેથી તેને પોતાના માતાપિતાની દુર્વાસના કળી જવામા વિલ બ લાગ્યો નહિ તે બુદ્ધિમાન હતી,એટલે દૂર રહીને સઘળું જાણી લીધુ હવે ચિ તાથી તેનુ હૃદય ક પવા લાગ્યું તેણે પતિને સર્વ વાત કહી દઇને સાવધાન કરવાનો વિચાર કર્યો તે સિવાય તેને બીજો કોઇપણ ઉપાય સૂઝયો નહિ માતાની આગ્રહભરી આજ્ઞાથી તેને રસોડાનો ત્યાગ કરવો પડયો.અન્નપૂર્ણા રસોડામા-થી હાફળી ફાફળી ઘરમા આવી, પર તુ જુએ છે તો પતિ બહાર ફરવા ગયા છે અન્નપૂર્ણાના મનમા અતિશય ચિ તા થવા લાગી. "કેવી રીતે તેમને સાવધાન કરૂ કેવી રીતે તેમના જીવનની રક્ષા કરૂ." એજ વિચારો તેના મનમા ઘોળાવા લાગ્યા

થોડીવાર વિચાર કર્યા પછી અન્નપૂર્ણાએ લાગ જોઇને પુરીની અ'દર એક કાગળ મૂકવાનો વિચાર કર્યો. જ્યારે તે સાસરે ગઇ હતી તે વખતે "રઘુનાથને પુરી બહુ ભાવે છે" એમ તેની ખાત્રી થઈ હતી આથી અન્ય પદાર્થ ખાતા પહેલા રઘુનાથ પુરી ખાશે અને તેમાની ચીઠ્ઠી વાચીને સાવધાન થઇ વિષમિશ્રિત અન્નનુ ભોજન કરશે નહિ, એમ વિચારી અન્નપૂર્ણાએ તે પ્રમાણેજ કર્યું. શ્રીહરિનુ નામ દઈને એક નાના તાડપત્રના કટકા ઉપર "આમા વિષ છે, માટે કાઈ પણ ખાશો નહિ" એમ તેણે લખ્યું ત્યાર પછી તે તરતજ રસોડામા ગઇ અને જોયું તો રસોઇ થઈ ગઇ હતી તથા સુવર્ણપાત્રોમા સઘળા પદાર્થો પીરસવામા આવ્યા હતા પીરસણુ પણ પૂરૂ થયું અને અન્નપૂર્ણાની માતાએ તેને કહ્યું કે – "બ્હેન અન્ના ! તું જરા અહી ઉભી રહે, એટલે હું આ સર્વ પાત્રો બહાર મૂકી આવુ" અન્નપૂર્ણાને એટલુંજ જોઇતું હતું. મા થાળીઓ લઈને બહાર ગઇ એટલે અન્નપૂર્ણાએ પણ એકદમ રઘુનાથના ભોજન–પાત્રમા પીરસેલી પુરીઓમાની છેક ઉપલી પુરીમા પેલા તાડપત્રનો કટકો મૂકી દીધો.

સઘળુ પીરસાઇ ગયા પછી અન્નપૂર્ણાની માતાએ એક પરિચારિકાદ્વારા રઘુનાથને ભોજન કરવા સારૂ બોલાવ્યો પાપી લોકોના હૃદયમા હલાહલ ઝેર હોવા છતા જીહ્વામા અમૃત હોય છે, તેથી કરીને તેઓ અન્ય સરળ અને શુદ્ધ-હૃદયના મનુષ્યો કરતા બહુજ પ્રિય લાગે એવા વચનો બોલી શકે છે પાપી સાસુ હૃદયમા હલાહલ ઝેર હોવા છતા રઘુનાથને અતિશય મધુર વચનોથી આદરસત્કાર આપવા લાગી રઘુનાથ આમાનુ કાંઈપણ જાણતો નથી તે પગ ધોઈને પોતાના આસન ઉપર બેઠો અને આન દિત મને અન્નવ્યજનાદિ સર્વ પોતાના ઇષ્ટદેવ જગન્નાથજીને અર્પણ કર્યુ ત્યારપછી આચમન કરવાને જળ પણ હાથમા લીધુ અન્નપૂર્ણા દૂર ઉભી ઉભી આ સઘળુ જોઇ રહી હતી તેનુ કોમળ અ ત કરણ ક પવા લાગ્યુ તે મનમા ને મનમા વિચાર કરવા લાગી કે –"હાય! જો પહેલવહેલા પુરી નાહ ખાય તો શી વલે થશે? હાય, હાય! હવે શું કરૂ ? શું અહા ઉભી રહીને પતિને કહી દઉ કે આમાનુ કાઇ પણ ખાશો નહિ સઘળુ વિષમય છે."

અન્નપૂર્ણા ઉભી ઉભી આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા કરે છે, પર તુ ઇશ્વરની લીલા ન્યારી છે અન્નપૂર્ણાને હવે વધારે વાર વિચાર કરવો પડયો નહિ આચમન કરીને રઘુનાથે સૌથી પહેલા પુરીજ ખાવા માડી પુરી ભાગતાજ તેમાથી પેલા તાડપત્રનો કટકો બહાર પડયો, પર તુ તે બીજા કોઇના જોવામા આવ્યો નહિ રઘુનાથે ધીમે રહીને તે પત્ર વાચી જોયો વાચવાથી સર્વ વાત કળી ગયો આ તરફ સઘળાએ જમવા માડયુ એટલે અન્નપૂર્ણાની માતાએ અન્નપૂર્ણાને ત્યાથી ખસેડવાની યુક્તિ રચી જો અન્નપૂર્ણાને આ વાતની ખબર પડશે તો સઘળી બાજી ચુ થાઇ જશે, એમ ધારીને તેણે અન્નપૂર્ણાને કહ્યુ કે –"બહેન અન્ના! તુ ધાઇ માને હમણાજ મારી પાસે બોલાવી લાવ જા બા, જલ્દી જા મારે તેનુ અગત્યનુ કામ છે અન્નપૂર્ણા સઘળુ જોયા કરતી હતી રઘુનાથે તાડપત્ર વાચ્યો તે તે જાણતી હતી, તેથી હવે ત્યાથી ચાલ્યા જવામા એને કાઇ વાધો નહોતો, કારણકે તેને વિશ્વાસ હતો કે, જાણ્યા પછી રઘુનાથ કદિપણ વિષમય ભોજન જમશે નહિ અને તેથી હવે તેના જીવન માટે કાંઈપણ હરકત નથી, આમ ધારીને તે તરતજ ત્યાથી ચાલી ગઇ

રઘુનાથ હવે મોટા વિચારમા પડી ગયો તેના હાથમાનો

કોળીઓ હાથમાજ રહી ગયો તે મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યો કે –"હાયા આ મે શુ કર્યું ? અરે, મારા પ્રભુને મે વિષ અર્પણ કર્યું ? હે પ્રભુ ! મારા અજ્ઞાનથી થયેલો અપરાધ ક્ષમા કરો, નાથ ! ક્ષમા કરો અને હવે શું કરવું તે સૂઝાડો હે કરુણા-વત્સલ! મને કાંઈ પણ સૂઝ પડતી નથી પ્રભુ! હવે હું તમારા આ પ્રસાદને પણ કેમ છાડી શકુ ? જન્મ લીધો, તેને મરવાનુ તો છેજ તમારા પ્રસાદનો અનાદર કરીને પણ હું અમર રહેવાનો નથી, એટલુંજ નહિ પણ હે કરુણાસાગર ! જો તેમ કરૂ તો હું તમારો મહાન અપરાધી પણ ઠરૂ અને મારે નરકમા પડવુ પડે. ના, ના, હવે એ પ્રસાદનો તો હું કદિપણ પરિત્યાગ કરીશ નહિ પ્રાણ જાય તો ભલે જાય પણ પ્રસાદનો ત્યાગ તો નહિજ કરૂ "

રઘુનાથ હાથમા કોળીઓ લઈને આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા કરે છે, પરન્તુ તેના સાસુ સસરો તે જાણી શકયા નહિ રઘુનાથ પરમ ભગવદ્ભકત છે તે તેઓ જાણતા હતા, તેથી અત્યારસુધી તે પોતાના ઇષ્ટદેવનુ ધ્યાન ધરીને તેમને નિવેદન કરે છે, એમજ તેઓ ધારવા લાગ્યા થોડીવાર પછી રઘુનાથે જાણીબુજીને તે વિષ મિશ્રિત અન્ન ગોવિન્દનુ સ્મરણ કરતા કરતા ખાવા માડયું અને બિલકુલ અવશિષ્ટ રાખ્યું નહિ જોતજોતામા વિષ તેના સર્વ શરીરમા પ્રસરીને બ્રહ્મરન્ધ્રમા ચઢી ગયું અને રઘુનાથ અચેતન થઈને પૃથ્વી ઉપર ગબડી પડયો ગ ગાધર કસ્તુની સ્ત્રીના આનન્દ-નો હવે પાર રહ્યો નહિ તે આનન્દથી અધીરી થઇ ગઈ અને એકદમ પોતાના સ્વામી અને પુત્રોને બોલાવી લાવી તેમના આનન્દનુ પણ પૂછવુંજ શું ! તેઓ પણ બહુ હર્ષ પામવા લાગ્યા ત્યાર પછી સર્વેએ મળીને પ્રભાત થતાજ રઘુનાથને દાટી દેવાનો ઠરાવ કર્યો અને બારણા દઇને ત્યાથી ચાલ્યા ગયા.

પોતાની માતાના કહેવાથી અન્નપૂર્ણા રસોડામાથી ચાલી ગઈ ખરી, પરન્તુ તેના મનમા શાન્તિ નહોતી તેનુ હૃદય વારવાર ભરાઈ આવતું હતું પતિની પાસે વિષમિશ્રિત અન્ન જોઇને કયી પતિવ્રતાનો પ્રાણ શાન્ત રહી શકે ? તે વ્યાકુળ ચિત્તે શયનગૃહમા આમતેમ ફરવા લાગી પોતાનાં માતાપિતા અને ભાઇઓને છુપ-ચુપ વાતો કરતા સાભળીને અને ત્યારપછી બારણા બન્ધ કરીને ચાલ્યા જતા જોઇને તેને વહેમ પડયો સર્વેના ગયા પછી તે શયન-ગૃહની બહાર આવી અને ધીમે ધીમે રસોડાના બારણા તરફ

ગઇ રસોડામા દીવો બળતો હતો તે દીવાને આધારે બારણાની તડમાથી જોયું તો પોતાના જીવનધનને ભોજનના આસન ઉપરજ બેશુદ્ધ થઇને પડેલો જોયો તે જોઇને સતીનું શરીર થરથર ધ્રૂજવા લાગ્યુ હવે તે વધારે જોઈ શકી નહિ અને તેજ સ્થાને મૂર્છિત થઇને પડી ગઈ, મૂર્છા વળ્યા પછી જુએ છે તો ચારે તરફ અ ધકાર પ્રસરી રહ્યો હતો ફરીથી બારણાની પાસે જઇને જોવા લાગી તો દીવો પણ બુઝાઇ ગયો હતો આવી સ્થિતિમા સતી શુ કરે ? તે પ્રભુને પોકારવા લાગી ભેરીનો અવાજ એક યોજન અને વજ્રનો ધ્વનિ માત્ર દ્વાદશ યોજન જઈ શકે, પરંતુ હરિપરાયણા અન્નપૂર્ણાનો પોકાર જોતજોતામા વિશ્વના વ્યોમને ભેદીને ભગવદ્-ધામમા પહોચી ગયો પ્રભુ રત્નસિંહાસનપરથી એકદમ ઉભા થયા ભક્તના હૃદયની વ્યથાએ વ્યથાહારી હરિના હૃદયમા દારુણ આઘાત કર્યો ભક્ત રઘુનાથની વિષમ વિપત્તિ જાણીને હવે તેઓ સુખે બેસી શકયા નહિ પ્રભુ વિજળીના વેગે કલાવતીપુરમા આવી પહોચ્યા અકસ્માત ઘરની અંદરના ભાગમા કાંઈ શબ્દ-ધ્વનિ અન્નપૂર્ણાને કાને પડયો વ્યગ્રપણે તેણે બારણા તરફ જોયું તો તેની તડમાથી સ્નિગ્ધ ઉજ્જ્વલ તેજ બહાર પડતું જણાયું, તેથી અન્નપૂર્ણા દ્વારની છેક પાસે આવીને તડમાથી જોવા લાગી તો અંદરના ઘોર અંધકારને બદલે ઘરમા અપૂર્વ જ્યોતિ પ્રકટેલી તેના જોવામા આવી હવે અન્નપૂર્ણાના આશ્ચર્યની સીમા રહી નહિ તે બરોબર ધ્યાનપૂર્વક જોવા લાગી અહા ! પ્રભુ તેના પ્રિયતમ પતિને ખોળામા લઇને સ્નેહમય જનક–જનનીની પેઠે સર્વાંગે પોતાનો હસ્તકમળ ફેરવતા ફેરવતા કહે છે કે –" અરે, ઓ મારા નયનાનંદ રઘુનાથ ! ઉઠ, બેઠો થા, બેઠો થા, હજીપણ આમ અચેતન કેમ પડી રહ્યો છે ? જો, જો, હુ તારી વહારે આવી પહોચ્યો છુ અરે, જેને મારી સહાય છે, તેને વિષ શુ કરી શકનાર છે ? ઉઠ, ઉઠ, બેઠો થા! "

પ્રભુના સંજીવન મંત્રથી મૃત રઘુનાથને પુર્નજીવન પ્રાપ્ત થયું અને ચિરનિદ્રામા પોઢેલો રઘુનાથ જાગૃત થયો સાથે સાથે તે તેજસ્વી જ્યોતિ પણ અદૃશ્ય થઇ ગઈ હવે અન્નપૂર્ણા અંધકાર-મા બીજું કશું જોઇ શકી નહિ, પરંતુ તેના હૃદયનો અંધકાર તો હવે નિર્મૂળ થઈ ગયો હતો પતિને આળસ મરડીને બેઠો થયેલો જોઇને તે પ્રફુલ્લિત ચિત્તે શયનગૃહમા ચાલી ગઇ.

ખૂબ ગાઢ નિદ્રા લીધા પછી જાગૃત થતા " અહા ! આજે તો બહુ સારી ઉઘ આવી અને કોઇ વાતની ખબર પડી નહિ " એવા જેમ સ્વાભાવિક વિચારો આવે છે, તેજ પ્રમાણે રઘુનાથ પણ મન સાથે " વાહ, આજ તો હું ઠીક ઉઘ્યો અરે, કોણે મારી આનદનિદ્રામા ભગ પડાવ્યો ?" એવા એવા અનેક વિચાર કરવા લાગ્યો ત્યારપછી તે એકદમ બેઠો થયો આમ તેમ જુએ છે તો ઘરમા કોઇ પણ માલમ પડયુ નહિ. સઘળે અ ધકાર પ્રસરી રહ્યો છે. થોડીવાર પછી તેને પૂર્વની વાતનું સ્મરણ થઇ આવ્યું તે મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો –"ત્યારે હુંજ રઘુનાથ કે ? અરે, વિષભોજન કરીને હુ તો મરણ પામ્યો હતો ! અહો, કેવી અસહ્ય વેદના, કેવી વિષમ દાહજવાળા ? જાણે હમણાજ મૂર્ચ્છિત થઇ જવાશે ? મારી એ જ્વાળા કોણે દૂર કરી ? કોણે મારા પ્રાણહીન શરીરમા પ્રાણનો સચાર કર્યો ? પ્રાણ-નાથ ! તમે ? તમેજ કે ? અહા પ્રભુ ! તમારા સિવાય આ કિંકર ઉપર આટલી બધી કરુણા કોણ કરે ? અહા પ્રભુ ! તમારી લીલા તમેજ જાણો છો જમતા જમતા ફેકી પણ તમેજ દીધો અને વળી પાછા આદરપૂર્વક ચુબન કરવા પણ તમેજ આવ્યા. તમારી આ લીલાનુ રહસ્ય મારા જેવો અજ્ઞાન મનુષ્ય કેવી રીતે સમજી શકે ? અરે, પણ તે મારે સમજીને પણ શું કામ છે ? દો, દો, પ્રભુ ! નવા નવા દુ ખ દો, ભલે મારે તે સહન કરવા પડે. સહન કરતાએ તમારા દર્શન તો થશે ! બસ, મારે એટલુંજ જોઇએ છીએ તેમાથીજ મને પરમ લાભ અને શાતિ મળશે. દો, દો, નાથ! દુ:ખ દો, દુ:ખ દો "

ભક્ત રઘુનાથ પોતાના વ્યથાહારી હરિને ઉદ્દેશી આ પ્રમાણે અનેક વાતો કહેવા લાગ્યો. થોડુ હસ્યો, રડયો અને ત્યાર પછી આવેશમા આવી જઇ ગદ્ગદ્ કઠે "રામકૃષ્ણહરિ" વગેરે નામનુ કીર્તન કરવા લાગ્યો નામ–ધુનના નિશામા રઘુનાથનુ બાહ્ય જ્ઞાન વિલુપ્ત થઇ ગયું જોતજોતામા રાત્રિ પણ નિ:શેષ થઇ ગઇ પાપ પ્રકૃતિ વાળા કરણપરિવારને તો આજે નિદ્રા પણ આવી નહિ આખી રાત તે બધાએ બિછાનામા પાસા ઘસ્યા કર્યા રઘુનાથની વિષ-જ્વાળા કરતા તેમના હૃદયની જ્વાળા વિશેષ પીડાકારક હતી. પીડા કરનારનેજ પીડિત મનુષ્ય કરતા વધારે પીડા ભોગવવી પડે છે. રઘુનાથ વિષની જ્વાળાથી અચેતન થઇ પડયો હતો, તેથી

તેને તેની ભીષણ જ્વાળાની ખબર પણ પડી નહિ, પરંતુ ગંગાધર કરણ, તેની સ્ત્રી અને પુત્રો કાલ્પનિક ચિંતાથી વ્યગ્ર થઇ ગયા હવે તેઓ મનમાં ઘણા તર્કવિતર્ક અને પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા –"અરે, કોઈ આ વાત જાણી ગયું હશે તો કેમ થશે ? જો આ વાત રાજાને કાને ગઈ તો તો પછી આપણી દુર્દશાજ થવાની" વગેરે ઘણા અમંગળ વિચારોએ તેમનું હૃદય જર્જરિત કરી નાખ્યું કેમે કરી તેમને નિદ્રા આવી નહિ તેઓ વારવાર ઉઠબેસ કરવા લાગ્યા અને બારીએ આવીને પ્રભાત થયું કે નહિ તે જોવા લાગ્યા, પરંતુ પ્રભાત થયુંજ નહિ તે દિવસની રાત તેમને વર્ષ જેટલી લાગી આ વખતે અરુણોદય થયેલો જોઇને સર્વેએ પોતપોતાની શય્યાનો ત્યાગ કર્યો, અને એકત્રિત થઇને રઘુનાથનું શબ લઇ જવાનો અગર દાટી દેવાનો બંદોબસ્ત કરી ભોજનગૃહના દ્વાર પાસે આવી પહોચ્યા નરાધમ ગંગાધરે જોરથી દ્વાર ઉઘાડી નાખ્યા તે સમયે પ્રભાત થઇ ગયુ હતુ સૂર્યનારાયણના તેજથી સર્વત્ર અજવાળુ પ્રસરી રહ્યુ હતુ દુરાચારી કરણ–પરિવારે જે કાંઇ જોયું તેની ઉપર તેઓ એકાએક વિશ્વાસ મૂકી શકયા નહિ દ્વાર ઉઘડતાજ તેમણે રઘુનાથને પોતાના જમવાના આસન ઉપર એકાગ્રચિત્તે ધ્યાનમા બેઠેલો જોયો ! આ સમયે રઘુનાથની સ્થિતિ બહુ વિચિત્ર હતી તેના શરીરમા આનંદરસ ઉભરાઈ રહ્યો છે, મુખકમળ ઉપર અપૂર્વ દિવ્ય જ્યોતિ પ્રસરી રહ્યુ છે નિશ્ચલ નયનોમાથી અશ્રુધારા વહેતી હતી કોઇ કોઈ વાર "રામ કૃષ્ણ હરિ" ના અસ્ફુટ શબ્દો કર્ણગોચર થતા હતા. રઘુનાથ જીવિત હોવા છતા પણ આ સમયે તેનો જીવ કોઇ દિવ્ય અવસ્થાને અનુભવી રહ્યો છે, તે પોતાના ઇષ્ટદેવના ધ્યાનમા લીન થઈ ગયો છે, રઘુનાથને આમ બેઠેલો જોઇને ગંગાધર અને તેનો પરિવાર વિસ્મયસાગરમા ડબી ગયો એક શબ્દ પણ કોઈ બોલી શકયું નહિ મૌનભાવે સર્વે ભોજનગૃહમા ગયા અચલ અટલ બેઠેલા રઘુનાથે તેમના પગરવને પ્રભુનોજ પદધ્વનિ જાણ્યો અને તેથી તે "આવો, આવો મારા પ્રભુ ! આવો" એમ બોલતો બોલતો પોતાના બને હાથ પ્રસારીને દ્વાર તરફ દોડયો; પણ પછી નેત્ર ઉઘાડીને જુએ છે તો પોતાના પ્રભુને બદલે પોતાના પ્રાણુસહારક સાસુ, સસરો અને સાળાઓજ નજરે પડયા !

ત્યાર પછી કેફી મનુષ્યની પેઠે આથડીઆ ખાતો ખાતો

રઘુનાથ પોતાના આસન ઉપર બેસી ગયો તે જોઈને ગંગાધર કરણુ અને તેના સાતપુત્રો સર્વ વિચારમા પડી ગયા તેઓ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા કે –"અરે ! આ કાઇ જેવો તેવો– સાધારણ મનુષ્ય નથી વિષ ખાધા પછી કયો મનુષ્ય જીવી શકે ? આ તો કોઇ દેવતાઈ પુરુષ લાગે છે નક્કી લોકના કહેવા પ્રમાણે એ પરમાત્માનો અનન્ય ભકતજ છે,નહિ તો આવુ બનેજ કેમ?" આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ભય અને વિસ્મયથી વ્યાકુળ થઈને ગંગાધર કરણુ રઘુનાથને ચરણે પડયો તેને પગે લાગીને વિનય-પૂર્વક ક્ષમા માગવા લાગ્યો તે સાભળીને રઘુનાથ પણ સહાસ્ય પ્રફુલ્લ વદને બોલવા લાગ્યો.–"અરે એમા તમારો લેશમાત્ર પણ દોષ નથી મે પૂર્વજન્મમા કોઈને વિષ આપ્યુ હશે તેથીજ આ જન્મમા તમે મને વિષ આપ્યું છે પૂર્વજન્મમા કરેલા કર્મનુ ફળ દરેકને ભોગવવુ પડે છે, તેને કોઇ પણ અટકાવી શકતુ નથી મારે મારાજ કૃત કર્મનુ ફળ ભોગવવુ પડયું છે, તેમા તમે લેશમાત્ર પણ દિલગીર* થશો નહિ વિષ ખાધા છતા પણ હુ જીવી શકયો છુ તે માત્ર મારા પ્રાણુપતિ શ્રી જગદી-શ્વરની કૃપા–પ્રસાદીનુ ફળ છે હવે મારે તમને એટલુ જ કહેવુ છે કે, મારી દરિદ્રતા જોઇને તમે તમારી પુત્રીને બીજાને અર્પણુ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો છે તો ભલે તેમ કરો, પણુ તે પહેલા મારી એક વાત સાભળી લો જો તમે અધર્મથી બીતા હો અને તમને તમારો ધર્મ વહાલો હોય તો મારી પત્ની મને સોપી દો. તે મારા જેવા દુખીનીજ સંગિની છે હુ તેને મારી સાથે લઈ જઈશ પછી તો સોપવી ન સોપવી તમારે હાથ છે,તેમા મારી કોઈપણુ પ્રકારની જીદ કે જબરદસ્તી નથી"

આ પ્રમાણે કહીને રઘુનાથ ઉચ્ચ સ્વરે"મુકુન્દ માધવ મુરારિ" વગેરે ભગવાનના નામનુ કીર્તન કરતો કરતો ઘરની બહાર નીકળી પડયો અને બહાર રસ્તામા જઈને ઉભો સાતે પુત્રો સાથે ગંગાધરે તેની પાછળ પાછળ જઈને તેને પાછો વાળવાને બહુ પ્રયત્ન કર્યા. એક દિવસ રહીને અન્નપૂર્ણાને સાથે લઇ જવાનુ કહ્યુ, પરંતુ રઘુનાથે ફરીથી તે પાપાત્માના ગૃહમા પ્રવેશ કર્યો નહિ અને એક વૃક્ષનીચે જઇને બેઠો.

ત્યાર પછી ગંગાધર કરણુ "વારૂ, હું હમણાજ આવું છુ" કહીને પોતાના પુત્રો સાથે ઘરમા આવ્યો. આ તરફ અન્નપૂર્ણા

પિંજરમાં પૂરાએલી પંખિણીની પેઠે પોતાના શયનગૃહમાં તરફડી-આ મારતી હતી હતભાગ્ય પિતા અને ભાઇઓએ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરવાને રાત્રેજ અન્નપૂર્ણાના શયનગૃહના દ્વાર બહારથી બંધ કરી દીધા હતા.ગંગાધર કરણે ઘરમાં આવી પોતાની પત્ની અને પુત્રો સાથે "હવે શું કરવું" તેનો વિચાર કરવા માંડયો છેવટે અન્નપૂર્ણાના વિચાર જાણવાનો સઘળાએ ઠરાવ કર્યો ઠરાવ મુજબ માતા તથા સાત પુત્રો અન્નપૂર્ણાના શયનગૃહ પાસે આવ્યા અને દ્વાર ઉઘાડી પૂછવા લાગ્યા કે –" બોલ, અન્નપૂર્ણા ! તારે તારા આ કંગાળ પતિ સાથે જઇને દુઃખી થવું છે કે અહીં રહીને સુખ ભોગવવું છે ? જેવી ઇચ્છા હોય તેવી જણાવી દે, એટલે અમને સૂઝ પડે "

પોતાની માતાને આવા અઘટિત શબ્દો ઉચ્ચારતી જોઇને અન્નપૂર્ણા સ્તબ્ધ થઇ ગઈ ત્યાર પછી થોડીવારે લજ્જાપૂર્વક પરંતુ દૃઢતાથી બોલી ઉઠી કે –"પિતાજી ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો હું મારા પતિ સાથેજ જઇશ તે કંગાળ હો કે ભિખારી હો, ગમે તે હો,પરંતુ હું મન,વાણી અને કર્મથી તેનીજ થઇ ચૂકી છું તેજ મારી એકમાત્ર ગતિ છે "

આ પ્રમાણે પતિની વાત કરતા કરતા પતિવ્રતાની લજ્જા જતી રહી. અન્નપૂર્ણા સિંહણની પેઠે ગર્જના કરી ઉઠી તેની આંખોમાંથી અગ્નિ વર્ષવા લાગ્યો. અન્નપૂર્ણા હમણા અન્ન-પૂર્ણા નથી દાનવદલની પેઠે તે દુષ્ટ સ્વજનગણને પોતાના નેત્રાનલથી ભસ્મ કરવા લાગી અન્નપૂર્ણાએ પુન ઘોર કર્કશ સ્વરે બોલવા માંડયું –"પિતા ! પિતા ! શું તમે મને વ્યભિચારિણી બનાવવા માગો છો ? પતિથી વંચિત કરીને પરપુરુષના હાથમાં અર્પણ કરવા ઇચ્છો છો ? તે પ્રમાણે કદિપણ નહિ થાય, નહિજ થાય,હવે હું નાદાન નથી,તેમ સાધારણ સ્ત્રી પણ નથી,હું સતી છું જીવમાં જીવ હશે ત્યાંસુધી હું કદિપણ તમારી ઇચ્છાને અધીન થઇશ નહિ યાદ રાખજો કે,જો તમે બળાત્કાર કરશો તો હું આત્મ-ઘાત કરીશ અને સતીના શાપથી તમે તમારા પાપી પરિવાર સાથે પાયમાલ થશો "પરંતુ જળનો ઉભરો કેટલી વાર રહે? શીત-ળતા એજ તેનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે અન્નપૂર્ણાનો કોપ પણ અધિક ક્ષણ રહ્યો નહિ હવે તે પોતાના પિતાના ચરણમાં પડીને કોમળ સ્વરે બોલવા લાગી.–" પિતાજી ! ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો ! મારો

અપરાધ ક્ષમા કરો,અને મને મારા પતિ સાથે જવા દો પિતાજી! મને આ સ્થળે બાંધી રાખવાથી તમારૂ અનિષ્ટ થશે, માટે હુ વિનતિ કરીને કહુ છુ કે, મને મારા પતિ સાથે જવાની આજ્ઞા આપો"

ગંગાધર, તેની પત્ની અને પુત્રો એક તો રઘુનાથનો પ્રભાવ જોઈને ભયભીત થઇ ગયા હતા, તેમા વળી અન્નપૂર્ણાની સ્થિતિ પણ આવી જોઇ, એટલે તેઓ બહુજ વિચારમા પડી ગયા છેવટે સર્વની સમતિથી અન્નપૂર્ણાને રઘુનાથ સાથે વિદાય કરવાનો નિશ્ચય કરવામા આવ્યો તેજ વખતે અન્નપૂર્ણા પણ પતિ સાથે જવાને તૈયાર થઇ ગઇ ગગાધર કરણ પોતે ધનરત્ન સાથે કન્યાનો હાથ ઝાલીને તેને રઘુનાથની પાસે લઇ ગયો, અને વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે –"લો, તમારી પત્નીને તમે ગ્રહણ કરો અને અમારી ઉપર એટલી દયા કરી જાઓ કે, અમારૂ કોઇપણ પ્રકારે અમગળ થાય નહિ" એમ કહેતા કહેતા ગગાધરનો કઠ રૂ ધાઈ ગયો તે અશ્રુવિસર્જન કરતા કરતા અન્નપૂર્ણાને રઘુનાથના હાથમા સમર્પણ કરીને પુન બોલ્યો –"રઘુનાથ! લો,તમારી પત્ની લો, મારી અન્નપૂર્ણા આજથી તમારી થઈ છે આજથી એનો સર્વ ભાર તમારી ઉપર પડયો છે" એમ કહીને તે રડતો રડતો ચાલ્યો ગયો

અન્નપૂર્ણાએ પણ પતિના ચરણકમળમા પડીને આત્મ સમર્પણ કર્યું ત્યાર પછી ઉઠીને કપાળે હાથ દઇને કહેવા લાગી – "પ્રાણનાથ! હવે વિલબ કરો નહિ જ્યા જવાની ઇચ્છા હોય ત્યા આ દાસી તમારી સાથે આવવાને તૈયાર છે" રઘુનાથે પણ પરમ પ્રીતિપૂર્વક પત્નીનો હાથ ઝાલી "જય જગન્નાથજી" કહીને નીલાચલ તરફ ચાલવા માંડયું

રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા બન્ને જણે ચાલવા માડયું ગગાધરના મોકલેલા કેટલાક દાસ–દાસીઓ તેમની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યા,પરતુ રઘુનાથે તો વારવાર નિષેધ કરીને ઘણાને પાછા વાળ્યા, તોપણ અન્નપૂર્ણાની વૃદ્ધ દાસી–ધાઇમા અને બીજા બે ચાર જણ જે અન્નપૂર્ણાને તેની બાલ્યાવસ્થાથીજ ચાહતા હતા, તેઓ પાછા વળ્યા નહિ

અન્નપૂર્ણાને વિદાય કરીને ગગાધર ઘરમા આવ્યો પોતાની પ્યારી પુત્રીના વિયોગથી આજે તેને લેશમાત્ર પણ ચેન પડતું નથી તે દુ:ખી મનથી અતપુરમાં પત્ની પાસે જઇને દીર્ઘ નિઃશ્વાસ

નાખી કહેવા લાગ્યો કે –“ હાય ! આખરે મારી અન્નપૂર્ણા એક ભિખારીને પાલવે પડી ” ગંગાધર બીજુ કાંઈપણ બોલી શક્યો નહિ. તે તેજ સ્થાને બેસીને આસુ વરસાવવા લાગ્યો.

અન્નપૂર્ણાની પાષાણમય માતાનું હૃદય લેશમાત્ર પણ વિગલિત થયું નહિ તે તો હજી પોતાના કુકર્મમા ફાવી નહિ તેનો પશ્ચાત્તાપ કરી રહી હતી ! તે મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગી કે.– “હાય ! આખરે સઘળુ કર્યું કારવ્યું નિષ્ફળ ગયું રાતના વિષ આપ્યું,તેનો પ્રાણ પણ નીકળી ગયો,પરંતુ પાછો પ્રાતઃકાળમા તો જેવો ને તેવો જીવતો–જાગતો થઈ ગયો હાય ! મારા સઘળા પ્રયત્નો પાણીમા ગયા અને તે દુષ્ટ મારી દીકરીને લઈ ગયો ” આ પ્રમાણે ગગાધર કરણની પત્ની વિચારસાગરમા ડૂબકા ખાતી હતી તેને અન્નપૂર્ણા ઉપર બહુજ રોષ ચઢયો હતો, તેથી અન્નપૂર્ણા ઘરની બહાર નીકળી તે સમયે પણ તેનું હૃદય પીગળ્યું નહિ, અરે ! બેચાર મધુર વચનોથી અન્નપૂર્ણાને આશ્વાસન પણ આપ્યું નહિ આ સમયે પતિને અન્નપૂર્ણામાટે શોક કરતા જોઈને તે એક વિકરાળ રાક્ષસીની પેઠે ક્રોધ કરીને કહેવા લાગી.– “અરે,આ માથે હાથ દઈને બેસી રહેવાનો સમય નથી જાઓ,મંત્રિ-પુત્રને આ સર્વ સમાચાર વિદિત કરો હજુ સમય છે, પ્રયત્ન કર-વાથી હજુ પણ આપણે અન્નપૂર્ણાનો ઉદ્ધાર કરી શકીશું જાઓ, શીઘ્ર જાઓ, લેશમાત્ર પણ વિલબ ન કરો ”

ગગાધર પોતાની સ્રીના આદેશની અવગણના કરી શક્યો નહિ. સત્વર બહાર આવીને એક દૂતદ્વારા મંત્રિપુત્રને સર્વ સમાચાર પહોચાડવાનો તેણે બદોબસ્ત કર્યો તેણે એક પત્ર લખીને દૂતના હાથમા આપ્યો ગગાધર કરણે પત્રમા સમસ્ત હકિકત સવિસ્તર લખી જણાવી હતી શેઠની આજ્ઞા પ્રમાણે દૂત પણ દ્રુત-વેગે મંત્રીના ભુવન તરફ ચાલ્યો ગયો અને ક્ષણવારમા મંત્રિપુત્રની પાસે જઈ પ્રણામપૂર્વક બોલ્યો કે –‘ હજુર! હું મહાનુભાવ ગગા-ધર કરણનો દૂત છુ તેમણે આપની ઉપર આ પત્ર મોકલ્યો છે ” એમ કહીને દૂતે મંત્રિપુત્રના હાથમા પેલો કાગળ મૂક્યો મંત્રિ-પુત્ર પરમ આદરપૂર્વક ગગાધરના પત્રને ગ્રહણ કરી વાચતાજ ક્રોધથી અધીરો બની ગયો થોડીવાર વિચાર કરીને તે એકાએક સિંહની પેઠે ગર્જના કરીને બોલી ઉઠયો –“અરે, શું આટલી બધી સ્પર્ધા? આટલી હિંમત! અરે શું શિયાળવું સિંહનું ભક્ષ્ય લઈ જશે!

ના, ના, તે કદિપણુ બનશે નહિ દૂત ! તું જા અને તારા શેઠને જઇને કહે કે, તમારા પ્રયત્નો વ્યર્થ ગયા છે, પર તુ મારા પ્રયત્નો કદિપણુ વ્યર્થ જવાના નથી. હમણાજ સૈન્ય સાથે બહાર નીકળી પડુ છુ અને એ લુચ્ચા ચોરને યોગ્ય શિક્ષા કરી અન્નપૂર્ણાનો ઉદ્ધાર કરી લાવુ છુ એ દુષ્ટ હજુ આટલામાજ હશે મારા પ જામાથી તે ક્યા નાસી જવાનો છે ? ”

દૂત ચાલ્યો ગયો આ તરફ મ ત્રિપુત્રે પણ સઘળી તૈયારીઓ કરવા માડી સૈન્ય તૈયાર થઇ ગયુ અને તેને લઇને મ ત્રિપુત્ર ઘરબહાર નીકળી પડયો સઘળુ સૈન્ય ઘોડેસ્વારનુ હતું, રાજ્યના ખાધેલ-પીધેલ પવનવેગી અશ્વો વાર વાર હણહણતા હણહણતા પવનવેગે ચાલવા લાગ્યા તેમની ખરીથી ઉડતી ધૂળથી ગગનમ ડળ છવાઇ ગયુ ઘનઘોર શ ખનાદ અને તુરી-ભેરી વગેરે રણવાદ્યોના તુમુલ ધ્વનિથી દશે દિશાઓ ગાજી ઉઠી “ આ તે વળી શુ હશે !” એવો વિચાર કરતા રઘુનાથ પાછળ જુએ છે, એટલામાજ મ ત્રિપુત્ર તેની પાસે આવી પહોચ્યો અને તેને ચારે તરફથી ઘેરી લઇને કર્કશ સ્વરે કહેવા લાગ્યો -“અરે ઓ નીચ! તુજ મારા જીવન-ધનને ચોરી જાય છે કે ? જો જીવવું હોય તો આ સુ દરીને મારા હસ્તમા સમર્પણ કરીને અહીથી ચાલ્યો જા,નહિ તો તારા આ નિષ્ઠુર કાર્યમાટે તને સખ્ત શિક્ષા કરવામા આવશે હમણાજ તને બ ધન કરીને લઇ જવામા આવશે છટ્ છટ્, આ સૂર્યકાતમણિ તે તારા જેવા દરિદ્ર વાનરના ગળામા શોભે કે ? માટે જો જીવવાની આશા હોય તો નાસી છૂટ, હું તને જીવનદાન આપું છુ ”

રઘુનાથ આ સાભળીને સ્તબ્ધ થઇ ગયો. પાછળ ફરીને જુએ છે તો અગણિત સૈન્ય ચાલ્યું આવે છે “અહો! આ તે વળી પ્રભુની કેવી લીલા!” એમ વિચારતો શ્રી જગન્નાથજીનુ ધ્યાન ધરતો મ ત્રિપુત્ર સામુ નિર્ભય નેત્રે જોઇને હસ્યા કરે છે, પરંતુ અન્નપૂર્ણા અતિશય ભયભીત થઇ ગઈ.ભયથી તેનુ શરીર થરથર ક પવા લાગ્યુ તે એકદમ રઘુનાથને વળગી પડી અને કાતર સ્વરે કહેવા લાગી:- “ સ્વામિન્ ! આજ તે મ ત્રિપુત્ર કે જેની સાથે મારા દુષ્ટ માતાપિતા મારૂ પુનર્લગ્ન કરવા ઈચ્છતા હતા. એ યમદૂતના હાથમાંથી હવે આપણે બિલકુલ બચવાના નથી પ્રાણનાથ ! એ દુષ્ટ તમારો વધ કરી, નક્કી મને લઈ જશે. પ્રભુ, પ્રભુ ! હવે હું શું કરીશ ? જો

એ પાપાત્મા મને સ્પર્શ કરશે,તો નક્કી હુ આપઘાત કરીશ પ્રભુ ! આપની સાથે હુ પણ સ્વર્ગમા આવીશ પતિ એજ સતીની ગતિ છે પ્રભુ! હવે આ સમયે આપે શુ કરવુ ધાર્યુ છે,તે જણાવો અને આ ઘોર વિપત્તિમાથી છૂટા થવાય એમ કરો ”

સતીના વચન સાભળીને રઘુનાથ વધારે વધારે હાસ્ય કરવા લાગ્યો થોડીવાર પછી તે સતીને આશ્વાસન આપતા ધીરેથી કહેવા લાગ્યો કે –“ હે સ્ત્રી ! તુ શામાટે ગભરાય છે ? શુ તુ નથી જાણતી કે, મારા પ્રભુ સર્વ શક્તિમાન ભક્તવત્સલ શ્રી જગન્નાથ-જી છે ? અરે ! આ તે શુ વિપદ છે ? સુદરિ ! જે મહાન પ્રભુએ ફક્ત ક્ષણભરમા તારો ને મારો મેળાપ કરાવી દીધો છે, જેણે હલાહલ વિષમાથી પણ મારી રક્ષા કરી છે, તે આ વિપત્તિમાથી પણ આપણો ઉદ્ધાર કરશે. સતિ! તારે લેશમાત્ર પણ ભય-ભીત થવુ નહિ ઇદ્ર–બ્રહ્માદિ દેવો અપ્રમત્તભાવે ધ્યાન–યોગથી જેના પાદપદ્મનું ચિતન કરે છે તે મહાન પ્રભુ મારી સહાયમા છે, તો પછી આપણે શામાટે બીવુ જોઇએ ? માટે હે સતિ ! તમે તેનુંજ ધ્યાન કરો. ”

રઘુનાથ આ પ્રમાણે અન્નપૂર્ણાને પ્રભુના નામનુ સ્મરણ કરવાને ઉત્સાહિત કરે છે, તેજ સમયે સામેથી બે અશ્વારોહી ક્ષત્રિય વીર તેની સન્મુખ આવી ઉભા બને વીરપુરુષો આયુધોથી સુસજ્જિત હતા હાથમા રક્તપિપાસુ સુતીક્ષ્ણ તલવાર ધારણ કરેલી હતી પૃષ્ઠભાગે પ્રચડ ઢાલ અને કેડે “ યમદષ્ટ્રા ” નામનુ અસ્ત્ર મજબૂત બાધેલુ હતુ તેઓ પૂર્ણ પ્રતાપી વિક્રમ-સિહ મહારાજાના જેવા શોભતા હતા, અશ્વ ઉપર બેઠા બેઠા તેમણે રઘુનાથને ગભીર સ્વરે પૂછ્યુ –“ અરે એ ! તુ કયા રહે છે? કયાથી આવે છે ને ક્યા જાય છે? તારી સાથે આ સુદરી છે, તે કોણ છે ? અને તારી પાછળ આ વિપુલ સૈન્ય શામાટે ધાઈ આવ્યું છે ? આ બધુ શુ છે, તે ખરેખરૂ કહી દે ”

વીર પુરુષોના ઉપલા વચનો સાભળીને રઘુનાથ તેમને અભિવાદન કરીને ધીરે ધીરે બોલ્યો –“ મહારાજ ! આ બહુજ વિચિત્ર વ્યાપાર છે આદ્યોપાન્ત કહેવા જતા કલાકોના કલાક વીતી જાય એમ છે, માટે સક્ષેપમાજ પતાવુ છુ તે શ્રવણ કરો. મહાશય ! આ મારી પરિણીતા પત્ની છે. તેને હુ મારે ઘેર લઇ જાઉ છુ અને આ મત્રિપુત્ર મને મારી નાખી મારી પત્નીને લઇ

જવાને સૈન્ય સાથે મારો પાછળ પડયો છે મહારાજ! હુ તો અનાથ છુ મારી સાથે કોઇપણ છે નહિ, તેમ મારે કોઇ સગુ વહાલુ, બધુબાધવ કે મિત્ર વગેરે કોઇ નથી હુ કેવળ મારા પરમ કૃપાળુ પ્રભુ શ્રીજગન્નાથજીને શરણે છુ તે મારી રક્ષા કરતા આવ્યા છે ને કરશેજ તેટલામાટે હુ આતુરતાથી તેમનાજ કૃપાની પ્રતીક્ષા કરૂ છુ.

રઘુનાથના નમ્ર વચન સાભળી બ ને વીર પુરુષો બોલી ઉઠયા –
"એમ! ઠીક, ત્યારે અમે પણ જોઇએ છીએ ક, કોણ તમને અડકી શકે છે? રઘુનાથ! તમે બિલકુલ ગભરાશો નાહ,બીશો નહિ. હવે તમારે ભયભીત થવાનુ કાઇ પણ કારણ નથી અમ તમારી આગળ પાછળ ચાલીએ છીએ, માટે નિભ યપણે અમારી સાથે ચાલ્યા આવો" બ ને વીરોના આવા આશ્વાસનસૂચક મધુર વાકયો સાભળીને રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા પોતાને આવી ઘોર વિપત્તિમાથી છોડવવા માટે ઇશ્વરના આભાર માનતા, માદાની પાખમા વિરામ લેતા પક્ષીના બચ્ચાની પેઠે નિર્ભયપણે ચાલવા લાગ્યા દાસદાસીઓ પણ તેમની આગળ થયા આ વીરોમા કાઇક માયાવી બળ હોય એમ જણાતુ હતુ જો કે તેઓ માત્ર બેજ જણ હતા, પર તુ તેમને જોતાજ મ ત્રિપુત્ર અને તેના સૈન્યના હાગ્રા ગગડી ગયા અને પોતાનો પ્રાણ બચાવવાને જેમ ફાવે તેમ નાસવા લાગ્યા મ ત્રિપુત્રનુ સૈન્ય જેમ સર્પને જોઇને એક બીકણ માણસ આમતેમ નાસવા માડે, તેવી રીતે પોતાની હાર ભાગી નાખીને નાસવા લાગ્યુ સિ હને જોઇને જેમ હરિણો અને હસ્તીઓ હિ મત હારીને પલાયન કરી જાય,તેજ પ્રમાણે મ ત્રિપુત્રના સૈનિકો રઘુનાથની મદદે આવી પહોચેલા સિ હ જેવા શૂરવીર બે ક્ષત્રિયો ને જોઇને પલાયન કરવા લાગ્યા તેઓ એટલા બધા વ્યાકુળ થઇ ગયા કે, કયા નાસી છૂટવું તેની પણ તેમને સૂઝ પડી નહિ

રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા એ બેમાથી કોઇપણ આનુ તત્ત્વ સમજી શકયા નહિ. આનદવિસ્મયથી તેમનુ હૃદય ભરાઇ ગયુ મ ત્રમુગ્ધ મનુષ્યની પેઠે તેઓ બ ને વીરપુરુષોની સાથે સાથે ચાલવા લાગ્યા. તેમના મનમા આ બ ને વીરપુરુષો કોણ હશે? એવા વિચારો થતા હતા, પર તુ આશ્ચર્યની વાત છે કે, પૂછવાના અનેક પ્રયત્નો કરવા છતા પણ તેઓ તેમને કાઇપણ પૂછી શકયા નહિ

થોડે દૂર ગયા પછી તે રાજ્યની સીમા પૂરી થઇ, એટલે બ ને વીરો ઉભા રહ્યા અને રઘુનાથને સ બોધીને કહેવા લાગ્યા કે –

"જાઓ, હવે તમે નિર્ભયતાથી ચાલ્યા જાઓ. હવે કાંઇ ચિંતા જેવું નથી અમે પણ જઇએ છીએ, અમારે હજુ ઘણાં કાર્યો કરવાના છે" એ વીરોના આ વચન સાંભળી રઘુનાથ તેમને વારંવાર પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યો કે -"ભાઇઓ! તમારા બંનેની કૃપાથીજ હું શત્રુના હાથમાંથી બચવા પામ્યો છું જો તમે ન આવી પહોંચ્યા હોત તો દુષ્ટ મંત્રિપુત્રે કયારનાએ મારા પ્રાણ લઈ લીધા હોત આપ ગમે તે હો, પરંતુ મારા પ્રાણ-જીવન-દાતા છો આપના ચરણમાં હું વારંવાર પ્રણામ કરૂં છું. નિશ્ચયપૂર્વક જાણજો કે, હવેથી હું આપનોજ થઇને રહીશ "

બંને વીરો 'વારૂ, વારૂ' કહેતા કહેતા ચાલ્યા ગયા આ તરફ રઘુનાથે પણ દાસદાસીઓ સાથે અન્નપૂર્ણાને લઇને ચાલવા માંડયું, પરંતુ આ બે વીર ક્ષત્રિય પુરુષો કોણ હતા? તે તેઓ જાણી શક્યા નહિ જો રઘુનાથે જાણ્યું હોત કે, આ વીર પુરુષો બીજા કોઈ નહિ પરંતુ પોતાના પ્રાણાધાર બલભદ્ર અને જગન્નાથ છે, તો તેમને કેટલો બધો આનંદ થાત! જો તેમ થયું હોત તો રઘુનાથ પોતાના ઇષ્ટદેવની સમક્ષ પોતાનું સઘળું દુ:ખ નિવેદન કરત અને તેને દૂર કરાવ્યા પછીજ તેમને છોડત, પરંતુ ઇશ્વરની લીલાને કોણ કળી શકયું છે? તેની માયાથી ભલભલા દેવો પણ મોહિત થઈ જાય છે, તો સામાન્ય મનુષ્યનો શું હિસાબ? માયાધીશ જગદીશ પોતાના શરણાગતનું સંરક્ષણ કરાને નીલાચલમાં આવ્યા રઘુનાથે તેમને ઓળખ્યા હો કે ન હો, પરંતુ આ વિપત્તિમાંથી શ્રીજગદીશે જ તેમને બચાવ્યા છે, એમ તેને દૃઢ વિશ્વાસ હતો અને તેથી તે પરમ કૃપાળુ પ્રભુના કરુણાનો વિચાર કરતો કરતો ચાલવા લાગ્યો.

ઘરની બહાર નીકળતાંજ રસ્તામાં અનેક સંકટો આવી પડે છે પ્રભુની કૃપાથી સર્વ સંકટોમાંથી પસાર થઇને કેટલેક દિવસે રઘુનાથ પાછા શ્રીનીલાચલમાં આવી પહોંચ્યો અહા! આજે તેના આનંદની સીમા-પારસીમા નથી તેનું હૃદય હર્ષથી ઉભરાઇ જાય છે રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા બંને જણ તૃષિત નયને શ્રીનીલાચલચન્દ્રના રૂપસુધાનું પાન કરવા લાગ્યા માગનો સકળ કલેશ-દુ:ખ દૂર થઇ ગયા અન્નપૂર્ણાના પિતાએ, પોતાની પુત્રીને વિદાય કરતી વખતે કેટલાક ધન-રત્ન આપ્યા હતા, તેમાંથી શ્રીજગદીશ્વરના દેવાલયની દક્ષિણ બાજુએ એક મકાન ખરીદ કર્યું અને તેમાં પરમ આનંદપૂર્વક તેઓ નિવાસ કરવા લાગ્યા. આ

વખતે પણ રઘુનાથે પોતાની ભિક્ષાવૃત્તિનો ત્યાગ કર્યો નહિ તે પ્રતિદિન પ્રભુના શય્યોત્થાન–મંગળાથી માંડીને છેક શયનપર્યંતના, આરાર્તિક, ભોગ–શૃંગાર વગેરેના દર્શન કરતો અને જે સમયે દર્શન ન થતા હોય તે સમયે ગામમા ભિક્ષાર્થે જતો હતો ભિક્ષામા પણ તે બિલકુલ લોભ રાખતો નહિ પોતાને જેટલુ જોઇએ તેટલુ જ લઇને સતોષ માનતો હતો વળી તે ઉપરાંત ભિક્ષામાટે પુરીની બહાર પણ જતો નહિ તેનુ મન ભગવન્મય બની ગયું હતું તે અહર્નિશ ભગવાનનુ જ રટન કર્યા કરતો હતો ભિક્ષા માગતી વખતે, મંદિરમા કે ઘરમા–દરેક સ્થળે અને દરેક વખતે તેના મુખમાથી કૃષ્ણકથા અને ગોવિંદગીત સિવાય બીજી કોઇ પણ વાત નીકળતી નહિ મંદિરમા તેને બહુજ આનંદ થતો હતો અને તેથી તે દિવસનો ઘણોખરો ભાગ મંદિરમાજ રહેતો હતો શ્રી મંદિરમા પૂર્ણ પ્રેમાવેશમા આવી જઇને જ્યારે રઘુનાથ કરતાલ સાથે ગોવિંદગીત ગાતો ગાતો નૃત્ય કરતો, ત્યારે તેને પોતાના દેહનુ પણ ભાન રહેતુ નહિ

ભાવસાગર ભગવાનની ઇચ્છા પ્રમાણેજ ભકત પોતાના દરેક કાર્યો કરે છે તેઓ જે કાંઈ લીલા કરે છે, તે સ્વય પરમાત્મા-જ તેમના હૃદયમા નિવાસ કરીને કરી રહ્યા છે ભકતની લીલા આપણે જોઇ શકીએ છીએ, પરંતુ ભગવાનની લીલા જાણવાનુ તો કોઇકનાજ ભાગ્યમા હોય છે ભગવાન અખિલ રસામૃતની મૂર્તિ અને ભાવમાધુર્યના ભંડારરૂપ છે, તેથી જ્યારે ભકત તેમના રંગમા રંગાઇને અને તેમના ધ્યાનમા નિમગ્ન થઇને તેમના ગુણાનુવાદ ગાય છે, ત્યારે તેમની સ્થિતિ બહુજ જુદા પ્રકારની હોય છે, અને તેમના તે સમયના વચનો સાંભળીને પામરો પણ ઠેકાણે આવી જાય છે ધ્યાનમગ્ન ભક્ત ભગવાનના દર્શન કરે છે, ત્યારે તે કેવા સુંદર–કેવા મનોહર દેખાય છે તેનો જેને અનુભવ થાય છે, તેજ જાણી શકે છે તે સમયે તેમની કાષ્ઠ, પાષાણ અથવા ધાતુની મૂર્તિમાથી એક અલૌકિક પૂર્ણ જ્યોતિર્મય પરમ સુમધુર મૂર્તિ પ્રકટી નીકળે છે વાચક ! શું એ મૂર્તિના તને કદિપણ દર્શન થયા છે ? જો ન થયા હોય તો આપણા ધ્યાનમગ્ન રઘુનાથને તારા માનસિક ચક્ષુથી જો અને તેની પાસેની પતિતપાવની શ્રીજગદીશ્વરની મૂર્તિ જો, એટલે તું પણ રઘુનાથની પેઠે ચિરમધુર, ચિરનવીન માધુર્યસાગરમા ડૂબી જઇશ

શ્રી જગન્નાથપુરીમા આ પ્રમાણે રઘુનાથ કોઈ વખત પ્રભુના શ્રી મંદિરમા નૃત્ય કરતો, તો કોઈ વખત પ્રભુની પાસે જઈને પ્રેમપૂર્વક આળોટી પડતો, અગર ગરુડજી પાસે ઉભો રહી બે હાથ જોડીને પોતાના ઇષ્ટદેવને પોતાના હૃદયની પીડા નિવેદન કરવા માટે કાલાવાલા કરતો હતો ટુંકામા તે ભગવન્મય જ થઈને પોતાનો સમય નિર્ગમન કરતો હતો પ્રતિદિન ભિક્ષામા જે કાઇ પ્રાપ્ત થતું તે ઘેર લાવીને અન્નપૂર્ણાને સોપતો હતો અન્નપૂર્ણા, દેવી અન્નપૂર્ણાની પેઠે તેને રાધીને ભોજન તૈયાર કરતી હતી અને અતિથિ–અભ્યાગત તથા સાધુસતને ભોજન કરાવી પોતાના પતિને જમાડી, જે કાઈ અવશિષ્ટ રહેતુ તે પોતે ખાતી હતી જ્યાસુધી રઘુનાથ જમે નહિ ત્યાસુધી તે જળપાન પણ કરતી નહિ તે પતિનેજ પોતાના પરમારાધ્ય પરમ દેવતા ગણીને પૂજતી હતી

રઘુ અરક્ષિતના ભાવમય નૃત્યગીત અને ભગવદ્ભક્તિએ અલ્પ સમયમાજ તેને સર્વ લોકોનો પ્રીતિપાત્ર બનાવી દીધો વૈષ્ણવોની પરિચર્યા-સેવા–શુશ્રૂષા કરવાના ગુણથી અન્નપૂર્ણાનુ નામ પણ દેશો દેશમા પ્રસિદ્ધ થઇ ગયું આ પ્રમાણે રઘુનાથ અને અન્નપૂર્ણા બ ને સર્વ જનોને પ્રિય થઈ,હરિભજનમા નિમગ્ન રહી, હરિક્ષેત્રમા નિવાસ કરી પોતાના માનવ–જન્મનું સાર્થક કરવા લાગ્યા

એક વિદ્વાન કવિએ પોતાના મનને સંબોધીને કહ્યુ છે કે– "હે મન! તુંજ આ દેહ–રાજ્યનો રાજા છે જેમ સકળ પ્રજા પોતાના રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે, તેમ સકળ ઇંદ્રિયો પણ તારી દરેક આજ્ઞા માથે ચઢાવે છે, માટે ચાલ, તનેજ બતાવુ તું જોઈશ તો પછી એ સઘળા પણ જોઈ શકશે, માટે ચાલ, તુંજ જો કે ભકતની રક્ષા કરવાને ભગવાન કેટલા આતુર હોય છે! અહા! તે ચક્રપાણિ–ચિંતામણિને તું નિર્મળ હૃદયે પોકાર અને પછી જો કે તે ભકતવત્સલ ભગવાન તારી સહાયે દોડી આવે છે કે નહિ? તે જરૂર તારી વાત સાભળશે અને તારી રક્ષા કરશે અનેક કુટિલ મનુષ્યો પરમ કૃપાળુ પ્રભુની નિંદા કરે છે, પરંતુ ઇશ્વર તેની ઉપર લેશમાત્ર પણ ધ્યાન આપતા નથી અને ઉલટા તેમનું પણ કલ્યાણજ કરે છે. તે છતા પણ હે મન! યાદ રાખજે કે વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા એજ સકળ શ્રેયનું મૂળ છે જો તને શ્રદ્ધા

હશે તો તુ હમેશા તેનો દયાળુ હસ્ત જ્યા ત્યા ફરતો જોઇ શકીશ અને તેની કરુણાનો પ્રવાહ તારા હૃદયને પવિત્ર અને શીતળ કરશે વિશ્વાસ રાખ, હે મન ! વિશ્વાસ રાખ ઇશ્વરમા, તેમની દેવી શક્તિમા અને તેમના અલૌકિક આચરણમા શ્રદ્ધા રાખ, વિશ્વાસ રાખ, તેમ કરવાથી તાંરે તે કૃપાળુ પ્રભુનુ મહાન તત્ત્વ જાણવા જતા હતાશ થઇને પાછા ફરવુ પડશે નહિ ”

અતમા પરમ કૃપાળુ પ્રભુ પાસે અમારી એટલીજ પ્રાર્થના છે કે, ઉપરના કવિના વચનો મણિ–માલિકાની પેઠે માનવોના કઠને સુશોભિત કરો અને સરળ વિશ્વાસ–શ્રદ્ધાના ઉજ્જવલ પ્રકાશથી સર્વના હૃદય પ્રકાશિત થાઓ !

૭-दामोदर दास

દામોદર દાસનુ નિવાસસ્થાન કાચીનગર હતુ તેઓ જાતના બ્રાહ્મણ હતા તેઓ ભિક્ષા માગીને પોતાનો ઉદરનિર્વાહ ચલાવતા હતા તેમને કોઈ સતતિ પણ નહોતી છેક નિર્ધન હોવા છતા પણ તેઓ બહુજ ધર્મિષ્ઠ હતા તેઓ પ્રતિદિન પ્રાતઃકાળમા ઉઠીને સ્નાન–સધ્યાથી પરવારી જઈ, દ્વાદશ અગે દ્વાદશ તિલકો કરી, મસ્તક ઉપર તુલસીપત્ર ધારણ કરી, " રામ કૃષ્ણ હરિ "ના નામનુ કીર્તન કરતા કરતા ભિક્ષા માગવાને ઘેરે ઘેર ફરતા હતા, અને છેક સાજના પાછા ફરતા હતા ભિક્ષામા કાઈ મળે તોપણુ ઠીક ને ન મળે તોપણ ઠીક, તે વાતના તેમને લેશમાત્ર હર્ષ શોક નહોતો ભિક્ષામા જે કાઈ મળતુ તે સઘળુ પતિપરાયણા પત્નીના હાથમા સોપી દેતા અને પત્ની પણ સ્વચ્છતાપૂર્વક તેની રસોઈ કરી ભગવાનને ધરાવ્યા પછી પતિ સાથે પ્રસાદ લેતા હતા વળી એટલામા જો કોઈ અતિથિ–અભ્યાગત આવી ચઢતુ, તો તેને ભોજન કરાવી ત્યાર પછી જે કાઈ વધતુ તેજ પતિપત્ની ખાતા હતા આથી કદિ કદિ તેમને ઉપવાસ કરવો પડતો, ત્યારે પણ લેશ માત્ર નહિ ગભરાતા ઉલટો આનદ માનતા હતા

ઇશ્વરનુ ભજન કરવુ એજ પતિ–પત્નીનુ મુખ્ય કાર્ય હતુ સ્વભાવે પણ બને બહુજ ભલા અને અત્યત દયાળુ હતા આટલી બધી દરિદ્રતા હોવા છતા, તેમજ અનેક વાર ખાવાના સાસા પડતા હતા તોપણ તેઓ ભગવાનની પાસે કોઈ પ્રકારની માગણી કરતા નહિ કેવળ સકળ જીવનુ કલ્યાણ–મગળ કરવાનીજ પ્રાર્થના કરતા હતા પ્રભુપ્રત્યે હાથ જોડીને તેઓ એટલુજ માગતા કે –' હે મગળમય! જગતના જીવો તમારૂ મગળમય સ્વરૂપ જોઈ શકતા નથી અને મગળને ભુલીને અમગળને માટે મથી રહ્યા છે; માટે હે પ્રભુ! તેમની ઉપર દયા કરો, તેમની ભ્રાતિ દૂર કરો, આપની

આનંદમદાકિનીના પવિત્ર પ્રવાહથી તેમના હૃદય વિશુદ્ધ કરો અને હિંસા, દ્વેષ વગેરે ભૂલાવી દઈ સર્વને એકબીજાપ્રત્યે પ્રેમ રાખતા શીખવીને, તેમના હૃદયમા આપની સર્વ-મ ગળમય મૂર્તિની પ્રતીતિ કરાવો "

જેમ કસ્તુરીને ચામડામા બાધવામા આવે તોપણુ તે છાની રહી શકતી નથી, તેજ પ્રમાણે દામોદર દાસની યોગ્યતા પણ તેમની ફાટી-તૂટી કથા અને જીર્ણ શીર્ણ પણ કુટીમા પણ ગુપ્ત રહી શકી નહિ દેવસભાઓમા પણ તેમના યશોગાન ગવાવા માડયા. આખરે તેમની યોગ્યતા દૃઢ કરવા માટે ત્રિભુવનપતિ દીનદયાળ પરમાત્મા કાચીનગરમા એક વૃદ્ધ સન્યાસીના રૂપે પધાર્યા સર્વાગે વિભૂતિ, કઠે રુદ્રાક્ષ, મસ્તકે જટા અને શરીર પણ એવુ દુર્બલ અને વૃદ્ધ કે ચાલવાની પણ શકિત નહિ ! આવા વેષે પતિતપાવન ભગવાન લાકડીને ટેકે ધીમે ધીમે ચાલતા દામોદર દાસના ઘર આગળ આવી પહોચ્યા

આ તરફ તે દિવસે દામોદર દાસને ભિક્ષામા એક મૂઠી પણ અનાજ મળ્યુ નહિ છેક બપોર થવા આવ્યા એટલે ખાલી હાથે તેઓ ઘેર આવ્યા છે અને પતિપત્ની બન્ને ભૂખ્યાતરસ્યા ભૂમિ ઉપર શયન કરી ભગવાનના ચરણુકમળનુ ધ્યાન ધરી રહ્યા છે દામોદર દાસ પ્રાર્થના કરે છે કે -"હે પ્રભુ ! તુ આ વિશ્વનો નિયતા અને પાલક છે. તુજ અમારો નિગ્રહ તમજ અનુગ્રહ કરવાને સમર્થ છે અમારે એકમાત્ર તારૂજ શરણુ છે તુજ અમારો બેલી છે હે પ્રભુ ! આ અપાર સસારમા તારા સિવાય અમારૂ કોઇ નથી હે દીનબધુ ! લોકો તને કરુણાનો અપાર સાગર-કરુણાસાગર કહીને બોલાવે છે તે યોગ્યજ છે જેને કોઇનુ રક્ષણુ ન હોય તેની તુ રક્ષા કરે છે હે ઇશ ! તમે તમારા સેવકોના હૃદયમા રહીને તેમના સમસ્ત દુઃખ દૂર કરો છો હે નાથ! તમે ભુલોક-વાસિઓના અમૂલ્ય ચિતામણિ છો હે પ્રભુ ! તમે ગર્વ-મદથી ઉન્મત્ત બનેલા માનવ-માતગનો વિનાશકર નાર કેસરીરૂપ છો હે કરુણાસિધો ! તમે સર્વ પ્રાણિમાત્રના અધિપતિ છો એક ક્ષુદ્ર નરાધમ પણ તમારે શરણે આવી શકે છે પ્રભુ ! સર્વ કેઇના દુ ખ દૂર કરો-તેમની રક્ષા કરો.પ્રભુ ! અમને બીજુ કાઇપણુ દુ ખ નથી આપના પરમ પવિત્ર નામ-મત્રના પ્રભાવથી આ સસારના સમસ્ત દુ ખોમા અમને સુખ-બુદ્ધિ

ઉપજી છે અને મરણ પણ મિત્રરૂપ લાગે છે, માટે કશુ પણ દુ ખ દૂર કરવાની પ્રાર્થના કરતો નથી, પરતુ હે દીનદયાળ ! જો આવે સમયે કોઇ અતિથિ આવી ચઢે તો તેમની સેવા કેવી રીતે કરવી તે સમજાતુ નથી હે પ્રભુ ! અમને એજ માત્ર દુ ખ છે, અમારૂ તે દુઃખ દૂર કરો ”

દામોદર દાસ અને તેની પત્ની આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે, અશ્રુબિન્દુઓથી પૃથ્વી ભિજાઇ ગઇ છે અને તેજ સમયે “ અરે, ઘરમા કોઈ છે કે ? હુ તમારે આગણે ક્યારનોએ બેસી રહ્યો છુ ” એવો કરુણ સ્વર તેમને કાને પડયો અતિથિનો કાતર સ્વર કર્ણગોચર થતાજ દામોદર દાસ હાફળા ફાફળા બહાર આવ્યા અને જુએ છે તો,એક થાકી ગયેલા વૃદ્ધ અને તેજસ્વી મહાપુરુષ નજરે પડયા તેમને ભક્તિપૂર્વક દ ડવત્ પ્રણામ કરી દામોદર દાસે અતિ વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને કહ્યુ –“સ્વામિન ! આ દાસને શી આજ્ઞા છે ? ” ત સાભળીને સ્વામીજી બોલ્યા –“હે ભાઈ ! તુ અતિથિ અભ્યાગતને આદર—સત્કારથી ભોજન કરાવે છે એમ સાભળીને તારે ઘેર આવ્યો છુ હે ભક્ત ! જેને અતિથિસેવામા પ્રીતિ નથી, તેના ઘરનુ અન્ન હુ જમતો નથી આજે હુ તારે ઘેર થાકયો પાકયો ભોજનની ઇચ્છાથી આવ્યો છુ ”

દામોદર દાસ જે વાતની ચિ તાથી અધીરા થઈ ગયા હતા તેજ બાબત આવી પડી ! અતિથિની વાત સાભળીને તેઓ ઉંડા વિચારમા પડી ગયા છેવટે “શ્રીહરિની જેવી ઇચ્છા હશે તેવુ થશે ” એમ વિચારી તેમણે શીતળ જળથી યોગેશ્વરના પગ પખાળ્યા અને શાસ્ત્રોક્ત રીતિ પ્રમાણે અર્ઘ્ય-પાદ્યપૂજન કરીને અત્ય ત વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે –“ હે ભગવન્ ! આપ બહુજ થાકી ગયેલા દેખાઓ છો, માટે કૃપા કરીને આ દર્ભાસન ઉપર બેસો અને જરા વિશ્રાતિ લો હુ હમણાજ આવુ છુ ” એમ કહીને તેઓ પોતાની પત્ની પાસે ગયા અને ધીમે રહીને તેના કાનમા કહેવા લાગ્યા કે –“સતિ ! આપણે ઘેર અતિથિ પધાર્યા છે અને ભિક્ષાની યાચના કરે છે, પરતુ ઘરમા કાઇ પણ છે નહિ,તો હવે શું કરવું? મને તો કાઇપણ સૂઝ પડતી નથી, માટે આપણા ગૃહસ્થાશ્રમ-ધર્મમા વાધો ન આવે અને અતિથિને નિરાશ થઇ પાછુ ન જવુ પડે એવો તોડ કાઢ ”

સ્વામીના વચન સાભળીને પત્નીએ જવાબ દીધો:–“ હે

સ્વામિન્! એમા મને શું પૂછો છો? તમારાથી શું અજાણ્યું છે? ઘરના બારણા વેચીએ તોપણ એક પાઈ ઉપજે એમ નથી, તેમ મારી પાસે એક એવું વસ્ત્ર પણ નથી કે, જે વેચીને કાંઇપણ લાવી શકાય હે પ્રભુ! ઘરમા એક ધાતુ-પાત્ર પણ રહ્યું નથી આ મૃત્તિકાના વાસણો પડેલા છે, પરંતુ તેના તે કેટલા પૈસા આવે અને કોણ રાખે?" એમ કહીને સતી નીચુ જોઈને આસુ સારવા લાગ્યા તે જોઈને દામોદર દાસની આખોમા પણ પાણી ભરાઈ આવ્યા અને થોડીવારે એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખીને બોલ્યા - "સતિ! હવે શું થશે? શું અતિથિસેવા નહિજ થાય? હાય,હાય! આવેલો અતિથિ પાછો ફરે તો પછી ધર્મ ગયો અને ધર્મ જાય તો પછી આ જીવતર શા કામનું? હે પ્રભુ! હે દીનદયાળ! અમો દુર્બળ પ્રાણીઓની આવી કઠોર પરીક્ષા લેવી શું ઘટે છે?

પતિની આવી સ્થિતિ જોઈને સતીને પણ બહુજ લાગી આવ્યું. તેમને અનેક પ્રકારની કુશંકાઓ થવા લાગી અને શરીર થર થર ધ્રૂજવા લાગ્યુ તેમણે શ્રીહરિનું સ્તવન કરવા માડયું અને તે કૃપાળુ પ્રભુના અનેક કાલાવાલા કરીને તેમને પોતાની સહાયે આવી પહોચવાને વિનતિ કરવા માડી ત્યાર પછી થોડીવારે મનમા કાંઇક સૂઝી આવવાથી એકાએક હર્ષમા આવી જઈને પતિને કહ્યુ -'હે સ્વામિન્! આમ શામાટે ગભરાઈ જાઓ છો? શ્રી જગન્નાથજી જરૂર એ અતિથિ જેટલુ અન્ન આપીને આપણી લજ્જા રાખશે હે પ્રભુ! તેને સર્વ ચિંતા છે હવે તમે એક કામ કરો હમણા ને હમણા નાપિતને ઘેર જઈને એક'અસ્રો'લઇ આવો ત્યાર પછી જે કાંઈ કરવાનુ છે તે થઇ રહેશે"

બિચારા દામોદર દાસ શુ કરે? તેઓ એકદમ નાપિતને ઘેર જઈને એક ધારદાર અસ્રો માગી લાવ્યા અને તેને પોતાની પત્ની પાસે લઇ જઇને કહેવા લાગ્યા -"બોલો, હવે શું કરવું છે? તમારા કહ્યા પ્રમાણે વર્તવાને તૈયાર છુ" તે સાભળીને પત્નીએ હસતા હસતા પોતાનો કેશપાશ બતાવીને કહ્યું -"સ્વામિન્! આ મારા કેશની અડધી લટો એનાથી કાપી નાખો અને તેના નાડા વણીને વેચી આવી જે કાઇ આવે તેનાથી અતિથિનો સત્કાર કરો"

ધર્મપરાયણા સતી સ્રીના ઉપર્યુક્ત વચનો સાભળીને દામોદર દાસ મનમા ને મનમા તેને અનેક ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. પેલા અસ્રાવતી તેમની વેણીના મધ્ય ભાગમાથી કેટલીક કેશીની લટો

કાઢી લીધી અને બન્ને જણ તેને વણવા બેસી ગયા નાડા તૈયાર થયા એટલે દામોદર દાસ તેને વેચવા માટે ચાલ્યા ગયા ભાગ્યબળે તેજ વખતે તેનો ઘરાક મળી આવ્યો,તેથી તેની પાસેથી યોગ્ય દામ લઇને સઘળા નાડા આપી દીધા ત્યાર પછી દામોદર દાસ આનંદ-પૂર્વક અનાજ વગેરે લઈને ઇષ્ટદેવનો ઉપકાર માનતા અને ખુશી થતા થતા પત્ની પાસે આવી પહોચ્યા પતિવ્રતા રસોઈના કામમા નિપુણ હતા જોતજોતામા તેમણે રસોઈ તૈયાર કરી નાખી પછી દામોદર દાસ આનંદપૂર્વક અતિથિ–સ્વામીને ઘરમા તેડી લાવ્યા પતિ–પત્ની બન્નેએ પરમ આદરપૂર્વક તેમના પગ ધોયા અને ભકિતપૂર્વક તે પાદોદકનું આચમન કરી મસ્તકે ચઢાવ્યું આ સમયે તેમના આનંદનો પાર નથી બન્ને અતિથિસેવાના અલૌકિક આનંદનો આસ્વાદ લે છે અને આટલી મહેનતે પણ અતિથિ-સેવા કરવાને ભાગ્યશાળી થવાથી પોતાને કૃતાર્થ થયેલા માને છે

અહો ! આજે દામોદરના ભાગ્યનો પાર નથી પતિપત્નીનુ કેવું સૌભાગ્ય ! એ એમના વિશુદ્ધ ભાવનુ જ ફળ છે ભગવાન ભાવનાજ ભૂખ્યા છે, ભાવનેજ વશ છે ભાવહીન વ્યક્તિને તેમના દર્શન થતા નથી આજે દામોદર દાસને પરમ કૃપાળુ પ્રભુને લાડ લડાવવાનો–તેમનો આદરસત્કાર કરવાનો સંયોગ પ્રાપ્ત થયો છે આજે પતિપત્નીના આનંદની પરિસીમા નથી તેઓ પરમ ભક્તિભાવપૂર્વક પ્રભુનુ પૂજન કરે છે વૃદ્ધ વેષધારી પ્રભુનુ અર્ધ્ય-પાદ્ય પૂજન કરી પતિપત્નીએ તેમને એક પાટલા ઉપર બેસાડયા પછી એક પત્રાળીમા ભોજન પીરસ્યું બિચારા દામોદર દાસના ઘરમા ધાતુપાત્ર તો હતુજ નહિ શ્રી ગોવિંદ પ્રભુ પણ આનંદપૂર્વક તે પત્રાળીમા ભોજન કરવા લાગ્યા અખિલ વિશ્વના નિયંતા ત્રિલોકપતિ આજે એક દરિદ્ર–કંગાળની પેઠે પોતાના ભક્તને ત્યા પત્રાળીમા ભોજન કરે છે એ ભક્તની ભક્તિનો ભાવનોજ પ્રતાપ છે અને "ભગવાન ભક્તને અધીન છે," એ મહા-વાક્યને સિદ્ધ કરી આપે છે દામોદર દાસે આપેલા આસન ઉપર બેસીને ભગવાને પરમ આનંદપૂર્વક ભોજન કરવા માડયું તેમનુ વયોવૃદ્ધ શરીર અને દુર્બલ કાયા જોઈને દામોદર દાસના પત્ની થોડુ થોડુ પીરસતા હતા, પરંતુ ભગવાન અંદરથી કાંઇ દુર્બલ કિંવા શક્તિહીન નહોતા જોતજોતામા તેઓ સઘળુ અન્ન જમી ગયા પછી પરમ સંતોષપૂર્વક કહેવા લાગ્યા –" હાશ ! રસોઇ

ઘણીજ સ્વાદિષ્ટ થઇ છે આજે કેટલે દિવસે તૃપ્તિ-પૂર્વક આહાર મળ્યો હજુ પણ કાંઇ હોય તો લાવો અહા! તમારા પ્રેમને-તમારા આદરાતિથ્યને સેકડો ધન્યવાદ છે '

અતિથિ ભગવાનના વચન સાંભળીને દામોદર દાસના પત્ની એકદમ ઉઠયા અને જે કાંઈ વધ્યુ હતું તે સઘળુ હાજર કર્યું અંતર્યામી પ્રભુ જાણી ગયા કે, હવે ઘરમા કાંઇપણ રહ્યુ નથી. તે બિચારાઓએ પોતાને માટે પણ કાંઇ રાખ્યુ નથી, પરંતુ તેઓ તો તેમની-પોતાના ભક્તની દૃઢતાની પરીક્ષા કરવાનેજ આવ્યા હતા, તેથી બીજો વિચાર ન કરતા સઘળુ ચપ ચપ ખાઈ ગયા ત્યારપછી આચમન કરી હાથમો ધોઈ મુખવાસ લેતા લેતા વિચારવા લાગ્યા કે -" અહો ! આ લોકોના જીવનને ધન્ય છે! ઘરમા કાંઇપણ જણાતુ નથી-અરે, એક ધાતુપાત્ર પણ નથી, પરંતુ તે છતા અતિથિસેવામા કેવો અપૂર્વ અનુરાગ રાખે છે? કેવા ભાવપૂર્વક અતિથિનો આદર-સત્કાર કરે છે? આજે મને સઘળુ અન્ન પીરસી દઇને પોતે તદ્દન ભૂખ્યા રહ્યા છે, છતા તેમના મુખ ઉપર ઉદાસી કે અસંતોષનુ કાંઈપણ ચિહ્ન જણાતુ નથી અહા! જે કેશનુ રમણીઓ પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય ગણીને રક્ષણ કરે છે, તે કેશનો પણ આજે અતિથિ-સેવા માટે પરિત્યાગ કરતા લેશમાત્ર આનાકાની કરી નથી એક અતિથિ સેવાને માટે સૌભાગ્યસૂચક કેશકલાપનો પણ સતીએ આનંદ-પૂર્વક પરિત્યાગ કર્યો અહા! આવુ પવિત્ર જોડુ જગતમા બીજુ કયા હશે? થોડીવાર પછી તેઓ દામોદર દાસને પોતાની પાસે બોલાવીને કહેવા લાગ્યા -" હે ભકત ! તારી સેવાથી હું બહુજ સંતુષ્ટ થયો છુ હે ભકત ! આવી દરિદ્રાવસ્થા છતા પણ તારી અતિથિસેવા ઉપર જે દૃઢ પ્રીતિ છે, તને માટે તમને બનેને ધન્ય છે, પણ હે ભાઈ! હવે રાત પણ પડવા આવી છે એક તો વૃદ્ધ શરીર અને તેમા વળી આજે હું બહુજ ચાલ્યો છુ અને તદ્દન થાકી ગયો છુ, માટે આજની રાત અહીંજ રહીને કાલે સવારે ચાલ્યો જઇશ હે ભકત! મારે માટે હવે બીજી કાંઈ કડાકુટ કરવા-ની જરૂર નથી ફકત એક મૂઠી ખીચડીથી ચાલશે જશે

દામોદર દાસ "જેવી આજ્ઞા" કહીને પત્ની પાસે ગયા અને ચિંતાતુર મોઢે કહેવા લાગ્યા -" સતિ! અતિથિમા આજે ચાલ-વાની શકિત નથી,તેઓ બહુજ થાકી ગયા છે અને તેથી આજની

રાત અહીંજ વીતાવવા કહે છે, પરંતુ ઘરમા તેમને ભોજન કરાવવાને કાંઈ છે નહિ હવે શું કરવું? ” પતિને આમ નિરાશ થયેલા જોઇને સતી હસતા હસતા બોલ્યા -“એમા તે શું વિચાર કરવો છો? આ મારા બાકી રહેલા કેશ કાપી જાઓ અને તેના નાડા વેચી આવીને અતિથિને તૃપ્ત કરો ” પત્નીના વચન સાભળીને દામોદર દાસના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેમણે પોતાની પત્નીના બાકી રહેલા કેશ કાપી લીધા અને તેના નાડા વણી બજારમા વેચવાથી જે કાંઇ પૈસા ઉપજ્યા તેનાથી દાળચોખા લઇને ઘેર આવ્યા પત્નીના હર્ષનો પણ પાર રહ્યો નહિ તેમણે પરમ પ્રીતિપૂર્વક રાધવા માંડયું અહા ! એક સધવાને-સાૈભાગ્યવતીને આજે વિધવા જેવી કેશકલાપવગરની જોઈને હૃદય ફાટી જાય છે, આંખોમાથી અશ્રુ વહી જાય છે, દામોદર દાસની પત્ની વાળને ઠેકાણે એક ધોળું કપડું બાંધી લઇને પ્રભુને માટે-પોતાના અતિથિને માટે ભોજન તૈયાર કરવા બેઠા છે આજે પુણ્યવતી સતીના પ્રતાપેજ દામોદર દાસ અતિથિ-સેવા કરવાને ભાગ્યશાળી થયા છે મનમા ને મનમા તે પોતાની પત્નીને હજારો ધન્યવાદ આપે છે અને તનો આત્મભોગ, આતિથ્ય-પ્રીતિ અને ભકિતભાવ જોઇને મનમા ને મનમા બહુજ આનંદ અનુભવે છે, પરંતુ તેની કેશરહિત સ્થિતિ ઉપર નજર પડતાજ તેમના દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ પોતાની આંખના આંસુને રોકી શકયા નહિ

રસોઈ તૈયાર થઇ ગઇ એટલે દામોદર દાસ અને તેમના પત્નીએ અતિથિને પરમ આદરપૂર્વક ભોજન કરાવ્યું આ વખતે પણ ભગવાને વારંવાર માગી માગીને સઘળી રસોઇ ખલાસ કરી દામોદર દાસના પત્ની તેમને આનંદપૂર્વક પીરસતા ગયા ભગવાને ભાણામા એક દાણો પણ રહેવા દીધો નહિ ભોજન કરી રહ્યા પછી આચમનાદિ કરીને ભગવાન આસન ઉપરથી ઉભા થયા ત્યારપછી દામોદર દાસે તેમની શય્યાને માટે એક દર્ભાસન બિછાવી આપ્યું અને ભગવાને તે ઉપર સુખપૂર્વક શયન કર્યું

અહા ! શેષનાગ, ગરુડ, મુનિઓના હૃદયકમળ અને રુદ્ર દેવતાના વક્ષસ્થળ ઉપર શયન કરનાર ત્રિલોકપતિ આજે ભક્તના એક દર્ભાસન ઉપર સૂતા છે ! ધન્ય છે એ ભક્તના વિશુદ્ધ પ્રેમને અને ભકતાધીન ભગવાનને !

ભગવાન સૂઇ ગયા એટલે દામોદર દાસ ધીમે ધીમે પ્રભુના

પગ દાબવા બેસી ગયા અને તેમના પત્ની એક કપડાવતી વાયુ ઢોળવા લાગ્યા ભાવગ્રાહી ભગવાન એના આગળ વૈકુંઠના વૈભવોને પણ તુચ્છ માની નિદ્રાવશ થઈ ગયા.

અતિથિને નિદ્રાવશ થઈ ગએલા જોઈને સુંદરી તેમના પતિને કહેવા લાગ્યા કે –" અહા ! અતિથિ મહારાજ બહુજ વૃદ્ધ છે અરે ! એમનુ શરીર પણ કેવુ અશક્ત છે ! આવે શરીરે તેઓ કાલે પણ જવાને કેવી રીતે શકિતમાન થશે ? કાલે સવારમા તમે વહેલા ભિક્ષા માગવા જજો અને જે કાંઇ પ્રાપ્ત થાય તે તેમની સેવામા સમર્પણ કરીશું ભલે, આજની પેઠે કાલે પણ ઉપવાસ કરવો પડે,પરંતુ એમને ભુખ્યા તો વિદાય કરાયજ નહિ " જેવી સ્ત્રી તેવાજ સ્વામી ! પત્નીના વચન સાભળીને દામોદર દાસ બોલી ઉઠયા –"હા, હા, બસ એમજ કરીશુ કાલે પણ ભોજન કરાવીનેજ વિદાય કરીશુ "

જાગૃત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણે અવસ્થાથી જે અતીત છે–નિર્લેપ છે તેને વળી ઉંઘવુએ શુ ને જાગવુએ શુ ? ભગવાન સૂતા સૂતા સઘળુ સાભળતા હતા પોતાના પ્રાણપ્રિય ભકતોને આ પ્રમાણે વાતો કરતા સાભળીને તેમના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેમની આખમા આનંદાશ્રુ આવી ગયા અહા, હવે તેઓ સ્થિર રહી શકયા નહિ બન્ને જણને તરતજ માયાવી નિદ્રામા નાખી દઇને ભગવાને પ્રથમ પતિવ્રતાના કેશકલાપવિનાના બોડા માથા ઉપર હાથ ફેરવતા કહ્યુ –" મા ! મા ! અહો કેવું મધુર મુખ ! કેવો નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ ! કેવી નિષ્કામ ભકિત ! મા ! મા ! તમારૂ મસ્તક કેશકલાપથી પૂર્ણ થઇ જાઓ, મા ! મા ! તમારૂ સકળ શરીર નાના પ્રકારના મણિ–માણિકય અને વસ્ત્રાલંકારથી વિભૂષિત થઇ જાઓ " મા ! મા ! તમારા પ્રત્યેક અંગમા સોળ વર્ષની સુંદરીના જેવું અનુપમ સૌંદર્ય ખીલી નીકળો " શ્રી હરિના શ્રીમુખમાથી જે જે શબ્દો નીકળતા ગયા તે તે પ્રમાણેં દામોદર દાસના સુશીલા પત્નીના સ્વરૂપ અને સ્થિતિ બદલાતા ગયા ભગવાન સતીની આનંદમય મૂર્તિના દર્શન કરી રહ્યા ત્યાર પછી તેમણે પોતાની આસપાસ દૃષ્ટિ ફેરવી દામોદર દાસની, જીર્ણ પર્ણકુટી ઉપર પણ તેમણે પોતાની કૃપા વર્ષાવી કુટીને અટ્ટાલિકાનુ સ્વરૂપ ધારણ કરવાની આજ્ઞા કરી અને તરતજ તે પ્રમાણે થયું. ત્યાર પછી ભગવાન આમતેમ જોવા લાગ્યા,

તેમની કરુણા-દૃષ્ટિથી ઘરના બારી બારણા મણિ માણિકયથી સુશોભિત થઇ ગયા ભગવાન હવે હર્ષિત મને પતિપત્નીના મસ્તક ઉપર હાથ મૂકીને તેમની ઉપર તેમના ઐહિક અને પારલૌકિક કલ્યાણનાં આશીર્વાદોનો વર્ષાદ વર્ષાવતા કહેવા લાગ્યા કે – "હે ભકત ! હવેથી તમારૂં જીવન સુખમા વ્યતીત થશે અને અ તે વૈકુઠગતિ પામશો "

આ પ્રમાણે ભકત યુગલને અમૃતમય આશીર્વાદ આપીને ભગવાન અ તર્ધાન થઇ ગયા અરુણોદય થતાજ સતી એકાએક જાગી ઉઠયા.પોતાની સ્થિતિમા એકાએક આવો ફેરફાર થઇ ગએલો જોઇને તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા તેઓ મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે –" અહો ! રાતની રાતમા આવો ફેરફાર, અરે ! હુ પણ પહેલા હતી તેજ છુ કે બદલાઇ ગઇ છુ, તેની પણ મને ખબર પડતી નથી અરે, રાત્રે મે જે ફાટેલ તૂટેલ લુગડુ પહેર્યું હતું તે કયા જતુ રહ્યુ અને આ બહુમૂલ્યવાન વસ્ત્ર કયાથી આવ્યું ? મારા શરીર ઉપર આ બધા આભૂષણ કોણે પહેરાવ્યા ? વિચાર કરતા કરતા માથા ઉપર હાથ નાખે છે, તો તે સમયે તો તેમના આશ્ચર્યનો પારજ રહ્યો નહિ તેઓ પુન બોલી ઉઠયા –" અરે આ તે શુ ? રાતની રાતમા આટલા બધા કેશના ગુચ્છા ને ગુચ્છા કયાથી થઇ આવ્યા ? મને આની કાંઈપણ ખબર પડતી નથી અરે, મારા જીર્ણશીર્ણ-રુક્ષ દેહમા આ યૌવનનુ સૌદર્ય કયાથી આવ્યુ ? આ તે હું શુ જોઉ છુ ? પેલા વૃદ્ધ અતિથિ પણ કેમ જણાતા નથી " અતિથિનો વિચાર આવતાજ સતી એકદમ ઉઠીને ઉભા થયા તેઓ આમતેમ જોવા લાગ્યા તો તેમના વિસ્મયની સીમા રહી નહિ ઉઠીને જોયું તો પોતાની અસલી પર્ણકુટી-ઝુ પડી નથી ઘરમાના મૃત્તિકાના વાસણો પણ નજરે પડતા નથી વળી પોતાના ફાટયા તુટયા વસ્ત્રો પણ માલમ પડયા નહિ તે સઘળાને બદલે કાઇક નવીનજ તેમના જોવામા આવ્યુ ઝુ પડીને બદલે પ્રચ ડ મહેલ અને મૃત્તિકાના પાત્રોને ઠેકાણે મણિમય કનકપાત્રો નજરે પડયા, દામોદર દાસને જોતાજ તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ તેમણે પણ દિવ્ય સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતુ. કેવો વિચિત્ર વ્યાપાર ! થોડી વાર વિચાર કરી સતી દામોદરને ઢંઢોળવા લાગ્યા અને ઉચ્ચ સ્વરે બોલી ઉઠયાઃ-"નાથાંજુઓ, જુઓ, અહા ! કેવો વિચિત્ર વ્યાપાર ! કેવી વિસ્મયકર ઘટના! "

પત્નીના શબ્દો કાને પડતાજ દામોદર દાસ "શું છે,શું છે ?" કહેતા કહેતા ઉઠીને બેઠા થયા અને બન્ને હાથે આંખો ચોળીને ચારેગમ જોવા લાગ્યા સતી પણ હવે વધારે ધીરજ રાખી શકયાં નહિ તેઓ તરતજ પતિનો હાથ ઝાલીને ઘરની બહાર તાણી જઈને કહેવા લાગ્યા –"અરે, જુઓ જુઓ,પેલા અતિથિ મહારાજ કયા ચાલ્યા ગયા ? અરે, તે કાંઈ જેવા તેવા–સામાન્ય પુરુષ નહોતા. અરે,આપણા ઘર સામું તો જુઓ આ તે તેમનો કેવો ચમત્કાર?" એમ કહીને સતી પતિને સઘળું બતાવવા લાગ્યા તે જોઇને દામોદર દાસના આશ્ચર્યનો–આનંદનો પાર રહ્યો નહિ અહા ! તેમણે જોયું તો તેમની અસલી જીર્ણશીર્ણ પર્ણકુટી અને તેમાંની દરેક વસ્તુઓએ નૂતન સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે દુઃખ–દારિદ્રય દૂર થઇ જઇને દેવને પણ દુર્લભ એવા ઐશ્વર્યની શીતળ પ્રભાઓ ચારે તરફ ફેલાઈ રહી છે હવે તેઓ એક પણ ડગ ચાલી શકયા નહિ તેઓ મનમા ને મનમા પરમ કૃપાળુ પ્રભુનુ ધ્યાન ધરવા લાગ્યા દામોદર દાસ ધ્યાનમા લીન થઈ જઈ સ્થિર થાંભલા જેવા ઉભા રહ્યા તેમના શરીરમા રોમ–હર્ષ થવા લાગ્યો નયનમાંથી અશ્રુ–વારિ નીકળી પડયાં થોડી વારે તેઓ ભકિતભર્યા ગદ્ગદ્ કંઠે બોલી ઉઠયા–"શાંત થાઓ સુંદરિ ! શાંત થાઓ! શુ તે વૃદ્ધ અતિથિ કાંઇ સામાન્ય માણસ છે કે આપણે તેમને શોધવા જઈએ ? જો તેમની કૃપા હશે તો આપણા ઘરમાંથીજ તેઓ મળી આવશે, બહિતર ગમે તેટલી શોધ કરશો તોપણ પત્તો લાગવાનો નથી અહા ! એ પુરાણ પુરુષને આપણે કયા શોધવા જઇએ ? છે તો બધે છે અને નથી તો કોઈ સ્થળે નથી જો તેમને દર્શન દેવા હશે તો અહીં જ દેશે અને નહિ આપવા હોય તો કયાય પણ આપવાના નથી. સુંદરિ ! શું હજી પણ તું તેમને ઓળખી શકી નહિ? જેમના ચરણ–સ્પર્શથી શિલાની અહલ્યા થઈ અને કાષ્ઠની નાવ-સુવર્ણમય બની ગઈ તે પ્રભુજ આપણે ઘેર અતિથિ-રૂપે પધાર્યા હતા.તેમનોજ આ બધો ચમત્કાર છે,તેમનીજ કૃપાથી આપણું રૂપ ફરી ગયું છે અને સ્થિતિ પણ ફરી ગઇ છે. જે આ બ્રહ્માંડની સૃષ્ટિ, સ્થિતિ અને પ્રલયના કર્તા છે તે સર્વશક્તિમાન પ્રભુજ આ વૃદ્ધ સંન્યાસીના રૂપથી આવ્યા હતા એમ નક્કી જાણજો સતિ સતિ આવો,આપણે તેમને શરણે જઇએ અને તેમની પાસે ક્ષમા માગીએ, કેમકે આપણે તો તેમને એક સામાન્ય મનુષ્યજ

ધાર્યા આપણાથી એમની સેવ પૂજા પણ ન થઇ હાય ! આજે આપણા કમનસીબે હાથમા આવેલું રત્ન જતું રહ્યુ છે" આ પ્રમાણે દામોદર દાસ બહુજ પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા તેમના હૃદયમા દારુણ વ્યથા થવા માડી તેઓ તે અતિથિ સ્વરૂપ કૃપાળુ પ્રભુને ઉદ્દેશીને વારવાર નમન કરતા કહેવા લાગ્યા કે –" હે પ્રભુ ! હાય, હું કેવો નિર્ભાગી કે બ્રહ્મા અને ઇંદ્રાદિ દેવોના વૃદ અને અસુરો પણ નિરતર જેની સ્તુતિ કર્યા કરે છે, સાક્ષાત્ કમળા અહર્નિશ જેના ચરણની સેવા કર્યા કરે છે,તે પરમ કૃપાળુ પ્રભુ ઘેર આવવા છતા હું તેમને ઓળખી શકયો નહિ ? હાય, અરે ! આવો સુવર્ણસમ સયોગ પ્રાપ્ત થવા છતા પણ હુ તેનો લેશમાત્ર પણ લાભ લઇ શકયો નહિ મારાથી પ્રભુની પૂજા સરખી પણ થઇ નહિ હે પ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, હે દયાળુ ! છોરૂ કછોરૂ થાય છતા પણ માતાપિતાને તેનો અવગુણ વસતો નથી સેવકના હજારો અપરાધો થવા છતા પણ દાનો શેઠ તેની ઉપર રોષ કરતો નથી,તો પછી હે પ્રભુ ! તમે તો કરુણાના અપાર પારાવાર–સમુદ્રરૂપ છો હે નાથ ! તમેજ આ અખિલ બ્રહ્માડના એકમાત્ર અધિપતિ છો તમે પ્રાણિમાત્રના હૃદયમા વિહાર કરો છો હે કરુણાસાગર ! તમારાથી કાઇપણ અજાણ્યું નથી, તો પ્રભુ ! અમારી–તમારા દાસાનુદાસ સેવકની એટલી પ્રાર્થના છે કે, અમારો આ અજ્ઞાનકૃત અપરાધ કદિપણ મનમા લાવશો નહિ પ્રભુ ! અમને ક્ષમા કરજો, અમારા અપરાધ માફ કરજો "

દામોદર દાસ અને તેમના પત્ની આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા સ્તુતિ કરતા કરતા કોઇવાર તેઓ રડી પડતા, તો કોઈવાર જમીન ઉપર આળોટી પડતા તેમનું હૃદય ભક્તિથી પરિપૂર્ણ થઇ ગયું હતુ કેટલીક વારે તેઓ કાઇક શાત પડયા અને બરોબર ભાન આવ્યું,એટલે તેમણે અતિથિરૂપે ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર થવાની ખુશાલીમા એક મહોત્સવની તૈયારી કરી અને તે પરમ પ્રીતિપૂર્વક ઉજવ્યો ત્યાર પછી ભગવાનની, ભગવદ્ભક્તની અને ગોબ્રાહ્મણની સેવા વગેરે પુણ્યાનુષ્ઠાન કરવામા તેમના છેવટના દિવસો સુખમા નિર્ગમન થઇ ગયા અને દેહાતે વૈકુઠમા જઇને દિવ્ય દેહે વૈકુઠનાથની સેવા કરવા લાગ્યા.

૮—કૃષ્ણપ્રિયાનો પત્ર

શ્રી વૃંદાવનની પશ્ચિમમા જયનગરનું રાજ્ય હતુ ત્યા આગળ મહારાજા જયસિંહ રાજ્ય કરતા હતા જયસિંહ મહારાજા બહુજ ગુણવાન હતા ધનમા કુબેર જેવા, દાતૃત્વમા કર્ણ જેવા, વીરત્વમા અર્જુન જેવા, ધૈર્યમા ધરણી જેવા, વિદ્યામા સરસ્વતી જેવા અને બુદ્ધિમા બૃહસ્પતિ જેવા હોવાથી તેઓ સર્વ શુભ ગુણ-સંપન્ન ગણાતા હતા તેમની અશ્વશાળામા અસંખ્ય અશ્વો અને ગજ-શાળામા હજારો હસ્તીઓ ઝુલતા હતા સૈન્યની પણ સીમા નહોતી રાજા જયસિંહ બહુજ દયાળુ, ભકિતમાન અને દીન-દુખીના માતાપિતા હતા તેઓ કદિ પણ કટુ ભાષણ કાઢતા નહિ અને બીજાનું મન દુભવતા નહિ તેઓ પોતે પ્રસન્ન રહેતા અને બીજાને પણ પ્રસન્ન રાખતા હતા. વળી તેઓ એક પરમ ભગવદ્ભકત હતા હરિ-કીર્તન અને હરિ-ભજન ઉપર તેમને અપૂર્વ પ્રીતિ હતી. તેમની રાણીનુ નામ ચંદ્રાવતી હતુ તે પણ રાજા જયસિંહના જેવાજ સુશીલા અને ધર્મપરા-યણા હતા તેઓ પતિસેવામા નિરતિશય આસકિત રાખતા હતા તે રૂપગુણમા પણ તેવાજ હતા. તેમને એક કન્યા અને એક પુત્ર હતો તેઓ પણ રૂપગુણમા ઉત્તમ હતા તેમના શરીરનો વર્ણ કાચા સુવર્ણ જેવો હતો પૂર્ણિમાના પૂર્ણ ચંદ્ર જેવું કન્યાનું મનોહર મુખ સદા હાસ્યથી પ્રફુલ્લ રહેતું હતુ તેના અંગ-પ્રત્યંગની શોભા ઉર્વશી કે રંભાથી પણ વધી જાય એમ હતી. તે વિશ્વવિજયિની પરમ શોભાની સીમારૂપ-કન્યારત્નનું નામ શ્રીમતી કૃષ્ણપ્રિયા હતું માતાપિતા અને પુત્ર કરતા તે બહુજ સદ્ગુણી અને ઇશ્વર-ભકિતપરાયણા હતી સઘળા તેની ઉપર બેહદ મમતા રાખતા હતા અને તે પણ સઘળાને તેજ પ્રમાણે ચાહતી હતી

કૃષ્ણપ્રિયા કૃષ્ણસિવાય બીજુ કાંઈ જાણતી નહોતી કૃષ્ણ-કથા કરવામા અને સાભળવામા તેને બહુજ આનંદ પડતો હતો.

ભગવાનના પવિત્ર ચરિત્રનું અહર્નિશ રટન કરવું એજ તેનું નિત્યનૈમિત્તિક કાર્ય હતુ વળી પ્રતિદિન સાધુ–વૈષ્ણવની સેવા-ચાકરી કરવા માટે ગામના પ્રત્યેક મઠ–મંદિરોમા ભ્રમણ કરતી હતી અને તેમને કોઇ પણ જાતની અડચણ ન પડે તે માટે તેમને ગુપ્ત મદદ કરતી હતી સ્થાને સ્થાને સદાવ્રત માંડવા અને શુદ્ધભાવે અને દૃઢ ચિત્તે વિવિધ વ્રતાનુષ્ઠાન કરવા એ તેને બહુજ ગમતું હતું. તીર્થમા પર્યટન કરનારા સંત મહાત્માઓને મુખે તીર્થકથા સાભળવી પણ તેને બહુજ ગમતી હતી. એક દિવસ એક સાધુને મુખે શ્રી જગન્નાથજીનુ માહાત્મ્ય સાભળીને તેનુ હૃદય પીગળી ગયુ તે દિવસથી તે મનમા ને મનમા શ્રી જગન્નાથજીનુ રટન કર્યા કરતી હતી અને પેલા સાધુએ તે સંબંધી જે જે વાતો કહી હતી તેનું પરમ શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્વક મનન કર્યા કરતી હતી. વિચાર કરતા કરતા શ્રી નીલાચલ–પ્રભુની અપાર કરુણાની, તેમના મહાપ્રસાદના અપરિસીમ મહિમાની અને રથયાત્રા વગેરે લીલાઓની વાતોથી તેના હૃદયમા અનહદ આનંદ ઉત્પન્ન થયો. એકાએક તેનુ હૃદય પીગળી ગયું અને પ્રેમાશ્રુ વર્ષાવતા વર્ષાવતા ગદ્‌ગદ્ કંઠે બોલવા લાગી –“ હાય ! એ પરમ પવિત્ર પુરુષોત્તમના ક્ષેત્રમા જવાનો સુયોગ મારા નસીબમા ક્યારે લખાયો હશે ? અરે, હું એ પરમ પ્રભુના ક્યારે દર્શન કરીશ, ક્યારે મારા સર્વ પાપ દૂર થશે અને મારા ભવબંધન છિન્નભિન્ન થઈ જશે ? હું તો એક રાક સ્ત્રી છુ મારા નસીબમા એવુ ક્યાથી લખાયુ હોય ? નાથ ! આ ચર્મચક્ષુથી તમારા દર્શન થાય કે ન થાય પરંતુ શું આ રંક કિંકરી ઉપર દયા લાવીને એક વખત સ્વપ્નમા પણ દર્શન નહિ આપો ? જો સ્વપ્નમા પણ આપના દર્શન થશે તો હું અભાગિની મોટુ સદ્‌ભાગ્ય સમજીશ ” કૃષ્ણપ્રિયા પ્રેમપૂર્વક આ પ્રમાણે પ્રભુને વિનવે છે અને તેની આખોમાથી દડદડ અશ્રુ-ધારા વહી જાય છે

કૃષ્ણપ્રિયાની અપૂર્વ નિષ્કામ ભક્તિના પ્રભાવથી શ્રી જગન્નાથ પુરીથી તેમનો એક ભેટીઓ તે વર્ષે જયનગરમા આવી પહોચ્યો જગન્નાથજીના સેવકો તે પરમ પ્રભુના પાર્ષદો ગણાય છે અને તેઓ પણ લોકોમા બહુ પૂજાય છે આ સેવકોમા તિલિચ્છ મહાપાત્રનું ઘર જરા વધારે સંમાનિત ગણાય છે ઉપર્યુક્ત ભેટીઓ આ તિલિચ્છ કુટુબનો હતો તેનુ નામ બક્ષુ મહાપાત્ર

હતું.ધન સંપાદન કરવાની લાલસાથી બંધુ મહાપાત્ર જગદ્બંધુની અલક્ષ્ય સેવા છોડી નાના પ્રકારનું દુઃખ સહન કરી ઘણે દૂર પશ્ચિમ પ્રદેશમા આવ્યો હતો તે શ્રીમંતોને ઘેર જઇને તેમને શ્રી જગન્નાથજીનો મહાપ્રસાદ અને નિર્માલ્ય આપતો અને તેઓ પણ તેથી પોતાને કૃતાર્થ થયેલા માની તેને અન્ન, ધન આપીને વિદાય કરતા હતા આ પ્રમાણે બંધુ મહાપાત્રે પુષ્કળ ધન એકઠું કર્યું હતુ જ્યારે તે જયનગર આવ્યો ત્યારે તેણે કૃષ્ણ-પ્રિયાની ખ્યાતિ સાભળી રાજકુમારી કૃષ્ણપ્રિયાને શ્રી જગન્નાથજી ઉપર અનહદ શ્રદ્ધા અને પૂજ્યભાવ હોવાનુ શ્રવણ કરીને તે બહુજ હર્ષ પામ્યો શ્રી જગન્નાથના નામથી તેને ત્યા મોટી ભેટ મળશે એમ સમજીને તેણે પ્રથમ કૃષ્ણપ્રિયા ઉપર નીચે પ્રમાણે પત્ર લખ્યો —

"રાજબાલા !

હું શ્રીજગન્નાથજીનો સેવક–પાર્ષદ છુ જો તને શ્રદ્ધા હોય અને શ્રીજગન્નાથજીના નિમિત્તે કાઇ પણ આપવાની ઇચ્છા હોય તો તે મોકલાવી આપજે હું તે લઇ જઇને પ્રભુને સમર્પણ કરીશ."

બંધુ મહાપાત્રે આ પ્રમાણે પત્ર લખીને એક માણસ સાથે કૃષ્ણપ્રિયા ઉપર મોકલી આપ્યો જગન્નાથજીના પાર્ષદનુ નામ સાભળતાજ તેના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ કૃષ્ણપ્રિયાએ પેલા માણસ પાસેથી પરમ ભક્તિપૂર્વક કાગળ લીધો અને તેને અનેક વાર માથા ઉપર, આખો ઉપર અને હૃદય ઉપર દાબીને પ્રીતિપૂર્વક ચુંબન કર્યું પત્રથી જાણે સાક્ષાત્ શ્રી જગન્નાથજી-નાજ દર્શન થયા હોય એટલો બધો તેને આનંદ થયો ત્યાર પછી તેણે પત્ર ઉઘાડી વાચી જોયો એક વાર, બે વાર અને ત્રણ વાર વાચ્યો હજુ પણ મન ધરાયુ નહિ વળી ફરીથી તેનો તેજ કાગળ વાચવા માડયો વળી પાચ સાત વાર વાચી નાખ્યો તેના હૃદયમા પ્રેમ માયો નહિ,તેથી તે અશ્રુના આકારમા ઉભરાઇ ગયો. આખોમાથી દડ દડ અશ્રુબિંદુઓ ચાલ્યા જવા માડયા હાથ પણ થર થર કંપવા લાગ્યો શરીરે રોમાચ થયો પરસેવાના બિંદુ-ઓ પણ જણાવા લાગ્યા કંઠસ્વર ગદ્ગદિત થઇ ગયો અધરોષ્ઠ પણ કંપવા લાગ્યો ક્ષણવારમા તે બાહ્ય–જ્ઞાનશૂન્ય થઇ ગઇ, તેની શુદ્ધસાન જતી રહી અને નિશ્ચેષ્ટ ભાવે જમીન ઉપર પડી ગઇ તથા શ્રીહરિના ધ્યાનમા નિમગ્ન થઇ ગઇ. આ અવસ્થામા

તેણે એક ચમત્કાર જોયો શંખ-ચક્રધારી શ્રીહરિ તેની પાસે બેઠા છે અને તેણે શ્રીહરિના પરમ ભાવથી દર્શન કર્યા હવે તેના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ થોડીવારે તેને શુદ્ધિ આવી જાણે તેનામા નવીન ચૈતન્ય આવ્યુ હોય તેમ કૃષ્ણપ્રિયા સફાળી બેઠી થઈ હવે તે મહા વિચારમા પડી ગઈ "મારે જગન્નાથજીને શુ મોકલવુ ?" તે વિચારે તેનુ ચિત્ત ચકડોળે ચઢાવ્યુ તે મનમા ને મનમા વિચાર કરવા લાગી "હાય ! મહાલક્ષ્મી જેમના પત્ની છે, અષ્ટસિદ્ધિ જેની દાસીઓ છે, વિધાતા જેના આજ્ઞાકિત કિંકરી છે અને સ્વયં રત્નાકર જેનુ નિવાસસ્થાન છે,તને તે વળી શાની ખોટ હોય? આ અખિલ વિશ્વ-સંસારનુ ભરણપોષણ કરીને જે વિશ્વંભર કહેવાય છે તેને આપવાને મારા પાસે શુ છે? હુ મારા પ્રભુને શું અર્પું ?"

"અહા ! જેના દર્શનમાત્રથી પાપીના પાપ દૂર થાય છે, મહા પ્રલયમા પણ અચળ રહેનારા નીલાચલ જેનુ નિવાસસ્થાન છે, તેને બેસવા માટે મારે કેવી પીઠ-પિંડી મોકલવી ? પતિત પાવની ગંગાજી અહર્નિશ જેના પાદ પખાળી રહ્યા છે તેને યોગ્ય બીજુ પાદ્ય આ જગતમા કયાથી મળે ? અહા ! સદાય તાજા રહેવાવાળા પારિજાત પુષ્પોની માળા જેના કંઠમા સતત વર્તમાન છે, તેને બીજા નશ્વર ફૂલ ઉપહાર કરીને શુ કરવુ ? અમૂલ્ય અગરુ ચંદન નિશદિન જેની પાકશાળામા બળતણતરીકે વપરાય છે, તેને મારે કેવુ ચંદન અર્પણ કરવુ ? અહા, ઉજ્જવલ કૌસ્તુભમણિ જેના વક્ષઃસ્થળમા શોભી રહ્યા છે, તેને સમર્પણ કરવા યોગ્ય બીજા મણિ કયાથી લાવવા ? પક્ષિરાજ ગરુડ જેનુ વાહન છે, તેને અશ્વ-ગજાદિ વાહનો આપીને શુ કરવુ ? જેની પ્રત્યેક ફણાએ નિર્મળ મણિ ઝગમગ થઇ રહ્યા છે, એવા સહસ્ર ફણાવાળા નાગરાજ જેની શય્યા છે,તેની આગળ મારી તુચ્છ શય્યા શુ હિસાબમા ? કોટી-સૂર્યસમ-તેજોમય સુદર્શન જેનુ શસ્ત્ર છે, તેને અન્યાન્ય ક્ષુદ્ર શસ્ત્રાસ્ત્રનું શુ કામ ? હે પ્રભુ ! આ ચૌદે ભુવનમા એવી કોઇપણ સામગ્રી-પદાર્થ નથી કે જેનો આપને ત્યા અભાવ હોય, તો હવે હુ તમને શુ અર્પણ કરૂ ? હે પ્રભુ ! મને તો એમાની કોઇ પણ ચીજ મોકલવી એ આપનો ઉપહાસ કરવા જેવુ લાગે છે,માટે હે દીનદયાળ,હે હૃદયવિહારિ ! તમેજ સૂઝ પાડો કે હુ આપને માટે શુ મોકલુ ? હે કરુણાસાગર ! કયી વસ્તુથી તમે પ્રસન્ન થશો તે તમેજ કહી દો, એટલે હુ તે વસ્તુ મોકલાવી

કૃતાર્થ થાઉ ”

કૃષ્ણપ્રિયા શ્રીજગન્નાથજીને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે બોલે છે, એટલામા તેની આખો મીચાઇ ગઇ તે એકાએક ધ્યાનમા-સમાધિમા પડી ગઇ અને કેટલીક વાર તેવીજ સ્થિતિમા રહી ત્યારપછી અકસ્માત હસતા હસતા બોલી ઉઠી -“ હા, હા, હવે તમારે ત્યાં શેનો અભાવ છે-શેની ખોટ છે-તે હુ સમજી ગઈ. શ્રી વૃંદાવનની પ્રેમઘેલી ગોપ-કન્યાઓએ તમારૂ મન હરણ કરી છુપાવી રાખ્યુ છે, તમે તેમને બહુ બહુ વિનતિ કરી-તેમને ઘણી ઘણી સમજાવી, પરતુ હજુસુધી તેમણે તમારૂ મન પાછુ સોપ્યુ નથી. દૂધ અને પાણીની પેઠે તમારૂ અને તેમનુ મન મળી ગયુ છે-એકરૂપ બની ગયુ છે અને હવે તેનુ ચિહ્ન પણ માલમ પડતુ નથી હે પ્રભુ ! ભલે તમારે ત્યા બધુ હોય-કોઇપણ જાતનો અભાવ ન હોય, પરતુ હવે હુ બરોબર સમજી ગઈ છુ કે, તમારા અતરમા એકમાત્ર મનનોજ અભાવ છે ”

“ બહુ સારૂ, તમારે ત્યા જેનો અભાવ છે, તેજ હુ તમને અર્પણ કરીશ લો, આ હુ તમને મારૂ મન અર્પણ કરૂ છુ. હવે હુ મારી નથી આજથી હુ તમારી એક દાસી થઇને રહીશ આજ દિનસુધી હુ મારૂ મન જે કાઇ બોલાવે તે બોલતી, જે કાઈ કરવાની પ્રેરણા કરે તે કરતી, પરતુ હવે તેમ થશે નહિ હવેથી તો તમે જે બોલાવશો તેજ બોલીશ અને તમે જે કાઇ કરવાનુ કહેશો તેજ કરીશ આપની આજ્ઞાનુ કદિપણ ઉલ્લઘન કરીશ નહિ ”

કૃષ્ણપ્રિયા મનમા ને મનમા આ પ્રમાણે બોલીને શ્રી જગન્નાથજીને નામે પોતાના મનનું દાનપત્ર લખવા બેઠી બેઠી તો ખરી, પરતુ તેનાથી બિલકુલ દેખાયુ નહિ તેની બન્ને આખો અશ્રુબિદુઓથી ભરાઈ ગઈ તેને શુ લખવુ તે સૂઝયુ નહિ ભાવભકિતની વાત એવીજ છે તેની સઘળી વાતો અસ્ફુટ હોય છે પ્રેમનો પરિપૂર્ણ ઉદય થતા, ભાષા કે ભાવાર્થનુ ભાન રહેતુ નથી શુ બોલવું તેની પણ સમજ પડતી નથી પ્રેમ એ સઘળી સામગ્રીઓને વીખી નાખે છે અને પ્રેમીને ગુચવાડામા નાખી દે છે કૃષ્ણપ્રિયા પણ પ્રેમના પ્રાબલ્યથી ગભરાટમા પડી ધ્રૂજતે હાથે, વાકાચુકા અક્ષરમા દાનપત્ર લખવા બેસી ગઇ

“ પરમ કૃપાળુ જગત્સ્વામિન્ !

આ અખિલ સંસારમાં સઘળુંજ તમારૂં છે, તો પછી હું આપને શું અર્પણ કરૂં ? પરંતુ હે પ્રભુ ! વ્રજઘેલી ગોપીઓએ આપનું મન હરી લીધું છે અને તે તેમણે હજીસુધી આપને પાછું આપ્યું નથી તો આજે આપને મારૂં મન સમર્પણ કરૂં છું અને આજથી આપની દાસી થઇને રહેવા આ દાનપત્ર લખી આપું છું આપનાથી મારૂં નામ-ઠામ તો અજાણ્યું નથીજ, પરંતુ તે છતાં આપને જણાવું છું કે, મારૂં નામ કૃષ્ણપ્રિયા છે, મારા પિતાનું નામ જયસિંહ અને માતાનું નામ ચંદ્રાવતી છે, તથા હું જયનગરમાં નિવાસ કરૂં છું આજથી-આ દાનપત્ર લખ્યાના દિવસથી હું મારૂં સર્વસ્વ આપનેજ સમર્પણ કરી ચૂકી છું અને તમારીજ ચરણ-કિંકરી થઇને રહેવા બંધાઉં છું ”

પત્ર લખાઇ ગયો લખતાં લખતાં કૃષ્ણપ્રિયાની આંખમાંથી અશ્રુબિંદુઓ વહી જતાં હતાં અને તેથી પત્ર પણ ભિંજાઇ ગયો હતો ત્યારપછી કૃષ્ણપ્રિયાએ ઉપર્યુક્ત અશ્રુ-ભીનો પત્ર અશ્રુજળથીજ બંધ કરી તેની ઉપર પોતાની મહોર કરી અને મનમાં ને મનમાંજ પોતાના મનને સંબોધીને કહેવા લાગી કે -“ હે મન ! તું તો મહાશૂન્ય-સ્વરૂપ છે તારી ઉપર વિજય કરવો એ કાંઇ સહજ વાત નથી તું કદિ પણ નિશ્ચલ-સ્થિર રહેતું નથી, પરંતુ આજે હું તારી એજ પ્રાર્થના કરૂં છું કે, હવેથી તું નિશ્ચલ-નિઃસંગ થઇને શ્રીહરિના ચરણામૃતનુંજ પાન કરજે-તેમનીજ સેવામાં રહેજે જોજે, ભૂલેચૂકે ત્યાંથી પાછું ચાલ્યું આવતું નહિ એટલી મારા ઉપર દયા કરજે ”

ત્યાર પછી કૃષ્ણપ્રિયાએ પોતાની સખી આનંદાને બોલાવી તેના હાથમાં પેલો પત્ર અને દશ સુવર્ણમુદ્રા મૂકીને કહ્યું કે-“ સખિ ! જા, શીઘ્ર જા, પેલા શ્રીજગન્નાથજીના સેવકના હાથમાં આ પત્ર આપી આવ વળી તેને મારા અસંખ્ય પ્રણામ કહેજે અને આ દશ સુવર્ણમુદ્રા આપીને વિનયપૂર્વક આ દાનપત્ર શ્રીનીલાદ્રિનાથને આપવા કહેજે ”

આનંદા ત્વરિત ગતિથી બંધુ મહાપાત્રની પાસે જઈ પહોંચી અને વિનયપૂર્વક મહોરો અને પત્ર આપીને કૃષ્ણપ્રિયાની વિનતિ જણાવી માત્ર દશજ સુવર્ણમહોરો જોતાં મહાપાત્રે કાંઇપણ ઉત્તર ન આપતાં પોતાનું માથું ધુણાવ્યું અને ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું ચાલતાં ચાલતાં તે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે-

" અહા ! જયસિંહની કન્યાએ ફક્ત દશ સુવર્ણમુદ્રાઓજ આપી ! ધિક્કાર છે તેની દાનશીલતાને અને વૃથા પ્રશંસાને ! પણ લાવ કાગળમા તો જોઉં કે એમા વળી જગન્નાથજીને અર્પણ કરવા કેવી અપૂર્વ સામગ્રી ભરી છે ? " મહાપાત્રે કૃષ્ણપ્રિયાનો પત્ર ફોડીને સાવચેતીથી આમતેમ ફેરવી જોયો, પરંતુ તેમા પણ કાંઈ જણાયું નહિ, તેથી તે બહુજ નિરાશ થઇ ગયો તેને કૃષ્ણપ્રિયા ઉપર બહુજ ક્રોધ ચઢયો અને એકાએક આવેશમા આવી જઇને પત્ર ફાડી નાખ્યો અને તેના બારીક ટુકડા કરીને ફેંકી દીધા

હાય ! ધનલોભી પંડયા ! તું તે એ પત્રની કદર શું જાણે ? તને પ્રેમનેત્ર નથી, એટલે તને શું દેખાય? તને તે પત્ર વાચી જોવાની મતિ કયાથી સૂઝે ? અને કદાચ વાચી જુએ તોપણ શું થયું? તારા લોભથી કલુષિત થયેલા હૃદયમા તેના પરમ પવિત્ર ભાવ ધારણ કરવાની યોગ્યતાજ કયા છે ? કૃષ્ણપ્રિયાએ પ્રાણુપણે બેસીને જે પત્ર લખ્યો હતો, તેનો ગૂઢ ભાવ સમજવાની તારામા શકિત કયાથી હોય ? તારા ભાગ્યમા વળી એવુ કયાથી લખાયું હોય ?

બંધુ મહાપાત્ર હવે લાબો વખત ત્યા રહી શકયો નહિ, તેથી જે કાંઈ ધનરત્ન મળ્યા હતા તે લઈને સ્વદેશપ્રતિ ચાલવા માડયું અને કેટલેક માસે શ્રીધામમા આવી પહોચ્યો ત્યા મંદિરમા જઇને શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કરી પોતાને ઘેર ગયો

હવે આ તરફ એવો ચમત્કાર થયો કે, જયારે બંધુ મહાપાત્રે કૃષ્ણપ્રિયાનો પત્ર ફાડી નાખ્યો ત્યારે સર્વાતર્યામી સર્વગત શ્રીજગન્નાથજીએ પોતાના શ્રીહસ્તનો વિસ્તાર કરીને તે સઘળા ટુકડા લઇ લીધા અહા! કેવી અલૌકિક ઘટના ! કેવો વિચિત્ર વ્યાપાર ! 'ભગવાન ભકતને આધીન છે ' એ લોકમાન્યતા કાંઈ ખોટી નથી ભગવાનને ભકત બહુજ વહાલા હોય છે તેમની અર્પણ કરેલી વસ્તુ ગમે તેવી નજીવી હોય તે છતા ભગવાન તેને પરમ પ્રીતિપૂર્વક ગ્રહણ કરે છે દરિદ્રીને એક અમૂલ્ય રત્ન પ્રાપ્ત થાય, જન્માધને દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય અને તેમને જેટલો આનંદ થાય, તેના કરતા પણ અધિક આનંદ જ્યારે ભગવદ્ભકત પરમ શ્રદ્ધા અને ભકિતપૂર્વક ગમે તેવી ક્ષુદ્ર વસ્તુ ભગવાનને અર્પણ કરે છે, ત્યારે તેમને થાય છે.

ભક્તાધીન ભગવાનને કૃષ્ણપ્રિયાનો પરમ પ્રીતિપૂર્વક

લખેલો પત્ર છોડવો ગમ્યો નહિ તે કરુણાસાગરે કૃષ્ણપ્રિયાના પત્રના ટુકડા કપડે બાંધીને પરમ પ્રેમથી પોતાના કંઠમા ધારણ કર્યા અને એ પ્રમાણે કૌસ્તુભમણિની સાથે કૃષ્ણપ્રિયાનો પત્ર પણ શ્રીહરિના હૃદયમા બિરાજવા લાગ્યો

ત્યારપછી તેજ દિવસે રાત્રિના શ્રી જગન્નાથજીએ બધુ મહાપાત્રને સ્વપ્નમા કહ્યુ કે -"અરે,ઓ મહાપાત્ર! તુ ધનની લાલસાથી મારી સેવાનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો તેની અને મારા નામથી જે કાંઈ દ્રવ્ય ઉઘરાવી લાવ્યો છે તેની પણ મને સ્પૃહા નથી, પરંતુ હુ તને પૂછુ છુ કે, તે મને મારા સર્વસ્વ-ધનથી શામાટે વંચિત કર્યો ? કૃષ્ણપ્રિયાએ તારી સાથે જે કાંઇ મોકલાવી આપ્યુ હતુ તે મારે મન તો બહુજ અમૂલ્ય હતું અને છે તેને તે તુચ્છ માનીને શામાટે નાખી દીધુ ? કૃષ્ણપ્રિયાના પત્રને તુ સામાન્ય પત્ર જાણતો નહિ અરે, તે તો મારૂ અકથ્ય સંચિત ધન છે તેને એક તુચ્છ કાગળ માનીને નાખી દેવામા તે લેશમાત્ર ડહાપણ વાપર્યું નથી તે તે કાગળને નાખી દીધો, પરંતુ હુ તેનો-મારી તે સંપત્તિનો ત્યાગ કરી શકયો નથી આમ જો, જો મારા હૃદય તરફ જો મે પરમ આદરપૂર્વક તેના બધા ટુકડાઓ મારા હૃદય ઉપર ધારણ કરી રાખ્યા છે ભકતના પ્રત્યેક ઉપહારને હુ પરમ પ્રીતિપૂર્વક મારા હૃદય સાથે ધારણ કરૂ છુ તેને રાખવા યોગ્ય સ્થાન મારૂ હૃદયજ છે વારૂ હુ હવે તને તે વિષે કાંઇ વધારે કહેવા માગતો નથી કાલે સવારે એક સુવર્ણપદક તૈયાર કરાવી કૃષ્ણપ્રિયાના પત્રના દરેક ટુકડાઓ ગોઠવીને તેમા જડાવી લેજે અને દરરોજ આ કૌસ્તુભમણિની માળા સાથે મારા કંઠમા પહેરાવજે મારા આદેશનુ-આજ્ઞાનુ સત્વર પાલન કરજે અને કાલે ને કાલેજ તે પ્રમાણે તૈયાર કરાવી મને પહેરાવજે "

આ પ્રમાણે કહીને શ્રીજગન્નાથજી અંતર્ધાન થઇ ગયા સ્વપ્ન પૂરૂ થતા મહાપાત્રની આંખો ઉઘડી ગઇ તે એકદમ વિચારમા ગરકી ગયો, આમતેમ ફરીને જોયું પણ કોઇ નજરે પડયું નહિ, તેથી પાછો સૂઈ જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો, પરંતુ હવે તેને ઉંઘ આવી નહિ અરુણોદય થતાજ તે એકદમ ઉઠીને બેઠો થયો અને સ્નાનસંધ્યાથી પરવારીને શ્રીમંદિરમા ગયો સ્વપ્નની વાત હજુ પણ તેને વિસારે પડી નહોતી, તેથી તેણે પ્રથમ શ્રીજગન્નાથજીના શ્રીમુખ તરફ ન જોતા પ્રથમ તેમના

હૃદય સામુ જોયું જોતાજ તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ "અહા પ્રભુ! ધન્ય છે તારી-ભકતવત્સલતાને!" એવા ઉદ્ગાર એકાએક તેના મુખમાથી નીકળી પડયો આ વિચારે તેને બહુજ અધીરો બનાવી દીધો તેની આખોમા અશ્રુ ભરાઇ આવ્યા, હૃદય ભરાઇ આવ્યુ, આખોમાથી દડ દડ અશ્રુબિન્દુઓ વહેવા લાગ્યા થોડીવાર અવાક્ રહીને અતિ ગદ્ગદિત કંઠે દીન-વદને બોલવા લાગ્યો -"હે પ્રભુ! હે કરુણાસાગર! હે દયામય! હુ મહા અપરાધી છુ, મારો અપરાધ ક્ષમા કરો પ્રભુ! આપ આટલા ભકતવત્સલ છો, ભકતને માટે આટલુ બધુ માન ધરાવો છો, તે હુ પામર અત્યાર સુધી જાણતો નહોતો હે પ્રભુ! આપની ભકતવત્સલતાનુ મને જ્ઞાન નહોતુ આજે મારો એ મોહાધકાર દૂર થઇ ગયો હે દીનદયાળ! તમને અને તમારા ભકતોને ધન્ય છ, ધન્ય છે! હાય પ્રભુ! હુ મહામૂર્ખ છુ, અજ્ઞાની છુ અને આપનો અપરાધી છુ કૃપા કરીને મારો અપરાધ ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો હુ હમણાજ આપે સ્વપ્નમા કરેલી આજ્ઞાનુ પ્રતિપાલન કરૂ છુ નાથ! મને ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો"

બધુ મહાપાત્ર આ પ્રમાણે શ્રીજગન્નાથજીની અનેક સ્તુતિ કરીને ક્ષમા માગવા લાગ્યો ત્યાર પછી શ્રીપ્રભુના કંઠમાથી કૃષ્ણપ્રિયાના પત્રના ટુકડાઓ લઇને તેજ દિવસ તને એક સુવર્ણ પદકમા બરોબર ગોઠવી શ્રીહરિની આજ્ઞા પ્રમાણે તેમના કંઠના આરોપી દીધા ભકતાધીન ભગવાનની શોભામા તેનાથી નિરતિશય વૃદ્ધિ થઈ ભગવાનના ભકત-વાત્સલ્ય અને ભકતાધીનપણાનુ ભાન કરાવનાર એ સુવર્ણપદક શ્રીપ્રભુના હૃદય ઉપર કૌસ્તુભ મણિ કરતા પણ અધિક શોભવા લાગ્યુ

જ્યારે આ હકિકત લોકોના જાણવામા આવી, ત્યારે તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ પુરીના સમસ્ત નાગરિકો કૃષ્ણપ્રિયાના પત્રના દર્શન કરવાને ઉલટયા અને કૃષ્ણપ્રિયાના ભાકતભાવની અને શ્રીજગન્નાથજીની ભકતવત્સલતાના પ્રશસા કરતા કરતા પોતપોતાને ઘેર ગયા બધુ મહાપાત્રના જીવનમા તે દિવસથી નવીન ચૈતન્ય રેડાયું, તેની ધનતૃષ્ણા અને મેહાધપણું નષ્ટ થઇ ગયું અને પોતાનુ શેષ જીવન શ્રીભગવદ્ભજનમા અને શ્રી-જગન્નાથજીનુ પૂજન-અર્ચન કરવામા વ્યતીત કરી મરણપર્યંત સુખમા રહીને દેહાતે પરમ પદને પામ્યો

९-गौरचंद्र

પરમ પવિત્ર સેતુબધ રામેશ્વર ક્ષેત્રમા ધર્મરાજા નામના ધર્મપરાયણ નરપતિ રાજ્ય કરતા હતા તેમના રાજ્યનો વિસ્તાર સો યોજન જેટલો હતો સૈન્ય અને સામ તો પણ પુષ્કળ હતા રાજ્ય ભડારમા સપત્તિ તથા શરીરમા શકિત પુષ્કળ હતી મહારાજાને દેવ અને દ્વિજ ઉપર અવિચલિત ભકિત હતી તેમને હેમવતી નામની પરમ સુદર ભાર્યા હતી અને રામેશ્વર કરીને પુત્ર હતો

ધર્મરાજા બહુજ ધર્મપરાયણ હતા તેઓ અહર્નિશ ભજન કીર્તનમાજ પોતાના સમય વ્યતીત કરતા હતા તેમણે રાજ્યમા ચોતરફ ધર્મશાળાઓ બધાવી હતી અને ત્રણ ત્રણ કોશને અતરે સદાવ્રતો માડેલા હતા અતિથિ અભ્યાગતના આનદપ્રદ કલરવથી તે સકળ સ્થાનો સદાસર્વદા ભરપૂર રહેતા હતા બ્રાહ્મણ, વૈષ્ણવ, દીનદુખી,ભિખારી કે બ્રહ્મચારી કોઈ પણ મહારાજા ધર્મરાજાની પાસેથી ખાલી હાથે જતુ નહિ સમસ્ત રાજ્યમા મહારાજાનો જય જયકાર વર્તી રહ્યો હતો

" હુ રાજા છુ ' એવુ અભિમાન ધર્મરાજાના મનમા કદિ પણ થતુ નહિ તેઓ સદા-સર્વદા એમજ વિચાર કરતા કે -"હુ તો તુચ્છ માનવ છુ હુ વળી અધીશ્વર કયાથી ? શ્રીરામેશ્વર ભગવાનજ સર્વના અધીશ્વર છે તેમની ઇચ્છાથીજ ચરાચર જગત ચાલી રહ્યુ છે" ધર્મરાજાને રામેશ્વર દેવ ઉપર અપૂર્વ શ્રદ્ધા હતી તેઓ તેમને દરેક સારા સારા પદાર્થોનો ભોગ ધરાવતા હતા

આમ છતા પણ ધર્મરાજાના મનને તૃપ્તિ થતી નહિ તેઓ સર્વદા એમજ ધાર્યા કરતા કે,"મારાથી રામેશ્વર ભગવાનની જોઇએ તેવી સેવા થતી નથી" ધર્મરાજા દિવસમા દશવાર રામેશ્વર દેવના દર્શને જઇ દડવત્ પ્રણામ કરીને પ્રાર્થના કરતા તેમની અતિ નમ્ર પ્રાર્થના અને સ્તુતિપાઠ વગેરે નાસ્તિકના અતરમા પણ ભક્તિ ઉત્પન્ન કરે તેવા હતા જ્યારે પોતાને કોઇ પણ કાર્ય કરવુ

હોય, ત્યારે તેઓ પોતાના મનવડે પોતાના ઈષ્ટદેવને અતિ વિનીત ભાવે જણાવતા, અને જ્યારે એમની અનુમતિ મળતી– તેમના તરફથી તે કાર્ય કરવાની પ્રેરણા થતી, ત્યારેજ તેઓ તે કાર્ય કરતા હતા મહારાજા પોતાને માથે કાંઇ પણ વહોરી લેતા નહિ, રામેશ્વરજ તેમનુ સર્વસ્વ હતા

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ વીત્યા બાદ એક સમયે જુદા જુદા સપ્રદાયના બે હજાર યાત્રાળુ સન્યાસીઓ અનેક તીર્થોમા ભ્રમણ કરતા કરતા રામેશ્વર ક્ષેત્રમા આવી પહેચ્યા. આ સઘના-જમાતના આવાગમનના સમાચાર મળતા ધર્મરાજા પોતે તેમની પાસે ગયા અને દડવત્ પ્રણામ કરીને તથા તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે ભોજનનો બદોબસ્ત કરીને વિનયપૂર્વક વિદાય લઇને પોતાને મહેલ આવ્યા સન્યાસિવૃદ પણ મહારાજાના નમ્ર વ્યવહારથી પ્રસન્ન થઇ તેમને અનેક આશીર્વાદો આપવા લાગ્યું

મહારાજાના ગયા પછી સન્યાસીઓ સ્નાન, પૂજા, પાઠ વગેરેથી પરવારીને પ્રભુના નામનું કીર્તન કરતા કરતા શ્રીરામેશ્વર ભગવાનના દર્શન કરવાને ગયા તેમના તે બે હજાર કઠના નામ ધ્વનિથી ગગનમડળ ગાજી ઉઠયુ સઘળા મદિરમા પેઠા દરેકને દર્શન કરવાની એટલી બધી પ્રબલ ઇચ્છા હતી કે, કોઇ એક ક્ષણનો પણ વિલબ કરવાને રાજી નહોતુ, તેથી સઘળાએ દેવમદિરમા એકીસાથે પ્રવેશ કર્યો ઘણી ભીડ થવાથી માણસો માહોમાહી ભીડાવા લાગ્યા મદિરના રક્ષકોએ શાન્તિ ફેલાવવાને અને વારાફરતી દર્શન કરાવવાને બહુ પ્રયત્ન કર્યા,પરતુ તે સઘળા વ્યર્થ ગયા અનેક નદ–નદી, ગિરિ–સકટ અને અરણ્યો ઓળગીને તથા આહાર, નિદ્રા, ટાઢ–તડકો વેઠીને આવેલા લોકો એવું કષ્ટ વેઠીને પણ દર્શન કરવાને અધીરા કેમ ન થાય? સઘળા વ્યાકુળ ચિત્તે મદિરમા ધસે છે બિચારા રક્ષકોનુ કહ્યુ કોણ સાભળે? મદિરમા બહુજ ગીરદી થઇ ગઇ હવે પ્રહરીઓ શું કરે? તેમણે લોકોને ચેતવવાને માટે પોતાના કોયડાઓ ઉચા કર્યા, પરતુ તેને પણ કોઇએ ગણકાર્યું નહિ દરેક શ્રીમહાપ્રભુનાં દર્શન કરવાને ઉત્સુક થઇ રહ્યા છે, તેથી કોઇએ પણ તે ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહિ આખરે પ્રહરીઓએ પોતપોતાના કોયડાઓનો ઉપયોગ કરવા માડયો, પરતુ તે પણ વ્યર્થ ગયો હવે ચારે તરફ પ્રહરીઓ તરફથી કોયડાઓનો છૂટથી ઉપયોગ

થવા માડયો, પણ તેથી કાઇ વળ્યું નહિ પ્રહરીઓના મારને પણ કોઇ ગણકારતા નથી, એટલામા દૈવયોગે એક વૃદ્ધ સન્યાસી પ્રહરીના ફટકાનો ભોગ થઇ પડયા તેમની જર્જરિત કાયા ઉપર પ્રહરીના બે-ચાર ફટકા પડવાથી તેઓ એકદમ બેશુદ્ધ થઇ ગયા અને ધબ લઇને મદિરમાજ પડી ગયા અચાનક આવો બનાવ બનવાથી સર્વત્ર હાહાકાર વર્તી ગયો ક્ષણવાર માટે સર્વત્ર શાતિ ફેલાઇ ગઈ અને દરેકના હૃદયમા ઉદાસીનતા છવાઇ ગઇ બીજા સન્યાસીઓ પેલા મૃતસન્યાસીને બહાર લઇ આવ્યા અને તેને દ્વારની પાસે શયન કરાવી આસપાસ વીટાઇને બેઠા ત્યારપછી સઘળા ઉચ્ચ કઠે રામનામની ઘોષણા કરતા રામેશ્વર ભગવાનને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા કે-"હે પ્રભુ! તમે ભકતના કલ્પતરુ, શરણાગતના રક્ષક અને અનાથના નાથ છો, છતા હે પ્રભુ! આ શુ થયુ ? અમારામાથી એકનો પણ જીવ શામાટે જાય ? અરે, જ્યારે અમે આપનેજ શરણે આવ્યા છીએ, તો પછી અમારો વાળ પણ વાકો કેમ થઇ શકે ? હે પ્રભુ! જો તમે એનો વિચાર નહિ કરો તો અમે પણ અમારા પ્રાણ વિસર્જન કરીશુ"

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને સમસ્ત સન્યાસીઓ તદ્ગત ચિત્તે બેસી રહ્યા સર્વાન્તર્યામી ભગવાન તેમનો નિશ્ચય જાણી ગયા ભકતની વેદના તેઓ એક ક્ષણ પણ સહન કરી શકયા નહિ, તેથી તે લીલામય પ્રભુએ એક નવીન લીલા વિસ્તારી સઘળાના જોતજોતામા મદિરના દરવાજા બધ થઇ ગયા હવે તેમા એક મક્ષિકા પણ સચરી શકે એમ નહોતુ શ્રીપ્રભુની સમયોચિત સેવા-પૂજા સઘળુ બધ થઇ ગયું સેવકો પણ થર થર કપવા લાગ્યા તેઓ પણ મદિરમા રહી શકયા નહિ, સઘળા ભયભીત થઇ ગયા અને એકઠા થઇને મહારાજાની પાસે જઈ પહોચ્યા

સેવકોની આવી સ્થિતિ જોઇને મહારાજા પણ વ્યાકુળ થઈ ગયા તેમણે તેજ વખતે મદિર તરફ ચાલવા માડયુ અહા! આખમાથી દડદડ અશ્રુ વહ્યા જાય છે, પિછોડી ધૂળમા રગદોળાય છે, કેડનું વસ્ત્ર પણ ખસી ગયુ છે,પરતુ તે કશા તરફ મહારાજાનુ ધ્યાન નથી તેઓ મદિરમા આવી પહોચ્યા અને આમતેમ ફરીને સકળ વ્યાપાર જોઈ લીધો ત્યારપછી દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખીને તેઓ મનમા ને મનમાજ કહેવા લાગ્યા કે-"હાય, હાય! આ શુ થયુ ? આજે રામેશ્વર ભગવાન મારી ઉપર ગુસ્સે થયા છે"

ધર્મરાજા હવે પાછા પોતાને મહેલે ગયા નહિ તેઓ તેજ સ્થળે એક દર્ભાસન પાથરીને સૂઈ ગયા સૂતા સૂતા તેઓ મનમા ને મનમા પ્રાણનાથને કહેવા લાગ્યા કે –"હે વિશ્વેશ્વર ! મે આપનો શો અપરાધ કર્યો છે? જે કાંઇ હોય તે કહી દો, નહિ તો મારો પણ પ્રાણ લો જો નહિ બોલો તો આ મારૂ છેલ્લુ શયન છે" આ પ્રમાણે કહીને મહારાજા ત્યાંજ પડી રહ્યા ભાવગ્રાહી ભગવાનને તો ક્યા કશુ અજ્ઞાત હતુ ! તેમણે સ્વપ્નમાર્ગે આવીને મહારાજાને કહ્યુ કે –"હે રાજન્ ! રાજ્યને લગતા સર્વ કામોની તપાસ રાખવી એ દરેક રાજાનુ કર્તવ્ય છે, પરંતુ તુ તો તે પ્રમાણે કરતો નથી આ વૈષ્ણવ સન્યાસી મારા દર્શન કરવાને આવ્યા હતો તેને તારા સેવકોએ મારી સન્મુખ મારી નાખ્યો છે, એ વાક કોનો ? જો તારી દેખરેખ હોય તો આવુ બનેજ નહિ ઠીક છે, બનનાર બની ગયુ છે હવે તારે એનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવુ હોય તો મારી સન્મુખ એક શૂળી ઉભી કર અને તારા પુત્રને વસ્ત્રાભૂષણથી શણગારીને તેના ઉપર ચઢાવી દે "

આ પ્રમાણે કહીને રામેશ્વર ભગવાન અંતર્હિત થઇ ગયા નૃપતિ પણ સ્વપ્નમાથી જાગૃત થઇને પોતાના મહેલ તરફ ગયો અને અંતઃપુરમા પ્રવેશ કરીને પોતાની પત્નીને સર્વ વાત નિવેદન કરી રાજમહિષી રામેશ્વરભગવાનની આજ્ઞા સાભળતાજ માથુ કૂટવા લાગ્યા અને ઉચ્ચસ્વરે ક્રંદન કરતે કરતે છેવટે મૂર્ચ્છિત થઇને ધરણી ઉપર ઢળી પડયા થોડીવાર પછી તેઓ શુદ્ધમા આવ્યા અને અતિ નમ્ર વચને મહારાજાને પગે પડીને કહેવા લાગ્યા –' મહારાજ ! મારે કાંઇ સાત પાચ પુત્રો નથી, કેવળ એકજ પુત્ર છે તેને યમરાજાના હાથમા કેવી રીતે સોપાય ? રાજ્યભોગ મારે જોઇતા નથી મારા પુત્ર રામેશ્વરને લઇને વને વન ફરવાને પણ હુ તૈયાર છુ તેને લીધે કદિ ભૂખે મરવુ પડે તો તે માટે પણ મને વાંધો નથી હુ મારા પુત્ર-માટે મરવાને પણ રાજી છુ, પરંતુ મારા કાળજાની કોર અને આંધળાની આખને કદિપણ શૂળીએ ચઢવા દઇશ નહિ મહારાજ ! મને ક્ષમા કરો, એ વાત કદિ પણ બનવાની નથી "

મહારાણીની વિલાપવાણી શ્રવણ કરીને મહારાજા પણ સ્તબ્ધ થઇ ગયા તેમને પણ કાંઇ સૂઝ પડી નહિ સ્નેહમયી જનનીના સ્નેહમય ખોળામાથી તેનુ સર્વસ્વ ધન ખુચવી લેવુ એ કાંઇ હાંશીખેલની વાત નથી, પરંતુ આજે પોતાના ઇષ્ટદેવની એવીજ

કઠોર આજ્ઞા થઇ હતી એક તરફ સંસારનું સ્નેહમય આકર્ષણ અને બીજી તરફ ઇષ્ટ દેવતાની આજ્ઞા ! એ પ્રમાણે ધર્મરાજા બન્ને તરફથી સંકડાઇ ગયા હતા તેઓ વિષમ સંકટમાં આવી પડયા હતા આ વખતે દૈવયોગે તેમની ભગિની તેના સાસરેથી પોતાના પુત્ર સાથે આવી પહોંચી તે પણ સાક્ષાત્ દયાનીજ મૂર્તિ હતી રાજા-રાણીની અવસ્થા જોઇને તેનાથી ધૈર્ય રાખી શકાયું નહિ. તેણે વ્યાકુળતાથી કારણ પૂછયું પોતાની બહેનના વચન સાંભળતાજ મહારાજાએ તેને અથથી ઇતિ સુધી સઘળી વિગત કહી સંભળાવી કહેતા કહેતા તેમની આંખોમાંથી દડ દડ અશ્રુ વહેવા લાગ્યા તેમના મુખમાંથી બીજી કોઇ પણ વાત નીકળતી નથી, ફક્ત વાર વાર એટલુંજ કહ્યા કરે છે કે –" મારા એકના એક પુત્રને હું કેવી રીતે કાળના મુખમાં મૂકી શકું ? તેના મરણ પછી આ દેહ પણ કેમ ટકી શકશે ?"

મહારાજના ભાગની બહુજ બુદ્ધિમતી હતા ભગવાન ઉપર તેમને અચળ શ્રદ્ધા હતી તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યાઃ-" અરે, આમાં બીજું કાંઇ નથી એ તો કેવળ લીલામય રામેશ્વર દેવની લીલાજ છે ભગવાને પોતાના ભકતની ભક્તિ દૃઢ કરવા સારૂજ આ ખેલ રચ્યો છે સંન્યાસીને પણ તેમણે આણ્યા છે, પ્રહરીઓના હાથમાં કોયડા આપીને પ્રહાર પણ તેમણેજ કરાવ્યો છે અને ઉકત સંન્યાસી મહારાજને પણ તેમણેજ મારી નાખ્યા છે ત્યારપછી મંદિરના દરવાજા બંધ કરી પોતાના ભકત મહારાજા ધર્મરાજાને કાંઇ પણ સાંસારિક આસક્તિ અને સ્ત્રીપુત્રાદિક ઉપરની મમતા હોય તો તે ટાળવા માટેજ આ ઘાટ રચ્યો છે મહારાજાને રામેશ્વર ભગવાન ઉપર શ્રદ્ધા તો છેજ, તેથી તેઓ કદિ પણ તેમનું અનિષ્ટ કરવાના નથી તેમના વિનાશની લેશ માત્ર પણ આશંકા કરવાની નથી હવે જોઇએ છીએ કે, ભગવાન પોતાનો ભાવ કેવી રીતે ભજવે છે ? " આ પ્રમાણે પોતાના મન સાથે નિશ્ચય કરીને તેમણે મહારાજને કહ્યું –"મહારાજ ! આમ અધીરા થવાથી કાંઇ વળવાનું નથી એકવાર મારી વાત સાંભળી લ્યો અને પછી તે ઉપર બરોબર વિચાર કરો ભાઇ ! આપણે રામેશ્વર ભગવાનની કૃપાથીજ આ વિષય-વૈભવ ભોગવીએ છીએ અને તેની આજ્ઞા મસ્તકે ધારણ કરીને રાજ્ય કારભાર કરીએ છીએ, તો હવે તેમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કેમજ

થાય? એમની આજ્ઞામા જે કાંઇ રહસ્ય સમાયલુ હશે, તે આપણે સામાન્ય માણસો કેવી રીતે જાણી શકીએ? વળી તેમની આજ્ઞાનું ઉલ્લઘન કરવામા લાભ પણ શો છે? પુત્ર શાને માટે છે? અવશ્ય તમારે એમ કહેવુજ પડશે કે તે પણ આત્મસુખને માટે–પોતાનાજ સુખને માટે છે દેવતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લઘન કરીને આપણે તે આત્માની કદિ પણ રક્ષા કરી શકીશુ? નહિ, નહિ, કદિ નહિ, તો પછી નકામા હાય વરાળ કરવાથી શો લાભ! મહારાજ! જો આપ હશો તો ઘણાએ પુત્રો થશે, પરતુ એક પુત્રની રક્ષા કરવાને સર્વનો વિનાશ થવા દેવો એ બુદ્ધિમાનનું કર્તવ્ય નથી વળી પુત્ર પણ કાંઇ હમેશા અમર રહેતો નથી માતાપિતા વર્તમાન હોવા છતા પણ અનેક પુત્રો તેમનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યા જાય છે, તો તમે સમજુ થઇને આ સમયે આ નશ્વર રામેશ્વર–પુત્રની મમતાથી અવિનશ્વર રામેશ્વર–દેવની શા-માટે અવગણના કરો છો?"

ભગિનીએ આ પ્રમાણે મહારાજને ઘણુ ઘણુ સમજાવ્યા, પરતુ મોહનો મહિમા મોટો છે મહારાજને કોઇ પણ રીતે આશ્વાસન મળ્યુ નહિ તેઓ અશ્રુપૂર્ણ નયને ભગિની સામુ જોઇ રહ્યા મે ઢેથી એક શબ્દ પણ બોલી શકયા નહિ ઉપલા વચનો સાભળીને તે મૂર્ચ્છિત થઇ ગયા અને પૃથ્વી ઉપર પડયા

એજ સમયે ભગિનીના હૃદયમા ભકિતનું એટલુ બધુ પ્રાબલ્ય ફૂટી નીકળ્યુ કે, તેમનું સમગ્ર શરીર આવેશપૂર્ણ થઇ ગયું, ઓઢેલુ વસ્ત્ર સરી પડયુ અને તેનુ પણ તેમને ભાન રહ્યુ નહિ ત્યારપછી તેઓ એકાએક વધારે ઉશ્કેરાઇ જઇને મહારાજને ઉદ્દેશીને ઉચ્ચ સ્વરે બોલી ઉઠયા –"મહારાજ! આ સસારમા શુ પુત્ર આવો મોટો છે? શુ રામેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા કરતા તમને તમારો પુત્ર વધારે વહાલો લાગે છે? ભલે, ભલે, તમારો પુત્ર શતાયુ થાઓ તેને શૂળીએ ચઢાવવાનું પ્રયોજન નથી આ લો, મહારાજ! મારા એકના એક પુત્ર ગૌરચદ્રને ગ્રહણ કરો અને તેને શૂળી ઉપર ચઢાવી દો જાઓ, જાઓ, મહારાજ! દેવતાની આજ્ઞાનુ સત્વર પ્રતિપાલન કરો અને રાજ્યનું તેમજ તમારૂ પોતાનું કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરી લો જાઓ, જાઓ મહારાજ! આજે હુ તમને મારૂ આ સર્વસ્વ સમર્પણ કરૂ છુ"

અહા! જેવી માતા તેવોજ પુત્ર! ઉમરે નાનો હોવા છતા

પણ જનનીની સુશિક્ષાના પ્રભાવથી તેને દિવ્ય જ્ઞાન મળેલુ હતુ તે પોતાની માતાની આજ્ઞા સાભળતાજ હર્ષથી પ્રફુલ્લમુખે બોલી ઉઠયો –"અહા! હુ કેવો ભાગ્યશાળી કે, મારો દેહ પ્રભુની આજ્ઞા પાળવામા વપરાશે? " આ મર્ત્ય-ભૂમિમા જન્મ ધારણ કરીને દરેકને વહેલુ કે મોડુ મરવાનુ તો છેજ, તો પછી આવા મરણે મરવુ એ તો મોટા ભાગ્યની વાત છે

મામા! તમે હવે બિલકુલ વિલબ કરો નહિ, મને લઇ જાઓ અને પ્રભુની સન્મુખ શૂળીએ ચઢાવી દો "

પુત્રની વાત સાભળીને તેની માતાના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેણે એકદમ ધસી જઇ પુત્રને આલિગન કરી ચુબન કર્યું મહારાજા પણ આ અલૌકિક ઘટના જોઇને વિસ્મય-સાગરમા ડૂબી ગયા, કૃતજ્ઞતાથી તેમનુ હૃદય ભરાઇ ગયુ, પરતુ તેને પ્રકાશિત રીતે પ્રદર્શિત ન કરી શકવાથી તેઓ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા -"વત્સ! તને અને તારી માતાને ધન્ય છે, તેજ મારો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તેજ મારા વશની રક્ષા કરી છે, બીજાને માટે પોતાનો જીવ આપવો એ કાઇ જેવી તેવી વાત નથી આ સવાદ જરૂર તે દીનદયાળના દરબારમા પહોચવાનાજ હે વત્સ! તુ મારા કુળનો નિષ્કલક ચદ્ર છે તુજ મારો પ્રકૃત પુત્ર છે "

ધર્મરાજા આ વખતે લીલામય ભગવાન રામેશ્વર દેવની લીલાનો વિચાર કરતા કરતા ક્ષણવાર વિહ્વળ થઇ ગયા તેઓ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા –' પ્રભુ! તુચ્છ પાર્થિવ સ્વાર્થ-થીજ આ સસાર ભરેલો છે એ સ્વાર્થમા ડૂબી જઇનેજ જીવ તમને ભૂલી જાય છે જ્યાસુધી સ્વાર્થરૂપ મદિરાની કેફ ઉતરતી નથી, ત્યાસુધી તમારી કૃપા થતી નથી એક નાના બાળક જ્યારે અત્યારથીજ સ્વાર્થને આ પ્રમાણે લાત મારવાને શક્તિમાન થયો છે, તો તેની ઉપર જરૂર તારી કરુણા હોવીજ જોઇએ હે પ્રભુ! એવા સ્વાર્થત્યાગીના વિજયપતાકા દેશે દેશમા ઉરાડવા માટેજ તમે આ લીલા રચી છે ભલે તેમજ થવા દો હે પ્રભુ! હુ તો તમારૂ એક રમકડુ છુ, તમે જેમ રમાડો તેમ રમુ છુ હે પ્રભુ! હવે આપનુ ધ્યાન પહોચે તેમ કરજો, પરતુ આવા સ્વાર્થત્યાગી બાળકને કાઇ પણ ઇજા થશે તો તમારૂજ નામ જગતમા કલકિત થશે " આ પ્રમાણે પોતાના મનમા શ્રી રામેશ્વર ભગવાનને ઉદ્દેશીને કેટલીક વાર આ પ્રમાણે બોલ્યા પછી

મહારાજાએ પોતાના ભાણેજને નાના પ્રકારના અલંકાર સજાવ્યા

દિવ્ય મનોહર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઇને ગૌરચંદ્રે મૃદુ-મધુર હાસ્ય કરતા કરતા રામેશ્વર ભગવાનના શ્રીમંદિર તરફ ચાલવા માંડયું એક તો તેની ગૌર કાંતિ અને તે ઉપર રત્નાલંકાર-ની શોભા તથા સર્વોપરિ પવિત્રતાના વિમળ પ્રકાશની એકત્ર દિવ્ય પ્રભાથી પ્રભાકર પણ નિસ્તેજ થઇ ગયા

શ્રીગૌરચંદ્ર પોતાના જોડેલા હસ્તો મસ્તકે મૂકીને ચાલે છે અને પોતાના મનમાં શ્રીરામેશ્વર ભગવાનના અને તમની સમક્ષ દેહ યાગ કરવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થવાથી પોતાના પરમ સદ્ભાગ્ય-નાજ વિચારો કરે છે તથા ઉચ્ચસ્વરે શ્રીહરિનું સંકીર્તન કરે છે

મોટા વરની વાત એટલે જોતજોતામાં સઘળે પ્રસરી ગઇ "રામેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાથી મહારાજા આજે પોતાના ભાણેજને શૂળીએ ચઢાવે છે" એમ જ્યાં ત્યાં સંભળાવા લાગ્યું લોકોના ટોળેટોળા ગૌરચંદ્રની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા ગૌરચંદ્ર જઇને શ્રીમંદિરમાં ઉભો રહ્યો મહારાજા પણ પોતાના માણસો સહિત આવી પહોચ્યા તેમના આદેશથી તેજ સમયે એક શૂળી તૈયાર કરવામાં આવી દરેકના મુખમાથી રામનામની ઘોષણા નીકળવા લાગી મહારાજા પણ કૃતાંજલિપૂર્વક શ્રીરામેશ્વર ભગ-વાનની સ્તુતિ કરતા કહેવા લાગ્યા કે –" હે પ્રભુ! તમારી ગતિ ન્યારી છે હે રઘુનાથ! હું આપનેજ શરણે છું તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે હું આ બાળકને શૂળીએ ચઢાવી તમારી પૂજા કરૂં છું હે પ્રભુ! તે હવે ગ્રહણ કરો મારે માત્ર એકજ પુત્ર હોવાથી તેને બદલે મારા ભાણેજને લાવ્યો છું હે દીનદયાળ! વળી આ કામ પણ મારી બહેનની ઇચ્છાથીજ કર્યું છે, છતાં તેમાં મારો કાંઇ અપરાધ થયો હોય તો ક્ષમા કરો પ્રભુ, ક્ષમા કરો" એ પ્રમાણે કહીને મહારાજા તે નિર્ભય અને પ્રફુલ્લ મુખવાળા બાળકને લઇને શૂળીની પાસે ગયા ચારે દિશાઓમાથી વિવિધ વાદ્યો વાગી ઉઠયાં કોમળ હૃદયની રમણીઓ ઉચ્ચસ્વરે રડવા લાગી તેમને આક્રંદ-રુદન કરતા જોઇને ગૌરચંદ્ર કહેવા લાગ્યો કે –"હે બહેનો! તમે શામાટે રડો છો? આક્રંદ કરવાનું કાંઇપણ કારણ નથી તમે સઘળા તે નારાયણ ભગવાનનુંજ સ્મરણ કરો આ બધી એનીજ લીલા છે મારા જેવા અધમનો ઉદ્ધાર કરવાનેજ તેમણે આ ખેલ રચ્યો છે, માટે હે બહેનો! તમે રડશો નહિ–રડશો નહિ"

ગૌરચંદ્ર હસતા હસતા આ પ્રમાણે કહીને તથા જયરામ જય રામના રવનાદથી દશે દિશાઓને પ્રતિધ્વનિત કરીને પોતાની મેળે શૂળી ઉપર જઈને બેઠો આજે તેના આનંદનો પાર નથી પતિવ્રતા સતીને પોતાના પતિ પાછળ સતી થતા જેટલો હર્ષ થાય, તેટલોજ હર્ષ આજે ગૌરચંદ્રને રામેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન કરવાને માટે શૂળીએ ચઢતા થાય છે જોતજોતામા ગૌર-ચંદ્રનું શરીર શૂળીથી છેદાવા માડયુ અને ધીમે ધીમે છેક કટિ-પર્યંત વિંધાઈ ગયુ, પરંતુ તેના મુખમાથી નીકળતા "રામનામ" શબ્દો ક્ષણ પણ બંધ પડયા નહિ અહા! કેવી ઈશ્વરભક્તિ! કેવો દૈવી પ્રેમ! એ પ્રેમને પ્રતાપેજ ગૌરચંદ્ર આત્મભોગ આપીને પોતાને અમર કરી ગયો છે

આ હૃદયભેદક દૃશ્ય જોઈને મહારાજા બહુજ આકુળવ્યાકુળ થઇ ગયા, તેમની આંખોમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી, જોત-જોતામા ગૌરચંદ્રની વાચા પણ બંધ થઈ ગઇ, સઘળે હાહાકાર વર્તી રહ્યો સવના મુખમાથી "હાય,હાય" વગેરે અશુભ શબ્દોજ સંભળાવા લાગ્યા થોડીવારે સઘળા લોકો એક-બીજા સાથે વાતો કરતા કરતા ચાલ્યા ગયા મહારાજા પણ પોતાને મહેલ ચાલ્યા ગયા

મધ્યરાત્રિનો સમય છે સર્વત્ર ઘોર અંધકાર છવાઇ રહ્યો છે નગરમા તેમજ બહાર સઘળા નિદ્રાદેવીના ખોળામા નિઃશંકપણે પોઢી ગયા છે,એવે સમયે સર્વાંતર્યામી ભગવાને ગૌરચંદ્રના દેહને શૂળી ઉપરથી નીચે ઉતાર્યો અને તેને સ્નેહપૂર્વક પોતાના ખોળામા લઇને કહેવા લાગ્યા -"ગૌરચંદ્ર! વત્સ! ઉઠ, બેઠો થા બેઠો થા જો, હુ આવ્યો છુ "

ગૌરચંદ્રના મૃતશરીરમા પ્રાણનો સંચાર થયો અને સઘળી વ્યથા દૂર થઇ ગઇ ગૌરચંદ્રને તો જાણે સુકોમળ શય્યા ઉપર શયન કર્યું હોય અને કોઈ મધુર સંગીત સાભળતા સાભળતા ઘેનમા પડી ગયા પછી તેમાથી જાગૃત થતો હોય, એમ લાગ્યુ તે એકદમ ઉઠીને બેઠો થયો અને આમતેમ જોયુ તો ધનુર્બાણ-ધારી રઘુવંશશિરોમણિ સાક્ષાત્ શ્રી રામચંદ્રજીને પોતાની પાસે બેઠેલા જોયા તેમને જોતાજ તે એકદમ હર્ષમા આવી ગયો અને વારવાર પ્રણામ કરીને નમ્ર વચને કહેવા લાગ્યો -"ભકતવત્સલ! અહા પ્રભુ! તમારી બલિહારી છે અહા! કયા આપ ત્રિલોકીનાથ

અને ક્યા હું મહાપાતકી માનવ ! હે પ્રભુ ! જો તમારામા આટલી બધી દયા ન હોય તો તમને દયામય ધારીને કોણ તમારે શરણે આવત ? ધન્ય છે પ્રભુ ! તમારા ભકતવાત્સલ્યને ધન્ય છે'

ભગવાન ભકતની વિનમ્ર વાણીથી અધિક પ્રસન્ન થયા અને સ્વહસ્તે ગૌરચંદ્રને મસ્તકે શિરપેચ બાંધીને બોલ્યા –" ભકત ! જા, આજથી તુ આ રાજ્યનો અધિકારી થયો છે તારૂ ચિત્ત–મન–પ્રાણ સંપૂર્ણ રીતે મને અર્પણ કરેલા હોવાથી હવે તારે લેશમાત્ર પણ બીવાનું નથી જા,તારૂ સમસ્ત જીવન પરમ સુખમા વ્યતીત થશે "

ગૌરચંદ્રે બે હાથ જોડી નમ્ર ભાવે કહ્યુ –" હે પ્રભુ ! આપની કરુણાનો પાર નથી આપના ચરણકમળથી બીજુ શુ વધારે છે ? મારે તુચ્છ રાજ્યપદ જોઇતું નથી, તમારા ચરણનો ત્યાગ કરી, વિષય–રસમા ડૂબી મરવાની ઇચ્છા નથી ' ગૌરચંદ્ર આ પ્રમાણે પૂરેપૂરૂ બોલ્યો ન બોલ્યો એટલામા તો ભગવાન હસતા હસતા અંતર્ધાન થઈ ગયા ભગવાનનું હાસ્ય એ કાઇ જેવુ તેવુ હાસ્ય નહોતુ તેમના તે હાસ્યમા અલૌકિક શકિત હતી એ શકિતના પ્રભાવથી ગૌરચંદ્ર એક પૂતળાની માફક સ્તબ્ધ થઈ ગયો અને પોતે જે સ્થાન ઉપર ઉભો હતો ત્યાથી એક ડગ પણ ખસી શકયો નહિ તેના શરીરમા તે વખતે એક અપૂર્વ પ્રભા ફૂટી નીકળી તેના તેજથી તે સ્થાન પણ પ્રકાશિત થઇ ગયું આ તરફ ભગવાને પેલા મૃતસંન્યાસી ઉપર કૃપાદૃષ્ટિ કરી, એટલે તે સંન્યાસી પણ તેજ ક્ષણે ચૈતન્ય પામીને'જયરામ જયરામ' કરતો બેઠો થઈ ગયો અને તે જોતાજ સઘળુ સંન્યાસિવૃંદ પણ પરમ આનંદિત થયુ અને ઈશ્વરનો ઉપકાર માની " જયરામ જયહરિ" વગેરે શબ્દોથી દશે દિશાઓ ગજાવી મૂકી ભકતવત્સલ ભગવાનને અસંખ્ય ધન્યવાદ આપીને તેઓ સર્વ પોતાના ઇચ્છિત સ્થળે ચાલ્યા ગયા,

આ તરફ મહારાજાએ મહેલમા પગ મૂકયો કે તરતજ તેમને જોઇને સઘળા આર્તનાદ કરવા લાગ્યા મહારાજાને એકલા પાછા ફરેલા જોઈને તેઓ ગૌરચંદ્રને અને તેના ગુણને સંભારીને અશ્રુ-વિસર્જન કરવા લાગ્યા તે દિવસે કોઇએ પણ ખાધુ નહિ, મહારાજાની વ્યાકુળતાનો તો પારજ ન હતો તેઓ એ ને એજ વિચારમા નિદ્રાવશ થઈ ગયા, એટલે ભગવાને તેમને સ્વપ્નદ્વારા આજ્ઞા કરી કે.–"હે ધર્મરાજ ! ગૌરચંદ્રને માટે લેશમાત્ર પણ શોક

કરીશ નહિ, તે જીવતો છે તુ સત્વર જઇને તને લઇ આવ અને આ રાજ્યના રાજ્યપદે અભિષિકત કર આજથી તારા વ શનુ કોઇ પણ માણસ રાજ્યપદ ધારણ કરી શકશે નહિ અને કરવાનો વૃથા પ્રયત્ન કરશે તો તે નાશ પામશે તુ જા અને ગૌરચ દ્રને વાજતે-ગાજતે તેડી લાવીને રાજ્યસિ હાસન ઉપર બેસાડી દે તુ જઇશ એટલે તરતજ મારો બાધેલો શિરપેચ તારા જોવામા આવશે '

આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરીને ભગવાન અ તર્હિત થઇ ગયા મહારાજાને બહુજ આશ્ચર્ય થયું તેઓ મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા -"અરે ગૌરચ દ્ર તો મારા દેખતાજ શુ ગીએ ચઢી ગયો છે દયામય રામેશ્વર ભગવાને જો એને સજીવન કર્યો હોય, તો હવે મરણપર્ય ત હુ તેનો દાસ થઈને રહીશ" એમ કહીને નૃપતિ જયા આગળ ગૌરચ દ્ર હતો ત્યા આવી પહોચ્યો આવીને જુએ છે તો ગૌરચ દ્રના દિવ્ય તેજથી તે સ્થાન પ્રકાશિત થઇ રહ્યુ છે, તેના મસ્તક ઉપર તેજસ્વી શિરપેચ શોભી રહ્યો છે અને તે પદ્માસને બેસીને 'राम कृष्ण हरि' વગેરે ભગવાનના નામોનુ કીર્તન કરી રહ્યો છે આ વખતે તે ઇશ્વરભ કતમા એવો તો તલ્લીન થઈ ગયો છે કે તેને પોતાની આસપાસ શુ થાય છે તેનુ પણ ભાન નહોતુ તે તો એમજ જાણે છે કે, તે આ મર્ત્યલોકમા નહિ, પર તુ દિવ્ય—અમર-લોકમાજ બેઠો છે ગૌરચ દ્રને જોતાજ મહારાજાનું અ ત કરણ આન દથી ઉભરાઇ ગયું તે આન દમા તેમને તેમનુ પોતાનુ પણ ભાન રહ્યુ નહિ ત્યાર પછી થોડીવારે સાવધાન થઈને બોલ્યા -"ગૌરચ દ્ર ! ગૌરચ દ્ર ! અહા, તને ધન્ય છે અને તને જોઇ શકુ છુ તેથી મને પણ ધન્ય છે અહા ! પ્રભુ તમારી લીલા અપાર છે તે કોઇનાથી પણ કળાતી નથી તમેજ તમારા ભકતના ગૌરવની રક્ષા કરો છો પ્રભુ ! આપના સિવાય આવી કૃપા કોણ કરે ? આ મૃતશરીરમા જીવનનો સ ચાર તમારા સિવાય કોણ કરી શકે ? પ્રભુ ! દયાસિ ધો ! તમેજ તે કરી શકો એમ છો પ્રભુ ! તમારી ભકતવત્સલતાની બલિહારી છે "

મહારાજાએ આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા ગૌરચ દ્રની પાસે જઇને તેનો હાથ ઝાલ્યો ગૌરચ દ્રના શરીરનો સ્પર્શ કરતાજ મહારાજાના સઘળા રૂવાટા ઉભા થઈ ગયા અને તેમના અ ત કરણ મા એક અવર્ણનીય આન દનો અનુભવ થયો જાણે સ્વય ભગવાન નોજ સ્પર્શ થયો હોય તેમ ગૌરચ દ્રનો સ્પર્શ થતાજ મહારાજા

થોડીવાર અચેષ્ટ થઇ ગયા તે પછી જાગૃતિમાં આવતા તેમણે એકા એક ગૌરચંદ્રને પોતાના બન્ને હાથ વીંટાળી દીધા અને તેનુ મસ્તક સુંઘીને તથા મુખપર ચુંબન કરીને સ્નેહ તથા આદરપૂર્વક બોલવા લાગ્યા – 'ગૌરચંદ્ર ! ભાઈ ગૌરચંદ્ર ! ચાલ, ચાલ ઘેર ચાલ તને રાજ્યસિંહાસને બેસાડીને હું કૃતાર્થ થાઉં "

પરંતુ ગૌરચંદ્ર–અરે કોનો ગૌરચંદ્ર? અરે શું આ સમયે ગૌરચંદ્ર આ નશ્વર જગતની દરકાર રાખે છે કે ? મહારાજા ધર્મરાજ તેને બોલાવે છે, પરંતુ તે તો ભગવાનના ધ્યાનમાં લીન થઇ ગયો છે તેને તો મહારાજા પોતાની પાસે આવ્યા છે તેની ખબર પણ નથી તેની એવી સ્થિતિ જોઇને મહારાજાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ, પરંતુ હવે તેઓ એક ક્ષણનો પણ વિલંબ સહન કરી શકયા નહિ તેમણે ગૌરચંદ્રનો હાથ ઝાલીને તેને ખૂબ ઢંઢોળી જાગૃત કર્યો અને વાજતે–ગાજતે પોતાના મહેલમા લઈ જઈ મંત્રી, મિત્ર વગેરે સઘળાને બોલાવી શાસ્ત્રોકત વિધિપૂર્વક રાજ્યસિંહાસન ઉપર બેસાડી દીધો ત્યાર પછી સમસ્ત પ્રજાવર્ગને બોલાવીને તે સઘળાની સમક્ષ યથાવિધિ રાજદંડ અને રાજછત્ર આપીને કહ્યું કે –"ભાઇઓ ! આજથી ગૌરચંદ્ર તમારો રાજા થઇ ચૂકયો છે અને હું તેમની આજ્ઞામાં રહીશ, તો તમે પણ તેજ પ્રમાણે તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરજો અને જેવી રીતે મને ચાહો છો, મને જેવો આદર–સત્કાર આપો છો, તેવીજ રીતે ગૌરચંદ્રને પણ ગણજો અને તેનેજ પૂજજો "

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા ધર્મરાજાના હૃદયમાં આનંદ ઉભરાઈ આવ્યો પ્રજાવર્ગને આ પ્રમાણે કહી રહ્યા પછી તુરી ભેરી, મૃદંગ–મર્દલાદિ વિવિધ વાદ્યો વાગવા લાગ્યા ઘેરેઘેર મંગલકારી શંખનાદ થવા લાગ્યો ભાટ, ચારણ અને માગણ લોકોના સ્તુતિ–પાઠથી અને ગાયકોના ગાનથી સમસ્ત દેશ ઉત્સવમય થઇ ગયો અને નવીન મહારાજા ગૌરચંદ્રના–આત્મત્યાગના આદર્શરૂપ ગૌરચંદ્રના–ભગવાનના એકાંત ભકત શ્રી ગૌરચંદ્રના જય જયનાદથી દશે દિશાઓ ગાજી ઉઠી

१०-गोविंद दास

આ સસારમા આજે જે સારૂ લાગે છે,તેજ કાલે ગમતુ નથી એનુ કારણ તે પદાર્થનો સ્વભાવ કહેવો કે આપણા મનનો સ્વભાવ કહેવો ? વસ્તુત જે સારૂ હોય છે તે કદિપણ નરસુ થતુ નથી તે તો સર્વ કાળમા અને સર્વ સ્થિતિમા તેજ રૂપે રહે છે, પરતુ આ જગતનો કોઇપણ પદાર્થ એવો સદાને માટે શુભ હોતો નથી આવો વિચાર કરીને સત્ય વસ્તુની ઉપાસનામાટે ગોવિદ દાસ આજે પોતાના ગૃહ-સસારનો ત્યાગ કરીને બહાર નીકળી પડયા છે તેમની સસાર ઉપરની આસક્તિ જેમ પ્રવાહમા તણખલુ તણાઈ જાય તેમ તણાઇ ગઇ છે-નષ્ટ થઇ ગઇ છે ગોવિદ દાસનો જન્મ ઉત્તમ બ્રાહ્મણકુળમા થયો હતો તેમને એક પતિવ્રતા પત્ની, એક પુત્રી અને બે પુત્રો હતા વળી પોતે રાજાના કારભારી હતા ઘેર વાડી-વજીફા અને બગલાઓ પણ હતા, પરતુ તે સઘળા તેમનુ મનોરજન કરી શકયા નહિ આજે તેમણે એકાએક તે સર્વનો ત્યાગ કર્યો સસારમા હતા ત્યારે પણ તેઓ એવોજ વિચાર કર્યા કરતા કે.-" હાય, મારા જીવનને ધિક્કાર છે અરે, મે આટલા દિવસો વ્યર્થ ગુમાવ્યા ! આ સસારમા કોઇ કોઈનુ નથી જયાસુધી દેહમા સામર્થ્ય છે,જયાસુધી આપણામા ગુણ છે, જયાસુધી ધન-સપત્તિ હોય છે, ત્યાસુધીજ આદરમાન મળે છે,ત્યાસુધીજ સઘળા ભાવ પૂછે છે અને ઘરમા ત્યાસુધીજ આપણો અધિકાર રહે છે, પરતુ જયારે વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, જયારે અર્થોપાર્જન કરવાની શક્તિ જતી રહે છે, જયારે માણસોનુ મનોરજન કરવાની શકિત રહેતી નથી, જયારે આપણે કોઈનુ પાલનપોષણ કરવાને શકિતમાન રહેતા નથી, ત્યારે પછી કોઈ આપણો ભાવ પણ પૂછતુ નથી અરે,તે સમયે આપણા બધુબાધવો પણ આઘા ખસી જાય છે, સઘળા આપણને શત્રુવત

ગણે છે વળી બુદ્ધિ પણ બહેર મારી જાય છે અને કાંઇક કરવા જતા કાંઇક થઇ જાય છે આપણા દરેક કાર્ય ઉપર સઘળાની અપ્રીતિ થાય છે અને દરેક જણ આપણી મશ્કરી કરે છે અરે, વધારે તો શું, પરંતુ આપણે પોતે ઉપાર્જન કરેલુ હોય તે ધન પણ આપણા કામમા આવતુ નથી આપણને તેનો ઉપયોગ કરવાનો-વ્યય કરવાનો અધિકાર મળતો નથી હાય, કેવી અધમતા ! કેવી મૂર્ખતા ! સંસાર આવો દુખદાયક હોવા છતા પણ હજીસુધી હું તેમા ફસાઈ રહ્યો છુ હાય, આ અખિલ વિશ્વના સર્જનહારની અને પ્રાણિમાત્રના અન્નદાતાની ભક્તિ કરવાનો તો વિચાર સરખો પણ આ જગતની જ જાળ આડે આવતો નથી ! હાય, જે પ્રભુ કામધેનુની પેઠે સકળ જીવોની કામનાઓ પૂર્ણ કરે છે, જે આપણી જન્મ-મરણ અને સ્થિતિની વ્યવસ્થા કરે છે, તે ભાવગ્રાહી ભગવાનનું સ્મરણ કરવાનો મને વિચાર-સુદ્ધા આવતો નથી મારા આ પાપી જીવનને પુણ્યમય કરવા જેના સિવાય બીજુ કોઇપણ સમર્થ નથી, એવા અતિમધુર અને સદાય નૂતન તથા એકરસ એવા ભગવાનનુજ હવે તો ભજન કરૂ બસ, બસ, હવે હું આ સંસારમા પડી રહીશ નહિ, ઘરમા પણ રહીશ નહિ બસ, મારા આરાધ્ય દેવતા, અરે જે મને અનેક પ્રેરણાઓ અને અનુભવો આપીને પોતાની પાસે આવવાને બોલાવે છે, તેનેજ શરણે હવે તો જઈશ-તેની આજ્ઞાનુ પાલન કરીશ બસ, તેનીજ પાસે જઇશ અને તે આનંદકંદ નંદનંદનના પાદારવિંદનું સેવન કરી કૃતાર્થ થઈશ

આવા સાચા વિવેક-વૈરાગ્યપૂર્વક ઘરસંસારનો ત્યાગ કરવો, એ કાંઇ રમત વાત નથી ઘણા ઘણા વિચાર કરે છે, પરંતુ કોઈકજ તે પ્રમાણે કરી શકે છે અને કદિ ભાગ્યયોગે કોઇ એકાએક ત્યાગ કરી બેસે છે, તો તે નિભાવવો બહુ મુશ્કેલ થાય છે અંદરના ગ્યાસ-હવાનુ જોર ઓછુ થતાજ બલુન નીચે આવે છે, પરંતુ જ્યારે સંપૂર્ણ ગ્યાસ ભરેલો હોય છે, ત્યારે તો તે ઉંચુ ને ઉંચુ જ જાય છે આ કાર્ય પણ તેવુજ છે તેમા પણ ઇશ્વર અને તેની શક્તિમા વિશ્વાસની, વૈરાગ્યમા સંપૂર્ણ દૃઢતાની અને સર્વ ઇંદ્રિયોના સંયમની આવશ્યકતા છે

જીતેંદ્રિય ગોવિંદદાસમા આવી દૃઢતા અને ઈશ્વરપર વિશ્વાસ સંપૂર્ણ રીતે ઉપજ્યા છે અને તેથીજ તેમનુ વૈરાગ્ય એ ખરૂ વૈરાગ્ય

છે તથા તેથીજ ઘરનો ત્યાગ કરીને તેઓ પાછા ફર્યા નહિ ઘરનો ત્યાગ કર્યા પછીતેઓ અનેક તીર્થસ્થળોમા પરિભ્રમણ કરવા લાગ્યા

પ્રેમનો નિયમજ એવો છે કે, જેની ઉપર પ્રેમ લાગે છે, તેના પ્રત્યેક સ્થળો પણ મિષ્ટ-પ્રીતિકર લાગે છે જે ભગવાનને ચહાય છે, જે ભગવાનના ભકત હોય છે, તેઓ જે જે સ્થાન ભગવાનને પ્રિય લાગ્યા હોય છે, જે જે સ્થાનોમા ભગવાને લીલા કરેલી હોય છે, તે તે સ્થાનોમા પર્યટન કરે છે અને ભક્તિભાવથી તે સકળ સ્થાનો નિહાળીને આનદ પામે છે. "અહા! આજ તે ધીર-સમીર, આજ તે યમુના-પુલિન, આજ તે નિકુજ-કાનન, આજ તે રાસસ્થલી કે જે સ્થળોએ મારા પ્રભુ નિત્ય નવીન નવીન લીલા કરતા વિચરતા હતા અહા! કેવું મનોહર-કેવુ મિષ્ટ સ્થળ!" એમ વિચારીને પરમાર્થ ભિખારી ભગવદ્ભકતો તે તે તીર્થોમા વિચર્યા કરે છે અને ભકત-ભગવાનની મૂર્તિઓના દર્શન કરીને નિરતિશય આનદમા મસ્ત બની જાય છે, તથા લીલાના એ અનત સાગરરૂપ પ્રભુની વિચિત્ર લીલાઓ અને અપાર મહિમાનુ સ્મરણ-ચિતન કરતા પ્રભુના ધ્યાનમા મસ્ત થઈ જાય છે ગોવિદદાસ પણ તેટલા માટેજ તીર્થપર્યટન કરે છે

ઉચ્ચ સ્વરે 'હરિ હરિ' એમ બોલતા બોલતા તેઓ ચાલે છે તેમનો સ્વભાવ મમતા અને અહકારવિનાનો થઇ ગયો છે માન કે અપમાન તેમને સરખાજ છે દરેક જીવ-પ્રાણિ-પદાર્થ ઉપર તેઓ સમાન દષ્ટિ રાખે છે, તેમની દષ્ટિમા અમુક મોટો અને અમુક ક્ષુદ્ર એવો ભિન્નભાવ છેજ નહિ, પ્રાણ આનદથીજ પૂર્ણ છે, આહાર-નિદ્રાની પણ સ્પૃહા નથી, જે દિવસે જે મળે તેમાજ આનદ માને છે, કોઇ દિવસ ઉત્તમ પકવાન્ન અને વિવિધ શાકપાન મળે તોપણ ઠીક અને કોઇ દિવસ કદમૂળ ઉપર રહેવું પડે અથવા કોઈ દિવસ તદ્દન ભૂખ્યા રહેવુ પડે તો તેથી પણ તેઓ શોક કરતા નથી, તૃષા લાગે ત્યારે વાવ, કૂવો, નદી, નાળુ જે કાઇ આવે તેમાથી પાણી પી લે છે અને ન આવે તો તેના વગર પણ ચલાવી લે છે, તડકો અને વર્ષાદ પણ તેવીજ રીતે સહન કરતા હતા આ પ્રમાણે તીર્થયાત્રા કરતા કરતા તેમનુ શરીર ક્ષીણ અને મલિન થઇ ગયું જાણે કોઇ દુષ્કાળપીડિત કગાળ હોય તેવુ તેમનુ શરીર થઈ ગયું

હતું કદાચ કોઈ સ્થળે જાય તો તરતજ ત્યાંના માણસો બોલી ઉઠતા કે—"અરે દૂર, દૂર, મારો, મારો, આ ગાંડો અહીં ક્યાંથી ભરાઈ ગયો ! કાઢો, કાઢો એને" એ પ્રમાણે તેઓ જ્યાં જતા ત્યાંથી લોકો તેમને કાઢી મૂકતા હતા, પરંતુ ગોવિંદ દાસને તેથી લેશ પણ દુઃખ કે ક્ષોભ થતાં નહિ તેઓ પોતાના મન સાથે એમજ કહેતા કે—"અરે, એમાં એ લોકોનો શું દોષ? એ તો તેમના દ્વારા મારા કર્મોનુંજ ફળ મળે છે તે સારૂં હો વા માઠું હો, લાભદાયક હો વા નુકસાનકારક હો, પરંતુ તે મારે ભોગવવુંજ જોઈએ એને હું નહિ ભોગવું તો બીજું કોણ ભોગવશે ? એટલા માટે લોકોને શામાટે દોષ દેવો ? અને તેમની ઉપર ક્રોધ પણ શામાટે કરવો?"

ગોવિંદ દાસ આ પ્રમાણે અનુક્રમે ગયા, ગંગા, વારાણસી, પ્રયાગ, મથુરા, વૃંદાવન, કુરુક્ષેત્ર, અયોધ્યા, હરિદ્વાર, બદરિકાશ્રમ, દ્વારિકા, પ્રભાસ, શ્રીરંગક્ષેત્ર, સેતુબંધ રામેશ્વર વગેરે પવિત્ર-તીર્થોની યાત્રા કરી એક દિવસ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા—"બસ, હવે તો શ્રી લક્ષ્મણજીના દર્શન કરવા જવું છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે શ્રીલક્ષ્મણ-ક્ષેત્ર તરફ ચાલવા માંડ્યું.

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલતા ચાલતા તેઓ તે તીર્થની સીમાએ આવી પહોંચ્યા માર્ગ બહુજ દુર્ગમ, તદ્દન નિર્જન, હિંસક પ્રાણીઓથી પરિપૂર્ણ અને ગાઢ અરણ્યવાળો છે. ગોવિંદ દાસે એકલા—કોઈના પણ સંગાથવગર તે ગાઢ અરણ્યમાં પ્રવેશ કર્યો તે સમયે વર્ષાઋતુ બેસી ગઈ હતી ઝરમર ઝરમર વર્ષાદ વર્ષી રહ્યો છે માર્ગ કાદવકીચડવાળો અને લપસણો થઈ ગયો છે. ગોવિંદ દાસ પોતાના શક્તિહીન વૃદ્ધ શરીરનેલીધે ધીરે ધીરે ચાલ્યા જાય છે ઠોકરો વાગતાં વારવાર પડી જાય છે અને વળી પાછા ઉઠે છે, પરંતુ ચાલવાનું બંધ રાખતા નથી વૃષ્ટિથી તેમનું શરીર તદ્દન ભીંજાઈ ગયું છે અને વૃદ્ધાવસ્થાથી ક્ષીણ થયેલાં પ્રત્યેક અંગ થરથર ધ્રૂજે છે ઠંડીને લીધે દાંત પણ કકડે છે, જીભમાં બોલવાની પણ શક્તિ રહી નથી, છતાં પણ વૃદ્ધ ધીમે ધીમે ચાલે છે, પરંતુ આ પ્રમાણે પણ તેઓ હવે વધારે ચાલી શક્યા નહિ. ચાલતા ચાલતા તેઓ એક વૃક્ષનીચે પડી ગયા ઉઠવાનો બહુજ પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ ઉઠી શકાયું નહિ શરીર અશક્ત થવા

છતા તેમનુ મન અશક્ત થયુ નહોતુ તેનુ બળ તો પહેલાના જેવુંજ બલ્કે તેથી પણુ વધારે પ્રમાણુમાજ કાયમ હતું ગોવિદદાસ પોતાના મનરૂપી આસન ઉપર શ્રીપ્રભુના પાદપદ્મની સ્થાપના કરી મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યા –"હે ભગવન્! તમે કરુણુાના કનકગિરિ છો, તમેજ સકળ જીવના ગુરુ, જ્ઞાનદાતા, હિતસાધક અને માતાપિતા છો તમને હુ શું કહુ? ભલે,તમારી ઇચ્છાજ પૂર્ણુ થવા દો હે પ્રભુ! તમે અનત કોટિ બ્રહ્માડના નાથ છો તેથી તમારાથી કાઇપણુ અજાણ્યુ નથી પ્રભુ! તમે તેજ રઘુકુલતિલક શ્રીરામચદ્રજીના નાના ભાઇ છો તમારૂ તેજ કોટિ સૂર્ય કરતા પણુ સમુજ્જવલ છે તમારૂ રૂપ જોઇને કામદેવ પણુ નાસતો ફરે છે હે દીનદયાળ! આ જગતમા તમારી બરોબરી–તુલના કરે એવો કોઇપણુ છેજ નહિ હુ ખીનુ દુ ખ અને બીધેલા માણુસની ભીતિનો વિનાશ કરવાનેજ તમે બન્ને હાથમા ધનુર્બાણુ ધારણુ કરી રાખ્યા છે સાક્ષાત તમેજ તે અનત દેવ છો, તમારા રૂપ, ગુણુ વગેરેનો અત નથા,તમે અનત મૂર્તિ ધારણુ કરીને પ્રત્યેક જીવના અતરમા તેમજ બહાર બિરાજો છો અને તેથી તમે અતર્યામી કહેવાઇ સઘળાના અતઃકરણુની વાત જાણી શકો છો તો હવે તમને વળી નવું કરીને–ફરીથી શુ કહેવુ ? હે પ્રભુ! હુ તમારા અભય પાદપદ્મમા શરણુાગતતરીકે આવેલો છુ, માટે મારી રક્ષા કરો આ જીવન–ભિક્ષા કાંઇ જીવનને માટેજ નથી–જગતના તુચ્છ વિષયોનો ભોગ કરવાને માટે નથી, પરતુ હે દીનદયાળ! કેવળ તમારા શ્રીમુખના દર્શન કરવા માટેજ છે વધારે નહિ તો ફકત એકજવાર તમારા ચદ્રવદનના દર્શન કરાવી દો અને ત્યાર પછી તમને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરજો, પરતુ હે પ્રભુ! આપના દર્શન કરાવ્યા સિવાય મને મરણુને શરણુ થવા દેશો નહિ અરે, થોડોક દેવતા હોત, તોપણુ જરા તાપીને થોડુ ઘણુ દુ.ખ દૂર કરત, પરતુ તે પણુ આવા નિર્જન અરણ્યમા કયાથી લાવવો?"

ગોવિદદાસ વૃક્ષ નીચે સૂતા સૂતા આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે રામાનુજ ભગવાનથી તે કાઇ અજાણ્યુ હતુ નહિ ભક્તમા એક અપૂર્વ આકર્ષણુશક્તિ હોય છે અને તેશક્તિના પ્રભાવથી ભગવાન જ્યા હોય ત્યાથી આકર્ષાઇ–ઘસડાઇ આવે છે ગોવિદદાસનુ દુઃખ દૂર કરવા તેઓ એકદમ ઉઠયા અને એક ભીલનુ રૂપ ધારણુ કરી હાથમા બળતી મશાલ લઇને ગોવિદદાસ પાસે આવ્યા

અને કહેવા લાગ્યા –"અહા ! તમને બહુ ટાઢ વાય છે કેમ ? લો, લો, જરા તાપો અને સ્વસ્થ થાઓ"

આ શબ્દો સાભળતાજ ગોવિદ દાસ ચમકી ઉઠયા જરા મો ફેરવીને જુએ છે તો એક સુદર કાતિમાન ભીલને હાથમા બળતી મશાલ લઇને પોતાની પાસે બેઠેલો જોયો જોતાજ તેમને બહુ હર્ષ થયો તેઓ ભીલનો ઉપકાર માનવા ગયા, પરતુ ટાઢને લીધે જીભ પણ એવી ચોટી ગઇ હતી કે, એક શબ્દ પણ બોલી શકાયો નહિ તેમની આખોમાથી અશ્રુધારા વહી જાય છે. ઘણી ઘણી મહેનત કર્યા પછી તેમણે તે ભીલને અતિ ગદ્દગદ્દ કઠે અને તદ્દન અસ્પષ્ટ સ્વરે કહ્યુ –" હે ભાઇ ! મારામા બિલકુલ શક્તિ નથી જરા હાથ ઝાલીન બેઠો કર "

ભીલરૂપી શ્રીલક્ષ્મણજીએ હસતા હસતા હાથ ઝાલીને ગોવિદ દાસને બેઠા કર્યા અને પેલી બળતી મશાલ તેમની પાસે ધરી રાખી. તેમના શ્રીહસ્તનો સ્પર્શ થતાજ ગોવિદ દાસનુ સઘળુ દુખ દૂર થઇ ગયું તેમનામા પહેલા કરતા પણ વધારે શકિત આવી શરીર અને જીહ્વામા પણ ચેતન આવ્યું થોડીવાર રહીને તાપતા તાપતા ભીલવેષધારી ભગવાનને સબોધીને તે કહેવા લાગ્યા –"ભાઇ ! વરસ ઘણા થયા છે હવે મરવામા દુખ નથી, પરતુ હજી મારી એક અભિલાષા પૂર્ણ થઇ નથી હજુ મને શ્રીલક્ષ્મણજીના દર્શન થયા નથી, એટલા માટેજ હુ મારા શરીરનું અને જીવનનું રક્ષણ કરૂ છુ, નહિ તો આ પાપી જીવનનો જેમ વહેલો અત આવે તેમાજ ફાયદો છે અને હું પણ તેજ ચાહું છુ હે ભાઇ ! આજે તે મારા ઉપર જે ઉપકાર કર્યો છે, તેને માટે હું તને બીજુ શુ કહું ? હુ તને મારા ધર્મના પિતાતરીકે ગણીશ, આજથી તું મારો ધર્મનો પિતા થઈશ "

આ પ્રમાણે કહીને ગોવિદ દાસ મનમા ને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા –"ખરેખર ! આ તો નક્કી તે કરુણામય પ્રભુનીજ કરુણાનો વિકાસ છે તેમ ન હોય તો આવા નિર્જન અરણ્યમા આ ભીલ આવીને મને જીવન-દાન કયાથી આપે ? ધન્ય પ્રભુ ! તમારી લીલા અપાર છે !"

એજ વખતે ગોવિદ દાસના મનનો આનદ તેમના મુખ ઉપર સ્ફુરી નીકળ્યો તેમણે હસતે મુખે તે ભીલ તરફ જોઈને પૂછ્યુ કેઃ–"હે ધર્મપિતા ! તમારૂ નામ શુ ? તમે કયા રહો છો?

તમારૂ નિવાસસ્થાન અહીથી કેટલુ દૂર છે ? તમને અહી કોણે મોકલ્યા ? આવા ઘોર વર્ષતા વર્ષાદમા આવીને તમે મને જીવનદાન આપ્યુ છે, તેનો બદલો હુ કોટિજન્મમા પણ વાળી શકીશ નહિ અહા ! મારે માટે તમારે બહુજ કષ્ટ વેઠવું પડયુ છે ખચિત, ખચિત તમને બહુજ દુ ખ-શ્રમ પડયો છે, પરતુ તમે તે લેશમાત્ર પણ મનમા લાવતા નથી, એજ તમારી મોટાઇ દર્શાવી આપે છે. ” ગોવિદ દાસના પ્રશ્નોના ઉત્તરમા ભીલ કાઈ નહિ બોલતા હસતા હસતા ધીમે પગલે ત્યાથી ચાલ્યો ગયો

તે સમયે ગોવિદ દાસ પ્રભુના માહાત્મ્યનો-મહિમાનો વિચાર કરવામા લીન થઇ ગયા તેમનુ હૃદય અપૂર્વ આનદથી પરિપૂર્ણ થઇ ગયું જાણે કોઇ નિશો કરી ઘેનમાજ પડયા હોય તેમ તેઓ ભગવદ્ ધ્યાનમા મસ્ત થઇ ગયા આ સ્થિતિમા તેઓ થોડીવાર પડયા રહ્યા ત્યાર પછી તેઓ શુદ્ધિમા આવતા હોય એમ લાગ્યુ તેમનો આવેશ ઉતરી ગયો અપ્રાકૃત ભાવ-રાજ્યમાથી પ્રકૃત રાજ્યમા તેઓ આવી પડયા હવે તેમના શરીરમા ક્ષુધા-તૃષાનો ઉદય થયો તેઓ અસહ્ય ક્ષુધાથી પીડાવા લાગ્યા અને છેક અધીરા થઇ જઇ વિચારવા લાગ્યા કે -“આ નિબિડ અરણ્યમા ઘર નથી, ગામ નથી, અરે એક વિપ્રની પર્ણકુટી પણ નથી, તો મને અન્ન કયાથી મળશે ? તેઓ આ પ્રમાણે મન સાથે ઘડભાગ કરીને બેઠા બેઠા “ રામકૃષ્ણ હરિ ”નુ ભજન કરવા લાગ્યા કૃપાસાગર દીનબધુને તેની તરતજ ખબર પડી ગઇ અહા ! તે કેમ ન જાણે ! જે શીત અને ગ્રીષ્મ બન્ને ઋતુઓમા આકાશના ચાતકને વર્ષાદનુ જળ પીવડાવે છે, જે ગર્ભમાના બાળકનુ પોષણ કરે છે અને તેનો જન્મ થતા પહેલાજ તેના ખોરાકનો બદોબસ્ત કરી દે છે તથા કાષ્ઠમા રહેતા ક્ષુદ્ર કીડાઓનુ પણ જે પાલનપોષણ કરે છે, તે ન જાણે એ તે કેમ બને ? દીનાનાથ શ્રીલક્ષ્મણદેવ આ સમયે એક વિપ્રનુ રૂપ ધારણ કરી, એક હાથમા ગરમાગરમ ખીચડી, શાક, નાના પ્રકારના અથાણા અને દહી તથા બીજા હાથમા કોરા નવીન વાસણો લઈને બહાર નીકળ્યા અને ગોવિદ દાસની પાસે જઇને કહેવા લાગ્યા કે -“હે વિપ્ર ! બેઠો બેઠો શા વિચાર કરે છે ? ક્ષુધા લાગી છે ને ? તો લે, આ અન્ન લાવ્યો છુ, તે જમીને તૃપ્ત થા ” એ સાભળીને ગોવિદ દાસ વિસ્મયસાગરમા ડૂબી ગયા અને પાછા ફરીને જુએ છે તો એક પરમ સુદર

તેજસ્વી બ્રાહ્મણમૂર્તિને હાથમા ભોજન પીરસેલી થાળ લઈને ઉભેલી જોઇ તે જોઇને તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેમણે હરખાતા હરખાતા પેલા વિપ્રના હાથમાથી તે થાળ ગ્રહણ કર્યો આ વખતે તો તેમને પહેલા કરતા પણ અધિક હર્ષ અને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયા હાથ ઘાલીને જુએ છે તો હજુ ખીચડી ગરમાગરમજ છે અહા! કેવો વિચિત્ર વ્યાપાર! તેઓ આ વખતે હર્ષઘેલા થઈ ગયા કાંઇક બોલવાનુ મન થયું, પરતુ બોલી શકાયુ નહિ તેમને જનનીના વાત્સલ્યરસથી તે સ્થાન ભરાઈ ગયેલુ જણાયુ જાણે પોતાનીજ માતા ભૂખ્યા સતાનની પાસે ભોજન મૂકીને જમવાનો વારવાર અનુરોધ કરતી હોય એમ તેમને લાગ્યું તેમને તે આવનાર વિપ્રને પોતે કોણ છે અને ક્યાથી આવે છે, તે પુછવાનુ ઘણુ મન થયું, પરતુ તેઓ કઈ પણ બોલી શકયા નહિ પેલુ ભોજન જમી લેવાની તેમની લાલસા વખતના વહેવા સાથે વધારે ને વધારે પ્રબળ થવા લાગી ભોજનની સુવાસથીજ તેમનુ મન ચળી ગયું હતુ હવે તેઓ વધારે વિલબ કરી શકયા નહિ ધ્રૂજતે હાથે નાના નાના કોળીઆ ભરીને અન્ન મુખમા મૂકવા માડયું કેટલુક અન્ન મુખમા જાય છે, તો કેટલુક લેતી વખતે અને ખાતી વખતે નીચે પડી જાય છે, તેનુ તેમને ભાન નથી દૃષ્ટિ પેલી ચિત્તહારી વિપ્રમૂર્તિ ઉપર ચોટી ગઇ છે તેઓને પોતે શું ખાય છે, તેનુ પણ ભાન નથી, પરતુ એટલુ તો નક્કીજ છે કે તે બહુ હોસે હોસે ખાય છે ભોજનમા તેમને અમૃત જેવો સ્વાદ લાગે છે જાણે પોતે અમૃતનુજ પાન કરે છે તે વખતે તેમનુ અતર પણ અમૃતમયજ થઇ રહ્યુ છે તે વિપ્રમૂર્તિમા અમૃતજ ભર્યું હોય,તેમની દૃષ્ટિમાથીજ અમૃત પડતું હોય અને ત્યાથીજ અમૃતવૃષ્ટિ થતી હોય એમ તેમને લાગે છે

ખાઓ,ખાએ,ગોવિદ દાસ! પેટભરીને પરમ સુખપૂર્વક ખાઓ આજે તમારે છેલવેલ્લુજ ખાવાનુ છે ખાઓ,ભગવાન શ્રીલક્ષ્મણજીના હાથની ખીચડી ખાઓ અને તમારો દેહ પાવન કરો ખાઓ, ખાઓ, ખૂબ ખાઓ, આવો સમય ફરી ફરીને મળવાનો નથી

આનદમા ને આનદમા ગોવિદ દાસ પણ સઘળી ખીચડી ચપાટી ગયા હજુ પણ તેઓ બોલી શકયા નહિ વાચા ફુટી નહિ ત્યાર પછી અતિ પ્રયત્ને અસ્પષ્ટ ત્રુટક ત્રુટક શબ્દો તે બોલવા લાગ્યા -"ત-ત-તમે કોણ છો ? ક-ક-ક-કયા રહો છો ? હું-હું-ભૂ-ભૂભૂખે મરૂ છુ તે કોણે કહ્યુ ? મ-મ-મને લાગે છે કે

તમેજ મારા લક્ષ્મણદેવ છો બો-બો-બોલો-બોલો-સાચે સાચુ કહી દો-તમે કોણ છો ? ” આટલુ બોલતા બોલતામા પણ ગોવિદ દાસનો કઠ રૂધાઈ ગયો, હવે તેઓ એક શબ્દ પણ બોલી શકયા નહિ, નયનોમા પ્રેમનો પવિત્ર પ્રવાહ વહી રહ્યો છે, વળી થોડી વાર રહીને બોલવા માડયું -“બસ, બસ,તમે તેજ છો જેની માયા દેવતાઓ પણ જાણવાને સમર્થ નથી, તો હુ પામર પ્રાણી શું જાણુ ? હે કૃપામય ! કૃપા કરીને તમારા પ્રકૃત રૂપના દર્શન કરાવો અને મારા સતપ્ત પ્રાણને શીતળ કરો ”

દયામય શ્રી લક્ષ્મણ પ્રભુએ સઘળુ જોયુ,સાભળ્યું બ્રાહ્મણનો વિશુદ્ધ ભાવ જોઇને તેઓ વિમુગ્ધ થઈ ગયા અને સુસ્નિગ્ધ કોમળ સ્વરે કહેવા લાગ્યા -“ હે ભકત ! તારી ભકિતને ધન્ય છે, તુંજ મારો યથાર્થ ભકત છે હવે તુ આ સસારસમુદ્ર તરી જવાને લાયક થયો છુ હે ભકત ! તારો અપૂર્વ ભકિતભાવ જોઈને હું તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છુ ,માટે હવે તારી શી ઇચ્છા છે તે કહી દે ”

પ્રભુના શ્રીસુખની વાત તો જાણે અમૃતનોજ પ્રવાહ ! તે સાભળતાજ ગોવિદ દાસના હર્ષની સીમા રહી નહિ તે વખતે પણ તેમણે પ્રભુને કાઇક કહેવાનો વિચાર કર્યો, પરતુ નિરતિશય હર્ષને લીધે તેઓ એક શબ્દ પણ બોલી શકયા નહિ, તેઓ એક-દમ પ્રભુના ચરણકમળમા આળોટી પડયા અને તેમને વારવાર પ્રણામ કરવા લાગ્યા તેમના બન્ને હાથ કપાળ સાથેજ જોડાઇ ગયા નયનમા પ્રેમાશ્રુ ભરાઇ આવેલા હોવાથી કાઇપણ જોઇ શકયા નહિ છેવટે શ્રીભગવાનની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે -“ હે અનાદિ કારણ પરમ પુરુષ ભગવાન' તમને પ્રણામ છે, પ્રણામ છે હવે મારે કાઇ પણ જોઇતુ નથી, કોઇ પણ પદાર્થ મેળવવાની ઇચ્છા રહી નથી મારે જે કાઈ જોઈતુ હતુ, જે કાઇ ઇચ્છા-અભિલાષા હતી તે સઘળુ મળી ગયુ છે, પૂર્ણ થઈ ગયું છે એ બધુ તમારી કૃપાનુજ ફળ છે, પરતુ હે પ્રભુ! હુ મહાપાતકી મનુષ્ય જીવ છુ, હજુ પણ મનનો સશય દૂર થતો નથી તમારી કૃપા-વૈભવનો ડગલે ડગલે અનુભવ થવા છતા પણ તમે રઘુવશશિરોભૂષણ-રામાનુજ-લક્ષ્મણજ છો, એમ મારી ખાત્રી થતી નથી, માટે હે કૃપામય ! ફકત એકવાર તમારી તે ધનુર્બાણધારી શ્રીમૂર્તિના દર્શન કરાવો મારા મનનો સશય દૂર કરો,મારો મનોરથ પૂર્ણ કરો

ભકતાધીન ભગવાને તેમજ કર્યું ભક્તની ઇચ્છા પૂર્ણ કર-વાને તેમણે લક્ષ્મણજીનુ જ રૂપ ધારણ કર્યું અહા ! કેવુ મનોહર

ચિત્તાકર્ષક રૂપ ! કેવી કનકકમનીય કાંતિ ! આહા ! શી ગૌર અંગની અપૂર્વ શોભા ! કેવું પૂર્ણ ચંદ્ર જેવું વિજયી વદન ! આહા ! શ્રીપ્રભુના ચક્ષુ, કર્ણ અને નાસિકા પણ કેવા સુંદર છે ? રક્ત અધરોષ્ઠનું મંદ મંદ હાસ્ય તેમની મુખમુદ્રાની શોભામાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યું છે પ્રભુએ સુશોભિત પીત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં છે વિશાળ વક્ષસ્થળ, કેસરીસમાન પાતળી કેડ અને સુંદર પાદ પદ્મ શોભી રહ્યા છે ! હાથમાં સૂર્યને પણ આંજી નાખે એવા ઉજ્જવલ ધનુર્બાણુ ધારણ કર્યાં છે, મસ્તક ઉપર અમૂલ્ય મણિ-જડિત મુકુટ ધારણ કર્યો છે ! આહા ! જાણે સાક્ષાત્ શ્રી રામચંદ્રજી જ બિરાજી ન રહ્યા હોય ! આવા અપૂર્વ રૂપના દર્શન થવાથી ગોવિંદ દાસના બન્ને નયનો પ્રેમાશ્રુથી ભરાઇ ગયા સકળ શરીરે આનંદ આનંદ વ્યાપી રહ્યો તેઓ હર્ષથી ગદ્ગદિત કંઠે બોલવા લાગ્યા –"હે પ્રભુ ! હે ભકતવત્સલ ! તમને મારા પ્રણામ છે હાય ! તમારા જેવા પરમ દયાળુ પ્રભુને મૂકીને સંસારીઓ આમ તેમ ફોકટ ફાંફા મારે છે હે પ્રભુ, હે દીનદયાળ ! હું મૂર્ખ છું, અજ્ઞાની છું હું પણ તમને, તમારી ભકતવત્સલતાને પહેલેથી જાણી શકયો નથી હે દયામય ! આજે હું આપની કૃપાથી આ અસાર સંસારમાંથી મુક્ત થઇશ, જરૂર મુકત થઇશ " આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા ગોવિંદ દાસ ભગવદ્ધ્યાનમાં લીન થઈ ગયા ચંદ્રકાન્ત મણિ જેમ ચંદ્રને જોતાજ દ્રવીભૂત થઇ જાય છે, તેજ પ્રમાણે શ્રી પ્રભુને જોઇને તેમનું હૃદય પણ પીગળી ગયું, ગદ્ગદિત થઇ ગયું, માયા, મમતા, મોહ એ સકળનો નાશ થયો, અભિમાન દૂર નાસી ગયું, એકાએક આવેશમાં આવી જઇને ગોવિંદ દાસ શ્રીલક્ષ્મણ જીને ભેટી પડયા, તેમનું સમસ્ત શરીર પ્રભુમય થઇ ગયું, ભેદ-ભાવ જતો રહ્યો ! તેજ સમયે તેમનો જીવનકાળ પણ પૂર્ણ થઈ ગયો, તેમનો માટીનો દેહ માટીમાં મળી ગયો અને પવિત્ર આત્મા શ્રીપ્રભુની સાથે સાથે શ્રીવિષ્ણુલોકમાં ગયો એકાએક તે સમસ્ત અરણ્ય એક અપૂર્વ વિમળ જ્યોતિથી પ્રકાશિત થઈ ગયું તેને જોઇને વનના પશુપક્ષી, કીટપતંગ–સઘળા એક અદ્ભુત ધ્વનિ કરી ઉઠયા, વન–ભૂમિના વૃક્ષે વૃક્ષે, કુંજે કુંજે, લતાએ લતાએ, પત્રે પત્રે, ફૂલે ફૂલે અને કૂલે કૂલે, ક્રીડા કરતી તે શબ્દ લહરી સર્વત્ર પ્રસરી ગઇ ભકતની દિવ્ય ગતિ જોઇને તે સમસ્ત વનભૂમિમાંથી ભકત અને ભગવાનના જયજયકારનો હર્ષધ્વનિ નીકળતા સંભળાવા લાગ્યો !

११—गीता—पंडया

જેને જેવુ લક્ષ્ય કોઈ વિષયવૈભવને ચહાય છે, કોઈ કામિનીના કટાક્ષમાજ પ્રીતિ અનુભવે છે તો કોઈ પરમાર્થનો વિચાર કરવામાજ પરમ આનદ માને છે ગીતા-પડયા જ્ઞાતે દરિદ્ર બ્રાહ્મણ હતા ભિક્ષાસિવાય આજીવકાનો તમને ઉપાય નહોતો, ઘરમા એ કન્યા, એક પુત્ર અને ધર્મપત્ની મળીને પાચ જણ હતા તેઓ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ગીતામૃતનુ અહર્નિશ પાન કરતા હતા ગીતામાજ તેમના ધ્યાન, જ્ઞાન, જપ, તપ, તત્ર, મત્ર સઘળાનો સમાવેશ થતો હતો ગીતા એજ તેનનુ સર્વસ્વ હતુ આ ભવસાગર તરવાની તરણીરૂપે તમણે ગીતાનજ ગ્રહણ કરી હતી દરરોજ તેઓ ગીતાજીના અઢારે અધ્યાયોનુ સુમધુર સ્વરથી પરમ શ્રદ્ધા-ભકિતપૂર્વક ગાન કરતા હતા-પાઠ કરતા હતા અને ત્યારપછી ભિક્ષાર્થે ભ્રમણ કરીને જે કાઇ પ્રાપ્ત થતુ તે પોતાની ધર્મપત્નીને સોપતા હતા પાકકુશળ પત્ની તે વડે આનદપૂર્વક રસોઈ તૈયાર કરી ગોવિદને નિવદન કરી સઘળાને જમાડીને જમતા હતા

આ પ્રમાણે આનદમા દિવસપર દિવસ ચાલ્યા જાય છે પવિત્ર પુરુષોત્તમ ક્ષેત્રમા રહેતા હોવા છતા કોઈ તેમનુ નામ સરખુ પણ જાણતુ નથી તેઓ અહર્નિશ ગીતાનુંજ રટણ કરતા હોવાથી લોકો તેમને "ગીતા-પડયા" કહીને બોલાવતા હતા લોકોની તમના ઉપર શ્રદ્ધા-ભક્તિ પણ હતી અન્યાન્ય બ્રાહ્મણ અને ઇતર માણુસોની પેઠે તેઓ કેવળ ગીતાજીના શ્લોકો વાચી જતા નહિ, પરતુ તેઓ તેનુ મનન પણ કરતા હતા શ્રદ્ધા અને ભકિતના પ્રભાવથી ગીતાના ગૂઢાર્થનુ પણ તેમને જ્ઞાન થયું હતુ તેઓ સર્વદા એમજ કહેતા કે-"આ સમગ્ર સસાર તે માયાવી પ્રભુની માયા-લીલા છે એમા આ મારૂ છે, આ તારૂ છે,

એમ કહેવુ એ કેવળ બુદ્ધિનો ભ્રમ છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓ અહર્નિંશ શ્રીપ્રભુનું ભજન–કીર્તન કરવામાજ નિમગ્ન રહેતા હતા સાસારિક સુખની તેઓ લેશપણ દરકાર કરતા નહિ ભજનમાજ તેમના આત્માને શાતિ મળતી હતી તેમાજ તેઓ આનંદ માનતા હતા

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો ચાલ્યા ગયા, પરતુ એક સમયે દુર્ભાગ્યે દેશમા દારુણ દુષ્કાળ પડયો સવારથી સાજસુધી ગામમા તેમજ આસપાસના ગામડાઓમા ફરવા છતા પેટપૂરતુ અનાજ મળતુ નથી પતિપત્ની આજ કેટલાક દિવસના ઉપવાસી છે બહુ બહુ મહેનત કરે છે ત્યારે ફક્ત છોકરાઓનુ પેટ ભરાય એટલુ જ અનાજ મળે છે એક દિવસ ગીતા–પડયા આખો દિવસ રખડી રઝળીને સાજના ઘેર આવ્યા આજે ભિક્ષામા કાઇ પણ મળ્યું નહિ તેને માટે તેમને દુઃખ નથી તેઓ મન સાથે વિચાર કરે છે કે –"યત્ન કરવા છતા પણ ન મળે ત્યારે કોઈ બળવાન પ્રારબ્ધનોજ ભોગ સમજીને કર્મનો ભોગ ભોગવી લેવો જોઇએ, અને પદાર્થોની ચિતા ન કરતા શ્રી પ્રભુનુ ભજનજ કરવુ જોઇએ તેજ સર્વનુ રક્ષણ–ભરણપોષણ કરનાર છે, તેને જે કરવુ હોય તે કરશે"

આ પ્રમાણે વિચાર કરી ગીતા–પડયા તે દિવસે તો ભૂખ્યા-તરસ્યા સૂઇ ગયા બીજે દિવસે પ્રાત કાળમા સ્નાન કરી સધ્યા-વદનાદિ નિત્યકર્મમાથી પરવારી ગયા ત્યારપછી બન્ને હસ્તમા ગીતાજીની પોથી લઇને ઉચ્ચ સ્વરે ગાન કરવા લાગ્યા તેઓ અકેક શ્લોક વાચે છે, હૃદયમા તેનો અર્થ સ્ફુરી નીકળે છે, અગમા આનદ માતો નથી, નેત્રમાથી જળધારા વહી જાય છે, કઠસ્વર ગદ્ ગદ્ થઇ ગયો છે અને હોઠ તથા દાત થરથર કપે છે તેઓ એકાએક વ્યાકુળતાથી ઉચ્ચ સ્વરે શ્રીભગવાનને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા –"હે ભગવન્! હુ મહા નિર્બળ છુ શરીરમા હવે ભિક્ષા માગવા જવાની પણ શકિત રહી નથી હવે તો તુજ મારો એકમાત્ર આશ્રય છે હે પ્રભુ! કૃપા કરીને તું મને અગીકાર કર તારા સિવાય મારૂ કોઈ બેલી નથી"

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા તેમનો કઠ રૂધાઈ ગયો હાથમાથી ગીતાજી પણ સરી પડયા અને નિર્વાત–દીપકની પેઠે સ્થિરભાવે પોતાના આસન ઉપર બેસી રહ્યા.

આ તરફ શુ થયું કે ગીતા-પડયાના બાળકપુત્રે અને બન્ને કન્યાઓએ ક્ષુધાની પીડાથી વ્યાકુળ થઈને દયામણે ચહેરે પોતાની માતાનુ વસ્ત્ર તાણવા માડયું એ સર્વના રુદનથી જનનીના હૃદયમા વેદના થવા લાગી અને તેની સાથેજ તેનાથી રડી દેવાયું પત્ની આવી સ્થિતિમા પોતાના ટળવળતા બાળકો-સાથે પતિ પાસે જઈ ઉભી તેના દુ ખની સીમા નથી કેમે કર્યુ રોવુ ખાળી શકાતુ નથી અશ્રુનો પ્રવાહ વહી રહ્યો છે પતિ પોતાના કાર્યમા હોય ત્યારે પત્ની કોઇ પણ દિવસ કાંઈ પણ કહેતા નહિ તેમના સાધનભજનમા તે કદિ પણ વિક્ષેપ નાખતા નહિ, પરતુ પોતાના સતાનોને ભુખે તરફડતા જોઇને આજે તેઓ તદ્દન વ્યાકુળ થઇ ગયા, આજે તેઓ ધીરજ રાખી શકયા નહિ પતિ જ્યારે પોતાનુ નિત્યકર્મ કરતા હોય, ત્યારે તેઓ તેમન કાઇ પણ કહેતા નહિ, પરતુ આજે તેમનાથી કહ્યા સિવાય રહેવાયુ નહિ, તથી એકદમ ઉશ્કેરાઇ જઇને કહેવા લાગ્યા –' અર ! તમે તો 'ગીતા ગીતા' કરીને ગાડા થઈ ગયા છો, પરતુ અહીં આ છોકરા ભૂખે મરે છે હવે મારાથી તેમનુ દુ ખ જોવાતુ નથી જાઓ,જાઓ,શીઘ્ર જાઓ અને ગમે ત્યાથી ગમે તે લઈ આવો, નહિ તો આજે તો બાળકોના પ્રાણ ગયાજ સમ જવા જો તેમને કાઇ થશે તો મારે પણ મરણને શરણ થવુ પડશે "

પત્નીના આવા આક્રદમર્યા શબ્દોથી ગીતા-પડયાના ધ્યાનમા ભગ પડયો તેઓ સહેજ હાસ્ય કરી કહેવા લાગ્યા –"અરે, મરે કેમ? ભગવાને સર્વને ઉત્પન્ન કર્યા છે અને પાલન-પોષણ પણ તેજ કરે છે તે શુ ભૂખે મરવા દેશે ?"

પરતુ પતિનો એ અમૂલ્ય ઉપદેશ આ સમયે પત્નીના હૃદયમા ઉતર્યો નહિ પતિના આ કથનથી શાત ન થતા તેઓ વધારે ઉશ્કેરાઇ ગયા તેઓ એકદમ આવેશમા આવી જઇને પતિના તિરસ્કાર કરતા કહેવા લાગ્યા કે –"જાઓ,જાઓ,તમારૂ એ બધુ જ્ઞાનધ્યાન જવા દો અહીઆ બેઠા બેઠા બધા મરી જાય,પછી તમને બધુ આવી મળશે? આટલુ આટલુ વીતવા છતા પણ હજુ ભાન આવ્યું નહિ!"

બ્રાહ્મણ પહેલાની પેઠેજ હસતા હસતાબોલ્યો –"સુદરિ શા માટે આટલી બધી ગભરાઇ જાય છે? જરા શાત થા, નિશ્ચિત થા હુ જે કાઈ કહુ છુ તે સત્યજ કહુ છુ, એમા એક શબ્દ પણ અસત્ય

નથી હે સતિ ! શાસ્ત્રમા-ગીતામા યથાર્થજ કહ્યુ છે કે અનન્ય ભાવે-અન્ય સર્વ કર્મો ત્યજી દઈને જે કેવળ મારાજ ચિંતન અને આશ્રયમા રહે છે, તેનો યોગ-ક્ષેમ હું ચલાવું છુ ”

“ હે સતિ ! પરમ કૃપાળુ પ્રભુ સકળ પ્રાણિમાત્રના કર્તા છે તેમના શ્રીમુખની આજ્ઞા તુ એક વાર નિશ્ચિત ભાવે શ્રવણ કર શ્રીગીતાજીમા તેનો સાર આપેલો છે, તેમા શ્રીપ્રભુ વારવાર પોકાર કરી કરીને કહે છે કે -‘જે કોઈ સકળ કર્મનો પરિત્યાગ કરી, એકમાત્ર મારા શ્રીચરણનો આશ્રય લે છે, તેનો સમસ્ત ભાર-તેની સમસ્ત ચિંતા હુ મારે માથે વહોરી લઉં છુ ’ હે સ્ત્રી તે અનંત બ્રહ્માંડના નાથ પ્રભુનું વચન કદિ પણ મિથ્યા થતું નથી, તે સત્યસ્વરૂપ શ્રીહરિનું કથન મિથ્યા જાય તો પછી આ સંસારમા બીજુ કયું સત્ય હોઈ શકે ? જેના પ્રશ્વાસરૂપે સ્વતઃપ્રમાણ વેદવાણી નીકળે છે, તે વેદપ્રતિપાદ્ય પરમ પુરુષ શ્રીભગવાનનુ વચન મિથ્યા હોય તો પછી તેમની ઉપર અચલ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખીને આ ભવસાગર તરવાને કોણ પ્રવૃત્ત થશે ? હે સતિ ! એ દયાળુ પ્રભુ નિશ્ચય આપણું રક્ષણ કરશે ”

પતિના સુમધુર વચનો સાભળવા છતા પણ પત્નીનુ મન માન્યુ નહિ, તે શાંત થયા નહિ ગીતા-પંડયાના વચનો તો ઉલટા ક્રોધાગ્નિમા ઘી સમાન થઈ પડયા તેઓએ પહેલાની માફક જ કઠોર શબ્દે બોલવા માંડયુ -“ અરે જાઓ, જાઓ, તમારી બુદ્ધિ તો બહેર મારી ગઈ છે એ તો બધી દ્વાપર યુગની વાતો છે અને આ તો કલિયુગ છે હવે આ યુગમા કાંઈ જગન્નાથજી તમારે ઘેર આવીને દાણા નખાવી જાય અને તમે બેઠા બેઠા ખાઓ એવું બનવાનું નથી, માટે હવે એ ખોટા તર્કો છોડી દો, નહિ તો સઘળા મરણને શરણ થઈશુ હે નાથ ! હજુ પણ સમય છે, કાંઈ ઉદ્યમ કરો, કે જેથી આ ભૂખે ટળવળતા સંતાનોનો મૃત્યુના મુખમાથી ઉદ્ધાર થાય ”

આ સંસારમા બધુ સહન થઈ શકે પરંતુ પ્રેમીનુ-સ્નેહીનુ અપમાન કદિપણ સહન થઈ શકતુ નથી પોતાને પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય છે, એવી ગીતાના વચનોની પોતાની સમક્ષજ અવગણના થતી જોઈને તે બ્રાહ્મણને બહુજ લાગી આવ્યુ હવે તેમનાથી વધારે વાર સહન થઈ શકયુ નહિ તે પણ જરા ક્રોધાવિષ્ટ થઈ ગયા અને એકદમ ગીતાના પૃષ્ઠો ઉથલાવીને -

"अनन्या-श्चिन्तयन्तो मा ये जना पर्युपासते ।
तेषा नित्याभियुक्तानां योगक्षेम वहाम्यहम् ॥ "

એ શ્લોક કાઢયો અને તે પોતાની પત્નીને બતાવતા કહ્યું કે –" હે દુષ્ટે ! શું તુ મારા પ્રભુની આજ્ઞાની અવગણના કરે છે? વારૂ, જો તુ એને અસત્યજ માનતી હોય તો એને ફાડી નાખ કેમ, ફાડી નાખીશને ?" એના ઉત્તરમા પત્નીએ કહ્યું:–" હા, હા, એક વાર નહિ, પણ હજારવાર " એ પ્રમાણે કહીને યુવતી પૂર્ણ ક્રોધાવેશમા કપવા લાગી ગીતા–પડયાએ પણ રીસમા ને રીસમાજ ઉપરનો શ્લોક બતાવી દીધો અને રમણીએ પણ પાસે પડેલી એક લેખણ લઇને શ્લોક ઉપર ત્રણ લીટીઓ દોરી દીધી.

પોતાની સ્ત્રી આવુ દુષ્કર્મ કરશે–કરવાની હિમત કરશે,એવો ગીતા–પડયાને બિલકુલ ખ્યાલ નહોતો જ્યારે તેમની પત્નીએ નિશકચિત્ત શ્લોક ઉપર લીટીઓ દોરી દીધી, ત્યારે તેમનુ મન થરથર કપવા લાગ્યુ તેઓ ઉચ્ચ સ્વરે ચીત્કાર કરીને માથુ કુટતા કૂટતા બોલી ઉઠયા –" હાય, હાય, આ શુ કર્યું ? શુ હુ મારા પ્રભુનો અપરાધી થયો ? હાય ! હવે હુ આ દશ્ય કેવી રીતે જોઈ શકુ ? અરે ધિક્કાર છે મારા જીવનને ! શુ આ પ્રાણ આવુ જોવા છતા હજુ પણ મારા દેહમા ટકી રહ્યો છે ? એ પ્રાણને પણ ધિક્કાર છે ! બસ,હવે નહિ, હવે નહિ આ પાપ–ક્ષેત્રમા હવે રહેવું જોઇએ નહિ " એમ કહીને ગીતા પડયા એકદમ ઉભા થયા,પરતુ અન્નને અભાવે તેઓ એટલા બધા અશક્ત થઈ ગયા હતા કે તેમનામા ચાલવાની લેશમાત્ર શકિત રહી નહોતી તેઓ ઉભા થયા, પરતુ ફેર આવવા લાગ્યા, તેથી એક પાસેના ઓટલાપર જઇને સૂઈ ગયા તેમના રુદનને વિરામ નથી, પરમ પ્રભુપ્રત્યે પોતાની અયોગ્યતામાટે ક્ષમા માગવાનો પણ અત નથી, તેમના પત્ની પણ પોતાના બાલક–બાલિકાઓને લઇને ઘરના અદરના ભાગમા જમીન ઉપરજ સૂઈ ગયા તેઓને પણ શાતિ નથી તેમનુ હૃદય વારવાર ફફડયા કરે છે અતરમા " હવે આ પુત્ર–પુત્રીઓનુ શુ થશે ? એ ચિતા ડોળાયા કરે છે, તેમની અશાતિની પણ સીમા નથી

આ તરફ સર્વાન્તર્યામી ભક્તવત્સલ ભગવાન ગીતા–પડયાના અતરની સઘળી વાત જાણી ગયા પોતાના ભક્તને માટે તેમને બધુજ કરવુ પડે છે ભક્તને માટેજ તેમણે મત્સ્ય, કૂર્મ અને

વરાહના રૂપ ધારણ કર્યા છે, ભકતને માટેજ તેમણે નૃસિહરૂપે દર્શન દીધા છે, ભકતને માટેજ તેમને હયગ્રીવરૂપ લેવુ પડયુ છે અને અહા! ભકતને માટે તેઓ શુ નથી કરતા ?

આ વખતે પોતાના બ્રાહ્મણભકતને માટે જે રૂપ ધારણ કરવુ પડયુ તેને માટે તેમને વિલબ થયો નહિ ગોવાળીઆના પુત્રને ગોવાળનુ રૂપ ધારણ કરતા શી વાર ? નદ મહારાજની ગાયો ચારવાની જેને ટેવ પડી ગઇ છે, તેને વળી તેવુ રૂપ ધારણ કરવામા લજ્જા પણ શાની ! સઘળાના દેખતા ભરબજારમા થઇને એક યુવાન ગોવાળીઓ, ખાધ ઉપર કાળી કામળી મૂકીને ઝપાટાબધ ચાલ્યો જાય છે, કામળ સિવાય તેની ખાધ ઉપર બીજો પણ કેટલોક ભાર છે ગોપ-વેષધારી શ્રીભગવાન ખાધે ભાર હોવા છતા પણ ઉતાવળે પગે ચાલ્યા જાય છે, લોકો તેમને જોઇને વિચારમા પડી ગયા છે અને તેઓ એક-બીજા સાથે પૂછપરછ કરે છે કે -"અરે, આ તે કોણ હશે ? દેખાય છે તો ગોપ-બાળક જેવો, પરતુ તે કયાનો હશે? અને કયા જતો હશે ? જેની પણ દષ્ટિ આ દિવ્ય ગોપબાળક ઉપર પડી તેમના નયનો ત્યાથી ખસ્યાજ નહિ જાણે સઘળાજ જાદુમત્રથી મોહિત ન થઈ ગયા હોય ! અહા, શુ સુદર રૂપ ! તેનનુ શાત, શીતળ અને સમુજ્જવલ તેજ અવર્ણનીય છે આવુ અપૂર્વ રૂપ કોઇએ કદિ પણ જોયું નહોતુ

દામોદર પ્રભુ આ પ્રમાણે દિવ્ય રૂપ ધરીને ખાધે ભાર લઇને ચાલ્યા જાય છે ભારની બન્ને બાજુએ નાના પ્રકારના પદાર્થો ભરેલા છે. તેની અદર કમોદના ચોખા, મગની દાળ, ઘી, ગોળ, દહી, દૂધ વગેરે સકળ પદાર્થો સારી રીતે બાધવામા આવ્યા છે વળી તેની ઉપર ધનરત્ન અને વસ્ત્રાભુષણો પણ છે ભકતાધીન ભગવાન આ પ્રમાણે ભાર લઇને ચાલતા ચાલતા ગીતા-પડયાના ઘર આગળ આવી પહોચ્યા અને જલદ ગભીર સ્વરે ધીરે ધીરે કહેવા લાગ્યા કે -"અરે કોઇ છે કે? આ ગીતા-પડયાના ઘરમા કોણ છે ? જલદીથી આમ આવો અને આ અનાજ લઈ જાઓ"

ભગવદ્ભજનમા લીન થઈ ગયેલા બ્રાહ્મણે ભગવાનના આ વચનો સાભળ્યા નહિ, પરતુ તેમની પત્ની ક્ષુધા અને ચિતાથી જાગતી જાગતી બેઠી હતી આ શબ્દો સાભળતાજ તે બહાર આવી અને કમાડ ઉઘાડીને તે દિવ્ય મૂર્તિના દર્શન કર્યાં. દર્શન

કરતાજ તે સ્તબ્ધ થઇ ગઇ તેના ચર્મ–ચક્ષુએ એક પલક પણ મારી નહિ, અને તેણે અચબો પામતા પામતા તે ગોપ–બાળકને પૂછયું કે –" હો બાપુ, તમે કયાથી આવો છો ? અહા ! તમારી ખાધે બહુજ ભાર દેખાય છે, માટે તે નીચે મૂકી આરામ લો "

જગન્નાથજીએ કહ્યુ, હે બહેન ! ગીતા–પડયાના એક મિત્રે મને બોલાવીને આ સઘળી સામગ્રી એકઠ્ઠી કરી બાધી આપીને કહ્યુ છે કે –'હે ભાઇ! આ સઘળુ ગીતા–પડયાને ઘેર આપી આવ મને બીજા કેઇનો વિશ્વાસ નથી, કારણ કે બીજા કોઇને આપુ તો આમાથી કાઇ ને કાઇ પણ કાઢીજ લે,માટે તુ જાતેજ જઇને આપી આવ' મારી ઉપર તેને બહુ વિશ્વાસ છે અને મારે પણ તેની આજ્ઞા માન્ય કરવી પડે છે તે મને જ્યા મોકલે છે, ત્યા હુ જાઉ છુ તેની આજ્ઞા પ્રમાણે આ પદાર્થો આપવાને હુ અહી આવ્યો છુ તમે આ બધુ સભાળી લેજો અને મારી ઉપર દયાભાવ રાખજો

ભગવાનની આ સમસ્ત વાતચિતનો ભાવાર્થ પડયાના પત્નીથી સમજાયો નહિ ભાર લાવનાર પોતે દયાના સાગર જગદીશ્વર છે, તેની તેને ખબર પડી નહિ પછી થોડીવાર રહીને બોલ્યા કે –" હે ભાઈ! હવે તું તારો ભાર ઉતારી નાખ અહા, તારી ઉમર નાની છે, શરીર કોમળ છે, તેથી તને કેટલો બધો ભાર લાગતો હશે ? " આ સાભળીને ભગવાને જરા સ્મિત–હાસ્ય કરતા કરતા પોતાની ખાધ ઉપરનો ભાર ઉતાર્યો અને તેને પાછો બરોબર ગોઠવવા માડયો એક પછી એક સઘળા પદાર્થો નીચે ઉતરી ગયા,એટલે શ્રી ચક્રપાણિએ પડયાના પત્નીને તે બધુ ઘરમા લઇ જવાને કહ્યુ તે સાભળતાજ બ્રાહ્મણીએ સઘળુ ઘરમા મૂકવા માડયું જોતજોતામા તેનુ સઘળુ ઘર ભરાઈ ગયુ હવે બીજી વસ્તુઓ મૂકવાની ઘરમા જગ્યા પણ રહી નહિ તે મનમા ને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા –"અહો ! આ ભાર વાહકના જીવનને પણ ધન્ય છે અરે, તે એકી વખતે આટલી બધી વસ્તુઓ કેવી રીતે લાવી શકયો હશે ? ત્યાર પછી તે બહાર આવ્યા અને આ સમસ્ત ભાર ઉપાડી લાવનાર ગોપબાળકને પૂછવા લાગ્યા –"હે ભાઇ ! તુ કોણ છે ? કયા રહે છે ? તારા માતાપિતાનુ નામ શું ? જણાય છે તો બહુ નાનો અને આ બધો ભાર એકી વખતે કેવી રીતે લાવ્યો ? " એ સાભળીને શ્રી હરિ બોલ્યા –" હે બહેન ! હુ એક ગોવાળીઆનો કનિષ્ઠ પુત્ર છુ. હુ એક ક્ષણ પણ ઘરમા રહી શકતો નથી,

તેથી અહર્નિશ જ્યાં ત્યાં ભમ્યા કરૂં છું અને જેને મારાપર વિશ્વાસ આવે છે તેનો ભાર કાંઇ પણ લીધા સિવાય વહ્યા કરૂં છું. નિર્મળ ભક્તિભાવ જોતાંજ હું સઘળું ભૂલી જાઉં છું હવે તમે આ સકળ પદાર્થો બરોબર મૂકી દો અને મને રજા આપો"

બ્રાહ્મણીએ કહ્યું -"તે કેમ થાય? આટલો બધો ભાર લઇને મારે ઘેર આવેલાને હું કાંઇ પણ ખવડાવ્યાવિના ભૂખ્યા-તરસ્યાં જવા દઉં? એ તે કેમ બને? હે ભાઈ! તમે થોડીવાર થોભી જાઓ અને હું હમણાંજ રાંધી નાખું છું, એટલે જમીને સુખેથી ચાલ્યા જજો આમ ને આમ ચાલ્યા જાઓ તો લોકો પણ શું કહે? વળી પંડયાજી જાગે ત્યારે જે કાંઇ કહે તે તો જૂદુંજ, માટે હું તમને ખવડાવ્યા સિવાય જવા દેવાની નથી' આ વાત સાંભળીને શ્રીહરિ બોલ્યા -"હે બહેન! તું જે કાંઈ કહે છે તે સત્ય છે, પરંતુ મારાથી અહીં વધારે વાર રહેવાશે નહિ હું બહુ જ જાળી છું જ્યારે પંડયાજી ઉઠે ત્યારે આ સઘળી હકિકત એમને કહેજે, એટલે તેઓ મને ઓળખશે તેનું અન્ન ખાવામાં કાંઈ પણ વાંધો નથી- મને તેમનું અન્ન ખાવાનું બહુ ગમે છે, પરંતુ આજે મારી જીભ ઉપર મોટા મોટા ઉઝરડા પડયા છે આ જો, તેમાંથી ત્રણ ધારા ઓમાં રુધિર વહી રહ્યું છે અને બહુજ બળતરા બળે છે, તેથી મારાથી ભોજન થઇ શકશે નહિ તમે આ વાત પંડયાને કહેજો. હું જાઉં છું."

આ પ્રમાણે કહીને શ્રીજગન્નાથજી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. ત્યારપછી પંડયાની પત્નીએ એકદમ રાંધી-સીધીને આનંદપૂર્વક પતિને જગાડવા માંડયા આ સમયે તેમના પૂર્વ-કોપનું નામનિશાન પણ જણાતું નહોતું તેઓ ગીતા-પંડયાને પ્રીતિપૂર્વક કોમળ સ્વરે કહેવા લાગ્યા -"પ્રાણનાથ! તમારૂં કથન સત્ય છે, સત્ય છે તમે ઉઠીને જે કાંઇ બન્યું છે તે એકવાર જુઓ' આ શબ્દો સાંભળતાંજ ગીતા-પંડયાને ભગવત્-ચિંતન પછી પ્રાપ્ત થયેલી આનંદ નિદ્રામાં ભંગ પડયો તેઓ ઉઠીને ઉભા થયા અને ઘરમાં આવીને જુએ છે તો ધન,રત્ન,વસ્ત્ર, આભૂષણ અને વિવિધ ખાદ્યસામગ્રીથી ઘર ભરાઇ ગયેલું જણાયું તેઓ વિસ્મયમાં ડૂબી ગયા અને પત્નીને પૂછવા લાગ્યા કે -"સુંદરિ! શું થયું? આ બધું કોણ આપી ગયું?" પત્નીએ સઘળી હકિકત નિવેદન કરી સાથે સાથે તે ગોપકુમારનું રૂપ, વેષ અને સુમિષ્ટ સંભાષણ વગેરે સઘળાનું વર્ણન કરી

બતાવ્યુ બ્રાહ્મણનું હૃદય હર્ષ અને ખેદથી ભરાઇ ગયું તેના મનમા ફરી ફરીને તેના તેજ વિચારો આવવા લાગ્યા તેને અપૂર્વ આનદ થયો તે હષ ઘેલો થઈ ગયો અને બન્ને હાથ ઉચા કરીને નાચવા લાગ્યો ગીતા-પડયા તે સમયે બાહ્યજ્ઞાનશૂન્ય થઇ ગયા તેઓ મનમા ને મનમા કહેવા લાગ્યાઃ-“ હે વિશ્વભર ! આ સઘળી તમારીજ લીલા છે, પ્રભુ ! તમારીજ લીલા છે હાય હાય,આપની આટલી બધી કરુણા હુ દેખતો હોવા છતા પણ નથી દેખતો. હે પ્રભુ! તમારા દીનબધુ નામની-અશરણ શરણુ નામની-નિષ્કિચન-નાથના નામની જય થાઓ, જય થાઓ ”

આ પ્રમાણે પ્રભુની અનહદ કરુણા-પ્રસાદી અનુભવતા ગીતા-પડયા બેભાન થઇ ગયા થોડીવારે તેમને શુદ્ધિ આવી, એટલે ફરીથી પત્નીને કહેવા લાગ્યા કે -“સતિ ! તારા જેવુ ભાગ્ય-શાળી બીજુ કોઇ નથી. શુક-સનકાદિ જેના ધ્યાનમાજ દર્શન કરી શકે છે, તેના તે આ ચર્મ-ચક્ષુથી દર્શન કર્યા છે અને તેથી હુ તારા પોતાના દર્શન કરીને કૃતાર્થ થાઉ છુ આજે મારા સૌભાગ્ય-ની સીમા નથી, પરતુ એક વાત યાદ આવતા મારૂં હૃદય ફાટી જાય છે એ હૃદયવિદારક દુ ખનુ કારણ તુ પોતેજ છે અહા, તે મારા પ્રભુને દુ ખ દીધુ છે, તેજ તેમની જીહ્વા ઉપર ઉઝરડા પાડયા છે હાય હાય,ગીતા શું કાઈ સામાન્ય તાડપત્રની પોથી છે? અરે,એ તો સાક્ષાત્ ગોવિદગીતિ-સાક્ષાત્ ગોવિદનીજ મૂર્તિ છે તે તે ગીતાજી ઉપર લોઢાની લેખણવતી ત્રણ આઘાત કર્યા છે, તેથીજ પ્રભુની જીહ્વા ઉપર ત્રણ ધારોમા રુધિર વહે છે અરે હાય! પ્રભુને કેટલી વેદના થતી હશે ? ચાલ,ચાલ સુદરિ ! આપણે શ્રી પ્રભુને મદિરે જઇએ અને આર્તસ્વરે તેમની પાસે આપણા અપ રાધની ક્ષમા માગીએ, નહિ તો આપણા દુર્ભાગ્યનો પાર નથી ”

આ પ્રમાણે કહીને પોતાની પત્નીને સાથે લઇ ગીતા-પડયા શ્રીમદિરે જઇ પહોચ્યા પતિ-પત્ની બને જણે મહા અપરાધી ની પેઠે રડતા રડતા દડવત્ પ્રણામ કર્યા પછી ઉઠીને પ્રભુના શ્રીમુખ તરફ જુએ છે તો તેમના સુરક્ત અધરમાથી રુધિરની ત્રણ ધારા વહી જાય છે એ જોઈને પતિ-પત્ની બનેના હૃદયમા બહુજ લાગી આવ્યુ પત્નીને બહુજ પશ્ચાત્તાપ થયો તેઓ શ્રી પ્રભુના ચરણ-કમળમા પડયા અને વારવાર સાષ્ટાગ પ્રણામ કરીને તે દયાળુ પાસે ક્ષમાની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. ગીતા-પડયા પોતાના

અને હાથ જોડીને નમ્રતાપૂર્વક ભક્તિથી ગદ્ગદિત કંઠે કહેવા લાગ્યા –"હે પ્રભુ ! હે મહામહિમાર્ણવ ! તમારો મહિમા અમે પામર મનુષ્યો શું જાણીએ? તેથીજ પ્રભુ! અમે પ્રત્યેક પળે અપરાધ કરીએ છીએ, પરંતુ હે પ્રભુ ! તમારી બલિહારિ છે ! તમે અશરણ-શરણ છો ! શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરો છો ! જે કોઇ આપને શરણે આવે છે, તેનો સમસ્ત ભાર તમે પોતેજ વહન કરો છો હે મહિમામય! શું તમારા મહિમા કરતા અજ્ઞાન મનુષ્યોનો મોહ-મહિમા અધિક છે ? તેઓ આપના જેવા દયાળુ-કૃપાળુ પ્રભુને કેમ ભૂલી જાય છે? હે પ્રભુ! તમારી સેવાનો ત્યાગ કરીને જે બીજે માર્ગે વિચરે છે,તેના જીવનને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે હાય ! તેઓ આ દુસ્તર ભવસાગર કેવી રીતે તરી શકશે? હે કરુણામય! આ મારી પત્ની અબળા-સ્ત્રી જાતિ છે,તે કાંઈપણ સમજતી નથી, મહા મૂર્ખ છે, તેથીજ તે આપનો મહાન અપરાધ કરી બેઠી છે હે નાથ ! તેનો આ અજ્ઞાનકૃત અપરાધ ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો. હે દયાનિધિ ! તમે જો ક્ષમા નહિ કરો, તો બીજુ કોણ કરશે ? હે પ્રભુ ! આ અખિલ વિશ્વમા તમારાસિવાય અમારૂ કોઇ નથી દયામય ! અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો અને અમે અમારૂ જીવન આપના ગુણનુ કીર્તન કરવામા વ્યતીત કરીએ એવો આશીર્વાદ આપો "

શુદ્ધ હૃદયથી પ્રીતિપૂર્વક આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરતા કરતા બ્રાહ્મણે એકવાર ફરીથી શ્રીપ્રભુના મુખમંડળ સામુ જોયુ તો–શ્રી પ્રભુના મુખમાથી નીકળતી રુધિરધારા બંધ થઈ ગયેલી જણાઈ, તેમનુ મુખ-કમળ પ્રફુલ્લ થઈ ગયુ અને તેઓ જાણે હાથના સંકેતથી "તથાસ્તુ" કહીને આશીર્વાદ આપતા હોય એમ જણાયુ તે જોઇને ગીતા-પંડ્યાને બહુજ આનંદ થયો. ત્યારપછી તેઓ શ્રી પ્રભુ પાસે વિદાય લઈને પત્ની સાથે પ્રસન્ન ચિત્તે ઘેર આવ્યા.આવીને જુએ છે તો બાલકબાલિકાઓ જઠરની જ્વાળાથી કરુણ સ્વરે રુદન કરી રહ્યા છે, તેમને લઈને સઘળાએ એકત્ર ભોજન કર્યુ કૃપામયની કૃપાથી હવે તેમને ઘેર કશાનો પણ અભાવ રહ્યો નહિ આનંદ અને ઇશ્વરભક્તિમાજ તેમણે પોતાની માનવલીલા પૂર્ણ કરી અને દેહાન્ત થતા લીલામય પ્રભુના શાંતિ-રાજ્યમા પ્રવેશ કરીને પૂર્ણાનંદને પામ્યા

१२–शान्तोबा

(૧)

મોગલ બાદશાહોના શાસનકાળમા દક્ષિણમા “રજનમ્” નામના ગામડામા શાન્તોબા નામનો એક ધનવાન મનુષ્ય નિવાસ કરતો હતો તેની સાસારિક સુખસમૃદ્ધિ બહુ સારી હતી દેશમા તેનુ યથેષ્ટ સન્માન હતુ દુ ખ અથવા અભાવ શું ચીજ છે તેની તો તેને ખબરજ નહોતી તે આ દુનિયાની મઝા જેટલી લૂટાય એટલી લૂટતો હતો અને અહર્નિશ તેમાજ નિમગ્ન રહેતો હતો, પરતુ તેમા તે જે આનદ માનતો હતો,તે ખરો આનદ નહોતો એ તો આનદની માત્ર છાયાજ હતી, પરતુ એવો વિચાર તેના મનમા સ્વપ્ને પણ આવ્યો નહોતો

ભગવાનની લીલા ન્યારી છે તે એક ક્ષણમાત્રમા રાઈનો પર્વત અને મહા મૂર્ખને જ્ઞાની બનાવી દે છે જેના ઉપર તે કૃપાળુ પ્રભુની કૃપાદષ્ટિ પડે છે, તેની સ્થિતિમા મોટો ફેરફાર થઇ જાય છે, ભગવાન તેને સુમાર્ગે ચઢાવે છે અને મોક્ષ અથવા ભગવત્ પ્રાપ્તિના અનેક યોગો મેળવી આપે છે શાન્તોબાને પણ તેમજ થયું એક મહાન ભગવદ્ભક્તની કરુણાથી તેમનુ ભાગ્ય–ચક્ર ફરી ગયુ દૈવયોગે એક દિવસ તેઓ તેમના સમયના ભક્ત-ચૂડામણિ તુકારામ મહારાજના સમાગમમા આવ્યા તુકારામ મહારાજના ઉપદેશોએ તેમના હૃદય ઉપર બહુજ અસર કરી ભક્તચૂડામણિના અનુપમ ઉપદેશથી તેમનો ભ્રમ ભાગી ગયો તેમના હૃદયમા અપૂર્વ આનદ થયો આ આનદ આગળ તેમને પોતાનો સાસારિક આનદ તુચ્છ–નિર્માલ્ય લાગ્યો જાણે તેમની ઉપર કોઇએ જાદુ કર્યો હોય, તેમ તેઓ સ્તબ્ધ થઇ ગયા અને તેમની આખમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. આ વખતે તેમને નૂતન નયનો પ્રાપ્ત થયા એ નયનોએ તેમને જે કાઇ બતાવ્યું,

તે સઘળુ નૂતન–નવીનજ હતુ એ નયનોએ તેમના નવ–જીવનનો પણ આરભ કરી દીધો

આજે શાન્તોબા જે કાઇ જુએ છે, તે પહેલાની સાથે બિલકુલ મળતુ આવતુ નથી બધુ એથી વિપરીતજ લાગે છે પહેલા જે અમૃતમય લાગતુ હતું તે હવે તેમને વિષવત્ લાગે છે પહેલા જેને તેઓ "મારૂ પોતાનુ" કહેતા હતા તેને જોતાજ આજે તેમને વિરક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે આજે તેમની હૃદયતત્રી સ્વતત્ર રાગ–રાગિણીનો આલાપ કરી રહી છે અને તેનો ઝણુકાર મેઘ મલ્હારની પેઠે શાન્તોબાના અહકારના દીપક–રાગને શાત–શીતળ કરી નાખે છે, તનુ માધુર્ય પણ ચિર–નવીનતાથી પરિપૂર્ણ જણાય છે

શાન્તોબા આજે તદ્દન બદલાઈ ગયા છે, તેમના વિચારો પણ ફરી ગયા છે આટલા દિવસ તો કેવળ ઇંદ્રિયો તૃપ્ત કરવાના અથવા તો કામિની–કાચનનાજ વિચારો આવતા હતા, પરતુ હવે તેમની ગતિ બદલાઈ ગઇ છે તે તદ્દન વિપરીત દિશામાજ વહન કરી રહી છે હવે તેમને "હાય, મે એક તુચ્છ સુખમા મનુષ્યજીવનનો અમૂલ્ય સમય વ્યર્થ ગુમાવી નાખ્યો છે, તો હવે મારી શી ગાત થશે ? હવે હુ શ્રીહરિના પાદપદ્મને કેવી રીતે મેળવી શકીશ ? હાય, હવે મારૂ જીવન પણ પૂર્ણ થવા આવ્યુ છે થોડા સમયમાજ યમરાજાના દૂતો આવીને મને યમદ્વારમા લઇ જશે ! હાય, તે વખતે હુ શુ જવાબ દઈશ ? હે પ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! હવે હું શું કરૂ ?" એવા વિચાર આવે છે

આ પ્રમાણે વ્યાકુળ ચિત્તે વિચાર કરતા કરતા શાન્તોબાને એક વિચાર સૂઝી આવ્યો અતર્યામીની પ્રેરણાથી, તેમણે પોતાની આસક્તિની સકળ સામગ્રીનો–જનની, સ્ત્રી, વિષય–વૈભવ સર્વનો પરિત્યાગ કર્યો વેદજ્ઞ બ્રાહ્મણોને અને પોતાના નોકર–ચાકરોને પોતાની અખૂટ ધન-સપત્તિ આપી દઈને ઉચ્ચ સ્વરે હરિનામની ઘેષણા કરતા કરતા તેઓ ઘરની બહાર નીકળી પડયા આ વખતે 'પોતાનુ' કહેવાને તેમની સાથે તેમનુ એકમાત્ર કૌપીનજ રહ્યુ હતુ લોકલજ્જાનો ભય ન હોત, તો તે પણ સાથે લીધુ ન હોત ઘરની બહાર નીકળીને શાન્તોબાએ ચાલવા માડયું ચાલતા ચાલતા તેઓ ભીમા નદીને કિનારે આવી પહોચ્યા નદીને જોઇને તેમને ભય થયો નહિ થાય પણ કેમ ? અહા, જે અપાર સસાર-સાગર તરવાને–તેની પેલી પાર જવાને અનતના માર્ગમા ચાલે

છે, તે એક સામાન્ય નદી જોઇને ભયભીત કેમજ થાય? શાન્તોબા એક ક્ષણ પણ વિચાર કરવા ન રોકાતા એકદમ નદીના અગાધ જળમા પડયા અને જોતજોતામા નદીને સામે કિનારે ચાલ્યા ગયા અહા! ત્યા જઇને જુએ છે તો પાસે પર્વત આવેલો છે, પરંતુ તે પર્વત પણ તેમની ગતિ રોકી શકયો નહિ શાન્તોબાએ તે પર્વત ઉપર ચઢવા માડયુ ત્યાની શાંતિમય શોભા જોઇને તેમને બહુજ આનદ થયો તેઓ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા " અહા, કેવુ પ્રાકૃતિક શોભાપૂર્ણ એકાત સ્થાન છે! હાય, લોકાલયમા આવા પવિત્ર સૌદર્ય અને માધુર્યની નિસ્તબ્ધતા કયાથી હોય? અહા, આવુ ઝરણાનુ જળ, પક્ષીઓના દળ અને તેમના મધુર સગીતો ત્યા કયાથી મળે, કે જેના શ્રવણમાત્રથીજ મન શાત થઈ જાય છે" બસ, હવે હુ આ સ્થાન છોડીને કયાય પણ જઇશ નહિ આ પર્વતની ગુહાઓમા રહીનેજ તે સર્વ ગુહાવિહારી શ્રીહરિની આરાધના કરીશ"

શાન્તોબા પાજરામાથી છૂટેલા પક્ષીની પેઠે, કમળ-કોષ-મુકત મધુકરની પેઠે, તે મુકતક્ષેત્રમા સ્વતત્રપ્રાણે રહેવા લાગ્યા અહા! અહી આ તેમને કેટલો બધો આનદ થાય છે! પખી બોલે છે તે સાભળીને પોતે પણ "હરિ હરિ" કરી ઉઠે છે મોર કલા કરીને નાચે છે તેને જોઇને પોતે પણ નાચવા મડી જાય છે નિર્ઝરિણીના ગાન સાભળીને તેઓ પણ હરિગુણ ગાતા ગાતા આત્મ-ભાન ભૂલી જાય છે પશુ-પક્ષી વગેરે ગમે તે પ્રાણીને ગાન કરતા સાભળીને તેઓ પણ અવ્યકત-અસ્ફુટ સ્વરે તેમનું અનુકરણ કરે છે અને તેમનુ માધુર્ય તેમનાથી વધી જાય છે તેમના કઠમાથી નીકળતી અમૃતસરખી સગીત-લહરીથી સમગ્ર વનભૂમિ વારવાર છવાઈ જાય છે એમના મનોહારી ગાનના પ્રભાવથી હિસક, અહિસક સકળ પ્રાણીઓ શાન્તોબાપ્રતિ આકર્ષાવા લાગ્યા તરુ લતા અને તારાઓ પણ જાણે તેમના પ્રેમથી ડગમગવા લાગ્યા આજે તે ભૂમિના સઘળા વૃક્ષ અગણિત ફલ અને ફૂલના ઝુમખાઓથી શોભી રહ્યા છે, આટલા ફળફૂલ શાન્તોબાના આવવા પહેલા એ સ્થળે જોવામા આવ્યા નહોતા પહેલા વનની ઔષધીઓમા પણ આજના જેટલી સુવાસ નહોતી અને વનભૂમિ પણ આજના જેટલી શોભાયમાન લાગતી નહોતી શાન્તોબા આજે આ શાતિમય ક્ષેત્રમા સુખપૂર્વક વિચરે છે.

(૨)

આ સંસારમા જે એકને સારૂ લાગે છે, તે બધાને સારૂ લાગતું નથી તેમ જે એકને ખરાબ લાગે છે, તે દરેકને ખરાબ લાગતુ નથી આ સંસારનો એવોજ નિયમ છે કે જે એકને અમૃત-સમાન ગુણકારી લાગે છે, તેજ બીજાને વિષ જેવુ થઇ પડે છે જેનાથી શાન્તોબાને આટલી બધી શાંતિ મળી હતી, તેજ તેમના માતા-પિતા અને પત્નીને માટે અશાંતિનું કારણ થઈ પડયું તેથી તેઓ કોઈપણ ઉપાયે શાન્તોબાના આ શાન્તિમય સંસારમા વિક્ષેપ નાખી તેમને પાછા પોતાના અધિકારમા લાવવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા વિચાર કરતા કરતા તેમની માતાએ એક ઉપાય શોધી કાઢયો તેમણે પોતાની પુત્રવધૂને સારા સુશોભિત વસ્ત્રા ભૂષણોથી વિભૂષિત કરીને શાન્તોબાની પાસે મોકલવાનો વિચાર કર્યો અનુપમ રૂપલાવણ્યવતી પોતાની પત્નીને જોતાજ શાન્તોબા તેના મોહપાશમા ફસાશે અને તેણી પોતાના હાવભાવ તથા કટાક્ષથી પતિને ભોળવીને ઘેર લઇ આવશે એમ શાન્તોબાની માતા ધારતા હતા અહા, કેવો અપત્ય-સ્નેહ! પુત્રવિરહી વૃદ્ધ જનની એ એટલો પણ વિચાર ન કર્યો કે,જે સુંદરીને શાન્તોબાને ભોળ વવા-છળી લાવવા મોકલવાની છે,તેનાજ સ્નેહની જાળમાથી તેઓ છટકી ગયેલા છે!

સાસુની આજ્ઞા લઈને શાન્તોબાની પતિવ્રતા પત્ની એક માણસની સાથે પતિને તેડી લાવવા ઘરની બહાર નીકળ્યા અહા! આજે તેમને અપર્વ આનંદ થાય છે તેઓ જોસભેર પતિને મળવા-ને ચાલે છે અને મનમા ને મનમા વિચાર કરે છે-“ લવાશે તો તો જરૂર લાવીશ, પરંતુ નહિ આવે તોપણ તેમના દર્શન તો થશે! મારો ત્યાગ કરીને પણ જો તેઓ સુખી હશે તો તેમા પણ હું સુખ માનીશ હું તેમના સુખમા અંતરાય-વિઘ્ન નાખીશ નહિ બસ, ફક્ત પતિદેવના દર્શન થાય તો તે પણ પરમ લાભ છે હું તેટલાથીજ સંતોષ માનીશ ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા તેઓ તે દુર્ગમ-વિકટ માર્ગ વટાવીને શાન્તોબાની પાસે આવી પહોચ્યા. લજ્જાવતી પુષ્પલતાની પેઠે અવનત મસ્તકે તેમની પાસે જઈને ઉભા રહ્યા મનમા ઘણું ઘણું કહેવાનો વિચાર થયો, પરંતુ તેમનો કંઠ રૂંધાઇ ગયો અને એક શબ્દ પણ બોલી શકાયો નહિ.

અનુપમ સૌંદર્યશાલિની પ્રિયતમા પત્નીને સોળે શણગાર પહેરીને પોતાની પાસે ઉભેલી જોવા છતા, પણ શાન્તોબાનું ચિત્ત એક અણુમાત્ર પણ ચળ્યું નહિ તેમના મનમા કોઈ પણ જાતનો વિકાર થયો નહિ, આગલા ધન, સપત્તિ અને વિષય-વૈભવ પણ યાદ આવ્યા નહિ તેઓ અચળ અટલ ભાવે જેમના તેમ બેસી રહ્યા આ પ્રમાણે કેટલોક સમય વ્યતીત થઈ ગયો, પરતુ બેમાથી એકનું પણ મો ફાટ્યું નહિ, કોઇ કાંઈ પણ બોલી શક્યું નહિ સતી પણ ઉડા વિચારમા ગરકી ગયા આ વિચારમા તેઓ પોતાના આવાગમનનો મુખ્ય હેતુ અને સાસુની આજ્ઞા પણ વિસરી ગયા શાન્તોબાને ફસાવીને ઘેર લઈ જવાને બદલે તેઓ પોતેજ ત્યા ફસાઈ પડયા ત્યારપછી તેઓ ધીમે ધીમે પતિના ચરણકમળમા પડી ગયા અને બન્ને હાથે તેમના બન્ને ચરણો પકડીને રડતા રડતા બોલવા લાગ્યા –" દેવ! તમે તમારા ભગવાનની આરાધના કરવાને અમારો ત્યાગ કરીને આવ્યા છો તે ઠીક છે, પરતુ હે નાથ! તમારાસિવાય મારે બીજા ભગવાન નથી તમેજ મારા પ્રભુ છો–તમેજ મારા પ્રત્યક્ષ ભગવાન છો હે નાથ! તમને મૂકીને હુ બીજા કોની સેવા કરૂ? આજે આ દાસી તમારા ચરણકમળની સેવા કરવાને આવી છે, તો શુ તેને આશ્રય આપી તેની સેવા અગીકાર નહિ કરો કે?"

અબળા હવે એક શબ્દ પણ વધારે બોલી શકી નહિ તેઓ નિશ્ચેષ્ટ ભાવે પતિના પાદતળે પડી રહ્યા હવે શાન્તોબાની વાચા ફૂટી કામની પ્રેરણાથી નહિ, પરતુ કર્તવ્યની પ્રેરણાથી તેઓ આતરિક દૃઢતાથી બોલી ઉઠયા –" ભલે તુ મારી પાસે રહે, પરતુ મારી પેઠેજ રહેજે જો તુ તારા આ અમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણો નાખી દઇ મારી પેઠે સાદા વસ્ત્રો ધારણ કરીશ, તોજ અહી આ રહી શકીશ, નહિ તો તુ તારે રસ્તે ચાલી જા હુ તને બિલકુલ રોકતો નથી" સતીએ પતિના વચનો સાભળી તે પ્રમાણે વર્તવામા ક્ષણ પણ વિલબ કર્યો નહિ તેજ વખતે તેઓ પોતાના અમૂલ્ય શણગારો નાખી દેવા તત્પર થયા અને તે નાખી દઇ સામાન્ય તાપસીના વેશમા તપસ્વી સ્વામીની સેવામા રોકાયા આજે આ કઠોર પર્વત પ્રદેશમા પતિવ્રતાના મનમા જે આનદનો અનુભવ થતો હતો,તેવો આનદ તેમણે પોતાના વિલાસવૈભવથી પૂર્ણ સુરમ્ય અટ્ટાલિકાઓમા પણ કોઈ વાર અનુભવ્યો નહોતો

(૩)

આ પ્રમાણે આનંદમા પતિ–પત્ની દિવસ નિર્ગમન કરે છે એક દિવસ શાન્તોબાને પત્નીની અવસ્થા કેટલી ઉન્નત થઇ છે, આત્મ–સંયમ કરવામા તેમણે કેટલી દૃઢતા મેળવી છે, તેની પરીક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો. બીજે દિવસે જ્યારે તે દંપતી વનના ફળમૂળથી અને ઝરણાના જળથી પોતાની ક્ષુધા–પિપાસા શાંત કરતા હતા, તે વખતે શાન્તોબાએ પોતાની પત્નીને ઉદ્દેશીને કહ્યુ –"સતિ ઘણા દિવસ થયા રોટલી ખાધી નથી, તો આજે ગામમા જઇને રોટલીના ટુકડા માગી લાવો તો કેવુ સારૂ ?" સ્વામીનું કથન પૂરૂ થયુ ન થયું એટલામાજ પતિવ્રતા બોલી ઉઠયા –"દેવ, આપની આજ્ઞા છે તો આજે ગામમા જઇને ભિક્ષા માગી લાવીશ" તે સાભળીને શાન્તોબા બોલ્યા –"વારૂ, ત્યારે ભિક્ષાર્થે જાઓ, પરંતુ જોજો, રોટલીના ટુકડાસિવાય બીજુ કાંઇ પણ લેશો નહિ" "જેવી આજ્ઞા" કહીને સતીએ ચાલવા માડયું અહા ! જન્મથીજ જેઓ ઐશ્વર્યમા ઉછર્યા હતા અને અત્યાર સુધી જેઓ અંત:પુરમા ગોંધાઇ રહ્યા હતા, તે શાન્તોબાના પત્ની ભિક્ષા શું છે, તે પણ જાણતા નથી, પરંતુ શુ કરે ? આજે તેઓ તે ખડબચડા અને કાંટાવાળા પર્વતનો માર્ગ વટાવીને ગામમા ભિક્ષા માગવાને જાય છે આજે તેમના અંગ ઉપર આભરણ નથી, પહેરવાને સારૂ વસ્ત્ર નથી અને માથામા તેલ સરખુ પણ નથી આમ છતા આવા ફાટેલા વસ્ત્રોથી અને છૂટા છવાયલા કેશ કલાપથી પણ તેઓ બહુજ શોભી રહ્યા હતા પતિવ્રતાનું સમુજ્જ્વલ તેજ તેમના મુખ–મંડળ ઉપર સ્ફુરી નીકળ્યું હતુ જે કોઇને તેમના દર્શન થતા તેઓ તેમને વન–પ્રદેશનો ત્યાગ કરી ગામમા પધારેલા વનદેવી ધારીને પ્રણામ કરતા હતા

ગામમા પ્રવેશ કરીને સતી ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ફરતા ફરતા દૈવયોગે તેઓ પોતાની નણંદને ઘેર આવી પહોચ્યા પોતાની ભાભીને ભિખારણના વેશમા જોઇને તેમને બહુજ લાગી આવ્યું. આંખમા અશ્રુના બિંદુઓ ઉભરાઈ આવ્યા અને રડુ રડુ થઇ ગયા મહા મુશ્કેલીએ આંસુને અટકાવીને તે શાન્તોબાની પત્નીને પૂછવા લાગી –"અરે, ભાભી! તમારી આ દશા કેમ ? શુ મારા બાપ–દાદાની ધન–સંપત્તિ નષ્ટ થઈ ગઇ ?" નણંદના વચનોના ઉત્તરમા સતીએ પતિના

વૈરાગ્ય અને ગૃહત્યાગાદિ—સઘળી બીના એક પછી એક સંક્ષેપમાં-જ કહી સંભળાવીને કહ્યું કે –"બ્હેના! તમારા ભાઇને ભૂખ્યા મૂકીને અહીં આવેલી હોવાથી હું વધારે સમય રોકાઇશ નહિ જો તમારાથી એક રોટલીનો ટુકડો અપાય તો આપો, નહિ તો હું જાઉં છું " એમ બોલતા બોલતા સતીએ ચાલવા માંડ્યું " ના ના, મારા સમ જરા થોભ થોભ " એમ કહીને નણંદ ઘરમાં ગઈ અને એક મોટા પાત્રમાં ઘરમાં તૈયાર થયેલી ભોજન—સામગ્રી—શીરો, પુરી તથા શાકભાજી વગેરે લઇ આવી સતી તે સામગ્રી લેતા પણ નથી અને તેમની નણંદ તેમને છોડતા પણ નથી આ પ્રમાણે કેટલોક સમય ચાલ્યો ગયો "સ્વામી હજુ ભૂખ્યા છે" એજ વિચાર સતીના મનમાં આવ્યા કરતો હતો, એટલે હવે તેઓ વધુ સમય ગુમાવી શકયા નહિ, તેથી નણંદ પાસેથી ભોજન-પાત્ર લઇ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા સતી જેમ બને તેમ ઉતાવળે ચાલે છે, પરંતુ માર્ગ વિકટ હોવાથી તેમનાથી જલદી ચાલી શકાતું નથી તેથી ઘડીકમાં ધીમા પડે છે, આથડીઆ ખાય છે અને કોઇ કોઈ વાર પડી પણ જાય છે, પરંતુ સતી તેને ગણકા-રતા નથી તેઓ વળી પાછા ઉઠે છે અને સાવચેતીથી જેમ બને તેમ ઉતાવળે પગે આગળ ચાલવા માંડે છે આ પ્રમાણે અનેક કષ્ટો સહન કરી સતી શાન્તોબા પાસે આવી પહોંચ્યા અને ભોજન—પાત્ર તેમની પાસે મૂકી તેમની અન્ય આજ્ઞાની રાહ જોતા પાસેજ ઉભા રહ્યા

શાન્તોબાએ પ્રશાન્ત—નયને સતીએ મૂકેલું ભોજનનું પાત્ર જોઇ લીધું, પરંતુ ક્ષણમાત્ર તેમના નયનનો તે શાન્તભાવ શમી ગયો તેમણે તીક્ષ્ણ નેત્રે સતી સામું જોઇ કહ્યું –" આવું ભોજન લાવવાનું તમને કોણે કહ્યું હતું? લાવવાના કહ્યા રોટલીના ટુકડા અને લાવ્યા શીરોપુરી! જાઓ, આ સઘળું જેને ત્યાંથી લાવ્યા હો તેને પાછું આપી દો અને લાવવું હોય તો ઘેરે ઘેર ભટ-કીને રોટલીના ટુકડા માગી લાવો પતિની ક્રોધયુક્ત વાણી સાંભળી પતિવ્રતાએ ગામમાં જે કાંઈ બન્યું હતું તે કહી સંભળાવ્યું અને કહ્યું કે –" તમારી બ્હેનના અતિશય આગ્રહથીજ આ વસ્તુઓ આણી છે મારી ઇચ્છા અને આપની આજ્ઞા ન હોવા છતાં પણ તેની પાસે મારૂં કાંઈ નહિ ચાલવાથીજ આ લાવી છું, માટે યોગ્ય લાગે તો ગ્રહણ કરો " આ સાંભળીને પણ

શાન્તોબાએ તેનો સ્વીકાર કર્યો નહિ

(૪)

ઇશ્વર ઉપર જેની ભક્તિ છે, તે ઇશ્વરાજ્ઞાને અનુસરવા માટે શું નથી કરતા ? પર્વત ઉપર ચઢવુ તથા ઉતરવુ પડેલુ હોવાથી અને માર્ગમા અનેક કષ્ટો સહન કરવા પડેલા હોવાથી સતીનુ શરીર થાકીને લોથ બની ગયું છે થર થર કપે છે અને શ્વાસ માતો નથી, પરતુ તેવી સ્થિતિમા પણ પતિદેવની આજ્ઞા થતાજ એક ક્ષણ પણ ન થોભતા ગામ તરફ ચાલવા માડ્યું શામાટે ન ચાલે? પતિ એજ તેમના પરમેશ્વર હતા તેઓ પતિદેવતાના અપૂર્વ ભક્ત હતા મન,વાણી અને કર્મથી તેમનીજ પ્રીતિ સપાદન કરવાને તે ઇચ્છતા હતા

સતીએ ગામમા આવીને સ્વામીની આજ્ઞાનુ પ્રતિપાલન કર્યું સુમિષ્ટ સભાષણથી પોતાની નણદને સમજાવીને પેલુ ભોજનપાત્ર પાછુ આપ્યું અને કેટલેક ઘેર ફરીને રોટલીના ટુકડા એકઠા કરી પર્વત તરફ ચાલવા માડ્યું, પરતુ કેવું દુર્ભાગ્ય કે તેઓ થોડે દૂર ગયા નહિ એટલામાજ પ્રબલવેગે વર્ષાદ વર્ષવા લાગ્યો ઘનઘોર અધારૂ થઇ ગયું નજીકની વસ્તુ પણ દેખાતી નથી રસ્તામા ચાલવુ પણ બહુ કઠિન થઇ પડ્યું, તેમ છતા પણ સતી ધીમે ધીમે ચાલ્યા જાય છે પોતાના પહેરેલા વસ્ત્રના આગલા છેડાથી રોટલીના ટુકડા ઢાકી દીધા છે, આજે એ ટુકડા તેમને પોતાના અગ કરતા પણ મોઘા થઇ પડ્યા છે તેનાથી તેમના દેવ પ્રસન્ન થવાના છે સતી આ પ્રમાણે ટાઢથી ધ્રૂજતે શરીરે ધીમે ધીમે આગળ ને આગળ ચાલ્યા જાય છે, પરતુ હાય ! નદીતીરે આવતાજ તેઓ એક મહાન મુશ્કેલીમા આવી પડ્યા નદી સુધી તો તેઓ જેમ તેમ આવ્યા,પરતુ હવે આગળ વધાય એમ નહોતું વર્ષાદથી નદીમા રેલ આવી છે, પેલે પાર જવાને હોડી નથી, તેમ કોઇ માણસ પણ નથી, કે જેની મદદથી સામે કાઠે જઇ શકાય પતિવ્રતાની ચિતા-નદીએ ભીમાની ભીષણ મૂર્તિ કરતા પણ વધારે ભીષણ-ભયકર રૂપ ધારણ કર્યું બહાર ભીમા નદીના પ્રબળ પ્રવાહમા થતા ઉચાનીચા તરગોથી અને અતરમા ચિતાતરગિણીના તરગો ઉભરાતા હોવાથી અબળા અતિશય આકુળ-વ્યાકુળ થઇ ગયા તેઓ "હવે આ વિષમ સકટમાથી મને કોણ ઉગારશે,મારા જેવી એકાકિની અસહાયા રમણીનો આ વિપદ્માથી

કોણ ઉદ્ધાર કરશે?" એમ બોલતા બોલતા રડી પડયા વળી નિ:શ્વાસ નાખીને બોલવા લાગ્યા –"હાય, હાય,કોઈ દેખાતુ નથી,હાય, હવે શુ થશે?" ભયથી તેમનુ શરીર કપવા લાગ્યું, હાત કકડવા લાગ્યા. તેઓ બહુજ અધીરા થઇ ગયા,મન સાથેજ વિચાર કરવા લાગ્યા – "હાય, સધ્યા તો થવા આવી હવે શુ થશે ? અરે, સ્વામી હજુ પણ ભૂખ્યાતરસ્યા બેસી રહ્યા હશે ? અરે, આટલુ ખાવાનુ પણ કોણ પહોચાડે ? હે પાડવસખા પાડુરગ પ્રભુ ! એકવાર કૃપા કર, હે દયાળુ, કરુણાળુ ! તુ કયા છે ? આ કિકરીની સભાળ કેમ લેતો નથી ? "

આ પ્રમાણે સતી પાડુરગ–પ્રભુને પોકારે છે સતીનું આક્રદ સાભળતાજ પાડુરગ દેવ ભકતની રક્ષા કરવાને તૈયાર થયા તેઓ એક સામાન્ય નાવિકનુ રૂપ લઇ સતીની પાસે આવી પહોચ્યા અને ગભીર સ્વરે પૂછવા લાગ્યાઃ–"હે બહેન ! આવા વર્ષતા વર્ષાદમા તુ એકલી ઘરની બહાર શામાટે નીકળી છે ? અહા, ભિજાઇ ભિજાઇને તારૂ શરીર પણ કેવુ ફિકકુ પડી ગયુ છે ! આટલુ બધુ કષ્ટ વેઠીને તુ કયા જવાને તયાર થઈ છે ?"

સતીથી આ વખતે એક શબ્દ પણ બોલી શકાયો નહિ તેઓ નયન મીચીને પાડુરગ શ્રીહરિનુ ધ્યાન ધર્યા કરે છે આ કર્ણરસાયન કઠસ્વર સાભળીને તેમણે ધીમે ધીમે પોતાના નયનો ઉઘાડયા ઉઘાડીને જુએ છે તો એક પ્રવીણ નૌકાવાહક પોતાની પાસે ઉભો છે ત્યાર પછી સતીએ તે નાવિકની પાસે કરગરી પડીને તેને સઘળી હકિકત નિવેદન કરી અને છેવટમા તેની પાસે કરુણા–ભિક્ષા માગતા માગતા કહેવા લાગ્યા કે –"હે ભાઇ ! જો, શ્રી પાડુરગેજ તને અહી મોકલયો છે હવે તુ મારી ઉપર દયા નહિ કરે તો બીજુ કોણ કરશે ? હે ભાઇ ! તારી દયા–મદદસિવાય હુ પેલે પાર જઈ શકવાની નથી હવે પિતાની અથવા વડિલ બધુની પેઠે મારી સાથે સ્નેહપૂર્ણ દ્દષ્ટિથી જોયાસિવાય તારો છૂટકો નથી હે ભાઇ ! ગમે તેમ કરીને તુ મને સામે કાઠે લઇ જા અહા, મારા પતિ ભૂખ્યાતરસ્યા પેલા પર્વત ઉપર મારી વાટ જોયા કરતા હશે હું નહિ જાઉ તો તેમને આજ ઉપવાસ થશે "

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા સતીનો કઠ રૂધાઈ ગયો હવે તેઓ એક શબ્દ પણ બોલી શકયા નહિ તેઓ સ્થિર થાભલાની

પેઠે આગન્તુક નાવિકની તરફ આતુર નયને જોતા જોતા ઉભાં રહ્યા તે માયા—તારક નાવિકના નયનમા કરુણાની રેખાઓ જણાવા લાગી તેણે સ્નેહ—પાલિતા કન્યાની પેઠે સતીને પોતાની ખાધ ઉપર લઇ નૈકામા બેસાડયા અને પછી સામે કાઠે પહોચાડી દીધા તથા પતિવ્રતાને છેક તેમના પતિની પર્ણકુટી આગળ મૂકી તરતજ અદશ્ય થઈ ગયો કૃતજ્ઞતા કે ઉપકારના એક—બે શબ્દો સાભળવાને પણ તે ઉભો રહ્યો નહિ

આ સમયે સતીને પોતાના દેહનુ પણ ભાન નથી તેમણે શું કર્યું છે? જેમ જેમ વર્ષાદ વધારે ને વધારે વર્ષતો ગયો,તેમ તેમ તેમણે પોતાનું વસ્ત્ર ખેચી ખેચીને પતિને માટે માગી આણેલા રોટલીના ટુકડા ઢાકયાં હતા આ સમયે તેઓ તદ્દન નવસ્ત્રા છે,પરતુ તેની તેમને બિલકુલ ખબર નથી તેમનુ મન એક પતિસેવામાજ લુબ્ધ થઈ ગયુ છે પોતે એક રૂપ—યૌવનવાળા કુળવાન સ્ત્રી છે અને પરપુરુષ પોતાની ખાધે બેસાડીને લઇ જાય છે અને સાથે સાથે પતિદેવ માટે આણેલા ભોજનની રક્ષા કરતા છેક નગ્નાવસ્થામા આવી ગયા છે, એ સઘળાનો વિચાર પણ કરવાનો તેમને અવકાશ નથી આ વખતે પતિદેવ પાસે રોટલીના ટુકડા ધરવા માટે જેવા તે તેની ઉપર ઢાકેલુ વસ્ત્ર ખસેડવા જાય છે કે, તરતજ તેમને પોતાની સ્થિતિનુ ભાન થયું તેઓ મનમા ને મનમા ક્ષોભ પામવા લાગ્યાઃ— “હાય, નાવિકે મારેમાટે શો અભિપ્રાય બાધ્યો હશે?” એ વિચારથી તેઓ એકાએક લજ્જાવશ થઇ ગયા અને રોટલી ઉપરથી ઢાકેલુ વસ્ત્ર કાઢી પહેરી લઇ પ્રફુલ્લ ચિત્ત પતિ પાસે જઇને ઉભા

(૫)

પરતુ જે રોટલીના ટુકડાઓમાટે આટલુ બધુ કષ્ટ વેઠવામા આવ્યુ તે પણ શાન્તોબાના ઉપયોગમા આવ્યા નહિ.શાન્તોબાના પત્નીએ પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક રીતે સાચવેલા તે ટુકડાઓ બહાર કાઢયા અને વિનીતભાવે પતિદેવની સન્મુખ મૂકી દીધા, પરતુ શાન્તોબાએ તે તરફ દષ્ટિપાત પણ કર્યો નહિ, કેમકે સતીના શરીરનુ નિરીક્ષણ કરવામાજ તેઓ લીન થઇ ગયા હતા સતીને જોઈને તેમને બહુજ અચબો થયો સતીનું અનુપમ સૌદર્ય અને રાજકુવરી જેવું રૂપલાવણ્ય અને તેમની કમનીય પવિત્ર કાન્તિ જોઇને તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા જાણે નવવસતનુ પૂજન કરવાને સાક્ષાત્ વનદેવીજ હાથમા અનેક સુદર અને

સુવાસિત પુષ્પો લઇને પોતાની પાસે ઉભેલા હોય, એમ તેમને લાગ્યું અહા ! પરન્તુ તે જાણતા નથી કે, જેના ચરણસ્પર્શથી કાષ્ઠની નાવ સુવર્ણમય થઈ ગઇ હતી, જેના શ્રીઅંગના સ્પર્શથી કદ્રૂપી કુબ્જા સર્વાંગ સુંદરી થઇ ગઇ હતી, તેજ પ્રભુનો સ્પર્શ આજે પોતાની પતિવ્રતા પત્નીને થયો છે. સતીના રૂપલાવણ્યમાં એકાએક આટલો બધો ફેરફાર થઈ ગયેલો જોઇને શાન્તોબાએ વિસ્મય પામતા પામતાજ સતીને પૂછ્યું.–" સાધ્વિ ! કહે કહે, તું આવા વિકટ સમયમાં નદી ઓળંગીને આ પાર કેવી રીતે આવી શકી ? "

પતિવ્રતાએ કહ્યું –" દેવ ! આપના આશીર્વાદથી નદી પાર કરવામાં મને બિલકુલ દુઃખ પડયું નથી વધારે તો શું, પણ હું કેવી રીતે નદી–પાર આવી તેની પણ મને ખબર પડી નથી ગામમાંથી જ્યારે હું નદી–કિનારે આવી, ત્યારે નદીનું પૂર જોઇને મારા મનમાં બહુજ ઉદ્વેગ થયો હતો અહા ! પ્રભુ ! તેની શું વાત કહું ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે હું બહેનને ઘેર ગઇ અને તેમને ઘણું ઘણું સમજાવીને પેલા ભોજ્ય–પદાર્થો પાછા આપ્યા ત્યારપછી કેટલેક ઘેર ફરી ફરીને કેટલાક રોટલીના ટુકડાઓ એકઠા કર્યા એક તો આપ ભૂખ્યા હતા અને મારે પણ આટલે છેટે એકલા આવવાનું હોવાથી હું તરતજ પાછી ફરી થોડે આવી ન આવી એટલામાંજ વૃષ્ટિ થવા માંડી માર્ગમાં અતિશય કાદવકીચડ થઇ ગયો અને ચાલવાનું બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડયું અનેક કષ્ટે કેટલીક વારે હું નદી–કિનારે આવી પહોંચી, પણ ત્યાં આવીને જોઉં છું તો નદી ચારે કાંઠે ભરપૂર હતી કિનારે–કોઇ નાવિકે નહોતો, તેમ જળમાં નૌકા પણ નહોતી નદીના ઉછળતા મોટા તોફાની મોજાઓ જોઇને મારૂં મન ભયભીત થઇ ગયું અરે, તે વખતે ભીમાએ કેવું ભીષણ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું ! જાણે રણરાગિણી ચંડિકા, ધવળ ફીણની કપોળ–માળા ધારણ કરીને તરંગો ઉપર તાંડવ નૃત્ય ન કરતા હોય ! ઘોર અંધકારને લીધે દિવસ હોવા છતાં પણ કાંઇ દેખી શકાતું નહિ વિજળીનો ચમકારો, શ્મશાનમાં બળતી ચિતાની અગ્નિ–જ્વાળા અને તેમાંથી નીકળતો હૃદય–વિદારક શબ્દ, મેઘની ઘોર ગર્જના અને ભીમા–ભૈરવીના " ઘું " " ઘું " ધ્વનિથી હૃદય ફાટી જતું હતું " ઘું " " ઘું " " હો " " હો " વગેરે ગંભીર ધ્વનિ કાન સાથે અથડાતા હતા, પરન્તુ તે પ્રબળ

પવનના હતા કે ભૂતપ્રેતના અટ્ટહાસ્યના હતા, એ કાંઈ સમજ પડતી નહોતી. વખતોવખત ઘણા ભયાનક અવાજો થતા હતા, તે સાભળીને મારૂ હૃદય પણ કપી ઉઠતુ હતુ જીહ્વામા રસ નહોતો, શરીરમા રકત નહોતું અને પગમા આગળ વધવાની શક્તિ નહોતી છેવટે મનમા ને મનમાજ મે' પાડુરગ શ્રીહરિને પોકારવા માડ્યા તેમની કૃપાથી અકસ્માત્ એક માણુસ ત્યા આવી પહોચ્યો. તે સમયે મારી આખો બધ હતી, તે પણ તરતજ ઉઘડી ગઈ. પેલા માણુસને મે મારી પાસે ઉભેલો જોયો પૂછપરછ કરતા માલમ પડ્યુ કે, તે એક નાવિક હતો મારી દુર્દશા જોઇને તેને બહુજ દયા આવી તેણે પોતાની કન્યાની પેઠે મને ખાધ ઉપર લઇ નાવમા બેસાડી અને નાવમાથી ઉતર્યા પછી પણ છેક આપણા આશ્રમ સુધી મૂકીને જોતજોતામા કોણ જાણે કયાય અદૃશ્ય થઈ ગયો ”

શાન્તોબા આ સઘળુ સાભળે છે અને જેમ જેમ સાભળતા જાય છે, તેમ તેમ વધારે આશ્ચર્યચકિત થતા જાય છે પત્નીના છેવટના વચન સાભળીને તેમનું શરીર કપી ઉઠયુ, નયનમાથી દડ દડ અશ્રુધારા વહેવા લાગી અનેકઠ રૂધાઇ ગયો ત્યારપછી થોડી-વારે ગદ્ગદ્ કઠે સતીને સબોધીને બોલ્યા –“ ભાગ્યવતિ ! શુ તું ફક્ત એકવાર પણ મને તે નાવિકને નહિ બતાવે ? દેવિ! હુ તેને માટેજ સમસ્ત સસારનો ત્યાગ કરી આ નિર્જન સ્થાનમા આવ્યો છુ ” આમ બોલતા બોલતા શાન્તોબા આવેશમા આવી ગયા, તેમની આખોમાથી અશ્રુબિદુઓ જોસભેર વહેવા લાગ્યા વળી તેઓ આવેશમા ને આવેશમાજ બોલી ઉઠયા –“શુ આટલે સુધી આવ્યા અને અહી આવતા થાક લાગ્યો ? લાગે, લાગે ભલે, સુદરિ! તમે આ રોટલીના બધા ટુકડા પશુપક્ષીઓને ખવડાવી દો જ્યાસુધી તે નાવિક આવીને મને દર્શન નહિ આપે, ત્યાસુધી હુ પાણી પણ પીવાનો નથી બસ, આમ ને આમજ ભૂખ્યોતરસ્યો બેસી રહીશ હવે હુ પણ જોઉ છુ કે તે કેવો નથી આવતો? હાય સતિ, તને ધન્ય છે ! તે' તે પરમકૃપાળુ પ્રભુના અગના સ્પર્શનો અમૂલ્ય લાભ મેળવ્યો છે ”

પતિની આજ્ઞા સતીએ માથે ચઢાવી તેમણે તેજ વખતે પતિની આજ્ઞાનુ પ્રતિપાલન કર્યુ અને રોટલીના ટુકડાઓ પશુપક્ષીઓને ખવડાવી દઇ સ્વામી પાસે પાછા આવ્યા. હજુસુધી

શાન્તોબાએ કાંઈપણ ખાધુ નથી, તેથી સતી પણ ભૂખ્યાજ છે પતિના જમ્યા સિવાય તેઓ પણ કેવી રીતે જમી શકે ? આ પ્રમાણે પતિ-પત્ની બને જણ ભૂખ્યાતરસ્યા ત્યા ને ત્યાજ બેસી રહ્યા

આ સમય દરમ્યાન એક બીજો વિચિત્ર બનાવ બન્યો ભક્ત શાન્તોબા આજે કેટલાક દિવસથી ઉપવાસી છે ભક્તાધીન ભગવાનથી તે સહન થઇ શક્યુ નહિ, તેથી તેમણે તે પર્વત પાસે આવેલા ગામના એક વૈશ્ય ભક્તને પર્વત ઉપર જઇ ક્ષુધાર્ત ભક્ત શાન્તોબાને ભોજન કરાવી મહત્ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાની સ્વપ્ન-માર્ગે આજ્ઞા કરી સ્વપ્ન પૂરૂ થતાજ તે વૈશ્ય જાગી ઉઠયો અને પોતાને સ્વપ્નમા થયેલી ભગવદ્ આજ્ઞાનુ પ્રતિપાલન કરવાને અનેક જાતના મિષ્ટાન્ન તૈયાર કરાવી શાન્તોબા પાસે આવી પહોચ્યો અને હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો -" મહાત્મન્ ! ભગવદ્ આજ્ઞાથી આજે હુ આ ભોજનની સામગ્રી આપની પાસે લાવ્યો છુ, તો કૃપા કરીને તે ગ્રહણ કરો "

વૈશ્યની વાત સાભળીને શાન્તોબા ઉલટા વધારે અધીરા થઈ ગયા અને રડતા રડતા કહેવા લાગ્યા -"હે ભાઇ! તમે ગમે તે હો અને તમને ગમે તેણે મોકલ્યા હોય, પરતુ હુ તમારા આ પદાર્થો ખાવાનો નથી શુ તમે મને તમને જેણે ખાવાનુ લઇને મોકલ્યા છે તેને બતાવી શકશો ? જ્યાસુધી તમને આજ્ઞા કરનાર પ્રભુ અહી આવી મને દર્શન નહિ આપે,ત્યાસુધી હુ કાઇ પણ ખાવાનો નથી " વૈશ્યે ઘણા ઘણા કાલાવાલા કર્યા, પરતુ શાન્તોબા એકના બે થયા નહિ તેઓ ભોજન કરવાને કોઇપણ રીતે સમત થયા નહિ, તેથી પેલા વૈશ્યે તેમને પ્રણામ કરી પોતાના ઘર તરફ ચાલવા માડયુ અને ખાવાનુ ત્યા ને ત્યાજ પડી રહ્યુ

વૈશ્યના ગયા પછી શાન્તોબા પોતાની પાસે પડેલા ભોજ્ય પદાર્થો તરફ જોઇને કહેવા લાગ્યા -" પ્રભુ ! પ્રભુ ! શુ હવે ખાવાનુ હોય ! જે થોડા સમયમાજ મળમૂત્રના રૂપમા ફેરવાઇ જશે તે ખાવાની લાલચમા હુ તમને ભૂલી જાઉ ? જેનાથી જન્મ ભરની ચિરક્ષુધા-પિપાસા દૂર થાય એવા આપના પ્રેમામૃતનુ પાન કરવાનુ મૂકીને હુ આ ગ્રહણ કરૂ ? ના,ના, તે નહિજ બને ! હાય પ્રભુ ! તમે કેવા નિષ્ઠુર છો, કેવા નિર્દય છો, આટઆટલી વિનતિ કરૂ છુ,રડુ છુ,કકળુ છુ,છતા પણ તમને દયા આવતી નથી.

શુ પ્રભુ! તમે આટલા બધા નિર્દય છો? દયાહીન છો ? દર્શન દો, પ્રભુ ! દર્શન દો હૃદયેશ્વર દર્શન દો હે પ્રભુ ! હુ આપને વારવાર શુ કહુ?કૃપા કરીને ફક્ત એકજવાર દર્શન દો,પ્રભુ દર્શન દો ”આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા શાન્તોબા ઉચ્ચ સ્વરે રડી પડયા અ તર્યામી પ્રભુથી તે કાઇ અજાણ્યું રહ્યુ નહિ ભકતની મનો–વેદના તેમનાથી સહન થઇ નહિ. તેઓ તેજ વખતે શાન્તોબાની પાસે આવી પહોચ્યા તેમને જોતાજ શાન્તોબા હર્ષઘેલા થઇ ગયા તેમના આન દની સીમા રહી નહિ તેમના સમસ્ત શરીરમા આન દ આન દ વ્યાપી રહ્યો તેમણે પેટ ભરીને શ્રીપ્રભુના સ્વરૂપામૃતનુ પાન કર્યુ તેમની ક્ષુધા–પિપાસા પણ નાસી ગઇ શાન્તોબા શ્રી-પ્રભુને વારવાર પ્રણામ કરવા લાગ્યા ઘડીમા આવેશમા આવી જઇ નાચવા લાગતા, તો ઘડીકમા તેમના ચરણ કમળમા આળોટી પડતા હતા પોતે શુ કરે છે તેનુ તેમને બિલકુલ ભાન નહોતુ દયામયના દયાગુણે તેમની રસના નાચી ઉઠી, પર તુ ક ઠ રૂ ધાઈ ગયો, બિલકુલ બોલાયુ નહિ ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, મનમા ને મનમા ભગવાનના અનેક કાલાવાલા કર્યા,પર તુ વાચા ફુટતી નથી કેટલીક વારે તેઓ અસ્ફુટ સ્વરે બોલવાને શક્તિમાન થયા હૃદય મા ઉત્પન્ન થયેલા વિશુદ્ધ ભકિતભાવનો વિમળ પ્રવાહ છુટયો શાન્તોબા પ્રભુના યશોગાન ગાવા લાગ્યા અને તે અપૂર્વ મહિમા-વાળાના મહિમાના ગાનથી તે સમસ્ત સ્થાનમા અમૃતનો વર્ષાદ વર્ષી રહ્યો શાન્તોબાએ તે સકળ સ્થાન અમૃતમય કરી નાખ્યું ભકતનો આ વિશુદ્ધ ભાવ જોઈને ભગવાન બહુજ પ્રસન્ન થયા અને તેમની ઉપર આશીર્વાદ વર્ષાવતા વર્ષાવતા અ તર્ધાન થઇ ગયા આ વખતે શાન્તોબાની સ્થિતિ બહુજ જૂદા પ્રકારની હતી જાણે તેઓ ઘેનમા પડી ગયા હોય એમ લાગતુ હતુ તેઓ વિશ્વ–પિતાના ધ્યાનમા એવા તો લીન થઇ ગયા હતા કે, તેમને પોતાની આસ-પાસનુ લેશમાત્ર પણ ભાન નહોતુ

તેઓ હવે મન, વાણી અને કર્મથી તે વિશ્વનિયતાનીજ પૂજા કરવા લાગ્યા તેમનો ગુણવતી ધર્મપત્ની પણ શાન્તોબાને તેમના સકળ કાર્યમા સહાય કરીને “સહધર્મિણી”નુ નામ સાર્થક કરવા લાગ્યા

(૬)

ફૂલ ફૂટે છે, પર તુ પોતે પોતાની ગ ધ લૂટતુ નથી, બીજા-

એનેજ લૂટાવી દે છે ભકતના હૃદયમા વિશુદ્ધ ભકિત–ભાવરૂપે જે ફૂલ ખીલે છે, તેની પવિત્ર ગ ધથી તેમનુ હૃદય ભરાઇ જાય છે, પર તુ તેનો ઉપભોગ તો બીજા દૂર દેશાતરના લોકોજ કરી શકે છે શાન્તોબાની આતરિક શાતિ તેમના અ તરમા બ ધાઈ રહી નહિ.સે કડો હજારો લોકો તેને સ પાદન કરીને કૃતાર્થ થવા લાગ્યા, તેમના આદર્શ અને ઉપદેશથી હજારો લોકો પોતાના ગંતવ્ય-પથનો સ્વીકાર કરી સુમાર્ગે ચાલવા લાગ્યા અને દૈવી કૃપાના અધિકારી થયા વખતોવખત ભિક્ષાને નિમિત્તે અનેક ગૃહસ્થોને ઘેર પધારીને શાન્તોબા તેમને કૃતાર્થ કરતા હતા–તેમનુ ઘર પાવન કરતા હતા એક દિવસ તેઓ ભિક્ષા માગતા માગતા એક બ્રાહ્મણ ને ઘેર જઈ પહોચ્યા,બ્રાહ્મણ ઘરમા નથી, પર તુ બ્રાહ્મણ–પત્નીએ અતિશય આદર-સત્કાર કરીને ભક્તિપૂર્વક તેમને ભિક્ષા આપી ત્યારપછી થોડી વારે તેમની કૃપાની ભિક્ષા માગતા માગતા અત્યત વિનયથી કહેવા લાગી –"હે મહાભાગ! મારા સ્વામી જ્યારે ત્યારે નકામા મારી સાથે ક કાસ કરે છે અને મારો ત્યાગ કરી આપની સેવામા ચાલ્યા આવવાની બીક બતાવી મને નિર તર શોષ્યા કરે છે હે પ્રભુ! " જો તે ચાલ્યા જશે, તો મારી શી ગતિ થશે ?" એ વિચાર મને બહુજ દુ ખદાયક થઇ પડે છે અને તેથી હુ તેમને કાઈ પણ કહેતી નથી હે દયામય! મારે બીજુ કાઈ જોઈતુ નથી, પર તુ આજથી મારા સ્વામી રોષરહિત અને પવિત્ર થાય એવો આશીર્વાદ આપો "

બ્રાહ્મણ પત્નીના વચન સાભળીને શાન્તોબાએ તેને સાત્વન કરતા કહ્યુ કે –" માતા! તુ શામાટે ફિકર કરે છે? હુ તેનો બ દોબસ્ત કરી દઈશ, પર તુ તુ એક કામ કરજે હવે જ્યારે તારો સ્વામી તારી સાથે ક કાસ કરી મારે ત્યા આવવાનુ કહે, ત્યારે ખુશીથી આવવા દેજે એ મારી પાસે આવશે એટલે હુ તેને પાસરો બનાવી દઈશ અને પછીથી તારી સાથે લડવાનુ ભૂલી જશે "

આ પ્રમાણે કહીને શાન્તોબા ચાલ્યા ગયા એક દિવસ જરા ખાવાનુ મોડુ થયુ, એટલે તે નિમિત્તે પેલા બ્રાહ્મણ દ પતી વચ્ચે કલહ થયો બ્રાહ્મણ બહુજ ગુસ્સે થઇ ગયો અને પોતાના હમેશના રિવાજ મુજબ શાન્તોબા મહારાજના આશ્રમમા ચાલ્યા જવાની બીક બતાવતા બોલ્યો કે –" બસ બસ, હવે મારાથી તારો કક ળાટ સહન થતો નથી,–હુ તો શાન્તોબા મહારાજના શાતિમય

આશ્રમમા ચાલ્યો જઇશ! ' આજે બ્રાહ્મણ-પત્ની પોતાના સ્વામીના વચને સાખી રહી નહિ તે પણ છણુકો કરીને બોલી ઉઠી– "રોજ ને રોજ ડરામણુ બતાવ્યા કરો છો,તે ચાલ્યા જાઓ.જાઓ જ્યા જવું હોય ત્યા ! હુ કાઈ તમને રોકતી નથી "

આ પ્રમાણે ઉત્તર મળવાથી તેને બહુજ લાગી આવ્યું અને તરતજ તે એક લોટો તથા કામળી લઇને વરબહાર નાકળી પડયો બ્રાહ્મણ શરીરે સશક્ત હતો, તથા તે જોતજોતામા થોડા વારમા શાન્તોબાના શાંતિનિકેતન પાસે જઇ પહોચ્યો

બ્રાહ્મણ શીઘ્રગતિથી આશ્રમ પાસે આવેલા પર્વતને ઓળગી-ને હાફતો હફતો શાન્તોબા મહારાજના પાસે જઇ પહોચ્યો આ વખતે તેને શ્વાસ ચઢી ગયો છે, ઘેરથી તદ્દન ભૂખ્યો નીકળ્યો છે, તેથી મોઢે ફાકા પડી ગયા છે અને બોલવાના પણ શકિત રહી નથી ત્યાર પછી થોડીવાર વિશ્રામ લઈને તે શાન્તોબાને પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યો –"મહાશય! મારે મારી પત્ની સાથે બિલકુલ બનતુ નથી અને રોજ કલહ થાય છે હવે હુ આ સસારથી તદ્દન કટાળી ગયો છુ અને વિશ્રાંતિ મેળવવાને આપની પાસે આવ્યો છુ,તો હે દયાળુ ! મને શાતિનો માર્ગ બતાવો " વાતચીત ઉપરથી શાન્તોબા "આ જ પેલી બ્રાહ્મણીનો પતિ છે" એમ કળી ગયા ત્યાર પછી તેઓ તે બ્રાહ્મણને સાન્ત્વન આપતા મધુર કઠે બોલ્યા –" ભાઇ ! તુ વૈરાગ્ય લઇને આવ્યો છુ, પરતુ તારા આ કપડા, લોટો, કામળ વગેરે વિરાગીને કામના નથી પહેલા એ બધાનો ત્યાગ કર અને આ તુબડામા પાસેના ઝરામાથી જળ લઈ આવી હાથપગ ધોઈ વિશ્રાંત લે "

બ્રાહ્મણનો જુસ્સો હજુપણ નરમ પડયો નહોતો તેણે તેજ વખતે પોતાના કપડા, કામળ અને લોટો વગેરે દૂર ફેકી દીધા અને લગોટી વાળી દીધી આવી અવસ્થામા તે તુબડુ લઇને ઝરામાથી જળ લાવવાને આશ્રમની બહાર નીકળ્યા બ્રાહ્મણ સવારનો ભૂખ્યો છે અને ઘરથી આશ્રમસુધી ચાલીને આવ્યો છે, તથા તેના પેટમા ખાડા પડી ગયા છે આખો ઉડી જતી રહી છે તેના આખા શરીરમા દાહ થાય છે ઘરમાથી નીકળ્યો ત્યારે એણે એમ ધાર્યું હતુ કે –" શાન્તોબાના આશ્રમમા જતાજ મને પેટપૂર ખાવાનુ મળશે અને મારી દુર્દશા જોઈને તે દયાળુ સ્વામી જરૂર મને આશ્રય આપશે. " પરતુ અહી આવ્યો ત્યારે તો તેણે

એમાનુ કશુ જોયુ નહિ ખાવાનુ તો રહ્યુ પણ સ્વામીજીએ તો ઉલટો તેને પાણી ભરવાને મોકલ્યો છે " અહા ! કેવુ કષ્ટ હવે તો ભુખે રહેવાતુ નથી " એમ બ્રાહ્મણથી એકાએક રસ્તામાજ બોલાઇ જવાયુ તેને વારવાર તેના તેજ વિચારો આવવા લાગ્યા આથી તેના વૈરાગ્યનો વેગ પણ ધીમે ધીમે નરમ પડતો ગયો જળ લઇને પાછા ફરતી વખતે તો તેના પગ પણ ચાલતા નથી તેના પેટમા આગ લાગી છે, ત્યા વૈરાગ્ય પણ શાનો રહે ! બ્રાહ્મણ મહામુશીબતે જળ લઇને આશ્રમમા આવ્યો આવીને જુએ છે તો શાન્તોબા પત્ની સાથે ખાવા બેઠા છે તે જોઇને તેની ધીરજ જતી રહી હવે તેનાથી ભૂખનુ દુ ખ સહન થયું નહિ જઠરાગ્નિના કઠોર અનુશાસનથી તેની શરમ પણ નાસી ગઈ, તેથી જળનુ પાત્ર નીચે ઉતાર્યું ન ઉતાર્યું નેજ બોલી ઉઠયો –"મહારાજા! મને બહુ ભૂખ લાગી છે કૃપા કરીને કાઇ ખાવાનુ આપો " અહા! બ્રાહ્મણ એક હાથે પેટ અને બીજે હાથે મુખ બતાવી કાતર સ્વરે પોતાનુ દુ ખ નિવેદન કરે છે બ્રાહ્મણની પ્રાર્થના સાભળીને શાન્તોબા મહારાજે તેને કેટલાક વન–ફળ આપ્યા તે જોઇને બ્રાહ્મણનો મિજાજ જતો રહ્યો પેટના પ્રબળ અગ્નિમા બે ચાર વનફળોથી શુ શાતિ થાય ? તે એકાએક અતિ તીવ્ર સ્વરે બોલી ઉઠયો —"અરે, આ વખતે હુ તમારો ક્ષુધાર્ત અતિથિ છુ મારે માટે તે આ વનફળ હોય ? "

બ્રાહ્મણની અવસ્થા જોઇને શાન્તોબા મહારાજને જરા કષ્ટ થયું, પરતુ તેજ વખતે તેની મૂર્ખતામાટે તેમનાથી હસ્યા વગર રહેવાયુ નહિ થોડીવારે તેઓ પેલા બ્રાહ્મણને ઉદ્દેશીને ગભીર સ્વરે બોલ્યા –"ભાઇ! તે તો વૈરાગ્ય લીધો છે ને? તો પછી આહાર-ને માટે આટલી બધી લાલસા રાખવી તનેકેમ પાલવશે ? ભાઇ ! વૈરાગ્ય બહુ દોહ્યલો છે જે વખતે જે કાઇ મળી આવે તેમાજ સતોષ માનવો જોઈએ વિરાગીને તો થોડુ મળે યા વધારે મળે, તેમા તેણે સતોષ માનવો જોઇએ

શાન્તોબાના આ વચનો સાભળીને બ્રાહ્મણનો વૈરાગ્ય ઉડી ગયો પોતાના કાર્યમાટે પશ્ચાત્તાપ કરીને તેણે પાછા ઘેર જવાનો વિચાર કર્યો તેણે પોતે જ્યા આગળ પોતાના કપડા, કામળ અને લોટો વગેરે નાખી દીધા હતા, ત્યા આગળ નજર કરી તે મનમા ને મનમાજ કહેવા લાગ્યો –"ના ના, આપણે કાઇ એવો

ભૂખે મરવાનો વૈરાગ્ય જોઇતો નથી બસ,ચાલ હવે તો ઘેર જાઉ "
આ પ્રમાણે કહીને તે પોતાના કપડા સભારવા ચાલ્યો ગયો, પરતુ હાય, ત્યા જઇને જુએ છે, તો તેનુ નામનિશાન પણ જણાયુ નહિ લોટો તો કોણ જાણે કયા ઉપડી ગયો હતો અને કપડા તથા કામળના ટુકડાઓ પવનથી આમ તેમ ઉડી ગયેલા નજરે પડતા હતા જ્યારે બ્રાહ્મણ પાણી ભરવાને ગયો ત્યારે શાન્તોબા મહારાજેજ આ પ્રમાણે કરાવી નાખ્યુ હતુ તે મર્કટ-વિરાગીને ઠેકાણે લાવવાનેજ તેમણે આ ઉપાય કર્યો હતો

શાન્તોબા મહારાજનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ થયો જ્યારે બ્રાહ્મણે પોતાના કપડા, કામળ વગેરેને નષ્ટ થયેલા જોયા ત્યારે તેના દુઃખનો પાર રહ્યા નહિ એક તો ક્ષુધા અને તેમા વળી આ વિપત્તિ તેનાથી સહન થઇ શકી નહિ આખરે તે એક બાળકની પેઠે રડી પડ્યો વૈરાગ્યની કઠોરતાનો આ વખતે તેને બરોબર અનુભવ થયો તેણે રડતા રડતા શાન્તોબાને કહ્યું -" મહાશય ! જો હુ ઘેર હોત તો અત્યારસુધીમા મારી પત્નીએ મને બે-ત્રણ-વાર ખાવાનુ આપ્યું હોત હવે મને મારી મૂર્ખતાની બરોબર ખબર પડી છે, પરતુ હે નાથ ! હું ત્યાંથી લડીને ચાલ્યો આવ્યો છું. હવે હુ કયા જાઉ ? કયા જઇને મારા ક્ષુધાગ્નિને શાત કરૂ ? માટે હવે તો તેનેજ યોગ્ય ઉપદેશ આપીને મને સુખી કરો "

શાન્તોબાએ કહ્યુ .-" ભાઇ ! વૈરાગ્યનો માર્ગ બહુ વિકટ છે. એ માર્ગપર ચઢવાને આત્મ-સયમની વિશેષ આવશ્યકતા છે જે જરા-તરા દુ ખ પડતાજ ગભરાઇ જાય છે અને વાત વાતમા રડી પડે છે, તેનાથી વૈરાગ્ય લઇ શકાતો નથી અને ટકાવી શકાતો પણ નથી ખરી દૃઢતાથી અને બહુજ સભાળપૂર્વક વૈરાગ્યના પથે વિચરણ કરવું પડે છે ભાઇ ! હજુ તે તેટલી યોગ્યતા મેળવી નથી ગૃહસ્થાશ્રમજ તારે માટે શ્રેયસ્કર છે, માટે ઘેર જઇને તુ ગૃહસ્થ-ધર્મનુજ યથાર્થ પ્રતિપાલન કર તેમાજ તારૂ કલ્યાણ છે જે પ્રાપ્ત થવાથી સઘળા પ્રકારની ક્ષુધા નષ્ટ થાય છે, એવી ધર્મ-નિષ્ઠા રાખવાથીજ તારો મનુષ્ય-જન્મ કૃતાર્થ થશે ચાલ, હુ તારી સાથે આવું છુ અને તારી પત્નીને સમજાવીને આજથી તે તારી સાથે સારી રીતે વર્તે એવો બદોબસ્ત કરી આપુ છુ " આ પ્રમાણે કહીને શાન્તોબા બ્રાહ્મણની સાથે તેને ઘેર ગયા અને તે દપતીની તકરાર પતાવી પાછા આશ્રમે ચાલ્યા આવ્યા પાછા

ફરતી વખતે તેમણે બ્રાહ્મણને કહ્યુ –" જોજે, સભાળજે, હવેથી તારી સહધર્મિણી સાથે નકામો કલહ કરીશ નહિ શ્રીહરિની કૃપાથી તમારો સસાર શાતિમય થાઓ "

પતિ-પત્નીએ અપૂર્વ ભક્તિભાવપૂર્વક શાન્તોબાને પ્રણામ કર્યા પતિવ્રતાએ પરમ આદરપૂર્વક પોતાના ક્ષુધાર્ત પતિને ભોજન કરાવ્યુ બ્રાહ્મણના જીવમા જીવ આવ્યો અને હવે પછી વૈરાગ્યનુ નામ નહિ દેવાનો નિશ્ચય કર્યો

(૭)

પઢરપુર એ દક્ષિણમા પ્રસિદ્ધ તીર્થ છે અને શાસ્ત્રમા તેને "ભૂસ્વર્ગ" પૃથ્વીપરનુ સ્વર્ગ એવી ઉપમા આપી છે દર એકાદશીએ ત્યા આગળ મોટો મેળો ભરાય છે તે વખતે ત્યા આગળ સેકડો, હજારો અને કોઇ કોઈ વાર લાખો ભક્ત-મડળીઓ એકઠી થાય છે અને પ્રભુના સકીર્તનથી દશે દિશાઓ ગજાવી મૂકે છે એક વખતે શાન્તોબાને પણ એકાદશીને દિવસે પઢરપુર જઇને ત્યાના અપૂર્વ આનદોમા ભાગ લેવાની ઇચ્છા થઇ તેમણે પોતાના પત્ની અનેબીજા કેટલાક બ્રાહ્મણોને સાથે લઇને વિવિધ વાદ્ય સાથે શ્રીહરિનુ નામ-સકીર્તન કરતા કરતા આ શુષ્ક મરુમય સસારમા સ્વર્ગીય સુધા વર્ષાવતા વર્ષાવતા પોતાના પર્વતવાળા આશ્રમમાથી ચાલવા માડયુ આ પ્રમાણે ભજન કરતા કરતા તેઓ નરસિહપુર નામના ગામમા આવી પહોચ્યા તે દિવસે દશમ હતી રાત્રિ પડી ગઇ હતી પઢરપુર અને નરસિહપુર વચ્ચે નદી આવેલી છે પ્રબલ વૃષ્ટિથી નદીમા પૂર આવેલુ છે, પાણી પૂર જોસમા વહ્યુ જાય છે, નદી ચારે કાઠે થઇ ગઈ છે પાણીમા ભમરા પણ તેટલાજ પડે છે અને તેમા એક તણખલાના પણ ચુરેચુરા થઇ જાય છે નૌકા નથી, તેમ કોઈ નાવિકે નથી. પેલે પાર જવાને તરવાસિવાય બીજો ઉપાય પણ નથી, પરતુ નદીની ભીષણ મૂર્તિ જોઇને તેની પાસે જવાનુ પણ કોઈ સાહસ કરતું નથી કાલેજ એકાદશી છે વચ્ચે ફક્ત એક રાતજ આડી છે અને પઢરપુર જઇને સવારમાજ પૂજન કરવાનુ છે, માટે હવે નદીને પેલે પાર ગયા સિવાય છૂટકો નથી શાન્તોબાએ જોયું કે, પોતાના સાથીઓ નદીના પ્રચડ તરગો જોઇને ભયભીત થઇ ગયા છે, તેથી તેઓ તેમને ઉત્તેજિત કરવાને કહેવા લાગ્યા –" અરે, તમે આ ક્ષુદ્ર નદીના બે ચાર ઉચા ઉછળતા તરગો જોઇને શું ડરી જાઓ છો ?

જેનું નામ દીધાથી આ અપાર સંસારસાગર પણ તરી જવાય છે, એવા શ્રીહરિની આપણને સહાય હોવા છતા તમે શામાટે આટલા બધા ભયભીત થાઓ છો ? તમારે શામાટે ચિંતા કરવી જોઇએ ? તમારી સઘળી ચિંતા દૂર કરો અને તેને ચિંતામણિના પાદપદ્મમા અર્પણ કરી દો બસ, તેનાજ નામનું રટન કરો અને મારી પછવાડે પછવાડે ચાલ્યા આવો "બચીશું કે મરીશું" તેનો બિલકુલ વિચાર કરશો નહિ ચાલો ચાલો, મારી પાછળ પાછળ ચાલ્યા આવો. મોઢેથી હરિનામની ઘોષણા કરીને નદીના જળને અને ગગન-મંડળને કંપાવી મૂકો" આ પ્રમાણે કહીને શાન્તોબાએ "હરિ, હરિ" કરતા નિર્ભય ચિત્તે નદીમા પડતું મૂક્યું તેમની સ્ત્રીએ અને અન્યાન્ય બ્રાહ્મણોએ પણ સમસ્વરે હરિધ્વનિ કરતા કરતા તેમની પાછળ ચાલવા માડ્યું કોઇને પણ પોતાના શરીરનું ભાન નથી સઘળા હરિનામની જય-ઘોષણા કરવામા તલ્લીન થઇ ગયા છે તેમના હૃદયમા અપૂર્વ આનંદ-જ્યોતિ ઉત્પન્ન થઇ છે અને મોટેથી સર્વાનંદમય શ્રીહરિનુ નામ ઉચ્ચારતા ઉચ્ચારતા અગાડી ચાલ્યા જાય છે તેમનો ઉચ્ચ-હરિધ્વનિ નદીના પ્રત્યેક તરંગે, કિનારે આવેલા વૃક્ષોને દરેક પત્રે અને નક્ષત્રે નક્ષત્રે પ્રસરી ગયો ચારે દિશાઓમા તેના પડઘા પડવા લાગ્યા. સમસ્ત વિશ્વ-બ્રહ્માંડ તે સમયે નામમય-હરિમય બની ગયું તંશુદ્ધ સરલ અંતઃકરણથી ઉચ્ચારાયલા નામ-ધ્વનિમા અપૂર્વ આકર્ષણ-શક્તિ હતી. તે શક્તિના પ્રભાવથી જેનુ નામ દવાતુ હતુ તે પણ ત્યા આવી પહોચ્યા જોતજોતામા નદીના પાણીમા એક માર્ગ પડી ગયો હવે પેલે પાર જવામા કોઇને કોઇ પણ જાતની અડચણ પડી નહિ શ્રીહરિ જેને સહાય છે, જેને તેની ઉપર સંપૂર્ણ ભરોસો છે તેને શી અડચણ હોય ? સુદૃઢ વિશ્વાસનું ફળ આવુંજ હોય છે અને તેના પ્રભાવથીજ શાન્તોબા પોતાની સાથે આવેલા સઘળા માણસો સાથે તે ઘોર અંધારી રાત્રે તે ભીષણ નદી તરી ગયા

નદીની પેલે પાર જઇને સઘળા પરમ આનંદપૂર્વક ભજન-કીર્તન કરવા લાગ્યા તેમના ભૈરવ રાગના પ્રભાત-સંગીતે જાણે ચારે દિશાઓમા મોહકતા પ્રસારી દીધી હોય એમ લાગતુ હતુ તેનો ભૈરવ-નાદ જેના જેના સાભળવામા આવ્યો તે સઘળા મોહિત થઇ ગયા અને શાન્તોબાની પાસે આવવા લાગ્યા જોતજોતામા

પૂર્વ દિશામા અરુણદેવનો ઉદય થયો, પક્ષીઓ બોલવા લાગ્યા, તે પણ જાણે પ્રાતઃકાળમા ઉદય પામતા સવિતૃ દેવને નમન કરી વિશ્વનિયતા પ્રભુના પ્રભાતીઆ ગાતા હોય એમ લાગતુ હતું અરુણોદય થયા પછી શાન્તોબા, તેમના પત્ની અને અન્યાન્ય સઘળા બ્રાહ્મણોએ ચદ્રભાગામા સ્નાન કર્યું ચદ્રભાગાના પરમ પવિત્ર જળમા સ્નાન કરવાથી તેમના દેહ–મન પવિત્ર થઇ ગયા ત્યાર પછી પવિત્ર–શુદ્ધ વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરીને તેમણે દેવમદિર તરફ ચાલવા માડયું પહેલવહેલા પુડરીકની પૂજા કરીને સઘળા પાડુરગ અથવા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીના દર્શન કરવાને ગયા ભગવાન શ્રીહરિ આ પુડરીકને વરદાન આપવાને પાડુરગરૂપે અવતીર્ણ થયા છે, તેથી તેની પૂજા તેમનાથી પહેલા કરવામા આવે છે પુડરીકનું પૂજન કરીને જ્યારે તેઓ વિઠ્ઠલ–મદિરમા આવ્યા, ત્યારે તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ શ્રીહરિને વારવાર દડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા અને તેમના પાદપદ્મમા આળોટી પડીને નાના પ્રકારની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા આ સમયે તેમના આનદનો પાર નથી. તેઓ ઘડીમા હસે છે, ઘડીમા રડે છે, ઘડીમા ચીત્કાર કરી ઉઠે છે તો કોઈ કોઈ વાર બન્ને હાથ ઉંચા કરી નાચવા માડે છે

આ પ્રમાણે કેટલોક સમય વીતી ગયો શાન્તોબા પોતાના મનમા ને મનમા આજ દિન સુધી જેની આરાધના કર્યા કરતા હતા, તે મહાપ્રભુને આજે વિઠ્ઠલ રૂપે પોતાની સન્મુખ બિરાજેલા જોઇને પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યા. તેઓ વારવાર શ્રી મૂર્તિ તરફ જોતા અને મનમા ને મનમાજ વિચાર કરતા કે–"હાય પ્રભુ! આટલે દિવસે દર્શન દીધા, અત્યારસુધી શુ હું અધમ હતો? આપના દર્શનનો અનધિકારી હતો? કૃપામય! તમારી કૃપાશક્તિનો જય થાઓ–જય થાઓ!" શાન્તોબાની જીહ્વા હવે શ્રી પરમ પ્રભુનો મહિમા ગાવાને વ્યાકુળ થઇ ઉઠી, પરતુ તે બધી વ્યાકુળતા તેમ ને તેમજ રહી તેમનાથી એક શબ્દ પણ બોલાયો નહિ તેમનો કઠ રૂધાઈ ગયો, તેઓ એકાએક રડી પડયા, આખમાથી ચોધારે આસુઓ નીકળવા માડયા અને એ અશ્રુબિદુઓથી તેમની આખોના દ્વાર પણ બધ થઇ ગયા આ વખતે તેમણે જોયું તો શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી તેમના શરીર, મન અને પ્રાણ સમસ્તની લગામ હાથમા લઈને બેઠા છે. તે જોઇને શાન્તોબા મનમા ને મનમાજ

તેમની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા.–"પ્રિયતમ! મે આપનીજ પ્રેરણાથી મારૂ સર્વસ્વ ત્યાગી દીધુ છે પ્રભુ! જોજો, હવે ભૂલશો ના, આપના ચરણકમળમા ઉદાર આશ્રય આપીને હવે મારો ત્યાગ કરશો નહિ! હે શ્યામસુદર! તમારા મહિમાનો પાર નથી–સીમા નથી સાક્ષાત્ શેષનાગ પોતાના સહસ્ર મુખથી અહર્નિશ આપનું યશોગાન કરે છે, છતા હજુ તેનો પાર આવતો નથી, તો મારૂ તે શું ગજુ? તમારા મહિમાના પ્રતાપથીજ શાન્તોબાએ ઘરનો ત્યાગ કર્યો છે, તેના પ્રતાપથીજ તે ઘોર અરણ્યમા રહી શકયો છે, તમારા મહિમાના ગુણથીજ આજે હુ આ ભીષણ નદી તરીને પાર આવવાને સમર્થ થયો છું, તેના પ્રતાપથીજ હુ આજે આપની અખિલ રસામૃત–મૂર્તિના દર્શન કરીને કૃતાર્થ થયો છુ હે પ્રભુ! શું તમારા એ મહિમાના પ્રભાવથીજ શાન્તોબા તમારા ચરણકમળનો ચિર અનુચર–દાસ થઇને નહિ રહી શકે? પ્રભુ! તેમ કરો, તેમ કરો! મારે બીજુ કાઇ જોઇતુ નથી મારી આટલી અભિલાષા પૂર્ણ કરો અને એક તમારી ઉપરજ આધાર રાખી બેઠેલા શાન્તોબાને તમારો સદાનો દાસ કરીને રાખી લો "

પ્રાણ–નાયકને આ પ્રમાણે મનની વાત જણાવતા જણાવતા શાન્તોબાનું બાહ્યજ્ઞાન વિલુપ્ત થઇ ગયું. તેમણે દિવ્ય દૃષ્ટિથી જોયું તો શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી પોતાના બને હાથ કેડ ઉપર મૂકીને, તેમના હૃદયમદિરમા બિરાજ્યા છે અને હસતા હસતા કહે છે.– "પ્રિયતમ! રહે, રહે, તુ અહીજ રહે તને જોઇને આજે મને ઘણોજ આનદ થાય છે અહી આજ રહીને તુ આનદ કર, હુ પણ તેથી વધારે પ્રસન્ન થઇશ"

શ્રી હરિની આજ્ઞા થવાથી શાન્તોબા પત્ની સાથે તે દિવસ થી પઢરપુરમાજ રહેવા લાગ્યા તેમનો દયા–વિગલિત શુદ્ધ ભક્તિભાવ અને નામ–સકીર્તનમા અસાધારણ અનુરાગ જોઇને અનેક લોકો તેમની પાસે આવવા લાગ્યા અને તેઓ પણ પોતાના સદુપદેશથી અનેક સસારીઓના જીવનને મધુર બનાવી, પોતાનો સમસ્ત કાળ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીના ભજન–કીર્તન ગાવામા અને તેમની મોક્ષદાયક શ્રીમૂર્તિના દર્શન કરવામા વ્યતીત કરવા લાગ્યા

१३-जगन्नाथ दास

જગન્નાથ દાસ જાતિના બ્રાહ્મણ હતા તેઓ શ્રી પુરુષોત્તમ ધામમા નિવાસ કરતા હતા અને સારા સ્વભાવવાળા વિદ્વાન પ ડિત ગણાતા હતા નિષ્કપટ ધર્માનુષ્ઠાનના પ્રતાપથી તેમને કોઈ પણ પ્રકારનું દુઃખ ન હતું, પણ તે છતા તેઓ અહર્નિશ ચિ તાતુર રહેતા હતા તેમની આ ચિ તા કાઇ વિષય-વૈભવમાટે નહોતી, પર તુ આ ઘોરતર સ સાર કેવી રીતે તરી જવો તેનો ઉપાય શોધવા માટેજ હતી તેઓ રાત્રિ-દિવસ આવાજ વિચારો કર્યા કરતા હતા અને વાર વાર શ્રીપ્રભુને કહેતા કે -" હે પ્રભુ ! તમેજ આ અપાર ભવસાગરની પેલે પાર લઈ જનાર નાવિક છો જયા-સુધી તમારી કૃપા નહિ થાય, ત્યાસુધી આ અધમ જીવનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી-ઉદ્ધાર થવાનો બીજો કોઈ ઉપાય પણ નથી નાથ ! હુ આપને શરણે આવ્યો છુ, મારો ઉદ્ધાર કરો,મને ભજન-હીનને આપના વિમળ ભજનનું જ્ઞાન કરાવી આપનો સાક્ષાત્કાર કરાવો"

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલ્યા ગયા એક દિવસ રાત્રે સૂતી વખતે જગન્નાથ દાસ પોતાના મનમાજ શ્રીહરિની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા -" હે પ્રભુ ! તમે મારી તરફ થોડી ઘણી કરુણાનો વિસ્તાર કરો ભલે મને ભક્તિ ન આપો, પ્રેમ ન આપો, પર તુ તમારો મહિમા બતાવો,કે જેથી હુ દ્દઢ વિશ્વાસથી તમારૂ ભજન કરી શકુ દયામય ! હુ આપને શરણે આવ્યો છુ હે દીન-બ ધુ ! તમારાસિવાય હવે મારૂ કોઈ નથી મે મારા મનની વાત આપને જણાવી દીધી છે હવે આપની ઈચ્છામા આવે તેમ કરો " આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા ચિત્તમા પ્રભુના ચરણકમળ-નુ ધ્યાન કરતા કરતા જગન્નાથ દાસ થોડીવારમા નિદ્રાવશ થઇ ગયા શરણાગતને અભયદાન આપનાર પ્રભુ પોતાના સાકાર-સ્વરૂપે શ ખ,ચક્ર,ગદા,પદ્મ ધારણ કરીને જગન્નાથ દાસના સ્વપ્ન-

આ પ્રકટ થયા અને હાસ્યપૂર્વક બોલવા લાગ્યા –"પ્રિયતમાં તુ શા માટે ગભરાય છો? તે કેવળ મારોજ આશ્રય ગ્રહણ કર્યો છે,તો હવે તારે શાનો ભય હોય ? ચાલ,આમ આવ હુ તને દીક્ષા આપુ છુ તેનાથી તારો ઉદ્ધાર થશે હુ તને સર્વ શાસ્ત્રોના સારરૂપ એકાક્ષર બ્રહ્મસ્વરૂપ આ પ્રણુવમ ત્ર આપુ છું, તે ગ્રહણ કર આ મ ત્રને "ભાગવત" નામ આપીને મે પૂર્વે અન તને આપ્યો હતો તેણે બ્રહ્માને આપ્યો ભગવાન બ્રહ્મદેવે ઘણા સમય સુધી ત મ ત્રનો જપ કરીને તેની ઉપર ચાર શ્લોકો રચ્યા અને પછી તે શ્લોકો નરનારાયણુને આપ્યા નરનારાયણે તેને દશ શ્લોકમા વિસ્તારીને નારદ મુનિને કહ્યા ત્યારપછી નારદે તેની ઉપર સો શ્લોકો બનાવીને ભગવાન વેદવ્યાસ પાસે તેનુ કીર્તન કર્યું ત્યારપછી વેદ વ્યાસે તેને અઢાર હજાર શ્લોકમાં વિસ્તારીને પોતાના પુત્ર શુકદેવજીને શીખવાડયું ત્યાર પછી તેમણે અગણિત ઋષિ–મુનિઓના સમાજમા બેઠેલા મહારાજા પરીક્ષિતની પાસે તેનું સ કીર્તન કર્યું. તે સાભળીને મહારાજા પરીક્ષિત આ ભીષણ ભવસાગર તરીને પરમ કારણરૂપ એવા મને પ્રાપ્ત થયા છે. આ મહાપુરાણ ભાગવતજ ભવસાગર તરી જવાનો એકમાત્ર ઉપાય છે, માટે તુ તારી પ્રાકૃત ભાષામા એ મહાપુરાણનુ સમશ્લોકી ભાષાતર કર એનાથી તુ પોતે પવિત્ર થઇને બીજા પણ અનેક પામર પ્રાણીને પવિત્ર કરી શકીશ જે તારૂ ભાગવત એક વાર પણ સાભળશે, તે પવિત્ર થઈ જશે જા, હવે વિલ બ ન કરતા જલદીથી કાર્યનો આર ભ કરી જગતનું મ ગળ કરી પરમ મ ગળનો અધિકારી થા " આ પ્રમાણે શ્રી જગન્નાથ–પ્રભુની આજ્ઞા સાભળીને જગન્નાથ દાસે તેમને સ્વપ્નમાજ જણાવ્યું –" દયામય! હુ તો મહામૂર્ખ છુ હું આપની આજ્ઞાનું કેવી રીતે પ્રતિપાલન કરૂ ? અપાર મહિમાવાળા ભાગવતને હું પ્રાકૃત ભાષામા કેવી રીતે દર્શાવી શકુ ?" તે સાભળીને ભગવાને કહ્યું –" પ્રિયતમ ! ગભરાઇશ નહિ ભીતિનો ત્યાગ કરી નિર્ભય ચિત્તે ગીતિ–રચના કરવાને તૈયાર થા! હુ તારા હૃદય–કમળમા બેસીને જે કાઇ બોલું તે તુ પત્ર ઉપર લખી લે" પ્રફુલ્લ મુખે આ પ્રમાણે બોલીને ભગવાન અ તર્ધાન થઇ ગયા સ્વપ્ન પૂરૂ થતાજ જગન્નાથ દાસની નિદ્રામા ભ ગ પડયો તેઓ એકદમ ઉઠીને બેઠા થયા પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર થએલો હોવાથી આજે તેમના આન દનો પાર નથી તેઓ તેજ વખતે કલમ–કાગળ

લઇને લખવા બેઠા, પરંતુ લખે શું ? અશ્રુપ્રવાહથી નયન ભરાઇ ગયા છે બહાર કાંઇપણ જોઈ શકાતું નથી હૃદયમા જોયું તો અંતરવિહારીની દેદીપ્યમાન દિવ્ય મૂર્તિ બિરાજી રહી છે આ વખતે તેમના સર્વ ઇન્દ્રિયોના દ્વાર બંધ થઈ ગયા આ તરફ તેમની કલમ અવિરામ ગતિથી ચાલવા માંડી અને એક પછી એક એમ અનેક પૃષ્ઠો લખાવા લાગ્યા તે હરહમેશ પ્રાત કાળે કલમકાગળ લઇને ભાગવતલેખનમાટે બેસતા, પણ તેને અંગે મૂળ ભાગવત સ્મરણમા આવતાંજ પ્રભુના અનંત મહિમામાં અને ધ્યાનમાં તલ્લીન થઈ જતા,તથા તેમની ઉપર જણાવ્યા જેવી દશા બની રહેતી સમગ્ર ભાગવતનું અનુવાદન આમ કરતા કરતા કેટલેક કાળે તૈયાર થયું અષ્ટાદશ સહસ્ર શ્લોકાત્મક શ્રીમદ્ ભાગવત મહાપુરાણની પરમ રમણીય ભાષા–ગીતિ આ પ્રકારે રચાઈ ગઈ કઠિનમાં કઠિન–અતિ કઠિન મૂળ રચનાઉપર પણ પ્રાંજલ-કોમળ પદાવલી રચાઇ ગઇ પછી જગન્નાથ દાસે વિચાર કર્યો કે, ચાલ હવે પ્રભુના આદેશનું પ્રતિપાલન કરૂં આ શ્રવણમંગળ ભાગવત–ગીતિનું ગાન કરી માનવબંધુઓના પાપ અને તાપનો વિનાશ કરૂં

આ પ્રમાણે વિચાર કરી જગન્નાથ દાસ ભાગવતનું સંકીર્તન કરતા કરતા દેશોદેશ ફરવા લાગ્યા એમનું ગાન સાંભળીને માણસ તો શું,પણ પશુ–પક્ષીઓ પણ મુગ્ધ થઈ જતા હતા અહો, ધનની લાલસાથી એકાદ ભિખારીને મોઢે ગવાતું ભજન પણ મધુર લાગે છે અને અનેક લોકોનું મન આકર્ષવાને શક્તિમાન થાય છે, તો પછી કેવળ પરમાર્થમાટેજ–જીવનનું કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છાથીજ તે જગતના નાથના પરમ ભક્ત શ્રી જગન્નાથ દાસ જે ભાગવત–ગીતિ શ્રવણ કરાવે, તે અમૃતથી પણ મધુર લાગે અને સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રસન્ન થાય તેમાં શું નવાઈ !

એમાં પણ પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓને પદ્યરચના વધારે પ્રિય હોય છે, તેથી તેઓ જગન્નાથ દાસના ભગવદાવેશયુક્ત ભાગવતસંકીર્તનથી મોહિત થઇ જવા લાગી રસ્તામાં જગન્નાથ દાસ ભાગવત-ગીતિ ગાતા ગાતા ચાલ્યા જાય છે,તેમનું મન આનંદથી પરિપૂર્ણ થઇ ગયું છે, નયનો અશ્રુ–બિંદુઓથી ભિંજાઈ ગયા છે, પ્રત્યેક અંગમાં ભક્તિભાવના અનેકવિધ ભાવ–તરંગ ઉત્પન્ન થાય છે, છોકરાઓનું

 જગન્નાથ દાસે

જાદુ કર્યું હોય તેમ તેમના મુખ સામુ જોતુ જોતુ તેમની સાથે સાથે ચાલ્યું જાય છે, મોટા મોટા ઘરની સ્ત્રીઓ પણ તેમનો કંઠસ્વર સાભળીને લજ્જા-શરમ છોડી દઈ બહાર આવે છે અને જગન્નાથ દાસને આદર-સત્કારપૂર્વક ઘરમા લઈ જઈ તેમની આસપાસ વીંટાઇ બેસે છે, તથા પોતાના સ્વજન-બંધુની પેઠે તેમની પાસે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના અનેક પ્રકારના મહિમાનુ વર્ણન ગવડાવે છે તેમના આગ્રહથી જગન્નાથ દાસ પણ ભગવદ્ધ્યાનમા લીન થઇ વિષય-વિષની મહોષધિરૂપ ભાગવતગીતિરૂપ સુધાથી તેમને તૃપ્ત કરે છે પાપહારિણી હરિલીલા શ્રવણ કરીને નારી-વૃંદમા પરમ આનંદ છવાઇ જાય છે અને વિનીત વચને જગન્નાથ દાસને દરરોજ પોતાને ઘેર આવવા અને ભગવાનનુ મધુર લીલા-ગાન સંભળાવી પવિત્ર કરવાને કહે છે

જગન્નાથ દાસની ભાગવતગીતિ સાભળવાનો લોકોમા આટલો બધો પ્રેમ હતો-આગ્રહ હતો, પરંતુ તે વાત ખલ-પાખંડી લોકોને પસંદ પડી નહિ જગન્નાથ દાસને લોકો જે અપૂર્વ આદર માન આપતા હતા,તે એમની આખમા ખુંચવા લાગ્યુ,તેથી તેમની નિંદા કરવાને તેમની નિંદા-પ્રિય જીભલડીઓ નાચવા લાગી બીજાની પ્રશંસા સાભળીને તેની નિંદા કરવી એજ એમનો સ્વભાવ હોય છે ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુને અપકૃષ્ટ જણાવવી એજ એમનો પ્રકૃતિસિદ્ધ ધર્મ હોય છે યથાર્થજ કહ્યુ છે કે -

ઉત્તમ વસ્તુ હોય તોય નીચ કાગ ભ્રષ્ટ કરતો (૨)
પવિત્ર તુલસીવૃન્દ નીહાળી વૃત્તિ દુષ્ટ શકે ના ખાળી,
વક્રપાયથી પિશાબ કરવા શ્વાન પાય ભરતો ઉત્તમ૦
અમૂલ્ય વસ્ત્રો કરડી ખાયે ક્ષુધા મૂષકની જરી ન જાયે,
સ્વાર્થ નહિ લવલેશ તથાપિ સ્વધર્મે અનુસરતો ઉત્તમ૦
દુષ્ટ, દુર્મતિ અધુરા હોયે જે જન આ અવનીની માહે,
છિદ્ર શોધવા સાધુ જનના હર્ષ હ્રદયમા ધરતો ઉત્તમ૦

અર્થાત્ જેમ કાગડાઓ ઉત્તમ પદાર્થોને ભ્રષ્ટ કરે છે, કૂતરાઓ તુલસીવૃક્ષ અથવા એવુ બીજુ પવિત્ર સ્થળ જોતાજ દોડીને તે ઉપર પિશાબ કરે છે અને ઉંદરડાઓ કાંઈ પણ સ્વાર્થ કે લાભ ન હોવા છતા પણ સારા સારા વસ્ત્રો કરડી ખાય છે, તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનહીન, અર્ધદગ્ધ ખલ લોકો સાધુઓને દોષ આપવામાંજ મંડયા રહે છે-તેમાજ માન સમજે છે.

જગન્નાથ દાસના સર્વત્ર આદર—સત્કાર થતો જોઈને એવા ખળ લોકો બળી ઉઠયા અને ગમે તે પ્રકારે તેમને હલકા પાડવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જગન્નાથ દાસના ગીતિ—ગાનથી નગરના મોટા મોટા શ્રીમંતની સ્ત્રીઓ પણ પ્રેમપૂર્વક તેમને બોલાવતી હતી અને તેમની પાસે પ્રભુના મહિમાનુ વર્ણન સાભળીને પોતાને કૃતાર્થ થયેલી માનતી હતી આથા નીચ હૃદયના લોકોએ એક નવીન જાળ—બાજી રચી એક વખત સમય જોઈને તેઓ મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા —“ મહારાજ ! આપના આ પુણ્યક્ષેત્રમા અઘટિત—અપવિત્ર કર્મો થવા માડયા છે. જગન્નાથ દાસ નામે એક બ્રાહ્મણ તિલક, છાપા અને તુલસીની માળા ધારણ કરી બ્રહ્મચારી હોવાના ઢોગ કરી તે વેશમા અનેક સ્ત્રીઓને ભ્રષ્ટ કરે છે તે બગલમા પોથી મારીને ઘેર ઘેર ભટકે છે અને કોઈ સ્ત્રીવૃંદ જોતાજ ત્યા જઈને તેમની વચ્ચે બેસી પોથીમાથી ગાયન ગાવા માડે છે વળી અનેક પ્રકારના ચાળા-ચટકા કરે છે આથી સરળ હૃદયની સ્ત્રીઓ એકદમ ભોળવાઈ જાય છે અને વિવિધ પ્રકારે તેની સેવા કરવા માડે છે અરે, મહારાજા! બીજુ તો શુ પણ પોતાના પતિની પણ તેઓ એ પ્રમાણે સેવા નહિ કરતી હોય રાજેદ્ર ! જો આપને અમારી વાત ખોટી લાગતી હોય તો એક દૂત મોકલીને તેના ખરાખોટાપણાની ખાત્રી કરી મગાવો.”

આ સાભળીને મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર ગુસ્સે થઇ ગયા અને દૂતને બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે —“ જા, સત્વર જગન્નાથને અહી પકડી લાવ. હુ પોતેજ એની તપાસ કરીશ અને જો આ બ્રાહ્મણો ની વાત સત્ય હશે તો તે લુચ્ચાને યોગ્ય દડ કરીશ ” મહા-રાજાની આજ્ઞા થતાજ દૂતો દોડી પહોચ્યા અને જોતજોતામા જગન્નાથ દાસને મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર પાસે ઉભા કરવામા આવ્યા તેને જોતાજ મહારાજા કોપયુક્ત સ્વરે બોલી ઉઠયા —“અરે,જગન્નાથ દાસ ! આ તે તારૂ કેવુ આચરણ ? તુ પુરુષ—સગનો પરિત્યાગ કરી અહર્નિશ સ્ત્રીઓ પાસે શામાટે ગાયા કરે છે ? બોલ ! તુ રાતદિવસ બૈરાઓમા બેસી રહે છે કે નહિ ? સાચેસાચુ કહી દે, નહિ તો તારૂ આવી બન્યુ જ સમજવુ ”

નૃપતિનુ વચન સાભળીને જગન્નાથ દાસે એકવાર આખો

મીચીને શ્રીહરિનું ધ્યાન ધરી લીધું અને ત્યારપછી નિશ્ચિતભાવે બોલ્યા –" મહારાજ ! દ્વેષી લોકોની વાત સાભળી નિરપરાધીને હેરાન કરવો, એ રાજાનું કર્તવ્ય નથી બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર અથવા અત્યજમાથી જે કોઇ મને ભાવ કરીને બોલાવે છે, તેની પાસે બેસીને હુ ભાગવત ગાઉ છુ પછી તે સ્ત્રી હો વા પુરુષ હો, બાલક હો વા વૃદ્ધ હો,તેનો હુ લેશમાત્ર પણ વિચાર કરતો નથી હે રાજન્ ! હુ બ્રહ્મચારી છુ હુ પુરુષની પાસે પુરુષ જેવો અને સ્ત્રીઓ પાસે સ્ત્રી જેવો છુ,તેથી શ્રીહરિની કૃપાથી હુ કોઈનો પણ સગ કરતા ડરતો નથી "

જગન્નાથ દાસની વાત સાભળીને મહારાજાનુ સમસ્ત શરીર ક્રોધથી થરથર કપી ઉઠયુ તેઓ હોઠ પીસીને બોલી ઉઠયા –" હા હા, ઠીક પાટીઆ ગોઠવી દીધા, પણ એ વાત હુ માની શકતો નથી તુ પુરુષની પાસે પુરુષરૂપે અને સ્ત્રીની પાસે સ્ત્રી-રૂપે રહેતો હોય તો તારૂ સ્ત્રી–રૂપ બતાવ જોઉ ! જો નહિ બતાવે તો તારૂ આવી બન્યુજ સમજજે તે પછી હુ વિપ્ર–બિપ્ર ગણવાનો નથી અને તને ઘોર શિક્ષા કરીશ " એટલુ કહીને પ્રહરીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યુ –" જાઓ,આ કપટીને લઇ જઈને કારાગારમા પૂરી દો " એમ કહીને મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર અતપુરમા ચાલ્યા ગયા કચેરી બરખાસ્ત થઇ ગઈ અને પ્રહરીઓ સાધુ જગન્નાથને બાધીને કારાગૃહમા લઇ ગયા

સાધુને સ્વર્ગ અને નરક બન્ને સરખા હોય છે તેઓ દરેક સ્થાનમા પોતાના હૃદયેશ્વરનો સુખદ સગ અનુભવે છે,તેથી બદી-ખાનામા પણ જગન્નાથ દાસ પરમ આનદપૂર્વક આનદકદ પ્રભુનુ ધ્યાન ધર્યા કરે છે તેઓ પોતાના મનમા ને મનમાજ શ્રીહરિને ઉદ્દેશીને કેટલીક વાતો કહે છે ઘડીકમા રડે છે,ઘડીકમા હસે છે તો કોઇ કોઇ વખત ઉચ્ચ સ્વરે ચીત્કાર કરી ઉઠે છે વળી કોઇ વખત બન્ને હાથ ઉચા કરીને નાચે છે તો કોઈ વાર નિષ્કપ દીપકની પેઠે નિશ્ચલ ભાવે બેસી રહે છે વળી કોઇ કોઇ વાર તેઓ કાતર સ્વરે શ્રી પરમ પ્રભુની કરુણા યાચતા યાચતા બોલી ઉઠે છે કેઃ—"હે પ્રભુ ! મારી રક્ષા કર, હુ તને મારે પોતાને માટે મારી રક્ષા કરવાને કહેતો નથી; પરતુ તારા ભકતની લજ્જા નિભાવવાને માટે કહુ છુ હે પ્રભુ ! તમે મારા પુરુષરૂપને નષ્ટ કરી સ્ત્રીરૂપ બનાવી દો અને મૂર્ખાઓનો ગર્વ ઉતારી સાધુઓનો

મહિમા વધારો.”

પ્રાણનાથને આ પ્રમાણે પોતાના અંતરના ઉભરા જણાવતા જણાવતા જગન્નાથ દાસ બેશુદ્ધ થઈને જમીન ઉપર પડયા તેમના પ્રાણનાથ પણ તેજ સમયે બંદીખાનામા આવીને પોતાના ભક્તના મસ્તક ઉપર પોતાનો અભયપ્રદ હસ્ત મૂકીને કહેવા લાગ્યા –“જગન્નાથ! તુ શામાટે ડરે છે? જેને મારી સહાય છે, તેને કોઈપણ શુ કરી શકનાર છે? આમ જો, આ મારા હાથ તરફ જો મારા તેજોદીપ્ત સુદર્શન ચક્રના દર્શન કર મારા ભક્તોના દુખ દૂર કરવા–તેમના દરેકે દરેક ભય ટાળવાનેજ હુ તે ધારણ કરૂ છુ, તો પછી તારે પ્રતાપરુદ્રથી શામાટે ડરવુ જોઇએ? તને સ્ત્રી સ્વરૂપ ધારણ કરવાની ઇચ્છા થઇ છે તો ભલે તારી ઇચ્છા ફળીભૂત થાઓ તારી ઇચ્છા એજ મારી ઇચ્છા છે. તુ અને હુ એકજ છીએ. તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરીને હુ મારીજ ઇચ્છા પૂર્ણ કરૂ છુ તારો એમજ વિચાર છે તો તારૂ પુરુષ-શરીર મટીને નારી–સ્વરૂપ થશે ” એમ કહીને અંતર્યામી અંતર્ધાન થઇ ગયા. જગન્નાથ દાસની નિદ્રા પણ ઉડી ગઈ. તેઓ મનમા ને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા –“નક્કી, શરણાગતવત્સલ શ્રીહરિ મારૂ દુખ જોઇને મારી ઉપર કરુણા કરી ગયા છે અહા, તેમના શ્રીચરણના અમૃતમય સ્પર્શનો હજી પણ મને અનુભવ થાય છે લાવ જોઉ, મારા પુરુષ–રૂપમા કાંઇપણ પરિ-વર્તન થયુ છે કે નહિ? એટલે આ તે સ્વપ્ન છે કે પ્રભુની કરુણા લીલા છે,તે સ્પષ્ટ જણાઈ જશે ” મનમા આ પ્રમાણે બોલીને જગન્નાથ દાસ પોતાના શરીર તરફ જોવા લાગ્યા જોતાજ તેમના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ એકાએક હર્ષમા આવી જઇને “ અહો! કેવુ આશ્ચર્ય! કેવુ આશ્ચય! ” એમ બોલી ઉઠયા આનંદ અને આશ્ચર્યથી તેઓ અધીરા થઇ ગયા કૃતજ્ઞતાથી તેમનુ અંતર ભરાઇ ગયું અને આશ્ચર્યથી શ્રીપ્રભુના કરસ્પર્શથી પોતાના જીવનને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યા ત્યાર પછી વળી પાછા તેઓ શ્રીહરિનુ ધ્યાન ધરતા ધરતા બોલી ઉઠયા –“ અહા, જેના ચરણ–કમળના કિંચિત્ સ્પર્શથી અહલ્યાનો ઉદ્ધાર થયો છે, જેના ચરણસ્પર્શથી શેષનાગનુ મસ્તક ચિત્રવિચિત્ર દિવ્ય મણિથી શોભી રહ્યુ છે અને જેનુ ચરણોદક સ્વયં ભગવાન શંકર પોતાને મસ્તકે ચઢાવે છે, તેના કરકમળનો સ્પર્શ થયો એ મારૂ

કેવુ અહોભાગ્ય! બસ, હવે મને ભય પણ શાનો? મારા પ્રભુ સર્વશક્તિમાન છે-બલવાન છે ચાલ, હવે હુ સઘળાને મારા પ્રભુનો પ્રભાવ બતાવી દઉ " એમ બોલીને આનદપૂર્વક "રામ કૃષ્ણ-હરિ" નામનુ કીર્તન કરતા કરતા જગન્નાથ દાસ કારા ગૃહની બહાર આવ્યા અને પ્રહરીઓને કહેવા લાગ્યાઃ-" ચાલ મહારાજાના દરબારમા અને મારૂ સ્ત્રીસ્વરૂપ બતાવીને તેને શાન્ત કર " રાજદૂતો અને પ્રહરીઓ આ અદ્ભુત ઘટના જોઈને વિસ્મય-સાગરમા ડૂબી ગયા અને જગન્નાથ દાસને સાથે લઈને મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર પાસે આવી પહોચ્યા મહારાજા તેમની તે સમયની કમનીય કામિની-મૂર્તિ-રમણીસુલભ અગ-પ્રત્યગ અને હાવ તથા ભાવ વગેરે જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા અને વિચાર કરવા લાગ્યા કેઃ-"અહા! જગન્નાથ દાસે આ સ્વરૂપ કેવી રીતે ધારણ કર્યું હશે? નક્કી, આ બધી સર્વશક્તિમાન શ્રીહરિનીજ અકળ લીલા હોવી જોઈએ"

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા મહારાજાના અતકરણમા એક ભય ઉત્પન્ન થયો વળી થોડીવાર રહીને વિચાર કરવા લાગ્યા - " વારૂ, હવે જે થવાનુ હતુ તે થઈ ગયુ ચાલ હવે તો બરોબર તપાસ કરી મનની ખાત્રી કરી લઉ " આ પ્રમાણે વિચાર કરી મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર જગન્નાથ દાસને સબોધીને બોલ્યાઃ-" અરે જગન્નાથ દાસ! તમે તો ઠીક રગ જમાવ્યો, પણ એક સ્ત્રી-સ્વરૂપ બતાવ્યુ એટલે કાઈ બધુ પતી ગયુ સમજતા નહિ સ્ત્રીજનોચિત સ્વભાવનો પણ પરિચય કરાવો, ત્યારેજ મારી ખાત્રી થાય '

નરનાથની વાત સાભળીને જગન્નાથ દાસે એક વખત પોતાના પ્રાણનાથનું ધ્યાન ધરી લીધુ અને ત્યાર પછી પ્રતાપરુદ્ર તરફ જોઈ એક સ્વાભાવિક સ્ત્રીની પેઠે હાવભાવ અને લજ્જાપૂર્વક હસતા હસતા નીચુ જોઇને કહ્યુ -"મહારાજ! હજુ આપને કેટલી પરીક્ષા કરવી છે? લો આ જુઓ,બતાવતા લજ્જા થાય છે, પરતુ નાછૂટકે બતાવવુ પડે છે આ મારા વસ્ત્રો તરફ જુઓ, જુઓ જુઓ, શુ દેખાય છે?"

આ વખતે જગન્નાથ દાસનો પ્રભાવ અદ્ભુત હતો જોતજોતા મા સર્વ જનસમક્ષ તેમના વસ્ત્રો મલિન થઇ ગયા-સ્ત્રીઓના ઋતુકાળના લક્ષણો દૃષ્ટિગોચર થવા લાગ્યા. આ જોઈને મહારાજા

બહુજ વિસ્મિત થઇ ગયા અને સર્વ સભાસદો બોલી ઉઠયા – "મહારાજ ! હવે પરીક્ષા કરવાનુ રહ્યુ નથી અમારો વહેમ દૂર થયો છે જગન્નાથ દાસ નિશ્ચય નીલાચલનાથ શ્રી જગન્નાથજીના દાસ છે સાધુઓનો અપરાધ કરવાથી તેમની અવગણના અથવા અવહેલના કરવાથી સત્યાનાશ જશે મહારાજ ! બસ કરો, બસ કરો, હવે પરીક્ષા કરવી રહેવા દો અને ભકતના ચરણમા પડી ભકતરૂપે પ્રગટ થયેલા ભગવાનની પાસે ક્ષમા માગી લો "

સભાસદોના કથન પ્રમાણે મહારાજા પ્રતાપરુદ્રે જગન્નાથ દાસના ચરણકમળમા પડીને ક્ષમા માગી અને વિનયવચન તથા અમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી તેમને પ્રસન્ન કરીને બોલ્યો –" ભકતચૂડામણિ ! જો આપે મારો અપરાધ ક્ષમા કર્યો હોય, તો તેની નિશાનીતરીકે કૃપા કરીને આપની રચેલી સમસ્ત ભાગવતગીતિ શ્રવણ કરાવી મારા કર્ણ અને મન પવિત્ર કરી અનેક જન્મોમા કરેલા પાપ નષ્ટ કરો "

જગન્નાથ દાસે આનદપૂર્વક મહારાજાની પ્રાર્થના સ્વીકારી તેઓ સ્નાનસધ્યાદિ નિત્યકર્મ કરવાને પુષ્કરિણી તરફ ચાલ્યા ગયા જળમા પ્રવેશ કરીને જગન્નાથ દાસ પોતાના ઇષ્ટદેવનુ ધ્યાન ધરવા લાગ્યા અને પોતાને પ્રથમનુ પુરુષસ્વરૂપ આપવાની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા અહા ! ભગવાન જેનો હાથ ઝાલે છે, તેની કોઇ પણ પ્રાર્થના તે અપૂર્ણ રાખતા નથી ભગવાનની કૃપાથી જગન્નાથ દાસને તેજ વખતે પુરુષ–સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયુ ત્યાર પછી નિત્ય–કર્મથી પરવારીને સર્વ લોકોના દેખતા તેઓ પુરુષરૂપે જળની બહાર નીકળ્યા અને રાજસભામા જઇને પ્રાકૃત ભાગવતનુ પારાયણ કરવા લાગ્યા

ભાગવત એ ભકિત–શાસ્ત્ર છે ભકિત, એજ ભાગવતનુ મૂળ છે–પ્રાણસ્વરૂપ છે ભાગવતની વ્યાખ્યા કહો કે બીજુ કહો, પરતુ તે સઘળાનુ મૂળ ભકિત છે જગન્નાથ દાસ તે ભકિત–ગ્રથ ભાગવતનુ ગાન કરવા લાગ્યા તેમના ગાનથી મહારાજા પ્રતાપરુદ્રનુ મન દ્રવી ગયુ સભામા બેઠેલા સભાસદોના અતકરણ પણ પીગળી ગયા સભાસ્થાનમા આનદ આનદ પ્રસરી રહ્યો–જગન્નાથનુ ગાન પૂર્ણ થયુ સઘળા એક ભાગવતના ધ્યાનમાજ લીન થઈ ગયા કેટલીક વાર સુધી તો સભામડપમા એક શબ્દ

સરખો પણ સંભળાયો નહિ ત્યાર પછી મહારાજા પ્રતાપરુદ્રે ઉઠીને પોતાના સર્વ અલંકારો ઉતારી જગન્નાથ દાસના ચરણુ-કમળમા અર્પણ કરી દીધા અને પછી દંડવત્ પ્રણામ કરતા કરતા ગદ્ગદિત કંઠે કહેવા લાગ્યા –"પ્રભુ! આજથી હુ આપને શરણે આવ્યો છુ મારી ઉપર દયા કરો, મને આપના શિષ્ય-તરીકે ગ્રહણ કરો " ત્યાર પછી તેમણે ચંદ્રાર્ક નામના સ્થાન-મા એક ઘર બંધાવી આપી અમૂલ્ય વસ્ત્રાલંકારો તથા કેટલીક જાગીર સમર્પણ કરીને અતિશય સન્માનપૂર્વક જગન્નાથ દાસને વિદાય કર્યા.

જગન્નાથ દાસ હરિગુણ ગાતા ગાતા ત્યાથી ચાલ્યા ગયા. આ તરફ મહારાજા પ્રતાપરુદ્રે પેલા દુષ્ટબુદ્ધિ, સાધુનિંદક ખળ લોકોને બોલાવી મગાવ્યા અને તેમાના કેટલાકને ડામ દેવડાવી, કેટલાકને ચાબુકના ફટકા લગાવીને અને કેટલાકના માથા મુંડાવી નખાવી પોતાના રાજ્યની બહાર કાઢી મૂકયા તથા "આજથી મારા રાજ્યમા જે કોઇ સાધુની નિંદા કરશે અથવા તેમનો દ્રોહ કરશે તેનો વિનાશ કરવામા આવશે " એવો ઢંઢેરો પીટાવ્યો.

આપણા મહાન ભકત જગન્નાથ દાસને નશ્વર શરીરનો ત્યાગ કરી શાશ્વત ધામમા ગયાને આજે લગભગ ચારસો વર્ષ થઇ ગયા છે, પરંતુ આજે પણ શ્રી જગન્નાથપુરીમા સમુદ્ર-કિનારે શ્રીહરિદાસ ઠાકુરની સમાધિથી થોડે દૂર તેમનુ સમાધિ-મંદિર વિદ્યમાન છે આજે પણ તેમનું રચેલુ ભાગવત ઉત્કલ-વાસીઓને (ઓરીસા પ્રાતમા વસનાર લોકોને) ઘેરે ઘેર ગૃહ-દેવતાની પેઠે પૂજાય છે લોકો ગુરુમંત્રની પેઠે તેનું આ-વર્તન કરે છે, વાચે છે અને પરમ ભક્તિભાવથી તેની ઉપર વિવેચન કરે છે આ ભાગવત ઘણુ જ લોકપ્રિય થઇ પડયું છે ઓરીસામા તે ત્યાની પ્રચલિત લિપિમા પ્રસિદ્ધ થયું છે અને મેદિનિપુર જીલ્લાના કાથી ગામમાથી બંગ--લિપિમા મુદ્રિત થયું છે લોકો તેને અપૂર્વ ભકિતભાવથી પુજે છે

ખરેખર ભગવદ્ભકતો વિનયની ખાણરૂપ–દીનતાના અવ-તારરૂપ હોય છે તેઓ ભગવદ્ભકિતનો પ્રતાપ બીજાને બતાવવા ઇચ્છતા નથી સર્વ કાઈ પ્રતાપ તેઓ ભગવાનનોજ સમજે છે અને સર્વવ્યાપી પ્રભુને સર્વ વાતે કર્તા–ધર્તાતરીકે જુએ છે,તેથી ચમ-ત્કાર કે સિદ્ધિ દર્શાવવી એને એક પ્રકારની નાસ્તિકતા સમજે

છે વળી તે દર્શાવવાથી તેમના હક્કમા પણ મહા અનર્થ થાય છે તેમ થવાથી જનસમાજમા પ્રતિષ્ઠા વધારવાની તેમનામા એષણા ઉત્પન્ન થાય છે અને વળી તે ઉપર અભિમાન થયું તો તો તે અધિક અનર્થકર્તા થઈ પડે છે આમ છતા જગન્નાથ દાસે રાજસભામા જે કાંઇ કર્યુ તે તો નાઇલ્ટકેજ કરવુ પડયુ છે

१४—माणिदास

માળી જ્ઞાતિના મણિદાસ શ્રી જગન્નાથપુરીમા રહેતા હતા તેઓ પોતાની જાતીય-વૃત્તિથી પોતાનો નિર્વાહ કરતા હતા બહોળો પરિવાર હતો, તેમજ અતીત અભ્યાગતની અવર-જવર પણ વિશેષ હતી,તેથી તેઓ શ્રીમ ત નહોતા સામાન્ય ફૂલની માળાઓ વેચવાથી કેટલા પૈસા ઉત્પન્ન થાય છે? પેદાશ થોડી હોવા છતા પણ મણિદાસનુ મન મોકળુ હતુ તેઓ ખર્ચનો બિલ-કુલ હિસાબ ગણતા નહિ "રોજગાર થાય કે ન થાય પણ દિવસો તો જવાનાજ " એમ વિચાર કરીને મણિદાસ ભવિષ્યનો સઘળો વિચાર શ્રીહરિને સોપીને પોતે નિશ્ચિ ત રહેતા હતા અને તેથી તેમના આન દમા કદિ પણ અ તરાય આવતો નહિ

ઈશ્વરની લીલા કોઈપણ કળી શકતુ નથી મણિદાસને ઇશ્વર ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા હતી, તેથી સર્વ-શક્તિમાન પ્રભુને તેમને માળી મટાડીને શ્રેષ્ઠ ભકત બનાવવા હતા ધીમે ધીમે મણિદાસ નાં સ સારના બ ધનો એક પછી એક ઢીલા થઇ જવા લાગ્યા તેમના સ્ત્રી તથા પુત્રો એક પછી એક સ્વર્ગમા સિધાવી ગયા મૂળ તો સ સારમા આસક્તિજ નહોતી અને તેમા વળી જેમના-વડે સ સાર બનેલો હતો, તેમનો સ્વર્ગવાસ થવાથી તેમની આ-સકિતનુ મૂળ પણ બળી ગયું વૈરાગ્યના વિમળ પ્રકાશથી તેમનુ અ ત કરણ પ્રકાશિત થઇ ગયું તેઓ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા —"અહા! હવે મારા માથા ઉપરનો સઘળો બોજો ઉતરી ગયો જે સ સાર-બ ધને મને અત્યાર સુધી બાધી રાખી મારી મરજી મુજબ વિચરવા દીધો નહોતો તે હવે કપાઇ ગયુ, તેથી હુ મારે જ્યા ફરવુ હશે ત્યા ફરી શકીશ, જ્યા જવુ હશે ત્યા જઈ શકીશ અને જેમ કરવુ હશે તેમ કરી શકીશ હવે મારા માર્ગમા કોઇ પણ આડે આવે એમ નથી. હે નીલાચલનાથ!

હે જગદીશ્વર ! તમારી કરુણાને ધન્ય છે, તમારી કૃપાને ધન્ય છે. સંસારના દાસત્વમાંથી મુક્ત થવાથી હવે હું સ્વચ્છંદે આપનું દાસત્વ કરી શકીશ! હાય પ્રભુ! આજ દિન સુધી હું કામદેવનું અને સ્ત્રીપુત્રાદિનું દાસત્વ કરતો હતો હાય પ્રભુ ! તે મોહમદિરાની માદકતા એવી અદ્ભુત હતી કે, તેના નીશામાં–ઘેનમાં–હું પ્રેમમય–આનંદમય–દયામય એવા આપનું દાસત્વ કરવાનું મૂકીને સ્ત્રીપુત્રાદિનું દાસત્વ કરતો હતો પ્રભુ ! તેનું ફળ પણ તેવુંજ આપ્યું–તમારો ત્યાગ કરી તેમની ગુલામી કરવા જતાંજ માયાપિશાચનીએ આવીને પોતાના મોહપાશમાં મને સજ્જડ બાંધી દઈ નાના પ્રકારનું દુઃખ દેવા માંડ્યું, પરંતુ હે કરુણામય ! આજે આપની કૃપાથી હું તેના પંજામાંથી સટકી જવા પામ્યો છું, હું તેનાથી મુક્ત થઈ શક્યો છું પ્રભુ, પ્રભુ ! મને આશીર્વાદ આપો કે હવે તેનું દાસત્વ સ્વીકારવાનો વખત ન આવે અને આપનું દાસત્વ સ્વીકારી અહર્નિશ આપના ભુવન–મંગળ મહિમાનું સંકીર્તન કરવાને શક્તિમાન થાઉં ”

મણિદાસની વાત એ કેવળ વાતના રૂપમાંજ રહી નહિ તેમણે નક્કી કર્યું કે, આ સંસારમાં કોઇ કોઈનું છે નહિ અને થવાનું પણ નથી સંસારની પ્રીતિ–માયા–મમતા મિથ્યા છે અને આ અસાર સંસારમાં સારરૂપ એક શ્રીહરિનું નામજ છે તેથી મણિદાસે મન, વાણી અને કર્મથી તે નામનોજ આશ્રય લીધો અને વિષયવૈભવને તિલાંજલિ આપી, કૌપીન પહેરી લઈ, હરિભજન કરવામાંજ દિવસો વ્યતીત કરવા માંડ્યા હવે તેમને રાત્રિના વાડીઓમાં ફરીને ફૂલ એકઠાં કરવા પડતાં નથી પૈસાની આશાથી ફૂલની માળા ગુંથવી પડતી નથી, તેમ તે વેચવાને શ્રીમંતોને ઘેરે ઘેર ભટકવું પડતું નથી હવે તેઓ સવારમાં વહેલા ઉઠી, સ્નાન કરી, તિલકમાળા ધારણ કરી, કૌપીન પહેરી, હાથમાં કરતાળ લઈને શ્રીજગન્નાથજીના સિંહદ્વારમાં આવીને ઉભા રહે છે અને ત્યાં આગળ કરતાળ વગાડીને શ્રીહરિનું સ્મરણ કરતાં કરતાં નૃત્ય, ગીત અને દંડવત્ પ્રણામ કરે છે ત્યારપછી સિંહદ્વાર ઉઘડતાંજ તેઓ મંદિરમાં પ્રવેશ કરી શ્રીજગન્નાથજીની પતિત–પાવન મૂર્તિ પાસે, ગરુડસ્તંભની પછવાડે ઉભા ઉભા પેટ ભરીને શ્રીહરિના દર્શન કરે છે વારંવાર સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરે છે અને કપાળે હાથ દઈ દયામણે મોઢે, નમ્ર વચને, ગદ્ગદિત

કંઠે કહે છે:-" પ્રભુ ! દીનદયાળ ! તમારી કરુણાની બલિહારી, બલિહારી છે હે પ્રભુ ! આ પ્રમાણેજ આપના શ્રીમુખના દર્શન થતા થતાજ મારૂ મૃત્યુ થજો પ્રભુ ! તમે મારા જીવનના જીવન છો, તમેજ મારા જેવા કંગાળનુ રત્ન છો પ્રભુ ! તમારાસિવાય મારૂ કોઈ છે નહિ અને થવાનુ પણ નથી પ્રભુ ! તમેજ મારા-મારા નોધારાના-આધાર છો હુ આપનેજ શરણે છુ "

ભક્ત મણિદાસે ગરુડની પાસે ઉભા રહીને આતુર નયને જગદ્બંધુના દર્શન કરી લીધા અને પછી મોટેથી હરિ-કીર્તન ગાતા ગાતા કરતાલ વગાડી, માથુ હલાવી નૃત્ય કરવા લાગ્યા આ વખતે તેઓ શ્રીજગન્નાથજીની છેક પાસે-જ્યા ચંદનનો કટોરો મૂકવામા આવે છે ત્યાસુધી જઇને પાછા ગરુડજી પાસે આવતા હતા તેમના નયનો બીજી કોઇપણ દિશામા જતા નથી કેવળ ભગવાનમાજ તન્મય થઈ ગયા છે આ પ્રમાણે નાચતા નાચતા તેઓ ભક્તિભાવથી અધીરા થઇ જાય છે કોઈ વખત કંપ, કોઇ વખત ઘર્મ, કોઇ વખત અશ્રુ, કોઈ વખત આનંદ, કોઇ સમય સ્વરભેદ તો કોઈ વખત વૈવર્ણ્ય આદિ ભાવો તેમના કીર્તનમા જોવામા આવતા હતા મણિદાસ આ પ્રમાણે નાચતા નાચતા કોઇ વખત મોટેથી શ્રીહરિનો જયજયકાર કરી ઉઠતા હતા, તો કોઇ વખત બન્ને હાથ જોડીને તેમના ચરણ-કમળમા આળોટી પડતા હતા વળી કોઇ વખત બન્ને હાથ માથે મૂકીને સ્તુતિ કરતા કે -" હે નાથ ! હે કૃષ્ણ ! આપનો જય થાઓ, જય થાઓ હે વનમાળી ! તમારા કંઠમા વિવિધ પ્રકારના સુગંધી ફૂલોની માળા શોભી રહી છે, વક્ષઃસ્થળમા કમળમાળા લટકી રહી છે, અંગે અંગે રત્નના અલંકારો ઝઘઝઘી રહ્યા છે, કર્ણોમા મકર-કુંડળ શોભી રહ્યા છે અને મસ્તકે રત્ન-મુકુટ ધારણ કર્યો છે આપનુ ચંદ્રવદન જોતાજ ભકતને અપૂર્વ આનંદ થાય છે તેમનો તે આનંદ તેમના હૃદયોમા તો નથી તમારા ખીલેલા શ્વેત-કમળ જેવા સુંદર નયનો જાણે તમારા ભકતોમાટે આ અપાર ભવસાગરની પાર જવાને સેતુ હોય એમ લાગે છે તમારા બન્ને હસ્તો આ સમસ્ત જગતનું અશેષ કલ્યાણ કરવાને તૈયાર થઇ રહ્યા છે વળી આપે ધારણ કરેલા શંખ, ચક્ર, ગદા વગેરે જોતા નયનો ત્યા ને ત્યાજ ઠરી જાય છે તમારા આ ભકતની રક્ષા કરવાને વ્યગ્ર રહેતા અને સુદર્શન ચક્રથી શોભતા શ્રીહસ્ત

ઉપર આધાર રાખનારને શાનો ભય હોય ! હે પ્રભુ ! તમારા અભયપ્રદ પાદપદ્મ શરણાગતના દરેક પ્રકારના ભયનું નિવારણ કરે છે હે પ્રભુ! તમારા આ ચરણકમળનો ત્યાગ કરીને હું બીજાને શરણે જવાનો નથી હે પ્રભુ! હું આપનેજ શરણે આવ્યો છું, માટે પ્રભુ ! કૃપા કરો, દયા કરો હે સર્વમનોહર સર્વાંગસુંદર પ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! હવે મને આપની સેવામાંથી–આપના દાસત્વમાંથી કદિ પણ વંચિત કરશો નહિ ’

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા મણિદાસ ઉન્મત્તની પેઠે નૃત્ય કરે છે સુમનોહર કરતાલ–ધ્વનિથી અને વિવિધ વિકૃત કંઠસ્વરથી તે સ્થાન પરિપૂર્ણ થઇ ગયું છે મણિદાસ ભગવદ્ધ્યાનમાં તલ્લીન થઇ જાય છે, તેમના મુખમાંથી ફીણ નીકળે છે તેઓ પરમ ભક્તિ-ભાવથી મંડપમા નૃત્ય કરે છે અને તેમના નામ–ધ્વનિથી આખો મંડપ ગાજી ઉઠે છે મણિદાસ શ્રીજગન્નાથના મંદિરના સભા મંડપમા આ પ્રમાણે દરરોજ નાચી–ગાઇને શ્રીપ્રભુની સ્તુતિ કર્યા કરે છે તેઓ મરજીમા આવે ત્યારે જાય છે, મરજીમા આવે ત્યારે ગાય છે, નાચે છે અને વળી મરજીમા આવે ત્યારે ચાલ્યા આવે છે કોઇ મહાપ્રસાદ આપે તો ખાય છે, નહિ તો કોઇ મઠમા જઇને ભૂખ્યાતરસ્યા શ્રીપ્રભુના ધ્યાનમા ને ધ્યાનમાજ પડી રહે છે વળી યાદ આવે છે, તો શ્રીમંદિરમા દોડી જાય છે અને ભજનકીર્તન તથા નૃત્યથી શ્રીહરિને પ્રસન્ન કરે છે તાત્પર્ય કે ધીમે ધીમે તેમણે સંસારના દાસત્વનો સંપૂર્ણરૂપે પરિત્યાગ કરીને શ્રીહરિનુંજ દાસત્વ સ્વીકાર્યું છે–તેમનેજ પોતાનુ સર્વસ્વ સમર્પણ કરી દીધુ છે

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલ્યા ગયા છે એક દિવસ એવું બન્યુ કે, શ્રીજગન્નાથજીના મંદિરના મંડપના એક ભાગમા બેઠા બેઠા પુરાણી મહારાજ કથા વાચ્યા કરે છે ઘણા લોકો તેમની પાસે બેસીને શ્રદ્ધાપૂર્વક તે શ્રવણ કરે છે પુરાણી મહારાજે પોતાની કથન–શૈલીથી બધાનુ મન હરી લીધુ છે આ વખતે ભક્ત મણિદાસે કરતાલ વગાડતા ઉચ્ચ સ્વરે “ રામકૃષ્ણ હરિ ” ગાતા ગાતા મંડપમા પ્રવેશ કર્યો શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કરીને તેમના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તરતજ તેઓ આનંદમા આવી જઇને નૃત્ય કરવા લાગ્યા નાચતા નાચતા તેઓ છેક પુરાણી મહારાજની પાસે આવી લાગ્યા આ વખતે તેમને પુરાણી

મહારાજનો ભય લાગ્યો નહિ, તેમને ભાન પણુ હતુ નહિ ભયના ભય-ભયહારીના અભયપદમા તેમનુ મન લાગી ગયુ હતુ, પરતુ પુરાણી મહારાજ મણિદાસના આ કૃત્યથી બહુજ ગુસ્સે થઈ ગયા તેમણે એકદમ પોતાની પોથી બાધી દીધી અને ઉભા થઇ બૂમ પાડીને કહેવા લાગ્યા –“ અરે મૂર્ખ ! આ વિષ્ણુપુરાણુ સાક્ષાત્ વિષ્ણુસ્વરૂપ છે તેની પણુ તુ અવગણુના કરે છે ? હવે તને તો કોઇ કાંઈ કહેનારજ નથી કેમ ? આટલા બધા સારા સારા લોકો બેઠા છે અને તેઓ તેને દેવતાની પેઠે પૂજે છે, તે તુ નથી જોતો કેમ? ’ આ પ્રમાણે કહીને પુરાણી મહારાજ મણિદાસ ને ગાળો દેવા લાગ્યા, પરતુ મણિદાસે તેમાનુ કશુ સાભળ્યુ નહિ તેઓ તે વખતે પરમ પ્રભુના ધ્યાનમા મસ્ત હતા અને તેમને પોતે શુ કરે છે તેનુ લેશમાત્ર પણુ ભાન નહોતુ, તેથી પુરાણી મહારાજના વચનો અને ગાળોએ તેમના ઉપર બિલકુલ અસર કરી નહિ અને તેમને પોતાનુ કાર્ય કરતા અટકાવ્યા પણુ નહિ તે જોઇને શ્રોતાઓમાથી પણુ ચાર પાચ જણુને ક્રોધ થયો. તેમાનો એક જણે ઉઠીને મણિદાસને ધક્કા–પાટુ મારીને પાડી નાખ્યા તે કહેવા લાગ્યો કે –“ અરે હે દુષ્ટ ! પુરાણી મહારાજ કહે છે તે હજી તારા ધ્યાનમા આવતુ નથી કેમ ? એમને શુ તુ જેવા તેવા માણુસ ધારે છે ? અરે એનુ ફળ તને કેવુ મળે છે તે તને થોડીવારમાજ ખબર પડશે હવે કયો તારો બાપ તારી રક્ષા કરવા આવે છે, તે પણુ હુ જોઉ છુ જો હજી પણુ તારૂ પોતાનુ ભલુ ઇચ્છતો હોય તો ઉઠીને અહી થી ચાલ્યો જા, નહિ તો તારૂ નાચવાકૂદવાનુ બધુ ભૂલી જઇશ ”

મણિદાસ હજુપણુ શ્રીભગવાનના ધ્યાનમા લીન હતા તેમને આ સઘળાની કાઇપણુ ખબર પડી નહિ અને તેથી તેઓ ત્યાથી ગયા નહિ મણિદાસને આ પ્રમાણે પોતાની અવગણુના કરતા જોઈને લોકો ઉશ્કેરાઈ ગયા અને “ મારો, મારો દુષ્ટને મારો ” એમ કહેતા કહેતા સઘળા એકઠા થઇ ગયા લોકોના આ ઘોઘાટથી અને ધક્કા–મૂક્કી તથા ગડદા–પાટુથી મણિદાસની આનદ–સમાધિ ઉતરી ગઇ તેઓ એકદમ ચમકીને બેઠા થયા આ વખતે તેમની ઉપર ચારે તરફથી ગાળોનો વર્ષાદ વર્ષી •હ્યો છે ઉપરાછાપરી ગડદાપાટુ અને ધક્કામુક્કી પણુ વાગે છે શા માટે આ બધુ થાય છે તે જાણી લેતા તેમને વાર લાગી નહિ તેમણે કોઈને

એક શબ્દ પણ કહ્યો નહિ થોડી વાર સજળ નેત્રે શ્રીપ્રભુના નયન-કમળ તરફ જોઈ રહીને મનમાજ નિવેદન કરવા લાગ્યા - "હે મહાબાહુ! શુ આજ તમારી શરણાગતની રક્ષા કે?" આ પ્રમાણે કહેતા કહેતા મણિદાસ પોતાની કરતાલો ત્યા ને ત્યાજ પછાડીને શ્રીમદિરમાથી ચાલ્યા ગયા "જ્યારે પ્રભુજ મારી ઉપર ગુસ્સે છે, ત્યારે હવે મારે કોનો આધાર રહ્યો?" એમ વિચાર કરતા કરતા તેમણે એક મઠમા પ્રવેશ કર્યો અને ભગવાન મા ચિત્ત સમર્પણ કરીને શયન કર્યું જોતજોતામા દિવસ પૂરો થયો શ્રી પ્રભુની સધ્યા-આરતિના દર્શનનો સમય થયો, પરતુ આજે મણિદાસનુ મન ઉદ્વેગમા હોવાથી તેઓ શ્રીમદિરમા ગયા નહિ તેમ અન્નાદિ પણ ખાધુ નહિ આ પ્રમાણે મણિદાસ ભૂખ્યાતરસ્યા સૂઇ રહ્યા છે સમય થતા શ્રીજગન્નાથજીની શયન આરતી ઇત્યાદિ સમસ્ત સેવા સમાપ્ત થઇ ગઈ ભડાર બધ થઇ ગયો. મદિરમાથી સઘળા લોકોને બહાર કાઢવામા આવ્યા અને સેવકો પણ દરવાજા બધ કરી પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા. આ તરફ ભગવાન શ્રીજગન્નાથજીએ જગન્નાથપુરીના શાસનકર્તા મહારાજાને સ્વપ્નમા આજ્ઞા કરી કે-"હે રાજન્! તુ તારા રાજ્યની ખબર-અતર રાખતો નથી જો મારો પરમ ભક્ત મણિદાસ દરરોજ મારા શ્રીમદિરમા આવીને કરતાલ વગાડી નાચ-ગાન કરતો હતો જેમ એકાદ વર્ષનો નાનો પુત્ર ઘુટણીઆ કાઢતો કાઢતો પિતા પાસે પહોચી જઇને અમૃતસમાન કાલુ કાલુ બોલીને માતાપિતાના આનદમા વૃદ્ધિ કરે, તેમ મારો ભક્ત મણિદાસ મારી પાસે આવીને સાચા ભાવથી મારૂ સકીર્તન કરતો હતો હે રાજન! મને તેનાથી બહુજ આનદ થતો હતો જ્યારે મારો ભક્ત પરમ પ્રેમપૂર્વક મારી પાસે નૃત્ય કરે છે, ત્યારે તે મને એક બાળકના કરતા પણ વધારે પ્રિય લાગે છે ભક્તનો ગદ્ગદ્ અસ્ફુટ કઠસ્વર મને તે બાળકની મધુર કાલી કાલી વાણીથી પણ વધારે મધુર લાગે છે અહા, મહારાજ! આજે તારા પુરાણીએ મારા એ નાના બાળક જેવા પ્રિયતમ મણિદાસને મારી સન્મુખ માર માર્યો છે, તેથી મણિદાસ મારી સાથે રીસાઇને ચાલ્યો ગયો છે અને તેથી મને આજે બિલકુલ સુખ નથી હવે તુ પોતે મારા તે પ્રાણથી પણ પ્રિયતમ ભક્ત મણિદાસની પાસે જા અને તેને બહુજ આદર-માનપૂર્વક મારી પાસે લઇ આવ. હવેથી તેના

નર્તન–કીર્તનમા કોઈ જાતનું વિઘ્ન આવે નહિ એવો બ દોબસ્ત કરી આપ જ્યારે તે આવીને મારી પાસે પહેલાની પેઠે આન દ-પૂર્વક નૃત્ય કરી મારૂ સ કીર્તન કરશે, ત્યારેજ મને આન દ થશે વળી હું તને બીજી પણ એક વાત કહું છુ તે સાભળ મારો સભા-મ ડપ મારા ભક્તને માટેજ વિશ્વકર્માએ નિર્માણ કરેલો છે મારા ભકતો સ્વચ્છ દે નર્તન-કીર્તન કરી શકે તેટલા માટેજ તે આટલો બધો વિસ્તૃત છે અનેક દેશદેશાતરથી મારા સઘળા ભકતો આવીને મારા શ્રીમુખના દર્શન કરી, મારા ચરણ–કમળનુ ધ્યાન કરતા કરતા કરતાલાદિ વગાડી નૃત્ય કરી શકે, મારૂ નામ–સ્મરણ મા મસ્ત બની બીજાને તેમના જેવા બનાવી શકે, ભકિતભાવથી મારા ધ્યાનમા લીન થઈ મારા ચરણ–કમળમા આળોટી શકે અને ત્યારપછી હાથ જોડીને મારી સ્તુતિ કરી મારી પાસે પોતાનું સુખદુ ખ નિવેદન કરી શકે, તેટલા માટેજ એ સભામ ડપ છે તેમાજ ભકતને શાતિ અને મને આન દ મળે છે આજથી પુરાણી તેમા કથા વાચે નહિ અને જો એને વાચવુજ હોય તો લક્ષ્મીજીના મ દિરમા જઈને વાચે કે જેથી મારા ભકતનું અપમાન થવા પામે નહિ ”

મહારાજાને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરીને ભગવાન પોતાના પ્રિયતમ ભક્ત મણિદાસ પાસે ગયા અને તેને માથે હાથ ફેરવતા ફેરવતા સ્નેહપૂર્વક કહેવા લાગ્યા –"પ્રિયતમ મણિદાસ ! તુ શા માટે ભૂખ્યો રહ્યો ? ભાઇ ! જો, જો, મને બહુજ કષ્ટ થાય છે તે ઉપવાસ કર્યો છે, તેથી મારે પણ ઉપવાસ કરવો પડયો છે, માટે ઉઠ, ભોજન કર ભાઇ ! ભોજન કર ” શ્રીજગન્નાથજી ભકત મણિદાસને આ પ્રમાણે આશ્વાસનથી આન દિત કરી શ્રીમ દિર તરફ પાછા ફર્યા દયામયની દયા જોઇને મણિદાસનું અભિમાન જતુ રહ્યુ તેમણે આન દપૂર્વક શ્રીહરિના ગુણ ગાતા ગાતા મહા પ્રસાદ ખાઇ લીધો શ્રીપ્રભુ પોતેજ આ મહાપ્રસાદ મૂકી ગયા હતા

આ તરફ મહારાજાની નિદ્રામા ભ ગ પડયો, તેથી તેઓ તર-તજ ઉઠીને બેઠા થયા અને આખો ચોળીને ચારે તરફ જોવા લાગ્યા, પર તુ કોઇપણ જણાયું નહિ ત્યારપછી તેમણે પોતાના મન સાથેજ વિચાર કર્યો કેઃ–"નક્કી કરુણામય જગદ્બ ધુજ કરુણા કરી ગયા છે તેઓ તેજ વખતે શય્યાનો ત્યાગ કરી બહાર આવ્યા અને સઘળાને બોલાવીને સઘળી હકીકત કહી સ ભળાવી ત્યારપછી તરતજ તેમણે પોતાના વેગવાન અશ્વ ઉપર સ્વાર થઇને

શ્રી જગન્નાથપુરી તરફ ચાલવા માડયુ. પ્રાય એક પ્રહર દિવસ ચઢયો તે સમયે મહારાજા શ્રીજગન્નાથજીના મદિરની સન્મુખ જે મઠના મણિદાસ સૂઈ રહ્યા છે, ત્યા આગળ આવી પહોચ્યા. ત્યાર પછી તેઓ સાદર સભાષણથી મણિદાસને શાત કરી તેમનો હાથ ઝાલી શ્રીમદિરમા લઇ ગયા અને સભામડપમા લઇ જઇને પરમ આદર–સત્કારપૂર્વક તેમને વસ્ત્રાલકાર પહેરાવીને બોલ્યા –“ હે મણિદાસ ! આજે તુ મારી સમક્ષ કરતાલ વગાડી નૃત્ય–ગીત કર જોઉ, તેમ કરવાથી પ્રભુને પણ આનદ થશે અને મને પણ હર્ષ થશે ” કરતાલની વાત નીકળતાજ શ્રી જગન્નાથજીના એક સેવકે મણિદાસની કરતાલો આણી આપી મણિદાસે પણ તે વખતે આનદથી અધીરા થઇ જઇને અતિશય હર્ષાવેશમા આવી જઇને રસિક ભાષામા શ્રીદીનબધુની સ્તુતિપૂર્વક નૃત્ય કર્યું

મહારાજાની આજ્ઞાથી તે દિવસથી પુરાણી મહારાજ શ્રીજગન્નાથજીના સભામડપમા બેસીને કથા વાચતા બધ પડયા, અને શ્રીમદિરના નૈઋત્ય કોણમા આવેલા શ્રીલક્ષ્મીજીના મદિરમા વાચવા લાગ્યા આ પ્રમાણે ભકત મણિદાસને નિમિત્તે ભકતવત્સલ ભગવાને પોતાનો સભામડપ ભકતોના પ્રેમળ નર્તન–કીર્તનમાટે સદાને માટે ખુલ્લો મૂકી દીધો

આ ઘટના કયારે બની તે કોઇએ દર્શાવેલુ નહિ હોવાથી કહી શકાય એમ નથી, પરતુ તેના પરિણામે હજુપણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પુરાણી મહારાજ શ્રીલક્ષ્મીજીના મદિરમા કથા વાચે છે

અહો ભગવાન! તમારી ભકતવત્સલતાને ધન્ય છો હે અશરણશરણ! તમે તમારા ભકતોને માટે શુ નથી કરતા? પ્રભુ! ભકતનુ માન વધારવાનેજ તમે આપની સન્મુખ જે પુરાણ–કથા થતી હતી તે બધ કરાવી દીધી છે, ભકતના ભક્તિ–ભાવને વશ થઇનેજ તમે માળી મણિદાસના સપ્રેમ નૃત્યગીતથી બ્રાહ્મણ પુરાણીના પુરાણવ્યાખ્યાનને ઉતરતુ માની લીધુ છે હે ભાવગ્રાહી જનાર્દન ! તમને ધન્ય છે હે દીનદયાળ ! તમે જાતિ, કુળ, ધન, સપદ્, વિદ્યા, બુદ્ધિ વગેરે ઉપર ધ્યાન ન આપતા કેવળ પ્રેમનેજ વશ છો આપનુ નામ લેતાજ આપના મહિમાનુ સ્મરણ થઇ આવી અમારો પ્રાણાત્મા વિગલિત થઇ જવો ઘટે છે હે પ્રભુ ! તમેજ તમારી કૃપાથી તેને તેટલી યોગ્યતા મેળવવાનુ બળ આપી શુદ્ધ કરીને સત્ય માર્ગે ચઢાવો

૧૫–નારાયણ દાસ

"હા હા, આજ તો કયાક જવાની તયારી કરી હોય એમ લાગે છે?"

"હા, છે તો તેમજ શ્રીરામચદ્ર ભગવાનના દર્શન કરવાને અયોધ્યા જવાનો વિચાર કર્યો છે"

"અરે! એકદમ અયોધ્યા?"

"હા, ત્યાજ તમારી પાસે વિદાય લેવા આવ્યો છુ"

માલતી આટલીવાર હસતી હસતી પતિ સાથે આ પ્રમાણે વાતચીત કરતી હતી, પરતુ "તમારી પાસે વિદાય લેવા આવ્યો છુ" એ શબ્દો સાભળતાજ તેના હ્રદય ઉપર દારુણ આઘાત લાગ્યો દુ ખથી–ક્ષોભથી તેના નયનોમા અશ્રુબિદુઓ જણાવા લાગ્યા ત્યારપછી થોડીવારે એકાએક ઉશ્કેરાઈ જઈને તે પતિને કહેવા લાગી–"શુ મારી પાસે વિદાય? હુ કોણ? શુ હુ તમારાથી જૂદી છુ? દેવ! દેવ! હુ તો આપના ચરણની રજ–દાસી છુ મારી પાસે વિદાય માગવાની હોય? આપ જ્યા જશો, ત્યા આ દાસી પણ તમારી પોતાની છાયાની માફક તમારી સાથે પાછળ પાછળ આવશે મારી પાસેથી વિદાય કેવી?"

પતિવ્રતા પત્નીના પતિભકિતમય અમૃતોપમ વાકયો સાભળીને નારાયણ દાસને બહુજ આનદ થયો તેઓ હાસ્ય–પ્રફુલ્લ મુખે પત્ની માલતીને કહેવા લાગ્યા.–"વારૂ, વારૂ, સાધ્વિ! તારા વચનોથી હુ બહુજ પ્રસન્ન થયો છુ ચાલ, તુ પણ ચાલ, આપણે બન્ને જણ અયોધ્યા જઇશુ"

પતિના પ્રીતિમય મધુર સભાષણથી સતીનુ હ્રદય અને વદન પ્રફુલ્લ થઇ ગયા. તેમનુ અશ્રુથી ભિજાયલુ મુખ પ્રભાતસમયના કમળસમાન મધુર અને સુદર દેખાવા લાગ્યું

બગાળામા પતિતપાવની ગગાજીના તટ ઉપર મહારાજા કીર્તિચદ્રનુ રાજ્ય આવેલુ હતુ નારાયણ દાસ તેમના રાજ્યમા

નિવાસ કરતા હતા તેઓ જેવા ધનવાન તેવાજ ગુણવાન પણ હતા, પરંતુ તેમને ગુણનો ગર્વ કે ધનનો મદ નહોતો તેઓ બહુજ સરળ સ્વભાવના સાદા માણસ હતા સઘળાની સાથે હસીનેજ બોલતા કદિ પણ ક્રોધ કરતા નહિ, પરધનની ઇચ્છા પણ નહિ અને પરસ્ત્રીને માતાસમાન ગણતા હતા મશ્કરીમા પણ અસત્ય વચન ઉચ્ચારતા નહિ તેમનુ હ્રદય શુદ્ધ, સરળ અને નિખાલસ હતુ વળી હાથ પણ તેવોજ છૂટો હતો ઘણાજ સરલ અને સાદા હોવાથી તેમને જોઇને "આ આવા શ્રીમંત અને ગુણવાન છે" એવુ કોઇ પણ કળી શકતુ નહિ. આટલો આટલો વૈભવ હોવા છતા પણ તે ઉપર આસક્તિ નથી તેમનુ મન સદાસર્વદા ભગવાનના ચરણકમળમા ચોટયું રહેતું હતુ પત્ની માલતી પણ બહુજ પતિપરાયણા અને ગુણવાન હતા

પરંતુ આ સમસ્ત જગતમા કોઈ પણ સર્વાંશે સુખી હોતુ નથી કોઇને તનનું, કોઇને મનનું તો કોઈને ધનનુ દુઃખ થોડે યા ઘણે અંશે હોય છેજ નારાયણ દાસ અને માલતીને સઘળી વાતે સુખ હોવા છતા પણ તેમને એક પ્રકારનુ દુઃખ હતુ તેમને કંઈ પણ સંતાન નહોતુ તેમનુ મન સંસારમા વિરામ પામતું નથી,તેનુ આ પણ એક મુખ્ય કારણ છે સંતતિ ન હોવા છતા પણ અનેક નિરાધારોને પાળી–પોષીને તેમણે તેમના માતાપિતાનુ સ્થાન લીધુ હતુ

નારાયણ દાસનુ અંતઃકરણ બહુજ વૈરાગ્યવાળુ હતુ ઉમર પણ બહુ થઇ ગયેલી હોવાથી હવે તેઓ સંસારનો ત્યાગ કરી કોઇ તીર્થમા ચાલ્યા જવાનો વિચાર કર્યા કરતા હતા છેવટે તેમણે મોક્ષદાયી અયોધ્યાપુરીમા જઇને પોતાનુ શેષ જીવન ત્યાજ ગાળવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તેજ વખતે ચાલ્યા જવાની તૈયારી કરી પત્ની પાસે રજા લેવાને આવ્યા છે, તે સમયે પતિ-પત્ની વચ્ચે જે સંવાદ થયો તે અમે ઉપર જણાવી ગયા છીએ

જ્યારે માલતી પણ સાથે આવવાને તૈયાર થયા, ત્યારે નારાયણ દાસને બીજો પણ કેટલોક બંદોબસ્ત કરવો પડયો તેમણે તેજ વખતે તીર્થ–વાસમા જોઇએ તેટલા વાસણકુસણ અને વસ્ત્રાભૂષણો લઇ લીધા અને તે સઘળુ ચાર બળદો ઉપર લાદીને ઘરની બહાર નીકળ્યા તેમને બહાર નીકળતા જોઇને અનેક દાસ-દાસીઓ પણ તેમની સાથે જવાને તૈયાર થયા, પરંતુ નારાયણ દાસે

કોઇને પણ પોતાની સાથે આવવા દીધા નહિ કેવળ માલતીજ છાયાની પેઠે તેમની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યા

ચારે બળદ આગળ ચાલે છે અને પતિ–પત્ની અવિરામ રામ–નામનો જપ કરતા કરતા તેમની પાછળ ચાલ્યા જાય છે માર્ગમા જ્યા જ્યા ધર્મશાળા આવતી, ત્યા ત્યા તેઓ વિશ્રામ લેતા હતા અને બળદને ચારો નાખીને પોતે સ્નાનસધ્યાદિકથી પરવારી જઇને, જરા–તરા આહાર કરી લઈ પાછા બીજા વટે માર્ગુઓ સાથે ચાલવા નાડતા હતા આ પ્રમાણે ચાલતા ચાલતા કેટલેક દિવસે તેઓ ચિત્રકૂટ પર્વત પાસે આવી પહોચ્યા આ સ્થળે આવતાજ તેમનુ અ ત.કરણ જાણે અમૃતમય બની ગયું હોય, એમ જણાવા લાગ્યુ આ સ્થળે બન્ને પતિપત્ની શ્રી રામચદ્ર ભગવાનની લોકપાવની લીલાના સ્થાન નિહાળવા લાગ્યા તેમનુ હૃદય ભક્તિભાવથી ભરપૂર થઇ ગયું હતુ તેમના આનદનો પાર નહોતો તેમને ભગવાન રામચદ્ર અને તેમની અદ્ભુત લીલાસિવાય બીજાનો વિચાર સરખો પણ આવતો નહોતો ચિત્રકૂટને જોઇને તેઓ પોતાના મન સાથે કહેવા લાગ્યા કે –

“ આહા ! આજ તે ચિત્રકૂટ કે જ્યા અરણ્યમા જતા રસ્તામા ગુહક પાસે વિદાય લઇને શ્રીરામચદ્રજી શ્રી સીતાજીની સાથે પહેલવહેલા આશ્રમ નાખીને રહ્યા હતા તે સમયે આ સકળ સ્થાન ઋષિમુનિઓના આશ્રમોથી કેવુ પરિપૂર્ણ હતુ ! અહા, ભગવાન રામચદ્રજી પણ એક રાજવશી હોવા છતા તે ઋષિ મુનિઓની પેઠે આશ્રમ બાધી અહી રહ્યા હતા અહા ! સતી શિરોમણિ સીતાજીને પણ ઋષિપત્નીઓના અપૂર્વ આદરસત્કારથી કેટલો બધો આનદ થયો હશે ? હાય, ભ્રાતૃભકત ભરતે શ્રી રામચદ્રજીને મહારાજા દશરથના સ્વર્ગવાસના સમાચાર અહીજ કહ્યા હતા અહા ! આ સ્થળેજ અસીમ ભ્રાતૃભાવનો, પિતૃભક્તિનો અને સત્યનિષ્ઠાનો પવિત્ર પ્રવાહ પ્રવાહિત થયો છે હાય! ચિત્રકૂટ! તુ અમારા હૃદયના નાથ અયોધ્યાનાથની લીલા વાર્તા તારા હૃદયમા છુપાવી રાખી, અનેકાનેક પ્રાકૃતિક કષ્ટો સહન કરી, તે લીલાઓના સ્મારકસ્તભરૂપેજ અહી ઉભો છે હે બધુવર ! ભલે, તુ તે લીલામયની લીલાઓની હારમાળા ગળામા પહેરીને અનતકાળસુધી જેમનો તેમ ઉભો રહે અને અમારા જેવા પાપી તાપી સસારી મનુષ્યો શ્રી ભગવાનની લીલા-

ભૂમિરૂપે તારા દર્શન કરી પોતાને ધન્ય અને કૃતાર્થ કર ”

નારાયણ દાસ પોતાના પત્ની સાથે કેટલાક દિવસ ચિત્રકૂટ મા રહ્યા અને અનેક સાધુ–મહાત્માઓના આશ્રમોમા જઈને તેમના સદુપદેશ વણ શ્રકરી દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા તેઓને ચિત્રકૂટ છોડી જવાનો બહુ વિચાર થાય છે, પરંતુ સાધુ મહાત્મા ઓના ઉપદેશામૃતનું પાન કરતા તેઓ હજુ ધરાયા નથી તે દરરોજ નવા નવા આશ્રમો શોધી કાઢે છે અને ત્યા આગળ થતી ભગવત્–કથા સાભળીને પોતાના મનુષ્ય–જન્મનું સાર્થક કરે છે આ પ્રમાણે ઘણા દિવસો સુધી ચિત્રકૂટ ઉપર દાન–પુણ્ય, સાધુસેવા, વૈષ્ણવસેવા અને ભજન–કીર્તન કરી, તેઓ ત્યાથી અયોધ્યા જવાને નીકળ્યા

જ્યારે જ્યારે તેઓ શ્રી રામચદ્રજીના વનવાસની કથા સાભળતા, ત્યારે તેમના હૃદયમા દારુણ વ્યથા થતી હતી આ વખતે ચિત્રકૂટથી અયોધ્યા જતી વખતે તેમને એવો વિચાર થયો કે-“ આપણા ભગવાન રામચદ્રજીને વને વન ભટકવું પડયું છે, ત્યા આગળ અનેક અનેક દુઃખો સહન કરવા પડયા છે, માટે આપણે પણ તેજ પ્રમાણે વગડાઉ રસ્તે વનવાસમા પડતા દુઃખોનો અનુભવ લેતા લેતાજ અયોધ્યા જવું ” આથી તેમણે રાજ માર્ગનો ત્યાગ કરી પહાડી રસ્તો લીધો અને તે પણ જેવો તેવો સાધારણ નહિ પરંતુ જ્યા દિવસે પણ સૂર્યના કિરણો પ્રવેશ કરી શકે નહિ એવી ઘોર અધકારમય પર્વતની ખીણમા થઈને ચાલવા માડયુ આ ખીણ બહુજ ભયાનક હતી ઉચે નજર નાખતા ઝઝુમી રહેલા પર્વતના ખડકો હમણાજ માથા ઉપર પડીને ચગદી નાખશે એવો ભાસ થઇ આવતો હતો વળી એ વિકટ રસ્તો પણ અનેક પ્રકારના ઘાસથી છવાયલો હતો અને તેથી નીચે શુ છે તે જણાતુ નહિ જ્યા ત્યા ઘોર ભયાનક શબ્દો શ્રવણગોચર થતા હતા અને તેમ થતા શરીર કપી ઉઠતુ હતુ, પરંતુ નારાયણ દાસ કશાને ગણકારતા નહિ તેમણે નિર્ભયપણે આગળ ચાલવા માડયું પોતાના ચાર બળદો અને સતી માલતીસિવાય બીજુ કોઈ પણ તેમની સાથે નહોતુ બીજુ કોઈ પણ સાથે નહિ હોવા છતા પણ તે પતિપત્નીના અન્તરમા એક અપૂર્વ બળશાળી સોબતી હતો તેમને તેના બળ અને પરાક્રમ ઉપર બહુજ વિશ્વાસ હતો નારા યણ દાસ ચાલતા ચાલતા ઉચ્ચ સ્વરે તેનુંજ નામ ગાતા હતા તે

સ્થાન તદ્દન નિર્જન હતું ત્યા માણુસની અવરજવર નહિ હોવાથી લોકલજ્જા પણ નહોતી, તેથી માલતીએ પણ પતિના ગાનમા પોતાના તીવ્ર મધુર કંઠથી અપૂર્વ રંગ રેડવા માડયો ગાતા ગાતા અંતર્યામીની કરુણામય મૂર્તિ તેમની સન્મુખ આવી ઉભી હોય એવો ભાસ થયો નારાયણ દાસ અને માલતી પરમ પ્રભુની તે કમનીય મૂર્તિનું ધ્યાન ધરતા ધરતા પોતાનુ આત્મભાન ભૂલી જઇને અવિશ્રાંત ગતિથી ચાલ્યા જાય છે અહા ! અંતર્યામી પ્રભુનો એક એવો વિચિત્ર પ્રભાવ છે કે, તેને હૃદયમા રાખવાથી–નિરંતર તેમનું ધ્યાન ધર્યા કરવાથી–આ વસ્તુ ભીષણ છે–આ ભયાનક છે, આ મંદ છે–નઠારી છે " એમ બોલવાનુ રહેતું નથી તેમનુંજ સૌંદર્ય આન્તરવિશ્વમાથી બહિર્વિશ્વમા આવે છે અને બહારના પદાર્થોને સૌંદર્યના ભંડારરૂપ બનાવી દે છે એના પ્રતાપથીજ આજે નારાયણ દાસ અને માલતી નયનતર્પણ રમણીય દૃશ્યો જોઇ રહ્યા છે

પતિપત્ની ચાલ્યા જાય છે, પરંતુ કયે રસ્તે થઇને અયોધ્યા જવાય છે અને કયો રસ્તો વધારે સુલભ છે તે તેઓ જાણુતા નથી કેટલુંક ચાલ્યા પછી જરા બળદોને વિશ્રામ આપવાને માટે તેઓ કોઇ ઠેકાણે થોભે છે અને તેમને ચારો ચરાવીને પાછા ચાલવા માડે છે આ પ્રમાણે ચાલતા ચાલતા એક દિવસ પ્રાતઃકાળમા તેમણે એક ભીલ લોકોના ગામમા પ્રવેશ કર્યો ત્યા આગળ ભીલોને આમ તેમ ભટકતા જોઇને નારાયણ દાસ પોતાના મન સાથે " અયોધ્યાના માર્ગવિષે પૂછી જોવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા, પરંતુ તેઓ આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે તેટલામાજ દશેક ભીલોનું એક ટોળુ તેમની પાસે આવી ઉભુ આ દુષ્ટ હિંસાજીવી મનુષ્યો માના એકે નારાયણ દાસને ઘણે દૂરથી જોયા હતા તેણે આવીને પોતાના ગોઠીઆઓને ખબર આપી કે –' અરે ભાઇ ! એક માણુસ એક સ્ત્રી અને ચાર બળદો સાથે આ તરફ આવતો જણાય છે, એની પાસે કાંઈ માલ–પાણી પણ હોય એમ લાગે છે અને જાતનો વાણીઆ જેવો જણાય છે, માટે ચાલો, આપણે તેની પાસે જઇએ અને તેની પાસે જે કાઇ હોય તે લૂટી લઇએ " ભીલના આ વચનો સાભળતાજ બધા એકદમ ખુશી ખુશી થઇ ગયા અને તેની સાથે નારાયણ દાસ પાસે આવી પહોચ્યા નારાયણ દાસે પણ તેમને જોયા હતા અને તેમને અયોધ્યાપુરીનો રસ્તો પૂછવાનો

વિચાર કરતા હતા, પરંતુ તે પહેલા તો આ ભીલ લોકોના ટોળામાથી એક જણે તેમને પૂછ્યું કે –" હે વિદેશી ! અરે, તુ આ દુર્ગમ અરણ્યમા ક્યાથી આવ્યો? ' આ પ્રમાણે પૂછીને તે દુષ્ટોએ જાણે પોતે બહુ સરલ હોય અને નારાયણ દાસ તરફ પોતાની સહાનુભૂતિ દર્શાવવાનેજ આવ્યા હોય એવો ભાવ ધારણ કર્યો ભકત નારાયણ દાસને તો આ વાતની કાઇ ખબરજ નહોતી તેઓ તો સઘળાને પોતાના જેવાજ ધારતા હતા, તેથી તેમના આવા વિનય–વચનો સાભળીને તેમને બહુજ આનદ થયો તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે –"અહા ! કેવા સરળ લોક છે ! નાગરિક વાક્ચાતુરી તો આવા દુસ્તર પ્રદેશમા આવી શકેજ નહિ વળી તેમના હૃદયમા કેટલો બધો દયાભાવ છે ! અહા ! તેમનુ વર્તન કેવુ અમાયિક છે ! હુ તો તેમને પૂછવાનો વિચારજ કરૂ છુ તેટલામા તો તેઓ આવીને મને મારા ગતવ્ય–પથવિષે પૂછવા મડી ગયા છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓ તે ભીલ લોકોને કહેવા લાગ્યાઃ–" હે ભાઇ ! તમારૂ સરળ અને અમાયિક વર્તન જોઈને મને બહુજ આનદ થયો છે હે ભાઇ ! અમે શ્રીરઘુકુળશિરોમણિ અખિલ સસારના કારણભુત–સકળ જીવના ચિતામણિ–અપાર મહિમાવાન–ભકતોના કલ્પતરુ ભગવાન શ્રીરામચદ્રજીના દર્શન કરવાને અયોધ્યાજી જઇએ છીએ

નારાયણ દાસના આ શબ્દો પૂરા થયા ન થયા એટલામાજ તે દુષ્ટ લોકો પોતાનો ભાવ છુપાવી કહેવા લાગ્યા –"પણ આવા ઘોર અરણ્યમા ક્યાથી આવી પહોચ્યા ? અહા ! સારૂ થયુ કે અમે મળી ગયા અમે પણ શ્રી અયોધ્યાનાથના દર્શન કરવાનેજ જઈએ છીએ ચાલો, હવે તમને કોઈપણ પ્રકારનો ભય નથી અમારી સાથે સાથે ચાલ્યા આવો, અમે તમારી રક્ષા કરીશું."

આ પ્રમાણે કહીને તે ભીલ લોકો એક–બીજા સામુ જોઇ પોતાની મનોભાવના પાર પડવાથી આનદ પ્રદર્શિત કરવા લાગ્યા, પરતુ નારાયણ દાસને તેમની વાત પસદ પડી નહિ જેના અભય ચરણકમળમા આત્મસમર્પણ કરીને ઘરની બહાર નીકળ્યા હતા, તેને છોડીને બીજાને રક્ષકતરીકે ગ્રહણ કરવાનુ તેમને યોગ્ય લાગ્યુ નહિ, તેથી તેઓ નિડરતાથી કહેવા લાગ્યા કે'—" હે ભાઇઓ ! મે અનાથના નાથ શ્રીઅયોધ્યાવિહારી પ્રભુ રઘુનાથનેજ મારા રક્ષકતરીકે માનેલા છે તે અમને જ્યા લઇ જાય છે

ત્યા અમે જઈએ છીએ એમા અમારા હાથમા કાંઈપણ નથી.

નારાયણ દાસના આ વચનો સાભળીને ખળ લોકો લેશ પણ નિરાશ થયા નહિ તેઓ પણ નારાયણ દાસના કથનના ભળતાજ સ્વરમા કહેવા લાગ્યા –" હા, ભાઈ! સત્યજ છે આ સસારમા આપણી સાથે આવે એવુ શું છે? સર્વને તે રઘુવશશિરોમણિ શ્રી રામચદ્રજીનીજ સહાય છે તેજ એકમાત્ર આપણા સગી છે અહા! ભક્ત! ઠીકજ થયું આપણે બધા ભગવાન શ્રીરામચદ્રજીનેજ શરણે છીએ ચાલો, હવે આપણે આનદ કરતા કરતા તે પરમ પ્રભુના પતિત પાવન મગળમય ધામમા જઇએ."

કપટીના કપટમય વાક્યની ભોળા પતિપત્નીને ખબર પડી નહિ તેઓ એકમાત્ર ધર્મ–સબધથી જોડાઇને તે દુષ્ટ લોકોની સાથે આનદ કરતા કરતા આગળ ચાલવા લાગ્યા ચાલતા ચાલતા તેઓ એક અગમ્ય વનમા જઇ પહોચ્યા દુષ્ટોએ વિચાર કર્યો કેઃ– "બસ, આજ સ્થાન બહુ સારૂ છે, માટે હવે તો આપણે આપણું પોત પ્રકાશવુ જોઈએ" અહા! આ વખતે તેમના આનદનો પાર નથી એકે કહ્યુ:–"ભાઇઓ! હવે શું જુઓ છો? ચાલો અને આપણું મનોવાચ્છિત કાર્ય કરી લો" વળી બીજો બોલ્યો –" હા હા, હવે વાર શામાટે લગાડો છો? એ તો એજ કાઢી નાખો એનું કાટલુ તેની પાસે જે હોય તે લૂટી લો અને મઝા કરો "

પરસ્પર આ પ્રમાણે વાતચીત કરીને હવે દુષ્ટ લોકોએ પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ બતાવ્યું તેમણે નારાયણ દાસના હાથપગ બાધી લીધા અને મારતા મારતા ઘોર અરણ્યમા લઇ જઇ એક ઉડી ખાઈમા નાખી દીધા અરે! એટલુજ નહિ, પરતુ તેઓ ત્યાથી પણ પાછા આવી શકે નહિ, તે માટે એમની છાતી ઉપર મોટા મોટા પથરાઓ મૂકી "લે હવે, અહીજ શ્રીરામચદ્રના દર્શન કર્યા કર" એમ કહીને તેમાના કેટલાક ત્યાથી ચાલ્યા ગયા

માર ખાઇ ખાઈને નારાયણદાસનુ શરીર જર્જરિત થઇ ગયુ હતું હાલવા–ચાલવાની પણ શક્તિ હતી નહિ બોલવાની શકિત પણ વિલુપ્ત થઇ ગઇ હતી અહા! પૂરો શ્વાસ પણ લેવાતો નથી આવી સ્થિતિમા પણ તેઓ મનવડે શ્રી પ્રભુની કરુણ પ્રાર્થના કર્યા કરે છે તેઓ ભગવાનને ઉદ્દેશીને મનમા કહે છે કે –" હે ત્રૈલોક્યચિતામણિ–ધનુર્ધારી પ્રભુ! તમને નમસ્કાર, નમસ્કાર છે હે જાનકીપતિ! તમને નમસ્કાર છે, નમસ્કાર છે હે ત્રિલોકના નાથ! આ સસારમા

તમે સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યા છો કૃમિ-કીટ-પતગ,ચર-અચર સઘળાના અત કરણમા તમે રમી રહ્યા છો હે પ્રભુ ! તમે ઘટઘટમા વ્યાપી રહ્યા છો આ અખિલ વિશ્વ કે કોઈ પણ સ્થાન તમારાવગરનુ નથી આ સસાર તમારા ઉદરમાજ છે એની અદર અને બહાર જ્યા જોઈએ ત્યા સઘળે તમેજ છો તો હે અચિત્યવિભવ ભગવન્ ! તમારાસિવાય મારૂ રક્ષણ કરવાને કોણ સમર્થ છે ? નાથ ! આપને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો હે પ્રભુ ! હુ તો કેવળ આપનેજ શરણે છુ તમારાસિવાય મારે બીજા કોઈનો આશરો નથી ”

આ પ્રમાણે નારાયણ દાસ ભગવદ્ધ્યાનમા નિશ્ચેષ્ટ ભાવે પડેલા હોવાથી તે દુષ્ટ લોકોએ તેમને મરણ પામેલા ધાર્યા અને તેથી તેઓ તેમને છોડીને તેમની પત્ની પાસે ગયા અહા ! પતિની દુર્ગતિ જોઈને માલતી મૂર્ચ્છિત થઈ પૃથ્વીપર પડ્યા છે દુષ્ટ લોકોએ તેમને તેજ અવસ્થામા ચારે તરફથી ઘેરી લીધા સતીને તેનુ લેશમાત્ર પણ ભાન નથી હવે તે ઇદ્રિય-કિકરો તેમનુ અપ્રાકૃત રૂપલાવણ્ય જોઈને ઉન્મત્ત થઇ ગયા તેમને ચૈતન્ય આવવા દેવાની પણ તેમણે વાટ જોઈ નહિ તેઓ તેજ અચેતન સ્થિતિમાજ તેમને તાણવા લાગ્યા અહા ! તે નારકી મનુષ્યોના મુખમાથી, “ ચાલ ચાલ, હે રસવતિ ! અમારી સાથે ચાલ હવે તારે શો ભય અને શો વિચાર છે? તને તો એક પતિને બદલે દશ પતિ મળ્યા છે ચાલ, ચાલ, ઉભી થા, ઉભી થા ” એજ શબ્દો સાભળવામા આવે છે

અહા ! તેમના આદર-ભાવમા પણ કેવી વિચિત્રતા ! તેઓ માલતીને અનેક પ્રકારે જેમ આવે તેમ સમજાવવા અને જાગૃત કરવાને તાણવા લાગ્યા થોડીવારમા માલતીના દેહમા ચેતન આવ્યું દુષ્ટ લોકોનુ આચરણ જોઇને તેમને બહુજ ખેદ થયો-લજ્જા થઈ તેમની ઉપર બહુજ તિરસ્કાર છૂટ્યો ભય અને રોષથી તેમનુ શરીર થરથર કપવા લાગ્યુ આખમાથી દડદડ અશ્રુધારા વહેવા લાગી દુષ્ટ લોકોના કુત્સિત શબ્દો સતીથી સભળાયા નહિ, તેથી તેમણે પોતાના હાથવતી બન્ને કાનો ઢાકી દીધા અને તેમનુ મુખ જોવુ ન પડે તે સારૂ આખો પણ મીચી દઇ કાતર કઠે શ્રીજાનકીપતિને પોકારવા લાગ્યા -“ હે પ્રભુ ! શું તમે શરણાગતના પ્રતિપાલક નથી ? હે પ્રભુ ! અમે સાભળ્યું છે કે, તમારા સેવકોનુ સરક્ષણ કરવાનેજ તમે ધનુર્બાણ ધારણ કરેલા છે, તે

વાત સત્ય છે ? શું હજુ પણ તમે તેવાજ છો ? શું તમે શરણાગતના શરણદાતા છો ? ”

આ પ્રમાણે માલતી કાતર કંઠે શ્રીહરિને સંબોધીને પોતાના મનનો બળાપો કાઢે છે, તેટલામાજ થોડે દૂરથી કોઇ ઘોડેસ્વાર આવતો હોય એમ લાગ્યું ઘોડાની ખરીના શબ્દો સાભળતાજ સતીના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેમણે શ્રીરામચંદ્ર ભગવાનનું સ્મરણ કરતા કરતા જોયું તો થોડે દૂરથી એક માણસ શ્વેત અશ્વ ઉપર બેસીને પોતાની તરફ આવતો નજરે પડયો જોતજોતામા તે અશ્વારોહી ત્વરિત ગતિથી માલતી પાસે આવી પહોચ્યો તેને જોતાજ તે ક્ષત્રિય હોય એમ લાગતુ હતુ વેશ-પહેરવેશ પણ બહુ વિચિત્ર હતો તેમના મસ્તક ઉપરનો સુવર્ણમુકુટ જાણે બીજો સૂર્યજ હોય એમ પ્રકાશી રહ્યો હતો કર્ણના મકર-કુંડળો છેક ગંડસ્થળ સુધી લટકી રહ્યા હતા કંઠમા કૌસ્તુભમણિની માળા હતી હૃદય ઉપર પદક શોભી રહ્યુ હતુ ઉભય હસ્તે રત્ન કંકણો ધારણ કર્યા હતા અહા ! તેમની ચંપક કળીના જેવી આગળીઓ ઉપર સારી સારી અંગુઠીઓ આવી રહી હતી કેડે ઝીણુ વસ્ત્ર અને તે ઉપર રત્નજડિત ચંદ્રહાર પહેરેલો હતો શ્યામ જલધર-મેઘના જેવું સુંદર કલેવર હતુ લોચનો પણ કમળના જેવા સુંદર હતા રકત હોઠમા મંદ હાસ્ય હતુ અને તેમાથી અમૃત વૃષ્ટિ થતી હોય એમ લાગતુ હતુ કેડે “યમદંષ્ટ્રા” નામનુ અસ્ત્ર બાધેલુ હતુ હસ્તમા ધનુષ્ય હતું અને પૃષ્ઠભાગે બાણનો ભાથો લટકતો હતો આ પ્રમાણે તે ક્ષત્રિયનુ સ્વરૂપ બહુજ મનોહર હતુ, પરંતુ તે દરેકને એક પ્રકારનુ દેખાતું નહોતું તેને વજ્રથી પણ કઠોર સ્વરૂપ જોઇને દુષ્ટ લોકોના હૃદયમા અનહદ ભયનો સંચાર થયો કોઈ કાઇ પણ બોલી શકયુ નહિ અને તેઓ એકાએક નાસ-ભાગ કરવા લાગ્યા તેઓ કયા જાય છે તેની પણ તેમને ખબર નહોતી તેઓ જેમ ફાવ્યું તેમ જીવ લઈને નાસવા લાગ્યા, પરંતુ તેમ કરતા ગભરાટને લીધે કેટલાક પડી ગયા, કેટલાક પાસેના ઝાડ સાથે અથડાઈ પડયા અને તેમ થતા કેટલાકના માથા ફુટી ગયા તો કેટલાકના દાત ભાગી ગયા, કેટલાકના હાથ પગ ઉતરી ગયા અને કેટલાકના નાક છુંદાઇ ગયા આ પ્રમાણે દરેકને થોડી ઘણી ઈજા થઇ, પરંતુ જે સ્વરૂપ દુષ્ટ લોકોને આટલુ બધુ ભયાનક લાગ્યું હતું, તેજ સ્વરૂપ માલતીને આનંદદાયક થઇ

પડયું અને તેઓ અનિમેષનયને તે રૂપ–માધુર્યનુ મન તૃપ્ત થાય ત્યાસુધી પાન કરવા લાગ્યા

તે ક્ષત્રિય વીર અશ્વ ઉપરથી નીચે ઉતર્યો અને હસતા હસતા સતી માલતી પાસે જઇને વાત્સલ્યપૂર્ણ અમૃતસમ મધુર સ્વરે કહેવા લાગ્યો –" હે બહેન ! તુ કયા રહે છે ? અરે તુ સ્ત્રીજાતિ છે, સાથે કોઇ માણુસ પણ જણાતુ નથી, તો આવા ઘોર વનમા થઇને તુ કયા જવા ઇચ્છે છે ? અને તને ઘેરી ઉભેલા લોકો કોણુ હતા અને મને જોઇને તેઓ શામાટે નાસી ગયા ?"

ક્ષત્રિય વીરનુ સ્નેહયુક્ત સભાષણુ સાભળી માલતી વિચાર કરવા લાગ્યા –"અહો હો હો ! આવી નરકની વિષમ વિષજ્વાલામા આ આનદજનક મધુર અમૃતની વૃષ્ટિ કોણે કરી હશે ? બસ, બસ, એ તો બીજુ કોઈ નહિ, કોઇજ નહિ, નક્કી મારા રઘુવીરેજ મોકલેલા હોવા જોઇએ અહા ! આ તો તેનીજ કરુણાની લીલા છે"

ભક્તિભાવના પ્રબળ આવેગને લીધે કેટલીક વારસુધી તો માલતી કાઇપણુ બોલી શકયા નહિ તેઓ એક લાકડાની પૂતળીની પેઠે સ્થિરભાવે તે આગતુક ક્ષત્રિય વીરને નિહાળી રહ્યા છે તેમના હ્રદયની કૃતજ્ઞતા નયનદ્વારમાથી અશ્રુરૂપે બહાર આવી પડી છે મહામહેનતે આત્મસવરણુ કરીને–ધૈર્ય ધારણુ કરીને–તેમણે તે કરુણાકર ક્ષત્રિયવીરને આદ્યોપાન્ત જે કાઇ બન્યું હતુ તે સઘળુ અતિશય વિનીત ભાવે કહેવા માડયુ

પાપી લોકોએ નારાયણુ દાસ ઉપર જે અત્યાચાર ગુજાર્યો હતો, તેનુ વર્ણન કરતા કરતા સતીની લજ્જા પણુ ભાગી ગઇ હ્રદયની દારુણુ વ્યથા દર્શાવતા તેમને પોતાના શરીરનુ પણુ ભાન રહ્યુ નહિ પોતે શુ કહે છે અને શુ કરે છે, તેનુ પણુ તેમને ભાન નથી આ પ્રમાણે આત્મ–વ્યથા કહેતા કહેતા તેઓ તે ક્ષત્રિયવીરના ચરણુમા આળોટી પડયા અને ઉચ્ચ કઠે કહેવા લાગ્યા –" અરે, તમે કોણુ છો, તે હુ જાણુતી નથી હુ તો ધારૂ છુ કે મારી દુર્દશા જોઇને દુરિતહારી ભગવાન રઘુવીરેજ તમને અહી મોકલ્યા છે અરે ! આ પાપી લોકો મારા પતિદેવને મારતા મારતા કયા લઇ ગયા છે તે હુ જાણુતી નથી મારા પતિને કોઇ સ્થળે મૂકી આવી તે દુષ્ટો મારી પાસે આવ્યા અને હુ જાણે એક વેશ્યા હોઉ એમ મારી સાથે વ્યવહાર કરવા લાગ્યા. અહા ! એટલામાજ

રઘુનાથની કૃપાથી તમે આવી પહોચ્યા અને તમને જોઇનેજ તે દુષ્ટો નાસી ગયા અહા ! હે ભાઇ! હુ ધારૂ છુ કે હવે મારા પતિ જીવિત નથી, તેથી મારા શરીરમા પ્રલયાગ્નિ વર્ષી રહ્યો છે બસ, બસ, હવે મને ચિતા ચેતાવી આપો! જ્યારે મારા જેવી નિરાધાર ર ક સ્ત્રી ઉપર દયા કરીને આપ અહી આવ્યા છો,તો હવે કૃપા કરી-ને મને ચિતા ચેતાવી આપો બસ, હવે તે બળતી ચિતામા મારા પ્રાણની આહુતિ આપીને અ તરની જ્વાળા શાત કરીશ–વિષથીજ વિષનો નાશ કરીશ લો, લો, હવે ચિતા ચેતાવી આપો, ચેતાવી આપો ”

સતીની પતિભક્તિ જોઇને સીતાપતિ બહુજ પ્રસન્ન થયા તેઓ કરુણાના ઝરણાની પેઠે કરુણારસવડે માલતીના મન-પ્રાણને શાત કરતા બોલવા લાગ્યા –“હે સતિ ! ચિતા ન કરો, ચિતા ન કરો તમારો પતિ હજુ જીવે છે અહી આવતા રસ્તામા મે એક માણસને જ ગલમા પડયો પડયો કાતર ક ઠે, “ હાય માલતિ ! હવે આપણાથી અયોધ્યાજી જવાશે નહિ ” એમ બોલતો સાભ-ળ્યો છે તમારી વાત સાભળીને મને એમજ લાગે છે કે તે તમારો પતિજ હોવો જોઇએ ચાલો ચાલો,સતિ ! તે સ્થાન અહી થી બહુ દૂર નથી થોડે છેટે જશો, એટલે તમને પણ તેના શબ્દો સ ભ-ળાશે ચાલો ચાલો, હુ તેની સાથે તમને મેળવી આપુ ”

પતિના વિરહથી અને તેના દુ ખ–દર્શનથી પતિવ્રતા માલતીનું શરીર લથડી ગયું હતુ તેમનામા એક ડગલુ પણ ચાલવાની શક્તિ નહોતી તેમની તેવી સ્થિતિ જોઇને ભગવાન બોલ્યા –“ માતા ! લો, તમે મારો હાથ પકડીને મારી સાથે સાથે ચાલ્યા આવો. બિલકુલ ભય પામશો નહિ. તમારા જેવા પતિ–પરાયણા સતીને કદિપણ પતિનો ચિર–વિયોગ થાયજ નહિ આવો આવો, મારો હાથ ઝાલીને ધીમે ધીમે ચાલ્યા આવો ” એમ કહીને ભવભય-હારી ભગવાન રામચ દ્રજીએ પોતાનો અભય હસ્ત લ બાવ્યો. ક્ષત્રિય વીરે પોતાને “ માતા ” કહીને બોલાવ્યા, એટલે હવે તેના ઉપર અવિશ્વાસ રાખવાનુ કાઈ પણ કારણ નહોતુ તેમણે તે દીનબ ધુનો દયાળુ હસ્ત ઝાલીને તેમની સાથે સાથે ચાલવા માડયું થોડીવારમાજ તેઓ નારાયણ દાસ પાસે આવી પહોચ્યા. આવીને જુએ છે તો તેમના બન્ને હાથ જાડા દોરડાથી બાધેલા હતા અને છાતી ઉપર મોટા પથ્થરની શિલા મૂકી હતી. મુખમા

વાચા નથી, શરીર નિશ્ચેષ્ટ અને અવશ છે પતિની દુર્દશા જોઈને માલતી ધરણી ઉપર ઢળી પડયા ભગવાને પોતાની અભય વાણીથી તેમને આશ્વાસન આપતા આપતા,નારાયણ દાસની છાતી ઉપર-ની શિલા નીચે ગબડાવી દીધી અને પોતાની પાસેના અસ્ત્રવડે તેમના બ ધન છેદી નાખ્યા હજુસુધી ભક્ત નારાયણ દાસને ચેતન આવ્યું નહોતુ, તેથી ભગવાને પોતે તેમને ઢ ઢોળ્યા પરમ પ્રભુના શ્રીહસ્તનો સ્પર્શ થતાજ નારાયણદાસના શરીરમા નવીન જીવન-પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો તેમના મન, પ્રાણ અને શરીર જાગૃત થઈ ગયા તેમ થતાજ તેઓ એકદમ ઉઠીને બેઠા થયા અને આમતેમ જોવા લાગ્યા તો પોતાની પાસે એક દિવ્ય ધનુર્બાણધારી ક્ષાત્રય-વીર અને પોતાના પત્ની માલતી ઉભેલા નજરે પડયા

આ ઘટનાને કેટલીક વાર સુધી તો તેમણે સત્ય માની નહિ તેઓ તેને એક સ્વપ્નતરીકેજ ગણવા લાગ્યા ત્યારપછી તેઓ એકાગ્રચિત્તે તે શ્રી મૂર્તિના દર્શન કરવા લાગ્યા થોડીવારે વિચાર કરતા કરતા તેમને પોતાની પૂર્વ અવસ્થાનું સ્મરણ થઈ આવ્યું અને તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે -" અરે, એ ભીષણ વિપદમાથી વિપદ્ભ જન જાનકીર જન સિવાય બીજુ કોણ બચાવી શકે ? અહા! એ તો એજ, નક્કી એજ, શ્રીરઘુવ શશિરો-મણિ ભગવાન રામચ દ્રજી છે " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓ એકદમ શ્રીપ્રભુના ચરણકમળમા આળોટી પડયા, ત્યાર પછી બ ને હાથ જોડીને વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યા -"હે વીર ! તમેજ અમારા પ્રાણેશ્વર-પ્રાણધાર છો, તમેજ મારા પ્રભુ છો તમેજ અમારા મનના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર પરમાત્મા છો,તમેજ આ સકળ જીવ-ના ગુરુ છો, તમેજ અમારા મુકુ દ-મુરારિ છો અને તમેજ અમારા આદિ-મૂળ હરિ છો,તો પ્રભુ! હવે જ્યારે આપે કૃપા કરીને પ્રકટ થઇ સેવકના બ ધનો કાપી નાખ્યા છે, ત્યારે કૃપા કરીને આપના યથાર્થ રૂપના દર્શન પણ કરાવો પ્રભુ! આપના મ ગળમય સ્વરૂપના દર્શન કરાવીને અમને આ ભવબ ધનમાથી મુક્ત કરો "

ભકતના વચન સાભળીને ભકતવત્સલના આરક્ત અધરમા મ દ-મધુર હાસ્ય સ્ફુરી નીકળ્યું હાસ્યનું કારણ બીજુ' કાંઇજ નહિ, પર તુ પોતે પોતાના ભકત પાસે ગુપ્ત રહી શકયા નહિ તેજ હતુ તેમની સ્થિતિ ઝવેરી પાસેના અનેક પથ્થર સાથે પડેલા મણિ જેવી છે જેમ ઝવેરી પોતાની પાસે ગમે તેટલા અને ગમે તેવા

ભાતભાતના ચકચકિત કે ઝાંખા, પથ્થરો પડયા હોય છતા પણ તેમાથી મણિને એકદમ ઓળખી કાઢે છે, તેજ પ્રમાણે ભકતો પણ ભગવાનને ગમે તે વેશમા હોય તોપણ ઓળખી કાઢે છે. માલતી અને નારાયણ દાસ તેમના નિષ્કપટ ભકત છે અહા! તેઓ તેમનાજ દર્શન કરવાને પોતાના સર્વસ્વનો ત્યાગ કરીને પ્રભુના આધારેજ ઘરની બહાર નીકળી પડયા છે તો પછી પ્રભુ તેમને પોતાના દર્શન કેમ ન કરાવે? ભગવાને તરતજ તેમની સમક્ષ પોતાની રઘુનાથ-મૂર્તિ ધારણ કરી તેમના દિવ્ય રૂપનુ દર્શન થતાજ પતિપત્નીના નયનો અ જાઈ ગયા તેઓ પરમ પ્રભુને વાર વાર પ્રણામ કરવા અને ગદ્ગદ્ કઠે તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા તેઓ શ્રી પ્રભુને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા -"હે પ્રભુ! હે દીનદયાળ! બલિહારી, બલિહારી, તમારા પ્રભુપણાની બલિહારી છે અહા! અમારા જેવા તુચ્છ માનવ-જીવોને માટે આપ આ વિષમ વનમા આવ્યા છો હાય પ્રભુ! તમારા જેવા દયાળુ પ્રભુને છોડીને પામર મનુષ્યો શામાટે બીજા દેવતાઓની ઉપાસના કરતા હશે?"

ભકતનો વિશુદ્ધ ભાવ જોઇને ભગવાન પણ મુગ્ધ થઈ ગયા પછી તેઓ ભકતને સાન્ત્વના આપવા માટે મધુર કઠે બોલ્યા - "હે ભકત! તમારા વિમળ પ્રેમને લીધે હુ તમારે વશ થઇ ગયો છુ આજે હુ તમારી ઉપર બહુજ પ્રસન્ન થયો છુ, તો તમારી ઇચ્છામા આવે તે વરદાન માગી લો તમારી જે પણ ઇચ્છા હશે તે પૂરી કરવાને હુ તૈયાર છુ"

પતિ-પત્ની બ ને અતિ વિનીતભાવે બોલ્યા -"નાથ! આપના દર્શન થવાથી અમારી સઘળી ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ છે અમારે જે કાંઈ જોઈતુ હતુ તે સઘળુ મળી ગયું છે હવે અમારે બીજા વરદાનની જરૂર નથી, પરતુ હે પ્રભુ! તમે નિરતર અમારા અતરમા વિચરણ કરો અને અમે આપના ધ્યાનમા લીન રહીએ તથા આપના દિવ્ય સ્વરૂપના દર્શન પામ્યા કરીએ એટલોજ આશીર્વાદ આપો"

તે સાભળીને ભગવાન બોલ્યા -"તથાસ્તુ, જાઓ તેમજ થશે. હવે તમે અયોધ્યા જઇને શેષ જીવન મારી સેવામાજ વ્યતીત કરો અને દેહાતે મારી સાથે મળી જાઓ" આ પ્રમાણે કહીને અતર્યામી અતર્ધાન થઇ ગયા, નારાયણ દાસ અને માલતીએ

પ્રભુની આજ્ઞાને શિરસાવદ્ય ગણી અને અસંખ્ય પ્રણામ કર્યા પછી તેઓએ શ્રી પ્રભુનો મહિમા ગાતા ગાતા પોતાના બળદ લઇને અયોધ્યા તરફ ચાલવા માડયુ શ્રી પરમ પ્રભુની કૃપાથી થોડા દિવસમા તેઓ નિર્વિઘ્ને અયોધ્યા જઇ પહોચ્યા અને ત્યા આગળ એક નાની સરખી પર્ણકુટી બાધીને તેમા સાધુ-વૈષ્ણવો-ની સેવા અને હરિભજન કરીને શાતિમય પુણ્ય જીવન ગાળવા લાગ્યા, તથા દેહાતે ભગવાન શ્રીરામચદ્રજીના ચરણકમળમા અચળ-સ્થાન પ્રાપ્ત કરી કૃતાર્થ થઇ જન્મમરણની રેંટમાળમાથી મુકત થયા

१६–वालीग्राम दास

શ્રીપુરુષોત્તમધામથી–શ્રીજગન્નાથપુરીથી–બે કોશ દૂર 'વાલી-ગ્રામ ' નામે એક ગામ આવેલું છે વાલીગ્રામ દાસનો જન્મ તેજ ગામમા ખદાલ નામની ભીલજાતિમા થયો હતો તેમનુ મૂળ નામ દાસિયા બાઉરી હતુ,સ્થિતિ બહુજ નિર્ધન હતી,કાઇ સતતિ પણ હતી નહિ સસારમા તેમને એકમાત્ર પત્નીજ હતા તે બન્ને જણુ કપડા વણીને પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતા હતા તેમના આચાર-વિચાર પણ અન્યાન્ય બાઉરીઓના જેવાજ હતા, પરતુ તેમને ભગવદ્ભજન ઉપર બહુજ પ્રેમ હતો જ્યારે જ્યારે પોતાના ગામમા વ્રત–ઉપવાસ વગેરેને અગે ભજનકીર્તનાદિ થતા હતા, ત્યારે ત્યારે દાસિયા ત્યા જતો હતો અને દૂર ઉભો રહીને ભક્તિભાવસહિત તે શ્રવણ કરતો હતો દાસિયાને કીર્તનના ભાવ કે અર્થની કાઇ પણ ખબર પડતી નહિ, પરતુ તે સાભળીને તેને બહુજ આનદ થતો હતો અને તેથીજ તે જ્યા ત્યા હરિકીર્તન સાભળવાને જતો હતો

આ પ્રમાણે કેટલોક વખત વહી ગયો હરિભજન સાભળતા સાભળતા દાસિયાના હૃદયનો મેલ દૂર થઈ ગયો અને તેણે ગુરુમહા-રાજ પાસે મત્ર લીધો ગળામા તુલસીની માળા પહેરવા માડી અને તિલક કરીને શ્રીહરિનુ પૂજન–અર્ચન કરવામા તથા તેમના પવિત્ર કીર્તનો ગાવા–સાભળવામા દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગ્યો ધીમે ધીમે તેના નિર્મળ મનમા એક અપૂર્વ ભાવનો ઉદય થયો તે પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો:–"અહો! આ જગતમા પાપ અને પુણ્ય બને બધનકર્તા છે * બન્ને અસત્ય છે સુખદુ ખની

---

* બસ, પુણ્ય પણ બધનકર્તા છે ! ઠીક થયુ મૂળે તો કૃપ-ણુતા, સ્વાર્થપરાયણુતા અને લોભવૃત્તિ હતીજ, તેમા વળી દયા, દાન, નિષ્કામ કર્મ વગેરેની વાતો સાભળી સાભળીને કાઈક

પેઠે તે પણ મિથ્યા છે—માત્ર નામનાજ છે ને એ બન્ને તરફ સમભાવ રાખવો એજ શ્રેયસ્કર છે" આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા તેઓ નિરંતર એક પ્રકારના આનંદના નિશામા—ઘેનમા નિમગ્ન રહેવા લાગ્યા હવે તેમને આહારાદિની પણ દરકાર રહી નહિ ખાવાનુ મળ્યું તોપણ ઠીક અને ન મળ્યુ તોપણ ઠીક,જે ચિંતા ના ચિતાનલમા જીવતા માણસો બળી જાય છે તે ચિંતાને તેમણે પોતાના અંતરમા પ્રવેશવા દીધી નહોતી, તેમ છતા તેઓ તદ્દન ચિંતારહિત હતા એમ પણ નહોતુજ તેઓ વારવાર એજ ચિંતા કર્યા કરતા કેઃ—" હાય વિધાતા! તે મને એક અતિ નીચ જાતિમા જન્મ આપ્યો છે, તેથી હું હરિભકિતને જાણતો નથી શ્રીહરિના દેવ—વંદિત પાદપદ્મને હું ઓળખવાનો નથી. હાય! હાય! મારો જન્મ એળે જશે"

મન ગળવા આવેલુ, તે આ વાત સાભળીને પાછુ ઠેકાણે આવી ગયુ કે બસ, પુણ્ય પણ બંધનકારક છે, માટે હવે તો ભૂલેચૂકે કોડી પણ કોઈ શુભ કામમા ખર્ચવી નહિ અને દયાની વૃત્તિને ઉઠતાજ દાબી દેવી! વાચક! આવી મૂર્ખતામા કયાંક તુ પણ ન ફસાઈ પડે તે સંભાળજે અજ્ઞાન—કાળના અનેકવિધ પાપોનો મેલ દૂર કરવા માટે શુભ કર્મરૂપી મંજન તો પરમ ઉપકારક છે હા, શુભ અને નિષ્કામ એવા—પુણ્યકર્મ કરતા કરતા જ્યારે હૃદય એવુ નિર્મળ બની જાય કે, તે પ્રભુના ધ્યાન—ભજનમા સહેલાઇથી જોડાઇ રહે અને તેમાજ આનંદ અનુભવે—એવુ બની જાય, ત્યારેજ સર્વના પાલક શ્રીહરિને ચિત્તના સકળ ભાવોના ભેગો પુણ્યકર્મનો ભાવ પણ સમર્પણ કરી દઇને પાપની પેઠે પુણ્યથી પણ ઉપરામ થવુ હિતકર છે અનેક ઉપલકિયા વેદાન્તીઓની પેઠે કેટલાક કહેવાતા હરિભક્તો ને ઉપદેશકો પણ શુભ કર્મને બંધનરૂપ કુટી મારે છે, પણ બિચારાઓને ખબર નથી હોતી કે તેનુ પોતાનુ અને પોતાના આશ્રિતોનુ મન પ્રભુધ્યાનમા સ્થિર નથી થતુ અને વિષયલોલુપતાથી તેમજ સ્વાર્થસાધનાથી પાછુ નથી હટતુ, તેનુ કારણજ એ છે કે, પુણ્યરૂપી વચલુ પગથીઉં ચઢયા વિનાજ તેને ઉપલે પગથીએ પગ લબાવ્યો છે! ન તો ઉપર ચઢાવાનુ ને ન તો નીચેના રહેવાના! આ ચરિત્રમા વર્ણવેલો પુણ્યની બંધનરૂપતાનો ભાવ ચિત્તની મલિનતા શુભ કર્મોના પરિપાકો દૂર થવાને પરિણામેજ ઉપજેલો સમજવાનો છે એને બદલે અવળુ સમજી લઇ વગર અધિકારે શુભ કર્મ છોડી દેવાય એ તો ત્રિદોષ થયેલો માણસ પકવાન્ન ખાય એના જેવુ અહિત કરનારૂ છે **સંપાદક**

અમે પહેલાજ જણાવી ગયા છીએ કે વાલીગ્રામ જગન્નાથ પુરીથી બે કોશ દૂર હતુ એટલે તે બન્ને છેક નજદીકજ હતા, એમ કહીએ તો તે ખોટુ નથી જગન્નાથપુરીમા દરવર્ષે રથ-યાત્રાનો મહોત્સવ બહુજ ધામધૂમથી ઉજવાય છે તે વખતે ઘણા દૂર દેશના લોકો ત્યા આવે છે, પરતુ દાસિયાએ હજીસુધી ભગવાનની રથયાત્રાના દર્શન કર્યા નથી તેમના ગામ પાસે થઇને અનેક લોકો પૂર્ણ હર્ષભેર શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કરવા જતા હતા તેમને જોઇને એક વખત દાસિયાને પણ વિચાર થઇ આવ્યો કે—"હાય ! હજીસુધી મે એકે વખત શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કર્યા નથી હાય ! હુ કેવો નિર્ભાગી, લોકો કેટલા દૂરથી આવે છે અને હુ આટલો બધો નજદિક હોવા છતા પણ ત્યા જતો નથી હાય ! શું મારા નસીબમા તે પતિતપાવન અધમોદ્ધારક ભગવાનના દર્શન થવાના નહિ સરજાયા હોય ? બસ, હવે તો નક્કી ભગવાનના દર્શન કરી આવુ " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને અન્યાન્ય યાત્રાળુ સાથે તેમણે પણ તેજ વખતે શ્રીજગન્નાથ-પુરી તરફ ચાલવા માડયું ત્યા જઇને જુએ છે તો શ્રી જગન્નાથ-જીનો નદીઘોષ નામનો રથ ગુતિચા તરફ ચાલ્યો જાય છે ભગવાનના દર્શન કરવાને અસખ્ય લોક ભેગા થયા છે સઘળાના મુખમાથી શ્રીહરિના નામનો જયધ્વનિ નીકળતો સભળાય છે હજારો લોકો નાચે છે, હજારો ગાય છે, હજારો વિવિધ પ્રકારના વાજીત્રો વગાડે છે અને હજારો શ્રીહરિના રથના દોરડા તાણે છે, તે ઉલ્લાસમય દશ્ય જોઇને દાસિયાનુ મન આનદરસમા નિમગ્ન થઈ ગયું તે પણ પોતાના બન્ને હસ્ત માથા ઉપર મૂકીને આનદ-પૂર્વક શ્રીહરિના દર્શન કરી "જય જય જગન્નાથ" બોલી ઉચ્ચ સ્વરે ચીત્કાર કરી ઉઠયા અને પછી તેમનુ ધ્યાન ધરવા લાગી ગયા તે સ્થિતિમા તેમણે જોયું કે—"શખ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મથી વિભૂષિત શ્રીહરિ મૃદુ મધુર હાસ્ય કરતા પોતાની તરફ કરુણ દષ્ટિથી જુએ છે દાસિયાથી હવે રહેવાયું નહિ,તેથી પોતાના બને હાથ ઉચા કરી ગદ્ગદ્ કઠે શ્રીપ્રભુને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યો.— "હે પતિતપાવન ! આપે જ્યારે દયા કરીને દર્શન દીધા છે, તો હવે હું પતિત નથી હે પ્રભુ ! જો તમારે તમારૂ પતિતપાવન નામ ધારણ કરવુ હોય તો પહેલા પતિતનો—મારો ઉદ્ધાર કરીને તે ધારણ કરો પ્રભુ ! પ્રભુ ! મારા જેવા મહાપાતકીને આપના

દર્શન ક્યાથી હોય ? દયામય ! હવે હું આપની દયા પ્રાપ્ત કરવાને પાત્ર થયો છુ, તો હવે મને નિરાશ કરશો નહિ પ્રભુ ! મારો–આ અધમના ઉદ્ધાર કરવોજ પડશે–કરી દો હે પ્રભુ ! મારા પાપ–તાપ દૂર કરી દો પ્રભુ ! મારા અતરમા જ્ઞાન–દીપક પ્રકટાવી દો દિવ્ય આલોકથી મારૂ અતર અને બહાર સઘળુ પ્રકાશિત કરી નાખો અને તેના પ્રકાશથી આપના ત્રિભુવન-પ્રકાશક રૂપના મને સર્વદા દર્શન થયા કરો ” આ પ્રમાણે કહીને તેઓ શ્રીપ્રભુને વારવાર દડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા અને તૃષિત નયને તેમના અપ્રાકૃત સ્વરૂપામૃતનુ પાન કરવા લાગ્યા આ પ્રમાણે કેટલીક વાર કર્યા પછી તેમણે પોતાના પ્રાણુનાયકના આશ્વાસનયુક્ત વચનો સાભળ્યા અને તે પછી તેમની પાસે વિદાય લઈને ત્યાથી એકદમ ચાલવા માડયું

દાસિયાએ પોતાના ઘરમા પ્રવેશ કર્યો કે તરતજ તેની સ્ત્રી હસતા હસતા બોલી ઉઠી –“અહો,રથયાત્રાના દર્શન કરી આવ્યા કે ? ચાલો ઠીક થયુ, ઠીક થયું હવે આ ભોજન પણ તૈયાર છે તો પહેલા હાથપગ ધોઈને જમી લો ” દાસિયાનુ ધ્યાન હજુ છૂટયું નથી તે તો હજુ પણ ભગવદ્ધ્યાનમા લીન છે, તેથી એક શબ્દ પણ ન બોલતા હાથપગ ધોઇને તે ખાવા બેઠો તે દિવસે તેની સ્ત્રીએ એક નવી હાલ્લીમા ભાત રાધ્યો હતો અને રાધતી વખતે ભાતનું ફીણ બહાર ઉભરાઇ ગયેલુ હોવાથી હાલ્લી ઉપર તે ચોટી ગયું હતુ વળી તેની સ્ત્રીએ ભોજન પીરસતી વખતે તે ભાતમાજ વચ્ચે શાક મૂકી દઈને તે હાલ્લી દાસિયાને આપી દીધી દાસિયા હજુ પણ ધ્યાનમાજ હતો તેને શાકને ઠેકાણે કાઇ બીજીજ વસ્તુ હોવાનો ભ્રમ થયો રાતી હાલ્લીમા ધોળા ભાત વચ્ચે પડેલા કાળા શાકને તેણે શ્રી પરમ પ્રભુનો ડોળો ધાર્યો, તેથી તે મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યો કે –“ અહા, આ તો તેજ શ્વેત–પદ્મ–તેજ વિશ્વનિયતાનું શ્વેત પદ્મસમ નયન છે અહા ! આ તે નયનનો રક્ત ભાગ છે આ નયનમા ધવલ વિભાગ છે અહા! તે મધ્યે પ્રભુની આ કાળી કીકી કેવી શોભી રહી છે ! અહા ! આજ મારા પ્રભુના નયન છે અહા ! તે કેવા સુદર છે ’ આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા દાસિયાનુ શરીર ભક્તિ ભાવના આવેગથી થર થર કપવા લાગ્યું મોમાથી એક શબ્દ પણ નીકળ્યો નહિ નયનરૂપ બધ તોડી પાડીને પ્રેમનું જળ બહાર

નીકળવા માડયું અને શરીર ઉપરના રૂવાટા ઉભા થયા આ પ્રમાણે આવી સ્થિતિમા તેઓ કેટલીક વાર નિશ્ચલ બેસી રહ્યા ત્યાર પછી ગાડાની માફક વ્યાકુળ ચિત્તે તેઓ એકદમ ઉભા થયા અને જેમ આવે તેમ બબડવા લાગ્યા પોતે શુ બોલે છે તેનુ પોતાને પણ ભાન નહોતુ તેઓ ઘડીમા હસતા તો ઘડીમા રડી પડતા વળી બીજી ક્ષણે એકાએક આવેશમા આવી જઇને તાળીઓ પાડીને નાચવા મડી જતા તેમની આવી સ્થિતિ જોઇને તેમની પત્નીને બહુજ ભય થયો તેમણે વિચાર કર્યો કે, નક્કી રસ્તામા દાસિયા ઝપટાયો છે અથવા એની ઉપર કોઇએ કામણ કર્યુ છે ” આ વિચારે તેને બેબાકળી બનાવી દીધી તે એકદમ ઘરની બહાર આવી અને લોકોને એકઠા કરીને કહેવા લાગી –“ અરે, આ મારા પતિ શ્રી-જગન્નાથજી ગયા હતા રસ્તામા કોણ જાણે શુ થયું કે તેઓ છેક ગાડા બની ગયા છે અને જેમ આવે તેમ બકયા કરે છે હાય, હાય ! મારૂ નશીબ ફૂટી ગયું હવે હુ શું કરૂ ? ”

તે સ્ત્રીની આ વાત સાભળીને કેટલાક લોકોએ તેને આશ્વાસન આપ્યું તેઓ દાસિયા પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા –“હે દાસિયા! અરે આ તે તુ શુ લઈ બેઠો છે ? પાસે ખાવાનુ પડયુ છે, તે ન ખાતા શામાટે નાચ્યા કરે છે?”જ્યારે ઘણા લોકોએ આવી દાસિયાને આ પ્રમાણે કહેવા માડયું, ત્યારે તેમના ઘોઘાટથી તેમને કાંઇક ભાન આવ્યું તેને ભાન આવતુ જોઇને લોકો તેને વધારે ને વધારે પ્રશ્નો પૂછવા લાગ્યા તે સાભળીને દીનહીન કગાળની પેઠે બન્ને હાથ જોડીને બધાને સબોધીને રડતા રડતા દાસિયા કહેવા લાગ્યો–“અરે, તમે બધા આ શું બોલો છો–શું બોલો છો ? તમે મને શુ ખાવાનુ કહો છો ? શુ રથમા બિરાજેલા શ્રીજગન્નાથજીનુ આ પદ્મ–નયન તમે કોઈ જોતા નથી કે શુ ? અહા ! જુઓ, જુઓ ! આ તેની રાતી લોહીની તસરા! અહા ! આ તેમાનો શુભ્ર–ધવળ ભાગ અને તે વચ્ચે કાળી કીકી અહા ! શુ સુદર–શુ સુદર ! ” આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા તેઓ ભકિતભાવના આવેશથી અવશ થઈ ગયા અને ઉન્મત્તની પેઠે વળી પાછા નાચવા અને ગાવા મડી પડયા

દાસિયાના ઘર પાસે જે લોકો એકઠા થયા હતા, તેમા સારા-નરસા સઘળા પ્રકારના માણસો હતા વળી તે દિવસે રથયાત્રા હતી તેથી હજારો સત–સાધુ પણ વાલીગ્રામમા થઇને શ્રી જગન્નાથ-

પુરી જતા હતા એમાના થોડાક સાધુઓ પણ શુ છે તે જોવાને આવ્યા હતા દાસિયાનો શ્રીજગન્નાથજીપ્રત્યે આટલો બધો–અનહદ ભક્તિભાવ જોઇને તેઓ મુગ્ધ થઇ ગયા અને દાસિયાને સબોધીને કહેવા લાગ્યા –" હે ભાઈ ! અમે તારા વિમળ ભાવના ઓવારણા લઇએ છીએ અરે, આવો ભક્તિભાવ તારામા કયાથી ઉત્પન્ન થયો ? ખરેખર, તુ શ્રીહરિનુ મન હરી લાવ્યો છે હે ભાઇ! તને ધન્ય છે, ધન્ય છે આજે તને જોઇને અમને બહુજ આનદ થયો છે આજથી અમે તારૂં નામ " વાલીગ્રામ દાસ " રાખીએ છીએ તારા જન્મથી આ વાલીગ્રામ કૃતાર્થ થઇ ગયું છે હે માતા–દાસપત્નિ ! તમે તમારા પતિની બિલકુલ ચિતા કરશો નહિ તમારા ધન્ય ભાગ્ય કે તમને આવો ભકત પતિ મળ્યો છે હવે તમો એક કામ કરો આ હાલ્લીમાથી આ શાક અને ભાત એક બીજા વાસણમા કાઢી લો એટલે તમારા સ્વામી તે જમશે અહા ! શ્રીજગન્નાથજીના તેજસ્વી નયન જેના મનમા સ્થાન કરી બેઠા છે,તેઓ શું આ પ્રમાણે ભોજન કરે ? અરે મા! શુ આ રાતી હાલ્લી તેની ઉપર ફીણુ વળી તે માહેલો ભાત અને વચ્ચે મૂકેલુ શાક જોતા નથી ? એ સાક્ષાત્ શ્રીહરિના પદ્મ–નયન જેવુ દેખાય છે, તેથી તમારા પતિ તે ખાતા નથી " એમ કહીને તેઓ ત્યાથી ચાલતા થયા દાસપત્નીએ તેમના કહ્યા પ્રમાણે શાક અને ભાત જૂદા જૂદા વાસણમા પીરસીને પતિદેવને તે આરોગવા માટે વિનતિ કરી તેમ થતા વાલીગ્રામ દાસે તરતજ ભોજન કરવા માડયું આજથી વાલીગ્રામ દાસના વિચારો–ભાવ તદ્દન બદલાઈ ગયા તેઓ રાત્રિ–દિવસ શ્રીજગન્નાથજીનુ ધ્યાન ધરવા લાગ્યા તેઓ બહારથી ગમે તે કાર્ય કરતા હોય, પરતુ અતરમા તો તેમનુજ ધ્યાન–તેમનુજ રટન–ચાલ્યા કરતું હતુ તેઓ શયન કરતા ત્યારે પણ જાણે પોતે શ્રીપ્રભુના અભય–પાદપદ્મમાજ શયન કર્યું હોય તેમ ધારતા હતા અને તેમનુ ધ્યાન ધરતા ધરતા નિદ્રાવશ થતા હતા

એક દિવસ રાત્રિના સમયે વાલીગ્રામ દાસ સૂઇ ગયા છે, તેમનુ ચિત્ત ચિતામણિના ચરણકમળમા સમર્પિત થયેલું છે, તે વખતે તેમનું હૃદય ફફડી ઉઠયું તેઓ એકાએક બોલી ઉઠયા –"હાય! શુ હું કદિ પણ શખચક્રધારી શ્રીજગન્નાથજીની કૃપા નહિ મેળવી શકુ? શુ મને તેમના દર્શન નહિજ થાય?" આ વિચાર

મા ને વિચારમા તેમનુ હૃદય બળવા લાગ્યું તેઓ સ્થિર રહી શકયા નહિ હવે તેમનાથી ભગવદ્દર્શનનો ક્ષણિક વિલબ પણ સહેવાયો નહિ તેઓ આકુળ વ્યાકુળ થઇ ગયા તેમની વ્યાકુળતા જોઇને-તેમનું કષ્ટ જોઇને ભગવાન પણ શાન્ત બેસી શકયા નહિ અહા! ભગવાનને જાતની, કુળની કે બાહ્યાચારની દરકાર નથી તેઓ તો ભાવના ભૂખ્યા છે તેઓ તરતજ પોતાના ભકતની પાસે આવી પહોચ્યા તેમના આગમનથી વાલીગ્રામ દાસનો આવેશ ઉતરી ગયો તેમની આખો ઉઘડી ગઇ આખો ઉઘડતાજ ચકિત નયને જુએ છે તો પોતાના જીવનધન કમળાપતિ શ્રીજગન્નાથજી સહાસ્ય-વદને પોતાની સામે ઉભેલા માલમ પડયા ઘણા દિવસની પિપાસા નેત્રદ્વારા શ્રીપ્રભુના રૂપામૃતનુ પાન કરીને તૃપ્ત કરી ઘણીવાર સુધી દર્શન કર્યા પછી તેઓ બન્ને હાથ જોડીને શ્રીપ્રભુને કહેવા લાગ્યા -"દયામયી રથમા આપની જે દિવ્ય મૂર્તિ જોઇ હતી તેજ મૂર્તિના આજે સાક્ષાત્ દર્શન થયા છે પ્રભુ! ખરેખર તમે દીનદયાળ છો-નોધારાના આધાર છો સુર-અસુર, ગધર્વ-કિન્નર, યોગીન્દ્ર-મુનીન્દ્ર વગેરે પણ જેના દર્શન કરવાને ભાગ્યશાળી થતા નથી, તે પ્રભુ આજે મારા જેવા દીનહીન જ્ઞાનહીન-ભકિતહીન કગાળને ઘેર પધાર્યા છો તો હવે હુ આપનો કેવી રીતે સત્કાર કરૂ?"

વાલીગ્રામ દાસની વાત સાભળીને શ્રીજગન્નાથજી સ્મિત-હાસ્ય કરતા કરતા મધુરતાથી બોલ્યા -" પ્રિયતમ! નીચ હો વા ઉચ્ચ હો,ગમે તે હો, પરતુ જે મારી ઉપર પ્રેમ રાખે છે, તે મને બહુજ પ્રિય હોય છે જે લોકો સ્વર્ગને માટે કે બીજા કોઇ પણ પદાર્થમાટે, મારી ભક્તિ કરે છે અને તેટલા માટેજ મારીપ્રતિ પ્રેમ બતાવે છે, તેઓ કદિ પણ મારા અતરને પીગળાવી શકતા નથી, પરતુ જે નિષ્કામ ભાવથી મારૂ ભજન કરે છે, તેને માટે તેના વિયોગથી હું ઝુરી મરૂ છુ હું તારા વિશુદ્ધ ભાવથી તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છુ અને અહી ખેચાઈ આવ્યો છુ હે ભકત! આજે હુ તારી ઉપર બહુજ પ્રસન્ન થયો છુ તો તારી ઇચ્છામા આવે તે વરદાન માગી લે "

અહા! સાક્ષાત્ પ્રભુજ જેની સામે ખડા છે તેને વળી બીજી કયી વસ્તુ માગવાની હોય? તેથી વાલીગ્રામ દાસ પરમ આનદ પૂર્વક શ્રી પ્રભુની પાસે આત્મ-નિવેદન કરવા લાગ્યા તેઓ બોલ્યા.-" પ્રભુ! આપના ચરણ-કમળનુ ધ્યાન ધરતા ધરતાજ

મારૂ મરણ થાય એટલુજ મારે જોઇએ છે પ્રભુ! તમારી પાસે હુ બીજુ શું માગુ ? પ્રભુ ! હે પતિતપાવન! મારે બીજુ કાંઈ પણ જોઈતુ નથી,છતા જો આપની મને કાંઈ પણ વરદાન આપવાની ઇચ્છાજ હોય, તો હે પ્રભુ ! સદા–સર્વદા મારૂ મન તમારા પરમ પવિત્ર ચરણોમા રહ્યા કરે અને જયારે જયારે હુ આપનુ ધ્યાન કરૂ, ત્યારે ત્યારે આપના દર્શન કરવાને ભાગ્યશાળી થાઉ એવો શુભ આશીર્વાદ આપો હે દીનદયાળ! એ સિવાય મારે કાઇ પણ જોઈતુ નથી ”

ભકતની પ્રેમળ પ્રાર્થના સાભળી ભગવાન બહુજ પ્રસન્ન થયા અને સ્મિત–હાસ્ય કરતા કરતા કહેવા લાગ્યા કે –“ હે વાલીઆમ દાસ! તારા જીવનને ધન્ય છે તારા જેવુ નિષ્કામ મન બહુજ દુર્લભ છે વળી તારી પ્રાર્થના–અભિલાષા પૂર્ણ થશે, જયારે તુ શ્રીનીલાચલમા આવીશ ત્યારે હુ મારા મદિરના નીલચક્ર ઉપર બિરાજીશ અને તે વખતે તને મારા જેવા દર્શન કરવાની ઇચ્છા થશે, તેવા દર્શન દઇશ વળી તે વખતે તુ મને જે કાંઈ પદાર્થ અર્પણ કરીશ,તે હુ પરમ પ્રીતિપૂર્વક ગ્રહણ કરીશ ”એમ કહીને હસતા હસતા શ્રીહરિ અતર્ધાન થઈ ગયા

દીનતા એજ ભકતનુ સ્વાભાવિક લક્ષણ છે પ્રભુના પરમ ભકતો પોતાને ઘણુાજ નીચ-નીચથી પણ નીચ માને છે.દાસિયા પણ પોતાની જાતને બહુ નીચ માનતો હતો અને તેથીજ તેણે તીવ્ર ઇચ્છા હોવા છતા પણ ભગવાનને જમવાનુ ન કહેતા કેવળ દર્શન કરવાનીજ ઇચ્છા જણાવી હતી વળી દીનતાના આવેગથી તેનુ મુખ બધ થઇ ગયું હતુ જો કે દાસિયાએ કાઇ પણ કહ્યુ નહિ, છતા પણ અતર્યામીથી તેના મનોભાવ ગુપ્ત રહ્યા નહિ તેઓ તેજ વખતે પોતાના ભકતની અભિલાષા જાણી ગયા હતા અને તેથીજ તેમણે પોતે ભકત જે કાઇ આપે તે ગ્રહણ કરવાનુ કબૂલ્યું હતુ

ભગવાનની આજ્ઞા સાભળીને વાલીઆમ દાસ પોતાના મનમા વિચારવા લાગ્યા કે –“ અહો! શી ભગવાનની કરુણા! ખરેખર આટલા બધા કરુણ હોવાથીજ ભકતલોકો તેમને કરુણાના સાગર કહે છે હે પ્રભુ! ધન્ય છે ! ધન્ય છે આપની કરુણાને અને આપના પ્રભુપણાને! આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા આનદમા ને આનદમા રાત્રિ વ્યતીત થઇ ગઇ સવાર થયું એટલે વાલીઆમ

દાસ ઉઠીને ઉભા થયા અને હવે ભગવાનને શુ ખવડાવવુ તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા આટલે દિવસે વાલીગ્રામ દાસે થોડુ કાપડ વણ્યું હતુ, તેથી તે વેચવાને માટે તેઓ બહાર નીકળ્યા ફરતા ફરતા તેઓ એક બ્રાહ્મણને ત્યા આવી પહોચ્યા બ્રાહ્મણે વાલીગ્રામ દાસનુ કાપડ ખરીદી લીધુ અને તેનુ મૂલ્ય લેવાને તે ઘરમા ગયો વાલીગ્રામ દાસ બારણા આગળ ઉભા રહ્યા છે તેઓ ઉભા છે, પરતુ તે વખતે પણ ભગવાનને શુ ખવડાવવુ, તેમને માટે કયો પદાર્થ લઇને જગન્નાથ પુરી જવુ તેનોજ તેઓ વિચાર કર્યા કરે છે એટલામા દૈવયોગે તેમની દ્રષ્ટિ એક નારિયેળી ઉપર પડી તે બહુ ઉચી નહોતી. તેની ઉપર એક નારિયેળ ફુટયું હતુ. ફળ જોતાજ તેમને તે પોતાના પ્રભુને માટે લઇ જવાનો વિચાર થયો,તેથી તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે –"અહા! જો આ બ્રાહ્મણ આ ફળ મને આપે તો જરૂર હુ તે મારા પ્રભુને ધરાવીશ અહા, આ નારિયેળી ઉપર આ પહેલવહેલુ જ ફળ આવેલુ હોય તેમ જણાય છે અહા ! તેને આરોગતા મારા પ્રભુને કેટલો બધો આનદ થશે " ભકત આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એટલામાજ પેલો બ્રાહ્મણ વસ્ત્રનુ મૂલ્ય લઇને બહાર આવ્યો. તેને જોતાજ વાલીગ્રામ દાસ બહુજ આગ્રહપૂર્વક કહેવા લાગ્યા – "હે દેવ! કૃપા કરીને મને આ નારિયેળ આપો અને તેના જે પૈસા થાય તે આ પૈસામાથી કાપી લો " બ્રાહ્મણે કહ્યુ :– "ના ના, તેમ નહિ બને એ તો હજુ પહેલવહેલુ જ ફળ છે એ કાઇ આપી દેવાય?" બ્રાહ્મણે આ પ્રમાણે કહ્યુ તો ખરૂ, પરતુ ફળ આપવાથી કપડાના પૈસા ઓછા આપવા પડશે, એ વિચાર તેના મનમા ઘોળાવા માડયો વાલીગ્રામ દાસે પણ નારિયેળને માટે બહુજ આગ્રહ કર્યો, તેથી એનુ મન પીગળ્યુ અને તે કહેવા લાગ્યો – "વારૂ ભાઇ! જ્યારે તુ આટલો બધો આગ્રહ કરે છે, ત્યારે મારાથી ના પડાતી નથી, પણ તુ મને એના કેટલા પૈસા આપીશ તે કહે " એ સાભળીને વાલીગ્રામ દાસ બોલ્યા – "વિપ્ર! મૂલ્ય તો તમારી પાસેજ છે તેમાથી તમારી ધ્યાન પહોચે તેટલા લઇ લો " બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે:–"હા, હવે ઠીક લાગ આવ્યો છે. હવે એની પાસેથી આપણી મરજીમા આવે તેટલા પૈસા કઢાવાશે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે વાલીગ્રામને કહેવા લાગ્યો.–"હે ભાઇ ! આ ફળ આપવાની મને બિલકુલ ઇચ્છા

નથી, પરંતુ જ્યારે તું આટલી બધી જીદ કરે છે ત્યારે કાંઇક આપવાનું મન થાય છે, માટે જો તારે એ ફળ જોઇતું જ હોય તો તને તેના બદલામાં આ કપડાના પૈસા નહિ મળે એ સાભળીને વાલીગ્રામ દાસ બોલ્યા —"વારૂ ભાઈ ! તારી મરજીમાં આવે તેમ કર, હવે મને ફળ લાવી આપ" બ્રાહ્મણે પણ તેમજ કર્યું તેણે એકદમ ઉઠીને તેજ વખતે વાલીગ્રામ દાસને નારિયેળ તોડી આપ્યું તે બ્રાહ્મણના ઘરમાજ એક નાનું તળાવ હતું. વાલીગ્રામ દાસ તેમાં સ્નાન કરી શુદ્ધભાવે તે ફળ ગ્રહણ કરી ત્યાથી ચાલ્યા ગયા અહા ! તેમના આનંદની શી વાત ? ધારેલું ફળ મળવાથી તેમના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેમણે તેજ વખતે શ્રીપ્રભુને ખવડાવવાને માટે મંદિર તરફ ચાલવા માડ્યું. તેઓ ભગવદ્ ધ્યાનમાં એવા તો તલ્લીન થઇ ગયા હતા કે, પોતે શું કરે છે, તેનું પણ તેમને ભાન નહોતું આ પ્રમાણે કાંઇ પણ મૂલ્ય લીધા સિવાય વસ્ત્ર આપી દેવાથી પતિપત્ની બન્નેને ભૂખે મરવું પડશે, એનો તેમને વિચાર સરખો પણ આવ્યો નહિ

વાલીગ્રામ દાસ દરરોજ જેટલું વસ્ત્ર વણતા હતા, તેટલાના વેચાણમાંથી તેઓ બીજા દિવસને માટે સૂતર ખરીદતા હતા અને પછી જે કાંઇ વધે તે ઉપર પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા ખરેખર, પ્રેમ અંધ છે તેને આગળપાછળનો કાંઈ વિચાર આવતો નથી, તેથીજ વસ્ત્રનું મૂલ્ય ન લઈને પોતે પોતાના ઉપર કેવું દુઃખ વહોરી લે છે, તેની વાલીગ્રામ દાસને ખબર પડી નહિ વગર મૂલ્યે વસ્ત્ર આપી દેવાથી હવે બીજા દિવસને માટે સૂતર ક્યાથી લાવવું તેનો પણ તેમને વિચાર આવ્યો નહિ તેમણે તો બ્રાહ્મણની પાસેથી નારિયેળ લઇને બારોબાર શ્રી જગન્નાથપુરી તરફ ચાલવા માડ્યું રસ્તે જતા તેમણે પોતાના ગામના એક બ્રાહ્મણને હાથમાં ફૂલની છાબ, શ્રીફળ, કેરી, કેળા, દૂધ, દહી, ઘી વગેરે પૂજનની સામગ્રીઓ લઇને પ્રભુનું પૂજન કરવા જતો જોયો તે બ્રાહ્મણને જોઇને વાલીગ્રામ દાસને વળી ઓરજ આનંદ થયો તેઓ પેલા બ્રાહ્મણને અતિશય નમ્ર ભાવે કહેવા લાગ્યા —"હે દેવ! જરા મારી વિનતિ સાભળી લો જ્યારે આપ શ્રીપરમ પ્રભુની સેવા કરવા જાઓ છો તો કૃપા કરીને મારૂં આ ફળ પણ લઈ જાઓ અને તે પ્રભુને નિવેદન કરજો" બ્રાહ્મણે કહ્યું —"અરે ભાઇ ! એ શું બોલ્યા? મારે મારી આ બધી સામગ્રી ભગવાનને અર્પણ કરવાની છે

તો તેની સાથે આપનુ શ્રીફળ પણ અર્પણ કરી દઈશ અરે એમા તે મને શુ ભાર પડવાનો હતો ? લાવો, હુ ખુશીથી આપનુ શ્રીફળ ભગવાનને અર્પણ કરીશ" બ્રાહ્મણના વચન સાભળીને વાલીગ્રામ દાસ બોલ્યા –" ભાઇ ! મારૂ શ્રીફળ તમારી સામગ્રીઓની સાથે નિવેદન કરવાનુ નથી પહેલા તમે તમારે જે કાઈ અર્પણ કરવું હોય તે અર્પી દેજો અને તે પછીજ આ સેવકના શ્રીફળને યાદ કરજો. વળી એ શ્રીફળ પણ શ્રી પ્રભુની પાસે મૂકી દેવાનુ નથી એને લઇને ગરુડ સ્તભ આગળ ઉભા રહી શ્રીહરિનું સ્મરણ કરી કહેજો કે, "હે પ્રભુ ! વાલીગ્રામ દાસે તમારે માટે આ ફળ મોકલ્યું છે, તે ગ્રહણ કરો " આ પ્રમાણે કહીને આપ ત્યા આગળ છાનામાના ઉભા રહેજો બીજુ કાઈ પણ બોલશો નહિ ત્યારપછી તમારી વિનતિ સાભળીને ભગવાન સ્વહસ્તે આ શ્રીફળ લઇ લે, તોજ એમને આપજો નહિ તો મારૂ શ્રીફળ પાછુ લાવજો. જોજો, હે દેવ ! મારી વાત ભૂલી જશો નહિ જરૂર હુ કહું છુ તેજ પ્રમાણે કરજો."

વાલીગ્રામ દાસના વચન સાભળીને પેલા બ્રાહ્મણને જરા હસવું આવ્યું ત્યારપછી "વારૂ વારૂ,ભાઇ! હું તેમજ કરીશ" એમ કહીને વાલીગ્રામ દાસ પાસેથી શ્રીફળ લઇ લીધુ બ્રાહ્મણ બહુજ સુશીલ, શાત, વિદ્વાન અને શ્રદ્ધાળુ પણ હતો,તેથી વાલીગ્રામ દાસને તેના હાથમા શ્રીફળ આપતા અવિશ્વાસ આવ્યો નહિ બ્રાહ્મણને શ્રી ફળ આપીને તેઓ નિશ્ચિત મને પાછા ઘેર આવ્યા આ તરફ બ્રાહ્મણ શ્રીપ્રભુની પૂજા કરવા ચાલ્યો ગયો ત્યા જઈને વાલીગ્રામ દાસના કહ્યા પ્રમાણે તેણે પહેલા પોતાની સામગ્રી સમર્પણ કરી દીધી ત્યાર પછી મહાપ્રસાદ લઇને થોડીવાર પરમ આનદપૂર્વક વિશ્રામ કર્યો થોડીવાર પછી ઘેર આવવાની તૈયારી કરી, પરતુ તેજ વખતે વાલીગ્રામ દાસનું શ્રીફળ યાદ આવ્યું તરતજ તેઓ નારિયેળ લઇને શ્રીમદિરમા આવ્યા અને ગરુડસ્થભ પાસે ઉભા રહી શ્રી દીનદયાળ પ્રભુને પેલું નારિયેળ બતાવીને કહેવા લાગ્યા કે –" હે પ્રભુ ! વાલીગ્રામ દાસે આપને માટે આ ફળ મોકલ્યું છે એ ભક્તે જો આપ આપનો શ્રીહસ્ત લબાવીને ગ્રહણ કરો તોજ આપને અર્પણ કરવાનું કહ્યું છે, તેથી હું પણ જો આપ સ્વહસ્તે લેશો તોજ તે આપને નિવેદન કરીશ, નહિ તો પાછુ લઈ જઈશ" આ પ્રમાણે કહીને પોતાના બન્ને નયનો બધ કરીને તે શ્રી

પરમ પ્રભુનુ ધ્યાન કરવા લાગ્યો તેજ વખતે ભગવાને પણ પોતાનો હસ્ત લબાવ્યો અને બ્રાહ્મણના હાથમાથી શ્રીફળ લઈને ખાવા માડયું આ આશ્ચર્યકારક ઘટના જોઈને બ્રાહ્મણ સ્તબ્ધ થઇ ગયો શ્રી ભગવાનનો સ્પર્શ થવાથી તેને પણ પરમ આનદ-નો અનુભવ થયો તેજ વખતે તે ભગવદ્ધ્યાનમા લીન થઈ ગયો તેના નયનમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી અને તે મનમા ને મનમા વાલીગ્રામ દાસનું સ્મરણ કરીને કહેવા લાગ્યો –“ અહા, ભકત! તમારા અટળ–અચળ વિશ્વાસને ધન્ય છે તમને પોતાને તેમજ તમારી જન્મદાતા માતાને પણ ધન્ય છે વળી આપના જેવા ભગવદ્ ભકતના આવિર્ભાવથી આપણા વાલીગ્રામને પણ ધન્યવાદ ઘટે છે અહા, પુરુષોત્તમ ભગવાન તમારી ઉપર સપૂર્ણ રીતે પ્રસન્ન છે આજે આપનું શ્રીફળ લાવવાનુ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી હુ મારી જાતને પણ ધન્ય માનું છુ ભકત, ભકત ! તમને ધન્ય છે, ધન્ય છે ”

આ વાતની ખબર પડતાજ ઘણા લોકો ત્યા આગળ એકઠા થઈ ગયા તેમના વિસ્મયનો પાર રહ્યો નહિ સઘળા વાલીગ્રામ દાસની અને તેમની ભક્તિની પ્રશસા કરવા લાગ્યા બ્રાહ્મણ પણ ત્યાર પછી પોતાને ઘેર આવ્યો અને શ્રીમદિરમા બનેલી સઘળી હકિકત વાલીગ્રામ દાસને કહી સભળાવી. તે સાભળીને દાસિયાને પણ બહુજ આનદ થયો બ્રહ્માડના નાથ નીચ માણસે પરમ ભક્તિ ભાવથી અર્પણ કરેલી હરકોઈ વસ્તુ ગ્રહણ કરે છે, એમ તેમની ખાત્રી થઇ હવે તેમને તે સબધી બિલકુલ શકા રહી નહિ આ બનાવ બન્યા પછી તેમનો પ્રેમ દિવસે દિવસે વધતો ગયો હવે પ્રભુની પાસે જતા તેમનુ મન સકોચાયું નહિ એક દિવસ તેમણે વિચાર કર્યો કે –“ચાલ, હવે તો વળી પાછો શ્રી જગન્નાથપુરી જાઉ અને ભગવાને શ્રી નીલચક્ર ઉપર સાક્ષાત્ દર્શન દેવાનુ કહ્યું છે, તે સત્ય છે કે નહિ તે જોઉ અહા ! પરતુ તેમની પાસે ખાલી હાથે જવાય નહિ,તો આ વખતે મારા પ્રભુ પાસે હુ શું લઇ જાઉ?” આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે, એટલામાજ તેમના ઘર પાસે એક માળી કેરી વેચવા આવ્યો કેરીઓ બહુજ સુદર હતી તે જોઈને વાલીગ્રામ દાસને બહુજ હર્ષ થયો તેઓને વિચાર આવ્યો કે–“અહા ! આ તો મારા પ્રભુને અર્પણ કરવા યોગ્ય છે” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે તે કેરીઓ ખરીદી લીધી.

તે કેરીઓથી બે કડીઆ ભરાઇ ગયા ત્યાર પછી સ્નાનાદિ કરીને શુદ્ધ ભાવે બને કડીઆ ખાધ ઉપર લઇને શ્રીજગન્નાથજીનુ સ્મરણુ કરતા કરતા તેમણે પુરી તરફ ચાલવા માડયુ જ્યારે તેઓ મદિર પાસે ગયા ત્યારે તેમની પાસેની કેરીઓ જોઇને પડયાઓ-એ તેમને ઘેરી લીધા કેરીઓ જોઇને સઘળાને લોભ થયો હતો, તેથી તેઓમાનો એક વાલીગ્રામ દાસને કહેવા લાગ્યો:—"હે દાસ! આ કેરીઓ મને આપો હુ તે પ્રભુને ધરાવી આવુ " તે સાભળીને વળી એક બીજો બોલી ઉઠયો —"અરે! જા, જા, તું કોણુ થાય છે! પ્રભુની સેવામા જે કાઇ દ્રવ્ય આવે તેને ભીતર લઇ જવાનો તો મનેજ અધિકાર છે જોઉ તો ખરો કે તુ કેવો લઇ જાય છે તે? અરે, ઓ દાસ! તમે આમ આવો મને કેરીઓ આપો હુ ભીતર જઇને ભગવાનને નિવેદન કરી આવુ આ પ્રમાણે બે પડયાઓ વચ્ચે વાદવિવાદ ચાલતો હતો તેવામા વળી એક ત્રીજો આવી પહોચ્યો અને તે બૂમો પાડીને કહેવા લાગ્યો —"અરે કોની મગદૂર છે તે એ કેરીઓ લઇ જાય? હે દાસ! તમારી કેરીઓ મને આપો, હું શ્રી પ્રભુને આરોગાવી આવું ' આ પ્રમાણે બોલાચાલી થાય છે તેટલામા તો ત્યા આગળ બીજાપણુ અનેક પડયાઓ આવી પહોચ્યા અને તેઓ પણુ બૂમો પાડવા લાગ્યા આ જોઇને વાલીગ્રામ દાસ તો ગભરાઈ ગયા પડયાઓ તેમના હાથમાથી કેરીઓ ખુચવી લેવા લાગ્યા, પરતુ ભકત તેને છોડતા નથી આખરે થાકીને તેઓ બધાની વચ્ચોવચ્ચ બેસી ગયા અને વિનીતભાવે કહેવા લાગ્યા કે—"હે ભાઈઓ! આ કેરીઓ કોઈને પણુ મળવાની નથી, માટે નકામા તાણુતાણુ કરવી મૂકી દો " પરતુ તે વખતે કોઇએ પણુ તેમની વાત સાભળી નહિ આથી વાલીગ્રામ દાસ બહુજ ગભરાવા લાગ્યા અને શ્રીહરિનુ ચિતન કરવા લાગ્યા આખરે જ્યારે ભકત શાત થઇને બેસી રહ્યા, ત્યારે પડયાઓ પણુ શાત પડયા. વાલીગ્રામ દાસ કોઇના હાથમા કેરીઓ આપતા નથી તે જોઇને તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ સઘળા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા અને વાલીગ્રામ દાસને સબોધીને કહેવા લાગ્યા કે—"હે દાસ! તમે આ કેરીઓ પ્રભુને માટે લાવ્યા છો અને અમારા હાથમા કેમ આપતા નથી? જુઓ, જુઓ, દરેક ભકત પ્રભુને સમર્પણુ કરવાને જે કઈ લાવે છે તે અમારા હાથમાજ આપે છે અને અમે પ્રભુને ધરાવી આવીએ છીએ. હે ભકતો

તમે શું ધાર્યું છે ? શામાટે અમારામાના કોઇને પણ આ કેરીઓ આપતા નથી ? આપી દો, આપી દો, તમારી ધ્યાનમા આવે તેને આપી દો ! નકામા શામાટે વિલબ કરો છો ? પડયાઓના વચન સાભળીને વાલીગ્રામ દાસ હસતા હસતા બોલ્યા.–" હે ભાઇઓ ! આ કેરીઓ હુ કોઇને પણ આપવાનો નથી,એ તો હુ મારી જાતેજ પ્રભુને ખવડાવવાનો છુ, માટે તમે તમારી મેળે જયા જવુ હોય ત્યા ચાલ્યા જાઓ "ભકતના વચન સાભળીને પડયાઓ રાતા પીળા થઇ ગયા અને વાલીગ્રામ દાસને કહેવા લાગ્યા –"અરે દાસ! તમે ગાડા થઇ ગયા છો કે શું? તમે કેવી રીતે ભગવાનને ધરાવશો? શુ તમે પોતે ભીતર જશો ? બીજા શુ કરે છે તે તો જરા જુઓ. શુ પ્રભુને ખવડાવનારના આવા ઢગ હોય? પ્રભુને માટે તો કેરીઓ આણી છે અને તેમના સેવકોના હાથમા તો આપવી નથી તોપછી ભગવાન કેવી રીતે આરોગશે ? માટે જરા સમજીને વિચાર કરીને કેરીઓ આપી દો "

સેવકોના આ વચનો સાભળીને પણ વાલીગ્રામ દાસે તો હસ્યાજ કર્યું. છેવટે તેમણે પડયાઓ પાસે ક્ષમા માગી અને મદિરમા આવી શ્રી નીલચક્રના દર્શન કર્યાં આ વખતે તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ પ્રભુ શ્રી જગન્નાથજી પોતાના વચના નુસાર નીલચક્ર ઉપર બિરાજ્યા છે પ્રભુને જોયા છતા પણ ભકતને તેમા વિશ્વાસ પડયો નહિ, તેથી તે ધારી ધારીને બારીકાઇથી જોવા લાગ્યા જોતાજ તેઓ હર્ષથી બોલી ઉઠયા –"અહાહા ! તેજ, તેજ, તેજ એ તો એજ મારા દયાસાગર પ્રભુજ મારા જેવા રક ઉપર કૃપા કરીને બિરાજ્યા છે પ્રભુ,પ્રભુ ! ધન્ય છે,ધન્ય છે ! વાલીગ્રામ દાસ શ્રી પરમ પ્રભુના જેમ જેમ વધારે ને વધારે બારીકાઇથી દર્શન કરતા ગયા, તેમ તેમ શ્રી પ્રભુનું માધુર્ય પણ વધારે ઉછળી ઉછળીને બહાર પડવા લાગ્યુ વાલીગ્રામ દાસે શ્રીપ્રભુની રૂપમદિરાનુ નયનદ્વારા પાન કર્યું અને તેમ કરતાજ તેઓ આત્મભાન ભૂલી ગયા તેઓ વારવાર પ્રભુને સાષ્ટાગ પ્રણામ કરવા લાગ્યા વળી ઉઠીને જેવી આવડે તેવી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ત્યાર પછી તેઓ કડીઆમાથી બબ્બે કેરીઓ લઈને શ્રી પ્રભુને બતાવીને કહેવા લાગ્યાઃ–"પ્રભુ,ખાઓ,ખાઓ,ખૂબ ખાઓ અને ભકતને કૃતાર્થ કરો "ભગવાને પણ તેજ વખતે ભકતના હાથમાથી હાથોહાથ કેરીઓ લેવા માડી અને જોતજોતામા બન્ને કડીઆ ખલાસ થઈ

ગયા પંડયાઓ અને અન્યાન્ય લોકોએ વાલીગ્રામ દાસની ચેષ્ટાઓ જોઇને તેમને ગાંડા જેવા ધાર્યો હતા તેઓ પણ કેરીઓને અદૃશ્ય થઈ જતી જોઇને આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા હવે તેઓ વાલીગ્રામ દાસને માયાવી ધારવા લાગ્યા તેમના હાથમાંથી ભગવાનને કેરીઓ લેતા કોઇએ પણ જોયા નહિ, તેથી તેઓ તેમને માયાવી કિંવા જાદુગર ગણવા લાગ્યા ભકતના જેવું માયાવી અને ઉન્મત્ત આ દુનિયામાં બીજુ છે પણ કોણ ? જેની માયાથી માયાધીશ પણ મોહિત થઇ જાય છે, તેના જેવો માયાવી કિંવા જાદુગર બીજો કોણ હોઇ શકે ?

ત્યાર પછી શ્રી પ્રભુ વાલીગ્રામ દાસની કેરીઓ ખાઇને અંતર્ધાન થઈ ગયા અત્યાર સુધી ભકત પણ તેમનામાંજ તલ્લીન થઇ ગયા હતા ભગવાન અંતર્હિત થઇ ગયા એટલે તેમને પણ ભાન આવ્યું તેમને ભાન આવેલું જોઈને લોકો તમની આસપાસ વિંટાઇ ગયા અને પૂછવા લાગ્યા -"હે દાસ ! શું તમે જાદુગર છો ? શું તમને પોતાને જાદુ-વિદ્યા આવડે છે કે કોઈ બીજાએ તમારી કેરીઓ ઉડાવી દીધી ? હે દાસ ' જે કાંઈ બન્યું હોય તે સાચેસાચુ કહી દો "તે સાંભળીને વાલીગ્રામ દાસ બોલ્યા -"હે ભાઈઓ! એકેરીઓ મેં ઉડાવી નથી,તેમ બીજા કોઇએ પણ ઉડાવી નથી અરે,એ તો સ્વયં ભગવાન શ્રીજગન્નાથજીએ લીધી છે અરે તં પરમ કૃપાળુએ મારી પાસેથી હાથોહાથ લઈને તે ખાધી છે તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો મંદિરમાં જઇને જોઇ આવો "વાલીગ્રામ દાસની વાત સાંભળીને સઘળા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા-સ્તબ્ધ થઈ ગયા વળી કોઇ " અરે એ તો બધી વાતો છે" એમ પણ કહેવા લાગ્યા, પરંતુ બીજાઓને વાલીગ્રામ દાસે કહેલા પ્રત્યક્ષ પૂરાવાથી ખાત્રી કરવાની ઈચ્છા થઇ તેજ વખતે કેટલાક સેવકો એકદમ શ્રીમંદિરમાં ગયા જઇને જુએ છે તો તેમના આશ્ચર્યની સીમા રહી નહિ શ્રીપ્રભુની રત્નવેદી પાસે કેરીઓના છાલ-ગોટલાનો ઢગલો પડેલો તેમની નજરે પડયો તેમને બહુજ આનંદ થયો તેઓ વાલીગ્રામ દાસને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા ત્યાર પછી તેઓ પાછા બહાર આવ્યા અને વાલીગ્રામ દાસની પાસે જઇને તેમને શ્રીપ્રભુની પ્રસાદી-માળા પહેરાવીને કહેવા લાગ્યા -"હે ભકત! તમારા જીવનને ધન્ય છે તમે ભકિત-ભાવથી ભગવાનને વશ કરી લીધા છે અમે તો પ્રભુના નામનાજ સેવકો છીએ ખરા સેવક તો તમેજ છો. અમે કોઇ પણ રીતે તમારી બરોબરી કરી શકીએ તેમ નથી,

અહો ! આજે આપના જેવા ભકતના દર્શન થવાથી અમે કૃતાર્થ થયા છીએ અહા ! શાસ્ત્રમા જે કાંઇ કહ્યુ છે તે સત્યજ છે આજે અમારી સપૂર્ણ ખાત્રી થઇ છે કે, ભગવાન ભકતનેજ અધીન છે તેઓ ભકિતને વશ છે તેઓ ઉંચનીચ જોતા નથી તેથીજ ભગવાન તારી ઉપર પ્રસન્ન થયા છે અને તારા પત્ર-પુષ્પ આનદપૂર્વક ગ્રહણ કર્યા છે.મનુષ્ય ઉચ્ચ હોય પરતુ ભકિતહીન હોય તો ભગવાન તેની કોઇ પણ સામગ્રીને હાથ લગાડતા નથી હે દાસ! અમે શ્રી પ્રભુના સેવકો–વિપ્રો તમને આશીર્વાદ આપીએ છીએ કે દિવસે દિવસે તમારો વિશુદ્ધ ભાવ વૃદ્ધિ પામો અને દેહાતે પરમપદને પ્રાપ્ત કરો ”

વાલીગ્રામ દાસ “ અરે, હુ તુચ્છ અસ્પૃશ્ય નીચ જાતિ-મારી ઉપર આટલી બધી કૃપા ! ” વગેરે નમ્રતાના વચનો કહેતા કહેતા તેમના ચરણમા આળોટી પડયા અને તેમના ચરણની રજ પોતાને મસ્તકે ધારણ કરી તેમની આન્તરિક ભકિત અને શુદ્ધભાવ જોઇને બ્રાહ્મણો પણ બહુ પ્રસન્ન થયા અને તમને આશીર્વાદ દેતા દેતા આનદપૂર્વક ત્યાથી ચાલ્યા ગયા અન્યાન્ય લોકો પણ પ્રભુના વિચિત્ર મહિમાની અને ભકતના વિશુદ્ધ ભાવની પ્રશસા કરતા કરતા પોતપોતાને કામે ચાલ્યા ગયા તે સમયે વાલીગ્રામ દાસનુ હ્દય ભરાઈ આવ્યું તેઓ પ્રભુના ગુણ ગાતા ગાતા ખૂબ મોટેથી રડવા લાગ્યા ત્યાર પછી તેઓ થોડીવારે નીલચક્ર તરફ જોઈને પ્રભુને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા –“ હે પ્રભુ ! હવે હુ ફરીથી અહી આવીશ નહિ દયાસાગર ! હું મહાપતિત અધમ જાતિનો છુ આપે તો મને અહી જાહેર કરી દીધો તેથી હવે લોકો શું કહેશે ? તેઓ તો એમજ કહેશે કે આ તો પ્રભુનો અનન્ય ભક્ત છે પ્રભુ ! લોકોના મુખ તો બધ થવાના નથી જો તેમની પ્રશસાથી અહ-કાર થયો, તોપછી મારી શી ગતિ થશે ? મારે માટે આ લોક તેમજ પરલોક અધકારમય થઈ જશે પ્રભુ ! પ્રભુ ! હવે હું શું કરૂ? પ્રભુ ! હવે હુ અહી તો આવવાનોજ નથી,માટે હવે હું જ્યા જ્યા આપનું સ્મરણ કરૂ ત્યા ત્યા આપના દર્શન થાય એવો આશીર્વાદ આપો વળી હે પ્રભુ ! મારી એક ઈચ્છા ઘણા લાબા સમયની છે પ્રભુ ! કૃપા કરીને એક વખત મને આપના દશે અવતારના દર્શન કરાવો, એટલે હુ આપનો મહિમા ગાતો ગાતો અહીથી ચાલ્યો જાઉ ”

ભક્તની ખરા હ્દયની શુભ અભિલાષા ભગવાન કેમ અધુરી રાખે?તેમણે તેજ વખતે તે નીલચક્ર પાસેજ પોતાના મત્સ્ય–કૂર્માદિ

દશે અવતારોના તેમને દર્શન કરાવ્યા આ પ્રમાણે દર્શન કરીને વાલીગ્રામ દાસે પ્રસન્નચિત્તે હરિગુણ ગાતા ગાતા ત્યાથી ચાલવા માડ્યું જતા જતા જ્યાસુધી દૃષ્ટિ પહોચી ત્યાસુધી પાછુ ફરી ફરીને નીલચક્રને જોતા ગયા ભગવાન પણ ત્યાસુધી પોતાના ભક્તનેમાટે પોતાના માધુર્યનો ભડાર ઉઘાડીને તે સ્થળે ઉભા રહ્યા જોતજોતામા નીલચક્ર દેખાતુ બધ થયું વાલીગ્રામ દાસ હવે બહારના શ્રીમદિરને છોડીને અતરના–હૃદયરૂપી મદિરમા ચિન્તામણિ પ્રભુનું ધ્યાન ધરતા ધરતા પોતાને ઘેર આવી પહોચ્યા

પરતુ જે પ્રતિષ્ઠાના ભયથી તેઓ શ્રીક્ષેત્રમાથી નાસીને વાલીગ્રામ ચાલ્યા આવ્યા, તે પ્રતિષ્ઠાએ ત્યા પણ તેમને છોડ્યા નહિ વાલીગ્રામ દાસ આવ્યા તે પહેલાજ તેમની કીર્તિ ઘેરેઘેર પહોચી ગઈ હતી,તેથી ત્યાના લોકો પણ વાલીગ્રામ દાસના દર્શન કરવાને અતિશય આતુર થઇ ગયા હતા તેઓ પણ વાલીગ્રામદાસના આવાગમનની વાટ જોતાજ બેઠા હતા વાલીગ્રામ દાસને જોતાજ તેઓ તમને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા અને તેમની પ્રશસા કરવા લાગ્યા વાલીગ્રામ દાસને પોતાની પ્રશસા સાભળવાનુ લેશ પણ ગમતું નહિ અરે ઉલટો તે ઉપર તેમને બહુજ તિરસ્કાર છૂટતો–તેનાથી તેમને બહુજ ભય થતો હતો, તેથી તેમણે ઘરની બહાર નીકળવાનુ પણ છોડી દીધુ અને પોતાના ઘરમાજ પ્રભુનું ચિતન કરવા લાગ્યા હવે તેમણે પ્રભુભક્તિઆડે કાપડ વણવાનુ છોડી દીધુ તઓ કાંઇ પણ કરતા નથી, કેવળ શ્રીહરિનુ રટન કરી તેમની પાસે હસવાકૂદવા અને નાચવામાજ આનંદપૂર્વક પોતાના દિવસો વ્યતીત કરે છે હવે તેમના ભરણપોષણનો ભાર પરમ પ્રભુએ પોતાના હાથમા લીધો વિશ્વપતિની પ્રેરણાથી તેમને કશાનો અભાવ રહ્યો નહિ આ પ્રમાણે આનદમા ને આનદમાજ તેમનું શેષ જીવન વ્યતીત થઇ ગયુ અને દેહાવસાને દેવાધિદેવના ચરણકમળમા પહોચી ગયા

ફૂલ ફૂટે છે, ખીલે છે અને ચોતરફ પોતાની સુવાસ પ્રસારી, મધુ લૂટાવી કરમાઈ જાય છે, તે વખતે તેમા લેશમાત્ર પણ સુગધ રહેતી નથી આ મૃત્યુલોકના ફૂલોની–માનવીઓની આ દશા છે, પરતુ ભગવાનના બાગના આવા પવિત્ર ફૂલો,વિમલ યશરૂપી સુવાસને પ્રસારી અતર્હિત થવા છતા, પણ તેમની અદ્ભુત સુગધ આજે પણ દરેક સસ્કારી જનના હૃદયમા આનદ–ઉત્સાહ ઉપજાવી રહ્યા છે.

१७–सालबेग

"મા ! ’

"કેમ ભાઇ ! ”

"હવે હુ બચવાનો નથી ”

"જા, જા, ભાઇ ! એમ શું બોલે છે ? ”

"ના મા, હુ સાચુ જ કહુ છુ કે હુ બચવાનો નથી મને હવે બચવાની ઇચ્છા પણ નથી મારે રાત્રિ–દિવસ જે દુ ખ ભોગવવું પડે છે, તેના કરતા મરણનુ દુઃખ બહુજ ઓછુ હશે ”

"જા, જા, એમ ગાડા શું કાઢે છે ! મરે તારા શત્રુ તેમનું આયુષ્ય લઇને તુ સો વર્ષનો થા ”

"ના મા, મને હવે બચવાની બિલકુલ આશા નથી જો હવે મૃત્યુ નહિ થાય તો મારે આપઘાત કરીને પણ મરવું પડશે મા, હવે મારાથી આ દુ ખ સહન થતુ નથી મા, મા, તુ હવે મારા અપરાધો ક્ષમા કર અને તારા કૃતઘ્ની સ તાનને ભૂલી જા ”

* * * * *

ઓડિસા પ્રાતમા આવેલા કટક શહેરના લાલબાગ નામના સ્થાનમા લાલબેગ નામનો એક બળવાન મોગલ રહેતો હતો તે સમયે ત્યા આગળ ગજપતિ વ શના રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા લાલબેગે તેમની સાથે શત્રુતા કરીને અનેક સૈન્ય–સામ ત એકઠા કરી, રણવાદ્ય વગાડી, યુદ્ધનો આરભ કર્યો હતો તેના તાપથી સમસ્ત ઓડિસા દેશ થથરતો હતો આ લાલબેગને ઘણા પુત્રો હતા આપણી કથાનો નાયક સાલબેગ પણ તેનોજ પુત્ર હતો. તેણે બાલ્યાવસ્થાથીજ યુદ્ધકળા શીખવા માડી હતી અને યૌવન-કાળ પ્રાપ્ત થતા તેમા ઘણીજ નિપુણતા મેળવી હતી. તેને પોતાના બળનો બહુજ ગર્વ થઇ ગયો હતો અને તે મદમા

મસ્ત બની પૃથ્વીપર પણ પગ મૂકતો નહિ એક વખત તે પોતાના પિતા સાથે યુદ્ધમા ગયો અને ત્યા આગળ તેણે પોતાનું યુદ્ધકૌશલ્ય અને બલ-વીર્ય બહુજ સારી રીતે પ્રદર્શિત કરી સર્વને આશ્ચર્યચકિત કરી નાખ્યા, પરતુ તેજ સાથે તે શત્રુ પક્ષની એક તીક્ષ્ણ તલવારનો ભોગ થઈ પડયો શત્રુ સાથે લડતા લડતા તેની ઉપર એક એવો અચૂક ઘા આવી પડયો કે તેનાથી તેનુ મસ્તક ચીરાઇ ગયું ઘા પડતાજ તે બેભાન થઇ પડયો અને તેથી તેના અનુચરો તેને સગ્રામ-સ્થળમાથી દૂર લઈ જઇ તેની સારવાર કરવા લાગ્યા, પરતુ ત્યા આગળ તેને લેશમાત્ર પણ આરામ થયો નહિ તેથી આખરે તેને પાછો ઘેર મોકલી આપવામા આવ્યો અહી તેની માતા તન દઇને તેની સેવા-ચાકરી કરવા લાગી ઘણા દિવસ થઇ ગયા, પરતુ તેને લેશમાત્ર પણ આરામ થયો નહિ પહેલા તો થોડાએક દિવસ સુધી લાલબેગે તેને માટે બહુ કાળજી રાખી, પરતુ જેમ જેમ તેનુ દરદ લબાતુ ગયું તેમ તેમ તેને પણ કટાળો આવતો ગયો છેવટે નિરર્થક થઈ પડેલા પુત્રની તપાસ લેવાની પણ તેણે મૂકી દીધી આ વખતે કેવળ તેની માતા આહાર અને નિદ્રાનો ત્યાગ કરી તેની પાસે બેસી રહી છે અને પ્રાણુપણે તેની સેવાચાકરી કર્યા કરે છે આજે સાલબેગનુ દુ ખ વધી ગયું છે અને તેથીજ તે પોતાની માતાપ્રત્યે આ પ્રમાણે કટાળાભરેલા ઉદ્ગારો કાઢે છે

પુત્રના વચન સાભળીને જનનીએ એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકયો પોતાના પુત્રની વ્યથાના માર્મિક ઉદ્ગારો સાભળીને તેનુ હૃદય ચીરાઇ ગયું તેની આખમા ઝળઝળીઆ ભરાઇ આવ્યા તેણે પોતાના પુત્રને સ્નેહાલિગન કરીને કહ્યુ -"પુત્ર ! તારા ગયા પછી હુ કોનું મુખ જોઇને જીવન ધારણ કરી શકીશ ? જો મારે ભોગે તારી રક્ષા થતી હોય તો તેમ કરવાને હુ તૈયાર છુ, પણ ભાઈ ! તેમ થાયજ કેમ ? મારે મારા કર્મના ફળ ભોગવવાજ જોઇએ, તેમ છતા પણ નિરુપાયનો જે એકમાત્ર ઉપાય છે તે હુ તને કહુ છુ, પણ તે તુ કરી શકીશ ?"

માતાના વચન સાભળીને સાલબેગ બોલી ઉઠયો-"કેમ નહિ, કેમ નહિ ? મા ! હુ તારૂ કહ્યુ નહિ માનુ તો કોનુ કહ્યુ માનીશ ? બોલ બોલ, તારે જે કાઇ કહેવુ હોય તે કહી દે. હુ જરૂર તે પ્રમાણે કરીશ." જનનીએ કહ્યુ :-"ભાઇ ! તારાથી તે

નહિ થાય, ભાઈ ! નહિજ થાય નાનપણથી તારામા જે સસ્કારો પડી ગયા છે–તને જે શિક્ષણ મળ્યુ છે, તેનાથી વિપરીત આચરણ તુ કેવી રીતે કરી શકીશ ?" માતાના આ વચનથી સાલબેગને સદેહ થયો, તેથી વ્યાકુળ ભાવે તેણે ફરીથી પૂછયું – "મા! તુ શુ કહે છે,તે કાઇ સમજ પડતી નથી મારી શિક્ષા–દીક્ષાથી પ્રતિકૂળ વાત તુ શામાટે કહેવા માગે છે ?" તેના ઉત્તરમા માતાએ કહ્યું –"વત્સ! હુ તારી શિક્ષા–દીક્ષાથી તદ્દન વિરુદ્ધ છુ,તે શુ તુ જાણુતો નથી? ભાઇ! હુ એક હિંદુ–બ્રાહ્મણની દીકરી છુ "

માતાના ઉપરના વચનો કર્ણગોચર થતાજ સાલબેગ વિસ્મય પામ્યો અને એકાએક બોલી ઉઠયો -" અરે, અરે ! આ તુ શું બોલે છે ? જ્યારે તુ હિંદુ છે, ત્યારે મારી માતા કેવી રીતે થઇ ?" માતાએ કહ્યુ.–"બેટા ! જ્યારે તુ પૂછે છે,ત્યારે આજે લજ્જા અને શરમનો ત્યાગ કરીને સઘળુ કહી દઉ છુ ભાઈ ! દાન્ત મુકુંદપુર ગામનુ નામ તો તે સાભળ્યુંજ હશે તે ગામ બહુ સમૃદ્ધિવાળુ હતુ એ ગામમાજ મારૂ સાસરૂ હતુ મારો પતિ નાનપણમાજ મરણ પામ્યો છે સાસુ–સસરા પણ પુત્રવિયોગે પરલોક ચાલ્યા ગયા છે તે વખતે તારા પિતાના ઉપદ્રવથી ગામના ઘણાખરા લોકો પોતાના ઘરબાર અને વાડીવજીફા–સર્વનો ત્યાગ કરી નાસી છૂટયા છે આ પ્રમાણે તે ગામ ઉજ્જડ થઇ ગયુ હતુ, તેવે વખતે એક દિવસ હુ નદીમા સ્નાન કરવાને ગઈ હતી દૈવયોગે તે સમયે તારા પિતા કોઈ ઠેકાણે યુદ્ધ કરી પોતાના સૈન્ય–સામત સાથે પાછા ફરતા હતા આ વખતે હું સંપૂર્ણ યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થઇ હતી મારૂ રૂપલાવણ્ય પણ તેવુજ સપૂર્ણ હતુ મને જોતાજ તારા પિતાને મારી ઉપર મોહ થયો અને તેથી તેણે મને એકલી અસહાયાને બલાત્કારે પોતાના ઘોડા ઉપર બેસાડી અહી આણી અહા ભાઈ ! હુ સ્ત્રીજાતિની અબળા! મને વશ કરતા તેને બહુ મહેનત પડી નહિ થોડા દિવસમાજ તેણે વસન, ભૂષણ અને મધુર સભાષણથી મારૂ મન હરી લીધુ અને મને પોતાની કામ–સહચારિણી બનાવી દીધી તેના ફળરૂપે મે તને પુત્રરૂપે પ્રાપ્ત કર્યો છે, પરતુ હતભાગિનીના કપાળમા તેનુ પણ સુખ જોવાનું લખાયું નથી "

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા હૃદયના આવેગથી તેનો કંઠ રૂધાઈ ગયો સાલબેગ સઘળુ સમજી ગયો માતાની અવસ્થા

જોઈને તેને બહુજ દયા આવી અને છેવટે ધૈર્ય રાખીને પોતાની જન્મ-દાતાને આશ્વાસન આપતા બોલ્યો:-"મા તે મને ગર્ભમા ધારણ કર્યો છે મારો દેહ એ તારોજ દેહ છે બોલ બોલ, મા! તારે જે કાઇ કહેવુ હોય તે કહી દે તારે જે કાઇ ઉપાય બતાવવો હોય તે બતાવી દે" માતા બોલી -"હા ભાઈ! ત્યારે કહું, પરતુ તે પહેલા તારા પિતાના વ્યવહારની વાત પણ તને જણાવી દઉ અહા, તે તારો પણ ત્યાગ કરીને પોતાના અન્ય સ્ત્રાપુત્રો સાથે કેવો નિશ્ચિત રહે છે,તે તુ જુએ છે ને? અહા, જેને માટે તે આ દુ ખ વહોરી લીધુ છે,જેને લાધે તે તારી જીદગી જોખમમા નાખી છે,તે આજે તારો ખબર-અતર પણ લેતો નથી અહા,અરે એટલુજ નહિ પણ એક માણુસ મોકલીને પણ તારા સમાચાર પુછાવતો નથી ભાઇ! આ બધાનુ કારણ તુ જાણે છે? કારણુ બીજુ કાઇજ નહિ. કારણુ એજ કે મારૂ યૌવન હવે જતુ રહ્યુ છે અને તુ પણ નકામો થઇ ગયો છે તારામા કામ કરવાની શકિત રહી નથી-તારાથી કે મારાથી તેનો સ્વાર્થ હવે સરવાનો નથી, તેથીજ આ અનાદર છે, તેથીજ આટલો અવજ્ઞા છે ભાઇ! જો ભગવાન તારી રક્ષા કરે તો તો મારા જીવને સુખ છે અને તોજ મારૂ જીવ્યુ કામનુ છે ભાઇ! તુ દાસીપુત્ર છે, તેથી તારા પિતા તને યાદ કરતા નથી, પરતુ તારાવિના મારાથી એક ક્ષણુ પણ રહી શકાતુ નથી ભાઇ! તુજ મારા જીવનનો હેતુ-જીવનનું ધન છે તારાસિવાય આ સસાર મારે માટે શૂન્યકાર છે તુજ મને આધળાની આખ છે તારા વિના હુ શુ જીવી શકુ ? ના, ના, કદિ નહિ, કદિ નહિ, માટે ભાઇ! મારા કહ્યાપ્રમાણે ચાલશે એની ખાત્રી આપવાને માટે મને વચન આપ, એટલે હુ તને તે ઉપાય બતાવી દઉ, નહિ તો પછી મારો અને તારો પાપ-દેહ વિનષ્ટ થશે એ નક્કી જાણુજે"

સાલબેગ અશ્રુપૂર્ણ નયને બોલ્યો-"મા! મા! હુ તારી પાસે એક વાર નહિ, પણ એક હજાર વાર પ્રતિજ્ઞા કરૂ છુ કે, હુ તારા વચનનું પ્રતિપાલન કરીશ વળી એક બીજી પણ પ્રતિજ્ઞા લઉ છુ કે, મને સારૂ થતાજ હુ તારા આસુ લુછી નાખીશ પછી તારે રુદન કરવાનું કાંઈપણ કારણુ રહેશે નહિ. મા, મા! હવે તુ રડ નહિ, રડ નહિ મને તે ઉપાય સત્વર કહી દે હુ વચન આપુ છુ કે, હું જરૂર તે પ્રમાણેજ વર્તીશ."

પુત્રના વચન સાભળીને માતાનો તપેલો પ્રાણ કાઈક શીતળ થયો થોડીવારે આસુ લુછીને તેણે કહેવા માડયુ – " બેટા ! હવે તુ સપૂર્ણ અકપટ વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધાસહિત શ્રીવૃદાવનચદ્ર શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનુ ભજન કર અહા, તે અનત કોટિ બ્રહ્માડના નાથ છે સકળ દેવોના રાજા છે તેમની આજ્ઞા સઘળા અવનતમસ્તકે માથે ચઢાવે છે–પાળે છે તેજ નિરુપાયનો એકમાત્ર ઉપાય છે–તેજ એક મહૌષધિ છે તેનુ ભજન કરવાથી નિશ્ચય તારો સઘળો રોગ જતો રહેશે ભાઈ ! આજ એક ઉપાય છે, માટે હવે તુ તે વિશ્વ–પિતાનુજ ભજન કર, ભાઈ! તેનુજ સ્મરણ કર "

પુત્ર બોલ્યો.–" હા, મા ! તેમજ કરીશ, તેનુ ભજન કરીશ, પરતુ હુ તો તે વિષે કાઈપણ જાણતો નથી તે કયા છે, કેવો છે, કયા રાજ્ય કરે છે, તેના માતાપિતા કોણ છે અને તેનું ભજન કેવી રીતે કરવું, તે હુ જાણતો નથી, માટે હે મા ! તુ મને તેને ઓળખાવ એટલે હુ તેનું ભજન કરૂ "

લાલબેગના ઘરમા આવ્યા પછી લાલબેગની માતાને કોઈપણ સમય કોઈના પણ મુખથી શ્રીકૃષ્ણ–કથા સાભળવાનો સયોગ મળ્યો નહોતો, પરતુ આજે પુત્રની પાસે પોતાના પ્રાણપ્રિય પ્રભુની ચર્ચા કરવાનો અવસર મળવાથી તેના આનદનો પાર રહ્યો નહિ ત્યાર પછી તે મૃદુ મૃદુ હાસ્ય કરતા બોલી–"ભાઈ ! હુ એક પછી એક સઘળુ કહી સભળાવુ છુ, તે બધુ શ્રવણ કર તેના પિતાનુ નામ નદજી છે, જનનીનુ નામ યશોદા છે તેમની પ્રિયાનુ નામ શ્રીમતી રાધિકાજી છે તેમનુ રૂપ બહુજ મનોહર–સુદર છે.તેઓ સમસ્ત વૃદાવનના રાજા છે ત્યા આગળ તેમની ઘણી ઘણી પ્રજાઓ સુખચેનમા નિવાસ કરે છે અહા! તેમનુ શુ સુદર સ્વરૂપ! તેમને જોતા કામદેવનુ મન પણ મોહિત થઈ જાય અહા ! તેમની શ્યામલ કાન્તિ પણ કેવી સુદર છે ! નવીન જલધર કે નીલકાતમણિ સાથે પણ તેમની તુલના થઇ શકે એમ નથી અહો! તેમના મસ્તકે કુચિત કેશકલાપ આવી રહ્યો છે, કર્ણમા મકરકુડળ ધારણ કરેલા છે, તેમના નયનો ખીલેલા કમળ જેવા છે, ભ્રૂકુટી કામદેવના બાણ જેવી કમનીય છે, નાસિકાના અગ્ર ભાગમા સુરમ્ય મોતિની નથ લટકી રહી છે, શ્રીહરિના દાત દાડમની કળી કરતા પણ વધારે મનોહર છે,રકત અધરોષ્ઠમા સુધાસાવી મૃદુ–મધુર

હાસ્ય નજરે પડે છે અહા ! મારા પ્રભુના આવા સુંદર શ્રીમુખને જોઇને ચંદ્રને પણ લજ્જાથી સંતાવુ પડે છે પ્રભુની ગ્રીવા પણ તેવીજ સુંદર છે તેમાં પ્રભુએ સુંદર વનમાળા ધારણ કરી છે તેમના બાહુ બહુજ વિશાળ અને નાના પ્રકારના રત્નાલંકારોથી વિભૂષિત છે પ્રભુએ પોતાની દશે આગળીએ સોનાના વેઢ પહેરેલા છે પીળુ પીતાબર પહેર્યું છે ચરણુમા નૂપુર વાગી રહ્યા છે તેમના પગને તળીએ ધ્વજ અને વજ્ર વગેરે ચિહ્નો શોભે છે તે બધા કરતા તેમની મધુરી મુરલી બધાને બહુજ પ્રિય લાગે છે એ મુરલીએ તો વ્રજ–વનિતાઓને ગાડી કરી દીધી હતી ભાઇ ! પ્રભુનુ યથાર્થ વર્ણન કદિ પણ થઇ શકતુ નથી શેષનાગ પોતાના સહસ્ત્ર મુખથી પણ હજુ જેના ગુણ પૂરેપૂરા ગાઇ રહ્યા નથી તો હુ તે કોણ માત્ર ! ”

“ ભાઈ ! શ્રી ત્રિભુવનપતિના આવા સુંદર રૂપનુ આખ મીચીને ધ્યાન કર બ્રહ્માદિ દેવતાઓ, મહર્ષિઓ, દેવર્ષિઓ, સાધુઓ અને સજ્જનો હરહમેશ તેનુ જ ધ્યાન કરે છે અખિલ ઐશ્વર્યની અધિષ્ઠાત્રી કમળાદેવી પણ એમના શ્રીચરણુની સેવા કરવાને હમેશા તૈયાર હોય છે ભાઈ ! ભકતો પણ તેજ ચરણુસેવાની ઇચ્છા કરે છે,તો તુ પણ તેનેજ શરણે જઇ તેનુ જ ધ્યાન ધર મારા ભકત પિતા મને બાલ્યાવસ્થામાજ આ પરમ મંગળ દિવ્ય સ્વરૂપનો ઉપદેશ આપીને કહી ગયા છે કે –“ બેટા ! જ્યારે જ્યારે કર્મના ફળને લીધે તને કોઇપણ પ્રકારનો સંતાપ થાય,તારે માથે કોઈપણ પ્રકારના દુઃખ આવી પડે, ત્યારે તુ એકવાર આખો મીચીને આ શ્યામલ સુંદર મુરલીધારી મૂર્તિનુ ધ્યાન ધરજે, એટલે જરૂર તારા સઘળા સંતાપ જતા રહેશે ભાઇ ! હુ શુ કહુ ! હુ આ રાક્ષસપુરીમા આ પ્રમાણે સુસ્થિર રહી શકી છુ તે બધો આનોજ–ભગવદ્- ધ્યાનનોજ પ્રભાવ છે ભાઇ, ભાઇ! તું પણ તેજ શ્યામસુંદર સ્વરૂપનુ ધ્યાન ધર, એટલે તારૂ સઘળુ દુ ખ જતુ રહેશે ”

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા ભાવના પ્રાબલ્યથી જનનીના મુખમંડળ ઉપર એક અપૂર્વ લાવણ્ય ફૂટી નીકળ્યું સાલબેગ તે જોઇને સ્તબ્ધ થઇ ગયો તેજ વખતે તેના મનનો મેલ કપાઇ ગયો અને તેનુ અંતર શુદ્ધ થઇ ગયું થોડીવારે તેણે પોતાની જનનીને આગ્રહપૂર્વક પૂછયું.–“મા ! તમારા વૃંદાવન–ચંદ્રનું રૂપ

તો જાણ્યું, પણ તે મળે ક્યાં ? " મા બોલીઃ-" કેમ ભાઇ ! તેનુ રૂપ બહુજ વિચિત્ર છે તું જ્યા તેનું ચિંતન કરીશ, ત્યા તે પ્રકટ થશે-આવીને બિરાજશે. ભાઇ ! હવે તુ બીજી બધી ભય-ભ્રાંતિ છોડી દઇ તેનુ જ ચિંતન કર,તેનુ જ ધ્યાન ધર "

સાલબેગે પોતાની માને ફરીથી પૂછ્યું:-" વારૂ મા, હુ તેનું ધ્યાન તો ધરૂ, પણ કેટલા દિવસમા મને તેના દર્શન થશે ? કેટલા દિવસમા હુ આ દારુણ પીડામાથી મુક્ત થઇશ ?" માતાએ કહ્યુઃ-"ભાઇ ! કૃષ્ણભજનનું મૂળ વિશ્વાસ છે તુ કોઈપણ જાતના સંશયને પાસે ન આવવા દેતા દૃઢ વિશ્વાસથી તેનુ ધ્યાન ધરીશ, તો ફક્ત બાર દિવસમાજ તે પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર થશે, પરંતુ યાદ રાખજે કે જો તું 'પ્રભુના દર્શન થયાથી મારૂ દુઃખ દૂર થશે કે નહિ, અરે આ પ્રમાણે ધ્યાન કરતા કરતા મને દર્શન થશે કે નહિ ' એવા પ્રકારના સંદેહો અને સંકલ્પ-વિકલ્પો ઉઠાવીશ તો બાર દિવસ તો શું પણ બાર વર્ષો સુધી પણ તેમના દર્શન થશે નહિ,માટે સર્વ પ્રકારના સંદેહ અને સંકલ્પવિકલ્પોનો ત્યાગ કરી દૃઢ વિશ્વાસ અને અચલ શ્રદ્ધાથી તેમનુ ધ્યાન કર-ચિંતન કર, એટલે જરૂર તને બાર દિવસ કે તેથી પણ કદાચ પહેલા તેમની શ્રીમૂર્તિના દર્શન થશે "

સાલબેગ બોલ્યો -"વારૂ,હું તેમજ કરૂ, છુ તારૂ વચન માથે ચઢાવુ છુ અને આ ક્ષણેજ મારા નેત્રના બન્ને દ્વારો બંધ કરી શ્રી પ્રભુના મંગળમય રૂપસિવાય બીજા કોઈ પણ રૂપને કે વિચારને મારા અંતરમા પ્રવેશ કરવા દઇશ નહિ, પણ મા! તું પણ મારાવતી તેને જણાવજે કે તે મને વધારે ટટળાવે નહિ-દર્શન દેતા વિલંબ કરે નહિ પરમ પ્રભુ હસતે મુખે બંસી બજાવતા બજાવતા મારા જેવા અવિશ્વાસીના ગળામા તેના વિમળ પ્રેમની માળા પહેરાવી દે અને તેના આકર્ષણથી હુ તેનુ ભજન કરી શકુ મા ! જો હવે તે પરમ પ્રભુના દર્શન નહિ થાય તો આ ચક્ષુ ફરીથી ઉઘડવાના નથી તે છેલ્લી વખતજ આ સૃષ્ટિ જોઇ લે છે એમ નક્કી જાણજે, પરન્તુ હે મા ! હજુ મારે તને એક વાત પૂછવાની છે શુ તે પરમ પ્રભુનુ સ્મરણ કરવાને કોઈ મંત્ર-તંત્ર પણ છે ?"

પુત્રના વચન સાભળીને હર્ષભર્યા ગદ્ગદ્ કંઠે મા બોલી.-છે, છે ભાઈ! મંત્ર છે,તેનુ નામ એજ તેને પ્રાપ્ત કરવાનો મહામંત્ર છે,તુ તેજ કૃષ્ણનામનુ જ ધ્યાન કરજે તેને તેજ નામથી બોલાવજે,

એટલે તેના આકર્ષણથી તે એની મેળે તારી પાસે આવશે ”

“વારૂ મા! તેમજ કરૂ છુ,તેમજ કરૂ છુ ” એમ કહીને સાલબેગ ઉચ્ચ કઠે “કૃષ્ણ કૃષ્ણ”કહેવા લાગ્યો કૃષ્ણનામનો એક એવો અપાર મહિમા છે કે, તેનુ એક વખત રટન કરવાથી વારવાર રટન કરવાનુ મન થાય છે તે નામનુ રટન કરવાને રસના–જીહ્વા નાચી ઉઠે છે, અરે એટલેથીજ તે તૃપ્ત થતી નથી તેના મનમા વળી એવો વિચાર થાય છે કે –“ અરે હુ એકલી તે તેના અમૃતમય નામનુ કેટલુ કીર્તન કરી શકીશ ? અહા ! આ વખતે જો મારી સાથે બીજી હજારો જીહ્વાનો યોગ થાય, તો પ્રાણભરીને પ્રાણારામના નામની અવિરામ ઘોષણા કરી શકુ ”સાલબેગની જીહ્વા પણ ફક્ત એકજ વાર “ કૃષ્ણ કૃષ્ણ ” કહીને વિરામ પામી નહિ તેણે ઉચ્ચ સ્વરે કૃષ્ણનામનો જપ કરવા માડયો તે જપની અનુપમ શકિતથી સાલબેગનુ બાહ્ય–જ્ઞાન વિલુપ્ત થઇ ગયુ નામઘોષણા કરવામા તે લીન થઈ ગયો અને તેના મન સાથે તેની સઘળી ઇંદ્રિયો પણ તે પરમ પ્રભુના પવિત્ર નામનુ રટન કરવા લાગી.

તેજ વખતે તેના અ તરમા તે મદનમોહન મુરલીધરના રૂપની પ્રભા પ્રકટી નીકળી તે જોતાજ સાલબેગને પરમ આન દ થયો હવે જેમ જેમ તેને ભાવગ્રાહી ભગવાનની હૃદયગ્રાહી મૂર્તિના દર્શન થતા ગયા,તેમ તેમ તે મનમા ને મનમાજ ફૂલાતો ગયો–હરખાતો ગયો ધીમે ધીમે તેને શ્રીમૂર્તિના સ પૂર્ણરૂપ દર્શન થયા સાલબેગે પ્રભુના–પ્રભુના વસ્ત્રાભૂષણ વગેરે સર્વના સૂક્ષ્મ દષ્ટિથી દર્શન કરી લીધા શ્રીકૃષ્ણસ્મરણના અપ્રતિહત પ્રભાવથી તેણે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની માનસિક પૂજા કરવા માડી સાલબેગ તે સઘળાની પૂજા કરવા લાગ્યો ત્યારપછી તેના અ તરના પ્રદેશમાથી એક વિચિત્ર-વદના પોતાની મેળેજ બહાર નીકળી આવી અને તેના પ્રભાવથી તે મનમા ને મનમાજ બોલવા લાગ્યો:–“હે વૃ દાવનચ દ્ર ! તમારો જય થાઓ હે સ સાર–તરુના મૂલ–ક દ મુકુ દ! તમારો જય થાઓ, જય થાઓ હે યમલાર્જુન ભ જનકારી,તૃણાવર્ત અને શકટાસુરના ગર્વગ જનકારી શ્રીહરિ ! તમારો જય થાઓ, જય થાઓ હે વૃષરૂપી અરિષ્ટાસુરનો નાશ કરનાર, શ્રી ગોકુળની શોભામા વૃદ્ધિ કરનાર પ્રભુ ! આપનો જય થાઓ, જય થાઓ હે બકાસુરના વિદારક! હે અઘાસુર અને પ્રલબાસુરના પ્રાણનાશક! આપનો જય

થાઓ, પ્રભુ જય થાઓ હે પ્રભુ ! તમે વૃંદાવનના વને વને ગાયો ચારી છે, અનેક અનલ જેવા દૈત્યકુલોનો નાશ કર્યો છે હે પ્રભુ! તમે દુર્જનોનુ દમન અને સજ્જનોનુ પાલન કરો છો હે પ્રભુ! તમે પરમ દયાળુ છો હે પ્રભુ ! તમે કાલિન્દીના વિષમય જળમા ઝંપલાવી કાળીનાગ નાથી સકળ ગોપગોપી અને ગાયોનું રક્ષણ કર્યું છે હે નાથ ! તમે કદબના વૃક્ષ ઉપર ચઢીને મધુરી મુરલી બજાવીને સઘળી વ્રજગોપીઓને ઘેલી કરી નાખી છે હે દીનદયાળ! પ્રણતપલિપાળ ! તમારા મસ્તકે ગુંજાની માળા શોભી રહી છે પ્રભુ ! પ્રભુ ! નાથ, તમારો જય થાઓ–જય થાઓ ”

સાલબેગે ભાવના આવેગમા આ પ્રમાણે કેટલીક વાર સ્તુતિ કરીને પોતાને ભગવાનનો દાસ ગણી તેમના ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ મૂકી તેમના શ્રીચરણમા આત્મસમર્પણ કર્યું આ વખતે તેના શરીરમાં આનંદ આનંદ વ્યાપી રહ્યો નેત્રમાથી અનર્ગલ પ્રેમના જળની ધારા વહેવા લાગી અહા, તેજ વખતે તે ચમકી ઉઠયો અને તેના આત્માએ બાહ્ય જગતમા પ્રવેશ કર્યો તેને અત્યારસુધી પોતાના દેહનું બિલકુલ ભાન નહોતુ, પરંતુ આ વખતે તેનુ દુઃખ દૂર થયું નહોતુ, તેથી તેને મનમાજ વિચાર થઇ આવ્યો – “ અહા ! આટ આટલુ ભજન કર્યા છતા પણ દેહનુ દુઃખ તો દૂર થયુંજ નહિ ! આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે પોતાની માતાને કહેવા લાગ્યોઃ–“ મા ! અરે, તારા શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસના કરી, તોપણ મારી પીડા તો ગઈજ નહિ એ તો ઉલટી વધતી હોય એમ જણાય છે ” સાલબેગના વચન સાભળીને માએ કહ્યું – “ ભાઈ ! ગભરા નહિ તે નરહરિની લીલા બહુજ વિચિત્ર છે જયારે ઘણા ઘણા કષ્ટો વેઠીએ છીએ,ત્યારેજ તેને દયા આવે છે અહા ! તારૂ કષ્ટ વધારીને તે જુએ છે કે, તુ કષ્ટમા પણ તેનુ મંગળમય નામ ભૂલે છે કે નહિ, એટલા માટેજ તેણે તારી પીડા વધારી છે, પણ તુ એને ભૂલીશ નહિ ભાઈ! ન ભૂલવામાજ કલ્યાણ છે ભાઇ ! હજુપણ મનમા કોઈ પણ જાતનો સંદેહ ન લાવતા દૃઢ વિશ્વાસથી તે મુરલીધરનુ ભજન કર ”

માતા તો કહે છે કે –“સંશય કરીશ નહિ–સંશય કરીશ નહિ,” પરંતુ સંશયનો ત્યાગ કરવો એ શુ રમત વાત છે ? વળી જોતજોતામા આજે અગિયાર દિવસો વ્યતીત થઇ ગયા, છતા હજુ તે તેમનો તેમજ રહ્યો હતો, તો હવે સાલબેગ કેટલી ધીરજ રાખે?

હવે તેનાથી સહન થયુ નહિ, તેથી બહુજ કટાળીને તેણે માતાને કહ્યુ -"મા ! મને લાગે છે કે પ્રભુને પણ મારૂ મરણ થાય એજ ગમતુ હશે, તેથીજ તેમણે મારી ઉપર દયા નહિ દેખાડી હોય ! તેથીજ તેણે મને આ દારુણ દુ ખમાથી મુકત નહિ કર્યો હોય ! "

પુત્રને આટલુ બધુ કલ્પાત કરતો જોઇને પણ સાલબેગની માતા તેને બીજો કાઇ પણ ઉપદેશ આપતી નથી.તેમ બીજો ઉપચાર પણ બતાવતી નથી તે તો ઉલટી પોતાના પુત્રનુ મન દઢ કરવાને તેને એવીજ સલાહ આપે છે કે -" ભાઇ ! ધીરજ ધર તારા મનના સઘળા સ દેહ છોડી દે સ શયમાત્રનો ત્યાગ કરી માત્ર શ્રીહરિનુંજ સ્મરણ કર " રાત્રિને સમયે સાલબેગ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનુ ચિ તન કરતો કરતો નિદ્રાદેવીને અધીન થઇ ગયો જો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રાત્રે કૃપા કરીને પોતાને રોગમુકત ન બનાવી જાય તો પ્રાત કાળ થતાજ આત્મઘાત કરવાનો નિશ્ચય કરીને તે રાત્રે સૂતી વખત પરમ પ્રભુને કહેવા લાગ્યો કેઃ-" હે પ્રભુ ! આ મારો છેલ્લો નિશ્ચય છે મારી માતાના કહેવા પ્રમાણે કાલ સવારમા બાર દિવસો પુરા થાય છે હવે ફકત આજની રાતજ આડી છે તેમા જો તારી કૃપા નહિ થાય તો જરૂર હુ આત્મહત્યા કરીને મારા દેહનો ત્યાગ કરીશ વળી તેમ થવાથી મારી માતાનુ પણ મરણ થશે, એટલે કાલ સવાર થતાજ અમે બ ને જણ આ લોકમાથી વિદાય થઈ જઇશુ "

માતા પણ સાલબેગની પાસેજ સૂતી છે તે પણ વિચારમાજ છે, પર તુ તેના વિચાર જૂદાજ છે તે પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનુ ચિ તન કરે છે તેના ચિ તનમા સ દેહ કે શ કાની ગ ધ નથી તે તો કેવળ શુદ્ધભાવથી નિ શ કમને શ્રીહરિનુ સ્તવન કર્યા કરે છે, તેના કાલાવાલા કર્યા કરે છે તેની ખાત્રી છે કે આજે રાત્રે શ્રીહરિની કૃપા થશેજ થયુ પણ તેમજ રાત્રિનો બીજો પ્રહર વ્યતીત થઇ ગયો છે માતા-પુત્ર બ ને ગાઢ નિદ્રામા પડેલા છે તે વખતે શ્રીહરિ આવી પહોચ્યા સાલબેગને એક અદ્ભુત સ્વપ્ન થયુ સ્વપ્નમા તેણે જોયુ કે, શ્રીહરિ તેના માથા આગળ બાલમુકુદ વેષે બિરાજ્યા છે અને હસતા હસતા કહે છે કે.-" હે સાલબેગ ! હવે ફિકર કરીશ મા ! ઉઠ, બેઠો થા અને મારા હાથમાથી આ વિભૂતિ લઇને તારા ઘા ઉપર ચોપડી દે એનાથી તારો ઘા રૂઝાઇ જશે અને તુ સ્વસ્થ થઇ જઈશ વળી તારૂ હવે પછીનુ જીવન પણ સુખમાજ વ્યતીત

થશે, પરંતુ જોજે, વળી પાછો મને ભૂલી જઇશ નહિ ' એ સાંભળીને સાલબેગ ઉઠીને બેઠો થયો અને પ્રભુના શ્રીહસ્તમાંથી વિભૂતિ લઇને પોતાના સકળ અંગે ચોપડવા લાગ્યો તેમાંથી થોડી વિભૂતિ મસ્તકે ધારણ કરીને છાનોમાનો એક દૃષ્ટિથી મધુસૂદનની તે મધુમય મૂર્તિના દર્શન કરવા લાગ્યો જોતજોતામાં તે દિવ્ય મૂર્તિ હસતા હસતા ત્યાંથી અદશ્ય થઇ ગઇ સાલબેગ પણ નિદ્રાવશ થઇ ગયો સવાર થતાંજ તે જાગી ઉઠયો તેના મનમાં આનંદના તરંગો ઉછળી રહ્યા છે ઉઠીને જુએ છે તો માતા હજુપણ સૂતાંજ છે વળી પોતાના શરીર તરફ જોવા જાય છે તો વિસ્મયનો પાર રહ્યો નહિ પોતાના મસ્તકનો ઘા જતો રહ્યો છે અને ત્યાં આગળ કેવળ તેનું ચિહ્નજ માલમ પડે છે હવે તેના શરીરમાં કોઇ જાતની વ્યથા નથી–કલેશ નથી–શોક નથી, તેમ ગ્લાનિ પણ નથી તે એકદમ ઉઠીને પોતાની માતાને બોલાવવા લાગ્યો–" મા ! મા ! જો, જો, તારા કરુણામય કૃષ્ણ ભગવાને મારી ઉપર કરુણા કરી છે ઉઠ, ઉઠ, જો, જો, મારો ઘા–બા રૂઝાઇ ગયો છે "

માતા તો શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન કરતા કરતા કૃષ્ણમય બનીનેજ સૂઇ રહ્યા છે પુત્રનું આનંદ–આવાહન સાંભળતાંજ તે સઘળી વાત કળી ગઇ તે તરતજ બેઠી થઇ અને સ્નેહપૂર્વક પુત્રને નીરખવા લાગી અહા ! પુત્રને જોઇને તેના આનંદની સીમા–પરિસીમા રહી નહિ પુત્ર રોગથી મુકત થયો છે, તેનોજ આનંદ નહિ, પરંતુ તે કૃષ્ણભકત–કૃષ્ણવિશ્વાસી બન્યો છે એજ એને મોટો આનંદ હતો

માતાને જાગ્રત થયેલી જોઇને સાલબેગ હર્ષભેર બોલ્યોઃ– " મા ! મા ! જો, જો, હવે મારા શરીરમાં ઘા નથી તેમ વ્યથા પણ નથી મારૂં સમસ્ત શરીર દિવ્ય આનંદથી પરિપૂર્ણ થઇ ગયું છે માતાએ કહ્યું –" બેટા ! શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો મહિમા એવોજ છે તેના જેવો દુ ખીઆનું દુ ખ દૂર કરનાર બીજો કોઇ નથી હમણાંજ તું એક વખત દૃઢ ચિત્તે તેનું ભજન કરી લે " સાલબેગે કહ્યું –"હા મા! સત્ય છે તેના જેવો યાતના–દુ ખનાશન દેવ બીજો કોઇ નથી મા ! મા ! તારી કૃપાથી, તારી શિક્ષાથી મારૂં જીવન સફળ થઇ ગયું છે, તો મા! હવે તું મને પ્રસન્નચિત્તે રજા આપ. હવે મારે અહીં રહેવું નથી બસ, હવે હું સંન્યાસી

થઈને દેશે દેશ ભમીશ અને આ અનંત દયાસાગર ભગવાનના મહિમાનો પ્રચાર કરી જન્મ કૃતાર્થ કરીશ "

સાલબેગની માતા પણ સામાન્ય માતા નહોતી તેની સાધન અવસ્થા સાલબેગ કરતા પણ ઉન્નત હતી મન પણ વશીભૂત હતુ તેણે પુત્રની ઇચ્છાપ્રત્યે બિલકુલ અણગમો બતાવ્યો નહિ ઉલટુ હસતા હસતા તેને સંન્યાસી થવાની રજા આપી, પરંતુ તે વખતે પણ તેણે સાલબેગને કહ્યું –"ભાઇ ! જા, તારી ઈચ્છા પૂર્ણ થાઓ, પરંતુ સંભાળજે મને ભૂલજે–બીજુ બધુ ભૂલજે, પરંતુ શ્રી કૃષ્ણભગવાનને કદિપણ ભૂલતો નહિ–તેના નામના રટનથી તારી જીહ્વાને અને ચિંતનથી મનને હમેશા જાગૃત રાખજે આ વાત તુ કદિ પણ ભૂલીશ નહિ "

સાલબેગે ભકિતપૂર્વક જનનીના ચરણમા દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને તેના ચરણની રજ મસ્તકે ચઢાવી સુકતકંઠે કહ્યુ –"માતા! પ્રભુ આવા સમર્થ અને દયાસાગર છતા જે અન્યનું શરણ લે છે અને તે પ્રભુને ભજતો નથી, તેનો માનવજન્મ નકામોજ ગયો છે મા ! તારી કૃપાથી–તારા આશીર્વાદથી હુ તે પરમ પ્રભુને કદિ પણ ભૂલીશ નહિ, તુ પણ તેને ભૂલતી નહિ "

આ પ્રમાણે કહીને સાલબેગ ઘરની બહાર નીકળ્યો અને પછી કદિપણ પાછો આવ્યો નહિ ત્યાથી તે સીધો શ્રીજગન્નાથ જી ગયો અને ત્યા આગળ કેટલાક દિવસ સુધી દીનબંધુના દર્શન કરી તે દક્ષિણ તરફ ગયો ઘણા દિવસ થઇ ગયા, પરંતુ તેના સમાચાર કોઇને પણ મળ્યા નહિ તેના ગયા પછી તેની માતાને પણ કોઇએ લાલબેગના ગૃહમા જોઇ નથી તે પછી માતા-પુત્રનું પરસ્પર મિલન થયું નથી હા, કેટલાક સમય પછી બન્નેનો મેલાપ થયો છે, પરંતુ તે આ લોકમા નહિ–પરલોકમા–પરમાત્માના તે મધુમય પરમ ધામમા કે જ્યા આગળ કોઇપણ પ્રકારનુ વિઘ્ન આવતું નથી અને જ્યા ગયા પછી કદિપણ એકબીજાનો વિયોગ થતો નથી

१८–रामदास

મન એક છે બે નથી, પરંતુ તેની ગતિની દિશાઓ બે છે વિષય અને ભગવાન વળી એ દિશાઓ પણ એકબીજાથી વિપરીત છે એક પૂર્વ છે તો બીજી પશ્ચિમ છે, તેથી જે દિશા તરફ મન વળે છે, તેની સામી દિશાથી તે દૂરજ જતુ જાય છે મન જ્યારે વિષયવૈભવ ભોગવવા તરફ પ્રેરાય છે, ત્યારે તે ભગવાનથી છેટે પડી જાય છે અને તેજ પ્રમાણે જ્યારે તે પ્રભુપ્રત્યે પ્રેરાય છે ત્યારે વિષયવૈભવ જતા રહે છે, પરંતુ મન ભગવાન તરફ પ્રેરાય એ તો મહાસૌભાગ્યની વાત છે જો તેમ થાય તો તેના જેવો ભાગ્યશાળી બીજો કોઈ નથી વિષયવૈભવ વગેરે જડ હોવાથી તેના ચિંતન અને સેવનમા પડેલુ મન પણ જડ થઇ જાય છે–શકિતહીન થઇ જાય છે, અને ભગવાન અનંત શકિતમાન હોવાથી તેના તરફ જવાથી મનને દૈવી શકિત પ્રાપ્ત થાય છે અને તે ચૈતન્યથી જાગૃત થઇ જાય છે

રામદાસ બહુ ભાગ્યશાળી હતા તેમનું મન ભગવાનસિવાય બીજુ કોઇ પણ જાણતુ નહોતુ તેમને સ્ત્રી હતી, પુત્રો હતા, વાડી વજીફા હતા, વિષય–વૈભવ હતો, ટુકામા સઘળુ હતું, પરંતુ તેનો તેમને વિચાર સરખો પણ આવતો નહોતો ભગવદ્ભજનમાજ તેઓ રાત્રિદિવસ વ્યતીત કરતા હતા પત્ની અને પુત્રો પણ સમજુ અને જ્ઞાની હતા તેઓ તેમના ભગવદ્ભજનમા લેશમાત્ર પણ આડે આવતા નહિ, તેથીજ કહ્યુ છે કે રામદાસ બહુ ભાગ્યશાળી હતા

અહા ! તેમના ભાગ્યની વાત શુ કહું ? દક્ષિણમા લક્ષ્મણપુર કાઇ નાનુ સુનુ ગામ નથી, તે મોટુ શહેર છે મોટા મોટા લોકો–શ્રીમંત શાહુકારો તેમા નિવાસ કરે છે, પરંતુ અતિથિ–અભ્યા-

ગત તો રામદાસને બારણેજ આવીને ઉભા રહે છે અહા ! રામ દાસને ત્યા અતિથિ-અભ્યાગતનો પાર નથી તેઓ પણ તેમને મનગમતા ભોજન કરાવી તેમની સેવાશુશ્રૂષા કરવામા કચાશ રાખતા નથી એ ઉપરથીજ અમે યથાર્થ કહ્યુ છે કે-"રામદાસ બહુ ભાગ્યશાળી હતા"

આ જગતમા કેટલાક આઠે પ્રહર વિષયવૈભવનુ સ્મરણ કર્યા કરે છે, તેઓ તેનેજ સર્વસ્વ જાણે છે, તેઓ ઇન્દ્રિયસુખને સુખ માને છે, બીજાના દુ ખમા ભાગ લેવાનો તેમજ તેનુ દુ ખ દૂર કરવાનો તેમને વિચાર સરખો પણ થતો નથી, પરંતુ જેઓ અહર્નિશ ભગવાન ભગવાન કરે છે તેમને આત્મ-સુખ પોતાનુ સુખ કહેવાનુ રહેતુજ નથી બીજાના સુખમાજ તેનુ સુખ રહેલુ હોય છે તે વિષયી મનુષ્યોની પેઠે પોતે એકલોજ ખાઇપીને પ્રસન્ન રહેતો નથી તે પોતાનો સઘળો વ્યવહાર પાચ જણને સાથે રાખીનેજ કરે છે-તેમને દુ ખે દુઃખી થાય છે તેમના સુખમાજ સુખ માને છે ભકતહૃદયનો આ એક દૈવી ગુણ છે, અને એ ગુણ પ્રાપ્ત થવો એ પરમ સૌભાગ્યની વાત છે ભકત રામદાસને આ સૌભાગ્ય પણ પ્રાપ્ત થયુ હતુ તેઓ સકળ જીવ ઉપર દયાભાવ રાખી તેમને સમાન દૃષ્ટિથી જોતા હતા-તેમના સુખમા સુખ અને દુઃખમા દુ ખ માનતા હતા, અને તેમનુ દુ ખ દૂર કરવાને બનતો પ્રયાસ કરતા હતા, તેથી તેઓ ભાગ્યશાળી હતા, એમ કહેવુ યથાર્થ છે

વળી એ ઉપરાત તેમને લખતાવાચતા પણ આવડતુ હતુ, પરંતુ તેઓ ભગવત્-કથા સિવાય બીજુ કાંઈપણ વાચતા નહિ ગાતા-વગાડતા પણ તેમને આવડતુ હતુ, પરંતુ તેનો ઉપયોગ ભગવાનના નામનુ સંકીર્તન કરવામાજ કરતા હતા વળી તેઓ વ્યાપારમા રોજગારમા પણ કુશળ હતા, પરંતુ તેમા તેઓ પોતાના નિર્વાહ જેટલોજ સમય ગુમાવતા હતા આહારનિદ્રાદિ-દેહધર્મો તેમને પણ હતા, પરંતુ તેનુ પણ શાસ્ત્રમા લખ્યા પ્રમાણે આવશ્યકતા પૂરતુજ પ્રતિપાલન કરવામા આવતુ હતુ

જેમ જેમ દિવસો જતા ગયા, તેમ તેમ રામદાસનો યશ દશે દિશામા દેશ-પ્રદેશ ફેલાવા લાગ્યો, અને તેથી અતિથિઅભ્યાગતની અવરજવર પહેલા કરતા ઘણીજ વધી ગઇ ધીમે ધીમે આવક કરતા ખર્ચ વધી ગયો, તેથી રામદાસે પોતાના બાપદાદાની પુંજી-માથી વ્યય કરવા માડયો કળશમાનુ જળ વાપરતા વાપરતા

આવકવિના ખુટી જાય છે, તેમ રામદાસનું સચિત ધન પણ ખૂટી પડયું હવે તેમની વિમાસણનો પાર રહ્યો નહિ અતિથિ અભ્યાગતને ના કહેવાતી નથી અને દુ ખીદરિદ્રીને ખાલી હાથે કઢાતો નથી,તેથી વિષમ સ કટ આવી પડયુ,પર તુ રામદાસને તેની દરકાર નથી, તેમને તેનુ ભાન પણ નથી, પણ ખર્ચી ખૂટવાથી ઘરના સઘળા ચ ચળ થઇ ગયા રામદાસની સ્ત્રી તેમજ પુત્ર વિમાસણમા પડી ગયા "હવે અતિથિસેવા થશે નહિ" એવો વિચાર કરીને દુ ખપૂર્વક તેમણે રામદાસને સઘળી હકીકત નિવેદન કરી, છતા રામદાસને તેની કાઇ પણ અસર થઈ નહિ તેઓ તો જેવા ને તેવા અચળજ રહ્યા અને સ્ત્રી તથા પુત્રને દઢતાથી કહેવા લાગ્યા – "અરે, તમે શામાટે ચિતા કરો છો? તમારે માથે પરમાત્મા જેવા દેવ બેઠા છે, તો પછી તમારે શામાટે ચિતા કરવી જોઇએ ? લેનાર દેનાર તો તેજ છે તેજ આ બધુ કરે છે તેમની ઇચ્છા ન હોય–આજ્ઞા ન હોય–તો આટલું પણ કરવાની આપણામા શક્તિજ કયાથી આવે ! અરે હુ તો મહાપાતકી નીચમા નીચ ક્ષુદ્ર છુ ! સાધુ–સજ્જનોની સેવા કરવાનુ મારામા સામર્થ્ય પણ કયાથી હોય ? કેવળ તે દેવાધિદેવની સહાયથીજ હુ આટલુ પણ કરી શકુ છુ અને તેથીજ મને બિલકુલ ભય કે ચિતા થતા નથી તમે પણ નિશ્ચિત થાઓ જયાસુધી તે મારી પાસે આ કાર્ય કરાવશે, ત્યાસુધી હુ તેના આજ્ઞાકિત સેવકની પેઠે કર્યો જઈશ ત્યારપછી તેની જેવી ઇચ્છા હશે તેમ થશે ચિતા કરવાથી–ફિકર કરવાથી કાઇ પણ વળવાનુ નથી, માટે તમે તમારી મેળે અતિથિ–અભ્યાગતની બનતી સેવાચાકરી કરીને ભગવાનનુ ભજન કરો તેનુ જ રટન કરો–તેનેજ શરણે જાઓ"

આન દની મૂર્તિ–રામદાસ પત્ની અને પુત્રને આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપીને એક ધનવાન મહાજનને ઘેર ગયા પ્રભુભકિતજન્ય પ્રબળ મનોબળને લીધે તેઓ કોઇનો પણ ભય રાખતા નથી તેને ઋણનો–દેવાનો ભય પણ કયાથી હોય! તેથી તેજ વખતે તેમણે તે મહાજનને એક ખત લખી આપી તેની પાસેથી એક મોટી રકમ કરજે કાઢી તેમણે પોતે તેમાની એક પાઇ પણ લીધી નહિ, પર તુ તેમણે જયારે જયારે સાધુસજ્જનોની સેવા કરવાનો સમય આવે ત્યારે ત્યારે તેમાથી જોઈતા પૈસા મળે એવો બ દોબસ્ત કરી તે પૈસા તે મહાજનને–વણિકને ઘેરજ રાખ્યા

ગામમા રામદાસની આબરૂ હતી, તમા વળી તેમના આ અપૂર્વ વ્યવહાર જોઇને તે વણિક પણ વિસ્મય પામ્યો ખત લખી આપી પૈસા પોતાને ઘેરજ મૂકી જાય એવો કોઇ પણ માણસ તેણે જોયો નહોતો રામદાસના સાધુસેવાપ્રત્યે નિ સ્વાર્થ પ્રેમ જોઇને તે વણિકને પણ બહુજ આનદ થયો તેણે રામદાસને સાધુસેવામાટે જેટલા નાણા જોઇએ તેટલા પૂરા પાડવા માડયા જોતજોતામા તેમના ખાતાની રકમ વપરાઈ ગઇ વણિકને રામદાસ ઉપર ભકિતભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો,તેથી તરત તો વધુનાણા આપતા તે રોકાયો નહિ તેણે રામદાસને પોતે લખાવી લીધેલા ખતની રકમ ઉપરાત પણ નાણા ધીરવા માડયા, અને ધીમે ધીમે એક હજાર મહોર વધારે ઉપડી ગઈ રામદાસને ત્યા તો કોઈ પણ પ્રકારનો હિસાબ નથી પોતે મહાજનને ત્યાથી કેટલા પૈસા ઉપાડયા છે, તેની પણ તેમને ખબર નથી, તેથી તેઓ જ્યારે જ્યારે નાણાનો ખપ પડે છે, ત્યારે ત્યારે તે શેઠ પાસે જાય છે, પરતુ જ્યારે વધારે રકમ ઉપડવા માડી ત્યારે શેઠને પણ ના કહેવાનો વખત આવ્યો એક વખત તો તેમણે એક પાઇ પણ આપવાની ના કહી, તેથી રામદાસનો માણસ પાછો આવ્યો તેની હકીકત સાભળતા રામદાસને પણ ફાળ પડી તે તેજ વખતે તે મહાજનને ઘેર ગયા અને તેને વિનવવા લાગ્યા, પરતુ હવે શેઠનો સ્વભાવ બદલાયો હતો રામદાસે ઘણા ઘણા કાલાવાલા કર્યા, પરતુ તેનુ મન પીગળ્યુ નહિ ઉલટો તેને વધારે ક્રોધ થયો અને તેથી તે રામદાસને કેટલાક કટુ વચનો કહીને કહેવા લાગ્યો:–"અરે, જરા તારૂ ખાતુ તો જો ! આ જો,તારા ખતમા લખેલી રકમ કરતા પણ એક હજાર મહોરો વધારે ઉપડી ગઈ છે પહેલા તે તો આપ, પછી બીજા નાણા લેજે "

રામદાસે જોયુ કે હવે આ શેઠ કોઇ પણ રીતે પૈસા ધીરે એમ નથી, તેમ તેનું દેવુ પતાવવાને પોતાની પાસે કાઈ છે પણ નહિ, તેથી તેઓ નિરાશ થઇને પાછા ફર્યા,પરતુ પૈસાવિના તેમને ચાલે એમ નહોતું અતિથિ–અભ્યાગતોની આવ–જા કાઇ થોડી નહોતી, તેથી તેઓ ઘણો વિચાર કરીને છેવટે એક બીજા મહાજનને ઘેર ગયા અને તેને ઘણુ સમજાવીને ખાતુ પાડી કેટલાક પૈસા લઇ આવ્યા તેનો બદોબસ્ત પણ પહેલાની પેઠેજ–અતિથિ-અભ્યાગતની સેવામા–જોઇતા નાણા ઉપાડવાનોજ કર્યો હતો. આમ

થવાથી વળી પાછા કેટલાક દિવસસુધી અતિથિ–અભ્યાગતની સેવા–શુશ્રૂષા સુખપૂર્વક થઈ; પરંતુ જોતજોતામાં તે પણ બધા ખર્ચાઈ ગયા, એટલે મહાજને પૈસા આપવાનું બંધ કર્યું. ત્યારપછી રામદાસે વળી એક બીજો શાહુકાર શોધી કાઢ્યો અને તેની પાસેથી નાણા લઇને અતિથિસેવા કરવા માંડી આ પ્રમાણે તેમણે ઘણા માણસોને ત્યાં ખાતા પાડી આપી નાણાંનો ઉપાડ કર્યો ધીમે ધીમે તેમના ઋણની–દેવાની વાત આખા ગામમાં ફેલાઇ ગઈ હવે ખાતું પાડી આપવા છતાં પણ લોકો તેમને ધીરતા નથી, અરે, બજારમાંથી એક શેર ચોખા પણ ઉધાર મળતા નથી ! રામદાસ પણ કોઈની પાસે હવે જઈ શકતા નથી અને જ્યાં જાય છે ત્યાંથી પણ રોકડોજ જવાબ મળી જાય છે, આથી તેમના દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ નિશદિન ચિંતામાં ને ચિંતામાજ રહેવા લાગ્યા તે ચિંતા પણ પોતાની કે પોતાના પત્ની–પુત્રની નહિ,પરંતુ અતિથિ–અભ્યાગતની સેવા–શુશ્રૂષાનીજ તેઓ નિરંતર એજ વિચાર કર્યા કરતા કે, “હાય! આવા વખતમાં જો કોઈ સાધુસંન્યાસી આવી પહોંચે તો શી વલે થાય ? હાય! તેમની સેવા–શુશ્રૂષા કેવી રીતે થાય?” આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે, એટલામાજ બેચાર નહિ–પાંચપચાસ નહિ, પરંતુ એકસામટા પાંચ હજાર સંન્યાસીઓની જમાત તેમનું ઘર પૂછતી પૂછતી આવી પહોંચી તેમને જોઇને રામદાસનું મન ઠેકાણે રહ્યું નહિ તેમના નિર્ભય હૃદયમાં ભય ઉત્પન્ન થયો શું કરે ? તેઓ મનમાં ને મનમાજ ભયહારીનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યા, અને દયામણે ચહેરે તેને વિનવવા લાગ્યાઃ–“હે ભગવન્! તારી ઈચ્છામાં આવે તેમ કર પ્રભુ ! એક તારોજ આધાર છે આ બધા તારા જ અતિથિ છે, હું તને શું કહું ?”

સ્થિર ભાવે વિચાર કરવાનો–ધ્યાન ધરવાનો પણ તે સમયે અવકાશ નહોતો જમાતવાળાઓએ બૂમરાણ કરી મૂકી છે તેઓ ઘણે દૂરથી ચાલ્યા આવે છે, તેથી થાકી ગયેલા છે; તેમ ભૂખ્યા ડાંસ જેવા થઈ ગયા છે રામદાસ તેમને જોતાજ ઉઠીને ઉભા થયા અને તે સંન્યાસીઓને દંડવત્ પ્રણામ કરી બન્ને હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા –‘મહારાજ! જરા વિશ્રાંતિ લો શાંત થાઓ, શાંત થાઓ! મારા પ્રભુજી તમારી યોગ્ય સેવા કરશેજ જે કાંઇ છે તે બધું તેમની કૃપાનું જ ફળ છે હું તો એક સામાન્ય મનુષ્ય છું.

મારામા આપની સેવા કરવાની શકિત કયાથી હોય ? ”

આ પ્રમાણે કહીને સન્યાસીઓ પાસેથી વિદાય લઈ રામદાસ ઘરમા આવ્યા, અને પોતાના પત્ની અને પુત્રને સન્યાસીઓના આવાગમનની વાત વિદિત કરી છેવટે એક દીર્ઘ નિ-શ્વાસ નાખીને તેઓ બોલી ઉઠયા –“ હાય, હાય! ભીખ માગતા પણ એક મૂઠી ચોખા મળવાનો સભવ નથી, તો હવે અતિથિ-સેવા કેવી રીતે થશે ? હાય, શુ મારી આટલા બધા દિવસ કરેલા અતિથિસેવા નિષ્ફળ જશે ? શુ હવે મારે બારણેથી અતિથિ નિરાશ થઇને પાછા જશે ? હાય, પ્રભુ! કેવુ વિષમ સકટ ! કેવી ભારી વિપદ્! ” એમ બોલતા બોલતા રામદાસની આખોમા આસુ ભરાઇ આવ્યા તેમની પત્નીથી તે જોવાયું નહિ તેઓ પણ કાઇ સામાન્ય સ્ત્રી નહોતા રામદાસના સૌભાગ્યે તેમને પત્ની પણ સુશીલ અને શાત પ્રાપ્ત થયા હતા તેઓ આ વખતે હસતા હસતા બોલ્યા –“પતિદેવ ! એમા તે શુ ગભરાઓ છો ? આપણા ઘરમા ઘણાંએ વાસણકુસણ છે વળી મારી પાસે સુવર્ણના અલકારો છે તે પણ આ વખતે નહિ તો કયે વખતે કામ આવવાના છે ? એ બધું વેચીને પણ જરૂર આજે તો આપણાથી અતિથિસેવા થશેજ પછી કાલની તો ઇશ્વર જાણે ” આ પ્રમાણે કહીને તેણે ઘરમાના સઘળા વાસણકુસણ એકઠા કર્યા અને પોતાના શરીર ઉપરના તેમજ પેટીમાના સઘળા અલકારો કાઢી પતિને આપ્યા બીજો ઉપાય નહોતો, તેથી રામદાસ પણ પોતાની પત્નીના કહેવા-પ્રમાણે કરવાને તૈયાર થયા અહા ! પોતાને ધર્મકાર્યમા સહાય કરનારી પતિવ્રતા સ્ત્રીના અલકારો વેચવાને કોણ રાજી હોય ? રામદાસને પણ પોતાની પત્નીના અગના અલકારો વેચવાનો સમય આવવાથી બહુજ માઠુ લાગ્યું, પરતુ તે કર્યા સિવાય ચાલે એમ નહોતું ગમે તે ભોગે પણ સ્વધર્મનું પાલન તો કરવુંજ જોઇએ, તેથી રામદાસ તે સઘળુ લઈને ઘરની બહાર નીકળ્યા કોઇને પણ આ સામાન વેચવાનો છે, એમ કહેતા તેમને શરમ થતી હતી, તેથી તેઓ તે સઘળુ લઇને જે શાહુકારને ત્યાથી તેમણે પહેલવહેલા નાણા ઉપાડયા હતા, તેને ઘેર ગયા અને તેને સઘળી હકીકત નિવેદન કરી રામદાસની વાત સાભળીને તે શાહુકાર એકદમ ગુસ્સે થઇ ગયો, તેની આખો રાતીપીળી થઈ ગઇ અને તે પોતે સિહસમાન ગર્જના કરી બાયો ચઢાવીને

બોલી ઉઠયો -" અરે, શું મારી સાથે પણ ચાલાકી ? શું મને પણ છેતરવા આવ્યો છે ? મારી પાસેથી નાણું લઇ જઇ, ઘરેણાં ઘડાવી તે ઉપર વળી પાછા રૂપિયા લેવા આવતા તને શરમ નથી આવતી ? આજે તારા બધા ઢોગ અને ચાલાકી જણાઈ ગયા છે હવે તારાથી કોઇ પણ છેતરાવાનું નથી આટઆટલા દિવસ આટલું બધું ઘરેણું ઘરમાં રાખી મૂકતા તને વિચાર પણ ન થયો ? જોઉં તો ખરો કે આજે આ બધું ઘરેણું કોણ રાખે છે ? જોઉં છું કે આજે તારો કયો બાપ તારી વહારે આવે છે ?"

આ પ્રમાણે હા હો થવાથી બીજા પણ કેટલાક મહાજનો એકઠા થઈ ગયા તેમાંના કેટલાક તો રામદાસના માગનારાજ હતા, તેથી તેમણે પણ રામદાસને ઉધડો લેવા માંડયો અને પેલા પ્રથમના શાહુકાર સાથે મળી જઇને તેમની ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવવા માંડયો બિચારા રામદાસ હવે શું કરે ? તેમણે છાના માના એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યાસિવાય સઘળું સાંભળ્યા કર્યું કેટ લીક વારે મહાજનો ગાળો દઇને થાકયા, એટલે રામદાસ તેમને સંબોધીને વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યા -" હે ભાઇઓ ! હવે તમે જરા મારી વાત સાંભળી લો ખરેખર, હું તમારો ઋણી છું, દેણદાર છું તમે ઉપર-હસ્તે મને આપ્યું છે અને મે નીચે-હસ્તે લીધું છે ભાઇઓ ! ઋણ-દેવું-એ કાંઈ જેવી તેવી સામાન્ય વસ્તુ નથી એ તો સાક્ષાત્ વિષ છે એ વિષને કોણ હજમ કરી શકે ? ભલે સાક્ષાત્ બ્રહ્મદેવ હો કે ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓ હો કે યક્ષ, ગંધર્વ, કિન્નર કિંવા અસુર હો ગમે તે હો, પરંતુ ઋણરૂપી સર્પનો દંશ થવાથી તેઓ સ્થિર રહી શકતા નથી આ દુનિયામાં બીજા જે વિષ છે, તેને ઉતારવાનો ઉપાય હોય છે, તેમ તેનો સંબંધ કેવળ આ દેહ સાથેજ હોય છે, પરંતુ ઋણરૂપી વિષ બહુ ઝેરી છે તેને ઉતારવાનો એકે ઉપાય નથી આ મહાવિષ કેવળ દેહનોજ નાશ કરીને અટકતું નથી દેહનો નાશ થતાં તે જીવની સાથે મળી જઇને વૃક્ષની છાયાની પેઠે તેની સાથે સંલગ્ન થઈ તે જ્યાં જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં તેની સાથે ફરે છે, અને જ્યારે દેવું-ઋણ પતાવવામાં આવે છે, ત્યારેજ મનુષ્યનો કેડો મૂકે છે વળી જો આ જન્મમાં દેવું પતતું નથી તો બીજા જન્મમાં પણ તે મનુષ્યને બાઝ્યા કરે છે પત્ની, પુત્ર, ધન વગેરે, કે જેને માટે આપણે અનેક પ્રકારની પીડાઓ વેઠીએ છીએ-અનેક પ્રકારનાં દુખો સહન કરીએ છીએ, તે બધાં

તેનાજ સ્વરૂપ છે, તેથીજ તેઓ "ઋણાનુબધ'થી મળી આવેલા જણાવવામા આવે છે ભાઈ! આ મહાવિષની-તમારા લેણાની વાત-થી મારૂ મન નિરતર જાગૃત રહે છે શ્રીલક્ષ્મણદેવની કૃપાથી હવે હુ થોડા સમયમાજ-બનશે તો બેચાર દિવસમાજ તમારા નાણા ચૂકવી આપીશ, પરતુ ભાઈઓ ! આ વખતે મારી ઉપર પ્રસન્ન થાઓ, અને આ બધા પદાર્થો રાખીને આજે મારે ઘેર આવેલા અતિથિઓની સેવા-શુશ્રૂષા થાય એટલુ ધન આપવા કૃપા કરો, ભાઇઓ ! કૃપા કરો મારે બીજુ કાઇ પણ જોઇતુ નથી, એ સિવાય એક પાઇ પણ વધારે જોઇતી નથી હાયો મને આટલો બધો વિલબ થયો તેથી તે સાધુપુરુષો મનમા શા શા વિચાર કરતા હશે? ભાઇઓ ! હવે વિલબ ન કરો ઝટપટ આજનો દિવસ ચાલે એટલુ અન્ન આપી દો "

આટલું કહીને રામદાસ વ્યાકુળ ભાવે તેમના ઉત્તરની વાટ જોવા લાગ્યા તેમની આજીજીભરેલી સરલ અને સત્ય વાત સાભળીને સઘળાને સતોષ થયો, તેમનો રોષ ઉતરી ગયો અને તેઓ રામદાસને કહેવા લાગ્યાઃ-" વારૂ, આજને માટે જેટલુ જોઇએ તેટલુ ધન લઇ જાઓ અને આ તમારા અલકારો પણ લઈ જાઓ અમારે તેમાનુ કાઇ પણ જોઈતુ નથી, પણ જોજો હો ! તમારૂ વચન મિથ્યા જાય નહિ ! બે ચાર દિવસમા અમારા નાણા અમને મળી જવા જોઇએ " "જેવી આજ્ઞા, શ્રીલક્ષ્મણદેવની કૃપાથી જરૂર તેમજ થશે "એમ કહી જોઈતી અર્થ-સામગ્રી લઇને પ્રફુલ્લ ચિત્તે તેઓ પોતાને ઘેર આવ્યા તેમને જોઇને સ્ત્રીપુત્રા-દિના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ તેજ વખતે તેમણે અતિથિસેવા રૂપ માનવયજ્ઞનો આરભ કરી દીધો આનદમા ને આનદમાજ તે દિવસ પસાર થઇ ગયો અતિથિઓ પણ આશીર્વાદ આપીને વિદાય થઈ ગયા બીજા પણ બે-ત્રણ દિવસ જતા રહ્યા હવે રામદાસને પોતે બે-ચાર દિવસમા નાણા પતાવી આપવાનુ જે વચન આપ્યું હતું, તે યાદ આવ્યુ તેઓ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યાઃ-"હાય, મે તો શાહુકારોને બે-ચાર દિવસ માજ દેવું પતાવી દેવા કહ્યું છે, પરતુ પરમાત્મદેવની હજુ પણ કૃપા થઈ નહિ અહો ! શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે ભગવાન ભાવગ્રાહી છે ભકતો તેમને જે જે રૂપમા પૂજે છે,તે તે રૂપમા તેઓ દર્શન દે છે-તે તે રૂપમા પ્રકટ થઇને તેમના દુઃખ દૂર કરે છે મારા પ્રભુથી

મારી વાત અજાણી નહિજ હોયા મે તો સઘળુ તેનેજ સોપી દીધુ છે, તે શુ તેઓ જાણતા નહિ હોય ? આ સાધુસેવા કહો કે દીન-દુ ખીને અન્નવસ્ત્રનુ દાન કહો,જેને માટે મારે આ ઋણુની જ્વાળામા સીઝાવું પડે છે, તે મારેમાટે નથી—મારા પોતાના સુખને માટે નથી એ બધુ પણ તેની પ્રીતિ સપાદન કરવા માટેજ છે. અહા ! એમ પણ કેમ કહેવાય કે પ્રભુજીથી આ વાત અજાણી છે ? ત્યારે હુ તેની દયાથી વચિત કેમ થયો છું ? શું અનેક સાધુ જનોના આશીર્વાદ પણ મિથ્યા જશે ? જો આજ વખતે કોઈ અતિથિ આવી ચઢે તો હુ તેની શુશ્રૂષા કેવી રીતે કરી શકુ ? હાય, આવે પ્રસગે તો તે મારે બારણેથી નિરાશ થઇનેજ પાછો ફરે. અરે, પણ તે બધુ મારાથી કેમ સહન થાય ? નહિજ થાય હાય, હવે તો મારૂ મરણ થાય એજ સારૂ છે—એજ શ્રેયસ્કર છે. ”

હાય ઋણુ ! તારી જ્વાળાથી આજે ભકતનુ ચિત્ત પણ વિચલિત થઈ ગયું છે રામદાસે મરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરી ગુપ્ત રીતે વિષ તૈયાર કર્યું તેમણે આ વાત કોઈને પણ નહિ જણાવવાનો નિશ્ચય કર્યો, પરતુ પોતાના સુખદુ ખમા સમાન ભાગ લેનારી સહધર્મિણીને તેનાથી વાકેફ કર્યા સિવાય તેમનાથી રહેવાયું નહિ. પતિનો નિશ્ચય સાભળીને પતિવ્રતા કપી ઉઠયા તેઓ રામદાસને કાંઈક કહેવા ગયા પણ બોલી શકાયુ નહિ, તેથી તેમણે આસુ-ભરેલી આખે થોડીવારસુધી પતિ તરફ જોયા કર્યું .તેમના નયનો-એજ નીરવ—ભાષામા તેમના અન્તરની વેદના પ્રકાશિત કરી. આ પ્રમાણે થોડીવાર સુધી તેમણે પતિ સામેજ જોયા કર્યું છેવટે તેમના મુખમાથી નિરાશાજનક ભાષા ફુટી નીકળી તેઓ રામદાસ-ને સબોધીને કહેવા લાગ્યા—“અરે, શુ તમે મને છોડીને ચાલ્યા જશો ? શુ તમે ને હું કદિપણ છૂટા પડી શકીએ ? નહિ, નહિ, કદિ નહિ, કદિ નહિ વૃક્ષને જેમ વલ્કલ તેમ હું તમારી હમેશની સગી થઇશ હમેશા તમારી સાથેજ રહીશ ફળની સાથેના બીજની પેઠે હુ તમારામા મળી જઇશ અહા ! આપનુ આ મિલન—આપનો આ સયોગ ઇશ્વરેજ નિર્મેલો છે શુ તમે તેનો વિચ્છેદ કરશો ? વલ્કલવિના વૃક્ષને કેવુ દુ ખ પડે છે, તે તમે જાણો છો ? આ સસારમા જે વિધવાઓ છે, તેમને કેટલુ દુઃખ સહન કરવુ પડે છે તે તમે જાણો છો ? તેમનુ જીવન મરણસમાનજ છે. અરે, શું તમે પતિ થઇને મને આ પ્રમાણે વિચ્છેદરૂપી અગ્નિમા હોમી દઇ

એકલાજ ચાલ્યા જવા ઇચ્છો છો? હુ પણ જોઉં છુ કે તમે એકલા એકલા કેવીરીતે નાશી જાઓ છો! તમે વિષ ખાઇને પ્રાણત્યાગ કરશો તો હું પણ તેમ કરીને તમારી સાથેજ આવીશ ”

પત્નીના વચન સાભળીને રામદાસ તો સ્તબ્ધજ થઇ ગયા. તેમનાથી એક શબ્દ પણ બોલાયો નહિ થોડી વારે કાંઇક વિચાર કરીને તે અસ્ફુટ સ્વરે કહેવા લાગ્યા-“ હા, તું કહે છે તે બધુ ખરૂ છે, પણ તારા મરણથી છોકરાઓ રઝળી જશે, એ વિચાર પણ તારે કરવો ઘટે છે ”

પરતુ એ અબલા આ સમયે અબળા-બળવગરની-નહોતી આ વખતે તેના શરીરમા અસીમ બળ-જુસ્સો આવ્યો હતો, એમ તેના કઠ-સ્વર ઉપરથીજ જણાતું હતુ ખરેખર, એ અતરના હૃદયના બળનોજ વિકાસ હતો. પતિના વચનો સાભળીને સતી ઉચ્ચ કઠે બોલી ઉઠયા -“ શુ છોકરાઓ રઝળી મરશે? અનાથ થશે? અહા! પરમાત્મદેવ જેના નાથ છે, તેને પણ અનાથતાનો ભય! છટ્ છટ્ તમે તેમની કેવી આરાધના કરો છો? તમારા હૃદયમા આટલી બધી દુર્બળતા કેમ! મને તો વિશ્વાસ છે અને હજુ પણ હું એમજ જાણુ છુ કે જ્યારે આપણને શ્રી પ્રભુજીની સહાય છે-તેમની કૃપા છે તો આપણે લેશમાત્ર પણ ભય રાખવાનુ કારણ નથી આપણે બિલકુલ ચિતા રાખવી જોઇતી નથી તમે મારા સ્વામી છો અને હું તમારી અનુગામિની છુ તમે વિષ ખાઓ તો મારે પણ તેમજ કરવુ જોઇએ તમે વિષ ખાશો તો હું પણ વિષ ખાઇશ, પરતુ નક્કી જાણજો કે તે તમારી પેઠે ઋણ, લોકલજ્જા કે અતિથિસેવાની અક્ષમતાને માટે નહિ, પરતુ મારા ધર્મનુ-સતીધર્મનુ પાલન કરવા માટેજ તમે મારા પતિ છો, હુ તમારી અર્ધાગના છુ તમારા સુખદુખમા-પાપપુણ્યમા મારો અર્ધો ભાગ છે, તેથીજ મારે વિષ ખાવુ પડવાનું છે, પરતુ ચાલો, અત્યારે તો આપણે આપણુ એક કાર્ય કરીએ. શ્રી પરમાત્મદેવે જેમ ધાર્યું હશે તેમજ થવાનું છે ”

સતીના આ વચનો સાભળીને રામદાસના મનમા નવીન બળનો સચાર થયો પછી રાત્રે સઘળાએ ભોજન કરી ભગવાનના નામનું સ્મરણ કરતા કરતા આનદપૂર્વક શયન કર્યું, પરતુ તે વખતે પણ રામદાસ વિષપાત્રને ઓશીકા નીચે સતાડવાનુ ભુલી ગયા નહિ તેમણે તો એવો દૃઢ નિશ્ચયજ કર્યો છે જો આજે રાત્રે પ્રભુજી

પોતે દયા કરે તો ઠીક, નહિ તો સવાર થતાજ આ વિષ ખાઈને દેહત્યાગ કરવો સતીથી આ વાત ગુપ્ત રહી નહિ તેમણે પણ જો સ્વામી વિષ ખાય તો પોતે પણ વિષ ખાઇ મરણ પામવાનો પહેલેથીજ નિશ્ચય કરી રાખ્યો હતો

સૂતા પછી પણ પતિપત્નીને બીજો કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર નથી તેઓ કેવળ અનન્ય ચિત્તે શ્રીપરમાત્માનુ ધ્યાન ધર્યા કરે છે, બન્ને જણ મનમા ને મનમા શ્રીલક્ષ્મણજીની સ્તુતિ કર્યા કરે છે, તેમની પાસે કાલાવાલા કરી પોતાની દીનતા જણાવે છે અને બન્નેની આખોમાથી ચોધારે અશ્રુધારા ચાલી જાય છે આમ કરતા કરતા ઇશ્વરકૃપાથી બનેને ગાઢ નિદ્રા આવી ગઇ આ નિદ્રાના ઘેનમા રામદાસ પોતાના આત્મઘાત કરવાના વિચારોને પણ ભૂલી ગયા

આ તરફ ભગવાને શુ કર્યું તે જોઇએ ભકતો ગાઢ નિદ્રામા પોઢી ગયા, એટલે તેમનાથી સુખે બેસી શકાયું નહિ અહા! આજ તેમની વિચિત્રતા છે આજ તેમના ઇશ્વરત્વનો વિકાસ છે પરસ્પર વિરુદ્ધ ધર્મને આશ્રય આપવો તેનુંજ નામ ઇશ્વરત્વ છે, તેથીજ તેઓ નિર્ગુણ હોવા છતા સગુણ છે અને ઇચ્છામય હોવા છતા પણ વિકારવગરના છે, સર્વવ્યાપી હોવા છતા પણ ભકતના અતરમા વિહાર કરનારા છે, અપરિચ્છિન્ન હોવા છતા પણ પરિચ્છિન્ન છે, એકરૂપ હોવા છતા પણ અનેક રૂપો ધારણ કરવાવાળા છે, સર્વ પ્રતિ સમાન છતા પણ ભકતવત્સલ છે, આત્મારામ હોવા છતા પણ ભકતના પ્રેમના ભિખારી છે અને સ્વાધીન હોવા છતા પણ ભકતોને અધીન છે આ પ્રમાણે ઇશ્વર પરસ્પર વિરુદ્ધ ધર્મના આશ્રયરૂપ છે અને તેથીજ આજે તેઓ ચિન્તા-હીન હોવા છતા પણ ભકતની ચિન્તામા–ફિકરમા ડૂબી ગયા છે

ઇશ્વર આ પ્રમાણે ભકત રામદાસની ચિતા કરીનેજ અટકયા નહિ તેમણે તેજ વખતે રામદાસનુ રૂપ લીધુ તેમ કરવુ તેમને માટે કાઇ કઠિન નહોતું પરમેશ્વર સર્વશકિતમાન છે તેઓ ધારે તે કરી શકે છે એક પળમા રાઇનો પર્વત, રાયનો રક અને રકનો રાજા કરવાને પણ તે સમર્થ છે વળી જે જેનું ચિતન કરે છે, તેને તેવુ રૂપ ધારણ કરતા વાર લાગતી નથી ભગવાનનું સતતપણે ધ્યાન ધરતા ધરતા ભકતો પણ ભગવાનમય બની જાય છે, તો પછી ભગવાનને ભકતરૂપ થતા કેટલી વાર! તેઓ પણ

નિરંતર પોતાના ભક્તનીજ ચિંતા રાખ્યા કરે છે

અહા ! ભગવાનની ભક્ત-પ્રીતિની બલિહારી છે ! આજે તેમણે પોતે ષડૈશ્વર્યપૂર્ણ ભગવાન હોવા છતા પણ એક સામાન્ય મનુષ્યનો વેશ ધારણ કર્યો છે અને તે ઘોર અંધારી રાત્રે રામદાસના માગનારા શાહુકારોના ઘર તરફ જાય છે અહા ! તેઓ રામદાસ થઈને આગળ આગળ ચાલે છે, પાસે બે માણુસો મશાલ ધરીને તેમને માર્ગ બતાવે છે અને પછવાડે કેટલાક નોકરો મહોરોના તોડા લઇને ચાલ્યા આવે છે રામદાસે જે જે શાહુકારોને ત્યાથી નાણા વ્યાજે લીધા હતા, તેમને ઘેર જઇને તેમનુ નામ દઈ ભગવાન બૂમ પાડવા અને તેમના નીકળતા નાણા લઈ જવાને કહેવા લાગ્યા

મધ્યરાત્રિનો સમય હતો, તેથી સઘળા નિદ્રાદેવીના ખોળામા શાત ચિત્તે પોઢી ગયા હતા ઘણી ઘણી બૂમો પાડવાથી તેઓ સઘળા જાગી ઉઠયા અને શુ છે તે જોવાને બહાર આવતાજ રામદાસને મહોરોના તોડા લઇને ઉભેલા જોઇને આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યા અને તેમને "અરે ભાઇ! અત્યારે ને અત્યારે શુ નાસી જતુ હતુ? કાલે સવારે આપ્યા હોત તો શુ થઈ જાત ?" એમ કહેવા લાગ્યા તેના જવાબમા રામદાસરૂપી ભગવાન તેમને કહેતા કે –"ભાઈ! દેણું દીધેજ છૂટકો છે દૈવયોગે અત્યારેજ નાણા મળી આવ્યા, તોપછી એને ઘેર લઈ જઇ નકામા સાચવવાની કડાકૂટ કોણ કરે? વળી ઘેર લઇ જાઉં ને વપરાઈ જાય માટે રાત્રિનાજ આપી દેવા માટે આવ્યો છુ આ પ્રમાણે કહીને ભગવાને રામદાસના સઘળા માગનારાઓને વ્યાજ સાથે નાણા આપી તેમની પાસેના ખત-દસ્તાવેજો લઈ લીધા અને " ભાઈ ! માફ કરજો આપને બહુજ તસ્દી આપી છે ભવિષ્યમા પણ મારી ઉપર આવી ને આવીજ કૃપા રાખજો અને મારે જ્યારે જ્યારે ખપ પડે, ત્યારે ધીરતા રહેજો" એમ કહી ત્યાથી ચાલવા માડયુ

આ પ્રમાણે એક પછી એક સઘળા શાહુકારોનુ તમામ ઋણ પતાવ્યુ અને તેમની પાસેથી રામદાસે લખી આપેલા ખત-પત્રો લઇને ભગવાન ઉતાવળે રામદાસને ઘેર આવ્યા ત્યા જઇને જુએ છે તો સઘળા ઘસઘસાટ ઉંઘે છે અને ઓશીકાની નીચે વિષપાત્ર જેમનું તેમ પડી રહ્યુ છે હવે ભગવાને વિલંબ કર્યો નહિ તેજ વખતે તેમણે વિષપાત્ર ખેંચી લીધુ અને તેમાથી વિષ કાઢી લઈ

તેને ઠેકાણે પેલા ખત–પત્રો મૂકી ત્યાથી અન્તર્ધાન થઇ ગયા

હવે ભકતોની નિદ્રા પણ ઉડવા આવી હતી પ્રભાતનો પક્ષીઓ નો ગુંજારવ શ્રવણગોચર થતાજ રામદાસ ઝબકીને જાગી ઉઠયા ઉઠીને જુએ છે તો પ્હો ફાટી ગયો હતો રાત્રિ વીતી ગઇ હતી "હાય, રાત્રિ તો વીતી ગઇ અને ભગવાનની દયા પણ થઇ નહિ, તેમ વિષ પણ ખવાયુ નહિ,"એમ વિચાર કરતા કરતા ભગવાનનુ નામ દઇને રામદાસે આખો ઉઘાડી આખો ઉઘાડીને જુએ છે તો હજુપણ ઘરમા સહેજસાજ અધકાર રહ્યો હતો તેમને તેજ વખતે વિષ ખાઇ લેવાનો વિચાર થયો અને તેથી તેમણે છાનામાના–પોતાની પત્ની ન જાણે તેમ–વિષપાત્ર લેવાને હાથ લબાવ્યો વિષપાત્રમા હાથ નાખ્યો તો તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ તેમા મૂકેલુ વિષ હાથ લાગ્યું નહિ અને તેને બદલે કાગળના ટુકડાઓ હાથ-મા આવ્યા ! !

કાગળનો સ્પર્શ થતાજ રામદાસ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા, અને તેઓ ધીમે રહીને બેઠા થયા ઉઠીને જુએ છે તો ખરે-ખર પોતે મૂકેલુ વિષ જણાતું નથી તેને બદલે પાત્રમા કાગળી આજ પડી રહ્યા છે હવે તેમના વિસ્મયનો પાર રહ્યો નહિ તેમણે આશ્ચર્ય પામતા પામતા તે કાગળો વાચવા માડયા તો તે બધા પોતાના લખેલા ખત–પત્રોજ નીકળ્યા આટલુ છતા તેમને વિશ્વાસ આવ્યો નહિ પોતે સ્વપ્નમા છે,એવો તેમને વહેમ પડયો તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે "રાત્રિના એનુ જ ધ્યાન ધરતા ધરતા સૂતો છુ તેથી આ તો કેવળ સ્વપ્નજ છે" પરતુ તેમનો તે વિચાર વધારે વખત ટકી શકયો નહિ તેમના મનમા તેજ વખતે વળી એક બીજો પ્રશ્ન ઉભો થયો અને તેમાથી આ વાતનો નિકાલ આવી ગયો તરતજ તેઓ બોલી ઉઠયા –"ત્યારે સ્વપ્ન હોય તો મારૂ વિષ કયા જાય ? ચાલ, હવે સતીને ઉઠાડુ અને તેને પૂછીને આ વાતની ખાત્રી કરી લઉ કે, હુ દેખુ છુ તે સત્ય છે કે મિથ્યા ?' આ પ્રમાણે કહીને રામદાસે પોતાની સ્ત્રીને જાગૃત કરી અને તેની પાસે સઘળી હકીકત નિવેદન કરી સતીએ પણ કાગળના ટુકડાજ જોયા, તેથી રામદાસને હવે સદેહ રહ્યો નહિ. ખરેખર તે સર્વ રામદાસે નાણા ઉપાડી શાહુકારોને લખી આપેલાં ખત–પત્રોજ હતા •

સૂર્યોદય થયો રાત્રિનો અધકાર ગયો, પરતુ પતિ પત્નીના

અંતરનો અંધકાર વધારે ઘનીભૂત થતો ગયો જાણે આ પૃથ્વીપરનો સઘળો અંધકાર તેમનામાંજ સમાઇ ગયો હોય એમ લાગ્યું તેઓ બન્ને બહુ વિચારમાં પડી ગયા તેઓ વિચારે છે કે –"આ શું ઇન્દ્રજાળ છે કે બીજું કાંઈ છે ? જો ઇન્દ્રજાળ હોય તો ઇન્દ્રજાલિક કોણ ? શું આ કોઈ જેવો તેવો ચમત્કાર છે ? શું આ કાંઇ સહજ વ્યાપાર છે ? વિષને ઠેકાણે એકાએક અમૃત ! જો આ વાત સત્ય હોય, તો આ અમૃત નહિ તો બીજું શું ! જે ખત-પત્રોને માટે તો અમે મરવા બેઠા હતા, જેને માટેજ આ પાત્રમાં વિષ ભરી રાખ્યું હતું, તે એકાએક પ્રાપ્ત થયા એ અમૃત નહિ તો બીજું શું ? પણ આ વિષનું અમૃત કયા માયાવીએ કર્યું ? હે પ્રભુ ! આ તો તમારીજ લીલા છે તમારી ઇચ્છાથીજ વિષ અમૃતમય અને અમૃત વિષમય બની જાય છે તમારાસિવાય બીજું કોઈપણ આવી અદ્‌ભૂત લીલા કરવાને શક્તિમાન નથી પ્રભુ ! ત્યારે આ શું તમારોજ કૃપાવિલાસ છે? શું આ તમારીજ કૃપાનો વિકાસ છે ?"

આ પ્રમાણે તેઓ ઘણા ઘણા વિચારો કર્યા કરે છે દિવસ પણ એક પ્રહર જેટલો ચઢી ગયો છે તે વખતે કેટલાક અતિથિએ આવી તેમના આ વિચારોમાં ભંગાણ પાડયું અતિથિના સ્વર સાંભળી રામદાસ બહુજ નિરાશ થઇ ગયા આ વખતે તેમના દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ, ઘરમાં પણ કાંઈ છે નહિ, તો હવે તેમને ભોજન કેવી રીતે કરાવવું ? અહા ! વળી અતિથિઓ પણ કાલના ઉપવાસી છે, તો હે પરમાત્મદેવ ! હે દીનદયાળ પ્રભુ ! પ્રભુ ! હવે હું શું કરૂં ? શું કરૂં ?

રામદાસ અતિથિને સન્માનપૂર્વક બેસવાને આસન વગેરે આપીને આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા કરે છે, એટલામાંજ કેટલાક મહાજનો ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યા સઘળાના મોઢા હસતા છે તેમણે રામદાસ પાસે આવીને તેમને મધુર વચનોથી પ્રસન્ન કરવાનો આરંભ કર્યો. એક તો પોતાના ખત-પત્રો માથાનીચેના વિષપાત્રમાં આવી પડયા હતા અને વળી આ મહાજનો આવીને પોતાને મધુર સંભાષણથી વિનવે છે, તેનું કારણ તેઓ સમજી શકયા નહિ. રામદાસ બહુજ વિચારમાં પડી ગયા જે મહાજનો-જે શાહુકારો તેમને જોતાંજ ગાળો દેવા મંડી જતા હતા અને જેની તરફથી આવા સભ્ય અને માયાળુ વર્તનના દર્શન પણ થયા નહોતા, તેઓ આજ પોતાને ઘેર આવીને આ પ્રમાણે રામદાસના

કાલાવાલા કરી તમની પાસે ક્ષમા માગે, ત જોઇને રામદાસને આશ્ચર્ય થાય તેમા કાઇજ નવાઇ જેવુ નથી વળી ગઈ રાત્રે ભગવાન શ્રીલક્ષ્મણદેવ પોત ભકતનુ રૂપ ધારણ કરીને આ શાહુકારોના નાણા વ્યાજ સાથે આપી આવ્યા છે, તેના તેમને લેશમાત્ર પણ ખબર નથી, પર તુ હવ તે બધુ જાણુતા તેમને વાર લાગી નહિ મહાજનોએજ તમન એ વાત કહી દીધી તેમની વાત સાભળીને તેમનો તે વિચાર તો દૂર થઇ ગયો, પણ તેજ સમયે તેમના મનમા એક નવીનજ વિચાર ખડો થયો હવે તેમના આન દનો પાર રહ્યો નહિ મહાજનો પૂર્ણ હર્ષમા આવી જઈને ભકતને ઠપકો દેતા કહેવા લાગ્યા કે –"અરે, જાઓ જાઓ રાતની રાતમા શુ નાસી જતુ હતુ કે અડધી રાતે આવીને બારણા ઠોકી ઠોકીને રૂપીઆ આપી ગયા ?" એ સાભળીને રામદાસ બોલ્યા –" ભાઈ ! તમે શુ કહો છો, તે હુ સમજતો નથી હુ તેમાનુ કાઇ પણ જાણુતો નથી, અને મે તમને કાઇ આપ્યુ પણ નથી અરે, તમે બધા આ શુ બોલો છો ?" એ સાભળીને સઘળા મહાજનો એકે અવાજે બોલી ઉઠયા –"અરે જાએ, જાઓ વળી રાત્રે તમે પોતે તો આવ્યા હતા તમારી આગળ બે મશાલો હતી અને પછવાડે મહોરોના તોડા ઉપાડીને કેટલાક માણુસો ચાલતા હતા હવે તમે કહો છો કે હુ તો કાઈ જાણુતોજ નથી એ તે કેમ બને ? અરે એટલુ જ નહિ, પર તુ વ્યાજ સાથે અમારૂ જે કાઇ નીકળતુ હતુ તે સઘળુ રૂપીઆ આના પાઈ સાથે ચૂકવી આપી તમારા ખતપત્રો સુદ્ધા તો લઈ ગયા છો અને વળી આમ કેમ બોલો છો ?"

આ સાભળીને હવે રામદાસ સ્થિર રહી શકયા નહિ જે સમશ્યામા-ગુ ચવાડામા પડીને તેઓ અત્યારસુધી આકાશ-પાતાલ કાઇ કાઈ વિચારતા હતા, તે સઘળાનો આ વખતે નિકાલ થઇ ગયો હવે તેમને કોઈ જાતની આશ કા રહી નહિ ખત-પત્રો શ્રીપ્રભુજ લઈ આવ્યા છે અને તેમણેજ તે પોતાના ઓશીકાનીચેના વિષપાત્રમા મૂકી દીધા છે, એમ તેમની ખાત્રી થઇ, પર તુ હવે તેમને ધીરજ રહી નહિ તેઓ ગાડાની માફક પેલા શાહુકારોને વળગી પડયા, અને તેમને વાર વાર પુછવા લાગ્યા – "અરે, તમે તેને જોયા કે ? જોયા કે ? હાય, મે હતભાગીએ, આખા જીવનસુધી તેમની ભકિત કરી, પર તુ સ્વપ્નમા પણ તેમના–તે મહાપ્રભુના દર્શન થયા નહિ અરે ! અરે, મને તમારા

ચરણુની રજ લેવા દો, ચરણુની રજ લેવા દો કે તમારા આશી
ર્વાદથી પણુ મને કોઇ ને કોઇ વખતે તેમના દર્શન થાય"

રામદાસની દીનતા અને આર્તવચનોથી તેમનુ–મહાજનોનું કઠોર હ્રદય પીગળી ગયું તેઓ સઘળા બોલી ઉઠયા –" અરે, આ શુ કરો છો ? આ શું કરો છો ? અમારા પગ છોડી દો, છોડી દો અમે તમારા ચરણુની રજ લઇએ–અરે અમને તમારા ચરણુની રજ આપો અમે તમને ઘણા ઘણા કુવાકયો કહ્યા છે, તે ભુલી જઇને અમને આશ્રય આપો, ભકતરાજ ! આશ્રય આપો અહો, તમારો મહિમા અપાર છે તમે અમારા દેણુદાર થયા ત્યારેજ અમે તે મન અને વાણીથી અગોચર એવા ભગવાનના ચર્મચક્ષુથી દર્શન કરવાને ભાગ્યશાળી થયા છીએ હે ભકતરાજ ! અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો, અને આપને જ્યારે જ્યારે સાધુ-સેવા કરવાને દ્રવ્યની જરૂર પડે, ત્યારે ત્યારે અમને આજ્ઞા કરજો. અમે તેજ વખતે જોઇતી સામગ્રીઓ પહોચાડીશુ "

અહા ! કેવુ અપૂર્વ દ્રશ્ય ! પ્રેમનુ વાદળ પથરાઇ ગયું છે આખમાં પ્રેમાશ્રુ ભરાઇ ગયા છે દરેકના અ તરમા પ્રેમ ઉભરાઇ રહ્યો છે અહા ! આ દ્રશ્ય જોતા પણુ આન દ, બોલતા પણુ આન દ અને તેનુ વણુ ન કરતા પણુ આન દ, આન દ ને આન દજ ઉદ્દભવે છે અહા ! તેથીજ એ એક અપૂર્વ દ્રશ્ય છે !

મહાજનો તે દિવસની સાધુ–સેવાનો સમસ્ત બ દોબસ્ત કરીને ત્યાથી ચાલ્યા ગયા, એટલે રામદાસ હર્ષ પામતા પામતા ઘરમા આવ્યા જતાવેતજ સૌથી પહેલા પોતાના પત્ની–પુત્રને પ્રભુકૃપાની સમસ્ત હકીકત કહી સ ભળાવી તે સાભળીને તેમના આન દનો પણુ પાર રહ્યો ન'હ દરેકના મુખમાથી પ્રભુના મહિમા-ની વાતો નીકળવા લાગી સઘળા બોલી ઉઠયા –" હાય, હાય, શુ એવા દયાળુ પ્રભુને કોઇએ ઓળખ્યાજ નહિ, પીછાન્યાજ નહિ ? અહા ! જેને ભુલી જવાથી આ જન્મમરણુરૂપી અનહદ યાતના–દુ ખ ભોગવવુ પડે છે, તે પ્રત્યક્ષ આવ્યા છતા કોઇનાથી ઓળ ખાયાજ નહિ ! "

ત્યારપછી રામદાસ સ્ત્રીપુત્ર સાથે પરોપકાર અને અતિથિ-સત્કાર વગેરે પુણ્યકાર્યો કરવામા નિયત રહીને અને મન, વાણી તથા કર્મથી એકમાત્ર પ્રભુનુજ ધ્યાન કરીને પરમ સુખમા દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા, અને દેહાવસાને દિવ્ય ગતિ સ પાદન કરીને

સઘળા ધન્ય અને કૃતાર્થ થઈ ગયા.

ભગવન્ ! તમને ધન્ય છે, ધન્ય છે ! તમે તમને પણ જણાવ્યા અને ભકતને પણ ઓળખાવ્યા પ્રભુ ! તમે જેને જે જોઇએ છે, તેને તેજ આપો છો, એ વાત સિદ્ધ કરી આપી મહાજનોને પૈસા જોઇતા હતા, તેથી તેમને તમે પૈસાજ આપ્યા અને દેખાવ દીધા છતા પણ તમે તેમને દર્શન આપ્યા નહિ વળી તમે એમ પણ દર્શાવી આપ્યુ કે તમે ભકતની વહારે ધાવામા–તેને દરેક રીતે સહાય કરવામા કદિ પણ પાછુ જોતા નથી એમ તમે તે મહાજનોની ખાત્રી કરી આપી વળી તમે જણાવી આપ્યું કે તમારા ભક્ત તમારા કરતા પણ મોટા છે, કેમકે તમે પોતે તો મહાજનોને તમારા દર્શન થવા છતા પણ તેમને નશ્વર ધનસિવાય બીજુ કાંઈ પણ મળ્યુ નહિ, પરતુ તમારા ભક્ત રામદાસે તેમને તો તમારા ગુપ્તભડારના પ્રેમરૂપી ગુપ્ત ધનનુ દાન કરીને મહાધનવાન બનાવી દીધા ! અહા, ભગવન્ ! તમે ઐશ્વર્યવાન હોવા છતા પણ કૃપણ છો અને તમારા ભકતો કગાળ હોવા છતા પણ પરમ દયાળુ છે, પરગજુ છે, ઉદાર છે પ્રભુ, પ્રભુ ! તમને પણ ધન્ય છે અને તમારા ભકતને પણ ધન્ય છે ! વળી તમારી લીલાનુ આલેખન કરવાનો સમય પ્રાપ્ત થવાથી અમને પણ ધન્યજ છે!

१९–रघुदास

પિપિલી ગામ શ્રીપુરુષોત્તમના ધામથી–શ્રીજગન્નાથપુરીથી દશ કોશ દૂર આવેલુ છે સાધારણ રીતે તે ગામ પિપિલીચટી નામે પ્રસિદ્ધ છે ભકત રઘુદાસ એજ ગામમા નિવાસ કરતા હતા વૃદ્ધ જનની અને તરુણ સ્ત્રીસિવાય તેમના સસારમા બીજુ કોઇ પણ હતું નહિ તે જાતના માછી હતા, અને જાતીય ધધાથીજ નિર્વાહ ચલાવતા હતા તેઓ દરરોજ સવારમા ઉઠીને જાળ લઇ ઘરની બહાર નીકળતા અને માછલા પકડી–વેચી–પૈસા કરીને પાછા ઘેર આવતા હતા

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલ્યા ગયા પછી દૈવયોગે એક વખત તેમના મનમા વૈરાગ્યનો ઉદય થયો તરતજ તેમણે ગુરુદીક્ષા લઈ ગળામા તુલસીની માળા પહેરી લીધી દરરોજ સવારના પહોરમા સ્નાન તથા તિલક કરી ગુરુમત્રનો જપ, ભાગવતનુ શ્રવણ અને સતસમાગમ કરવા લાગ્યા. ધીમે ધીમે તેમની દિવ્ય દૃષ્ટિ ઉઘડી ગઇ, એટલે તેમણે જોયું કે તેમના ઉપાસ્ય ભગવાનજ જીવમાત્રમા વિરાજી રહ્યા છે હવે જીવહિસા કરતા તેમનુ મન ચાલતુ નથી જીવદયાથી તેમનુ અતર પીગળી ગયું અને કરેલી હિસાના પશ્ચાત્તાપથી તેમનુ હૃદય નિરતર બળવા લાગ્યું તેઓ નિરતર પ્રભુને ઉદ્દેશીને એમજ કહ્યા કરતા કેઃ–" હાય ભગવન્ ! તે મને ધીવર–કુળમા શામાટે જન્મ આપ્યો? હાય, શુ જીવહત્યા એજ મારી જીવિકા ? હાય, હાય ? કોણ જાણે હવે મારે કેવા નરકમા પડવુ પડશે ? હે દયામય ! શુ હિસાથી કલુષિત થયેલા આ હૃદયમા તમારી સ્થિતિ નહિજ થાય ? શુ તમે મારી ઉપર કૃપા નહિજ કરો ? પ્રભુ, પ્રભુ ! કૃપા કરો, કૃપા કરો અને મને સન્માર્ગે ચઢાવો."

આ પ્રમાણે નિરતર વિચાર અને પ્રાર્થના કરતા કરતા રઘુ

દાસના મનની મલિનતા દૂર થવા માડી જાતિધર્મ અને નિર્વાહનુ સાધન હોવા છતા પણ મત્સ્ય પકડવાનુ કામ હવે તેમને વિષમ લાગવા માડયું, તેથી તેઓ કોઈ વખત જાય, તો કોઇ વખત માછલીઓ પકડવા બિલકુલ જતાજ નહિ આ પ્રમાણે કરતા કરતા તેમણે માછલા પકડવાનુ સદતર બધ કરી દીધુ, અને અન્યના દુખનો વિચાર કરવા જતા પોતાનુ શુ થશે તે વાત તદ્દન ભૂલી ગયા

રઘુદાસની સ્થિતિ બહુ સારી નહોતી બાપદાદાએ કે પોતે જાતે ધનનો સચય કર્યો નહોતો, તેથી જ્યારે રઘુદાસે માછલા પકડવાનુ બધ કર્યુ, ત્યારે ઘરમા બહુજ અડચણ પડવા માડી ખાવાના પણ સાસા પડવા માડયા ધીમે ધીમે બે વખત ખોરાક મળવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડયો અને ઉપવાસ કરવાનો વખત આવ્યો અહા! ખાધાવિના તે કેટલા દિવસ ચાલે ? એક તો ઉદરજ્વાલા અને તેના ઉપર માતા તથા પત્નીના તિરસ્કારરૂપી ઘી હોમાતુ હોવાથી તેમના દુખનો પાર રહ્યો નહિ બિચારા રઘુદાસ શુ કરે ? છેવટે કટાળીને દયાળુ અતકરણ ઉપર પાષાણનો વજ્રલેપ મારીને હાથમા જાળ લઇને તેઓ ઘરની બહાર નીકળ્યા તેમના મનમા બહુજ કષ્ટ થાય છે તેઓ ફક્ત એટલોજ વિચાર કર્યા કરે છે કેઃ—"હાય ભગવન્! શુ આ અધમ ધીવરનો જીવનનિર્વાહ ચલાવવાનો અન્ય માર્ગ તુ નહિજ બતાવે ? હે દીનબધુ! મને મારી ફિકર નથી પરતુ વૃદ્ધ માતા અને પતિવ્રતા પત્નીનુ દુખ મારાથી જોઈ શકાતુ નથી હે પ્રભુ! હવે હુ શુ કરૂ ? મારાથી તેમનો ત્યાગ પણ કેવી રીતે થાય! તેમનુ ભરણપોષણ કરવાનો પણ તમેજ ઉપદેશ આપો છો તો પછી મારે શુ કરવુ ?"

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા ધીમે ધીમે રઘુ એક સરોવર ઉપર આવી પહોચ્યો અને નાખુશી છતા પણ પોતાના માતા અને પત્નીની ખાતર હરિનામનો ઉચ્ચાર કરી જાળ લઇ માથા ઉપર ફેરવીને પાણીમા નાખી દીધી આ પ્રમાણે કેટલીક વખત જાળ નાખતા એક વખત એક મોટી લાલ માછલી તે જાળમા સપડાઇ ગઇ રઘુદાસે જેવી જાળને બહાર કાઢી કે તે માછલી તરફડવા લાગી તેને તરફડતી જોઇને રઘુદાસના દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ તે માથે હાથ દઇને વિચાર કરવા લાગ્યા કે —"હાય હાય! આતો શ ખા-

સુરનો વધ કરનાર સાક્ષાત્ મત્સ્ય–અવતારજ છે હાય ! પાપી પેટને-ખાતર એનો વધ કેમ કરાય ? પણ તેમ કર્યાસિવાય ચાલે પણ કેમ? વૃદ્ધ જનની અને પતિવ્રતા પત્નીને ભૂખે મરવા દેવાય ?"

આ પ્રમાણે વિચાર કરી રઘુદાસે તે લાલ માછલીને જળ-માથી બહાર કાઢી ત્યાર પછી પોતાનો જાતિધર્મ બજાવવાને હૃદયને વજ્રથી પણ કઠોર કરી પાણીવગરની શુષ્ક ભૂમિમા લઈ ગયા અને તેને પોતાની સન્મુખ મૂકી વિનયવચન કહેવા લાગ્યા કે –"હે મત્સ્યરૂપધારી! તુ મારા દુ ખની એક–બે વાતો સાભળી લે હુ જાતનો ધીવર છુ, તારો વધ કરવો એજ મારો સ્વભાવ છે અને તે તો હવે કોઇ પણ રીતે ફરી શકે એમ નથી કામને માટેજ આજે મારે તારો વધ કરવો પડે છે હવે ભલે તુ તે મત્સ્યાવતાર લેનાર હરિ હો, પરતુ આજે તુ મારા હાથમાથી બચી જવાનો નથી, કારણ કે મારો એ સ્વભાવ તો તે જ ઘડયો છે આ પ્રમાણે તારો વધ કરીને મૂઠી અન્ન મેળવવાની વ્યવસ્થા તો તે જ કરી છે"

આ પ્રમાણે કહીને તેમણે જોરપૂર્વક તે મત્સ્યનુ મુખ ફાડયું, પરતુ તે વખત એક અદ્ભુત ચમત્કાર થયો જેવું રઘુદાસે તે મત્સ્યનુ મુખ ફાડવા માડયુ તેવુજ "રક્ષા કર, નારાયણ! રક્ષા કર" એવા શબ્દો તેના સાભળવામા આવ્યા આ શબ્દો સાભળ-તાજ તેમનુ મન ફરી ગયું અપૂર્વ આનદથી તેમનું અતર ભરાઇ ગયું હવે તેમણે વધારે સમય ગુમાવ્યો નહિ તેજ વખતે મત્સ્યને ખોળામા લઇને તેમણે એક અગમ્ય વનમા પ્રવેશ કર્યો તે વનમા એક પર્વત હતો અને તેમાથી નાના મોટા હજારો ઝરણા વહેતા હતા આ ઝરણાના જળથી ત્યા આગળ નાનામોટા સેકડો કુડો ભરાઇ ગયા હતા ત્યા જઈને રઘુદાસે તે મત્સ્યને એક સારા સુદર કુડમા છોડી દીધો જળ મળવાથી મત્સ્યને જેટલો આનદ થાય તેના કરતા રઘુદાસને વધારે આનદ થયો હતો અને તેના પ્રભાવથી તેઓ તે વખતે આત્મભાન પણ ભૂલી ગયા હતા હવે તેઓ પાછા ઘેર ગયા નહિ તેમણે પણ તેજ કુડ ઉપર પડાવ નાખ્યો અને કુડમા સ્નાન કરી નિશ્ચલ આસને બેસી પોતાના બન્ને હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા, "અરે! તમે આ મત્સ્યમા રહી મને 'નારાયણ' નુ નામ સભળાવનાર કોણ છો? અરે તમે જે હો તે હો, પરતુ કૃપા કરીને એકવાર દર્શન આપો. આ પ્રમાણે કેવળ શબ્દરૂપે દર્શન દેવાથી ચાલવાનું નથી.

સાક્ષાત્ શ્રીમૂર્તિમા દર્શન દેવા પડશે તમારો સુધામય સુમિષ્ટ સ્વર સાભળીને મારી ખાત્રી થઇ છે કે તમે બહુજ સુદર છો,બહુજ સુદર છો.હે દેવ ! તમે તમારી તે અખૂટ સૌદર્યભડારની સૌમ્ય મૂર્તિ મને એક વાર બતાવી દો,બીજી વાર નહિ કહુ ફક્ત એકજ વાર તમારી તે દયાળુ મૂર્તિના દર્શન કરાવો જો તેમ નહિ કરો તો આહારનો ત્યાગ કરીને આત્મ-હત્યા કરીશ આ પ્રમાણે કહીને રઘુદાસ સ્થિરચિત્તે મત્સ્યના મુખમાથી સાભળેલા નારાયણ મત્ર-નો જપ કરવા લાગ્યા તેમ કરતા જોતજોતામા ત્રણ દિવસો ચાલ્યા ગયા, પરતુ નામસ્મરણના નીશામા તેમને તેની ખબર પડી નહિ અહા ! નારાયણથી તે કેમ અજાણ્યું રહે ? જ્યાસુધી માણસ આ સસારની જાળથી વીટાયલો રહે છે-સાસારિક કાર્યમાજ મસ્ત રહે છે, ત્યાસુધીજ પ્રભુ તેની પાસે-તેના અતરમા-હોવા છતા પણ તેની સભાળ લેતા નથી એ તરફનો સસારનો મોહાધકાર દૂર થતાજ ભગવાન પોતે પ્રત્યક્ષ થાય છે અને તેની સભાળ લે છે આજે રઘુદાસને ક્ષુધા-પિપાસા રાત્રી-દિવસ વગેરેનુ ભાન નહોતુ તેઓ તો ફક્ત નારાયણ નામનો જપ કરવામાજ લીન થઇ ગયા છે, તેથી ભગવાન નારાયણ તેજ વખતે એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનુ સ્વરૂપ લઇને રઘુદાસની પાસે આવી પહોચ્યા અને તેમને બોલાવીને કહેવા લાગ્યા -"અરે, ઓ તપસ્વિ ! તમે આવા ઘોર એકાન્ત વનમા બેસીને શામાટે તપસ્યા કરો છો ? તમારૂ નામ શું ? જાતિ કયી ? ગોત્ર કયું ? તમારૂ ઘર કયા છે ? અને અહી આગળ શામાટે આવ્યા છો ? "

ભગવાનના વચન સાભળતાજ રઘુદાસની આખ ઉઘડી ગઇ તેમણે પોતાની પાસે એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને ઉભેલા દીઠા તેમને જોતાજ દડવત્ પ્રણામ કરીને તે કહેવા લાગ્યા -"હે વિપ્ર! આપને પ્રણામ છે કૃપા કરીને આપ હવે જ્યા જવુ હોય ત્યા ચાલ્યા જાઓ. આપના આવાગમનથી મારા ભજનમા ભગ પડે છે" એ સાભળી તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનો વેશ ધરનાર શ્રીભગવાન બોલ્યા:-" હે ભાઇ ! હુ તો જવાનોજ છુ, પણ મને તારી વાત બહુ વિચિત્ર લાગે છે શું માછલા તે કદિ બોલેલા સાભળ્યા છે ? મને તો તે ઉપર વિશ્વાસ આવતો નથી, છતા જો તમે જે કહો છો તે સાચું જ હોય તો તે દૈવનીજ લીલા જાણજો કદાચ એ દેવતા હશે તો પણ તમને દર્શન આપે એમ લાગતુ નથી, માટે આ બધો નકામો

પ્રયાસ મૂકી દઇ સુખપૂર્વક ઘેર જઈ સ્ત્રી અને માતાની સભાળ લો આ પ્રમાણે અહીં બેસી રહીને નકામુ કષ્ટ શામાટે ભોગવો છો ? ”

બ્રાહ્મણના વચન સાભળીને રઘુદાસ બોલ્યા –“ અરે જાઓ, જાઓ,એ તે તમે શુ બોલો છો ? શું એ દેવતા તે એવાજ હશે ? મે તો જાણે તેમની દયાની–તેમના મહિમાની વાતો સાભળીજ નહિ હોય કેમ ? શુ તમે શ્રીનીલાચલમા તેમના શ્રીમદિરના અગ્રભાગમા ઉડતી પતાકા નથી જોઇ ? એ પતાકાજ તે મહા-પ્રભુની પતિતોનો ઉદ્ધાર કરવાની પ્રતિજ્ઞાનો પ્રચાર કરે છે હું મહાપતિત છુ, પરતુ મને તેના ઉપર સપૂર્ણ ભરોસો છે અને તેથીજ આવું સાહસ કરવાને તૈયાર થયો છુ હવે જો તે મને દર્શન દેશે તો ઠીક છે, નહિ તો પછી તેનું નામ દઇને મારા પ્રાણ વિસર્જન કરીશ. હું આપના ચરણમા દડવત્ પ્રણામ કરીને કહું છુ કે આપ મને આશીર્વાદ આપીને જ્યા જવુ હોય ત્યા ચાલ્યા જાઓ અને મને તેના નામનુ ગાન કરવા દો ”

ભકતની અચળ ભકિત જોઇને ભગવાન બહુજ રાજી થયા. તેમની આખોમા હર્ષાશ્રુ ભરાઇ આવ્યા હવે પોતાને ગુપ્ત રાખવાનુ તેમને ઠીક લાગ્યું નહિ તેમણે વિચાર કર્યો કે –“ અહા ! શુ એની દઢતા ! જો હવે હું એને દર્શન નહિ આપુ તો જરૂર એ આપઘાત કરશે ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી ભગવાને રઘુદાસને કૃતાર્થ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને રઘુદાસને ઉદ્દેશીને મેઘ સરખા ગભીર સ્વરે કહેવા લાગ્યા –“ હે રઘુ ! તારી એકનિષ્ઠાને ધન્ય છે! હે વત્સ ! આ જો, તારે માટેજ વૈકુઠનો ત્યાગ કરી હુ આવા ઘોર નિર્જન વનમા આવ્યો છુ મેજ તને આ મત્સ્યમા રહીને નારાયણનું નામ સભળાવ્યું હતુ બોલ, હજુ પણ તને વિશ્વાસ પડે છે કે નહિ ? ”

“ હા, તમે–તમે ! ત્યારે તમારા મસ્તક ઉપર મણિનો મુકુટ કયા છે ? તમારા કર્ણમા મકર–કુડળ કયા છે ? શખ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મ ધારણ કરવાવાળા તમારા ચાર હસ્ત કયા છે ? તમારા કઠને શોભાવનાર કૌસ્તુભ–મણિ કયા છે ? તમે પીળુ પીતાબર કયા પહેર્યુ છે ? હે પ્રભુ ! હુ તો અશિક્ષિત પાપી ધીવર છુ હું કાંઈ તમારો ભકત નથી કે તમારા આ સ્વરૂપમાથી તમારૂ ખરૂ સ્વરૂપ ઓળખી કાઢુ હે દયાનિધે ! હુ અધ છુ, મને

ભક્તિરૂપી આંખો આપીને આવરણમાંથી બહાર કાઢીને દર્શન આપો. તે સિવાય હું તમને ઓળખી શકીશ નહિ આપે મત્સ્યના આવરણમાં દર્શન આપી મારી પાસે મારા ઘરબાર-કુટુંબ, દેશ, આહારનિદ્રા વગેરે સર્વ છોડાવી દીધાં હવે આ બ્રાહ્મણના વેષમાં દર્શન આપીને શું તમારે મારો પ્રાણ પણ છોડાવવો છે? ના, ના, કરુણામય! જ્યારે કરુણાની પ્રેરણાથી જાતિ, કુળ, શૌચ, સદાચાર વગેરેનો વિચાર ન કરતાં આપના કહીને અંગીકાર કર્યો છે, તો હવે કિંચિત્ વધારે કરુણા કરીને તમારી તે ભુવન મોહન નારાયણ-મૂર્તિના પણ એકવાર દર્શન કરાવો પ્રભુ! એક વાર,ફક્ત એક વાર તે દિવ્યમૂર્તિના દર્શન કરાવી સેવકને કૃતાર્થ કરો-કૃતાર્થ કરો " આ પ્રમાણે કહેતાં કહેતાં રઘુદાસ તમના ચરણમાં આળોટવા મંડી પડયા

ભક્તના વચન સાંભળીને હવે ભગવાનથી સ્થિર રહેવાયું નહિ તેમણે તેજ વખતે રઘુદાસને પોતાની દિવ્ય નારાયણ મૂર્તિના દર્શન કરાવી વરદાન માગવાનો આગ્રહ કર્યો બિચારા રઘુદાસ હવે બીજું કયું વરદાન માગે? ભક્તવત્સલ ભગવાનના સાક્ષાત્ દર્શન થવાથી તમના મનમાં આનંદ આનંદ થઇ ગયો હતો પ્રભુના વચન સાંભળીને તેઓ કંપિત-કંઠે કહેવા લાગ્યાઃ-"અહા! અહોભાગ્ય, મારા અહોભાગ્ય છે બ્રહ્મા અને ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓને પણ જેના દર્શન દુર્લભ છે, તે તમે મારા જેવા એક ધીવરને માટે વૈકુંઠ છોડીને આ વિજન વનમાં પધાર્યા તેજ શું આપની ઓછી કરુણા છે? ધન્ય છે,ધન્ય છે પ્રભુ! આપની અપાર કરુણાને-આપની ભક્તવત્સલતાને! અહા! હવે હું આપની પાસે શું વર-દાન માગું? પ્રભુ, પ્રભુ! આશીર્વાદ આપો કે હું નિરંતર આપના શ્રીચરણના ધ્યાનમાંજ તલ્લીન રહું-તેમાંજ નિમગ્ન રહું "

આટલું કહેવા છતાં પણ ભગવાન તેને છોડતા નથી તેઓ રઘુદાસને વરદાન માગવા માટે વારંવાર આગ્રહ કરવા લાગ્યા રઘુદાસ શું કરે? ભગવાનની સાથે વધારે હઠ કરવાનું પણ તેમને ઠીક લાગ્યું નહિ, તેથી છેવટે કહ્યું -" હે પ્રભુ! જ્યારે આપની વરદાન આપવાનીજ ઇચ્છા થઈ છે તોપછી મને એજ વરદાન આપો કે, હું જે જાતિનો ધીવર છું, માછલાં મારવાં એ જે મારો જાતિનો ધંધો છે, એ જે મારો મૂળ સ્વભાવ છે, તે મારો સ્વભાવ છૂટી જાય અને અન્નને માટે જીવહિંસા ન કરવી પડે! એવો

આશીર્વાદ આપો વળી હે પ્રભુ ! અંતકાળે પણ મારી જીભ આપના પવિત્ર નામનું રટન કરતી અટકે નહિ અને તે વખતે મને આપના દર્શન થાય એટલુજ મારે જોઈએ છે," ત્યાર પછી ભગવાને રઘુદાસના મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી "तथास्तु" કહ્યુ ધીવર પરમ આનંદપૂર્વક 'હરિ હરિ' નામનો ધ્વનિ કરતો કરતો ઉઠીને ઉભો થયો અને ભગવાન પણ હસતા હસતા ત્યાથી અંતર્ધાન થઇ ગયા

પ્રભુને અંતર્ધાન થયેલા જોઈને રઘુદાસના દુખની સીમા રહી નહિ હૃદયના આવેગને તેઓ રોકી શક્યા નહિ તેમણે તેજ વખતે મોટેથી રુદન કરવા માડયું તેમનુ તે કરુણ રુદન સાભળીને વજ્ર પણ પીગળી જાય તો મનુષ્યહૃદયનુ તો પૂછવુજ શુ ? ઘણી વારસુધી રુદન કર્યા પછી તેમનુ હૃદય જરા શાન્ત થયું એટલે તેઓ ધીરજ રાખીને 'હરિ હરિ' બોલતા બોલતા ધીરે ધીરે વનની બહાર નીકળ્યા હજુપણ તેમના પગ ઉપડતા નથી તેઓ આ વખતે તદ્દન બદલાઇ ગયા છે પારસમણિના સ્પર્શથી જેમ લોઢુ સુવર્ણ થઇ જાય છે, તેજ પ્રમાણે શ્રીહરિના સ્પર્શથી તેઓ પણ આનંદમય બની ગયા છે, તેઓ આનંદ-ઘેલા બની ગયા છે, અને રસ્તે ચાલતા ચાલતા પણ શ્રીહરિનુજ ધ્યાન ધર્યા કરે છે કેટલીક વારે હરિ-ભજન કરતા કરતા તેઓ પોતાને ઘેર આવી પહોચ્યા તે સમયે તેમના ઘરની સ્થિતિ બહુજ કરુણાજનક હતી તેમની માતા અને પત્ની તે વખતે પૃથ્વીપર પડીને તેમના વિયોગે ક્રંદન કરીને ગગનમંડળ ભેદી નાખે છે તેઓએ તો એમજ ધાર્યું છે કે રઘુદાસ આ દુનિયામાજ નથી

રઘુદાસે ઘરમા પ્રવેશ કર્યો કે આસપાસના સઘળા લોકો તેના ઘરમા એકઠા થઈ ગયા અહા ! તેમની ચુગાલમાથી કોણ બચવા પામ્યુ છે ! બિચારા રઘુદાસ પણ તેમના વાક્પ્રહારમાથી બચી જાય એમ તો હતુંજ નહિ લોકો તેમને કહેવાને તલપાપડ થઈ રહ્યા હતા,તેથી રઘુદાસને જોતાજ તેઓ તેમને કહેવા લાગ્યા કે –"અરે જા મારા ભાઇ! તારી અક્કલ બહેર મારી ગઈ છે કે શુ ? શુ એટલુએ ભાન નહોતું કે મારાવિના મારી માતા અને સ્ત્રી દુખી થશે ! અરે! આટલા બધા દિવસ કયા ભરાઇ રહ્યો હતો? વળી ઘરમા અનાજના પણ નાકડા મળે નહિ એટલે તે બિચારા ખાય પણ શુ ? અરે જા, જા, તારા દીલમા કાઇ દયા પણ નથી, જો જો, તારાવિના તેઓ

કેવી દુઃખી સ્થિતિમા આવી પડયા છે !" આ ઉપરાત બીજા અનેક શબ્દો રઘુદાસને સભળાવી દીધા બિચારા રઘુદાસને તો બોલવાનો વારો પણ આવ્યો નહિ, અને તેમને કાઇ બોલવાનુ પણ હતુ નહિ છેવટે પોતાના મનના ઉભરાઓ ખાલી કરી સર્વ પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા તેમના ગયા પછી રઘુદાસે પોતાની માતાને પ્રણામ કર્યા તેમને જોઈને તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેમને તો જાણે પોતાનુ ગયેલુ ધન મળ્યુ હોય તેટલો બધો આનદ થયો તેઓ આનદથી અધીરા થઇ ગયા ત્યારપછી તેમણે રઘુદાસને સ્નાન કરાવી ખવરાવ્યું રઘુદાસ પણ ભોજન કરીને એકાતમા બેસી શ્રીહરિનુ નામસ્મરણ કરવા લાગ્યા તેમને ગમે તેટલી વાતો પૂછવામા આવતી, પરતુ " હરિ,નારાયણ, મધુસૂદન" ઈત્યાદિ ભગવાનના નામોસિવાય બીજો એક પણ શબ્દ તેમના મુખમાથી નીકળતો નથી હવે તેમની રહેણીકરણી પણ તદ્દન બદલાઈ ગઈ તેઓ દરરોજ પ્રાતઃકાળમા સવેળા સ્નાનાદિથી પરવારી જઈ, તિલક કરી, તુલસીની માળા ધારણ કરી, ગામના દરેક રસ્તાઓમા ફરતા હતા તે વખતે પણ તેઓ શ્રીહરિના નામ સિવાય બીજુ કાઇ બોલતા નહિ કોઈની પાસે કાઇ માગતા પણ નહિ, પરતુ અતર્યામીની પ્રેરણાથી–તેમના મનોમય આદેશથી લોકો તેમને બોલાવી બોલાવીને માતા, સ્ત્રી અને તેમનું પોતાનુ પૂરૂ થાય એટલુ અન્ન આપતા હતા રઘુદાસ તે લઇ જઈને માતાના હાથમા મૂકતા હતા પુત્રને આ પ્રમાણે સહેલાઈથી પેટપૂરતો યથેચ્છ ખોરાક પ્રાપ્ત થતો જોઇને જનનીના મનમા વિસ્મય થતો, તેમ આનદ પણ થતો હતો તેઓ પડે તેમજ રઘુદાસના સ્ત્રી બન્ને મળીને ભોજન તૈયાર કરતા હતા અને રઘુદાસને જમાડી પોતે પણ આનદપૂર્વક ભોજન કરતા હતા આ પ્રમાણે તેમના દિવસો સુખમા પસાર થવા લાગ્યા

એક દિવસ રઘુદાસ ગામના ચોરામા બેઠા છે,કેટલાક બાળકબુદ્ધિવાળા છોકરા તેમની પાછળ પડયા છે અને તેમને પજવ્યા કરે છે તેમાથી કોઈ ગાળો દે છે તો કોઇ ધપ્પો મારી જાય છે, વળી કોઇ તેમની આખોમા ધૂળ નાખે છે તો કોઇ કાછડી કાઢી જાય છે આ પ્રમાણે તે છોકરાઓ તેમને મહાન કષ્ટ આપી રહ્યા છે આટલુ છતા પણ રઘુદાસના મનમા લેશમાત્ર પણ ક્ષોભ કે ક્રોધનો પ્રવેશ થતો નથી. આટઆટલુ થવા છતા પણ તેઓ તો શ્રી

હરિનુ સ્મરણુ કરવામાજ તલ્લીન છે જ્યારે બહુજ ઉપદ્રવ થયો, ત્યારે રઘુદાસે પોતાના ઘર તરફ આવવાનો વિચાર કર્યો આ પ્રમાણે વિચાર કરી જેવા તેઓ ઘર તરફ આવવા જાય છે કે રસ્તામા એક દુષ્ટ બાળકે એક કાટાવાળો દ ડો લઈને તેમના નિતબ ઉપર આઘાત કરવા માડયા આમ થવા છતા પણ ભકતે તેની ઉપર બિલકુલ ક્રોધ કર્યો નહિ આખરે દ ડાના પ્રચુર આઘાતથી તેમના શરીરમાથી રુધિર નીકળવા માડયુ , છતા પણ તે બાળક તેમને પ્રહાર કરતા બ ધ પડયો નહિ આ વખતે રઘુદાસના શરીરમાથી બહુજ લોહી વહી ગયું, અને તેથી તેઓ બહુજ અશકત થઈ ગયા હવે તેમનાથી તેનો માર સહન થયો નહિ, તેથી તેઓ તે બાળકને ઉદ્દેશીને નમ્રતાપૂર્વક કહેવા લાગ્યા –“ હે ભાઈ ! મે તારો શો અપરાધ કર્યો છે ? મને નકામો શામાટે મારે છે ? હવે બહુ થયું દયા કરીને મને મારે ઘેર જવા દે ” આટલુ કહેવા છતા પણ તે હતભાગ્ય બાળક પ્રહાર કરતો અટકયો નહિ, તેથી રઘુદાસના અ ત કરણુમા અનહદ પીડા થવા લાગી અ તર્યામીથી તે અજાણ્યુ રહ્યુ નહિ તેઓ તરતજ પોતાના ભક્તની વહારે ધાયા ચમત્કાર એવો થયો કે રઘુદાસ બે–ચાર ડગલા ચાલ્યા કે પેલો બાળક ચૈતન્યહીન થઈને ધરણીપર પડી ગયો. બાળક પડયો કે તરતજ “ શું થયું? શું થયું ? ” કરતા કરતા હજારો લોકો ત્યા આગળ દોડી આવ્યા આવીને જુએ છે તો તેના શરીરમા પ્રાણુ નથી તેમાના કેટલાક તેજ વખતે તે બાળકના માતાપિતા પાસે દોડી ગયા અને તેમને પોતાના પુત્રના મરણુના દુ ખદાયક સમાચાર કહી સ ભળાવ્યા અહા ! તે વખતે તેમના દુ ખનો પાર રહ્યો નહિ તેમના કરુણુ રુદનથી પાષાણુ પણ પીગળી જાય ! જોતજોતામા તે બાળકના માતાપિતા રડતાકકળતા ત્યા આગળ આવી પહોચ્યા તેમણે તેને ઘણી ઘણીવાર ઉ ચકીને બેસાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તે વૃથા ગયો નાસિકા આગળ હાથ લગાડી જોયો, પર તુ તેમાથી શ્વાસોચ્છવાસ નીકળતો નહોતો છેવટે નાડીપરીક્ષા કરવાથી તમની ખાત્રી થઈ કે તે બાળક આ લોકમા નહોતો પુત્રને મરણુ પામેલો જોઇને તેઓ ઘણુ કલ્પાત કરવા લાગ્યા, પણ તેથી શુ વળે ? તેમને પોતાના પુત્રના દુષ્ટ વ્યવહારની પહેલાથીજ ખબર પડી ગઈ હતી, તેથી તેઓ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા કે –“ અહા ! આ તો નક્કી તે નિરપરાધી રઘુદાસને દુ ખ

દેવાનુ જ ફળ છે અહા ! રઘુદાસ કાંઇ જેવા તેવા નથી, તેથી જો તે પ્રસન્ન થાય તો કદાચ આપણા પુત્રને જીવનદાન પણ આપી શકે, માટે ચાલો, તેમને પ્રસન્ન કરવાનોજ પ્રયત્ન કરીએ જેના રાષથી બાળકનો પ્રાણ ગયો છે, તેની પ્રસન્નતાથી તે સજીવન થાય એમા કાંઈ અસભવિત નથી ' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓ પોતાના પુત્રના મૃત–દેહને લઇને રઘુદાસને ઘેર ગયા, અને તેને તેમના પગ આગળ મૂકી દઇને બન્ને હ થ જોડી અનેક કાલા-વાલા અને સ્તુતિ–પ્રશસા કરીને કહેવા લાગ્યા –' હે ભકત ! આ અમારો એકના એક બાળક છે અમારૂ વય પણ બહુ થઈ ગયુ છે, એટલે હવે બાજો પુત્ર થાય એવી પણ આશા નથી, માટે અ મારી સામે જોઇને એનો અપરાધ ક્ષમા કરી એને તથા અમને જીવનદાન આપો હે દાસ! જો અમારો આ પુત્ર સજીવન નહિ થાય તો અમે પણ જીવી શકીશુ નહિ હે દાસ ! તમે તો ભકત છો તમારે તો શત્રુ પણ કોણ અને મિત્ર પણ કોણ? તમારે તો સઘળાને સમાન ગણવા જોઇએ, તાપછી આ અજ્ઞાન બાળકને આવો કઠોર દડ શામાટે કર્યો ?"

આ પ્રમાણે કહીને તેઓ રઘુદાસના ચરણમા આળોટી પડયા વિનયી રઘુદાસ પણ "અરે આ શું,આ શું કરો છો? હુ અધમ ધીવર છુ ! છટ, છટ, તમે તે મને પગે લાગી શકો ? આ શુ કરો છો,શુ કરો છો ?' એમ કહેતા કહેતા અતિશય વિનયપૂર્વક તેમના હાથ ઝાલી તેમને બેઠા કર્યા અને કહેવા લાગ્યા કે –" જુઓ ભાઇ ! એમા મારો કાંઇ દોષ નથી આ બાળકો હમેશા મને પજવ્યા કરે છે જો તમે તપાસ કરશો તો તમને ખબર પડશે કે હુ તેમને કાંઈ પણ કહતો નથી, પરતુ હે ભાઇ ! હુ તો તે સર્વાન્તર્યામી શ્રીહરિને શરણે છુ, તો તેણે મારૂ દુ ખ જાણીને આ પ્રમાણે કર્યું હાય તો કોણ જાણે ! વારૂ, હુ પહેલા તે પ્રભુની પાસેજ તમારી વાત જણાવુ. તે દયામય જો દયા કરીને એને સજીવન કરે તો કરે "

આ પ્રમાણે કહીને રઘુદાસે નયન મીચી દીધા,અને શ્રીહરિનુ ધ્યાન કરી તેમની પાસે તે બાળકને સજીવન કરવાની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા ત્યારપછી થોડીવાર રહીને તેઓ સઘળાને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા કે –" ભાઇઓ ! હવે તમે બધા મળીને શ્રીહરિના નામની ધૂન મચાવી એ બાળકને ઉઠવાનુ કહો, એટલે પ્રભુના નામના

મહિમાથી તે સજીવન થશે ”

રઘુદાસના વચનો સાભળતાજ સઘળા ઉચ્ચ કઠે શ્રીહરિના નામની ધૂન મચાવીને તે બાળકને ઉઠવાનું કહેવા લાગ્યા શ્રીહરિની કૃપાથી–તેમના નામોચ્ચારણના માહાત્મ્યથી તે બાળક જાણે ઉઘમાથી ઉઠયો હોય તેમ આળસ મરડીને બેઠો થયો તેને બેઠો થયેલો જોઇને તેના માતા–પિતાના અને ત્યા આગળ ભેગા થયેલા માણસોના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તે વખતે સઘળા અત્યત ઉલ્લાસભેર “ હરિ હરિ ” બોલી ઉઠયા બાળક પણ તેમની સાથે “ હરિ હરિ ” બોલતા બોલતા રઘુદાસને પગે લાગીને પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગવા લાગ્યો રઘુદાસે તેને સ્નેહપૂર્વક પોતાની પાસે બેસાડી ચુબન કરી કેટલોક ઉપદેશ આપ્યો અને તેના માતાપિતા સાથે ઘેર જવાનુ કહ્યુ સઘળાના આનદનો પાર રહ્યો નહિ ભક્તનો અને ભગવન્નામનો પ્રભાવ જોઈને સઘળા બહુજ વિસ્મય પામ્યા અને રઘુદાસની પ્રશસા કરતા કરતા પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા તેમના ગયા પછી રઘુ-દાસ પણ ભગવાનનુ ભજન કરવામા તલ્લીન થઈ ગયા

ધીમે ધીમે આ વાત સઘળે ફેલાઇ ગઇ અને તેથી જૂદા જૂદા દેશોમાથી અનેક લોકો રઘુદાસના દર્શન કરવાને આવવા લાગ્યા હવે રઘુદાસને અન્નનું દુ ખ રહ્યું નહિ ભાવિક લોકો ધન–રત્ન અને અમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી તેમનું સન્માન કરી, સદા–સર્વદા આનદમા રહેનારી તેમની સુદર મૂર્તિના આનદપૂર્વક દર્શન કરી પાછા ફરે છે રઘુદાસ પણ તે સકળ ધનરત્નાદિ દીન, દુ ખી અને નિરાધારોને આપવામા અને અતિથિ–અભ્યાગતોની સેવા-ચાકરી કરવામા વાપરી નાખે છે હવે તેમને કોઈ પણ બાબત-મા કોઇ પણ જાતનો અભાવ નથી

ભગવદ્‌–ભજનના પ્રભાવથી રઘુદાસમા એટલી બધી શક્તિ આવી ગઈ કે તેઓ જે બોલે તે સિદ્ધ થવા લાગ્યું વખત જતા રઘુદાસે એક વચન–સિદ્ધિવાળા મહાપુરુષતરીકે તે દેશમા બહુજ પ્રતિષ્ઠા મેળવી, અને હજારો લોકો તેમની પાસે આવવા લાગ્યા છેવટે આ બધાથી કટાળીને રઘુદાસે ઘરની બહાર નીકળવાનુ પણ છોડી દીધુ હવે તેમનાથી ઘણા લોકોના સમાગમમા ભજન-કીર્તન પણ કરાતું નથી પ્રતિષ્ઠા એ ભજનધ્યાનનો પરમ શત્રુ છે. જે તેને ભજે છે–તેને મેળવવા જાય છે તે ભજનમાર્ગમાથી

વિચ્યુત થઈ જાય છે અને જે તેને છોડી દે છે તે ભજનના ધન-રૂપ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરે છે રઘુદાસ બહુ ભાગ્યવાન હતા, તેથી તેમણે પ્રતિષ્ઠાનો શ્વાન-વિષ્ઠાની પેઠે ત્યાગ કરી એકાતસ્થાનનો આશ્રય લીધો હવે તેમના દર્શન થતા બધ થયા તેઓ એક એકાન્ત સ્થાનમા બેસીને પોતાના પ્રાણારાધ્ય દેવતાની ભક્તિ કરવા લાગ્યા, અને વારવાર પ્રેમભાવમા આવી જઇ અશ્રુવિસર્જન કરવા લાગ્યા

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ચાલ્યા ગયા એક દિવસ શ્રીનીલાચલનાથ શ્રીજગન્નાથજી તેમની પાસે કાઇ ખાવાનુ માગતા હોય એવો તેમને આભાસ થયો તેમ થતાજ તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ તે એકાત સ્થાનમા સામાન્ય આહાર લઇને ભગવાનને નિવેદન કરવા બેઠા અહા ! ભગવાન તો ભક્તનેજ અધીન છે ભક્તે શુદ્ધ અતઃકરણથી બોલાવ્યા કે તરતજ તેઓ ત્યા આવી પહોચ્યા તેમને જોઇને રઘુદાસને બહુજ આનદ થયો તેમણે પ્રભુને પરમ આદરપૂર્વક દિવ્ય આસન ઉપર બેસાડયા અને સ્વહસ્તે તેમને આરોગાવવા લાગ્યા અહા ! પ્રભુ પણ હસતા હસતા રઘુદાસના હાથમાનું અન્ન ખાવા લાગ્યા

આ તરફ એવુ થયુ કે તેજ વખતે પુરીના મહારાજાએ શ્રીપ્રભુની સેવાનિમિત્તે નાના પ્રકારના ઉત્તમ પકવાન્નો સેવક મારફતે ભોગમડપમા મોકલ્યા હતા. ભોગ-મડપથી પ્રભુનુ મૂળ મદિર થોડુક દૂર છે તેથી ત્યા આગળ રાખેલા દર્પણમા પડતા પ્રતિબિબનેજ નૈવદ્ય ધરાવવામા આવે છે જ્યારે સઘળી સામગ્રીઓ આવી ગઈ, ત્યારે પડયાજી ભગવાનને ભોગ-નિવેદન કરવા બેઠા, પરતુ દર્પણમા તે વખતે પ્રતિબિબ પડતુ નથી ઘણું ઘણુ ધ્યાન કર્યું, ઘણી ઘણી પ્રાર્થનાઓ કરી તોપણ પ્રભુનું પ્રતિબિબ જણાયુંજ નહિ છેવટે નિરાશ થઇને તેમણે નૃપતિને કહ્યુ કે –“ મહારાજ ! આ નૈવેદ્યમા નક્કી કાઇ દોષ હોવો જોઇએ, નહિ તો પ્રભુ એને અગીકાર કેમ ન કરે ? મહારાજ ! ઘણો ઘણો પ્રયત્ન કરવા છતા પણ ભગવાન આપનું નૈવેદ્ય સ્વીકારવાને પધારતા નથી, માટે હવે તે બધુ નકામુ છે ” એ સાભળીને મહારાજ બહુજ ઉદાસ થયા આ વખતે તેઓ ગરુડ-સ્તભ પાસે દર્ભાસન પાથરીને સૂઇ રહ્યા છે પડયાનુ કથન સાભળતાજ

તેમનું મન બહુજ ખિન્ન થઈ ગયું તેઓ પ્રભુને ઉદ્દેશીને મનમાંજ કહેવા લાગ્યા.–" હાય, પ્રભુ ! મેં આપનો એવો તે શું અપરાધ કર્યો છે, કે આપ મારૂં નૈવેદ્ય આરોગતા નથી ? શું મારા અપરાધથી આ સકળ સામગ્રી અપવિત્ર થઈ ગઈ છે ? પ્રભુ, પ્રભુ ! દયા કરીને–કૃપા કરીને જે હોય તે કહી દો પ્રભુ ! કહો, કહો મારે તેનું કેવી રીતે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું? કયા પ્રાયશ્ચિત્તથી હું આપના અપરાધમાંથી મુક્ત થઇશ, તે પ્રભુ ! હે દીનદયાળ! મને કહી દો, નહિ તો હવે મારો પ્રાણ રાખીશ નહિ "

સર્વાન્તર્યામીએ મહારાજાની વિનતિ સાંભળી તેમણે સ્વપ્નમાં મહારાજાને દર્શન દઇને કહ્યું કે–" હે રાજન્ ! તું શામાટે દુઃખી થાય છે ? શું હું નીલાચલમાં છું કે મારૂં પ્રતિબિંબ પડે ? હે રાજન્! હું તો પિપિલી ગામમાં રઘુદાસ નામના ધીવરના ઘરમાં ભોજન કરવામાં રોકાયો છું, તોપછી હું તારૂં નૈવેદ્ય કેવી રીતે ગ્રહણ કરી શકું ? અહા ! તે જાતિનો તો ધીવર–માછી છે, પરન્તુ તે મારી ઉપર બહુજ પ્રેમ રાખે છે પોતાના પ્રાણના કરતાં, અરે બીજા સઘળા કરતાં તે મને વધારે ચહાય છે તે જ્યાંસુધી મને નહિ છોડે ત્યાંસુધી મારાથી અહીં અવાશે પણ નહિ અને તારૂં નૈવેદ્ય અંગીકાર થશે પણ નહિ. હા, તને એમ થશે કે, તારા આ રાજભોગ કરતાં દરિદ્ર ધીવરના સામાન્ય ઉપહારમાં આટલું બધું આકર્ષણ કેમ ? પણ તેમાં તું બહુ આશ્ચર્ય પામતો નહિ મહારાજ! મને જે કાંઈ પદાર્થો ધરાવવામાં આવે છે, તેમાં સારા–નરસાનો હું વિચાર કરતો નથી હું તો ફક્ત તે નિવેદન કરનારના ભાવનેજ જોઉં છું તારી આ ભાવવગરની સામગ્રીને હું શું કરૂં ? ભક્તનો ભાવ એજ મારૂં મુખ્ય આકર્ષણ છે. ભક્ત મને એક કણ જેટલી સામગ્રી સાચા ભાવથી અર્પણ કરે છે,તેને હું સુમેરુ જેટલી માની લઉં છું, અને જેના અંતરમાં શ્રદ્ધા નથી, જેના અન્તરમાં મારેવિષે ભક્તિ નથી તેની સુમેરુસમાન સામગ્રી પણ મારે મન નકામી છે, માટે જો તારે તારી સામગ્રી મને ધરાવવી હોય તો એક કામ કર હમણાંજ તે પિપિલી ગામમાં જઇને માતા અને પત્ની સાથે રઘુદાસને અહીં લાવ, અને તેમને મારા પુણ્યક્ષેત્રમાં નિવાસ કરાવ. તેમ થશે તોજ હું તારી સામગ્રી અંગીકાર કરીશ "

આ પ્રમાણે કહીને ભગવાન અંતર્ધાન થઇ ગયા મહારાજા

પણ તેજ વખતે ઉઠીને ઘોડેસ્વાર થઇ પિપિલી ગામમા ગયા અને રઘુદાસના બારણા આગળ ઉભા રહી તેમને બૂમો પાડવા લાગ્યા,પરતુ તેમની તે બૂમો કોણુ સાભળે ! રઘુદાસ તો તે વખતે સેવકવત્સલની સેવા કરવાના આનદમાજ મસ્ત થઈ ગયા છે, એ આનદ કાઇ જેવો તેવો-સામાન્ય નહોતો એ આનદમાં લીન થઇ જઇને તો રઘુદાસ પોતાને પણ ભૂલી ગયા છે, તેમને પોતાની જાતનુ પણ ભાન નથી,તો બહારની વાત તો સાભળેજ કયાથી ?

ઘણી બૂમો પાડવા છતા પણ જ્યારે કાઇ ઉત્તર મળ્યો નહિ, ત્યારે મહારાજાએ તેમના ઘરમા પ્રવેશ કર્યો જઈને જુએ છે તો રઘુદાસ પુલકિત કલેવરે-પ્રફુલ્લવદને બેઠા છે હાથમા ખાવાનુ છે અને તે કોઈના મુખમા મૂકી દે છે, પરતુ તે મુખ ત્યા હોવા છતા પણ મહારાજાને દેખાતુ નથી મુખ એક દિવ્ય આવરણમા ઢકાયલુ છે જયાસુધી તે આવરણ દૂર ન થાય ત્યાસુધી તેના દર્શન પણ થાયજ નહિ જે આ સસારનુ સુખદુખ જોવાનુ મૂકી દઇ સર્વ ભાવથી ભગવત્પરાયણ થઇ શકે તેનેજ તેના દર્શન થઈ શકે છે, તેથી રઘુદાસને તે મુખના દર્શન થતા હોવા છતા પણ રાજાને તેના દર્શન થતા નથી

આ તરફ મહારાજાને આવી પહોચેલા જોઈને શ્રીપતિ પણ રઘુદાસની સેવા છોડીને ત્યાથી છૂટા પડયા રઘુદાસ પણ “ અરે, અરે પ્રભુ ! કયા ગયા, કયા ગયા ! ” એમ બોલી રડતા રડતા પૃથ્વીપર પડી ગયા તેમની આખોમાથી ચોધાર આસુ વહેવા લાગ્યા તે જોઈને મહારાજા મનમા ને મનમા બોલવા લાગ્યા –‘અહા જો આમ ન હોય તો પ્રભુ નીલાચલ છોડીને-રાજભોગનો પણ ત્યાગ કરીને આટલે દૂર ધીવરના ઘરમા આવેજ કેમ ?’ તેમણે તરતજ ભકતને ઉચકીને પોતાના ખોળામા બેસાડયા, અને મદ સ્વરે કહેવા માડયુ –“ધન્ય રઘુદાસ! તમને ધન્ય છે તમારા જીવન ને પણ ધન્ય છે અહા ! તમે આ પ્રભુને વશ કરવાનો મત્ર કયાથી લાવ્યા ? બસ, હવે હુ તમને છોડવાનો નથી ચાલો ચાલો, તમારા પરિવારને લઇને મારી સાથે નીલાચલમા ચાલો તમારી કૃપાથી તેમની કૃપા થશે તોપણ હુ કૃતાર્થ થઈશ ”

ભગવાન અતર્ધાન થઇ ગયા,એટલે રઘુદાસ જાગૃતિમા આવી ગયા ધીમે ધીમે તેમને ભાન આવ્યુ મહારાજા પોતાને ખોળામા લઇને બેઠા છે, એ જોઇ રઘુદાસને બહુજ આશ્ચર્ય થયુ તેમને

સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થતાજ મહારાજાએ તેમને પ્રણામ કર્યા અને તેમને સઘળી હકીકત નિવેદન કરી નીલાચલનાથના વિરહતાપથી રઘુદાસનો પ્રાણુ તે સમયે દુખી થઇ ગયો હતો, તેથી તેઓ મહારાજાની વિજ્ઞપ્તિને અસંમત થયા નહિ આ તરફ મહારાજનો સેવકવર્ગ સુસજ્જિત હસ્તી અને નિશાન વગેરે લઇને રઘુદાસના બારણા આગળ આવી ઉભો ત્યારપછી મહારાજે રઘુદાસને વસ્ત્રાભૂષણુથી વિભૂષિત કરીને હસ્તી ઉપર બેસાડયા અને પોતે માવત થઇને હાકવા બેઠા. રઘુદાસના જનની અને પત્નીને પાલખીમા બેસાડવામા આવ્યા ત્યારપછી મહાહર્ષના કોલાહલવચ્ચે સઘળાને લઇને મહારાજા શ્રીજગન્નાથપુરી આવી પહોચ્યા અને તેમને મંદિરમા લઇ જઇને શ્રીપ્રભુના દર્શન કરાવ્યા તેની સાથેજ ભોગમંડપમા પ્રભુનું પ્રતિબિંબ પડવા માડયું પંડયાજીએ આનંદપૂર્વક પ્રભુને મહારાજાનુ સમસ્ત નૈવેદ્ય નિવેદન કરી દીધુ ચારે દિશાઓ ભકતવત્સલ પ્રભુના અને તેમના ભકતના જયજયકારથી ગાજી ઉઠી મહારાજાએ શ્રીપ્રભુના શ્રીમંદિરની દક્ષિણે તેમને રહેવાને સકળ સામગ્રીઓથી સુસજ્જિત એક ઘર આપ્યુ અને પ્રતિદિન પ્રભુનો પ્રસાદ મળ્યા કરે એવો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો રઘુદાસ, તેમની માતા અને પત્ની એ સઘળા પરમ આનંદપૂર્વક પ્રભુનું ભજન અને સાધુસેવા કરવામા જીવન વીતાડવા લાગ્યા યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થતા તેઓ આ લોકનો ત્યાગ કરીને પ્રભુના ધામને પ્રાપ્ત થયા

२०–दरजी परमेष्ठी

દરેક જમીનમા દરેક જાતના ફૂળો ફળતા નથી બીજને પણ પોતાને ઉપયુકત ભૂમિ વધારે સારી લાગતી હોય એમ જણાય છે જો ઉપયુકત જમીન મળી જાય તો તે પોતાની મેળેજ અંકુરિત થઇ ઉઠે છે, પોતાની મેળેજ પત્રે–પ્રવાલે, ફૂલે–ફળે ફાલી ઉઠે છે જો તેમ ન હોત તો કમળ મોટા મોટા પહાડ,પર્વત અને બીજાં અન્ય ઉચ્ચ સ્થળો મૂકીને ભૂમિ ઉપરના જળનીચેના પંક–કાદવનો આશ્રય શામાટે લેત? અહા! હજારો કમળપુષ્પો મંદ પવનથી આન્દોલિત થઇને ભૂમિમા અપૂર્વ સુગંધ ફેલાવે છે,તજ જો પર્વત જેવા નૈસર્ગિક સૃષ્ટિસૌંદર્યવાળા સ્થાનમા થતા હોત તો તેની શોભામા કેટલો બધો વધારો થાત ? પરંતુ તેમ થાયજ કેમ ?

હરિભક્તિરૂપ કલ્પલતા જાતિ, કુળ, વિદ્યા અને વૈભવ વગેરે બાબતોમા પર્વત કરતા પણ પોતાને વધારે ઉચ્ચ માનવા-વાળાઓનો સ્પર્શ કરતી નથી, પરંતુ તે તો ગમે તેવી બાહ્ય સ્થિતિવાળા પણ અભિમાનવગરના માણસનેજ શોધી કાઢે છે દરિદ્રતારૂપી નીચા પ્રદેશમાજ તેને આનંદ થાય છે ત્યાજ તે અંકુરિત થઇ ફૂલે–ફળે છે, તે છતા પણ આ સંસારમાના થોડાઓજ તેની શોભા જોઈ શકે છે, અને ઘણાઓ તેને મુદ્દલે જોઇ શકતા નથી

જે સમયની આ વાત છે તે સમયે દિલ્હી શહેરમા હજારો ધનવાનો, હજારો અમીરઉમરાવો, હજારો જ્ઞાની–ગુણી નિવાસ કરે છે, પરંતુ તેમનામા ભક્તિદેવીના દર્શન થતા નથી તેણે તો માત્ર એક દરિદ્ર દરજી પરમેષ્ઠી અને તેના પરિવારમાજ વાસ કરેલો જણાય છે

પરમેષ્ઠી પોતાના જાતિભાઈઓની માફક લૂગડા સીવીનેજ

પોતાની આજીવિકા ચલાવે છે તેનામા ઝાઝુ જ્ઞાન નથી દેખાવ મા પણ બહુજ કુબડો છે તેના શરીરનો રગ આફ્રિકાના હબસી જેવોજ છે વળી બરડે મોટી ખાધ નીકળી છે, પરતુ તેથી શુ થયું ? આવો કદ્રૂપો હોવાથી શું તેના ગુણો નાસી જાય છે ? અહા ! ખરેખર ભક્તિદેવીના પ્રભાવથી તે એક " વર્ણચોર કેરી " જેવો છે એ જાતની કેરી ઉપરથી શ્યામ દેખાય છે, પરતુ અદર તો મધુર રસથી ભરપૂર હોય છે તેજ પ્રમાણે પરમેષ્ઠીના કઢગા-કદ્રૂપા રૂપ-રગમા જે સદ્ગુણો છે તેની ગણના થઈ શકે એમ નથી અહા ! તેનુ વર્ણન કરવા જતા મહાન કવિ કાલિદાસના " दूरीकृता खलु गुणैरुद्यानलता वनलताभिः " એ શબ્દો યાદ આવે છે પરમેષ્ઠી, દરજી જાતિનો હોવા છતા પણ તેણે પોતાના સદ્ગુણોથી અનેક ઉચ્ચ કુળવાનો અને વિદ્વાનોનો પણ પરાભવ કરી નાખ્યો છે તે નીચ જાતિનો હોવા છતા પણ જીતેદ્રિય છે, દરિદ્ર હોવા છતા પણ દાતા છે અને શ્રમજીવી હોવા છતા પણ સદાસર્વદા આનદમા રહેનારો છે તે કદિપણ મિથ્યા વાર્તા કહેતો નથી-તેવી વાતો જાણતો પણ નથી કેવળ આ જગત અનિત્ય છે એટલુજ તે જાણે છે તે જીવહિસા જાણતો નથી, પરતુ એકમાત્ર "અહ-મમ" નીજ-" હુ અને મારૂ " એનીજ હિસા કરી જાણે છે તે આ અખિલ સસારમા સર્વત્ર ભગવાનની દિવ્ય વિભૂતિજ પથરાયલી જુએ છે તે વારવાર એવાજ વિચારો કરે છે કે:-"ભગવાન વાસુદેવજ સકળના પ્રભુ છે અને તેજ સર્વાતર્યામીતરીકે દરેકના હૃદયમા વિરાજી રહ્યા છે તેમની ઇચ્છાથીજ આ ચરાચર વિશ્વ ચાલી રહ્યું છે "

આ પ્રમાણે ભગવાનના મહિમાનો વિચાર કરતા કરતા તે કોઈ કોઇ વખત બેભાન થઇ જાય છે તે વખતે જો તે સીવતો હોય તો હાથમાની સોય, દોરો અને કપડુ, સઘળુ જેમનું તેમ રહી જાય છે તે વખતે તેનો દેહ આ મર્ત્યલોકમા હોવા છતા, આત્મા અમરલોકમા વિચરે છે, તેની આખમાથી અશ્રુધારા વહી જાય છે અને કલાકોના કલાકોસુધી જળમા ખીલી રહેલા તાજા કમળ-પુષ્પની પેઠે નિશ્ચલ બેસી રહે છે

પરમેષ્ઠીને એક પુત્ર અને બે કન્યા,એમ ત્રણ સતાન હતા પત્ની વિમળા બહુજ રૂપાળી તેમજ ગુણવાળી હતી પુત્ર અને કન્યાઓમા પણ માતાપિતાના ગુણ ઉતરી આવ્યા હતા, તેથી પરમેષ્ઠીના

સંસારમાં અશાંતિનો લેશ પણ ગંધ નહોતો જ્યારે સંસારમાં દરેક પ્રકારનું સુખ હોય છે, ત્યારે ઘણા લોકો બધુંજ ભૂલી જઇને તેમાંજ તરબોળ થઈ જાય છે, પરંતુ પરમેષ્ઠીના સંબંધમાં તેમ હતું નહિ સંસારનું સંપૂર્ણ સુખ હોવા છતાં પણ તેમાં તેને આસક્તિ નહોતી ભગવાન, તેમના ભકત અને તેમના નામસ્મરણ ઉપરજ તેને અનહદ પ્રીતિ હતી સૌ કરતાં ભગવાનના નામનું સંકીર્તન કરવાનું તેને બહુજ ગમતું હતુ. તે ઉપર તેને વધારે પ્રેમ હતો તેને જ્યારે જ્યારે અવકાશ મળતો ત્યારે ત્યારે તે ભગવાનનું ભજન કરવાને ચુકતો નહિ થોડો પણ અવકાશ મળતો,તો તરતજ તે ભગવાનના પવિત્ર કીર્તનો ગાવા મંડી જતો હતો ગાતાં ગાતાં તેનો કંઠસ્વર ગદ્ગદ્ થઈ જતો હતો સ્તંભ, સ્વેદ, અશ્રુ, આનંદ વગેરે સાત્વિક ભાવોથી તેમનું શરીર ભરાઈ જતું હતું અહા ! તેની તે સમયની આનંદમય મૂર્તિ જોઇને તે દરજી હશે એમ કોઈપણ કળી શકતું નહિ તે વખતે સઘળાજ તેને ધન્યવાદ આપવા, તેની પ્રશંસા કરવા અને કૃપા મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હતા

ભગવદ્ભક્ત હોવા છતાં તે પોતાના જાતિ-ધંધામાં કાંઈ કાચો નહોતો તેને હાથે સીવાયલા જામા, પાયજામા, અંગરખા વગેરે જોઈને તેની પ્રશંસા કર્યા સિવાય કોઇપણ રહેતું નહિ તે એવું તો ઝીણું અને સફાઈબંધ સિવતો હતો કે તેના જેવો કારીગર આખા દિલ્હી શહેરમાં નહોતો, તેથી શહેરમાં સઘળા અમીર ઉમરાવ અને સ્વયં બાદશાહ પણ તેની પાસે દરેક પ્રકારના વસ્ત્રો સીવડાવી યથેષ્ટ પુરસ્કાર આપતા હતા

એક વખત એવું થયું કે, દિલ્હીશ્વરના સુવર્ણ-સિંહાસન ઉપર બે બાજુ બે ગાલીચા મૂકવામાં આવ્યા હતા બાદશાહ તેની ઉપર પોતાના બંને પગ નાખીને બેસે છે, પરંતુ તે તેમને પસંદ નથી, તેથા તેમણે બીજા બે ઉત્તમ તકીઆ તૈયાર કરાવવા માટે કિંમતી કપડું તૈયાર કરાવ્યું અને તેમાં સોનાની ટીકીઓ તથા હીરા, માણેક અને મોતી જડાવ્યા બાદશાહને આ કપડું બહુજ ગમ્યું છે, તેથી તેને વારવાર જોયા કરે છે અને મનમાં ને મનમાં કારીગરના વખાણ કરે છે

આગળ જણાવી ગયા તે પ્રમાણે પરમેષ્ઠી એક સુનિપુણ દરજી હતો અને તેની ઉપર સ્વયં બાદશાહને પણ બહુજ વિશ્વાસ હતો,

તેથી તેમણે તરતજ તેને બોલાવી મગાવ્યો પરમેષ્ઠી બાદશાહ પાસે આવ્યો અને સલામ કરીને ઉભો રહ્યો, એટલે બાદશાહે કહ્યું કે –"હે દરજી ! તુ આ અમૂલ્ય વસ્ત્ર લઈ જા અને તેના બે ગાલીચા બનાવી લાવ જોજે,સિલાઈમા કોઈ જાતની ખામી આવે નહિ અને એની ઉપરનુ એક પણ ફૂલ દબાઇ જાય નહિ જા, જા, જલદીથી તૈયાર કરી લાવ જો મને તે પસદ પડશે, તો આજે હું તને ન્યાલ કરી દઇશ "

"જહાપન્નાહનો જેવો હુકમ" કહીને છેક નીચા વળી સલામ કરી પરમેષ્ઠી ત્યાથી ચાલ્યો ગયો ઘેર આવીને સ્નાન–ભોજન વગેરેથી પરવારીને તે બાદશાહના તકીઆ સીવવા બેઠો અહા! બે ગાલીચાનો ખોળો સીવતા તેને કેટલી વાર લાગે? થોડા વખતમાજ બ ને ખોળ તૈયાર કરી અત્તરવાળુ સુ ગધી તુલ તેમા ભરી દઇને બ ને ગાલીચા તૈયાર કરી નાખ્યા અત્તર પણ જેવું તેવુ નહિ, પણ ઘણુંજ ઉચા પ્રકારનુ હોવાથી પરમેષ્ઠીનુ આખુ ઘર બહેકી ઉઠયું ગાલીચા ઉપર આવેલી સોનાની ટીકીઓ ઉપર ટાકેલા મોતી બહુજ ખીલી નીકળ્યા છે,તેમ તે ઉપર આવેલા હીરા–માણેક પણ ઝળઝળી રહ્યા છે અહા ! તેને મૂકવા જેવુ સ્થાન પણ પરમેષ્ઠીના ઘરમા ક્યાથી હોય ! ગાલીચા તૈયાર થતાજ પરમેષ્ઠીએ બાદશાહ પાસે લઈ જવાનો વિચાર કર્યો, પર તુ તે લઇને જેવો ઉભો થાય છે કે તર તજ એક બીજા નવીન વિચારમાજ પડી ગયો

જેમ જેમ ગાલીચાનો મનોહર સુવાસ તેને આવવા લાગ્યો અને જેમ જેમ તેના ઉપરના હીરા–માણેકનો અપૂર્વ ઝળઝળાટ તેના જોવામા આવતો ગયો, તમ તેમ તે વિચાર કરતો ગયો કે.–"અહા! શુ આવા અતુલનીય ગાલીચા એક સામાન્ય મનુષ્યના ઉપભોગમા આવશે ? દેવાધિદેવ વાસુદેવજ આનો ઉપભોગ કરવાને એકમાત્ર અધિકારી છે અહા ! આવી વસ્તુ જો એમને અર્પણ ન થાય તોપછી આપણી કારીગરી શુ કામની ? પર તુ હે પ્રભુ ! આ કાઇ મારી પોતાની માલેકીના નથી એટલે શુ કરૂં?" આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતાં તે અચેતન થઇ ગયો તેના દેહમાથી આત્મબુદ્ધિ વિલુપ્ત થઈ ગઇ, ઇંદ્રિયો પણ શાન્ત પડી ગઇ. કોઇ કાઇ જોતુ નથી, સાભળતુ નથી અને કરતુ પણ નથી મનની પણ તેવીજ અવસ્થા છે તેનામા પણ કાઇ કરવાની શક્તિ નથી તે આ વખતે આ લોકમા હોવા છતા પણ તેનો આત્મા આ

મર્ત્યલોકના સુખદુઃખાદિથી અતીત એવી કોઇ જુદીજ સ્થિતિમા પહોચી ગયો છે

એવી અવસ્થામા પરમેષ્ઠીએ એક ચમત્કાર જોયો ઘણા વર્ષો ઉપર એક વખત તે શ્રીજગન્નાથપુરીમા રથયાત્રા જોવા ગયો હતો તે વખતે તેણે શ્રીજગન્નાથજીના રથના દર્શન કર્યાં હતા આજે પણ પરમેષ્ઠી તેનાજ દર્શનમા લીન થઈ ગયો છે સેવકો શ્રીજગન્નાથજીને લઇને ઉલ્લાસભેર ચાલે છે, ચારે તરફ ' જય જય હરિ 'નો ધ્વનિ છવાઈ રહ્યો છે, અગાડી હજારો શ્વેત અશ્વો નાચતા કૂદતા ચાલ્યા જાય છે, સેવકો પરમ આનદપૂર્વક એક પછી એક વસ્ત્ર પાથરતા જાય છે અને પ્રભુ શ્રીજગન્નાથજી તે ઉપર થઈને બીજા વસ્ત્ર ઉપર જાય છે કઠિન આઘાતથી પથરાયલા વસ્ત્રો પણ વારવાર ફાટી જાય છે

દૈવયોગે તેજ દિવસે રથયાત્રા છે અને જ્યારે પરમેષ્ઠી દિલ્હીમા બેઠો બેઠો શ્રીજગન્નાથજીની રથયાત્રાના દર્શન કરે છે, તેજ વખતે જગન્નાથપુરીમા પણ શ્રીજગન્નાથજીની ઉપર્યુક્ત રથયાત્રા ચાલી રહી છે ભાવના આવેશમા ને આવેશમા પરમેષ્ઠી તે લીલામા એટલો બધો લીન થઇ ગયો છે કે આ વખતે તે જાણે શ્રીનીલાચલમા બેસીનેજ પ્રભુના દર્શન કરતો હોય, એમ લાગે છે

એટલામા નીલાચલમા એવુ થયું કે શ્રીજગન્નાથજીની નીચે પાથરવાનુ એક વસ્ત્ર ફાટી ગયું સેવકો બીજુ વસ્ત્ર લાવવાને મદિર તરફ દોડયા, પરતુ તેઓને બહુજ વિલબ થયો ભગવદ્ધ્યાનમા લીન થયેલા પરમેષ્ઠીએ દિલ્હીમા બેઠા બેઠા આ બનાવ જોયો હવે તેમનાથી રહેવાયું નહિ તેજ વખતે તેમણે પોતાની પાસેના બે ગાલીચામાથી એક ગાલીચો શ્રીજગન્નાથજીને અર્પણ કરી દીધો શ્રીજગન્નાથજીએ પણ પરમ પ્રીતિથી તે ગ્રહણ કરી તેની ઉપર વિજય કર્યો. તે જોઇને પરમેષ્ઠીના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તે પ્રભુના પાદપદ્મમા દડવત્ પ્રણામ કરી બન્ને હાથ જોડી ઉઠીને ઉભો થયો અને ઉન્મત્તની પેઠે બન્ને હાથ ઉચા કરી નાચવા લાગ્યો શ્રીજગદીશ્વરની રથયાત્રામા બહુજ ભીડ થઈ છે, ધક્કા-મુક્કીનો પાર નથી, આગળ જવાનો પ્રયત્ન કરતા હાડકા કચરાઈ જાય છે ધક્કાધક્કીમા પરમેષ્ઠી લોકોના ટોળાની છેક પાછળ નીકળી ગયો ત્યાથી તેને શ્રીહરિના દર્શન થયા નહિ,તેમ એવી બેહદ ભીડ-માથી આગળ પણ જઈ શકાયુ નહિ તરતજ તેના ત્યાના જ્ઞાન-

નો લોપ થયો તેને ચૈતન્ય આવ્યું ચૈતન્ય આવતાજ આંખો ઉઘાડી જુએ છે તો કાંઇ પણ નજરે પડ્યુ નહિ આથી તે બહુજ વિચારમા પડી ગયો તેને બહુજ આશ્ચર્ય થયુ તે પોતાના મન-સાથેજ વિચાર કરવા લાગ્યો કે –" અહા ! આ શુ સ્વપ્ન છે ? ના, ના, તેમ તો નથીજ તેમ હોય તો મારા હાથમાનો એક તકીઓ કયા જાય ? અહા ! સર્વાન્તર્યામી જગન્નાથ ! શુ તમે મારા અ તરની વાર્તા જાણી છે ? શુ તમે એક ગાલીચો અ ગીકાર કર્યો છે ? અહો ! મારૂ કેવુ ભાગ્ય! કેવુ સદ્ભાગ્ય ! "

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા તેને ભાન આવ્યુ તેના તે આન દની સાથે તેનો ભય પણ વધી ગયો તે એક ક્ષણે વિચારે છે કે –"અરે, મે આ શુ કર્યું ? એ તો બાદશાહનો ગાલીચો હતો અહા ! તે બાદશાહને ન આપતા શ્રીજગન્નાથજીને આપી દીધો, તો હવે શુ બાદશાહ મને જવા દેશે ? ' અહા વળી બીજી ક્ષણે એવો વિચાર કરે છે કે –"છટ છટ, મારા જગન્નાથ પાસે દિલ્હીશ્વર શી ગણત્રીમા છે ! "

પરમેષ્ઠી આ પ્રમાણે ભય અને અભયના સ ગ્રામમા ઝોલા ખાય છે, તે વખતે બાદશાહના સિપાઇઓ તેના ઘર આગળ આવીને બૂમો પાડવા લાગ્યા કે –" અરે ઓ દરજી ! બાદશાહના ગાલીચા તેયાર થયા કે નહિ ? જહાપન્નાહે બન્ને ગાલીચા લઇને તને હમણા ને હમણા બોલાવ્યો છે, માટે ચાલ, ચાલ ઝટ કર "

" હા, હા, થયા છે ચાલો ચાલો " બોલતા બોલતા પરમેષ્ઠી ઉઠીને બહાર આવ્યો અને બાદશાહના સિપાઇઓ સાથે એક ગાલીચો લઇને દરબારમા આવી પહોચ્યો દરબારમા જઇને દૂરથી સલામ કરતા કરતા બાદશાહ પાસે જઇને પેલો એક ગાલીચો મૂકી દઇ બન્ને હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો ગાલીચાની સીલાઇ જોઇને બાદશાહ બહુજ પ્રસન્ન થયા, પર તુ આ પ્રમાણે ફક્ત એકજ ગાલીચો શામાટે લાવ્યો તે તેમનાથી સમજી શકાયુ નહિ તેઓ હસતા મુખે બોલ્યા –" હે ભાઇ ! આ એકજ ગાલીચો કેમ લાવ્યો ? બીજો કયા ગયો ? શુ હજીસુધી સીવ્યો નથી ? બોલ, બોલ. સાચે સાચુ કહી દે '

પરમેષ્ઠી બાદશાહને પગે પડીને બોલ્યો:–"જહાપન્નાહ ! બન્ને ગાલીચા તૈયાર થયા હતા, પર તુ તેમાનો એક નીલાચલનાથ જગન્નાથે સ્વીકાર્યો છે, તેથી આ એકજ આપની પાસે લાવી

શકયો છુ ગરીબપરવર! હુ ખોટુ કહેતો નથી સાચુ જ કહું છુ એ સાભળીને બાદશાહ હસી પડયા અને સાથે સાથે જરા વિરક્ત પણ થયા ત્યારપછી થોડીવારે પરમેષ્ઠીને સબોધીને તે બોલ્યા – "અરે, આમ ગાડાની પેઠે શુ બકે છે? કયા તે નીલાચલ ને કયા આ દિલ્હી! અહીથી તે ગાલીચો આપ્યો પણ કેવી રીતે અને ત્યા રહીને તેમણે લીધો પણ કેવી રીતે? અરે, શુ તને ખબર નથી કે હું દિલ્હીશ્વર છુ? મારી દિલ્હીમા આવીને મારો ગાલીચો લઇ જાય એવો કોણ છે? આ બધા ઢોગ–સોગ છોડી દે અને જે કાઈ બન્યું હોય તે સાચેસાચુ કહી દે, નહિ તો હમણાજ બુરા હાલ થશે"

બાદશાહની આવી ધમકી છતા પરમેષ્ઠી હાથ જોડીને બોલ્યો – "જહાપન્નાહ! હુ સાચુ જ કહુ છુ એક ગાલીચો નીલાચલનાથ-શ્રીજગન્નાથ લઇ ગયા છે અને બીજો આપને માટે લાવ્યો છુ મહારાજ! હુ સાચુ જ કહુ છુ હવે મને મારવો કે જીવાડવો આપનાજ હાથમા છે, પરતુ હે ગરીબપરવર! શ્રીજગન્નાથજી ત્યા રહ્યા રહ્યા ગાલીચો લઇ ગયા, તેમા તમને શામાટે આશ્ચર્ય લાગે છે? શામાટે તમે તે અસભાવત ધારો છો? શ્રીજગન્નાથજી આ અખિલ જગતના નાથ છે શું આપનુ આ દિલ્હી જગતની બહાર છે? તે વિભુ છે. તેનાવિના કોઈ પણ સ્થાન હોતુ નથી તે નથી એવુ કોઇ પણ સ્થાન નથી તેમનું ધામ પણ તમના જેવુજ છે તેમની પેઠે તેમનું ધામ પણ સર્વદા સર્વત્ર વિરાજમાન છે, તોપછી દિલ્હીમાથી તેમણે ગાલીચો લીધાની વાત મિથ્યા શામાટે માનો છો? વળી હે બાદશાહ! તેઓ પ્રાણિમાત્રના અતરમા વ્યાપી રહ્યા છે, પ્રાણિમાત્રના અતરમા રમણ કરી રહ્યા છે તેઓ દરેકે દરેકના અતરની દરેકે દરેક વાતો જાણે છે આપણે આપણા મનમા જે કાઇ બોલીએ છીએ તે પણ તે સાભળે છે વળી તેવીજ રીતે આપણે શુદ્ધ અતઃકરણથી તેમને આપણા મન સાથે જે સામગ્રીનો ઉપભોગ કરાવવાની ઇચ્છા કરીએ છીએ તે તેઓ પરમ આનદપૂર્વક ગ્રહણ કરે છે વળી જહાપન્નાહ! સાચેસાચુ જ કહુ છુ કે આપના ગાલીચા જોઇને મારૂ મન બહુજ વ્યાકુળ થયું હતુ તેને જોઇને હુ તે મારા પ્રભુને અર્પણ કરવાને અસ્થિર થઈ ગયો હતો, તેથીજ તેમણે દયા કરીને તેનો સ્વીકાર કર્યો છે મહારાજ! આપનું ધ્યાન પહોચે તેમ કરો, પરતુ શ્રીજગન્નાથજીએ આપનો ગાલીચો સ્વીકાર્યો તેથી તમે બહુજ ભાગ્યવાન છો અને ભવિષ્યમા

થશો પ્રભુ ! આ સઘળુ મારા અત કરણની ભાવનાના બળથીજ બન્યુ છે,માટે આપ જે કાંઇ કરો તે પહેલા બહુજ વિચારી જોજો, એટલીજ મારી પ્રાર્થના છે ”

હવે બાદશાહને રોમેરોમ ક્રોધ વ્યાપી ગયો તેઓ રાતી આંખો કરીને કર્કશ સ્વરે બોલી ઉઠયા –“હે દરજી ! હુ તને હજી પણ કહું છુ કે તું સમજ હું દિલ્હીશ્વર છુ બધા મુલકની ભકિત તો એક તારા જેવા મલિન દરજીમાજ આવી ગઇ કેમ ? અરે કોઇ છે કે ? જાઓ, જાઓ, આ દુષ્ટ ધુતારા દરજીને હાથેપગે બેડીઓ નાખી અ ધારી ઓરડીમા પૂરી દો વળી હુ હુકમ કરૂ છુ કે, એને ખાવાનુ પણ આપશો નહિ, તેમજ એની ઓરડીનુ તાળુ પણ ઉઘાડશો નહિ જોઉ છુ કે એનો કયો બાપ આવીને એની રક્ષા કરે છે ? જા, જા, જે જગન્નાથ આવીને તારી પાસેથી મારો ગાલીચો લઇ ગયા, તે આવીને હવે તને બચાવશે અને ખાવા પીવા પણ આપશે ”

બાદશાહના મુખમાથી ઉપલા શબ્દો પૂરેપૂરા નીકળ્યા ન નીકળ્યા એટલામા તો પ્રહરીઓએ આવીને પરમેષ્ઠીને પકડી લીધો, અને હાથમા બેડીઓ નાખી કેદખાનામા લઇ જઇ એક અ ધારી ઓરડીમા પૂરી દીધો બારણે તાળુ દઇ દેવામા આવ્યું અને તેની ઉપર પહેરો મૂકી દેવાયો

દુષ્ટ પ્રહરીઓના મુષ્ટિપ્રહારથી પરમેષ્ઠીનો બરડો ફાટી ગયો હતો અને તેમાથી રુધિર નીકળતુ હતુ વળી તે ઉપરાત શૃ ખલા-બંધનથી તેનું શરીર જકડાઇ ગયુ હતુ, પણ પરમેષ્ઠીનુ તે ઉપર લક્ષ્ય નથી તે તો આવી વિપદવસ્થામા પણ એકમાત્ર મધુસૂદન-નુંજ ધ્યાન કર્યા કરે છે તેને બીજી વાતો નથી—બીજા વિચારો પણ નથી. ચિ તામણિના દરબારમા આ વાર્તા એક નિમેષમા પહોચી ગઇ ભકતવત્સલ તરતજ ભકતની રક્ષા કરવાને તૈયાર થઈ ગયા અને નીલાચલથી દિલ્હી શહેરમા આવી પહોચ્યા

અર્ધ રાત્રિ વીતી ગઈ છે કેદખાનાના પ્રહરીઓ પણ જાગૃતજ છે.તે સમયે મહાપ્રભુ જગન્નાથજી પરમેષ્ઠીને જે કેદખાનામા પૂરવા-મા આવ્યો હતો તેના દ્વાર પાસે આવી પહોચ્યા સઘળા પ્રહરી ઓને મોહનિદ્રામા નાખીને ભગવાને અંદર પ્રવેશ કર્યો પરમેષ્ઠીના ઓરડાના બારણા ઉઘડી ગયા, પર તુ પરમેષ્ઠીને તેની ખબર નથી તેઓ તે વખતે પણ તન્મયતાથી તેમના નામનુ મનન કરે છે અને

રુદન કર્યા કરે છે શ્રી પ્રભુએ તે વખતે તે ઓરડામા પ્રવેશ કરીને અમૃતપૂર્ણ સ્વરથી પરમેષ્ઠીને બોલાવ્યો.

અહા ! અહા ! કેવો મિષ્ટ—કેવો મધુર એ સ્વર ! અહા ! શિશુના કંઠમાથી પહેલી વખતજ નીકળતા બા બા–મા મા શબ્દો પણ તેના માતાપિતાને આટલા બધા મિષ્ટ નહિ લાગતા હોય ! તે સુમિષ્ટ સ્નેહસબોધન સાભળીને પરમેષ્ઠી ચમકી ઉઠયો તે એકદમ વિચારમા પડી ગયો અને કહેવા લાગ્યો:–" અહા ! આ દાનવપુરીમા દેવતાઓના અમૃતનો સચાર કયાથી થયો?" આખો ઉઘાડીને જુએ છે તો નીલકાતમણિના દિવ્ય પ્રકાશથી તેની અધારી ઓરડી પ્રકાશી રહી છે તે જોતાજ 'અરે અહા' આ શું?' એવા શબ્દો તેના મુખમાથી નીકળી પડયા જોતજોતામા તે દિવ્ય પ્રકાશથી જ્યોતિર્મય જગન્નાથજીની મૂર્તિ દેખાવા લાગી પરમેષ્ઠીએ પોતાના ચર્મ–ચક્ષુથી જોયું કે, પોતાના પ્રાણારાધ્ય પ્રભુ પ્રસન્નતાથી પોતાના એક વરદ હસ્તે અભયમુદ્રાથી તેમને અભયદાન આપે છે અને બીજે હસ્તે ઘર ઘર સુદર્શન ચક્ર ફેરવ્યા કરે છે સુદર્શન ચક્રે પણ આજે અતિશય ઘોર ભીષણ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે,અને જ્યારે તે ફરે છે ત્યારે તેમાથી જાણે પ્રલયાગ્નિ વરસતો હોય એમ જણાય છે પ્રભુની આ કોમળ કમનીય મૂર્તિ જોઈને પરમેષ્ઠી પરમ આનદમા વિવશ થઇ ગયો થોડીવારે તેને ભાન આવ્યુ એટલે તરતજ તે ભગવાનના ચરણકમળમા આળોટી પડયો અને તેમની પાસે દયામણે મોઢે રુદન કરવા લાગ્યો, પરતુ આ બધુ કેવી રીતે ? તેના હાથપગમા તો લોઢાની સાકળો પડી છે ! પ્રભુની કૃપાદષ્ટિ થતા પરમેષ્ઠીના તે બધનો પણ તૂટી ગયા. આનદ અને વિસ્મયથી તેમનુ મન ઝોલા ખાવા લાગ્યું પોતે કોણ છે અને શુ થાય છે તે સઘળુ ભૂલી ગયો આખુ શરીર જડ થઈ ગયું–હલાયુંચલાયું પણ નહિ, પરતુ તેનુ કાઇ પણ શ્રી-જગન્નાજીથી અજાણ્યું રહ્યુ નહિ તેમના રક્ત અધરની ધારોમા–તેમના કમળનયનના ખુણાઓમા મિષ્ટ—મધુર હાસ્યના જે પરમાણુ ખેલ્યા કરતા હતા તે સઘળા એકત્રિત થઈને જાણે તેનો એક મોટો ફુવારોજ ફૂટવા માડયો ભગવાન એકાએક હસી પડયા અને પરમેષ્ઠીને સબોધીને કહેવા લાગ્યા –" હે પરમેષ્ઠિ ! જેને મારી સહાય છે, તેને શો ભય છે ? જો, જો, વત્સ ! જ્યાસુધી મારા હાથમા આ સુદર્શનચક્ર છે, ત્યાસુધી ભકતોએ લેશમાત્ર પણ ભય

રાખવો નહિ બીજા ગમે તેટલા બળવાન હોય પણ યાદ રાખજે કે મારા ભક્તો તે સર્વથી વધારે બળવાન છે આવ, બેટા ! આવ મારી પાસે આવ ”

પરમેષ્ઠી તેમની પાસે શું આવે ? તે તો તેમની કરુણાની વિમળ ધારા જોઈને અવાક્ થઇ ગયો અને વારવાર પ્રણામ કરીને રડવા લાગ્યો તે પોતાની સ્વભાવસુલભ દીનતાને વશ થઈને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે –“ અહા ! હુ મહા અધમ–મહાપાપી છુ શું હુ તેમની સમીપ જવાને યોગ્ય છુ ? ”

ભક્તની દીનતા જોઇને ભક્તવત્સલને વળી વિશેષ આનદ થયો, તેથી તેમણે પોતે તેની પાસે જઈને તેના મસ્તક ઉપર પોતાનો વરદ હસ્ત મૂકયો શ્રીપ્રભુના શ્રીઅગનો સ્પર્શ થતાજ પરમેષ્ઠીનુ અગ અનગના જેવું સુદર અને મનોહર થઇ ગયું બરડા ઉપરની ખૂધ પણ જતી રહી અને આનદસાગરમા નિમગ્ન થઈને પોતાને તેમજ પ્રભુને પણ ભલી ગયો

આ તરફ ભગવાન પણ પરમેષ્ઠીને કૃતાર્થ અને બધનમુક્ત કરીને બાદશાહના શયનમદિરમા જઈ તેને સ્વપ્નદ્વારા તાડન કરી શ્રીનીલાચલ ચાલ્યા ગયા તરતજ બાદશાહ ઉઠીને બેઠા થયા ચારે તરફ જોયું પણ કાઇ દેખાયું નહિ, તેથી તેઓ ઉડા વિચારમા પડી ગયા તે વિચારવા લાગ્યા કેઃ–“અરે, ત્યારે શું આ સ્વપ્ન છે ? ના, એમ કેમ કહેવાય ? મારૂ આખુ અગ ધ્રૂજાવી મૂક્યું છે અને તેમણે કરેલા પ્રહારના ચિહ્નો હજી પણ દેખાય છે અહા ! આ તે શું થઇ ગયું ? આશ્ચર્ય, આશ્ચર્ય ! આ તો બહુજ અદ્ભુત બનાવ કહેવાય.”

ક્રમે ક્રમે પ્રભાત થયું હવે બાદશાહથી થોભાયુ નહિ તેમણે તરતજ પોતાના વિશ્વાસુ મિત્રને બોલાવી મગાવ્યા અને તેમને પોતાના સ્વપ્નની વાત કહી સભળાવી ત્યારપછી સઘળા બદી-આને ગયા જઈને જુએ છે તો પ્રહરીઓ હજુ નિદ્રાવશ છે, સઘળા દરવાજા ઉઘાડા છે વળી પરમેષ્ઠીના હાથપગમા બધન નથી, મારનો ઘા નથી અને કુબડુ રૂપ પણ નથી તેનો દેહ દિવ્ય પ્રકાશથી દીપી નીકળ્યો છે, વદનમડળમા અપૂર્વ લાવણ્ય સ્ફુરી રહ્યુ છે અને તે પ્રસન્નતાથી પોતાના મનોનાયકનું ધ્યાન કરવામા તલ્લીન થઈ ગયો છે

પરમેષ્ઠીને જ્યારે ભાન આવ્યું ત્યારે પ્રથમ તો પોતાના પ્રભુ

ને ન જોવાથી તે બહુજ વ્યાકુળ થઇ ગયો અને પ્રભુના નામનુ રટન કરવા લાગ્યો

પરમેષ્ઠીની અવસ્થા જોઈને દિલ્હીપતિને આશ્ચર્ય થયુ, તેમ ભય પણ થયો ત્યારપછી તેઓ તેને નાનાપ્રકારે પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા અને અમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી વિભૂષિત કરીને પોતાના ખાસ હાથી ઉપર બેસાડી વાજતેગાજતે આખા શહેરમા ફેરવ્યો વળી બહુ બહુ ધનરત્ન આપીને તેની ક્ષમા માગી આ અલૌકિક બનાવની વાત સાભળીને સઘળા આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા. ભકતના જયજયનાદથી સમસ્ત શહેર ગાજી રહ્યુ, પરતુ એ સઘળુ ભકત પરમેષ્ઠીને ગમ્યુ નહિ તેને આથી બહુજ લજ્જા થઇ અને પ્રતિષ્ઠાના ભયથી સત્વર દિલ્હી શહેરનો ત્યાગ કરી બીજા દેશમા ચાલ્યો ગયો, તથા ભકતને ઉચિત ભજનપૂજન કરવામા આખુ જીવન વ્યતીત કરી અતે ભકતને ઉચિત ઉત્તમ ગતિને પ્રાપ્ત થયો

२१-माधवाचार्य

પતિપત્નીના મન-પ્રાણુ એક હોય તોજ સસારનુ સુખ સંભવે છે, પરતુ મન અને પ્રાણુની એકતા થવી-મળી આવવી બહુજ દુર્લભ છે માધવાચાર્ય એ બાબતમા ભાગ્યશાળી હતા તેમનુ અને સતી સત્યવતીનુ મન એકીભૂત થયુ હતુ બંને જણુના હૃદય સ્વચ્છ દર્પણુ જેવા હતા દરેકના હૃદયમા એકબીજાનુ પ્રતિબિબ પડતુ હતું અને તેથી તેઓ એકબીજાને સપૂર્ણ રીતે જોઈ શકતા હતા બન્નેના અતર તેમજ શરીરોપર બન્નેનો અધિકાર હતો

માધવાચાર્ય જાતે બ્રાહ્મણુ હતા,સ્થિતિ સામાન્ય હતી. તેઓ ભગવાન માધવની સેવાવિના બીજુ કાંઈ જાણુતા નહોતા વળી તેઓ બહુજ દયાળુ હતા, તેથી તેમને ઘેર આવેલો કોઈ પણુ ભિખારી નિરાશ થઇને પાછો જતો નહિ તેઓ સદાચારનો સ્વચ્છ માર્ગ મૂકી દુરાચારના કુટિલ પથમા પગ મૂકતા નહિ માધવાચાર્ય પોતાનો સઘળો વખત ઇશ્વરનુ કીર્તન કરવામા, ભક્તિના ગ્રથો વાચવામા અથવા તો બીજા ભગવદ્ભકતો સાથે ભગવત્કથાની ચર્ચા કરવામાજ વ્યતીત કરતા હતા વૃથા કુથલી કરવી તેમને બિલકુલ ગમતી નહોતી

સતી સત્યવતી સ્વામીને દરેક કાર્યમા સહાય કરતા હતા કાયાની પાછળ છાયાની પેઠે તેઓ દરેક કાર્યમા પોતાના પતિને અનુસરતા હતા તેમનુ બાહ્ય સ્વરૂપ જેવું સુદર અને મનોહર હતું, તેવુંજ તેમનુ આતરિક સ્વરૂપ હતું તે રૂપ પણુ આ લોકમા-આ મર્ત્યલોકમા હોવા છતા આ લોકનુ નહોતુ સુદરી પોતાના પતિને, શ્રીપતિને અને સાધુસતોને સમાન ગણુતા હતા અને સદ્ભાવ-પૂર્વક એ ત્રણેની સેવા કરતા હતા

આજ છ માસ થયા આ બ્રાહ્મણુ-દપતીના પ્રીતિરૂપી હીરક-વૃક્ષ ઉપર માણિક્યના જેવું એક સુદર મનોહર ફળ ફળ્યું છે તેને લઇને તે બન્ને એક પ્રકારનો નવીન આનંદ અનુભવે છે.

માધવાચાર્ય દરેક પળે તે બાળકના મનોહર મુખને નિહાળ્યા કરે છે અને વિચારે છે કે –“ અહા, અહા ! આ અમરલોકનું માધુર્ય આ લોકમા કયાથી હોય ! અહા ! નક્કી આ શિશુ તો અનુપમ આનંદસાગર પ્રભુજીનુંજ એક અમૃતબિંદુ છે તેમ ન હોય તો તેનામા આવો મસ્ત માધુર્યનો અખૂટ ભંડાર કયાથી હોય ! આ પ્રમાણે વિચાર કરીને માધવાચાર્ય પોતાના બાળકને વારવાર છાતીસરસો ચાંપી ચુંબન કરે છે અને તેના સ્પર્શથી અપૂર્વ આનંદ અનુભવે છે સત્યવતી પણ બાલકને એક ક્ષણ પણ વીલો મૂકતા નથી તેને પોતાની નજરબહાર થવા દેતા નથી

એક દિવસ માધવાચાર્ય પોતાના ઇષ્ટદેવના ભોગને માટે એક તુંબીફળ (દૂધી) લાવ્યા છે રાત્રિનો લગભગ એક પ્રહર વીતી ગયો છે સત્યવતી પુત્રને ખોળામા લઇને બેઠા બેઠા તેને સુધારે છે, એટલામા તેમણે દૂરથી આવતો કીર્તનનો ધ્વનિ સાભળ્યો આ કીર્તન બીજા કોઇનું નહિ, પરંતુ આ કલિકાળના જીવોના પાપતાપનું પ્રશમન કરવાને આ પૃથ્વીપર અવતરેલા અને અધિકારી કે અનધિકારીનો વિચાર ન કરતા દરેકના કંઠમા પ્રભુપ્રેમ અને પ્રભુનામની મોહનમાળા પહેરાવી કૃતાર્થ કરી રહેલા શ્રી ગૌરાગદેવનું હતું

આજે દૈવયોગે શ્રીગૌરાગદેવને રાત્રિને સમયે નગરકીર્તન કરવાની ઇચ્છા થઈ તેમણે પોતાની તે ઇચ્છા પોતાના બંધુ નિતાઇને કહી સંભળાવી નિતાઈને તો એ વાત બહુજ ગમતી હતી નામસંકીર્તન એ પાખંડ–દલનનું મુખ્ય સાધન છે, તેથી શ્રીગૌરાગ પ્રભુની ઇચ્છા પ્રમાણે નગરકીર્તન કરવાને તેણે સઘળી તૈયારી કરવા માડી સેંકડો મશાલો તૈયાર થઇ ગઇ ભકત લોકોને ઘેરેઘેર આ સંવાદ પહોચાડી દીધા સંધ્યા થઇ ન થઈ એટલામા ચારે તરફથી લોકોના ટોળા આવવા લાગ્યા મશાલના અજવાળાથી ચારે દિશાઓ ઉજ્જવલ થઇ ગઇ શ્રી ગૌરાગ ભગવાને કેસરચંદનથી સઘળાને અલંકૃત કરી દીધા. ચારે તરફથી ભુવનમંગળ હરિધ્વનિ સંભળાવા લાગ્યા કાસીજોડા, કરતાલ અને ઢોલક વગેરે વાગવા માંડયા શંખ અને શરણાઇના મંગળનાદથી દિગ્દિગંત ગાજી ઉઠયા ગદાધરના હોઠમા હવે હાસ્ય માતું નહિ તેમણે આનંદપૂર્વક પ્રભુના કંઠમા દોલનમાળા પહેરાવી દીધી પરસ્પર નયનદ્વારા કાંઇ વાતચીત પણ થઈ

ગઈ નિતાઇના સમસ્ત અંગમાં પ્રેમ વ્યાપી ગયો અને પ્રેમા-વેશમાં આવીને પ્રભુના કીર્તનો ગાતા ગાતા નાચવા લાગ્યા શ્રી ગૌરાંગપ્રભુના અંગ-પ્રત્યંગમાં પણ ભાવતરંગો ઉછાળા મારવા લાગ્યા અને તેના રંગથી તેમણે પણ નાચવા માંડયું એક પછી એક પ્રભુના અનેક સંકીર્તનો ગવાવા માંડયા શ્રીગૌરાંગ પ્રભુ સંકીર્તન કરતા તથા પ્રેમાવેશથી નાચતા-કૂદતા આ પ્રમાણે આખા ગામમાં ફરે છે શહેરના બાળક, વૃદ્ધ, યુવકયુવતી, સઘળા આ આનંદના પ્રસંગમાં આનંદપૂર્વક ભાગ લે છે જોતજોતામાં તે આનંદમંડળી માધવાચાર્યના ઘર પાસે આવી પહોંચી દૂરથી કીર્તનધ્વનિ સંભળાતાજ માધવાચાર્ય ગાંડાઘેલા થઈ ગયા હવે તેમનાથી ઘરમાં રહેવાયું નહિ તેઓ તરતજ ઘરની બહાર નીકળ્યા અને મંડળીમાં જઈ પહોંચ્યા પ્રેમમય પ્રેમળ નામ-સંકીર્તન સાંભળીને અને તેમના અંગે અંગે આવિર્ભૂત થયેલા ભક્તિભાવ-ને જોઇને તેઓ આત્મભાન ભૂલી ગયા જાણે કોઈ જાદુઈ શક્તિથી મોહિત થઈ ગયા હોય તેમ, તેઓ પણ સંકીર્તન-મંડળી સાથે નાચતા-ગાતા ચાલવા લાગ્યા

આ તરફ સતી સત્યવતી પણ શ્રીપ્રભુનો અમૃતમય નામ ધ્વનિ સાંભળીને આત્મભાન ભૂલી ગયા તેમના હાથમાંથી તુંબી ફળ પડી ગયું છે થોડીવારે તેમને સહેજ ભાન આવ્યું, છતાં તે વખતે પણ તેઓ શ્રીગૌરાંગ પ્રભુના નામામૃતની ધૂન-મસ્તીમાંજ હતા આ તરફ પોતાના ઈષ્ટદેવ અને પતિને માટે રાંધવાનુ છે, એ વિચારો પણ તેમના મનમાં આવ્યા કરતા હતા, તેથી તેમણે એવી અર્ધ-ચેતન અવસ્થામાં તુંબીફળને બદલે પોતાના પુત્રને ખાંડીને હાલ્લીમાં નાખી ચુલા ઉપર મૂકી દીધો અગ્નિના પ્રબળ તાપથી તેનુ માંસ ખદબદવા લાગ્યું, પરંતુ સતીને તેની લેશમાત્ર પણ ખબર નથી તેઓ તો હજી પણ પોતાના અંતરમાં સંકીર્તન-સુધાનું પાન કર્યા કરે છે

સર્વાન્તર્યામી પરમાત્માએ તેજ વખતે માધવાચાર્યને ઘેર જવાની પ્રેરણા કરી દીધી માધવાચાર્યને ભાન આવ્યું તેમણે તરતજ ત્યાંથી ચાલવા માંડયુ અને ઝપાટાબંધ ઘેર આવી પહોંચ્યા આવીને જુએ છે તો તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. સત્યવતીનુ આખુ શરીર રુધિરથી ખરડાયલુ અને તેમના નયન-માંથી પ્રેમાશ્રુની પવિત્ર ધારા વહેતી તેમના જોવામાં આવી. તેમનો

આવો અદ્ભુત વેષ જોઇને માધવાચાર્યના મનમા ભયનો સચાર થયો આમતેમ જઈને જુએ છે, તો ઘરમા બાલકને પણ જોયો નહિ "અહા! આ શું થયુ ? મારા અધારા ઘરનુ માણેક કયા ગયુ ? ' એ વિચારથી તેઓ બહુજ અધીરા થઇ ગયા તરતજ તેમણે સત્યવતીને બોલાવ્યા, પરતુ કાઇ પણ ઉત્તર મળ્યો નહિ આથી તેમણે વ્યાકુળતાથી પત્નીના આનદમય શરીર ઉપર વાર-વાર આઘાત કરીને તેમને બોલાવવા માડયા કેટલકી વારે સત્ય-વતીને ભાન આવ્યું અને તેઓ " હરિ, રામ, રામ ' બોલી ઉઠયા શ્રીગૌરાગ પ્રભુએ શ્રીમુખે ઉચ્ચારેલા "હરિ, રામ, રામ" શબ્દો તે વખતે પણ તેમના અતરના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી પ્રતિધ્વનિત થયા કરતા હતા તેમની રસના પણ તે નામોચ્ચારણ કરવાને નાચી રહી હતી, તેથીજ પતિના પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમા સતીએ "હરિ, રામ, રામ" શબ્દોજ ઉચ્ચાર્યા.

બહુ યત્ને પત્નીને પ્રકૃતિસ્થ કરીને માધવાચાર્યે તેમને પુત્રના સમાચાર પૂછયા આ વખતે તેમને સપૂર્ણ ભાન આવ્યુ હતુ પુત્રનુ નામ સાભળતાજ તેઓ ચમકી ઉઠયા પોતાના ખોળા સામે જુએ છે તો પુત્ર નથી પહેરેલા વસ્ત્રો પણ રુધિરમય છે આ જોતાજ તેમનુ માથુ ઘુમવા લાગ્યુ તેઓ ગાડાની માફક બેબાકળા બની આસપાસ જોવા લાગ્યા જોયુ તો તુબીફળ ત્યા ને ત્યાજ પડી રહ્યુ છે અને તે સઘળુ સ્થાન રુધિરથી રકત થઇ ગયુ છે આ જોઇને તેમના પેટમા મોટી ફાળ પડી તેઓ તરતજ રસોડામા ગયા ચૂલા ઉપરથી હાલ્લી ઉતારી તેનું ઢાકણુ ઉઘાડી નાખ્યું તેમા તેમણે જે કાઈ જોયું તેનું આલેખન કરતા હાથ ધ્રૂજે છે! હાય, હાય! તુબીફળને બદલે પોતાના પ્રાણપ્રિય પુત્રનું માસ રધાઈ ગયુ છે!

આવે સમયે અન્ય સ્ત્રીની કેવી સ્થિતિ થઈ જાય તે તો કહેવુ બહુજ અશકય છે, પરતુ સત્યવતી ધીરજ રાખી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું સ્મરણ કરતા કરતા તે હાલ્લી પતિ પાસે લઈ આવ્યા અબળાનું આવુ મનોબળ કોના બળને આભારી છે, તે કહેવાની હાલ જરૂર નથી સ્વધર્મમા શ્રદ્ધા અને ઇશ્વરમા સપૂર્ણ વિશ્વાસ હોય તોજ આવી દઢતા પ્રાપ્ત થાય છે સતીએ દઢતાથી તે હાલ્લી સ્વામી પાસે મૂકી દીધી માધવાચાર્યે પણ પોતાના પ્રિયતમ પુત્ર-નુ આવુ મર્માન્તિક અવસાન જોઇને દારુણ વ્યથાથી " ગોવિદા

ગોવિંદા " બોલી ઉઠયા, અને મો ફેરવીને હસ્તસંકેતથી પત્નીને તે પાત્ર ત્યાંથી દૂર લઇ જવાનુ કહીને બોલ્યાઃ-" સતિ! કાલ સવાર થતાજ એને ગંગાજીમા પધરાવી દેજે, પરંતુ આ સર્વ નાશકારી ઘટના કેમ બની તે જાણવાને મારૂ મન આતુર થઈ ગયુ છે; માટે ખબર હોય તો તે કહો "

સત્યવતીએ કહ્યું -" આ કેવી રીતે બનવા પામ્યુ, તે કાંઇ હુ જાણુતી નથી, પરંતુ મને એટલી ખબર છે કે પતિતપાવન શ્રીગૌરાંગ પ્રભુ જ્યારે નગરકીર્તન કરવા બહાર નીકળ્યા, ત્યારે તેમના સંકીર્તનનો સ્વર મારા સાભળવામા આવ્યો કે તરતજ હુ આત્મભાન ભૂલી ગઇ હુ કોઈ પ્રભુમહિમાના આતરિક ભાવના પ્રબળ તરંગોમા ઝોલા ખાવા લાગી અહા ! તે તરંગના આઘાત-પ્રત્યાઘાતમા "મે મારૂ જે કાંઇ હતું તે ખોયુ છે,આપને પણ ખોઈ બેઠી છુ, હવે 'હુ' પણ નથી અને 'મારૂ' પણ નથી હું કાંઇક કરવા જતા કાંઇ કરી બેઠી છુ,અહા ! જો મારામા હુ હોત-મને ભાન હોત તો શુ મારા પુત્રરત્નનુ આવુ શોચનીય પરિણામ જોવુ પડત ? "

માધવાચાર્ય ભાર્યાની વાત સાભળી બહુજ આનંદ પામ્યા અને પ્રફુલ્લ વદને કહેવા લાગ્યા -" ધન્ય, ધન્ય સતિ ! તમારા જીવનને ધન્ય છે ! તમારે લીધે તમારી ઇકોતેર પેઢી ધન્ય થઇ છે અહા ! પુત્રનું અવસાન થઈ ગયું છે તે આ લોકમાથી પ્રયાણુ કરી ગયો છે તેને માટે કાંઇ દુઃખ નથી, પરંતુ જે હૃદય કૃષ્ણુ-નામથી આત્મભાન ભૂલી જાય, હું અને મારૂ ભૂલી ને પ્રભુમય બની જાય, એવુ મે કદિ પણ જોયુ નહોતુ સતિ, સતિ ! આજ તમે તે બતાવી દીધું છે ભગવન્નામની અપ્રમિત શકિતમા તમે મારો વિશ્વાસ દૃઢ કર્યો છે અહા ! કોણુ જાણે જગદીશ્વરના નામમા એવી કોઇ આકર્ષણુ શકિત છે કે, તે સંસારાસકત ચિત્તને પણ પોતાની તરફ તાણી લે છે અહા ! જગદીશ્વરના નામમા પણ કેવો આનંદ છે કે તે સંસારના બીજા બધા આનંદને ભુલાવી દે છે ! સુંદરિ ! આજે તો સામાન્ય પુત્રના બદલામા આપણુને અસા-માન્ય લાભ થયો છે અત્યાર સુધી હુ એમજ ધારતો હતો કે આ પુત્રમાજ તારો સંપૂર્ણ પ્રેમ રોકાયલો છે, પરંતુ આજે તે મંગળમયે જેને આપણે અમંગળ-અશુભ કહીએ છીએ,તે અ-મંગળમા આપણુને પોતાની મંગળમય મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર કરાવી

દીધો છે પુત્રના મૃત્યુરૂપ આ અમ ગળ બનાવ ન બન્યો હોત તો આપણને તે સર્વ મ ગળમય પ્રભુના કીર્તનનું તત્ત્વ કેવી રીતે માલમ પડત ? જો આ બનાવ ન બન્યો હોત તો બીજા બધા માધુર્યને ભુલાવી દેનાર આ સુમધુર સામગ્રીને આપણે અનુભવી શકત નહિ ! સત્યવતિ ! આજે તારા હૃદયમાથી તે પરમ સત્ત્વનો આવિષ્કાર થયો છે અહો ! તને પત્નીરૂપે મેળવીને હુ અત્યત કૃતાર્થ થયો છુ ”

આ પ્રમાણે બોલીને તેમણે પરમ આદરપૂર્વક પત્નીને ચુ બન કર્યુ સ્વામીના સદ્ભાવથી સુદરીની સઘળી ચિ તા દૂર થઈ ગઇ અને તેઓ નમ્રતાથી કહેવા લાગ્યા –“નાથ! જે થવાનું હતું તે થઇ ગયું છે, પર તુ તે છતા પણ મારા મનમા તો એમ થાય છે કે મારો પુત્ર મરણ પામ્યોજ નથી તમે મારા આ શબ્દોને મમતાના કે શોકોન્માદના ગણી કાઢશો નહિ, પર તુ હું આપને ખરેખર કહુ છુ કે આ ઉદ્ગારો મારા હૃદયના ઉ ડાણમાથી નીકળે છે અને તેથીજ હું કહું છુ કે, આપણો પુત્ર મરવાનો નથી આપણો પુત્ર મરેજ કેમ ? સ્વય ભગવાન પોતાના રસથી રસિયા બનીને ભગવદ્ભક્તો સાથે આન દપૂર્વક પોતાનુંજ નામસ કીર્તન કરે છે તે કીર્તનથીજ મારૂ હૃદય પીગળી ગયું અને હુ એક કરવા જતા બીજુ જ કરી બેઠી, તોપછી આપણા પુત્રનું અકલ્યાણ કેમજ થઇ શકે ? જો તેમ થાય તોપછી તેમના નામ–મહિમાને બટ્ટો જ લાગે, માટે ચાલો, ચાલો, આપણે એક કામ કરીએ આપણે આ હાલ્લી લઇને શ્રીગૌરાગ મહાપ્રભુની પાસે જઇએ અને તેમને કહીએ કે, જુઓ પ્રભુ ! આવુ નામ તે કેમજ ગવાય ? આ જુઓ, તમારા નામસ કીર્તનથી કેવો દુ ખદાયક બનાવ બન્યો છે, તે આપ જુઓ ! જો આ બનાવને માટે કોઇ પણ જોખમદાર હોય તો તે કેવળ તમે અને તમે પ્રચારેલો નામ–મહિમાજ છે જ્યારે તમેજ તમારૂ પોતાનુ અને પ્રચારિત નામ–મહિમાનુ આ પ્રમાણે અપમાન કરશો તોપછી આ જગતમા આવુ નામ સ કીર્તન કોણ કરશે ? ચાલો, આપણે જઇને ગૌરાગ પ્રભુને આપણી આટલી વિનતિ જણાવી દઈએ, પછી તેમની ઇચ્છામા હશે તે થશે ”

પત્નીના મતને પતિ મળતા થયા બન્ને જણે તે હાલ્લીને એક વસ્ત્રમા બાધી લઈ જે તરફથી સ કીર્તનનો ધ્વનિ સ઼ંભળાતો

હતો, તે તરફ ચાલવા માડયું આગળ માધવાચાર્ય ચાલે છે અને સતી સત્યવતી પેલી હાલ્લી માથે લઈ પાછળ ચાલે છે શ્રીગૌરાગ પ્રભુ તે વખતે એક પાસેના મહોલ્લામા ભકતમ ડળીની વચ્ચે સ કીર્તન કરીને અપૂર્વ આન દ અનુભવે છે સત્યવતીએ ત્યા જઇને શ્રીપ્રભુની પાસે પેલી હાલ્લી મૂકી દીધી એમને વિનય-પૂર્વક જે કાઇ બન્યુ હતું તે અથ–ઇતિ કહી સ ભળાવ્યુ સતીની વાત સાભળીને સઘળા સ્તબ્ધ થઇ ગયા સઘળા પોતાના મન સાથે સતીને ધન્યવાદ આપતા કહેવા લાગ્યા કે –“ ધન્ય છે સતિ, ધન્ય છે તમને ! તમારા માતાપિતાને તેમજ પતિને પણ ધન્ય છે! આપના દર્શનથી અમે સઘળા પાવન થઈ ગયા છીએ–કૃતાર્થ થઈ ગયા છીએ સતિ! ધન્ય છે, ધન્ય છે, ધન્ય છે! ”

સઘળાના અ ત કરણમા તે વખતે એક અપૂર્વ ઉલ્લાસ ભાવ જોવામા આવ્યો, તેથી સતીની વતી તેઓ શ્રીમહાપ્રભુને કહેવા લાગ્યા –“ દયામય ! આપને આ પુણ્યાત્મા રમણીના પુત્રને સજીવન કરવોજ પડશે જો તેમ નહિ કરો તો આપને તેમજ આપના નામ–સ કીર્તનને કલ ક લાગશે અહા ! અમારાથી તેમનું દુ ખ જોવાતુ નથી આપના પ્રેમળ નામ–સ કીર્તનમા તલ્લીન થઇ જઈ આત્મભાન ભુલી જવાથીજ તેણે પોતાનો પુત્ર ખોયો છે, માટે હે કૃપાળુ ! દયા કરીને આપ એને જીવનદાન આપો ” આ પ્રમાણે કહીને તેઓ સઘળા નામ–સ કીર્તન કરવા મ ડી પડયા

દયાળુ નિતાઇનું હૃદય માધવાચાર્ય અને સત્યવતીના દુ ખથી પીગળી ગયુ તેઓ વારવાર વ્યાકુળ ચિત્તે સજળ નેત્રે શ્રીપ્રભુ કયારે કૃપા કરે છે, તેની વાટ જોવા લાગ્યા શ્રીગૌરાગ પ્રભુથી પણ હવે શાત રહી શકાયુ નહિ તેમણે પોતાના મસ્તક ઉપરથી નિર્માલ્ય તુલસીપત્ર લઈને પેલી હાલ્લી ઉપર મૂકયું, અને તેને મ ડળીના બરોબર વચલા ભાગમા મૂકીને ગદ્ગદ્ ક ઠે હરિધ્વનિ કરવા લાગ્યા તેઓ તો વિનયની ખાણ હતા તેમને પોતાનો પ્રભાવ પ્રદર્શિત કરવાની ઇચ્છા નહોતી, તેથી તેઓ વારવાર શ્રીહરિને આહ્વાન કરીને તે બ્રાહ્મણપુત્રને સજીવન કરવાને વિન વવા લાગ્યા કીર્તન કરતા કરતા તેઓ બહુજ આવેશમા–જુસ્સામા આવી ગયા તેમણે પોતાના હાથમા કરતાલ લઇને બહુજ મોટેથી કીર્તન કરવા માડયું ભકતવૃ દ પણ આનદપૂર્વક તેમા ભાગ લેવા લાગ્યુ અને તે પણ શ્રીપ્રભુની સાથે ઉચ્ચ સ્વરે હરિધ્વનિ

કરવા લાગ્યુ

શ્રીપ્રભુના અને ભક્તવૃદના હરિધ્વનિથી ચારે દિશાઓ ગાજી ઉઠી મેદિની–મડળ કપી ઉઠ્યું કોઇ આનદાવેશમા નૃત્ય કરે છે તો કોઇ મોટા ઘાટા પાડી પાડીને હરિનામ ગાય છે, વળી કોઇ ધૂનમા આવી જઇને મૃદગ વગાડે છે તો કોઇ તાળીઓ પાડી ઉઠે છે આ પ્રમાણે શહેરના સઘળા નરનારી પોતાના જય જયનાદથી દિગ્દિગત ગજાવી મૂકે છે

આ પ્રમાણે સકીર્તન કરવામા ઘણો સમય વીતી ગયો, પરતુ કોઇને પણ તેની ખબર પડી નહિ સઘળા શ્રીહરિના ગુણ ગાવામા એવા તો લીન થઇ ગયા છે કે તેમના પોતાના દેહનુ પણ ભાન રહ્યુ નથી આખરે તે હાલ્લીમાથી બ્રાહ્મણપુત્રના રડવા નો અવાજ સભળાવા લાગ્યો સઘળા આશ્ચર્યપૂર્વક કીર્તન બધ રાખી હાલ્લા તરફ જોવા લાગ્યા, શ્રીમહાપ્રભુએ તે પાત્ર ઉપર ઢાકેલુ વસ્ત્ર દૂર કરીને બ્રાહ્મણપુત્રને હાલ્લીમાથી બહાર કાઢયો અને પોતાના ખોળામા બેસાડીને તેના કર્ણમા સજીવન-મત્રનો ઉચ્ચાર કરી હસતા હસતા કહેવા લાગ્યા –‘ જો, તુ શ્રી-હરિની કૃપાથીજ સજીવન થયો છુ, માટે આજથી તારૂ નામ “કૃપાચાર્ય” રાખુ છુ જા,વત્સ ! હવે તારા માતાપિતાને પ્રસન્ન કર,તેમના દુ ખી પ્રાણને શાત કર ’ પુત્રને આ પ્રમાણે કહી સત્ય-વતીને ‘ લો માતા ! તમારો પુત્ર ગ્રહણ કરો ’ કહી શ્રીગૌરાગ પ્રભુએ તે પુત્રને તેમના ખોળામા આપી દીધો માધવાચાર્ય અને સત્યવતીના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ ચારે તરફથી મહાન હર્ષનાદ થવા લાગ્યો ભગવાનની કૃપાનો ચમત્કાર જોઇને સર્વના નયનો સાર્થક થયા માધવાચાર્ય અને સત્યવતીએ શ્રીગૌરાગ પ્રભુને દડવત્ પ્રણામ કર્યા

કગાળ કોટયધિપતિ થાય, જન્મના મૂગાને વાચા ફુટે, આધળાને આખ આવે અને મહાપાપી વૈકુઠમા જાય, અને તેમને જેવો આનદ થાય તેવોજ આનદ સત્યવતીને થયો તેના શરીરમા આનદ માતો નથી તે પુત્રને ઘડીમા છાતીસરસો ચાપે છે તો ઘડીમા પોતાના મુખ પાસે લઇ જઈ વારવાર ચુંબન કરે છે આનદના પૂર્ણ આવેશમા તેનાથી એક શબ્દ પણ બોલાયો નહિ શ્રીપ્રભુની પ્રત્યે પોતાની કૃતજ્ઞતા પણ બતાવાઇ નહિ. કેવળ સજળ નયનની નિ શબ્દ ભાષામાજ તે સઘળુ જણાવી દીધુ.

ત્યાં બેઠેલા ભક્તમંડળમાં તેમના ભક્તિભાવની પણ પ્રશંસા થવા માંડી. આત્મપ્રશંસાથી તેમના મનમાં જરા ગ્લાનિ થઇ, તેથી તેઓ શ્રીગૌરાંગ પ્રભુની આજ્ઞા લઈને પોતાને ઘેર જવાને તૈયાર થયા માધવાચાર્યની સ્થિતિ પણ સત્યવતીના જેવીજ હતી તેમના શરીરમાં પણ નિરતિશય આનંદને લીધે એક પ્રકારની અદ્ભુત જડતા આવી ગઈ છે, તેથી તેમનાથી પણ કાંઇ બોલી શકાતું નથી તેઓ પોતાના ધ્યાનમાંજ નિમગ્ન થઈ ગયા છે સત્યવતીને ઘેર જવા તૈયાર થયેલા જોઈને તેઓ પણ કળના પૂતળાની પેઠે ઉઠીને ઉભા થયા અને ગૌરાંગ પ્રભુના પાદપદ્મમાં દંડવત્ પ્રણામ કરી ચાલ્યા ગયા બીજે દિવસે તેમણે ઘણાં ઘણાં દાનપુણ્ય કર્યાં આ બનાવથી તેમની શ્રદ્ધા વધારે દૃઢ થઇ તેઓ દરેક પ્રસંગે શ્રીગૌરાંગ પ્રભુના સંકીર્તનમાં આનંદપૂર્વક ભાગ લેવા લાગ્યા અને પોતાનું સમસ્ત જીવન તેમના સંગમાંજ વ્યતીત કરી શ્રીગૌરાંગદેવની કૃપાથી દેહાંતે-સચ્ચિદાનંદ સદનમાં ચાલ્યા ગયા

૨૨–કૃષ્ણદાસ

પરીક્ષા, પરીક્ષા ને પરીક્ષાજ પરીક્ષાનો અત આવતોજ નથી આ સસારમા પ્રવેશ થયો ત્યારથી તે તેમાથી વિદાય થઇએ ત્યાસુધી પરીક્ષાની ઉપાધિ લાગેલીજ હોય છે વિદ્યાલયમા પરીક્ષા, કર્મમાર્ગમા પરીક્ષા, ગુરુશિષ્યમા પરીક્ષા, સ્વામી અને સેવકમા પરીક્ષા પિતાપુત્રમા પણ પરીક્ષા, ચારે તરફ જ્યા જોઇએ ત્યા પરીક્ષાજ પરીક્ષા !

પરતુ મનુષ્યની પરીક્ષા કેવળ મનુષ્યોનાજ હાથમા હોતી નથી, પણ કેટલીક વાર તો ઘરના પાળેલા પશુપક્ષી, કૂતરાબિલાડા વગેરે પણ પરીક્ષા કર્યા વિના પ્રીતિ બતાવતા નથી ટુકમા ગમે તે હોય, પરતુ પરીક્ષામા પાસ થવાથીજ પ્રેમ મળે છે, ત્યારેજ ઇચ્છિત વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થાય છે અને મનના મનોરથ પૂર્ણ થાય છે પરીક્ષામા પસાર થયા વિના તમે કાઇ પણ કરવાને શક્તિમાન થતા નથી

આ તો બધી આ સસારની–દુનિયાની વાત કહી, કે જેનો આપણે કદાચ અનાદર પણ કરી શકીએ અને જેને માટે બહુ ચિતા ન રાખીએ તોપણ ચાલી શકે આપણે વિધાતાની અનત સૃષ્ટિના શ્રેષ્ઠ પ્રાણી હોવાથી આ સાસારિક પરીક્ષાઓમાટે તૈયાર થઈ વિજયી પણ થઇ શકીએ, પરતુ જ્યારે તે સર્વ શક્તિમાન ભગવાન પોતેજ આપણી કસોટી કાઢવા આવે, ત્યારે સ્વલ્પ શક્તિવાળા આપણે શુ કરી શકીએ? એ પરીક્ષામા પસાર થવુ એ શુ કાઇ રમત વાત છે ?

તેમની પાસે પરીક્ષા આપવાનું આપણે માટે કેટલુ કઠિન છે, તે શુ સર્વાન્તર્યામી–વિશ્વસ્વામી નહિ જાણતા હોય ? વળી તે સર્વજ્ઞ પ્રભુ એટલુ પણ ન જાણી શકે કે અમુક માણસ કેટલો લાયક છે ? તે સર્વાન્તર્યામીથી કાઇ પણ અજાણ્યું તો હોતુંજ

નથી, પરતુ એ લીલામય પ્રભુ એવા છે કે માણસને સન્માર્ગે ચાલતો જોઇને અથવા પોતાની ભક્તિ કરતો જોઈને તેમનાથી તેને મદદ કરીને આગળ વધાર્યા વિના રહેવાતુ જ નથી એમની કસોટી એ કસોટી કે પરીક્ષાને માટે હોતી નથી, પણ પોતાના ભકતમા કાઈ કસર હોય તે દૂર કરીને તેને વધારે ઉચ્ચ કોટીનો અને પારપકવ બનાવવાની અત્યત કૃપાભરેલી સહાયતારૂપજ હોય છે વળી એથી કરીને બીજા પ્રાણીઓમા પણ સન્માર્ગની પ્રેરણા અને ઉત્સાહ ફેલાય છે ભગવદ્‌ભકતોમા કેટલી યોગ્યતા હોય છે, સ સાર-સમુદ્રને તરી પાર ઉતરવાની તેઓ કેટલી શક્તિ ધરાવે છે અને તેમનામા કેટલી દૃઢતા, કેટલી સહનશીલતા, કેટલી એકનિષ્ઠા અને કેટલી ત્યાગશીલતા વગેરે હોય છે તે વાત એવા પ્રસગોદ્વારા પ્રભુ સ્પષ્ટરીતે જગતને બતાવી આપે છે એ સર્વ ગમે તેમ હોય, પરતુ એટલુ તો નક્કીજ છે કે એ કસોટીમા પ્રથમ તો બહુજ હાડમારી ભોગવવી પડે છે. જો કે એ હાડમારી પણ એકાદ દરદ દૂર કરવા માટે કાપકૂપ કરવામા આવે અથવા તો કડવુ ઔષધ પીવું પડે તેવા પ્રકારની એટલે કે અત્યત હિતકારીજ હોય છે, અને તેથી સાચા ભકતો તો એને માટે કૃપાળુ પ્રભુનો આભારજ માને છે માત્ર અણસમજુ અને વિષયલોલુપ પ્રાણીઓજ એવુ બોલ્યા કરે છે કે, પ્રભુના માર્ગમા તો બહુ દુ ખ છે ભકતરાજ કૃષ્ણદાસની હકીકત ઉપરથી આ સર્વ મુદ્દાઓ સ પૂર્ણ રીતે ધ્યાનમા આવે છે

કૃષ્ણદાસ અ તરથી તેમજ બહારથી શ્રીકૃષ્ણનાજ દાસ હતા મન,વાણી અને શરીરથી શ્રીકૃષ્ણની સેવાસિવાય સ સારનુ બીજુ કાઇ એ જાણતા નહોતા-તેમ કરતા પણ નહોતા જાતે "કરણ" હોવા છતા પણ તેમના આચરણ બ્રાહ્મણથી પણ સારા અને અનુકરણ કરવા જેવા હતા અને તેથીજ તેઓ પુરુષોત્તમધામમા-શ્રી જગન્નાથપુરીમા એક ઉત્તમ પુરુષતરીકે મનાતા-પૂજાતા હતા

કૃષ્ણદાસમા બીજો કોઇ ખાસ ગુણ નહોતો તેઓ એક સુપ ડિત અને સુકવિ પણ હતા કવિ એટલે ગમે તે લખીને પોતાનુ કવિત્વ બતાવનારા નહિ, પર તુ એકમાત્ર શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના ભજનો અને સ્તુતિપાઠો બનાવતા હતા તેમા તેઓ ભગવાન સજ્જનોનુ પાલન કરી દુર્જનનો કેવી રીતે ધ્વ સ કરે છે, પોતાના ભક્તની કેવી રક્ષા કરે છે અને કેટલા બધા ભક્તાધીન છે તે

સઘળુ સુસ્પષ્ટ રીતે વર્ણવતા હતા

એક તો ભગવાનની લીલાઓ મીઠી,તેમ કૃષ્ણદાસની કવિત્વ-શક્તિ પણ મીઠી, ઉપરાત તેમનો સ્વર પણ મીઠો, એટલે એ ત્રણે પ્રકારના મિષ્ટરસનો સયોગ પણ બહુજ મીઠો-બેહદ મીઠો થાય તેમા શુ નવાઇ ! શ્રીજગન્નાથપુરીના સઘળા માણુસો તે મિષ્ટરસનુ પાન કરવાને-તેનો સ્વાદ ચાખવાને બહુજ વ્યાકુળ રહેતા હતા અને તેઓ કૃષ્ણદાસને બિલકુલ છોડતા નહિ

કૃષ્ણદાસનુ જીવન કહો, જીવિકા કહો-જે કહો તે આ કૃષ્ણ-ગીતિ-શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના ભજનકીર્તનોજ હતા પોતાની જીવિકા ચલાવવા માટે પણ તેમણે બીજો કોઇ ધધો હાથ લીધો નહોતો શ્રીકૃષ્ણ-કીર્તન કરવામા તેમનુ સારી રીતે ઉદરપોષણ થયા કરતુ હતું તેમની પાસે ભજનો ગવડાવીને લોકો તેમને કાઇ ને કાઇ પણ આપતા અને સતુષ્ટ ચિત્ત તેનાથીજ તેઓ ચલાવી લેતા હતા વળી આ ઉપરાત તેમનામા બહુજ દયા હતી અનેક દીન-હીન-કગાળ ગરીબો પણ તેમની આ કમાણીમા ભાગ પડાવતા હતા

આ પ્રમાણે પરમ આનદમા તેમના દિવસો વ્યતીત થતા હતા ક્રમે ક્રમે તેમના કવિત્વની પ્રશસા ચારે તરફ થવા લાગી લોકોના તેમના ઉપરના પ્રેમ અને માન વધી ગયા પારકે પૈસે તાગડધિન્ના કરનારા એક ખળ માણસ સિવાય બીજુ કોઈ તેમનો દ્વેષ પણ કરતુ નહિ કૃષ્ણદાસને આટલુ બધુ આદરમાન મળે તે એ દુષ્ટથી સહન થતુ નહિ, તેથી તે વિનાકારણ કૃષ્ણદાસની નિદા કર્યા કરતો હતો, પરતુ કૃષ્ણદાસ તે પ્રત્યે બિલકુલ લક્ષ આપતા નહિ "ખળનો સ્વભાવજ એવો હોય છે" એમ વિચાર કરીને તેઓ તેને બિલકુલ છછેડતાજ નહિ કૃષ્ણદાસના ભજન કીર્તનોની પ્રશસા હજીપણ ઘણાને મોઢે સાભળવામા આવે છે

કૃષ્ણદાસના સમયમા પુરીની રાજગાદી ઉપર મહારાજા દિવ્યસિહ બિરાજતા હતા કૃષ્ણદાસની કવિત્વશકિતના વખાણ ક્રમે ક્રમે તેમના પણ સાભળવામા આવ્યા ઘણીવાર સાભળ્યા પછી એક દિવસ તેમને કૃષ્ણદાસના ભજનો સાભળવાની ઈચ્છા થઈ તેમણે તેજ વખતે કૃષ્ણદાસને એક દૂત મોકલીને બોલાવી મગાવ્યા તેમણે વિનીતભાવે રાજસભામા આવીને મહારાજાને પ્રણામ કરી નિર્દિષ્ટ સ્થળે આસનગ્રહણ કર્યું એટલે મહારાજા દિવ્ય

સિંહ સ્નેહપૂર્વક બોલી ઉઠયા –" હે કૃષ્ણદાસ ! મે ઘણાને મોઢે સાભળ્યુ છે કે તમે બહુ સારી સારી કવિતાઓ રચો છો, તેમ તે બહુજ મિઠાશથી ગાઇ પણ શકો છો, માટે આજે તમે મને એકાદ ભજન ગાઇ સભળાવી કૃતાર્થ કરો " તે સાભળીને કૃષ્ણદાસે હાથ જોડીને બહુજ નમ્રતાપૂર્વક કહ્યુ –"મહારાજા! જેવી આજ્ઞા, પરતુ મારામા કવિત્વ બવિત્વ છે નહિ હુ તો ફક્ત ભગવાનની બે–ચાર લીલાઓ ભાગ્યાતૂટયા છદમા ગોઠવીને પ્રાણના આવેગથી ગાઉ છુ એટલુજ એવા ભજનો આપની આ વિદ્વજ્જનોથી પરિપૂર્ણ સભામા ગાવા યોગ્ય છ ? "

કૃષ્ણદાસનો વિનય જોઇને મહારાજાને બહુજ સતોષ થયો તેઓ બોલ્યા –"ના, ના, તમારે સકોચ પામવાનુ કાઇ પણ કારણ નથી હૃદય ખોલીને તમારી રચના મને ગાઇ સભળાવો "

કૃષ્ણદાસ શું કરે ? શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનુ સ્મરણ કરી પોતાના રચેલા એક–બે ભજનો ગાઇ સભળાવ્યા અહા, શુ મધુર–મીઠા ભજન ! કેવી અપૂર્વ કવિત્વશક્તિ ! કૃષ્ણદાસના ભજનની કડીએ કડીએ નવા નવા શબ્દાલકારો વિવિધ મણિમાણિકયની પેઠે ઝળહળી રહ્યા હતા તે સાભળીને સઘળા આનદસાગરમા ગરકાવ થઈ ગયા ત્યારપછી કૃષ્ણદાસે તે કવિતાના ભાવની મતલબની વ્યાખ્યા કરવા માડી તે વખતે કવિતાના અર્થાલકારની દિવ્ય છટાથી આખી રાજસભા જાણે પ્રફુલ્લિત થઇ ઉઠી હોય એમ લાગ્યુ સઘળાના આનદનો પાર રહ્યો નહિ ત્યારપછી તેમણે તેજ ભજન ફરીથી ગાઇ સભળાવ્યું તે વખતે દરેકની આખોમાથી આનદાશ્રુ નીકળી પડયા સઘળા કૃષ્ણદાસને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા અને માહોમાહે તેમની પ્રશસા કરવા લાગ્યા

થોડીવારે કૃષ્ણદાસનુ સગીત બધ થયુ, પરતુ તે વખતે પણ રાજસભામા બેઠેલા સઘળા માણસોના કર્ણમા તેના ભણકારા થઇ રહ્યા હતા હજુ પણ તેમના પ્રાણમા કૃષ્ણદાસના ભજનના–કૃષ્ણકીર્તનના સૂર ગુજી રહ્યા હતા મહારાજા દિવ્યસિંહના આનદનો પાર રહ્યો નહિ કૃષ્ણદાસના કીર્તનથી તેઓ તેમની ઉપર બહુજ પ્રસન્ન થયા ત્યારપછી તેમણે તેમને યથેષ્ટ સન્માન આપીને વસ્ત્રાભુષણથી વિભૂષિત કર્યા કૃષ્ણદાસને યોગ્ય સન્માન મળેલુ જોઇને સભાસદોને પણ આનદ થયો. આખી રાજસભા જાણે આનદમાજ ડૂબકા ખાતી હોય એમ દેખાવા

લાગ્યુ, પરંતુ વિધાતાના વિચિત્ર નિયમ પ્રમાણે આનંદ પછી શોક પણ હોવોજ જોઇએ આ સમયે પણ તે નિયમ દૂર થાય એમ હતુજ નહિ થોડા સમયમાજ આનંદ પછી શોકકારક નવીન ઘટનાનો આરંભ થયો

મોટા લોકોના—રાજારજવાડાઓના વિચારો બહુજ સ્વતંત્ર હોય છે દિવ્યસિંહ મહારાજના મનમા પણ તે વખતે એક વિચિત્ર વિચાર ઉભો થયો તેઓ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા — "અહો ! કેવી સુંદર રચના ! કેવા શબ્દાલંકાર ! કેવી રસિક કવિતા અને કેવો મધુર કંઠ ! અહા, જો ભગવાનના નામને બદલે મારા નામની કવિતાઓ રચીને તે ગાઈ સંભળાવે તો કેવી મધુર લાગે ! અહા ! મારો મહિમા પણ કેટલો બધો વધી જાય ! રાણીઓને પણ તે સાભળીને કેટલો આનંદ થાય ! "

મહારાજાનો આ વિચાર એક કંગાળ ભિખારીના વિચારની પેઠે મનમાજ ઉદ્ભવી મનમાજ લય પામ્યો નહિ, એ તો તેજ વખતે બહાર નીકળી પડયો મહારાજા કૃષ્ણદાસને કહેવા લાગ્યા.—" કૃષ્ણદાસ ! તમારા કવિત્વથી હુ બહુજ ખુશ થયો છુ. તમારા જેવો કવિ અને ગાનાર આ દેશમા છેજ નહિ,તો શું તમે મારા નામની આવી કવિતાઓ નહિ રચો ? જો તમે તેમ કરશો તો હુ આથી પણ વધારે પ્રસન્ન થઇશ, અને તમને વધારે પુરસ્કાર આપીશ જુઓ,હુ આ દેશનો રાજા છુ મારા નામની કવિતાઓ આ દેશના લોકો કેટલા આદરમાનપૂર્વક સાભળશે ? માટે તેમ કરવાથી પણ તમને કાંઈ થોડો લાભ થવાનો નથી "

રાજા જાણતો નથી કે કૃષ્ણદાસ પોતાના કરતા ઘણા મોટારાજાઓના પણ રાજા—મહારાજાનો કવિ છે અને તે માત્ર એક તેનીજ દરકાર રાખે છે મહારાજા દિવ્યસિંહની વાત સાભળીને કૃષ્ણદાસ પોતાના તે મહારાજાને સ્મરણ કરવા લાગ્યા મનમા ને મનમા મનની વાત જણાવવા લાગ્યા તેજ વખતે દોરડાવગરના સંદેશાની પેઠે તે અખિલ વિશ્વના સ્વામી તરફના અભયવચનો કૃષ્ણદાસના અંતરમા આવી મળ્યા આ વખતે તેઓ પહેલાના જેવા દીનહીન સામાન્ય કંગાળ કૃષ્ણદાસ નથી.આ વખતે તેમનામા અનેક ચક્રવર્તી રાજાઓની શકિત આવી ગઇ છે, તેથી તેઓ અસીમ સાહસ કરીને બોલી ઉઠયા —"હે રાજન્ ! મે મારૂ આ શરીર શ્રીજગન્નાથજીને વેચી દીધુ છે, તેથી હું તેનું શરીર

લઇને તેના ગુણસિવાય બીજા કોઈના પણ ગુણ ગાતો નથી ”

આ સાભળીને મહારાજાને બહુજ દુ:ખ થયું તેઓ ફરીથી કૃષ્ણદાસને કહેવા લાગ્યા.–“ કૃષ્ણદાસ, કૃષ્ણદાસ ! આ બધી ઘેલછા છોડીદો અને મારી કીર્તિ–મારા યશ ગાઓ તેમ કરવાથી હું તમારી ઉપર બહુજ પ્રસન્ન થઇશ, તમને ઘણા ગામોનો પુરસ્કાર કરી રાજ્યમા શ્રેષ્ઠ અધિકાર આપીશ અને તમને મારા પોતાના પ્રાણ કરતા પણ વધારે ચાહીશ, પરતુ જો તેમ નહિ કરો તો તમારી માઠી દશા થશે અરે, જીવનની આશા પણ છોડી દેજો જોજો, હું આ આખા દેશનો અધિપતિ છુ મારી આજ્ઞાનો અનાદર કરવાથી તમારી રક્ષા કોણ કરશે ? ”

અત્યારસુધી કૃષ્ણદાસનો સૂર નરમ હતો, પરતુ હવે તે તે સ્થિતિમા રહ્યો નહિ. નરપતિના વચનો સાભળીને તેમની આખો લાલચોળ થઈ ગઈ અને તેઓ સિંહસમાન ગર્જના કરીને બોલી ઉઠયા –“નરનાથ! ભલે તુ આ આખા જગતનો નાથ હો,પરતુ હું તારાથી લેશમાત્ર પણ બીતો નથી મારા પ્રભુ તારા કરતા–અરે બધા કરતા બહુજ બળવાન છે આ આખુ વિશ્વ કદિ મૂળમાથી ફરી જાય તોપણ મારૂ વચન ફરનાર નથી. હુ કદિપણ બીજાના યશ–બીજાની કીર્તિ ગાવાનો નથી ”

આ વખતે રાજસભામા એક નવીન પડદો પડયો એક ક્ષણ પહેલા સભાસદોના મુખ ઉપર જે આનદ દેખાતો હતો, તે અલોપ થઇ ગયો સઘળા શોકસાગરમા ડૂબી ગયા સ્તુતિને બદલે સઘળાના મુખમાથી કડવા વચનો નીકળવા લાગ્યા મહારાજાને રોમેરોમ ક્રોધ વ્યાપી ગયો અને તેઓ વજ્ર જેવા કઠોર સ્વરે બોલી ઉઠયા:–“ અરે કોણ છે ? એકદમ આ દભીના હાથપગ બાધીને બદિશાળામા લઈ જાઓ જોઉ છુ કે કયો જગતનો નાથ આવીને એની રક્ષા કરે છે ! ”

મહારાજાની આજ્ઞા થતાજ પ્રહરીઓ આવીને કૃષ્ણદાસના હાથ–પગમા બેડીઓ નાખી બદિખાનામા લઈ ગયા આ દશ્ય જોઇને સઘળા સભાસદો સ્તબ્ધ થઈ ગયા અને પોતાના મનમા બહુજ દુ ખ પામવા લાગ્યા

મોટાનુ સઘળુ મોટુ–અનુગ્રહે મોટો અને નિગ્રહે મોટો જે મહારાજા કૃષ્ણદાસ ઉપર પ્રસન્ન થઇને ગામ આપવાને તૈયાર થઈ ગયા હતા–રાજ્યમા તેમને શ્રેષ્ઠ અધિકાર આપવા માગતા

હતા, તેણેજ હવે અપ્રસન્ન—નાખુશ થતા તેમને હાથે પગે બેડીઓ ઠોકી કેદખાનામા મોકલી દીધા આ વાત આટલેથીજ અટકી રહી મહારાજા કૃષ્ણદાસને કેદખાનામા મોકલીને સતુષ્ટ થયા નહિ. તેમણે તરતજ સભા વિસર્જન કરી અને પોતાના હમેશના રીતિ-રિવાજ પ્રમાણે અતપુરમા પણ નહિ જતા બારોબાર કેદખાના-મા ગયા ત્યા જઈને તેમણે બદિખાનામા એક મોટુ ભોયરૂ તૈયાર કરાવ્યું અને કૃષ્ણદાસને તેમા બેસાડી ઉપરથી ભોયરાનુ મોઢુ સીડી લીધુ તથા તે ઉપર મોટા મોટા પથરાઓ ગોઠવાવી બદિ-ખાનાને તાળુ દેવડાવી ચાલ્યા ગયા વળી જતી વખતે પ્રહરીઓને કહેતા ગયા કે—"જોજો, ખૂબ હુશિયાર રહેજો એ કોઇ પણ રીતે નાસી જાય નહિ, તેમ કોઇ એને કાઢી પણ જાય નહિ"

કૃષ્ણદાસનુ દુઃખ જોઇને સઘળા બહુજ નાખુશ થયા, પરતુ દિવ્યસિહના ભયને લીધે કોઈ કાઈ બોલી શકતુ નહિ, તેથી તેઓ પોતાના મનસાથેજ તેમનુ કલ્યાણ કરવાને ભગવાનની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા

કૃષ્ણદાસ તો કૃષ્ણનાજ દાસ હતા, તેથી તેમને મન પુરસ્કાર કે તિરસ્કાર, અનુગ્રહ કે નિગ્રહ બન્ને સમાન હતા પ્રહરીઓ જ્યારે કૃષ્ણદાસને મારતા મારતા બદિખાનામા લઇ જતા હતા, ત્યારે પણ કૃષ્ણદાસના મુખમાથી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના પવિત્ર નામસિવાય બીજુ કાઈ પણ સભળાતુ નહિ આ વખતે બદિ-ખાનાના ભોયરામા પૂરાયા છતા પણ પોતે તો કૃષ્ણનાજ દાસ છે હજી પણ તેમના મુખમાથી તે પવિત્ર કૃષ્ણનામજ નીકળ્યા કરે છે તેમના અતરમા તેમજ બહાર પહેલાનાજ જેટલીજ શાતિ માલમ પડે છે

આ પ્રમાણે કેટલોક વખત નીકળી ગયો કૃષ્ણદાસને જે ભોયરા-મા પૂરવામા આવ્યા હતા તે ભોયરામા પવન પણ સચરી શકે એમ હતુ નહિ, તેથી ધીમે ધીમે કૃષ્ણદાસનો શ્વાસોચ્છ્વાસ પણ રૂંધાવા લાગ્યો થોડી થોડી વારે તેઓ હાફી ઉઠવા લાગ્યા આ સ્થિતિમા જો ઘણો વખત રહેવુ પડે તો નિશ્ચય મરણ થાય, એવો ભયાનક વિચાર એકાએક તેમના મનમા સ્ફુરી નીકળ્યો વિચાર આવતાજ આખે શરીરે કપારી છૂટી કૃષ્ણદાસને મરવામા કાઇ દુખ નહોતુ તેઓ મરવાને તૈયારજ હતા, પરતુ એટલુંજ દુખ—એટલીજ ચિતા થતી કે, જો આવી સ્થિતિમા મારૂ મરણ

થશે તો કોઇ પણ પ્રભુનુ નામ લેશે નહિ મારા કર્મના ફળથીજ મારી આ સ્થિતિ થઇ છે અને તેને લીધેજ મારે આ પ્રમાણે મરવું પડે છે તે વાત કોઇ લોકો સમજવાના નથી તેઓ તો એમજ કહેશે—એમજ જાણશે કે કૃષ્ણદાસ રાત્રિદિવસ કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરતા હતા, પરતુ તેમની ઉપર જ્યારે દુ.ખ પડયું ત્યારે કૃષ્ણે તેમની રક્ષા કરી નહિ જો એવા ભકતને પણ પ્રભુએ સહાય ન કરી તો પછી આપણે શી બિસાતમા ? માટે એને ભજવો એ તો હાથે કરીને દુ ખ વહોરવા જેવુ છે ’

કૃષ્ણદાસ પોતાના આ દુ ખને માટે દુઃખહારી શ્રીહરિને બોલાવવા લાગ્યા અને પોતાના મનની વાત જણાવવા લાગ્યા આખરે તેઓ રડતા રડતા બોલી ઉઠયા —“ પ્રભુ ! જ્યારથી જન્મ થયો ત્યારથી મરણ તો નક્કીજ છે વહેલુ મોડુ એક દિવસ મરવાનું તો છેજ,પરતુ હે પ્રભુ ! હે ભકતવત્સલ ! જો તારે મને મારવોજ હોય, તો તારે પોતાને હાથે મારી નાખ, પરતુ આ પ્રમાણે આ સ્થિતિમા બદિખાનામા મરવા દઇશ નહિ હે દીનદયાળ ! તમારા મહિમાનુ અપમાન—અનાદર મારાથી સહન થશે નહિ.”

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા કૃષ્ણદાસ બેભાન થઈ ગયા તેમના અતરની વાત અતર્યામીથી અજાણી રહી નહિ, અડધી રાત્રી વ્યતીત થતા શ્રીપ્રભુ ત્યા આવી પહોચ્યા આ વખતે કૃષ્ણદાસ બેભાન સ્થિતિમા જમીન ઉપર પડયા છે પ્રભુના પધાર્યાની તેમને ખબર નથી ત્યારપછી શ્રીપ્રભુએ પોતાનો વરદ હસ્ત ભકતના આખે શરીરે ફેરવ્યો શ્રીહસ્તનો સ્પર્શ થતાજ કૃષ્ણદાસના બધનો છૂટી ગયા અને ભાન આવ્યું ભાન આવતાજ તેમણે જોયું કે પ્રભુના શ્રીઅગના પ્રખર તેજથી બદિખાનામાહેલુ ભોયરૂ ઝળહળી રહ્યુ છે પ્રભુના એક હાથમા અભયમુદ્રા અને બીજા હાથમા ઉત્તમ ભોજનપાત્ર છે મુખમા મૃદુ મૃદુ હાસ્ય અને અભય વરદાન છે શ્રીપ્રભુ કૃષ્ણદાસની પાસે પેલુ ભોજનપાત્ર મૂકી ખાવાનો ઈસારો કરી ત્યાથી અતર્ધાન થઇ ગયા

કૃષ્ણદાસ પ્રભુની આ લીલા ચર્મચક્ષુથી જોતા હોવા છતા પોતે સ્વપ્નમાજ જોતા હોય એમ તેમને લાગ્યુ, તેથી પોતાને સજ્ઞા થયેલી હોવા છતા પણ તેમને તેની ખબર પડી નહિ શ્રી પ્રભુ અતર્ધાન થઈ ગયા, તે પછી તેમની સ્થિતિમા એકાએક મોટો ફેરફાર થઈ ગયો. તેઓ . એકાએક ચોકી ઉઠયા. આ વખતે

પોતાને બરોબર ભાન છે-સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થઈ છે એમ તેમણે જાણ્યુ. અત્યારસુધી પોતે સ્વપ્નમા હતા કે જાગ્રતમા હતા, તેની તેમને બિલકુલ ખબર પડી નહિ, પરંતુ જ્યારે તેમણે પોતાને શૃંખલાબંધનથી મુકત થયેલા જોયા અને પાસે ભોજનપાત્ર પડેલુ જોયુ, ત્યારે તે કરુણામયની કરુણા બતાવનારી લીલામા અવિશ્વાસ રાખવાનુ રહ્યુ નહિ આ વખતે તેમના સ્વપ્નસબંધી વિચારો ઉડી ગયા

આ જોતાજ શ્રીપ્રભુના પ્રેમનો વિચાર કરતા કરતા તેઓ ભ્રમિત થઈ ગયા તેમને આખે શરીરે રોમાચ થયો નયનમાથી પ્રેમાશ્રુ પડવા લાગ્યા તે ઉપરાત તેમના અતરમા કૃતજ્ઞતાનો જે ભાવ પ્રકટી નીકળ્યો તેનો પાર રહ્યો નહિ

શ્રીપ્રભુએ પોતાનો સુદર કર-પલ્લવ કૃષ્ણદાસને આખે શરીરે ફેરવ્યો હતો, તેની તેમને ખબર નહોતી, પરંતુ તેની અસરથી તેમનુ મન પ્રફુલ્લ થઇ ગયું છે

આ સ્થિતિમા કૃષ્ણદાસે તે રાત કાઢી નાખી આ તરફ એવું થયું કે,જે સમયે શ્રીજગન્નાથજી કૃષ્ણદાસની પાસે બદિખાનામા આવ્યા હતા, તે સમયે બળદેવજી હળમુસળ લઇને મહારાજાના શયનગૃહમા જઈ પહોચ્યા અને ઘણો તિરસ્કાર કરીને હળ-મુસળ બતાવી મહારાજને ખૂબ ભય બતાવ્યો વળી છેવટે આવતી વખતે કહ્યુ કે –“ દિવ્યસિંહ ! કૃષ્ણદાસ અમારો અનન્ય ભક્ત છે તેને અપરાધસિવાય દંડ કરીને તે અમને બહુજ વ્યથા કરી છે હજુ પણ જો બચવાની આશા હોય તો સવાર થતાજ તેને કારાગૃહમાથી મુક્ત કરજે, નહિ તો આનુ પરિણામ વિપરીત આવશે એમ નક્કી સમજજે ” આ સાભળી દિવ્યસિંહને પણ બહુજ ભય ઉત્પન્ન થયો, તેથી તેઓ પ્રાત કાળ થતા પહેલા બદિખાનામા આવી પહોચ્યા બદિખાનાના દ્વાર ઉઘાડી માહેલા ભોંયરા ઉપર મૂકેલા પથ્થરો ખસેડતા ખસેડતા પ્રભાત થઈ ગયું તે વખતે મહારાજાએ જે કાઇ જોયું તેનાથી તેમને બહુજ આશ્ચર્ય થયું દ્વાર ઉઘાડી ભોંયરા ઉપરના પથ્થરો ખસેડતી વખતે તેમણે કૃષ્ણદાસના મુખથી નીકળેલા કૃષ્ણનામ સાભળ્યા હતા, પરંતુ તે વખતે તેઓ બહુ વિસ્મય પામ્યા નહોતા, તોપણ સઘળા પથ્થરો કાઢી નાખી ભોંયરામા પ્રવેશ કરી કૃષ્ણદાસને બધનમુક્ત અવસ્થામા શ્રીહરિનુ સ્મરણ કરતા જોયા ત્યારે તેમના આશ્ચર્યનો પાર

રહ્યો નહિ ત્યારપછી મહારાજા દિવ્યસિંહ કૃષ્ણદાસને પગે લાગી તેમની પાસે પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગવા લાગ્યા તેઓને પોતાના અવિચારી કર્મમાટે બહુજ પસ્તાવો થયો, તેથી તેઓ વાર વાર કૃષ્ણદાસની પ્રશંસા કરી પોતાની જાતને ધિક્કારવા લાગ્યા

વિનયી કૃષ્ણદાસને રાજાને મોઢે પોતાની પ્રશંસા થતી જોઇને લજ્જા આવી અને તેઓ મહારાજને પોતાને શ્રીજગન્નાથજીના શ્રીમંદિર તરફ જવાની રજા આપવા વિનતિ કરવા લાગ્યા મહારાજાએ મહામૂલ્યવાન ધનરત્નાદિથી તેમનો સત્કાર કરી તેમને વિદાય કર્યા મહારાજાની આજ્ઞા થતાજ કૃષ્ણદાસે કૃષ્ણકીર્તન કરતા કરતા શ્રીપ્રભુના મંદિર તરફ ચાલવા માંડ્યું તેમને છૂટા થયેલા જોઇને ગ્રામવાસીઓને બહુજ આનંદ થયો આ વખતે એકલી રાજસભામા નહિ, પરંતુ આખા પુરી શહેરમા આનંદ આનંદ પ્રસરી ગયો અને સઘળા કૃષ્ણભક્ત કૃષ્ણદાસની પ્રશંસા કરી તેમને અપૂર્વ આદરમાન આપવા લાગ્યા

૨૩–बालकराम दास

ભક્ત અને ભગવાનનો આત્મા એક છે–અભિન્ન છે કવિએ પણ કહ્યું છે કે "भक्त भगवन्त दुइ एकइ आत्मा,भिन्न नाहि॥" અર્થાત્ ભક્ત અને ભગવાન એ બન્ને એકજ છે, જૂદા નથી તે કેવી રીતે તે પણ જણાવ્યું છે જેમ સૂર્ય અને સૂર્યથી તપેલી રેતી બને ઉષ્ણતાના અશમા અભિન્ન છે, તેમ આત્મભાવથી ભકત અને ભગવાન એકજ છે જેવી રીતે સૂર્યના તાપથી રેતી તપે છે તેજ પ્રમાણે ભગવાનના પ્રતાપથી ભકતો પણ પ્રતાપી થાય છે

ભકતો આ પ્રમાણે પ્રભુના અપ્રતિમ પ્રભાવના અધિકારી થાય છે, છતા પણ તે પ્રભાવને દીનતાના અને વિનયના આવરણમા ઢાકી રાખવાને બનતો પ્રયત્ન કર્યાજ કરે છે, પરતુ ભગવાનનો કહો કે પછી ભક્તનો કહો–તેમનો પ્રતાપ છેવટસુધી છાનો રહી શકતોજ નથી યથાસમયે તેનો થોડો ઘણો પણ પ્રકાશ તો થાય છેજ વળી આ પ્રમાણે ભક્તિના પ્રભાવને આવરણમા ઢાકી રાખવાનુ સામર્થ્ય સઘળા ભકતોમા સરખુ હોતુ નથી કોઈનામા થોડુ હોય છે, તો કોઇનામા વધારે હોય છે ભકત બાલકરામ દાસનો પ્રભાવ તેથીજ કાઇક વધારે પ્રમાણમા પ્રકાશિત થયો છે કેટલીક વખત આવો વધારે પડતો પ્રકાશ પણ બહુ ઉપકારક થઈ પડે છે તે પ્રકાશથી ઘણા બહિર્મુખ નાસ્તિકો પણ ઠેકાણે આવી જઇને સત્ય માર્ગ સ્વીકારે છે

બાલકરામ દાસની જન્મભૂમિ લવપુર–લાહોર હતી તેમનો જન્મ ઉચ્ચ કુળના બ્રાહ્મણને ઘેર થયો હતો પિતામાતા અને ચાર મોટાભાઈઓ હયાત હતા વિષયવૈભવની પણ ખામી નહોતી, પરતુ તેઓ ખાવાસિવાય બીજા કશાની ખબર રાખતા નહિ જમવાનો સમય થતા ઘરમા ખાઈ જવુ અને ત્યારપછી સારા સારા વસ્ત્રો અને ગળામા ફૂલની માળાઓ પહેરી માથામા સુગધી

તેલ અને કાનમા અત્તરના પુમડા ખોસી ફૂક્કડ થઈને મસ્ત રહેવુ એજ તેમનુ આખા દિવસનુ કર્તવ્ય હતુ નામે બાળક હોવા છતા કાંઇ ઉમરમા તે બાળક નહોતા, પરતુ તે છતા તેમને સસાર ઉપર આસક્તિ નહોતી ખાવુપીવુ અને મસ્ત રહેવુ એજ તેમનો મૂળ મત્ર હતો તેમના માતાપિતા અને ભાઇઓ તેમની આવા પ્રકારની વર્તણૂકથી બિલકુલ સતુષ્ટ નહોતા અને તેથી તેઓ તેનો વારવાર તિરસ્કાર કરતા હતા, તેમ કોઇ કોઇ વખત ઉપદેશ પણ આપતા હતા, પરતુ તે કોણ સાભળે ? બાલકરામ દાસ તો તેમની વાતો સાભળી ન સાભળી કરી નાખી ખાઇને ઘર-માથી ચાલવા માડતા હતા

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો ચાલ્યા ગયા તેમનુ વય પણ વધી ગયુ, પરતુ સ્વભાવ બદલાયો નહિ તેમના માતાપિતા ધારતા હતા કે તઓ મોટપણમા ઠેકાણે આવી જશે અને સસારવ્યવહારમા પડતાજ પૈસા મેળવવાની ફિકરમા પડશે, પરતુ તેમની તે ધારણા બર આવી નહિ આથી તેઓ સઘળા તેમની ઉપર ગુસ્સે થયા અને તેમની શુદ્ધ-સાન ઠેકાણે લાવવાને તમને ઘરમાથી કાઢી મૂકયા.

આથી બાલકરામ દાસનું મન બહુજ દુખાયું, અને તેમ થતા જ તેમણે પોતાના મન સાથે દૃઢ સકલ્પ કર્યો કે –"અહા, શુ એક ટુકડા રોટલાને માટે આટલુ બધુ અપમાન ? બસ, હવે તો બહારના આહારની જરૂરજ ન રહે એવાજ ઉપાયો લઇશ અને અન્નપાણીનો ત્યાગ કરીશ " આ પ્રમાણે સકલ્પ કરી કોઈને કાંઈપણ ન કહેતા તેઓ એક નિર્જન વનમા ચાલ્યા ગયા, અને એક પવિત્ર સ્થાનમા બેસીને શુદ્ધ અત કરણથી હૃદયેશ્વરની આરા-ધના કરવા લાગ્યા

બાલકરામમાં જો કોઇ પણ દોષ હોય તો તે તેમની સંસાર વ્યવહારનો અજ્ઞાનતાજ છે તેમને કોઈ પણ સાસારિક કાર્યનુ ભાન નથી એટલુજ, તે સિવાય એક સારા બ્રાહ્મણમા જે જે ગુણો હોવા જોઇએ તે સઘળા ગુણો તેમનામા હતા તેઓ બ્રાહ્મમુહૂર્ત મા શય્યાનો ત્યાગ કરતા હતા શાસ્ત્રમા કહ્યા પ્રમાણે શૌચ–સ્નાન, સધ્યાપૂજા વગેરે કરીને થોડી-ઘણી શાસ્ત્રચર્ચા પણ કરતા હતા હજીસુધી તેમના લગ્ન થયા નહોતા સસારમા આસક્ત થઇ જવાના ભયથી તેમણેજ તેમ કરવાની ના કહી હતી. તેમણે ગુરુ મહારાજ પાસે દીક્ષા લીધી હતી અને

તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે તેઓ સાધન-ભજન કર્યા કરતા હતા, પરતુ આ આવણુ કરવાનુ બધાથી છાનુ-એકાન્ત સ્થાનમાજ રાખ્યું હતું સારા સારા કપડા પહેરી અત્તર, તેલફુલેલ વગેરે ધારણ કરીને બહારથી ફક્કડ થઇ રહેવા છતા, તેમણે કોઇ પણ દિવસ કુસ ગ કે દુર્વ્યસન કર્યા નહોતા તેમનુ જીવન બહુજ શુદ્ધ હતુ પિતા, માતા અને મોટા ભાઇઓ તેમનીપ્રત્યે જે અનાદર-જે તિરસ્કાર બતાવતા હતા, તે સઘળુ તેમણે આજ દિનસુધી છાનામાના-એક પણ શબ્દ બોલ્યાવિના સહન કર્યું હતું અને આજે પણ તેમના કુવચનો સહન કરતા હતા, પરતુ આજે તેમની સ્થિતિ વિચિત્ર હતી તેઓ મોઢથી કાંઈ પણ નહિ બોલતા હોવા છતા તેમની આખમાથી દડદડ અશ્રુધારા વહી જતી હતી અહા! આજે તેમના ઉપર જે તિરસ્કાર-જે સિતમ વર્ષ્યો તે ખરેખર અસહ્નીય હતો આજે તો તેમની માતાએસુદ્ધા એક કૂતરા-શિયાળવાની પેઠે હડે હડે કરીને તેમને ઘરમાથી કાઢી મૂકયા હતા!

આ સ સારમા કોનામા કોનો વાસ હશે તે કોણ જાણે છે! દુ ખની અ દર સુખ-અને સુખની અ દર દુ ખ રહ્યુ છે, તે કોણ માનશે? લોકો ભલે માને કે ન માને-વિશ્વાસ કરે કે ન કરે, પરતુ બાલકરામ દાસને તો આ પ્રબળ આન્તરિક દુઃખમાજ પ્રબળ આન્તરિક સુખનો અનુભવ થયો છે શુદ્ધ અ ત કરણે શ્રીહરિને પોકારતા પોકારતાજ તે સ તાપનાશક શ્રીનારાયણની પ્રશાન્ત મૂર્તિનો તેમના અ તરમા આવિર્ભાવ થયો હતો અને તેમ થતા તેમના અ તરને યોગ્ય આહાર મળવાથી તેમની બહાર-ની ક્ષુધા-પિપાસા પણ દૂર થઇ ગઇ

આ પ્રમાણે સાત દિવસો ચાલ્યા ગયા બાળકરામ દાસ નિશ્ચલ આસન ઉપર બેઠા બેઠા શ્રીહરિનુ નામસ્મરણ કર્યા કરે છે તે વખતે એક ભીષણ વાઘ તેમની પાસે આવી ચઢયો અને ભય કર ગર્જનાઓ કરીને કૂદકા મારવા લાગ્યો, પરતુ તેમ છતા પણ બાલકરામદાસ પોતાના આસન ઉપરથી બિલકુલ ચલા-યમાન થયા નહિ તેમના હૃદયમા અણુમાત્ર પણ ભીતિ પેઠી નહિ તેઓ મનમા ને મનમાજ વિચાર કરવા લાગ્યા -"શ્રીહરિએ જે ધાર્યું હશે તે તો અવશ્ય થવાનુ જ છે મારાથી શુ બની શકવાનું છે? તેને મારવો હશે તો મારશે અને જીવાડવો હશે તો જીવાડશે, માટે એને માટે બિલકુલ પણ ભય રાખવો નહિ"

આ પ્રમાણે વિચાર કરી બાલકરામ દાસ આખો મીચીને શ્રીહરિના ધ્યાનમા લીન થઇ ગયા શ્રીહરિએ તે જાણ્યું તેથી તેઓ ભીલનું સ્વરૂપ ધારણ કરી હાથમા ધનુર્બાણ લઇ ત્યા આગળ આવી પહોચ્યા તેમના ધનુષ્યનો ટકાર થતાજ વાઘ ભય પામી ત્યાથી ઉભી પુછડીએ નાસી ગયો થોડીવારે બાલક રામ દાસે આખો ઉઘાડી આંખો ઉઘડતાજ પોતાની સામે એક પ્રચડ દિવ્ય તેજવાળા ભીલને ઉભેલો જોયો ભીલવેષધારી ભગવાનની પથ્થર જેવી કઠોર મૂર્તિ ભેદાઇ જઇ જાણે સ્નેહની કોમળતા સ્ફુરી નીકળતી હોય એમ લાગતુ હતું

બાલકરામ દાસ કાંઇ પણ બોલે તે પહેલાજ પેલો માયાવી ભીલ બોલી ઉઠયો –"હે ભાઇ! તું આવા ભીષણ વનમા શામાટે બેસી રહ્યો છે? આ સ્થાનમા વાઘવરૂ સિવાય બીજુ કાંઇ પણ નથી તેની શું તને ખબર નથી? અરે, શુ તને તેનો ભય નથી? નાસ, નાસ, અહીથી નાસી છૂટ એક પળ પણ અહી થોભતો નહિ, નહિ તો તારો પ્રાણ ભયમા આવી પડશે"

તે સાભળીને બાલકરામ દાસ બોલી ઉઠયાઃ–"ભાઇ! નાસીને કયા જાઉ? કયા રહું? મારા માબાપ,ભાઈ,સ્વજન વગેરે સર્વેએ મને ઘરમાથી કાઢી મૂકયો છે ભાઇ! હવે મને સસારમા રહેવા ની ઇચ્છા નથી બીજી કોઈ ઇચ્છા પણ રહી નથી ફકત પતિત પાવન ભગવાનના દર્શન કરી માનવજીવન સાર્થક કરવાનીજ ઇચ્છા છે અને તે આશાથીજ હુ અહી આવ્યો છુ, તો હવે કયા જાઉ? તે દર્શન દેશે તો ઠીક છે,નહિ તો પછી વાઘવરૂના હાથથી મરવામા મને દુખ નથી"

બાલકરામ દાસના વચનો સાભળીને પેલો ભીલ હાસ્ય કરીને બોલ્યો –"હે ભાઇ! તુ તો ગાડો દેખાય છે! બ્રહ્માદિ દેવતાઓ પણ જેના દર્શન મેળવી શકતા નથી, મોટા મોટા યોગી–ઋષિઓ પણ જેનુ તત્ત્વ જાણી શકતા નથી, તેના દર્શન તને કેવી રીતે થશે? અરે, તેનો ને તારો મેળાપ કેમ સભવે? જા, જા, ભાઇ! છાનોમાનો ઘેર જા નકામુ ખોટુ સાહસ ન કર"

બાલકરામ દાસે જવાબ દીધો –'ભાઇ! આ તે તમે શુ બોલો છો? શું શાસ્ત્રમા ખોટુ કહ્યું છે? તેમા એવું સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે કે પ્રભુ સર્વ જીવના જીવનરૂપ છે અને દરેક જીવના ખરેખરા માતાપિતા છે સસારના પ્રાણિમાત્ર તેનાજ અધિ-

કારમા છે તે આપણુને જે રસ્તો બતાવે છે તેજ રસ્તો આપણુને દેખાય છે, માટે મારો તો સપૂર્ણ ભરોસો છે કે મને તેના દર્શન થશેજ હે ભીલભાઈ! હુ તેની પ્રેરણાથીજ આ ઠેકાણે આવ્યો છુ, તુ પણ તેનીજ પ્રેરણાથી અહી આવી ચઢયો છે તેની ઉપર આધાર-ભરોસો રાખીનેજ હું અહી આવ્યો છુ, તો હવે મારે વાઘ-વરૂનો ભય શામાટે રાખવો જોઈએ? હે ભાઇ! તુ તારે જ્યા જતો હોય ત્યા ચાલ્યો જા, મને તારા ઉપદેશની જરૂર નથી દયાદૃષ્ટિ હોય એટલેજ બસ છે મને ભગવાનના દર્શન મળે એવા શુભ આશીર્વાદ આપીને અહીથી ચાલ્યો જા "

આ પ્રમાણે કહીને બાલકરામ આખો મીચીને મોટેથી 'હરે-કૃષ્ણ રામ'એ નામનો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા, તે જોઇને ભીલવેષધારી માયાવી ભગવાનથી ગુપ્ત રહેવાયું નહિ હવે બાલકરામ દાસના અતરમા ભગવદ્દર્શનમાટે સપૂર્ણ વ્યાકુળતા જન્મી હતી હવે તેને દર્શન દેવાનો યોગ્ય સમય આવી પહોચ્યો હતો, તેથી પતિત પાવન કરુણાસિધુ ભગવાને તે સમય-તે મગળમય સુઅવસર જવા દીધો નહિ બાલકરામ દાસનો પોતાની ઉપરનો અગાધ પ્રેમ અને નિશ્ચલ ભકિત જોઇને તેઓ અમૃત વરસાવતા કહેવા લાગ્યા કે-"વત્સ! જો, જો, આ હુ આવ્યો છુ, હુ તારી પાસેજ છું જેઓ સસારની સર્વ પ્રકારની આસકિત છોડીને મને આત્મસમર્પણ કરે છે, તેને હુ હમેશા સહાય કરૂ છુ, તેની ઉપર પડતા અનેક વિઘ્નો દૂર કરૂ છુ તે નિયમને અનુસરીને મે જ આજે તને આ વાઘના મુખમા પડતો બચાવ્યો છે જો, જો, ભાઇ! એકવાર આખ ઉઘાડીને જો જેને જોવાની તને આટલી બધી પ્રબળ આકાક્ષા થઇ છે, તે તારી પાસેજ ઉભો છે "

ભગવાનના આ વચન સાભળીને પણ બાલકરામ દાસે આખો ઉઘાડી નહિ તેમણે આખો મીચીનેજ ભગવાનને જણાવ્યું કેઃ-"જ્યાસુધી મારા હૃદયમા ભગવાનના દર્શન ન થાય ત્યાસુધી આખો નહિ ઉઘાડવાની મે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરી છે હુ મારી પ્રતિજ્ઞાનો કદિ પણ ભગ કરવાનો નથી જો તમે ભગવાનજ હો તો મારા ગુરુ મહારાજે કહેલા સ્વરૂપમા મારા અતઃકરણમા દર્શન દો "

કરુણામય ભગવાને ભકતની પ્રાર્થનાથી તેમજ કર્યું અને શખ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મધારી ચતુર્ભુજ નારાયણસ્વરૂપના દર્શન કરાવ્યા.

પોતાના ઇષ્ટદેવની શ્રીમૂર્તિ જોઇને બાલકરામ દાસના આનંદની પણ સીમા રહી નહિ તેમની આંખોમાંથી પ્રેમાશ્રુનો પવિત્ર પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો ત્યારપછી ભગવાન તેમના અંતઃકરણમાંથી પોતાની શ્રીમૂર્તિ અંતર્ધાન કરીને કરુણસ્વરે કહેવા લાગ્યા –"વત્સ બાલકરામ ! આંખો ઉઘાડ અને જે જોઇએ તે માગી લે હું તારી દૃઢ ભક્તિ જોઇને બહુજ પ્રસન્ન થયો છું" બાલકરામ દાસે આ વખતે આંખો ઉઘાડીને જોયું તો જે શ્રીમૂર્તિનો તેમને પોતાના અંતઃકરણમાં સાક્ષાત્કાર થયો હતો, તેજ પતિતપાવન મૂર્તિ તેમની સન્મુખ ઉભી હતી પોતાના ચર્મચક્ષુથી ભગવાનના દર્શન થતા અતિશય આનંદને લીધે તેઓ ગાડા-ઘેલા થઇ ગયા તેમને પોતાના દેહનું પણ ભાન રહ્યું નહિ તેઓ ઘડીમાં ભગવાનના ચરણકમળમાં આળોટી પડે છે તો ઘડીમાં વળી તેમની સ્તુતિ કરવા મંડી જાય છે ! આ પ્રમાણે જે પળે જે ઊર્મિ આવે છે, તે પ્રમાણે ઘડીમાં નાચે છે, ઘડીમાં સ્તુતિ કરે છે, ઘડીમાં આળોટી પડે છે તો ઘડીમાં પૂતળાની માફક સ્તબ્ધ થઇ જાય છે તેઓ શું કરે છે, તેની તેમને પોતાને પણ ખબર પડતી નથી તેમની આવી ઉન્માદગ્રસ્ત સ્થિતિ જોઇને ભગવાન પોતાના કરુણ-હસ્તનો સ્પર્શ કરી આશ્વાસન આપી તેમને વરદાન માગવાનો આગ્રહ કરવા લાગ્યા બાલકરામ ભગવાનને હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા કે –"હે પ્રભુ ! જ્યારે આપને મને વરદાનજ આપવું છે તો એવુ વરદાન આપો કે હવે પછી મારે જન્મ લેવો પડે નહિ જન્મ-મરણ મારી ઇચ્છાને અધીન થાય અને મારૂ સમસ્ત જીવન આપના પરમ ભક્તિજન્ય સુખમાં વ્યતીત થાય વળી હે પ્રભુ! મારૂ મૃત્યુ થતા હું વૈકુંઠમાં આપના ચરણકમળમાં આવું અને સ્પર્શ કરતાજ પથ્થરને સુવર્ણ કરી શકું એવુ વરદાન આપો "

બાલકરામના વચન સાંભળીને ભગવાન "તથાસ્તુ" કહીને ત્યાંથી અંતર્ધાન થઇ ગયા આ પ્રમાણે ભગવાનને અંતર્ધાન થઈ ગયેલા જોઈને તેમના વિયોગથી બાલકરામને બહુજ દુઃખ થયું તેઓ થોડી વાર અચેતન થઇ ગયા છેવટે મનને શાંત કરી ભગવાને આપેલા વરદાનની પરીક્ષા કરી જોવાનો તેમણે વિચાર કર્યો. બીજા વરદાનોની તો પરીક્ષા થઈ શકે એમ હતુ નહિ,તેથી છેલ્લા વરદાનની પરીક્ષા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને પાસે પડેલા એક

પથ્થરને પોતાનો હાથ લગાડી જોયો ભગવાનનુ વચન કદિ પણ મિથ્યા થતુ નથી! બાલકરામ દાસના હાથનો સ્પર્શ થતાજ પથ્થર પીળા રંગના સુવર્ણમા ફેરવાઇ ગયો આ ચમત્કાર જોઇને બાલકરામ દાસના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ આ પરીક્ષાથી તેમને ભગવાનના દરેક વરદાન ઉપર દઢ વિશ્વાસ બેઠો ત્યારપછી તેમણે એક એકાંત સ્થાનમા જઇ કેટલાક નાના મોટા પથરાઓ એકઠા કરી પોતાના હસ્તસ્પર્શથી સુવર્ણમય બનાવી દીધા અને તેના વેચાણમાથી એક પ્રચંડ મઠ સ્થાપ્યો ભૂખના દુ ખથીજ પોતાને ગૃહત્યાગ કરવો પડેલો હોવાથી આ મઠમા તેમણે પહેલવહેલો ખાવા–પીવાનોજ બંદોબસ્ત કર્યો કોઇ પણ અતિથિ–અભ્યાગત પોતાના મઠમાથી ભૂખ્યોતરસ્યો પાછો જાય નહિ તેમ કોઇને પણ ના કહેવી નહિ, એવો પ્રબંધ કર્યો ધનની કાઈ ખોટ નહોતી ઇશ્વરકૃપાથી જેટલુ જોઇએ તેટલુ ધન પ્રાપ્ત થતુ હતું, તેથી બાલકરામ દાસે પોતાના મઠને સર્વોત્તમ બનાવવામા કચાશ રાખી નહિ ધીમે ધીમે હાથીઘોડા અને લાવલશ્કરથી મઠ પરિપૂર્ણ થઈ ગયો દરેક પ્રહરે નોબતો વાગવા માડી મઠમા એક સારા પાયા ઉપર મોટી પાઠશાળા પણ સ્થાપી અને તેમા અસંખ્ય વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાભ્યાસ કરવા લાગ્યા તેમને માટે એક સારા પુસ્તકાલયની અને પંડિતોની ગોઠવણ કરી વળી તે ઉપરાંત ભગવાનના ભજનો તેમજ નામસ્મરણ કરવાને એક મંડપ પણ બાંધ્યો હતો, તેમા અહર્નિશ હરિકીર્તન થયા કરતું હતું નાના પ્રકારના વિપત્તિમા આવી પડેલા કંગાળ, દરિદ્ર, દીન–દુ ખી ને માટે પણ મઠના દ્વાર ઉઘાડાજ રાખવામા આવ્યા હતા. મઠમાથી દરેકને સર્વ પ્રકારની મદદ મળતી હતી દેવસેવાનો ઠાઠ પણ તેવોજ હતો દરરોજ ઉત્સવ ઉજવાતો હતો ટુંકમા–આવા સઘળા સુસાધનવાળો બાલકરામ દાસનો મઠ જોતજોતામા–બહુજ ટુંક મુદતમા દેશમા પ્રસિદ્ધ થઇ ગયો

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ વીતી ગયા ભગવાનની ભક્તિ સાથે બાલકરામ દાસ વિવિધ પ્રકારના વિષયભોગ પણ ભોગવવા લાગ્યા, પરંતુ તેમા તેઓ છેવટસુધી લિપ્ત થઇ રહ્યા નહિ થોડા સમયમાજ આ બધા ઠાઠમાઠ અને વિષયભોગ ઉપરથી તેમનું મન ઉઠી ગયું તેમને વિરાગ થયો તેથી તેમણે એ સર્વનો પરિત્યાગ કરવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ આવા વિષયભોગથી ભરપૂર

મઠમા રહીને પોતાના વિચાર પ્રમાણે ત્યાગ થઇ શકયો નહિ મઠમા બહુજ સપત્તિ હતી વળી પોતાને હાથે સ્થપાયલી સસ્થાઓ પણ બરોબર ચાલવીજ જોઈએ અને તે બરોબર ચલાવવાને માટે તેની ઉપર સપૂર્ણ દેખરેખ રાખી ઘટતુ કરવું જોઇએ, એટલે કે જ્યાસુધી મઠમા પોતાની હાજરી હોય ત્યાસુધી કઈ ને કઇ કાર્ય તો કરવુજ જોઇએ બાલકરામ દાસનો વૈરાગ્ય કાંઈ ક્ષણિક અથવા શ્મશાનવૈરાગ્ય નહોતો—એ તો ભગવત્ કૃપાથીજ ઉત્પન્ન થયેલો હોવાથી શુદ્ધ અને સ્થાયી હતો, તેથી તેમને કોઇ પણ કાર્ય કરવાનુ ગમતુ નહિ આ બધા કારણોને લીધે મઠનો કારભાર એક યોગ્ય પુરુષના હાથમા સોપી દઇને તેમણે કાશી તરફ ચાલવા માડ્યું સાથે એક કામળી તથા કૌપીન-સિવાય બીજુ કાંઇ પણ લીધુ નહિ આ પ્રમાણે તેમણે મઠનો સપૂર્ણ રીતે ત્યાગ કરી ચાલવા માડયું, પરતુ તેમના ચેલાઓ—મઠમા રહેતા આશ્રિતો પણ તેમની સાથે જવાને તૈયાર થયા અહા ! આવા મોટા મઠના અધીશ્વર આ પ્રમાણે એકાએક ત્યાગ કરીને ચાલવા માડે તો તેમના શિષ્યો તેમનો વિયોગ કેવી રીતે સહન કરી શકે ? બાલકરામ દાસના શિષ્યો પણ તેમની સાથે જવાને તૈયાર થઇ ગયા ધીમે ધીમે બાલકરામ દાસની સાથે કાશી જનારા માણસોની સખ્યા વધી ગઇ છેવટે હાથી,ઘોડા,ઉટ, પાલખી,તુરી, ભેરી, ધ્વજા, પતાકા વગેરે સાથે એક મોટો સઘ કાશી જવા માટે નીકળી પડયો

આ પ્રમાણે ચાલતા ચાલતા કેટલેક દિવસે તેઓ દિલ્હી શહેરના દરવાજા પાસે આવી પહોચ્યા ડકાના પ્રચડ શબ્દથી સમસ્ત દિલ્હી શહેર કપી ઉઠયુ એ શબ્દ છેક દિલ્હીશ્વરના કર્ણ-સુધી પહોચી ગયો, તેથી બાદશાહે તે શબ્દ શાનો છે, તેની તપાસ કરવાને માણસો મોકલી આપ્યા બાદશાહનો હુકમ થતાજ કેટલાક દૂતો જ્યા આગળ બાલકરામ દાસનો સઘ પડયો હતો ત્યા આગળ જઇ પહોચ્યા ત્યા આગળ બાલકરામ દાસનો ઠાઠમાઠ જોઇને તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા અને પાછા આવીને બાદશાહને કહેવા લાગ્યા કે —“ જહાપન્નાહ ! એક મહા-પ્રભાવશાળી હિદુ ફકિર આવ્યો છે તેના સાથીઓ ડકા વગાડીને આવો ઘોર પ્રચડ નાદ કરી રહ્યા છે ” આ વાત સાભળતાજ બાદશાહને ક્રોધ થયો તેણે તેજ વખતે દૂતોને ડકો બધ

કરાવવાનો હુકમ કર્યો બાદશાહનો હુકમ થતાજ દૂતો બાલકરામ દાસની પાસે ગયા અને તેમણે પોતાના બાદશાહનો હુકમ કહી સભળાવ્યો દૂતોના વચન સાભળીને બાલકરામ દાસને બાદશાહની મૂર્ખતા ઉપર સહજ હાસ્ય આવ્યું, તેથી તેઓ સ્મિત-હાસ્ય કરતા કરતા કહેવા લાગ્યા –"વારૂ, દૂતો ! તમારા દિલ્હી શ્વરના હુકમથી અમારા વાજીંત્રો બધ થશે અને અમારા હુકમથી દિલ્હીની નોબતો બધ થઈ જશે "

બાલકરામ દાસની આજ્ઞાથી દિલ્હીની નોબતો વાગતી બધ થઈ ગઇ સરણાઇવાળા સરણાઈ ફુકી ફુકીને થાકયા, પરતુ તેમાથી કોઇ પણ જાતનો સૂર નીકળ્યો નહિ નગારાવાળા નગારા ફૂટી ફૂટીને થાક્યા પરતુ તેમાથી પણ કાઇ અવાજ નીકળ્યો નહિ આમ થતાજ સઘળા ચૂપ થઇ ગયા તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ,પરતુ તે બિચારા શુ કરે? બીતા બીતા બાદશાહને આ આશ્ચર્યકારક સમાચાર નિવેદન કર્યા, પરતુ બાદશાહને તેમની વાત ઉપર વિશ્વાસ આવ્યો નહિ, તેથી તેમણે પોતાના વિશ્વાસુ માણસો મોકલીને તપાસ કરાવી,પણ તેમા પણ પહેલાના સમાચારજ ખરા પડયા આથી તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ આનુ મૂળ કારણ શોધી કાઢવાને તેમણે તેજ વખતે પોતાના સઘળા દૂતોને બોલાવી મગાવ્યા પૂછપરછ કરતા જે દૂતો બાલકરામ દાસની પાસે ગયા હતા, તેમણે બાદશાહને તેની આજ્ઞા કહી સભળાવી

દૂતોની વાત સાભળીને બાદશાહને બહુજ ક્રોધ થયો અને તેમણે તેજ વખતે પોતાના સૈન્યને બાલકરામ દાસને કેદ કરી બદી કરવાને હુકમ કર્યો તેમનો હુકમ થતાજ બાદશાહના સૈન્યે બાલકરામ દાસને પકડવાને દરવાજા તરફ ચાલવા માડયું.

ઐશ્વર્યમદનો પણ મહિમા જબરો છે ! તે દેખતાને પણ આધળો બનાવી દે છે! ઐશ્વર્યમદથી અધ બનેલા બાદશાહને સાધુ બાલકરામ દાસનો પ્રભાવ જોઈને પણ ભાન આવ્યું નહિ દિલ્હીની બહારથી દિલ્હીની નોબત બધ કરનારો કોઇ સામાન્ય મનુષ્ય હોય નહિ, એવો તેને વિચારસરખો પણ આવ્યો નહિ, અને તેથીજ તેણે બાલકરામ દાસને પકડવાને સૈન્ય મોકલી આપ્યુ

બાદશાહનો હુકમ થતાજ દૂતો સૈન્ય સાથે દરવાજા આગળ જઇને બાલકરામ દાસને પકડી લાવ્યા. બાલકરામ દાસે તેમના

કાર્યમા લેશમાત્ર પણ અવરોધ નાખ્યો નહિ તેમના સાથીઓ તોફાન કરવાને તૈયાર થઇ ગયા, પરતુ બાલકરામ દાસે તરતજ તેમને તેમ કરતા અટકાવ્યા આથી તેમને કેદ પકડતા દૂતોને બિલકુલ મહેનત ઉઠાવવી પડી નહિ આ પ્રમાણે બાલકરામ દાસને કેદ કરીને હાથમા બેડીઓ પહેરાવી કેદખાનામા નાખવામા આવ્યા દૂતોના આ કાર્યથી બાદશાહને બહુ સતોષ થયો, તેથી તેમણે તે લોકોને સારૂ ઇનામ પણ આપ્યું

બાલકરામદાસના સાથીઓના દુખની સીમા રહી નહિ બાલકરામ દાસને માટે તેમને પોતાનો પ્રાણ આપવો પડયો હોત તો પણ તેમને આટલુ બધુ દુખ થાત નહિ, પરતુ પોતાની સમક્ષજ પોતાના મહતને કેદ પકડાયલા જોઇને તેમના મર્મસ્થળો ભેદાઇ ગયા બાલકરામ દાસના સાથીઓ આ પ્રમાણે શોકસાગરમા ડૂબી ગયેલા હોવા છતા બાલકરામ દાસ ઉપર તેની બિલકુલ અસર થઇ નહોતી તેમના હસતા મુખમા, મધુર સભાષણમા અને ભગવાનના નામસકીર્તનમા કાઇ પણ ફેર પડયો નહોતો

બાલકરામ દાસને કેદ કર્યા પછી બાદશાહે તેમની ઉપર સખ્ત દેખરેખ રાખવાનો હુકમ કર્યો હતો આથી બાદશાહના દૂતો તેમની ઉપર બરોબર દેખરેખ રાખી દરરોજ તેમના સમાચાર બાદશાહને જણાવતા હતા જોતજોતામા ત્રણ દિવસો ચાલ્યા ગયા, પરતુ તે દરમ્યાન બાલકરામ દાસે ખાધુ પણ નહિ તેમ નિદ્રા પણ લીધી નહિ, છતા તેમની શકિતમા લેશમાત્ર પણ ઘટાડો થયેલો માલમ પડયો નહિ આથી પ્રહરીઓ બહુજ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા તેમણે આ વાત પણ બાદશાહને જણાવી, પરતુ વિષયાધ બાદશાહની આખ ઉઘડી નહિ તે તો ઉલટો ધીમે ધીમે બાલકરામ દાસ ઉપર વધારે ને વધારે સખ્તાઇ કરવાના હુકમો કરતો ગયો

છેવટે ચોથે દિવસે બાલકરામદાસે હસતા હસતા દૂતોને કહ્યુ – "હે ભાઈઓ ! તમે તમારા બાદશાહ પાસે જઈને તેણે મને શા-માટે કેદ કર્યો છે તે પૂછી આવો વળી તેને કહેજો કે નિરપરાધી પરદેશીને કેદ કરવો એ દિલ્હીપતિને બિલકુલ છાજતુ નથી તેમના આવા કાર્યથી ઇશ્વર તેમની ઉપર નાખુશ થશે, તેની શું તેમને ખબર નથી ? હે ભાઇઓ ! તમે જઇને તેને કહો કે, ભગવાન તારૂ ભલું કરે જો તે મને આ કેદખાનામાથી છોડી

દેશે તો હુ તેને આશીર્વાદ આપીને ચાલ્યો જઈશ, પરંતુ જો તે તેમ નહિ કરે તો મારા પ્રભુનો પ્રભાવ બતાવીને હુ અહીંથી ચાલ્યો જઇશ ”

બાલકરામ દાસનો પ્રભાવ દૂતોથી અજ્ઞાત નહોતો. આ ત્રણ દિવસમાજ તેમણે તેમનો પ્રભાવ જોઈ લીધો હતો, તેથી તેમના આ વચનો સાભળતાજ તેઓ બાદશાહ પાસે ગયા, અને બાલકરામ દાસના વચનો કહી સભળાવ્યા બાદશાહ ઐશ્વર્યમદથી અધ બની ગયો હતો તેને સારાસારનો વિચાર નહોતો, તેથી દૂતોના વચનો સાભળતાજ તે એકદમ કર્કશ સ્વરે બોલી ઉઠયો – “ ભલે, ભલે, એને કરવું હોય તેમ કરવા દો પછી મારે જે કાઈ કરવુ હશે તે હુ કરી લઈશ ”

બિચારા દૂતો શું કરે ! બાદશાહના વચનો સાભળીને તેઓ બહુજ દિલગીર થયા, પરંતુ ત્યા આગળ એમનું કાઇ ચાલે એમ નહોતુ, તેથી અફસોસ કરતા કરતા પાછા બાલકરામ દાસની પાસે આવ્યા અને તેમને સમસ્ત હકીકત કહી સભળાવી તેમના દુ ખનો હવે પાર રહ્યો નહિ થોડીવાર વિચાર કરીને બાલકરામ દાસ બોલ્યા –“ અહા ! કેવી સ્પર્ધા ! ત્યારે હવે મારે મારા પ્રભુનો પ્રભાવ બતાવવોજ પડશે, તેસિવાય આ મદાધ બાદશાહની આખ ઉઘડવાની નથી શિક્ષા થયાવિના એને ભાન આવવાનુ નથી ’

બોલતા બોલતા બાલકરામ દાસના અગમાથી ઝરણની પેઠે પાણી વહેવા માડયું જોતજોતામા તે પાણીએ એક મોટા પ્રવાહનું રૂપ ધારણ કર્યું અને એક–બે પ્રહર થયા ન થયા એટલામા તો આખા દિલ્હી શહેરમા ઘુટણ ઘુટણપૂર પાણી થઈ ગયું એકાએક પાણી આવવાથી શહેરના બધા માણસો આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા, સઘળે હાહાકાર વર્તી ગયો પાણીના પ્રબળ પ્રવાહની સાથે બાલકરામ દાસના પ્રભાવની વાત પણ આખા શહેરમા પ્રસરી ગઇ આખા શહેરમા રડારોળ થઇ રહી લોકોએ જીવવાની આશા છોડી દીધી આ અદ્દભુત ઘટના જોઇને કેટલાક આગેવાનો બાદશાહ પાસે ગયા અને તેમણે બાલકરામ દાસના પ્રભાવથી આખા શહેરમા પાણી ફરી વળ્યાની ખબર આપી, તેમની પાસે ક્ષમા માગી શાન્ત કરવાની વિનતિ કરી બાદશાહે પોતે પણ શહેરની દુર્દશા જોઈ તે જોતાજ તેમને બહુજ

ભય અને આશ્ચર્ય થયુ બાલકરામ દાસના યોગ્ય ઓષધોપચારથી બાદશાહને નયનરોગ (મદાંધતા) દૂર થયો અને શહેરના આગેવાનો ના કહ્યા પ્રમાણે તેઓ બાલકરામ દાસ પાસે જવા નીકળી પડયા

શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે, એક વસ્તુને પ્રતીકાર કરવાને તેનાથી વિપરીત વસ્તુનોજ પ્રયોગ કરવો જોઇએ જે કારણુથી રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે, તે કારણુથી વિપરીત ઉપચાર કરવાથીજ તે શાત થાય છે જો માણુસને શરદી થઇ હોય, તો તેને તેમાથી મુક્ત કરવાને તેનાથી તદ્દન વિરુદ્ધ ગરમ ઉપચારોજ કરવા જોઇએ બાદશાહના સબધમા પણુ તેમજ થયું તેમને ચક્ષુરોગ થયો હતો અને તે રોગનુ મૂળ કારણુ ઐશ્વર્યમદ હતું, તેથી ઐશ્વર્ય-મદનો વિનાશ એજ તેને માટે ઉપયુક્ત ઉપચાર હતો, તેથી બાલકરામ દાસે તેવાજ ઔષધનો ઉપયોગ કર્યો અને તેમ થતાજ ઐશ્વર્યમદથી ઉન્મત્ત બનેલો બાદશાહ કે જે આંખો હોવા છતા અધ બની ગયો હતો તે ઠેકાણે આવ્યો, તેને ભાન આવ્યું આખુ દિલ્હી શહેર જળસમાધિમા ડૂબવાના ભયથી તેની આંખો ઉઘડી ગઇ

હવે બાદશાહથી સ્થિર રહેવાયુ નહિ તેઓ તેજ વખતે પોતાના વિશ્વાસુ મિત્રો અને શહેરના આગેવાનો સાથે બાલકરામ દાસની પાસે ગયા આ વખતે બાદશાહ પોતાના નયનરોગમાથી મુક્ત થયેલા હોવાથી બાલકરામ દાસનુ પ્રકૃત સ્વરૂપ ઓળખી શકયા તેમની પાસે જઇને ક્ષમા માગતા તેમને લજ્જા અને સકોચ થવા લાગ્યો આથી તેઓ એક મહાન અપરાધીની પેઠે બાલકરામ દાસની પાસે જઇ તેમના ચરણુમા પડી રડતા રડતા ક્ષમા માગવા લાગ્યા આ વખતે પણુ બાલકરામ દાસના હાથની બેડીઓ જેમની તેમજ હતી તેમનાથી હાલી–ચાલી શકાય એમ હતુ નહિ, તેથી પ્રબલ ઇચ્છા હોવા છતા પણુ તેઓ બાદશાહને પોતાના પગમાથી ઉઠાડી શકયા નહિ આ વખતે બાલકરામ દાસ પોતાના ઇષ્ટદેવનું સ્મરણુ કરવા લાગ્યા અને તેમના પ્રભાવથી આજે દિલ્હીના બાદશાહને પોતાના ચરણુમા પડેલો જોઇને તેમને વારવાર ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા આ પ્રમાણે થોડીવાર પ્રભુ-સ્મરણુ કરીને બાલકરામ દાસ મેઘના સરખા ગભીર સ્વરે બોલી ઉઠયા –"અરે, છિટ્ છિટ્ ! આ શું કરો છો, આ શુ કરો છો ? હું તો એક સાધારણુ માણુસ છુ, આપનો અપરાધી છું, ક્ષમા કરો!"

ક્ષમા કરો ”

ત્યારપછી થોડીવારે ઉઠીને બાદશાહે પોતાના હાથે બાલકરામદાસના બંધનો છોડી નાખ્યા અને તેમના ઘણા ઘણા કાલાવાલા કરીને એક વખત દિલ્હીમા પધારી આખી જમાત સાથે ભોજન કરવાનો આગ્રહ કર્યો તે સાભળીને બાલકરામે સહાસ્ય વદને કહ્યુ:–“ ઠીક છે, પરતુ મારા સાથીઓ મારે માટે મારી પેઠે ઉપવાસ કરતા હશે માટે તેમને મળીને પછીજ સ્નાનાહાર કરીશ હવે તમે સુખેથી ગામમા પધારો ભગવાન તમારૂ ભલુ કરો ”

આ પ્રમાણે કહીને તેમણે ત્યાથી ચાલવા માડયુ બાદશાહ શુ કરે ? તેમની સાથે વધારે હઠ કરવાનુ પણ તેમને યોગ્ય લાગ્યું નહિ, તેથી “ આજથી આ દિલ્હી તમારૂજ છે, હુ તો આપના સેવકતરીકે તેનુ રક્ષણ કરીશ ” એ પ્રમાણે કહીને બાલકરામદાસને પ્રણામ કર્યો

બાલકરામદાસના ગયા પછી બાદશાહ કારાગૃહની બહાર આવ્યા આવીને જુએ છે તો તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ ઘડી પહેલા જે શહરમા ઘુટણ ઘુટણપુર પાણી થઇ ગયેલુ નજરોનજર જોયું હતુ, તેમાનુ કાંઇપણ નજરે પડયું નહિ એ જોઇને સઘળે આનદ આનદ પ્રસરી રહ્યો વિષાદ અને શોકના ક્રદન ધ્વનિને બદલે હર્ષનાદ થવા લાગ્યા દિલ્હીમા સઘળે આનદ આનદ વર્તી રહ્યો બાદશાહ પાસેથી વિદાય લઇને બાલકરામ દાસ પોતાના સાથીઓને જઈ મળ્યા દિલ્હીનુ સઘળુ પાણી આજે તેમના નયનોના ખુણાઓમા આવેલુ જણાયુ બાલકરામ દાસની આખોમા પ્રેમના આસુ ભરાઇ આવ્યા શ્રીપ્રભુના અદ્ભુત પ્રભાવની વાત સ્મરણ કરીને તેમનાથી રડયાવિના રહેવાયુ નહિ

ત્યારપછી બાલકરામ દાસે પોતાના સાથીઓ સાથે સ્નાનાદિક કાર્યો કરી પ્રભુને નિવેદન કરેલો પ્રસાદ લઇને દિલ્હી શહેરનો ત્યાગ કર્યો તેમના પ્રભાવેજ તમને ત્યા વધારે વાર રહેવા દીધા નહિ સઘળાના મુખમાથી તેમની પ્રશસા થવા લાગી ગામમાથી અનેક દીન, દરિદ્ર, દુખી માણસો તમની પાસે આવવા લાગ્યા અને તેમને પોતાનુ દુખ નિવેદન કરી તે દૂર કરવાને વિનવવા લાગ્યા, પરતુ વિષય–વિરાગી સન્યાસીને તે બધુ ગમેજ કેમ ?

મથુરા, વૃદાવન, પ્રયાગ, વારાણસી વગેરે પુણ્યતીર્થોમા પરિભ્રમણ કરીને બાલકરામ દાસે જગન્નાથજીનો રસ્તો લીધો.

તેઓ જે જે તીર્થ તરફ જતા, તે તે તીર્થના અધિષ્ઠાતા દેવનુંજ કીર્તન કરતા હતા, તેના નામનીજ હરિધૂન મચાવતા હતા તેમના આનંદનો પાર નહોતો. રસ્તામા પણ તેઓ પૂર્ણ પ્રેમથી હરિ-સ્મરણ કરતા હતા આ પ્રમાણે ચાલતા ચાલતા તેઓ એક રાજાના પ્રદેશમા આવી પહોચ્યા તે પ્રદેશમા મદનભારતી નામનો એક વામમાર્ગી સંન્યાસી રહેતો હતો તેણે પોતાની સાથે કેટલાક શિષ્યો પણ રાખ્યા હતા અને તેદ્વારા તે પોતાનો મત ફેલાવતો હતો તેનો મત વામમાર્ગ કહેવાતો હોવા છતા તે ખરૂ જોતા કામમાર્ગજ હતો, કારણકે બલિદાનના નામથી અનેક પશુ પક્ષીઓની હિંસા કરવી, મદિરાપાન કરવુ, પશુઓના લોહીથી પોતાનુ શરીર તરબોળ કરી પોતાના શિષ્યો સાથે ઉન્મત્તપણે નૃત્ય કરવુ એજ તેનું કર્માનુષ્ઠાન હતુ વળી આ ઉપરાત તે મારણ-વશીકરણાદિ નીચ ક્રિયાને અને ઘણા રોગોના ઔષધોને જાણતો હોવાથી ઘણા લોકો તેની પાસે આવતા હતા અને તેનુ શિષ્યત્વ સ્વીકારતા હતા આમ હોવાથી તે દેશમા સર્વત્ર વામ માર્ગ પ્રસરી રહ્યો હતો દરરોજ અસંખ્ય હિંસાઓ થતી હતી અને લોકો મદ્યપાનમાજ મશગુલ રહેતા હતા

તે દેશનુ આ દુઃખદ દૃશ્ય જોઇને બાલકરામ દાસનું હૃદય પીગળી ગયુ અને તેઓ જેને દેખે તેને કહેવા લાગ્યા કેઃ-"હે ભાઇઓ! શ્રીહરિનો વિમળ ભક્તિમાર્ગ મૂકીને તમે શામાટે આ ભ્રષ્ટ માર્ગરૂપી કાદવમા પડી રહ્યા છો? અહા જીવ, એ તો સાક્ષાત્ નારાયણજ છે તેની હિંસા કરવામા કેવુ પાપ છે અને તે કરવાથી શી દશા થાય છે, તે તમે જાણો છો ? એવા કાર્ય કરનારા માણસો આ સંસારમા કદિપણ સુખી થતા નથી અને મરણ પછી નરકમા જાય છે હે ભાઇઓ! તમે મારૂ કહ્યુ માનીને એ કુટિલ માર્ગનો ત્યાગ કરી આ ભવસાગર તરવાનો ઉપાય સાધી લો, શ્રી હરિના પરમ ભકત થાઓ, પ્રાણિમાત્ર ઉપર દયા રાખો, સાધુ સજ્જનોના ચરણ સેવો, દરિદ્રોને દાન આપો, શ્રીહરિના ચરણ-કમળમા અર્પેલા નિર્માલ્યનું સેવન કરી ભગવાનનું ભજન કરો, તેના ગુણ ગાઓ,તેમ કરવાથીજ તમે આ ભવસાગર તરી શકશો તેમ નહિ કરો તો તમારો આ દુર્લભ માનવદેહ નિરર્થક જશે"

બાલકરામ દાસનો આ ભક્તિપૂર્ણ પ્રેમળ ઉપદેશ સાભળતા સાભળતા ઘણાના મન ફરી ગયા ઘણા માણસો ભકિત

માર્ગનો સ્વીકાર કરવાને તૈયાર થઇ ગયા. ધીમે ધીમે આ વાત મદનભારતીને કાને ગઈ તે સાભળતાજ તેને ક્રોધ થયો અને તેથી પોતાના શિષ્ય સાથે બાલકરામ દાસને મારી નાખવાને નીકળી પડચો

ભારતીએ લાલ વસ્ત્ર પહેર્યું હતુ કપાળમા રકત ચદનનું ત્રિપુડ કરી તે ઉપર સિદૂરની આડ કરી હતી આખો લાલચોળ હતી મસ્તક ઉપર તામ્રવર્ણી જટા હતી ગળામા રકત ચંદને ચર્ચેલી રુદ્રાક્ષની માળા પહેરેલી હતી હાથમા લોહીઆળુ ખડ્ગ હતુ અહા ! કેવું ભીષણ રૂપ ! જાણે પ્રમથપતિ પોતેજ પ્રલય કરવાને તૈયાર થઇ ગયા હોય નહિ !

બાલકરામ દાસનો સઘ કાઇ નાનોસુનો નહોતો તેમાં ઘણા માણસો હતા અને વળી તેમાના કેટલાક તો હથિયારબધજ હતા આ પ્રમાણે બાહુબળ તેમજ શસ્ત્રબળમા—બન્ને બળમા બાલકરામ દાસનો સઘ ભારતી કરતા ચઢીઆતો હતો આ બધુ દૂરથી જોતાજ ભારતીને પોતાની દુર્બળતાની ખબર પડી ગઇ અને તેથી તેણે બાલકરામ દાસ સાથે આ પ્રમાણે બાથ ભીડવાનું યોગ્ય ધાર્યું નહિ, કારણ કે તેમ કરવા જતા પોતાનોજ વિનાશ થવાના દરેક ચિહ્નો તેના જોવામા આવ્યા આથી તેણે પોતાનો બાલકરામ દાસને મારી નાખવાનો વિચાર છોડી દઈ તેને કોઇ પણ રીતે નસાડી મૂકવાનો ઉપાય શોધવા માડચો ઉપાય જડતા વાર લાગી નહિ, કારણ કે તેના મનને એવા દુષ્ટ ઉપાયો શોધી કાઢવાની ટેવજ પડી ગઇ હતી ત્યારપછી થોડી વાર વિચાર કરીને ભારતીએ પોતાના શિષ્યોને બોલાવીને કહ્યુ કે –"હે ભાઈ! જુઓ, હવે તમે એક કામ કરો તમે એ વૈષ્ણવો પાસે જઇને કહો કે'—હે ભાઇઓ ! તમે કયાથી આવો છો અને નકામા અમારા ધર્મનો વિચ્છેદ શામાટે કરો છો ? તેમ કરવામા તમને શો લાભ છે ? તમે તમારી મેળે અહીથી ચાલ્યા જાઓ, નહિ તો તમારામા જે કાઇ શક્તિ હોય તે બતાવી દો હા,જો તમે મરેલા માણસને જીવતો કરી શકો તોજ તમારો મહિમા જણાય અને અમે પણ તમારા ચરણમા પડીને તમારા ધર્મનો સ્વીકાર કરીએ "

ભારતીના શિષ્યોએ તેજ વખતે બાલકરામ દાસ પાસે જઇને ગુરુના કહેલા શબ્દો કહી સભળાવ્યા તે સાભળીને બાલક-રામ દાસ એક બાલકની માફક હસી પડયા અને હસતા હસતા

કહેવા લાગ્યા –" મરેલાને જીવતું કરવાની અમારી શક્તિ બતાવીએ તોજ તમારો હિંસા કરનારો ગુરુ નમશે કેમ ? તે દરરોજ જે હજારો કીટ–પતગોને મારી નાખી પોતાના આશ્રમમા લાવે છે તે બધાને પાછા જીવતા કરે છે ને? અરે ધિક્કાર છે તમને અને તમારા સન્યાસીપણાને ! સન્યાસ ગ્રહણ કર્યો તે છતા તમારામા આવી દુર્બુદ્ધિ કેમ ? બિચારા ભોળા લોકોને આમ તેમ સમજાવીને તેમની પાસે પણ તમારા જેવા પાપ કરાવવા તમને ઘટે છે કે ? ઈશ્વરના દરબારમા તે બધાને માટે તમારા ગુરુને જવાબ દેવો પડશે તે શું તે જાણતો નથી ? હે ભાઈઓ ! માટે તમેજ એક કામ કરો આ પ્રમાણે લોકોને આડે માર્ગે દોરવાનું છોડી દઈ હરિભજન કરો, મગળમય ભગવાન સઘળાનું ભલું કરશે, તેમ છતા પણ જો તમારે મારો પ્રભાવજ જોવો હોય તો જાઓ એક મડદું લઇ આવો, એટલે હું તમને મારો પોતાનો નહિ પરતુ જેના પ્રભાવમા દરેકના પ્રભાવો સમાયલા છે–તે મહાન પ્રભુનો પ્રભાવ બતાવું "

બાલકરામ દાસના વચનો સાભળીને કેટલાક વામમાર્ગીઓ ત્યાથી ચાલ્યા ગયા અને ઘણી શોધ કરીને એક મડદુ ઉપાડી લાવ્યા તેમાથી એવી તો દુર્ગંધ આવતી હતી કે તેની પાસે પણ જવાય એમ નહોતુ, પરતુ દુષ્ટ વામાચારીઓ તેને ન ગણકારતા તે મડદાને બાલકરામ દાસની પાસે લાવી કહેવા લાગ્યા કેઃ–" લો બાવાજી ! આ મડદુ આણ્યું હવે તમે તમારી કરામત બતાવી દો અને જીવતુ કરી આપો કરશો તો તમારા પક્ષનો જય થશે અને અમે તમારા માર્ગનો સ્વીકાર કરીશુ, પરતુ જો તેમ નહિ થાય તો તમારે આ દેશ છોડી ચાલ્યા જવુ પડશે અથવા તો આ મડદામા સામેલ થવુ પડશે, એ નક્કી જાણજો "

બાળકરામદાસે હસતા હસતા પ્રત્યુત્તર આપ્યો –"હા ભાઈ! હા, બધુ જાણ્યું છે ભાઇ ! મારામા કાંઇ પણ કરામત નથી હું કાંઈ જાદુગર નથી હું તો માત્ર મારા ભગવાનનું રમકડુ છુ તે જેમ રમાડે તેમ રમુ છુ મારા હાથેજ તેમણે આ મૃત દેહને સજીવન કરવાનું ધાર્યું હશે તો જરૂર હું તે પ્રમાણે કરી શકીશ "

આ પ્રમાણે કહીને બાલકરામ દાસ બાળકની પેઠે સરલ ચિત્તે બે હાથ ઉચા કરી દીનબધુને બોલાવવા લાગ્યા કેટલીક વાર બોલાવ્યા પછી તેમણે તે મૃત દેહના કર્ણમા તારક બ્રહ્મ–

રામનામ સભળાવીને કહ્યુ –"જે નામના ગુણુથી–પ્રભાવથી ગહન વનમા મરી ગયેલા તરુવરો ઉપર મજરીઓ આવી અને જે નામના પ્રભાવથી પાણીમા પથ્થર તર્યા, તેજ નામના–તેજ પરમ પવિત્ર રામનામના પ્રતાપથી તુ પણ સજીવન થા"

ભક્ત બાલકરામ દાસના મુખમાથી ઉચ્ચારાયલા રામનામનો કેવો અપૂર્વ પ્રભાવ કે જોતજોતામા આસપાસ બેઠેલા સઘળા મનુષ્યની સાન્નિધ્યમા પેલો મૃત દેહ ઉઠીને બેઠો થયો તે જોઇને સઘળા આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા બાલકરામ દાસનો પ્રભાવ હવે કોઇથી અજ્ઞાત રહ્યો નહિ મદનભારતીના વામમાર્ગી સન્યાસીઓએ તેમને શરણે જઈ શિષ્યત્વ ગ્રહણ કર્યું અને તે દેશના રાજાએ પણ તેમની પાસે દીક્ષા લીધી આ જોઇને મદનભારતી તેજ વખતે તે દેશ છોડી ચાલ્યો ગયો બાલકરામ દાસે પણ ત્યા આગળ એક મઠ અને ધર્મશાળા બધાવી કેટલાક પ્રવીણ વૈષ્ણવોને તેનો કાર્યભાર સોપી દઇ શ્રીજગન્નાથજી તરફ ચાલવા માડયું તે વખતે અનેક લોકો અને તે દેશનો રાજા પણ તેમને વળાવવા આવ્યો છૂટા પડતી વખતે બાલકરામ દાસે રાજાને સદા–સર્વદા પોતાના ધર્મનું પાલન કરવાનો અને સાધુ સતની સેવામા, દીનદરિદ્રને દાન આપવામા અને ભગવદ્ભજન કરવામા દિવસ નિર્ગમન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો

ત્યાર પછી મહા આનદ ઉલ્લાસ કરતા કરતા થોડા દિવસમા બાલકરામ દાસ શ્રીજગન્નાથજીમા આવી પહોચ્યા સિહ દ્વારમા આવી શ્રીપતિત–પાવન ભગવાનના દર્શન કરતી વખતે તેમને જે આનદ થયો તે ખરેખર અવર્ણનીય છે તેમનો ભક્તિ ભાવ જોઇને સઘળા તેમને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા ત્યાર પછી તેમણે શ્રીમદિરની ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરી શ્રી ભગવાનને સાષ્ટાગ પ્રણામ કરી ક્ષમા–ભિક્ષા માગી મણિ કોઠામા નીલાચલના નીલકાત મણિના દર્શન કર્યા ત્યારે તેઓ એકાએક આત્મભાન ભૂલી જઈ સમાધિ દશામા પડી ગયા કલાકોના કલાકો સુધી તેમનો આવેશ શમ્યો નહિ આ જોઇને સઘળા સ્તબ્ધ થઇ ગયા

ત્યાર પછી કેટલીક વારે સમાધિ ઉતરી, એટલે બાલકરામ દાસે શ્રીમદિરના સેવક, પૂજક, બ્રાહ્મણ, સજ્જન, સત, સાધુ વગેરે સર્વેને અમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણો અને દ્રવ્યાદિ આપીને સતુષ્ટ કર્યા સઘળાના મુખમાથી તેમના દાતાપણાની પ્રશસા થવા

લાગી અને આખા પુરી નગરમા તેમની કીર્તિ ફેલાઇ ગઇ આ તરફ બાલકરામ દાસ શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કરીને તેમનું ધ્યાન–ભજનાદિ કરવામા દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા થોડા દિવસમાજ તેમનુ મન એવુ તો ફરી ગયું કે, તેમને હવે શ્રી-જગન્નાથ પુરી છોડીને જવાનું રુચ્યું નહિ, તેથી તેમણે પોતાનું શેષ જીવન ત્યા આગળજ વ્યતીત કરવાનો નિશ્ચય કરી ઇદ્ર-દ્યુમ્ન સરોવર પાસે એક સુરમ્ય મઠ બધાવી તેમા નિવાસ કરવા માડયો મઠનો બદોબસ્ત લાહોરના મઠની માફક કરવામા આવ્યો હતો મઠનુ કોઈ પણ કાર્ય પોતાને માથે રાખ્યુ નહોતુ તે ઉપર દેખરેખ રાખી સુવ્યવસ્થિત રાખવાનુ કામ પોતાના શિષ્યોને વહેચી આપ્યું હતુ તેઓ શ્રીપ્રભુના દર્શન,ભજન,કીર્તન અને ધ્યાનસિવાય બીજુ કાઇ પણ કરતા નહિ, આહારમા પણ તેમને મહાપ્રસાદ અને તે પણ એકજ વખત લેતા હતા. કોઇ કોઇ દિવસ તો તેની પણ જરૂર પડતી નહિ પ્રેમથીજ તેમનું ઉદર ભરાઈ જતુ હતુ

પ્રકૃતિ દેવીના નિયમ પ્રમાણે હવે બાલકરામ દાસના શરીરમા વૃદ્ધાવસ્થાએ દેખા દીધી, અને શ્રીભગવાનની સેવાપૂજામા પણ અડચણો આવવા લાગી, તેથી બાલકરામ દાસને હવે સમાધિ લઇ લેવાનો વિચાર થયો ભગવત્કૃપાથી જીવનમરણ ભકતને અધીનજ હોય છે,તેથી બાલકરામ દાસનો વિચાર થતાજ તે પૂર્ણ થયો શિષ્યોને બે–ચાર અતિમ શબ્દો કહી દઇને તેમણે પોતાનો આ મૃત્યુલોક સાથેનો સબધ તોડી નાખ્યો અવિરામ “હરિકૃષ્ણ હરેરામ ” બોલતા બોલતા તેમની જીહ્વા બધ થઈ ગઈ. હૃદયની ગતિ પણ તેજ વખતે અટકી પડી આ જોઈને બાલકરામ દાસના શિષ્યો એકાએક ઉચ્ચ સ્વરે રડી પડયા શ્રીજગન્નાથ પુરીમા રહેનારા સઘળા નરનારીઓએ પોતાની સહાનુભૂતિ આપી આખા શહેરમા હાહાકાર વર્તી ગયો સઘળા જાણે પોતાનો કોઇ બધુ મરણ પામ્યો હોય તેમ બાલકરામ દાસને સભારી સભારીને રુદન કરવા લાગ્યા

આ પ્રમાણે ઘણી વાર રુદન કર્યા પછી બાલકરામ દાસના શિષ્યો તેમના શરીરને અત્તરમિશ્રિત જળથી સ્નાન કરાવ્યા પછી પુષ્પ ચદનથી પૂજા કરી વાજતેગાજતે સમાધિ પાસે લઇ ગયા આ સમાધિની જગ્યા બાલકરામ દાસની આજ્ઞાથી પહેલેથીજ

તૈયાર કરી રાખવામા આવી હતી ત્યાર પછી શિષ્યોએ તે સમાધિ સ્થળમા કપૂરની શય્યા કરી, તેને ઘણા ઘણા અમૂલ્ય સુગંધી પદાર્થોથી ભરીને પોતાના ગુરુદેવને પધરાવ્યા તે સમયે સઘળા ઉચ્ચ સ્વરે "હરે કૃષ્ણ રામ રામ,હરે કૃષ્ણ રામ રામ" "જય જય શ્રીપતિતપાવન ભગવાનની જય" "પરમ પૂજ્ય ગુરુ શ્રીબાલક રામકી જય" આ પ્રમાણે અનેક જયઘોષણાઓ કરવા લાગ્યા તેમનો આ જયઘોષ પુરીમા સર્વત્ર પ્રસરી ગયો

સમાધિકાર્ય પૂરૂ થયા પછી સઘળા દીન વદને પોત પોતાને ઘેર ગયા બાલકરામ દાસના શિષ્યો પોતાના ગુરુ મહારાજના વિયોગથી વિમાસણ કરતા કરતા પાછા મઠમા આવી પહોચ્યા, પરંતુ કેટલાક ઠગ લોકોએ આ વખતે એક નવી યુક્તિ રચી બાલકરામ દાસે સમાધિ લીધી એટલે તેઓ તરતજ પુરીરાજ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે –"હે મહારાજ ! શ્રીજગન્નાથ પુરીમા કાલે એક બાવાજી માર્યા ગયા છે, તેઓ પોતાની પાછળ કુબેરના જેટલુ અઢળક ધન મૂકી ગયા છે, માટે જો તમે તેનો કાઇ બંદોબસ્ત નહિ કરો તો બધા લૂટી જશે" આ ઠગ લોકોની વાત સાભળીને મહારાજાએ તેજ વખતે પોતાના સૈનિકોને બાલકરામ દાસની સઘળી માલમિલ્કત રાજદરબારને માટે જપ્ત કરવાનો હુકમ કર્યો મહારાજાની આજ્ઞા થતાજ કેટલાક સૈનિકો બાલકરામ દાસના મઠમા ગયા અને ત્યાથી તેમના શિષ્યોને મઠની બહાર કાઢી મૂકી સ્થાવર–જંગમ સઘળી મિલ્કતની નોધ કરી લઈ બરોબર પહેરો મૂકી ચાલ્યા ગયા બાલક રામ દાસની મિલ્કતની યાદી મહારાજા ઉપર તરતજ મોકલી આપવામા આવી

આમ થતા મઠની સેવા–પૂજા, અધ્યયન–અધ્યાપના,સદાવ્રત વગેરે સઘળુ બંધ થઇ ગયું શિષ્યો બાલકરામની સમાધિ પાસે જઇને બાલકની પેઠે રુદન કરવા લાગ્યા અને ગુરુદેવને પોતાની દુર્દશાનુ વર્ણન કરી સંભળાવી તેમાથી રક્ષા કરવાને વિનવવા લાગ્યા ત્યારપછી કેટલીકવારે ગુરુદેવની અભયવાણી તેમના સાભળવામા આવી પોતાના શિષ્યોને રુદન કરતા સાભળીને બાલકરામ દાસે સમાધિમાથી કહ્યુ –"ગભરાશો નહિ–બિલકુલ ગભરાશોનહિ સત્વર મારી સમાધિનું આવરણ દૂર કરો,એટલે હુ પોતેજ તમારૂં દુઃખ દૂર કરીશ"

બાલકરામ દાસના શિષ્યો પણ મોટા સાધક અને સારા પડિતો હતા તેઓ પોતાના ગુરુદેવનો મહિમા સારી રીતે જાણતા હતા વિશેષ સિદ્ધ વૈષ્ણવોના શરીર સાધારણ રીતે અન્ય મનુષ્યોના શરીર જેવાજ દેખાતા હોવા છતા તે પ્રકૃતિથી અતીત હોય છે-પર હોય છે, અને તેટલા માટેજ તેને અગ્નિદાહને બદલે સમાધિસ્થ કરાવવામા આવે છે તે પણ તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા આથી તેમને બાલકરામ દાસની અભયવાણી ઉપર અવિશ્વાસ આવ્યો નહિ તેમણે તેજ વખતે સમાધિ ઉપરનુ આવરણ દૂર કર્યું, એટલે બાલકરામ દાસે હસતા હસતા સમાધિમાથી ઉઠીને શિષ્યજનોના આનદમા વૃદ્ધિ કરતા કરતા મઠમા પ્રવેશ કર્યો મઠમા આવીને મહારાજાના પહેરેગીરોને ધીમે રહીને કહેવા લાગ્યા કે -"હે ભાઇઓ! તમે જઇને તમારા રાજાને કહો કે તને આવી દુર્બુદ્ધિ કયાથી સૂઝી છે? શુ તેના રાજભડારમા ખૂટી ગયુ છે કે મારા જેવા સાધુસતની સપત્તિ લેવાની ઇચ્છા કરે છે? શુ મારી હયાતીમા પણ તે મારી સપત્તિ લઈ જશે? હવે હુ થોડા દિવસ રહેવાનો છુ તો જોઉ છુ કે એ રાજા પણ મારી દેવસેવાનુ ધન કેવી રીતે લઇ જાય છે? જો તે મારૂ ધન લેવાનો વિચાર માડી વાળશે તો ઠીક છે, નહિ તો જ્યાસુધી એ મરશે નહિ ત્યાસુધી હુ મરનાર નથી જાઓ જાઓ, સત્વર જઇને તમારા રાજાને આ બધી વાતો સમજાવો"

આ સઘળી ભગવાનનીજ લીલા છે, તેનાજ ખેલ છે તેમના ભકતો લોકદૃષ્ટિએ મરણ પામવા છતા પણ મરતા નથી તેઓ તો તેમના જેવા નિત્ય-સત્ય છે ભકત એજ ભગવાન છે તેઓજ ભક્તના શરીરમા અપ્રકટભાવે અવસ્થાન કરે છે, તે જણાવવાને માટેજ તેમણે આ ખેલ રચ્યો છે મહારાજાના પહેરેગીરો ત્રણ દિવસના વાસી-મૃત દેહને સમાધિ છોડી પોતાની પાસે આવેલો જોઈને સ્તબ્ધ થઈ ગયા, ભયથી તેઓ થરથર કપવા લાગ્યા અને બાલકરામ દાસને પગે લાગીને ત્યાથી નાસી છૂટયા પહેરેગીરોએ મહારાજા પાસે જઇને બાલકરામ દાસના શબ્દો અને તે સાથે પોતે જે ચમત્કાર જોયો હતો, તે સઘળાનુ વર્ણન કરી મહારાજાને બાલકરામ દાસને શરણે જવાનુ કહ્યું, પરતુ ઐશ્વર્યમદથી મદાધ થયેલા નયનો એકદમ ખુલતા નથી પહેરેગીરોના વચન સાભળીને રાજાને ઉલટો વધારે ક્રોધ ચઢયો અને

તેના આવેશમાજ તેઓ બોલી ઉઠયા કે, " જાવ, જાવ–બસ તમે જઈને સત્વર એ વૈરાગીને પકડીને લાવો હુ મારે હાથેજ એનો શિરચ્છેદ કરી એના દેહને બાળીને ભસ્મ કરી નાખીશ "

મહારાજાની આ કઠોર આજ્ઞા કાને પડતાજ સઘળા સ્તબ્ધ થઇ ગયા અને મત્રી વગેરે સઘળા તેમને કહેવા લાગ્યા કે –"મહારાજા મહારાજ ! આવી કઠોર આજ્ઞા કરશો નહિ–કરશો નહિ. મરણ પામ્યા પછી ત્રીજે દિવસે પાછો પ્રકટ થનાર મનુષ્ય કાઇ જેવો તેવો હોઇ શકેજ નહિ અરે, જન્મ–મૃત્યુ જેની ઈચ્છાને અધીન છે, તેનો દ્રોહ કરવાથી–તેનુ અપમાન કરવાથી આખુ રાજકુટુબ વિનષ્ટ થશે, તેથી હે મહારાજ ! અમારી વિનતિ સાભળીને આવી આજ્ઞા ન કરો–ન કરો "

મહારાજાએ મત્રીના આ વચનનો કાઇ પણ પ્રત્યુત્તર આપ્યો નહિ. ચમત્કાર એવો થયો કે તે દિવસથી બરાબર દશમે દિવસે મહારાજા મૃત્યુના સપાટામા આવી ગયા–મરણને શરણ થઇ ગયા મહારાજાના મરણ પછી પોતાના શિષ્યોને નિર્ભય થયેલા જોઇને બાલકરામ દાસ પણ પોતાના સમાધિ–મડપમા જઇને ચિરસમાધિમા પોઢી ગયા ભકતના આ મહાપ્રભાવની વાત જોતજોતામા સઘળે પ્રસરી ગઇ અને તે દિવસથી વૈષ્ણવોનો દ્રોહ કરવાનુ–તેમનુ અપમાન કરવાનુ પણ ટળી ગયું ભગવાનની કૃપાથી ભકતનો જય જયકાર થઇ રહ્યો અને સાથે સાથે ભગવાનના નામની જયઘોષણાઓ પણ બોલાવા લાગી

२४–नंद महान्ती

ભાવને લઈનેજ ભાષા છે અંતઃકરણના ભાવ પ્રથમ માનસિક વાણીમાં સ્ફુરી નીકળે છે, અને ત્યારપછી શબ્દદ્વારા બહાર પ્રકાશિત થાય છે, પરંતુ સઘળાના ભાવ સરખા હોતા નથી, તેથી સઘળાની ભાષા પણ સરખી હોતી નથી વ્યવહારમાં રચીપચી રહેલા માણસો ધન–દોલત અને કુટુંબકબિલામાંજ આખું જગત જોતા હોવાથી તેમના ઉદ્ગારો કેટલેક અંશે મળતા આવે છે, તેજ પ્રમાણે આ સંસારને અસાર સમજી તેનો ત્યાગ કરી વૈરાગ્યથી દિવસ નિર્ગમન કરનારાઓના ભાવ પણ સરખા હોવાથી તેમની ભાષા–તેમના વચનામૃતો પણ પ્રાય એકબીજાને મળતાજ હોય છે, પરંતુ આવા વૈરાગ્યશીલ માણસો મળી આવવા બહુજ કઠિન છે આખા જનસમાજમાં સેંકડે એક માણસ પણ ખરેખરો વૈરાગ્યશીલ મળી આવતો નથી, તેથીજ સાધારણ મનુષ્યોને એવા વિરલ માણસોના ઉપદેશો ગાંડાના વૃથા પ્રલાપ જેવા લાગે છે, એટલા માટેજ સંસારી લોકો આપણા જ્ઞાની ગુરુ મહાદેવ પરમહંસશિરોમણિ શુકદેવ અને પ્રેમના અવતારસ્વરૂપ શ્રીગૌરાંગદેવાદિ પ્રાચીન અને આધુનિક જ્ઞાની ભક્તોને ઉન્મત્તની પંક્તિમાં ગણી કાઢે છે જ્યાંસુધી આપણા અંતઃકરણના ભાવ આ સંસારની સામગ્રીઓને છોડીને તે ભાવોના આદર્શરૂપ જે આ સંસાર, તેનાથી અતીત–પર–એવી સામગ્રીને ગ્રહણ કરી શકશે નહિ ત્યાંસુધી આવા મહાત્માઓ આપણને ઉન્મત્ત જેવાજ લાગશે આવા ઉચ્ચભાવોના અભાવથીજ નંદ મહાન્તીને “ઉન્મત્ત” તરીકે અનેક પ્રકારના કષ્ટો સહન કરવા પડયા છે

આજથી ચારસો વર્ષ પહેલાના ઈતિહાસનું અવલોકન કરતાં માલમ પડશે કે જગન્નાથ પુરીનો રાજા પ્રતાપરુદ્ર પોતાના પ્રથમ જીવનમાં રૌદ્ર રસના અવતારસ્વરૂપ વજ્રથી પણ કઠોર રાજકર્તા હતો, પરંતુ પાછળથી પ્રેમમય ગૌરાંગ પ્રભુના અમૃત-

મય સત્સંગથી તે એક નમ્ર અને કુસુમ જેવા કોમળ સ્વભાવનો ભક્ત બની ગયો હતો નંદ મહાન્તી તેમના શાસનકાળમાંજ થઈ ગયા છે તેઓ મહારાજા પ્રતાપરુદ્રના દફતરી હતા મહારાજાની તેમના ઉપર સંપૂર્ણ કૃપા હતી અને તેથી તેમણે નંદ મહાન્તીને "પટ્ટનાયક" નો ઇલકાબ પણ આપ્યો હતો નંદ મહાન્તી મહારાજા પ્રતાપરુદ્રના માનીતા હોવાથી લોકોમાં પણ તેમની પ્રતિષ્ઠા સારી હતી અને તેઓ જનસમાજમાં "નંદ-પટ્ટનાયક" ના નામથીજ ઓળખાતા હતા વળી નંદ મહાન્તીમાં એક મોટો ગુણ દયાનો હતો તેઓ સઘળા ઉપર દયાભાવ રાખતા હતા કોઇને કોઈ પણ રીતે કનડતા કે હેરાન કરતા નહિ, અને તેમના આ ગુણથીજ તેઓ રાજાપ્રજા–બન્નેની પ્રીતિ સંપાદન કરી શક્યા હતા

નંદ મહાન્તીની દયાનો પ્રવાહ કેવળ મનુષ્યજાતિમાંજ વહેતો નહોતો, પરંતુ તે તો પ્રાણિમાત્ર ઉપર સમાનરીતે પ્રવાહિત થતો હતો તેઓ દરેક જીવને શિવરૂપજ ગણતા હતા નાનામાં નાના કીટ–પતંગથી આરંભીને બ્રહ્માપર્યંતના સઘળાના અંતરમાં શ્રીહરિજ વિરાજે છે, એમ તેઓ માનતા હતા દેહ જુદા જુદા હોવા છતાં તેમાં વિરાજતા શ્રીહરિ તો સર્વત્ર સમાન–એકજ છે, એમ તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા અને તેથી તેઓ જીવદ્રોહીને હરિદ્રોહીજ લેખતા હતા

આ વિચારો નંદ મહાન્તીના હૃદયમાં અહર્નિશ રમ્યા કરતા હતા તેમનો સંસાર એક પત્ની અને પુત્રથીજ બનેલો હતો, પરંતુ તે છતાં અનેક વિપત્તિમાં આવી પડેલા નિરાધાર માણસો અને દુ:ખી થતા જીવ–જંતુઓ પણ તેમના પરિવારમાંજ ગણાતા હતા આ મોટા પરિવારનો નિર્વાહ કરવાનેજ તેમને રાજાની નોકરી કરવી પડતી હતી–રાજસ અન્નનો અંગીકાર કરવો પડતો હતો

નંદ મહાન્તીની પેઠે તેમના પત્ની પણ બહુજ દયાળુ અને ગુણવાન હતા "પતિ આટલું બધું કમાય છે તો આપણે બે ઘરેણાં પહેરીએ કે સારાં સારાં લૂગડાં પહેરીએ અથવા મનગમતાં ભોજન કરીએ " એવો વિચાર તેમને સ્વપ્ને પણ આવતો નહિ તેમનું સઘળું લક્ષ્ય પતિની મતિ તરફ, તેમના કાર્ય તરફ, અને વિપત્તિમાં સપડાઈ ગયેલા માણસોની સેવા કરવામાંજ રોકાયું હતું તેઓ

અતિશય પરિશ્રમ ઉઠાવીને તેમની સેવા કરતા હતા અને તેમનુ કલ્યાણુ કરવાની શ્રીહરિને પ્રાર્થના કર્યા કરતા હતા આવા આવા બીજા અનેક સત્કાર્યોમાજ તેમનો સ્વાર્થ સમાયલો હતો

બીજાને દુખી થતા જોઈને અનેકવાર તેમનું દયાળુ હૃદય પીગળી જતુ, આખમા આસુ આવી જતા અને અતિકાતર કંઠે વૈકુઠવિહારીના પાદપદ્મમા પ્રાર્થના કરતા કે-"પ્રભુ! પ્રભુ! હવે આ દુખ જોવાતા નથી નાથ! હાય! શુ જીવોના કર્મના બધન એવા કઠિન છે કે તમે સર્વશક્તિમાન પણુ તેમને મુકત કરી શકતા નથી? કરો, કરો પ્રભુ! તેમને મુકત કરો તેમની ઉપર આપની કૃપાદષ્ટિનો વરસાદ વરસાવીને તેમના કર્મબધનો કાપી નાખો પ્રભુ! તેમને મુકત કરો, મુકત કરો"

ભકત અને અભકતના દુખમા બહુજ ફેર છે ભકતની સાથે સરખાવતા સ્વાર્થી અભકતોનું દુ.ખ કેટલુ ટુકુ છે-કેટલુ થોડુ છે? તેમને માત્ર પોતાનેજ સુખે સુખી અને પોતાનેજ દુખે દુખી થવાનું છે,તથાપિ એટલુ દુખ પણુ તેઓ સહન કરી શકતા નથી, કારણુ કે તેઓ તે દુખની પછવાડે પણુ દુખસિવાય બીજુ કાઈ પણુ જોઈ શકતા નથી તેમનુ દુખ તો માત્ર તેમના કર્મના ફળનો વિકાસજ છે,પરતુ ભકતનુ દુખ અભકતના કરતા વિશાળ અને વિરાટ હોય છે,કારણુ કે તેમનું દુખ આખા જગતને માટે હોય છે આમ છતા પણુ ભકત પોતાનું દુખ સહન કરવાને શકિતમાન હોય છે તેઓ પોતાના દુખની પાછળ આનદઘન ભગવાનનેજ જુએ છે, તેમના દુખમા પણુ તેઓ ભગવત્કૃપાનો પ્રકાશ અનુભવી શકે છે-જોઈ શકે છે અને તેથી ભકતના દુખમા પણુ તેમનુ પરમ સુખ સમાયલુ હોય છે

એક દિવસ એવું થયું કે મહારાજા પ્રતાપરુદ્રે ક્રોધાવેશમા કેટલાક માણુસોનો વગર અપરાધે દડ કર્યો તેમના કરુણુ વિલાપથી નન્દ મહાન્તીનુ હૃદય ફાટી ગયું તેમનાથી તેમનુ દુખ જોઈ શકાયું નહિ, તેથી તેઓ તેજ વખતે મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર પાસે જઇને કહેવા લાગ્યા કે -"હે મહારાજાધિરાજ! કૃપા કરીને મારી વાત શ્રવણુ કરો જેવો આપણો આત્મા, તેવોજ સર્વનો આત્મા છે, જેથી આપણુને દુખ થાય તેથી બીજાને પણુ દુઃખ થાય છે, એમ સમજીને સારા માણુસો કોઇને દુઃખ દેતા નથી

હે પુરુષશ્રેષ્ઠ ! આપ વિદ્વાન છો, બુદ્ધિમાન છો, છતા શામાટે વિચાર કરતા નથી ? સર્વત્ર એકજ આત્મારામ રમી રહેલા છે જુઓ, વિચાર કરી જુઓ અહી તો આપની પાસે નાના–મોટા સઘળા છે, પરતુ ત્યા–ભગવાનના દરબારમા તેમ નથી ત્યા તો સઘળા સમાન છે મહારાજ ! આપ બરોબર જાણજો કે જીવદ્રોહ એ વિષ્ણુ ભગવાનનોજ દ્રોહ છે તેમ કરવાથી વિષ્ણુ ભગવાન ગુસ્સે થાય છે જીવદ્રોહ અથવા વિષ્ણુદ્રોહથી મનુષ્યનું કલ્યાણ કદિ પણ થતુ નથી ”

પ્રજાને દડ કરતી વખતે મહારાજા પ્રતાપરુદ્ર બહુજ ગુસ્સે થઇ ગયા હતા, તેમા વળી નદ મહાન્તીના આ શબ્દોએ વધારો કર્યો તેઓ એકદમ આવેશમા આવી ગયા, આખો લાલચોળ થઈ ગઈ, તેમનામા ક્રોધાવેશના લક્ષણો સપૂર્ણ રીતે જણાઈ ગયા, તેઓ છછેડાયલા સર્પની પેઠે ભીષણ ગર્જના કરી ઉઠયા તેમના ક્રોધથી કપતા કઠમાથી નીકળતા શબ્દો કોઈ પણ સમજી શકયું નહિ હવે નદ મહાન્તી પ્રતાપરુદ્રના પજામાથી છટકવાના નથી, એમ સઘળાની ખાત્રી થઈ ગઇ હમણાજ તેમને પ્રાણદડની અથવા બીજા કોઇ દડની આજ્ઞા થશે,એમ સઘળાએ ધારી લીધુ

થયુ પણ તેમજ થોડીવાર તર્જન ગર્જન કરીને પછી મહારાજા પ્રતાપરુદ્રે પાસે ઉભેલા પ્રહરીઓને ઇશારો કરીને કહ્યુ કે – “જાઓ,જાઓ, આ મૂખને બદિખાનામા લઇ જાઓ અહા ! મારા કરતા પણ એ વધારે બુદ્ધિમાન થઇ ગયો ! ઠીક છે,હવે એને પણ એના આત્મારામને બતાવવા દો, નહિ તો કેદખાનામાજ મરવા દો ”

પ્રહરીઓએ તેજ વખતે મહારાજાની આજ્ઞાનું પ્રતિપાલન કર્યું અને નદ મહાન્તીને કેદખાનામા લઇ ગયા, પરતુ તે છતા પણ મહારાજાનો ક્રોધ શમ્યો નહિ તેમણે પોતાના વિશ્વાસુ દૂતોને બોલાવી મગાવ્યા અને તેમને આજ્ઞા કરી કે –“તમે સત્વર બદીશાળામા જાઓ અને બરોબર હુંશિયાર રહી પહેરો ભરો એ બદમાસને બિલકુલ ખાવાનુ આપશો નહિ અને તેના હાથ–પગ બરોબર બાધીને અધારી કોટડીમા નાખી મૂકજો વળી તેને એમ પણ કહેજો કે, જો જીવવુ હોય તો તારા આત્મારામને બતાવી દે, નહિ તો આજ સ્થિતિમા સડી સડીને મરવું પડશે ” દૂતો મહારાજાને મસ્તક નમાવી તેમની આજ્ઞા માથે ચઢાવી ત્યાથી ચાલ્યા

ગયા, એટલે પ્રતાપરુદ્ર પણ સભા વિસર્જન કરીને અતપુરમા પહોચી ગયા

ભગવદ્ભક્તને બદીખાનુ પણ શું અને દેવમદિર પણ શું? તેમને મન તો બન્ને સમાનજ છે નદ મહાન્તીને બદિખાનામા પણ ખેદ થતો નથી, ત્યા આગળ પણ તેમના આનદમા ઘટાડો થયો નથી આનદમય ભગવાન ત્યા આગળ પણ તેમની સાથેજ છે

નદ મહાન્તી યોગાભ્યાસમા બહુ કુશળ હતા તેઓ પોતાનુ મન ભગવાનમા પરોવીને નિશ્ચલ આસને બેસી ગયા જોતજોતામા તેમની સઘળી ઇંદ્રિયોના દ્વાર બધ થઇ ગયા ધીમે ધીમે દેહમાથી આત્મબુદ્ધિ પણ લોપ થઈ ગઇ અને એકે એકે સઘળા ચક્રો ભેદીને પરમ પુરુષનો સાક્ષાત્કાર કરવા લાગ્યા તે સમયે તેમને જે પરમ આનદ થયો તે અવર્ણનીયજ છે આ સ્થિતિમા નદ મહાન્તીએ પ્રત્યક્ષ જોયું કે –'પ્રાણિમાત્ર શ્રીહરિનાજ શ્રીમદિર છે અને તે સઘળા માનવમદિરોમા શ્રીહરિજ બિરાજેલા છે, તોપછી હવે આ સસારમા ભય જેવુ શુ છે?" એમ વિચાર કરીને નદ મહાન્તી બદિશાળામાથી બહાર આવ્યા તેમના હાથપગના બધનો કયારે છૂટી ગયા, તેની પણ તેમને ખબર નથી પ્રહરીઓ-એ પણ તેમને બહાર જતા અટકાવ્યા નહિ બદિશાળામાથી બહાર નીકળી તેઓ રાજમાર્ગમા આવ્યા ત્યા આવીને જુએ છે તો એક સ્ત્રી હાથમા અન્નનુ પાત્ર લઇને તેમની પાસે આવતી જણાઈ તે કોણ છે અને શામાટે આવે છે, તે પણ નદ મહાન્તી જાણતા નથી "એના હૃદયમા પણ શ્રીહરિ બિરાજ્યા છે" એટલુજ તેઓ જાણે છે, એટલુ જાણતાજ તેઓ તેના હાથમાથી ભોજન લઈ લેવાને તેની સામે ગયા તે સ્ત્રી ચાડાલિની હતી તેના અતકરણમા હજુ નદ મહાન્તીના જેવો બ્રહ્મભાવ જન્મ્યો નથી, તેથી તે તો તેમનાથી ભય પામીને નાસવા લાગી, પણ નદ મહાન્તીને તે વખતે ક્ષુધા લાગી છે, તેથી તેમણે બળાત્કારે તેના હાથમા જે કાઇ હતુ તે છીનવી લઇને ભોજન કર્યું

નદ મહાન્તીને કોણ ન ઓળખે? સઘળા આ દૃશ્ય જોઇને આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે –" મહાન્તીનું ચિત્ત ભમી ગયુ હોય એમ લાગે છે બાપડા ઉપર એકે વારે બધુ દુખ આવી પડયું રાજદડના ભયથી તે ગાડો થઈ

ગયો છે અરે ભાઈ ! અદૃષ્ટના ફળ ભોગવ્યા વિના કોનો છૂટકો છે ? જાત ગઇ, ભાત ગઈ, ધર્મ ગયો, કર્મ ગયા–સઘળુ ગયું, છેવટે ચ ડાલનુ અન્ન પણ ખાધુ અને નરકના અધિકારી પણ થવુ પડયું ”

જેમ ચાડાલિની ન દ મહાન્તીનો ભાવ જાણુતી નહોતી, તેજ પ્રમાણે આ મ દ લોકો પણુ તેમની ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થાને જાણુતા નથી નીચેઉભા રહીને જોવાથી ઉ ચા નીચા સઘળા પદાર્થો ભિન્ન ભિન્ન દેખાય છે,પર તુ ઉ ચે જઇ જોવાથી તેવો ભેદ માલમ પડતો નથી વિમાનમા બેસી ઉ ચે ઉડતા પ્રથમ તો ઘર,વાડી,પહાડ, પર્વત, નદી–નાળા વગેરે નાનામોટા સઘળા પદાર્થો ભિન્ન દેખાશે–ઉ ચા નીચા દેખાશે, પર તુ જેમ જેમ વધારે ઉ ચા ચઢતા જઇશું તેમ તેમ એ ભિન્નભાવ–ઉ ચનીચ દૃષ્ટિ ઓછી થતી જણાશે અને છેવટે સઘળુ સમાનજ માલમ પડશે ન દ મહાન્તી આ વખતે જીવનના સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાને ઉભા છે–પહોચ્યા છે,તેથી તેમની દૃષ્ટિએ બ્રાહ્મણ, ચ ડાળ વગેરે સઘળા સરખાજ છે તેમની દૃષ્ટિએ તે સઘળા એકરૂપ ભાસે છે, પર તુ આવો ઉચ્ચ ભાવ પ્રાપ્ત થવાનુ દરેકના ભાગ્યમા લખેલું હોતુ નથી સઘળા આવા ઉચ્ચ ભાવને જાણી પણુ શકતા નથી ન જાણુવુ એ પાપ નથી, પર તુ આવો ઉચ્ચ ભાવ પ્રાપ્ત ન કરતા જેને તે પ્રાપ્ત થયો હોય તેની નિ દા કરવી એ મહાપાપ છે

આ તરફ એવુ થયું કે, રાજા પ્રતાપરુદ્રના દૂતોએ તેમની પાસે જઇને આ અદ્ભુત ઘટના કહી સ ભળાવી એ સાભળીને મહારાજા સ્તબ્ધ થઇ ગયા અને ન દ મહાન્તીનુ નામ દઈ દઈને શોક કરવા લાગ્યા સભાસદો પણ હાહાકાર કરી ઉઠયા,સમગ્ર રાજ-સભા જેમ દુ ખના સાગરમા ડૂબી ગઈ હોય એમ લાગવા માડયું.

ત્યાર પછી ન દ મહાન્તીએ નગરનો ત્યાગ કરી એક દુર્ગમ અરણ્યમા પ્રવેશ કર્યો તેમને રોમે રોમ ભગવાન સ્ફુરી નીકળ્યા હતા તેઓ ભગવન્મય બની ગયા હતા મુખમાથી પણ ભગવાન-ના પવિત્ર નામનોજ ઉચ્ચાર થયા કરતો હતો આ આન દમા તેને આહાર–નિદ્રાનુ પણુ ભાન રહ્યુ નથી દેહ, મન તેમજ વાણીમા હવે હિ સાનો લેશ પણ સ બ ધ રહ્યો નથી, તેથી તેમની ઉપર વ્યાઘ્રાદિ હિ સક પ્રાણીઓને પણ વૈરભાવ આવતો નથી તેઓ પણ મિત્રતરીકે તેમની સાથે વર્તે છે ન દ મહાન્તી તેમનામા

પણ શ્રીહરિને બિરાજેલા જોઈને તેમને આવકાર આપે છે. આ પ્રમાણે અનેક વનોમા ભમતા ભમતા તેઓ રથિપુર નામના એક નગરમા આવી પહોચ્યા

રથિપુર નગરની બહાર એક મોટુ કલેવર ઘણા લાબા કાળથી એક પ્રચડ અશ્વત્થ વૃક્ષને ખોળામા ધારણ કરીને બેઠુ છે, તે વૃક્ષ 'સહારી વૃક્ષ'ના નામથી ઓળખાય છે. આવુ નામ પડવાનુ કારણ એવું જણાવવામા આવે છે કે, લાબા કાળથી રથિપુરના મહારાજાઓ જેનો દડ કરતા, તેને તે દડની શિક્ષા આ વૃક્ષ નીચેજ કરવામા આવતી હતી મુખ્યત્વે કરીને પ્રાણદડની કે પ્રહારાદિની શિક્ષાવાળાઓને તો ત્યાજ લાવવામા આવતા હતા અને તેથી આ વૃક્ષની નીચે હજારો માણસોનો સહાર થઇ ગયો હતો એ સમસ્ત સહારકાર્યના સાક્ષીરૂપે ગણીનેજ તે વૃક્ષને "સહારી વૃક્ષ" કહેવામા આવતું હતુ

નદ મહાન્તી આ વૃક્ષનીચે કેટલીક જગ્યા ગાયના છાણથી લીપાવીને ત્યા આગળ સુખપૂર્વક નિવાસ કરી હરિનામ ગાવા લાગ્યા આ પ્રમાણે આ અશ્વત્થ વૃક્ષની નીચેજ કેટલાક દિવસો નીકળી ગયા એક દિવસ એવું બન્યુ' કે,રથિપુરના મહારાજાએ એક માણસને પચીસ ફટકાનો દડ કર્યો હતો નિયમ પ્રમાણે રાજાના દૂતો તે માણસને આ અશ્વત્થ વૃક્ષનીચે લાવી પ્રહાર કરી ચાલ્યા ગયા નદ મહાન્તિએ પોતાના આસન ઉપર સૂતા સૂતા આ બનાવ જોયો તે પણ વળી જેવી તેવી રીતે નહિ, પરતુ ફટકા ખાનાર માણસ ઉપર આતરિક સહાનુભૂતિ સાથે–તેને આત્મરૂપ ધારીનેજ જોયો આ પ્રમાણે જોવું એ આપણા જેવા સ્વાર્થી અને વિષયસુખને યથાર્થ સુખ માની લેનારને માટે તદ્દન અસભવિત છે કેવળ સ્વાર્થની ગધવિનાના અને પરમાર્થનેજ પોતાનુ સર્વસ્વ ગણનારા સાધુમહાત્માઓજ એ પ્રમાણે જોઇ શકે છે નદ મહાન્તીએ સપૂર્ણ સહાનુભૂતિથી આ દશ્ય જોયું અને તેના ફળમા એક અપૂર્વ બનાવ બની આવ્યો એકસામટા પચીસ ફટકા પડવાથી તેમનુ અગ ક્ષત–વિક્ષત થઈ ગયું અને શરીરમાથી રુધિરની ધારા નીકળવા લાગી વાચક ! આમ થાય તેમા તું આશ્ચર્ય પામતો નહિ જો તારા હૃદયમા દયાનો એક છાટો પણ હશે તો તને આ વાત ખોટી ભાસશે નહિ બીજાને દુ:ખી થતો જોઈ–દુ:ખીની દુર્દશા જોઇ તારા મારા જેવા માણસોને પણ

દયા આવે અને થાડે ઘણે અશે પણ જાણે તે દુખ આપણુનેજ થતુ હોય, તેમ આપણુ મન દુખાઇ આવે છે, તોપછી પ્રાણિ માત્ર ઉપર સમાન દૃષ્ટિ રાખનાર સાધુ મહાત્માની આ સ્થિતિ થાય તેમા શું નવાઈ ?

રથિપુર ગામના સઘળા લોકો નદ મહાન્તીને ચહાતા હતા સઘળા તેને માટે શોક કરતા હતા કેટલાક તો તેમણે પોતાની ઉપર કરેલા ઉપકારને લીધેજ દુ:ખી થતા તો કેટલાક રાજ- દરબારમા સન્માન પામેલા એક સજ્જનના ઉન્મત્તપણામાટે દુખી થતા હતા આથી રથિપુરના લોકો નદ મહાન્તીની ખબર- અતર રાખ્યા કરતા હતા વળી કેટલાકતો હવે તેમને એક મહા ત્મા ધારીને ભક્તિપૂર્વક તેમની સેવા-શુશ્રૂષા કરતા હતા અને વાર વાર તેમના દર્શનાર્થે આવતા હતા નિયમ પ્રમાણે તે દિવસે પણ ગામમાથી કેટલાક લોકો તેમના દર્શનાર્થે આવ્યા નદ મહા ન્તીનુ શરીર ક્ષતવિક્ષત અને રુધિરથી ખરડાયલુ જોઈને તેમને બહુજ દુખ થયુ માહે માહે ઘણી પૂછપરછ કરી, પરતુ તેનુ કારણ જણાયું નહિ નદ મહાન્તી તો ભગવાનના પવિત્ર નામ- સિવાય બીજો એક શબ્દ પણ બોલતા નહોતા, એટલે તેમને પૂછવુ નિરર્થક હતુ,તેથી કેટલાક લોકો તેજ વખતે રથિપુરના મહારાજા પાસે જઇને કહેવા લાગ્યા –" મહારાજ ! આજે નદ મહાન્તીને કોઇ મારી ગયું છે, તેમનુ આખુ શરીર ક્ષતવિક્ષત થઈ ગયું છે અને રુધિરની ધારાઓ વહી રહી છે "

નદ મહાન્તીનુ નામ મહારાજાથી પણ અજાણ્યું નહોતુ લોકો તેમને ઉન્મત્ત-ગાડા થઈ ગયેલા ધારતા હતા ગામ લોકોની વાત સાભળીને મહારાજાને પણ જરા શોક થયો, તેથી તેમણે તેજ વખતે પોતાના અનુચરોને આજ્ઞા કરી કે –" જાઓ, તમે સત્વર જઇને નદને પાલખીમા બેસાડી અહી લઇ આવો શુ થયું છે તે તેના આવ્યા પછીજ જણાશે, અને તેની હકીકત સાભળીને તેમને વ્યથા કરનારાને પણ બરોબર શિક્ષા કરીશ જાઓ,જાઓ, હમણા જાઓ અને એકદમ નદ મહાન્તીને મારી પાસે લઇ આવો "

નૃપતિની આજ્ઞા પ્રમાણે તેમના અનુચરો પાલખી લઇને નદ મહાન્તી પાસે આવી પહોચ્યા અને તેમને મહારાજાની આજ્ઞા કહી સભળાવી અનુચરોની વાત સાભળતાજ નદ મહાન્તી તેમની સાથે પગે ચાલીને મહારાજા પાસે જવાને તૈયાર થઈ ગયા અનુ

ચરોએ ઘણા ઘણા કાલાવાલા કર્યા, પરંતુ તેઓ પાલખીમાં બેઠા નહિ બેસે પણ કેમ? પાલખી ઉંચકનારા તો પોતાના શ્રીહરિના મંદિરસ્વરૂપજ હતા! છેવટે અનુચરો નંદને ધીમે ધીમે ચલાવતા ચલાવતા રાજદરબારમાં લઈ ગયા તેમની સ્થિતિ જોઇને મહારાજાને બહુજ દુઃખ થયું અને તેથી તેઓ વ્યાકુળ ભાવે-સ્નેહપૂર્વક કહેવા લાગ્યાઃ-"નંદ, નંદ! તારી આ સ્થિતિ કોણે કરી? કોણે તારી ઉપર આવી દુષ્ટતા વાપરી? અહા હા! મારાથી તારૂ દુઃખ જોવાતું નથી."

મહારાજાના વચનો સાંભળી નંદ મહાન્તીએ કાંઇક ગંભીરતા અને કાંઈક ઉપહાસપૂર્વક કહ્યું -"તમે તો મને માર્યો ને વળી પાછા કોણે માર્યો એવો સવાલ કરો છો? અહાહા! ઠીક તાલ મચાવ્યો."

આ સાંભળી મહારાજા એકાએક હસી પડયા અને હસતા હસતાજ કહેવા લાગ્યા -"હજુ તારૂ ગાડપણું ગયું નથી કેમ?" તેના જવાબમાં નંદ મહાન્તીએ કહ્યું -"હા, મહારાજ! પરંતુ એ ગાડ પણું દૂર કરવાનો ઉપાય નથી તેને માટે એક પણ ઔષધિ નથી પરંતુ હે મહારાજ! તે ગાડપણું સારૂ છે કે નહિ તેનો એક વાર વિચાર કરી જુઓ."

મહાજ્ઞાની મહાન્તીના વચનનો યથાર્થ મર્મ નહિ સમજવાથી મહારાજાને તેમના આ વચનથી જરા ગ્લાનિ થઇ, પરંતુ તેને તેઓ ગુપ્ત રાખીનેજ નંદને કહેવા લાગ્યા -"નંદ! તું શું કહે છે? શું તને દૈવે એકદમ છોડી દીધો છે? શું તું મારા કરતા વધારે સમજે છે? વારૂ, વારૂ જ્ઞાની-જ્ઞાની, તુજ જ્ઞાની અમે બધા મૂઢ, મૂર્ખ, પરંતુ તું તારા જ્ઞાનનો પ્રભાવ એક વાર પણ બતાવીશ?"

મહારાજા આ પ્રમાણે નંદ મહાન્તીનો ઉપહાસ કરે છે, પરંતુ નંદ મહાન્તી તેવા ઉપહાસને પાત્ર નહોતા નૃપતિના વચનો સાંભળીને તેમણે હસતા હસતા ઉત્તર દીધો -"વારૂ મહારાજ! વારૂ, હું આપની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી શકીશ નહિ જ્ઞાન તો તે જ્ઞાનઘન-ભગવાનનુંજ છે હું તો એક પામર પ્રાણી છુ, તે છતાં તેની કૃપાથી તેના જ્ઞાનના બળનો આભાસ કરાવીશ મહારાજ! પહેલા એક માણસ પાસે એક કેળુ, એક જામફળ, એક સક્કરજંદ અને એક નારીએળ મંગાવી લો, એટલે ત્યારપછી મારે જે કાંઈ કરવું હશે તે કરી બતાવીશ"

મહારાજાએ તેજ વખતે ઉપર કહેલી ચારે વસ્તુઓ મગાવી નદ મહાન્તીને આપી, એટલે તેમણે એકેક જણને એકેક પદાર્થ આપી ખાઇ જવાનુ કહ્યુ તેમના જણાવ્યા પ્રમાણે એક માણસે કેળુ, બીજા માણસે જામફળ, ત્રીજા માણસે સક્કરજદ અને ચોથા માણસે નારીએળ ખાઇ લીધુ ત્યારપછી નદ મહાન્તી મહારાજાને કહેવા લાગ્યા –“ જુઓ મહારાજ ! આપની સમક્ષજ આ ચાર માણસો કેળું,જામફળ, સક્કરજદ અને નારીએળ ખાઇ ગયા છે હવે મારી તરફ લક્ષ આપો, એટલે આપને મારા પ્રભુના જ્ઞાનની ખબર પડી જશે ”

આ પ્રમાણે કહીને નદ મહાન્તીએ ત્યા આગળજ ઉલટી કરી આશ્ચર્ય એવું થયું કે જે વસ્તુઓ બીજા ચાર જણાએ ખાધી હતી, તેજ વસ્તુઓ તેમની ઉલટીમા નજરે પડી ! આ ચમત્કાર જોઇને સઘળા સ્તબ્ધ થઇ ગયા કોઇ એક શબ્દ પણ બોલી શક્યું નહિ ત્યારપછી નદ મહાન્તી મહારાજાને સંબોધીને કહેવા લાગ્યા –“મહારાજ ! આમા આશ્ચર્ય પામવા જેવુ કાઇ પણ નથી. આ તો એક અનુભવજ છે અનુભવ કરવાથી બીજા દેહનુ સુખદુખ આપણે અનુભવી શકીએ છીએ આત્મા એક છે, બે નથી સઘળા શરીરોમા તેજ અતર્યામીરૂપે બિરાજેલો છે તે આત્માનો અનુભવ કરવાથી–બીજા સાથે આપણને એકરૂપ કરવાથી, બીજાના સુખદુઃખને આપણ સુખદુખ ગણતા વાર લાગતી નથી તે પોતેજ તે રૂપ થઇ જાય છે સસારના ભોળા લોકો પોતાનામાજ મશગુલ રહેતા હોવાથી તેઓ પોતાનુ સુખદુખજ અનુભવી શકે છે, પરતુ ભગવત્પરાયણ અસાધારણ લોકો પોતાના અસ્તિત્વનો બીજાના અસ્તિત્વમા લોપ કરી નાખે છે અને તેથીજ તેઓ બીજાના સુખદુખને પોતાના સુખદુખતરીકે અનુભવે છે મહારાજ ! આપના અનુચરોએ “ સહારી વૃક્ષ ” નીચે એક અપરાધીને જે પચીસ ફટકા માર્યા છે, તેજ ફટકાના ચિહ્નો મારા શરીર ઉપર ફૂટી નીકળ્યા છે આ વાત હું કોઇને કહેવાનો નહોતો–કહેવાનો વિચાર પણ નહોતો, પરતુ આપ મારા અન્નદાતા હોવાથી પિતાસ્વરૂપ છો તેથી આપને ખરી હકીકત કહી સભળાવી છે મહારાજ ! કૃપા કરીને હવે મને રજા આપો. ”

નદ મહાન્તીના ઉપદેશથી અને તેમના આચરણોથી મહા-

રાજાના ચક્ષુનો અંધકાર કેટલેક અંશે દૂર થયો હતો,પરંતુ તેમના મનનો અંધકાર હજુ તદ્દન નિર્મૂળ થયો નહોતો આ અલૌકિક વ્યાપાર નજરોનજર જોવા છતાં પણ મહારાજાના મનનું સમાધાન થયું નહિ તેઓ એવો વિચાર કરવા લાગ્યા કે:–"નક્કી મહાન્તી પોતાનો ચમત્કાર બતાવવાને પહેલેથીજ કેળું, જામફળ, સક્કરજંદ, નારીએળ વિગેરે ખાઇને આવેલો હોવો જોઇએ તેમ ન હોય તો બીજી કોઈ ચીજ નં મંગાવતાં તેણે આજ ચાર પદાર્થો કેમ મંગાવ્યા? અહાહા! કેવી યુકિત? કેવી છેતરપીંડી! સંહારી વૃક્ષનીચે એક જણને ફટકા માર્યા અને તેના સોળ-ચિહ્નો નંદના શરીરે ફૂટી નીકળ્યા! કેવી આશ્ચર્યકારક વાત! એ તે કેમજ મનાય? અવું બને પણ કેમ? ઠીક છે, હમણાજ એક જણને બે–ચાર ફટકા લગાવી જોઉં અને તેના ચિહ્નો એના શરીર ઉપર ફૂટી નીકળે છે કે નહિ તેની ખાત્રી કરૂં"

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મહારાજાએ એકદમ સિંહાસન ઉપરથી ઉભા થઇ એક પ્રહરીના હાથમાંથી ચાબુક લઇ એક માણસને કેટલાક ફટકા માર્યા ફટકા મારી નંદ મહાન્તી તરફ જુએ છે તો તે ફટકાથી તેમની ચામડી છોલાઇ ગયેલી અને તેમાંથી રુધિરની ધારા વહેતી માલમ પડી, પરંતુ આ તરફ ફટકા ખાનાર મનુષ્યને કાંઈ પણ થયું નહિ મહારાજાએ તે નજરોનજર જોયું તે જોતાની સાથેજ તેમનો સંદેહરૂપી રોગ નીકળી ગયો અને રોગ જતો રહેવાથી હવે તેઓ નંદ મહાન્તીને તેના ખરેખરા રૂપમાં જોવા લાગ્યા હવે મહારાજાને પોતાના કાર્યમાટે પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો, તેઓ ભય પામવા લાગ્યા અને મહાન્તીના શાપમાંથી બચી જવાને તેઓ તેમને પ્રસન્ન કરવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા મહારાજા નંદ મહાન્તીના પગ આગળ અનેક વસ્તુઓ મૂકીને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી તેમની પાસે ક્ષમાભિક્ષા માગવા લાગ્યા મહારાજાનો દીનભાવ જોઇને નંદ મહાન્તીના મનમાં પણ સંકોચ થયો અને તેઓ મહારાજાને પોતાના પગમાંથી ઉભા કરતા કહેવા લાગ્યા:–"મહારાજ! આ પદાર્થોનું અમારે શું કામ છે? એનાથી મારૂં કાર્ય સિદ્ધ થવાનું નથી હું તો આપનો દાસ છું મારી ઉપર આપની કૃપા હોય એટલેજ બસ છે મારે બીજું કાંઇ જોઇતું નથી. મારે આમાનું કાંઈ પણ જોઇતું નથી,પરંતુ મારે જે કાંઇ જોઇએ છે તે હું

પોતેજ આપની પાસે માગી લઉ છુ તે શ્રવણ કરો મહારાજ ! નક્કી જાણજો કે માનવ-દેહ ચિરસ્થાયી નથી, ચાળણીમધ્યેના જળના જેવીજ નવછિદ્રોવાળા દેહમા રહેતા જીવની અવસ્થા છે જોતજોતામા તે વહી જાય છે તેટલા માટેજ કહુ છુ કે, મહારાજ ! હવેથી આપ પ્રાણિમાત્ર ઉપર દયાભાવ રાખજો અને કોઇને પણ આવી શિક્ષા કરશો નહિ ”

નૃપતિને આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપીને ન દ મહાન્તી ત્યાથી ચાલ્યા ગયા મહારાજાએ ઘણા કાલાવાલા કર્યા, પર તુ તેમણે પોતાને અર્પણ કરેલી વસ્તુને સ્પર્શ પણ કર્યો નહિ કરે પણ કેમ ? હવે તેઓ યથાર્થ-પૂર્ણ જ્ઞાની થયા હતા જ્ઞાનની પૂર્ણતામા કોઇ પણ જાતનો અભાવ રહેતો નથી

રાજદરબારમાથી નીકળીને ન દ મહાન્તી બારોબાર ખ ડ ગિરિમા આવી પહોચ્યા અને ત્યા આગળ એક ગુપ્ત ગુહામા ગુહાવિહારી શ્રીહરિના ધ્યાનમા નિમગ્ન થઈ ગયા તે પછી કોઇને પણ તેમના દર્શન થયા નથી તેમને થઇ ગયાને અનેક વર્ષ થઇ ગયા છે, પર તુ તેમનો યશ તો હજુ પણ જેવો ને તેવોજ કાયમ છે-તે અમર થઇ ગયો છે

२५–नीलांबर दास

વિષય અને ભગવાન–એ બેમાથી કોનુ આકર્ષણ વધારે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમા ઘણા એમ કહે છે કે, વિષયનુ આકર્ષણજ વધારે છે આપણા જેવા સસારમા આસક્તિ રાખનારા માણસો આ પ્રમાણે ઉત્તર દે એ સ્વાભાવિકજ છે, પરતુ તત્ત્વજ્ઞ મહાત્માઓને તેમા કાઇ પણ તત્ત્વ માલમ પડશે નહિ, કારણ કે તેઓ જાણે છે કે, કોઇ એક અજ્ઞાત કારણને લીધે મનુષ્ય જ્યારે પોતાની આસપાસનું તેમજ પોતાના આત્માનું પણ ભાન ભૂલી જઇ "ભગવાન ભગવાન' કહી યથારુચિ ભ્રમણ કરે છે, ત્યારે આ સસારનો કોઈ પણ પદાર્થ તેને આકર્ષી શકતો નથી ભગવાનમા આવી આત્મભાન ભૂલાવી દેવાની શક્તિ હોવાથીજ તેમને 'ભુવન-મોહન' કહ્યા છે સદ્ભાગ્યે જેઓ તેમના આકર્ષણથી ખેચાય છે, તેમને તેમનો પ્રભાવ માલમ પડયો છે આપણા જેવા સાધારણ મનુષ્ય તેમની તરફ હજુ આકર્ષાયા નહિ હોવાથી, તેમનો પ્રભાવ યથાર્થ રીતે જાણી શકયા નથી, પરતુ જેઓએ તેમનુ આકર્ષણ અનુભવ્યુ છે તેવાનો સત્સગ કરવાથી આપણે ભગવાનના અસીમ પ્રભાવનો આભાસ જોઇ શકીએ છીએ

ભક્ત નીલાબર દાસના ભાગ્યનો સીમા નથી તેઓ ભગવાનના આકર્ષણથી તેમની તરફ આકર્ષાયા છે, ખેચાયા છે અને તેમનો પ્રભાવ જાણ્યો છે નીલાબર દાસ સઘળી વાતે સુખી હતા, તેમને સ્ત્રી હતી, પુત્ર હતો, ધન હતુ, બહોળુ કુટુબ હતુ, માન–પ્રતિષ્ઠા વગેરે સર્વ હતુ, પરતુ જ્યારથી તેઓ એક મોહનમત્રથી આકર્ષાઇ ભગવાનના આકર્ષણમા પડી ગયા, ત્યારથી તેમને તે સઘળા બધન કરી શકયા નહિ તેઓ પોતાને સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, માન ઇત્યાદિ માયાના બધનોથી બધાઇ ગયેલા અને તેમની સગમા રહી પોતાનુ અમૂલ્ય જીવન વ્યર્થ

વીતાવતા ગણુવા લાગ્યા આ વિચાર તેમના મનમા વારવાર ઘોળવા લાગ્યો અને છેવટે તેમણે તે સર્વનો ત્યાગ કરી ત્યાથી ચાલ્યા જવાનો નિશ્ચય કર્યો

નીલાબર દાસનો આ નિશ્ચય કગાળના મનોરથની પેઠે કેવળ મનમા ઉત્પન્ન થઈ મનમાજ લય પામ્યો નહિ તે નિશ્ચયે તો તેમને ખરેખરા વિષયવિરાગી–ગૃહત્યાગી બનાવી દીધા અહા, તેમ ન થાય તો ભગવાનના આકર્ષણનો શું પ્રભાવ?

નીલાબર દાસે ગૃહત્યાગ કરીને વ્યાકુળ ચિત્ત શ્રીજગન્નાથનો રસ્તો લીધો તેઓ ભગવદ્દર્શન કરવાને બહુજ વ્યાકુળ થઇ ગયા હતા તેમની સ્થિતિ માતાથી વિખૂટા પડેલા બાળક જેવી હતી જેમ બાળક માતાને સભાર્યા કરે–માતાને સભારી સભારીને રુદન કર્યા કરે, તેજ પ્રમાણે નીલાબર દાસનુ મન પણ સતત ભગવાનનેજ યાદ કર્યા કરતુ હતુ તેઓ ભગવાનનુ સ્મરણ કરતા કરતા જેમ બને તેમ જલદીથી શ્રીજગન્નાથપુરી પહોચી જવાની ઇચ્છાથી ઉતાવળે ઉતાવળે ચાલતા હતા તેમને દિશાની પણ ખબર નથી આહાર–નિદ્રાનુ પણ ભાન નથી કેવળ આખો મીચીને ભગવાનનું સ્મરણ કરતા કરતા આગળ ને આગળ ચાલ્યા જાય છે તેમના ગામથી નીલાચલ કાઈ પાસે નહોતુ ક્યા ઉત્તરમા એમનુ નિવાસસ્થાન અને ક્યા દક્ષિણમા શ્રીનીલાચલ, પરતુ તેમને તેની કાઇ પણ ખબર નથી તેઓ તો ચાલ્યાજ જાય છે આ પ્રમાણે ચાલતા ચાલતા અનેક પહાડ–પર્વત, નદી–નાળા અને દુર્ગમ અરણ્યાદિ વટાવીને ગગાકિનારે આવી પહોચ્યા તે વખતે વર્ષાઋતુ ચાલતી હતી, નદીમા પૂર આવ્યું હતું, ચારે કાઠા એક થઇ ગયા હતા અને નાખી નજર પહોચતી નહોતી. ગગાજીના તરગ–રગ જોવાની પણ હિમત થતી નહિ તે જોતાજ મનમા ભયનો સચાર થતો હતો નીલાબર દાસને નદીને પેલે પાર જવું હતુ, પરતુ નૌકાસિવાય જઇ શકાય તેમ નહોતુ અને ત્યા આગળ એક પણ નૌકા દેખાતી નહોતી આથી નીલાંબર દાસ મનમા ને મનમા બહુજ ગભરાવા લાગ્યા તેમના દુખનો પાર નહોતો તેઓ અનેક ગાઉના ભીષણ વનને ભેદીને આવતા હતા, તેથી થાક પણ બહુ લાગ્યો હતો વળી સૂર્યાસ્તની તૈયારી હતી, તેથી સવેળા પેલે પાર પહોચી જવુંજ જોઇએ, જો ન જવાય તો તેમના દુખની સીમા રહે નહિ તેઓ જે સ્થાનમા ઉભા હતા

ત્યા માણુસની ગધ પણુ નહોતી તો વસ્તી તો કયાથીજ હોય? આવા નિર્જન સ્થળમા ઘાટ કેટલો દૂર છે તે પણુ કોને પૂછે? આવી અવસ્થામા તે બિચારા શુ કરે? તેઓ તે વખતે સકટ-નાશક શ્રીહરિનુ સ્મરણુ કરવા લાગ્યા અને તેમનીજ સહાય માગવા લાગ્યા

આ પ્રમાણે ભગવદ્ભજન કરવામા કેટલોક સમય વીતી ગયો, એટલામા એક માછી નદીમા જાળ નાખી માછલા પકડતો પકડતો નૌકાસહિત ત્યા આગળ આવી પહોચ્યો તેને જોઇને નીલાબર દાસને બહુજ આનદ થયો તેઓ ભગવાનને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા અને નૌકાવાળાને સબોધીને કહેવા લાગ્યા કે –"હે ભાઇ! કૃપા કરીને જરા તારી નૌકા આ તરફ લઇ આવ વિપત્તિમા ફસાઇ ગએલા બ્રાહ્મણુને પેલે પાર ઉતારી મોટુ પુણ્ય પ્રાપ્ત કર પૈસામાટે તુ બિલકુલ ગભરાઇશ નહિ પેલે પાર ગયા પછી તુ જેટલા પૈસા માગશે તેટલા હુ તને જરૂર આપીશ"

નીલાબર દાસની બૂમ સાભળીને માછીએ પોતાની નૌકા કિનારા તરફ હાકી અને મધુર સભાષણુથી નીલાબર દાસને નૌકામા બેસાડયા નૌકામા બેઠા પછી નીલાબર દાસના આનદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ મનમા ને મનમા ભગવાનને અગણિત ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા બ્રાહ્મણુને નૌકામા બેસાડવાથી ધીવરને પણુ બહુ આનદ થયો, તે પણુ પોતાના મનમા ભગવાનને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો, પરતુ તે બન્નેના ધન્યવાદ આપવાના કારણોમા બહુજ ભેદ હતો નીલાબર દાસ પેલે પાર જવાને ભગવાને નૌકા મોકલી આપી તે માટે તેમને ધન્યવાદ આપતા હતા, ત્યારે માછી એક અસહાય-નિર્બળ મનુષ્યને પોતાના પજામા સપડાયલો જોઇને ઇશ્વરનો ઉપકાર માનતો હતો માછીનો વિચાર નીલાબર દાસને નદીની મધ્યમા લઇ જઇ મારી નાખી તેમની પાસે જે કાઇ હોય તે પડાવી લેવાનો હતો અને તેથીજ તે પોતાના મનમા બહુજ હરખાતો હતો

બિચારો મૂઢ માછી જાણુતો નથી કે નીલાબર દાસનુ જીવન સર્વસ્વ તેમની ખાધ ઉપરની ઝોળીમા નહિ, પરતુ હૃદયની ઝોળીમા કે જ્યા તેનાથી લૂટ ચલાવાય એમ નથી ત્યા-મૂકેલુ છે. તે બિચારાને નીલાબર દાસની સ્થિતિની કયાથી ખબર હોય ? તે તો તેમને પણુ અન્ય સામાન્ય યાત્રાળુની પેઠે પોતાની મુડી

પોતાની સાથે લઇને ફરનારાજ ધારવા લાગ્યો અને તેથી તેમનો વધ કરી જે હોય તે પડાવી લેવાની ઇચ્છાથી પોતાની નૌકાને આડે માર્ગે–મધ્ય નદીમા હાકવા લાગ્યો માછીને આ પ્રમાણે કિનારાથી જૂદીજ તરફ નૌકા હાકતો જોઇને નીલાબર દાસને પણ સદેહ પડી ગયો,પરતુ તે વખતે તેમણે તે વ્યકત કર્યો નહિ થોડી વારે તેઓ જરા હાસ્ય કરીને કહેવા લાગ્યા –" ભાઇ ! તમે તો બહુ સાહસી દેખાવ છો,નહિતો આવા તોફાનમા નદીમા નીકળીને આવુ સાહસ કોણ ખેડે ? પણ ભાઇ ! હવે સૂર્યાસ્ત થઇ જવા આવ્યો છે, એટલે વેગાસર કિનારે પહોચી જવુજ સારૂ છે, માટે હવે નૌકાને કિનારા તરફ વાળો "

પરતુ તેમની વાત કોણુ સાભળે? માછીએતો પહેલાની માફક જ મધ્ય નદીમા નૌકા હાકવી ચાલુ રાખી નીલાબર દાસના વચનોના ઉત્તરમા તેણે ફકત જરા હાસ્ય કરી ડોકુ ધૂણાવ્યું માછીનો આ ભાવ જોઇને નીલાબર દાસ તેનો દુષ્ટ વિચાર તરતજ કળી ગયા તેઓ હવે ગભરાવા લાગ્યા, પરતુ આવે વખતે ગભરાવાથી કામ ચાલે એમ નહોતુ, તથી તેઓ પોતાનો ગભરાટ શમાવી દઈને સાહસ કરીને બોલા ઉઠયા –" હે દુષ્ટ ! તારી મતલબ શુ છે ? શુ તારે મને મારી નાખવા છે ? વારૂ,હુ પણ જોઉ છુ કે તુ મને કેવો મારે છે ? "

નીલાબર દાસના વચનોના ઉત્તરમા માછી વિકટ હાસ્ય કરી ગભીર સ્વરે બોલી ઉઠયોઃ–" અહો, તમે તો બહુ બીજાસી દેખાવ છો ને ? હવે તમારૂ આવીજ બન્યું છે ફકત થોડીજ વાર છે લો, હવે તમારે જેનુ સ્મરણ કરવુ હોય તેનું સ્મરણ કરી લો હે બ્રાહ્મણ ! આજેજ હુ તમને નીલાચલ પહોચાડી દઇશ "

નીલાબર દાસે માછીના વચનો સાભળી લીધા તેમને ચારે દિશાઓમા અધકાર જણાવા લાગ્યો આખે અધારા આવ્યા કાનના ધાક પડી ગયા માથુ ફરવા લાગ્યુ ત્યાર પછી માછીએ શુ કર્યું તેની તેમને ખબર પડી નહિ, તઓ એકાગ્રચિત્તે નિરાધારના આધારસ્વરૂપ શ્રી ભગવાનનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા, તેમને પોતાની વહારે ધાવાને પોકારવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે – "હે ભગવન્ ! હે દીનદયાળ ! મારી રક્ષા કરો,રક્ષા કરો તમે પૂર્વે અનેક શરણાગતોનુ દુ ખ દૂર કર્યું છે,તો આજે આપના શરણુમા

ણુમા આવેલા આ બ્રાહ્મણનું દુ ખ પણ દૂર કરી નાખો—તમારી કરુણારૂપી નૌકાવડે આ વિપત્તિના સમુદ્રમાથી મને બચાવી લો, પ્રભુ! બચાવી લો આપના દર્શન કર્યા પછી મારૂ જે થવાનુ હોય તે ભલે થાઓ, પર તુ, હે દીનદયાળ! તે પહેલા મને મરવા દેશો નહિ પ્રભુ! પ્રભુ મને સહાય કરો."

બ્રાહ્મણના અ તરનું દુ ખ જાણીને તેજ વખતે તેઓ એક યુવાન ક્ષત્રિય વીરનુ સ્વરૂપ લઇને ગ ગાકિનારે આવી પહોચ્યા અને ઉચ્ચ સ્વરે માછીને સ બોધીને કહેવા લાગ્યા કેઃ—"અરે, એ માછી! આમ આવ, જો જીવવાની આશા રાખતો હોય તો એકદમ આમ આવ, સત્વર નૌકા કિનારે લાવ "

શ્રી હરિના ક ઠનો ધ્વનિ કાઈ જેવો તેવો નહોતો તે તો જાણે સિ હનીજ ગર્જના હોય તેમ ગર્જતો હતો તે સાભળતાજ માછી ગભરાવા લાગ્યો, ભયથી તેનુ શરીર ક પવા લાગ્યું અને નૌકા હાકવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડી, છતા જાણે પોતે કાઇ સાભળ્યું ન હોય એવો ડોળ કરીને પહેલાની માફક ધીમે ધીમે નૌકા ચલાવવા માડી ભગવાને તેને ઘણી વાર બૂમો પાડી, પણ તેણે બિલકુલ ગણુકાર્યું નહિ, તેથી તેમણે છેવટે એક બાણુ મારી નૌકાને વી ધી નાખી ધનુષ્યનો ટ કાર અને બાણુનો ઝણુકાર સાભળીને હવે માછીના હાજા ગગડી ગયા બાણુના દિવ્ય પ્રકાશથી તેની આખો જાણે બળતી હોય એમ લાગવા માડયુ આ વખતે તેનાથી જાણે પોતે સાભળ્યુ ન હોય અથવા જોયું ન હોય એવો ડોળ કરી શકાય એમ હતુ નહિ, કારણ કે ભગવાનના બાણે તેની પાસેના ભાગનેજ વીંધી નાખ્યો હતો, તેથી તે ભય પામીને વિચાર કરવા લાગ્યો—" હાય હાય! હવે શુ થશે? જો આ બ્રાહ્મણ બધુ કહી દેશે, તો તો મારા ભોગજ મળશે નૌકા ફેરવ્યાવિના પણ છુટકો નથી, કારણકે તેમ નહિ કરૂ તો જરૂર તે બાણુ મારીને મારો જીવ લેશે. હાય, હવે શુ થશે?"

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા તેણે વેગપૂર્વક નૌકાને કિનારા તરફ વાળી અને કિનારે જઇને તે ક્ષત્રિયના ચરણકમળમા આળોટી પડયો નીલામ્બર દાસ તો આ જોઇને—સાભળીને સ્તબ્ધજ થઇ ગયા જાણે પોતે સ્વપ્નમા જોતા હોય એવો વહેમ પડયો ત્યારપછી તે માયાવી ક્ષત્રિયે ક્રોધ કરીને માછીનો તિરસ્કાર કરી કહ્યુ —"દુષ્ટ! હુ હમેશા અહી આ ફરીને ચોકી કરૂ છુ

અને તારા જેવા હાણુ ચોરી કરનારને પકડુ છું બોલ, આ વખતે તારૂ માથુ ઉડાવી દઉ તો તારી કોણુ રક્ષા કરે એમ છે ?"

ક્ષત્રિયરૂપધારી ભગવાનના વચન સાભળીને ધીવરનો જીવ ઉડી ગયો તે તેમના ચરણુમાજ મડદાની માફક પડી રહ્યો હવે ભગવાન શાત થઇને નમ્રસ્વરે નીલાબર દાસને કહેવા લાગ્યાઃ-"હે બ્રાહ્મણુ ! તમે આ નૌકામાથી ઉતરી જાઓ, હુ કોણુ છુ તે તમે જાણો છો ? હુ આ પ્રદેશના મહારાજાનો સેવક છુ અને આ ટકનારાનું અને ઉપવનનુ રક્ષણુ કરૂ છુ મહારાજાએ એટલા માટેજ મને અહી રાખેલો છે અને પોતાના સેવકતરીકેના ચિહ્નસ્વરૂપે આ શિરપેચ બધાવ્યો છે જે કોઈ આ વનમા કોઇને હેરાન કરે, વટેમાર્ગુઓનુ ધન લૂટી લે અથવા તો તેમના વસ્ત્રાભૂષણો કાઢી લઇ મારી નાખે, તેને યોગ્ય શિક્ષા કરવાનેજ હુ અહી નિવાસ કરૂ છુ વટેમાર્ગુઓને એવા દુષ્ટ લોકોના હાથમાથી બચાવવાનેજ મે આ ધનુષ્યબાણુ ધારણુ કર્યા છે "

ક્ષત્રિયવેષધારી ભગવાનના વચનો સાભળી નીલાબર દાસ કહેવા લાગ્યાઃ-"ભાઇ ! આજે મારા મોટા સદ્ભાગ્ય કે હુ તમારા દર્શન કરી શકયો છુ આપેજ આજે મને યમદ્વારમા પહોચી જતા બચાવ્યો છે, તેથી હુ આપનો ઉપકાર માનું છુ મારૂ મન મારા પ્રભુ શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કરવાને બહુજ આતુર થઇ ગયું છે તેને માટેજ હુ ગૃહ,વિત્ત,પત્ની,પુત્રાદિ સઘળુ છોડીને બહાર નીકળી પડયો છુ,માટે દયા કરીને હવે મને ગ ગાજીને પેલે પાર જવાનો રસ્તો બતાવો, એટલે હું મારા પ્રાણુનાથ શ્રીનીલાચલ ભગવાનના દર્શન કરી શકુ "

હાય બ્રાહ્મણુ ! તારા પ્રાણુનાયક-પ્રાણુનાથ તો તારી સામેજ ઉભા છે તેની સાથેજ તુ વાર્તાલાપ કરી રહ્યો છે શું હજી પણુ તું તેને ઓળખતો નથી ! હા, ઓળખે પણુ કયાથી ? જ્યાસુધી તે પોતાને ઓળખાવે નહિ, ત્યાસુધી કોઇ પણુ તેને ઓળખી શકતું નથી જ્યાસુધી તેની કૃપા થતી નથી-તેની ઈચ્છા થતી નથી ત્યાસુધી ગમે તેટલા જપ-તપ, યોગ-યાગ કરો, પરતુ તે સઘળુ નિરર્થક છે તમે કોટિ ઉપાયે પણુ તેમને ઓળખી શકશો નહિ.

નીલાબર દાસના વચનો સાભળીને ભગવાને કહ્યુ.-"હે બ્રાહ્મણુ ! જ્યારે તમે શ્રીજગન્નાથજીના દર્શન કરવાનેજ ગૃહ ત્યાગ કર્યો છે, તો પછી તમારી ઈચ્છા અપૂર્ણ નહિજ રહે. સમસ્ત

જગતના નાથ શ્રીનીલાચલનાથજ તમને સહાય કરશે આ ક્ષુદ્ર નદીને પાર જવાનો તો શું પણ આખો ભવસાગર તરી જવાનો પણ તમે અધિકાર મેળવ્યો છે

નીલાબર દાસને આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપીને ભગવાને ધીવરને કહ્યું:-"હવે મડદાની માફક અહી પડી રહેવાથી કાઇ વળવાનું નથી ઉઠ, એકદમ આ બ્રાહ્મણને પેલે પાર ઉતારી આવ હમણાજ મારી નજર આગળજ તેને ઉતારી આવ, નહિ તો આ ધનુષ્ય-બાણ જોયા છે ને ? ઉઠ, જલદી બેઠો થા"

ક્ષત્રિયવેષધારી ભગવાનના મુખમાથી આવા વચન સાભળી-ને માછીના જીવમાં જીવ આવ્યો, તે એકદમ બેઠો થયો અને ભગવાનને વારવાર પ્રણામ કરવા લાગ્યો ત્યારપછી ભગવાન-ની પાસે પોતાના અપરાધમાટે ક્ષમા માગી, નીલાબર દાસને નૌકામા બેસાડી ત્યાથી હકારી આ વખતે માછીનુ મન તદ્દન ફરી ગયુ છે હવે તેના મનમા કોઇ પણ પ્રકારનો દુષ્ટ વિચાર નથી તેના મુખમાથી કટુ વચનો નીકળતા નથી ભગ-વાનનાં દર્શન થવાથી તેના દુર્ગુણો સદ્ગુણમા ફેરવાઇ ગયા છે અને તેથી તે શ્રીહરિનુ પવિત્ર નામ ગાતો ગાતો નૌકા હાકે છે

જોતજોતામા નૌકા ગગાજીને પેલે પાર પહોચી ગઇ નીલા-બર દાસ નૌકામાથી ઉતરી પડયા, એટલે ભગવાન પણ અતર્ધાન થઇ ગયા માછીને પોતાના કૃત્યમાટે બહુજ પશ્ચાત્તાપ થયો તે નીલાબર દાસના ચરણમા આળોટી પડીને ક્ષમા માગવા લાગ્યો ત્યાર પછી નીલાબર દાસે તેની ઉપર પ્રસન્ન થઇ તેને આશી-ર્વાદ આપી નીલાચલ તરફ ચાલવા માડયું અનેક શહેર-ગ્રામ, નદ-નદી વટાવીને કેટલેક દિવસે તેઓ શ્રીજગન્નાથ પુરીમા આવી પહોચ્યા દૈવયોગે તેજ દિવસે રથયાત્રા હતી શ્રીજગન્નાથ પુરીમા સર્વ સ્થળે આનદ આનદ વ્યાપી રહ્યો હતો હરિ હરિ અને જય જય શબ્દોથી આખુ નભોમડળ ભરાઇ ગયું હતું વાજીત્રના કોલાહલથી અને અનેક રમણીઓના મધુર ગીતના અમૃતમય કર્ણપ્રિય સ્વરથી આખુ શહેર ગાજી ઉઠયુ હતું નર્તનકીર્તનનો તો વિરામજ નહોતો જે તરફ કાન જાય તે તરફ આનદનોજ કોલાહલ સંભળાતો હતો જે તરફ નજર પડે તે તરફ આનદ-ઉલ્લાસના દશ્યોજ નજરે પડતા હતા શ્રીબલરામ, શ્રીસુભદ્રા અને શ્રી જગન્નાથજી સર્વોત્તમ ત્રણ જુદા રથોમા બિરાજ્યા છે,

ગોડ લોકો મહા આનંદપૂર્વક રથ ખેંચે છે અને ગંભીર ગર્જના કરતા કરતા ત્રણે રથો ચાલ્યા જાય છે સેવકો બન્ને હાથ ઉંચા કરીને "મણિમા! મણિમા!!" (પ્રભુ! પ્રભુ!) કહીને નાચે છે આનંદના આવેશમા આવી જઈને કેટલાક તાળીઓ પાડીને કૂદે છે કેટલાક અશ્રુ વર્ષાવે છે, તો કેટલાક જડવત્ નિશ્ચેષ્ટ થઈ ગયા છે આ વખતે નીલાંબર દાસ શ્રીપ્રભુના રથ પાસે આવી પહોંચ્યા તેમના આનંદનો પાર નહોતો–રુદનને વિરામ નહોતો તેમણે લાંબા કાળસુધી પર્યટન કરીને જે વિઘ્નો, જે ક્લેશ, જે દુ:ખ,ભૂખ–તરસ વગેરે સહન કર્યાં હતા, તે સઘળા એકદમ દૂર થઈ ગયા પ્રેમાશ્રુના પવિત્ર અભિષેકનોજ એ મહિમા છે

નીલાંબર દાસે શ્રીજગન્નાથજીમા તન્મય થઇ જઇને પોતાના મનની વાત જણાવી આંખે આંખ મળતાજ કાંઈ વાતચીત થઈ ગઇ અને જોતજોતામા ભક્ત નીલાંબર દાસ શ્રીપ્રભુના રથ આગળ ગબડી પડયા તેમને પડતા જોઇને સઘળા સેવકો તેમની પાસે જઈ પહોંચ્યા, પરંતુ જઇને જુએ છે તો ખાલી પાંજરૂ પડી રહ્યુ છે અને પંખી ઉડી ગયું છે! જે પંખી થોડી વાર પૂર્વે હરેકૃષ્ણ રામ રામ–હરેકૃષ્ણ રામ રામ પોકારતું હતું,તે બોલતા બોલતા કોણ જાણે કયાય ઉડી ગયું! નક્કી તે પરમ ધામમાજ ઉડી ગયેલુ હોવુ જોઇએ

જોતજોતામા નીલાંબર દાસના મરણના સમાચાર સર્વત્ર પ્રસરી ગયા તેમનુ મરણવૃત્તાંત સાંભળીને સઘળા આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા અને તેમના એવા મરણની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અહા! ભક્તનો મહિમા કેવો અપાર છે! તેમનુ મરણ પણ આ મર્ત્યલોકમા અમર થઇને રહે છે આજે પણ તેમના મરણની જયઘોષણાઓ જગન્નાથપુરીમા ઠામોઠામ સંભળાય છે

२६-तुलसीदास

દક્ષિણમા સમુદ્રકિનારે આવેલા વિજયાપટ્ટણ નામના શહેરમા આ તુલસીદાસ નિવાસ કરતા હતા. તેઓ જાતના રજપૂત હતા તેઓ જેવા દેખાવે સુદર તેવાજ હૃદયથી પણ સુદર હતા તેમનુ શારીરિક અને માનસિક બળ બહુજ અસાધારણ હતું વળી દાતા પણ તેવાજ હતા પ્રાણદાન કરવાને પણ તેઓ સમર્થ હતા તેઓને ઘોડા ઉપર બેસતા બહુજ સારૂ આવડતુ હતુ અને તે માટે તેઓ આખા પ્રદેશમા પકાતા હતા તેમની વય પણ વધારે નહોતી, પરતુ પૂર્વજન્મના પુણ્યના પ્રભાવથી અલ્પ વયમાજ તેમને વિષયો કરતા ભગવાન ઉપર વધારે પ્રીતિ લાગી હતી ઘરમા રૂપગુણવાળી યુવાન સ્ત્રી, નાના નાના સુદર બે બાળકો અને એક કન્યા હતા, અવસ્થા પણ સારી હતી, પરતુ તે છતા તેમને તે બધા ઉપર આસક્તિ નહોતી કર્તવ્ય બુદ્ધિને લીધેજ તેઓ સસાર સાથેનો પોતાનો સબધ રાખી રહ્યા હતા, પરતુ તેમનુ ધ્યાન તો સદાસવદા ભગવત્કથામા સાધુમહાત્માઓના સત્સમાગમમા અને દેવદર્શનમાજ રહેતું હતું.આથી તેઓ ગામમા જ્યા ભજનકીર્તન થતા-મહોત્સવ થતા ત્યા જતા હતા, અને પોતાનો સઘળો વખત તેમાજ ગાળતા હતા. ભગવત્કથા સાભળીને તેમને અપૂર્વ આનદ થતો હતો તેમનું શરીર મુખ્યત્વે આવા આવા સત્કર્મોમા અથવા તો કોઈ વિપત્તિમા આવી પડેલાનો ઉદ્ધાર કરવામાજ વપરાતુ હતુ-તેમનું મનોબળ પણ ઉપયોગમા આવતુ હતું તેમના મનોબળ આગળ તેમનું શારીરિક બળ હિસાબમા નહોતુ એ મનોબળથી ઉશ્કેરાઈનેજ શારીરિક બળની સહાયતાથી તેઓ લકાપતિ રાવણનો વધ કરવાને દોડયા હતા.

તુલસીદાસના જેવા સરળ મનના અને શાસ્ત્ર ઉપર અડગ શ્રદ્ધા

રાખનારા ભાગ્યેજ મળી આવે છે તેઓ શ્રીરામચંદ્ર ભગવાનના ઉપાસક હતા તેમના ધન, પ્રાણ, ધ્યાન, જ્ઞાન વગેરે સઘળુ શ્રીરામચદ્રમાજ સમાયલુ હતુ શ્રીરામચદ્રજીની કથા સાભળતી વખતે તેઓ આ આખા વિશ્વ–સસારને ભુલી જતા હતા શ્રીરામચદ્રજીનું પવિત્ર ચરિત્ર તેઓ હરરોજ વાચતા અગર સાભળતા, પરતુ તેમનુ પઠન અને શ્રવણ બન્ને વિચિત્ર હતા વાચતી અથવા સાભળતી વખતે તેમના મન ઉપર થતી અસર તેમના શરીરના હાવભાવથી સુસ્પષ્ટ રીતે માલમ પડી જતી હતી તેઓ જે જે ભાવની કથા વાચતા અથવા સાભળતા તે તે ભાવના ચિહ્નો તેમના ચહેરા ઉપર સ્પષ્ટ રીતે સ્ફુરી નીકળતા હતા અને તેથીજ તેઓ ઘડીમા હર્ષમા તો ઘડીમા શોકમા આવી જતા હતા રામાયણ સાભળતી વખતે તેમને પોતાના શરીરનુ પણ ભાન રહેતું નહિ શ્રીરામચદ્રજીના જન્મથી માડીને વિહારાદિની કથા સાભળતી વખતે તેમના આનદનો પાર રહેતો નહિ તેવીજ રીતે વનવાસ વગેરેની કથા સાભળીને તેમના શોકની સીમા–પરિસીમા રહેતી નહિ કોઇ વખત આનદાશ્રુથી તો કોઇ વખત શોકના આસુથી તેમની આખો ભરાઈ જતી હતી અને તેથી પ્રાય સઘળો વખત તેમની આખો આસુથીજ ભરેલી માલમ પડતી હતી. કથા સાભળતી વખતે તેમની આખોમાથી આસુ સૂકાતા નહોતા

આ પ્રમાણે રામાયણાદિ રામચદ્ર ભગવાનના માહાત્મ્યના પુસ્તકો વાચવામા–સાભળવામા તેઓ પોતાના દિવસો સુખપૂર્વક નિર્ગમન કરતા હતા એક દિવસ તેમના ગામમા રામલીલા વચાતી હતી ગામના ઘણા માણસો તે સાભળવા જતા હતા, તો શ્રીરામચદ્રજીના પરમ ભક્ત તુલસીદાસ તો રહેજ કેમ ? તેઓ પણ ત્યા જતા હતા અને અન્ય માણસોની સાથે બેઠા બેઠા સાભળતા હતા સાભળતા સાભળતા શ્રીરામચદ્રજી ઉપરના પ્રેમને લીધે તેમની આખોમાથી દડ દડ અશ્રુધારા વહ્યા કરતી હતી. સાભળવામા તેઓ તલ્લીન થઈ જાય છે વળી તેઓ કોઇ વખત ખડખડાટ હસી પડે છે તો કોઇ વખત પોક મૂકીને રડી પડે છે વળી કોઇ વખત આનદમા આવી જઇને કૂદવા માડે છે તો કોઈ વખત ઉભા થઈને હાથ અને જાગ ઉપર હાથ પછાડી છલગ મારે છે આ પ્રમાણે રામાયણમા જે જે વિષયો આવે છે, તે તે વિષયોને લગતા રૌદ્ર અને કરુણ રસો એમના હૃદયમા તરતજ ઉત્પન્ન થાય

છે. આ તરફ શ્રીરામાયણ વાચનાર પુરાણી મહારાજે શ્રીસીતાજીના હરણની કથાનું વર્ણન કરવા માંડયું હવે તુલસીદાસના દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ એક તો શ્રીરામચંદ્રજીના વનવાસની કથા સાંભળીને તેઓ શોકસાગરમાં ડૂબી ગયા હતા અને તે વખતે પોક મૂકીને રડી પણ દીધું હતું ત્યારપછી જ્યારે-શ્રીરામચંદ્રજી સીતાજીની પ્રાર્થનાથી માયાવી મૃગને લેવા ગયા, કપટી મૃગની ચીસથી લક્ષ્મણજી પણ ભાઇને મદદ કરવા દોડી ગયા અને પંચવટીની પર્ણકુટીમાં જ્યારે સીતાજી એકલા પડયા અને રાવણે સંન્યાસીનો વેશ લઇ બળાત્કારે તેમનું હરણ કરી લંકા તરફ ચાલવા માંડયું, ત્યારે તુલસીદાસથી રહેવાયું નહિ. તેઓ એકદમ ફલંગ મારીને ઉભા થયા, ક્રોધથી તેમનુ શરીર થરથર કંપવા લાગ્યું, આંખો લાલચોળ થઇ ગઈ, આખે શરીરે પરસેવો પરસેવો થઇ ગયો અને બે યુગ પહેલા થઈ ગયેલા વૃત્તાંતને પ્રત્યક્ષ પોતાની નજરસામે બનતો હોય તેમ જોવા લાગ્યા આ વખતે તેઓ એક વિકટ ચીત્કાર કરીને બોલી ઉઠયા –" અરે, અરે શું આટલી બધી સ્પર્ધા ? મારી સમક્ષજ મારી માતાનું અપહરણ ? બસ, બસ, હું તને તારા દુષ્ટ કર્મ માટે બરોબર શિક્ષા કરીશ અને મારા માતાજીને છોડી લાવી શ્રીરામચંદ્રજીના વામ અંગે બેસાડી દઈશ અરે, હે રાવણ ! તું કયાં નાસે છે ? દુષ્ટ ! ઉભો રહે, ઉભો રહે."

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા તેમણે પોતાના ઘર તરફ ચાલવા માંડયું અતિશય-બેહદ ક્રોધ થવાને લીધે તેમનો કંઠ ગદ્દગદિત થઇ ગયો હતો અને તેથી તેમના વચન લોકો બરોબર સમજી શકયા નહિ. તેમની ઘોર ગર્જનાઓ, વિકરાળ આંખ અને ભીષણ ભ્રૂકુટિ જોઇને તેઓ તેમની પાસે જવાનું પણ સાહસ કરી શકયા નહિ આ તરફ તુલસીદાસે ઘેર આવી અસ્ત્ર-શસ્ત્રથી સુસજ્જિત થઇ, વેગવાન અશ્વ ઉપર બેસી રાવણને મારી સીતાદેવીનો ઉદ્ધાર કરવાને ચાલવા માંડયું તીરનો વેગ પણ તેમના અશ્વના વેગ આગળ કાંઇ વિસાતમાં નહોતો, તેથી લોકોએ તેમને જોયા ન જોયા એટલામાજ તેઓ અદૃશ્ય થઇ ગયા

તુલસીદાસ દોડયા-પણ શું એકલાજ ? ના,ના, તેમ થાયજ કેમ ? તેમની સાથે એક બીજો સંગી પણ નીકળ્યો તે કોણ ? તે બીજો કોઈ નહિ, પરંતુ જેને તેઓ ખરેખરી રીતે ચાહતા હતા, જેને તેઓ પોતાના તન, મન અને ધન-યથાસર્વસ્વ ગણતા

હતા તેજ

તુલસીદાસને દિશાનું ભાન નથી તેઓ તો સમુદ્રકિનારા તરફ ધસ્યા જાય છે તુલસીદાસના સગીએ પણ તેજ દિશા લીધી. તુલસીદાસ પવનવેગી ઘોડા ઉપર જતા હતા, ત્યારે તેમના સગી મનવેગી–અરે તેથી પણ વધારે વેગવાળા ઘોડા ઉપર બેસીને જતા હતા આથી તુલસીદાસનો ઘોડો સમુદ્રકિનારે જઇ પહોચે તે પહેલાજ તેમના સગી કિનારા ઉપર જઇ ઉભા તુલસીદાસને બિલકુલ ભાન નહોતુ તેમનું મન સીતાદેવીનો ઉદ્ધાર કરવાના વિચારોમાજ ગુથાયું હતુ, તેથી તેમના સગીએ પહેલેથીજ ધારી લીધુ કે તેઓ સમુદ્રને પણ જોશે નહિ અને આવતાવેતજ તેમા ઝપલાવશે આથી તેઓ સમુદ્રને દૂર ખસી જઈ તુલસીદાસને માર્ગ આપવાને કહેવા લાગ્યા તુલસીદાસના સગીનુ ધારવુ બિલકુલ ખોટુ નહોતુ સાગરની ગભીર ગર્જના, તેના ઉછળતા મોજા અને શુભ્ર ફીણનુ વિકટ હાસ્ય એમાનુ કાઇપણ તુલસીદાસને દેખાયું નહિ તેમનુ તેના ઉપર લક્ષજ હતુ નહિ તેમનુ લક્ષ તો લકામા જઈ રાવણને મારી,ગમે તે પ્રકારે શ્રીસીતાજીને લાવીને શ્રીરામચદ્રજી સાથે તેમનો મેળાપ કરાવવામાજ હતુ.

તેમના સગીએ તે છતા તેમને ત્યા આગળજ રોકવાનો વિચાર કર્યો,પરતુ તે કાર્ય કોઈ પણ જાતનો આકાર લીધા વિના થઈ શકે એમ હતુ નહિ, તેથી તેણે મનુષ્યદેહના આવરણમા પોતાને ઢાકી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો અને એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ–પડિતનો વેષ લઈને તુલસીદાસને પાછળથી "અરે ઉભા રહો, ઉભા રહો, ઉતાવળ કરી સાગરમા ઝપલાવો નહિ, ઝપલાવો નહિ" એ પ્રમાણે બૂમો પાડવા માડી

પરતુ તેમની તે બૂમો તુલસીદાસને કાને પડી નહિ તેમનો અશ્વ વેગપૂર્વક સમુદ્ર તરફ ધસ્યો જાય છે, તેથી તેમનો સગી પણ વિચારમા પડી ગયો પાછળ રહીને કાર્ય સિદ્ધ થવાનું તદ્દન અસંભવિત લાગ્યું અને તેથી આગળ–સમુખ જઇને પ્રયત્ન કરી જોવાનો વિચાર કર્યો મનોગામી સગીને તુલસીદાસની આગળ નીકળી જતા પણ વાર લાગી નહિ જોતજોતામા તે તુલસીદાસની સમુખ પહેચી જઈ કહેવા લાગ્યા –"અરે,ભાઇ! આ શુ કરો છો? સમુદ્રમા પડી શામાટે જીવ ગુમાવવાને તૈયાર થઈ ગયા છો ? "

તુલસીદાસ તેની સામે ન જોતા ક્રોધભેર બોલી ઉઠયા:–

"અરે તમે આ શું બોલો છો ? જગજ્જનની સીતાદેવીને રાવણ હરી જાય અને હું જોયા કરૂ ? હું હમણાજ લકામા જઇને રાવણ નો તેના આખા કુટુબસહિત વિનાશ કરી જાનકી માતાનો ઉદ્ધાર કરી જગત્પિતા રામચદ્રજીને વામાગે બેસાડી દઇશ "

તુલસીદાસના સગીએ જોયું કે, તુલસીદાસ કાઇ એમ ભૂલા વામા પડે એમ નથી, છતા તેમણે હજુ પણ એક બે પ્રયત્નો કરી જોવાનો અને તેમ છતા જો ન સમજે તો છેવટે તેને દર્શન દઈને પણ રોકવાનો નિશ્ચય કર્યો ત્યારપછી તેમણે તુલસીદાસને સંબોધીને ફરીથી કહ્યુ –"અરે,તમે તો ગાડા જણાઓ છો,તમારી શુદ્ધ બુદ્ધ જતી રહી હોય એમ લાગે છે વારૂ, લકામા જઈને રાવણને તો મારશો, પરતુ આ સાગર કેવી રીતે તરી પાર ઉત રશો? અરે, આ ગાડપણ છોડી દો અને પાછા ફરો ઘેર ચાલ્યા જાઓ, નકામો જીવ ગુમાવવાને શામાટે તૈયાર થાઓ છો ? "

આટલુ સાભળવા છતાં પણ તુલસીદાસ ઉભા રહેતા નથી તેઓ ચાલ્યાજ જાય છે અને જવાબ દેતા જાય છે સામુ પણ જોતા નથી–" મહાશય ! હવે આપ મને કાઇ પણ કહેશો નહિ આપ આપને માર્ગે ચાલ્યા જાઓ મારા પ્રભુના નામના પ્રતાપથી હુ હનુમાનજીની પેઠે સમુદ્ર કૂદી જઈશ અને લકામા જઈ રાવણને મારી નાખીશ " આ પ્રમાણે કહીને તેમણે ઘોડાને વધારે વેગમા ચલાવવાને એડી મારી

તેમના સગી–વૃદ્ધ બ્રાહ્મણવેષધારી શ્રીરામચદ્રજીએ પોતાના મનમાજ વિચાર કર્યો કે:–" હવે આ એમ ને એમ માને એવું લાગતુ નથી તુલસીદાસ તે તુલસીદાસજ છે મારો પરમ ભકત છે કાચો પોચો ભકત નથીજ, દૃઢ ભકત છે, પરતુ લાવ, હજુ પણ એક વખત પ્રયત્ન કરી જોઉ, નહિ તો પછી એને સાક્ષાત્કાર કરાવવોજ પડશે " આ પ્રમાણે વિચાર કરી વળી તેઓ તુલસીદાસ પાસે જઈ પહોચ્યા અને કહેવા લાગ્યા –"હે વીર ! તને ધન્ય છે, ધન્ય છે તારા વીરપણાની બલિહારી છે, પરંતુ હે ભાઇ! તું આજે લકામા જઇને શુ કરીશ? કોને મારીશ? તારા રામેજ રાવણનો વધ કરી શ્રીજાનકીજીનો ઉદ્ધાર કર્યો છે "

તે છતા પણ તુલસીદાસ પાછા ફર્યા નહિ, ફરવાનુ મન પણ થયું નહિ તેઓ પહેલાની માફક ચાલતા ચાલતાજ કહેવા લાગ્યાઃ– "ક્ષમા કરો, મહારાજ ! કૃપા કરીને ક્ષમા કરો. હું તમારી વાત

ઉપર વિશ્વાસ મૂકી શકતો નથી, માટે મને પાછો ફેરવવાનો વ્યર્થ પ્રયાસ મૂકી દો. કદિ અચળ પર્વતો ચલાયમાન થશે, અગ્નિ શીતળતા ધારણ કરશે, રાત્રિના સમયે સૂર્યોદય થશે,જડ પદાર્થોને વાચા થશે અને ચદ્રમાથી અગારા ઝરશે, તોપણ નક્કી જાણજો કે, આ તુલસીદાસ કદિ પણ પાછો ફરવાનો નથી ફક્ત એકજ વાત છે તેમ થાય તો હુ તમારી વાત માનુ અને ઘોડાને પાછો ફેરવુ જો હુ આજ સ્થળે શ્રીરામચદ્રજીના વામભાગે જાનકી માતાને બિરાજેલાં અને શ્રીલક્ષ્મણજીને હાથમા ધનુર્બાણ ધારણ કરીને ઉભેલા જોઉ, તોજ તમારી વાત માનુ અને ઘોડો પાછો ફેરવુ ”

તેમણે જોયું કે, ભગવદ્દર્શનને માટે જેટલી દઢતા-જેટલી એકાગ્રતા થવી જોઇએ તેટલીજ દઢતા તુલસીદાસે સપાદન કરી છે અને હવે એને દર્શન આપ્યા વિના છૂટકો નથી આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે-શ્રીરામચદ્ર ભગવાને તુલસીદાસને તેમના ઇચ્છિત સ્વરૂપમા દર્શન દેવાનો વિચાર કરી “ તુલસી, તુલસી ! જો, જો,તારે જે જોવુ છે તે જોઇ લે-જોઇ લે ।” એ પ્રમાણે કહીને તુલસીદાસને બોલાવવા લાગ્યા શબ્દોમા એવુ તો આકર્ષણ હતુ કે, આ વખતે તુલસીદાસથી તેમની તરફ જોયા વિના રહેવાયું નહિ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને એકાએક આ પ્રમાણે શ્રીરામચદ્રજીના રૂપમા ફેરવાઈ ગયેલા જોઇને તેમના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ વારવાર લક્ષ્મણ અને સીતાજીસહિત શ્રીરામચદ્રજીને પ્રણામ કરવા લાગ્યા અને વળી ઉઠીને નૃત્ય કરતા કરતા પોતાના ભાગ્યના વખાણ કરવા લાગ્યા પોતાના ઇષ્ટદેવના દર્શનથી આજે તુલસીદાસના મનમા આનદ માતો નથી તેઓ નાચતા જાય છે અને કહેતા જાય છે કે -“અહો,અહો,મારા કેવા ધન્ય ભાગ્ય! ધન્ય ભાગ્ય-આજે મને બ્રહ્માડના નાથના દર્શન થયા! મારી ઉપર આપની કેટલી બધી કરુણા, પ્રભુ ! કેટલી કરુણા ! અહા, કોણ જાણે પૂર્વજન્મે મે કેટલુ તપ કર્યું હશે ! કેટલા પુણ્યતીર્થોમા સ્નાન કર્યા હશે ! અને કેટલા દાનધર્મ કે વ્રતાનુષ્ઠાન કર્યા હશે કે તેના પુણ્યપ્રભાવથી આ જન્મે આજે મને શ્રી રઘુવીરના દર્શન થયા છે પ્રભુ,પ્રભુ! ધન્ય છે,ધન્ય છો પ્રભુ! બલિહારી-પ્રભુ! હુ આપનેજ શરણે છુ-આપનેજ અધીન છુ ”

આ પ્રમાણે કહીને તુલસીદાસ શ્રીરામચદ્રજીના ચરણ-

કમળમા આળોટી પડયા,એટલે શ્રી ભગવાન હાસ્યથી પ્રફુલ્લ મુખે કહેવા લાગ્યા –" તુલસીદાસ ! હમણા તે જે સઘળા પુણ્યકર્મો ગણાવ્યા, તે બધા સકામ દૃષ્ટિથી કરવાથી તેનુ આચરણ કરનાર-ને મારા દર્શન થતા નથી કામના એ મનુષ્યના મનનો ભ્રમ છે ભ્રમથી કરેલા કાર્યથી યથાર્થ વસ્તુ મળતી નથી જે નિષ્કામભાવે મારૂ ભજન કરે છે તેનેજ મારા આ પ્રમાણે દર્શન થાય છે વત્સ ! મારે માટે તુ જયારે આત્મભાન ભૂલી જઇ અપાર મહા-સાગરમા આત્મસમર્પણ કરવાને તૈયાર થયો,ત્યારેજ તને મારા આ દર્શન થયા છે. તુલસી,તુલસી! હુ તારી ઉપર બહુજ પ્રસન્ન થયો છુ મારા શ્રેષ્ઠ ભકત હનુમાનનુ મન અને તારૂ મન સમાન છે, તેથીજ હુ આજે તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છુ હવે તારી ઈચ્છામા આવે તે વરદાન માગી લે હુ વગરશકાએ તે તને આપીશ "

શ્રીપ્રભુની શ્રીમૂર્તિના દર્શન કરવાથી અને વધારામા તેમના શ્રીમુખના અમૃતમય વચનો સાભળવાથી તુલસીદાસનુ મન તૃપ્ત થયું હતુ તેમને જે ઇચ્છા હતી તે તો સપૂર્ણ થઇ ગઇ હતી હવે તે ઉપરાત એમને શુ જોઇએ ? તેઓ શુ માગે ? તેમની પાસે શુ માગવુ તે તેમને સૂઝતુ નથી આખરે તેઓ રડી પડયા અને રડતા રડતા શ્રીપ્રભુને સાષ્ટાગ પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યાઃ–" પ્રભુ ! દીનદયાળ ! વરદાનની લાલચ આપીને મને લલચાવો નહિ, પ્રભુ! લલચાવો નહિ જો વરદાન આપવું હોય તો " મને સૂતી વખતે તેમજ જાગૃત થતી વખતે આપના દર્શન થાય, તેમજ જયારે જયારે આપના આ દર્શનથી મારૂં મન આકુળ–વ્યાકુળ થઇ જાય, તે વખતે આપનો સાક્ષાત્કાર થાય, સ્નાનાસ્નાન કે કાલાકાલ પણ રહે નહિ અને જયા સ્મરણ કરૂં ત્યા દર્શન થાય એવુ વરદાન આપો "

"તુલસીદાસ ! જા, તેમજ થશે, તેમજ થશે 'એમ કહીને પ્રભુ અતર્ધાન થઇ ગયા તુલસીદાસે પણ હૈયામા હરિને જગાડી, જગતને શ્રીહરિની વિભૂતિ બતાવવાને તીર્થયાત્રા કરવા માડી. અનેક તીર્થોમા પર્યટન કરતા કરતા તુલસીદાસ પ્રેમનું ધામ શ્રીવૃદાવનમા આવી પહોચ્યા વૃદાવનમા આવીને તેઓ વનેવન ભમવા લાગ્યા. આ વખતે વનના ઘણા હરિણો, મયૂરો તેમની પાસે આવતા અને પોતાનો પ્રેમ બતાવતા એ જોઇને તેમના આનદનો પાર રહ્યો નહિ. શરીર હમેશા આનંદમય અને આંખો

પ્રેમાશ્રુથી ભિંજાયલી રહેવા લાગી વ્રજવાસી બાળકો તેમની પાસે આવી તાળીઓ પાડી, જ્યારે

"શ્યામકુંડ-રાધાકુંડ-ગિરિ-ગોવર્ધન
મધુર મધુર વંશી વાગે એઈ આ વૃંદાવન."

એમ ગાવા લાગ્યા, ત્યારે તેમને બહુજ આનંદ થયો શ્યામસુંદરની મુરલીનો મધુરો ધ્વનિ તેમના કાનમા પ્રવેશ કરી અંતરને જાગૃત કરતો હોય એવો તેમને અનુભવ થવા લાગ્યો

આ પ્રમાણે ભ્રમણ કરતા કરતા તેઓ એક દિવસ એક મહંતના મઠમા આવી પહોચ્યા તે મહંતનુ નામ ગોપાળદાસ હતુ મહંતજી બહુ સારા હતા, દેવસેવા અને અતિથિ-સેવામા તેમને દૃઢ અનુરાગ હતો સાધન-ભજનમા પણ પ્રવીણ હતા, પરંતુ આટલા સદ્‌ગુણો છતા તેમનામા એક મોટો દોષ રહી ગયો હતો. તેઓ દરેક સંપ્રદાયના વૈષ્ણવોને સમાનદૃષ્ટિથી જોતા નહિ, સમાનભાવે આદર-સત્કાર પણ કરતા નહિ જો કોઈ "રાધાકૃષ્ણ" કહેતુ મઠમા આવતુ, તેને માટે ઉત્તમ ભોજન તૈયાર કરવામા આવતુ, જ્યારે "સીતારામ' કહીને આવનારને ભાત અને રોટલાજ મળતા હતા તુલસીદાસ વૈષ્ણવ હતા, પરંતુ તેઓ રામભક્ત હતા, તેથી તેમણે "જય રામ-જય જય સીતારામ' કહીને મઠમા પ્રવેશ કર્યો અને તેથી તેમને પ્રસાદમા પણ જાડા ચોખાનો ભાત અને રોટલાજ મળ્યા

વૃંદાવનેશ્વરી શ્રીરાધારાણીની શું ઇચ્છા હશે તે કહી શકાતુ નથી ગોપાળદાસ તેમના રાજ્યમા રહીને વૈષ્ણવોપ્રત્યે આવી ભેદબુદ્ધિ રાખે, એ તેમને યોગ્ય લાગ્યુ નહિજ હોય અને તેથીજ ગોપાલદાસની બુદ્ધિની વિશુદ્ધિમાટેજ તેમણે મહા પ્રભાવશાળી તુલસીદાસને આ મઠમા જવાની પ્રેરણા કરી હશે.

તુલસીદાસ ઘણી વખત ઉપવાસ કરતા અગર તો જે મળે તે ઉપર સંતોષ માની ચલાવી લેતા હતા, તેથી લુખો ભાત મળે તો તે ઉપર પણ તેઓ રહી શકે એમ હતુ, પરંતુ શ્રીરાધા-રાણીની પ્રેરણાથી આજે તેમનાથી આ પદાર્થોમાટે બોલ્યા વિના રહેવાયું નહિ થોડીવાર વિચાર કરીને તેઓ હસતા હસતા ગોપાલદાસને કહેવા લાગ્યા-"અરે, મહંત મહારાજ! મારે શુ આ લુખો ભાતજ ખાવો પડશે? આ આટલા બધા ઘૃત, અન્ન અને બીજા પદાર્થો પડેલા છે તે કોને માટે છે?"

તેના ઉત્તરમા ગોપાલદાસ બોલ્યાઃ–"હે ભાઈ! જે રાધાકૃષ્ણના નામનુ કીર્તન કરે છે,તેમનેજ આ મઠમા ઉત્તમ સ્થાન અને ઉત્તમ ભોજન મળે છે, અને જે સીતારામ કહીને આવે છે, તેને તો તમારી માફક ભાત ને રોટલોજ આપવામા આવે છે "

આ સાભળીને તુલસીદાસના હાસ્યનો પાર રહ્યો નહિ તે ખડખડાટ હસી પડયા અને હસતા હસતા કહેવા લાગ્યા –"વારૂ, મહ તજી ! હુ આપના મઠમાથી " સીતારામ " કહીનેજ ઉત્તમ ભોજન મેળવીશ "

તુલસીદાસના આ વચનો ગોપાલદાસને બિલકુલ રુચ્યા નહિ, તેથી તેઓ એકાએક ક્રોધે ભરાઇ જઇને કહેવા લાગ્યાઃ– " અરે જા, જા, એ બધો ગર્વ અયોધ્યામા દેખાડજે વારૂ, તને અહી આજ ઉત્તમ ભોજન આપીએ, પણ તુ તારા સીતારામને બતાવી શકીશ? જો બતાવી શકે તો તો ગર્વ કર્યો સાર્થક ગણાય, નહિ તો તારા જેવો ખોટો ગર્વ કરી મોટી મોટી બડાઇઓ માર-નાર તો ઘણાય સાધુડાઓ આવે છે એમ ખાલી બોલવાથી કાઇ વળવાનુ નથી સમજ્યાને બાવાજી ! '

મહ તની વાત સાભળીને તુલસીદાસને વળી વધારે હાસ્ય થયું તેઓ હસતા હસતાજ બોલ્યાઃ–" ઠીક, ઠીક, મહારાજજી ! આપે યથાર્થજ કહ્યુ છે હવે મને એક વાર શ્રીમ દિરમા જવાની રજા આપશો ? "

મહ તે કહ્યુ –" કેમ નહિ? એકવાર નહિ, પણ હજારવાર જઇ શકશો, પર તુ તમારે તમારા સીતારામ બતાવવા પડશે ત્યાર પછી તમે જેમ કહેશો તેમ કરવાને હુ તૈયાર છુ "

તુલસીદાસે આ વખતે કાઇ પણ ન બોલતા કેવળ હાસ્યથી સ મતિ બતાવી શ્રીમ દિરમા પ્રવેશ કરી મ દિરના બારણા દઇ દીધા, ત્યા આગળ તેઓ શ્રીરાધાકૃષ્ણની યુગલ મૂર્તિની પાસે પોતાનુ દુ ખ નિવેદન કરવા લાગ્યા અને રડતા રડતા કહેવા લા-ગ્યાઃ–"હે નાથ! તમે પણ તેજ કૌશલ્યા માતાના ગર્ભમા ઉત્પન્ન થયેલા શ્રીદશરથ પુત્ર છો, તેમ દેવકી તનય–અને ન દન દન પણ તમેજ છો. તમેજ મહાબળવાન ધનુર્ધારી શ્રીરામચ દ્ર છો અને તમેજ આ જદ્દગશીકારી મુરલીધર શ્રીકૃષ્ણ છો તમેજ તે અનાદિ અન ત જાનકીવલ્લભ છો અને તમેજ ભકતોના જીવનસ્વરૂપ શ્રીરાધારમણ છો હે પ્રભુ ! તમે જગતના

માણુસોના હિતને માટે અનેક રૂપ ધારણ કરો છો, અને અનેક રૂપે જગતનુ પ્રતિપાલન કરો છો, માટે હે પ્રભુ! તમારા જેવા દયાળુ કોઈ પણ નથી નાથ! નાથ! શું આ વાત ખોટી છે? ના, ના, કદિ નહિ–કદિ નહિ તેમ હોઈ શકેજ નહિ, તો હે પ્રભુ! હવે દયા કરીને તમે એક વખત શ્રીરામાવતારની મૂર્તિ ધારણ કરી આપનો પ્રતાપ બતાવો ”

ભક્તની પ્રાર્થના-વિશેષત તુલસીદાસ જેવા ભક્તની પ્રાર્થના ભગવાન કદિ પણ અમાન્ય કરેજ નહિ જોતજોતામા શ્રીરાધા-કૃષ્ણની પ્રતિમા શ્રીસીતારામની પ્રતિમામા ફેરવાઈ ગઈ

તે જોઇને તુલસીદાસે મહા આનદપૂર્વક “ જય જય સીતા-રામ’ કહીને મ દિરના બારણા ઉઘાડી નાખ્યા આ અદ્ભુત ઘટના જોઈને સઘળા વિસ્મયસાગરમા ડૂબી ગયા મહ તનુ મુખ ફિક્કુ પડી ગયું તેનાથી એક પણ શબ્દ બોલી શકાયો નહિ આનદ ભેર સઘળાએ શ્રીમૂર્તિના દર્શન કર્યા સાષ્ટાગ દડવત્ પ્રણામ કર્યા આ વખતે તુલસીદાસનુ માન વધી પડયું પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે “જય જય સીતારામ”કહીનેજ તેઓ ગોપાલદાસના મઠમા-થી ઉત્તમ ભોજન મેળવવાને ભાગ્યશાળી થયા મહ તની પ્રાર્થના થી તુલસીદાસે ફરીથી શ્રી મ દિરમા પ્રવેશ કર્યો અને શ્રીપ્રભુને પહેલાનું શ્રીરાધાકૃષ્ણ-રૂપ ધારણ કરવાને પ્રાર્થના કરી અન ર્ગલ અશ્રુથી તેમનુ વદન તેમજ વક્ષ સ્થળ ભિ જાઇ ગયુ આસુભરી આખે શ્રીપ્રભુની શ્રીમૂર્તિ પણ બરોબર દેખાતી નથી તુલસીદાસ આખો મી ચીને શ્રીપ્રભુના ચરણકમળમા પોતાની પ્રાર્થના નિવેદન કરવા લાગ્યા કેટલીક વારે અશ્રુવેગ જરા ઓછો થયો એટલે તેમને દેખાયુ કે, અહો! તે શ્રીસીતારામ–રૂપ હવે નથી અને પહેલાની માફક રાધાકૃષ્ણજ સિ હાસન ઉપર બિરા જ્યા છે તેમનુ સ્મિતભર્યું મુખ જોઇને તુલસીદાસને પરમ આનદ થયો તેમણે બન્ને હાથ ઉ ચા કરી શ્રીપ્રભુની કરુણાનો જય જયકાર કરી મ દિરના બારણા ઉઘાડી નાખ્યા શ્રીસીતા રામની મૂર્તિને વળી પાછી શ્રીરાધાકૃષ્ણના સ્વરૂપમા ફેરવાઇ ગયેલી જોઈને ગોપાલદાસ અને અન્ય વૈષ્ણવોના આનદની સીમા રહી નહિ. અતિશય આનદને લીધે કોઈના મુખમાથી એક શબ્દ સરખો પણ નીકળ્યો નહિ આ ભાવમાજ–આવી મૌન સ્થિતિમાજ કેટલોક સમય વીતી ગયો ત્યાર પછી શ્રીરાધાકૃષ્ણના પાદપદ્મમાં

પ્રણામ કરતા કરતા સઘળા ઉચ્ચ સ્વરે બોલી ઉઠયા –" પ્રભુ ! પ્રભુ ! આપને પ્રણામ છે, પ્રણામ છે તમે અને તમારા ભકતો જૂદા નથી, એકસ્વરૂપજ છો હે પ્રભુ ! આ સંસારમા જેઓ તમારામા અને તમારા ભાવિક ભકતોમા ભેદભાવ ગણે છે, તેઓ બહુજ ભૂલે છે હે પ્રભુ ! આજે અમે પ્રત્યક્ષ જોયું છે–આજે અમારી ખાત્રી થઇ છે કે,ભક્તના દેહમા પણ તમેજ બિરાજો છો–જય પ્રભુ ! જય–તમારો જય–તમારા ભકતનો પણ જય–જય પ્રભુ–જય–બલિહારી–બલિહારી–પ્રભુ ! "

આ પ્રમાણે બોલીને સઘળા તુલસીદાસના ચરણમા પડવા લાગ્યા વિનયના આદર્શરૂપ તુલસીદાસ તે સઘળાને યથામતિ ઉપદેશ આપી ત્યાથી વિદાય થઇ ગયા ભકતને પ્રતિષ્ઠાનો–માન પાનનો બહુજ ભય રહે છે, પ્રતિષ્ઠાથી તેઓ બહુજ ડરે છે અને તેથી તેઓ તેવા સ્થાનમા રહેતાજ નથી. તુલસીદાસ પણ એ પ્રતિષ્ઠાના ભયથીજ ત્યાથી ચાલ્યા ગયા તેઓ કયા ગયા અને તે પછી તેમનુ શુ થયું, તેની કોઇને ખબર પડી નહિ

૨૭-ગંગાધર દાસ

"ના ના,હવે હુ કોઈને પણ મારૂ મુખ દેખાડીશ નહિ,દેખાડીશ નહિ"

"કેમ, કેમ,-શું થયું છે, શું થયું છે જે ?"

"થાય તે શુ ? હુ અભાગિની છુ, માટે હવે કોઇને મારૂ મુખ બતાવવાનું કારણ નથી"

"સુદરિ! આજે આમ નકામા શામાટે ક કાસ કરો છો ?"

"નકામા કેમ ?"

"કારણ હશે તોપણ હુ તે જાણુતો નથી મને તેની બિલકુલ ખબર નથી"

"ન તે કેમ જાણો! બોલી બોલીને મારી જીભ પણ ઘસાઇ ગઇ છે"

"વારૂ, ત્યારે વળી એક વાર ફરીથી બોલ હુ સાચેસાચુ કહુ છુ કે હુ કાઇ પણ જાણુતો નથી"

"ના, મારે બોલવુ એ નથી અને કોઇને મુખ પણ દેખાડવુ નથી"

એમ કહીને સતી પગથી તે માથા સુધીની સોડ તાણીને પાસુ ફેરવી સૂઈ ગયા અને એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખીને ગણુ ગણુવા લાગ્યા કે, "હા, મારી વાત જાણુતા નથી કેમ ?"

પત્નીની અવસ્થા જોઇને ગ ગાધર ઉ ડા વિચારમા પડી ગયા અને મનમા ને મનમા બોલવા લાગ્યા -"અહા! બિચારી આખો દિવસ કામ કરીને થાકી જાય છે અને રાત્રે સહેજ વિશ્રાતિનો વખત મળે છે, તે સમયે પણ તેની સાથે મધુર સભાષણ કરીને તેનું મન હુ શાત કરી શકતો નથી"

ગ ગાધર દાસ એક ગરીબ વણિક છે મરી, મશાલો વગેરે કરિયાણુ લઇ ગામડા-ગોઠડામા ફેરી ફરી જે કાઇ આવે છે, તે ઉપર પોતાનુ ગુજરાન ચલાવે છે તેમના સ સારમા તેમને એક-

માત્ર પત્નીજ છે પુત્ર પણ નથી તેમ કન્યા પણ નથી તે થવાનો હવે સંભવ પણ નથી, કેમકે તેમની ઉમર ઘણી વધી ગઇ છે સંતતિને માટે પોતે વિચાર પણ કરતા નથી અને અહર્નિશ શ્રીહરિનુંજ ચિંતન કર્યા કરે છે પતિ–પત્ની બન્ને એકબીજાની ઇચ્છાનુસાર વર્તન રાખે છે તેથી ગરીબાઇ હોવા છતાં પણ તેમનો સંસાર સુખી છે એમના સંસારમાં આતથિસેવા થાય છે, નિરાશ્રિતને આશ્રય મળે છે અને વિપત્તિમાં આવી પડેલાને યથાશક્તિ સહાય પણ મળે છે આજે પોતાના તે સુખશાંતિમય સંસારમાં એકાએક આવી હૃદયાવદારક ઘટના કેમ બનવા પામી અને આવા કટુ ભાષણનો શામાટે પ્રવેશ થયો, તેનો વિચાર કરતા કરતા ગંગાધરદાસ બહુજ અધીરા થઈ ગયા

બિચારા ગંગાધર દાસ શું કરે! ઘણો ઘણો વિચાર કરી,ઘણા ઘણા તર્ક–વિતર્ક બાંધીને " પોતાની પત્નીને કોઇએ કાંઇ વ્યથા કરી હશે, અગર નહિ કહેવાના શબ્દો કહ્યા હશે તેથી આ પ્રમાણે બોલતી હશે ' એમ તેમણે નિશ્ચય કર્યો ત્યારપછી નાનાપ્રકારના પ્રયત્નો કરીને સતીને શાંત પાડયા અને કહેવા લાગ્યા કે.–"સતિ! તમે શાથી દુ ખી થાઓ છો, તે સ્પષ્ટ કહી દો મારૂં સર્વસ્વ ભલે જાય, પરંતુ હું તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કર્યાવિના રહીશ નહિ."

આ સાભળીને પતિવ્રતા પત્ની સ્વામીના ચરણમાં આળોટી પડીને રડતા રડતા કહેવા લાગ્યા –" સ્વામિન્ ! ગુરુદેવતા ! આ અભાગિનીનો અપરાધ મનમાં લાવશો નહિ, નાથ' આ પાપિની પાપમાથી છૂટનાર નથી કયા મહાપાતકના ફળમા વંધ્યાપણું પ્રાપ્ત થાય છે, તે હું જો જાણતી હોત તો દરેકને તેવું પાતક નહિ કરવાને જરૂર ચેતાવી દેત હે સ્વામિન! તમેજ એકમાત્ર મારી ગતિ છો તમારાસિવાય હું મારૂં દુઃખ બીજા કોને કહેવાની હતી! પતિદેવ! આજ કેટલાક દિવસથી આપણા ગામના ઘાટ અને વાટ મને ખાવા ધાય છે રસ્તામાં મને જે કોઇ જુએ છે,તે સઘળા મો મરડી ચેષ્ટાઓ કરે છે પ્રભુ ! ગામમાં મને કોઇ બોલાવતું નથી, કોઇ મારી પાસે ઉભું પણ રહેતું નથી, એટલુંજ નહિ પણ લોકો પોતાની મરજીમા આવે એવા મર્મભેદક કઠોર વચનો કાઢે છે. સ્વામિન્ ! હવે મારાથી તે સહન થતું નથી હું તો સ્વપ્ને પણ કોઇનું ભુંડું ઇચ્છતી નથી, તેમ તેમને કટુ વચન પણ કહેતી

નથી વિધાતાએ પુત્ર-પુત્રી ન આપ્યા, તેમા મારો શો અપરાધ? તેમા લોકો મારી શામાટે નિંદા કરતા હશે વારૂ? પ્રભુ! ગોવાળીઆઓએ આજે સવારે હુ પાણી ભરવાને ગઈ હતી તે વખતે મારી ઉપર બળતું છાણુ નાખ્યું અને ખૂમ ગાળો દીધી પતિદેવ! હવે મારાથી આ બધુ સહન થતુ નથી હવે તો મારે આત્મહત્યા કરવી પડશે."

ગંગાધર દાસ હવે પત્નીના હૃદયનો મર્મ કળી ગયા દુઃખ અને ક્ષોભથી તેમનુ પણ હૃદય વિદીર્ણ થઇ ગયું થોડી વાર વિચાર કરી, ઉંડો નિશ્વાસ નાખી પત્નીને કહેવા લાગ્યા.-"સાધ્વી આ અસાધ્ય વ્યાધિનો ઉપાય વિધાતાની કૃપાસિવાય બીજો કયો હોઇ શકે? જો હોય તો કહે હુ તે પ્રમાણે કરવાને તત્પર છુ" પતિની સમવેદનાથી પત્નીનુ હૃદય પીગળી ગયુ ત્યારપછી તેઓ ધીમે ધીમે બેઠા થયા અને સ્વામીના ચરણ આગળ બેસીને કહેવા લાગ્યા -"હૃદયેશ્વર! મારા ભાગ્યમા ઇશ્વરે સંતાન આપ્યું નથી, માટે જો બની શકે તો કોઇના પુત્રને દત્તક લો, હુ તેને મારા ઉદરમા ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રની પેઠે પાળીશ અને તે મને વાંઝીઆપણાના મહેણામાથી મુક્ત કરશે"

"વારૂ વારૂ, તેમજ કરીશ હમણાજ લાવી આપુ છુ" એમ કહીને ગંગાધર દાસ કેટલાક રૂપિયા લઇને ઘરની બહાર નીકળ્યા તેમના નિવાસસ્થાન ગોવિંદપુરથી નીલાચલધામ નિકટજ છે ગંગાધર દાસ ઘેરથી નીકળીને શ્રીજગન્નાથજીમા આવી પહોચ્યા અને એક મૂર્તિ બનાવનારને ત્યાથી એક સુંદર કૃષ્ણમૂર્તિ વેચાતી લઇ પાછા ઘેર આવ્યા ઘેર આવીને તેઓ આનંદપૂર્વક પોતાની પત્નીને સંબોધીને કહેવા લાગ્યા - "સતિ, લો, લો, તમારી મગાવેલી વસ્તુ લઇ લો તેની પુત્રભાવે પૂજા કરો શ્રીજગન્નાથજીથી હુ આ કૃષ્ણમૂર્તિ લાવ્યો છુ એજ સર્વને ભુક્તિ અને મૂક્તિના આપનાર છે એજ સકળ જીવના કર્તા છે એમને પુત્રતરીકે લાડ લડાવીને યશોદાદેવી આ ભવસાગર તરી ગયા છે બ્રહ્માદિ દેવતાઓ પણ નિરંતર તેમનુ ધ્યાન ધર્યા કરે છે, માટે તુ સરલ અને દૃઢ શ્રદ્ધા-ભક્તિથી અનન્ય ભાવે તેમની પૂજા કર તારા મનમા જે જે ઇચ્છાઓ થશે તે સઘળી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પુત્રરૂપે પૂર્ણ કરશે"

જેવા સ્વામી, તેવીજ સ્ત્રી બન્ને જણના શરીર ભિન્ન હોવા

છતા હૃદય એકજ હતા ગંગાધર દાસના જે હૃદયે અન્ય નશ્વર પુત્ર ન લાવતા કૃષ્ણપ્રતિમાને પુત્રરૂપે આણી હતી, તે તેમની અર્ધાંગનાને પસંદ પડે તેમા શું નવાઇ? કૃષ્ણમૂર્તિને જોઇને 'તે એક સામાન્ય મૂર્તિ છે' એવો તેમને વિચારસરખો પણ આવ્યો નહિ સતીએ દોડીને તે કૃષ્ણમૂર્તિને પોતાના હાથમા લઇ છાતીસરસી ચાપી અને પછી પ્રેમાશ્રુના પવિત્ર પ્રવાહથી તેને અભિષિકત કરતા કરતા વાર વાર ચુંબન કરવા લાગ્યા, વાર વાર પોતાની છાતી સરસી ચાપવા લાગ્યા, ત્યારપછી ગદ્ગદ્ કંઠે બોલવા લાગ્યા.–" ભાઇ ગોપાળ ! તું મને " મા " કહીને બોલાવશોને ? મારા જેવી હતભાગિનીનું વાઝીઆમહેણું ટાળશોને ? ભાઇ! હવે તું અમારૂં કંગાળનું ધન અને આંધળાની આંખ થઈ રહીશને?"

આ પ્રમાણે કૃષ્ણમૂર્તિને અનેકાનેક પ્રશ્નો પૂછવા લાગ્યા અને તેને વાર વાર છાતીસરસી ચાપીને ચુંબન કરવા લાગ્યા હવે પતિપત્ની કૃષ્ણમૂર્તિને પોતાના પુત્રતરીકે રાખીને પરમ આનંદ પામવા લાગ્યા ત્યારપછી સતીએ, પ્રભુને પોતાના ખોળામાથી નીચે બેસાડયા અને સ્નાન કરાવી, દીલ લુછી દિવ્ય આસન ઉપર પધરાવ્યા અને ઉત્તમ ક્ષીરનું નૈવેદ્ય ધરાવ્યું. આજસુધી તેમનો અશાંત પ્રાણ આશ્રયવગર વળખા મારતો હતો,તે આજ એકાએક શાંત પડી ગયો સતીને આજે અપૂર્વ આનંદ થયો છે અને ગંગાધર દાસ પણ તેવીજ સ્થિતિમા છે

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો વ્યતીત થઈ ગયા વણિક દંપતી મન, વાણી અને કર્મથી તે કૃષ્ણમૂર્તિનું ભકિતભાવથી પૂજનઅર્ચન કરવા લાગ્યા આ મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવાને પુરોહિતને બોલાવી મંત્રો ભણાવવાની જરૂર પડી નહિ ઉભયના પ્રેમથી તે વાત સિદ્ધ થઇ ગઈ ખરેખર, વિશુદ્ધ ભકિતભાવનો પ્રભાવ બહુજ મોટો છે

હવે પતિપત્ની પુત્રની પેઠે કૃષ્ણમૂર્તિનું પ્રતિપાલન કરવા લાગ્યા તેઓ હરરોજ તેલ કુંકુમ નાખીને તેમને સ્નાન કરાવતા હતા, સમસ્ત અંગે કર્પૂર–ચંદનનું લેપન કરતા હતા, માથે મનોહર સુવાસિત પુષ્પો ચઢાવતા હતા, નાનાપ્રકારના વસ્ત્રાલંકારોથી વિભૂષિત કરતા હતા અને લલાટે ચિત્રવિચિત્ર તિલકછાપાં કરીને બહુ બહુ લાડ લડાવતા હતા સ્વાભાવિક રીતે બાલકને ફૂળ બહુ પ્રિય હોય છે, તેથી ગંગાધર દાસ અને તેમના પત્ની

દાડમ,નારંગી, સકરજન,અમરૂખ વગેરે ભાત ભાતના ફળો તેમને-માટે લાવતા હતા અને તેનુ ગમે તેટલુ મૂલ્ય બેસે તેની દરકાર કરતા નહિ ગંગાધર દાસ વેપારનિમિત્તે કોઇ દિવસ બહારગામ જતા તો ત્યાથી પણ ગોવિંદને માટે કંઇ નવીન ખાવાનો પદાર્થ લઇ આવતા હતા અને પ્રભુને સમર્પણ કરતા હતા. તેમને તેમ કરવામાજ સુખ થતુ હતુ ગોપાળને નિવેદન કર્યાસિવાય તે કાઇ પણ ખાતા નહિ ઘરનુ કામ પણ તેમને હવે વહાલુ લાગતું નહિ કાંઈ બહારગામ જવાનુ થતુ તો સતીને ભગવાનનુ જતન કરવાનુ કહીને અને ભગવાનના દર્શન કરીને તેઓ મહામુશિબતે જતા તેમના પત્નીની સ્થિતિ પણ તેવીજ હતી.તેમને પણ કૃષ્ણ-મૂર્તિને છોડીને ઘરની બહાર જવુ ગમતુ નહિ અને ન છૂટકે જવુ પડતુ તો તરતજ–થોડી વારમા પાછા ફરતા હતા અને વાત્સલ્યભાવના આવેશમા આવી ગોપાળને ખોળામા લઇને તેના ચંદ્રવદન ઉપર વારંવાર ચુંબન કરતા કરતા “ ભાઇ ! મને બહુ વાર થઇ ગઇ. તને કાંઈ દુખ તો નથી થયું ને ? ” એમ અનેક પ્રશ્નો પૂછતા હતા

ગંગાધર દાસ ગોપાળ લાલના પ્રેમમા પડેલા હોવાથી હવે તેઓ વેપાર કરવાને ઘણે દૂર જઇ શકતા નહિ, જતા તેમનુ મન માનતુ નહિ અને જ્યા ગયા વિના છૂટકોજ ન હોય,તોપણ “આજે જઇશ, કાલે જઇશ” એમ કર્યા કરતા એક દિવસ તેમને અન્યાન્ય વેપારીઓ સાથે બહારગામ ગયા સિવાય ચાલે એમ નહોતુ. ગો-પાળને છોડીને જતા તેમનો જીવ ચાલતો નથી,પરંતુ ગયા સિવાય છુટકો નહોતો તેઓ બહુ બહુ વિચાર કરવા લાગ્યા છેવટે પત્નીને કહ્યુ –“ સતિ! હવે તમે અને મારો ગોપાળ એબે જણજ રહેશો જો જો, ગોપાળને દુભવશો નહિ, તમે અહર્નિશ તેની પાસેજ રહેજો એને એકલો મૂકીને દૂર જશો નહિ ” એમ કહી ગોપાળ પાસે વિદાય માગી ગંગાધર દાસ ઘરની બહાર નીકળ્યા સતી પણ આહારનિદ્રાનો ત્યાગ કરી ગોપાળમા નિમગ્ન રહેવા લાગ્યા.

આ વખતે ગંગાધર દાસને ત્રણ દિવસ સુધી રોકાવુ પડ્યું, પરંતુ એ ત્રણ દિવસો તેમને ત્રણ ભવ જેવા લાગ્યા હવે તેઓ વધારે રહી શકયા નહિ બહારગામ રહીને વેપાર કરવાનું તેમને પાલવ્યું નહિ, તેથી ગોપાળને માટે સારી સારી ખાવાની વસ્તુઓ લઇને ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યું એમનું મન નિરંતર ગોપાળનું

ચિ તન કર્યા કરે છે, આખે રસ્તામાનુ કાઇપણ જોતા નથી તેમ કાને સાભળતા પણ નથી " કયે રસ્તે થઇને જાય છે અને શુ કામ જાય છે ' તેની પણ ખબર રહી નથી–કેવળ આખો મીચીને પવન વેગે ચાલે છે ચાલી ચાલીને થાકી ગયા છે તોપણ હિ મત રાખીને હોસભેર આગળ વધ્યા જાય છે વળી ઉતાવળે ચાલતા કો વખત ઠોકરો ખાઇને નીચે પડે છે અને વાગે છે તોપણ પાછા ઉભા થઈને ચાલે છે આમ કરતા કરતા જ્યારે તેઓ ગોવિ દ-પુરની છેક નજીકમા આવી પહોચ્યા, તે વખતે તેમને એક એવી તો સજ્જડ ઠોકર વાગી કે તેની સાથેજ તેઓ પડી ગયા તેમનું આ પડવુ એ છેલ્લી વખતનુંજ હતું આ વખતે તેમનાથી પાછું ઉઠી શકાયું નહિ "હે કૃષ્ણ! હાય ભાઈ ! છેલ્લી ઘડીએ તારો મેળાપ સરખો પણ થયો નહિ " એમ બોલતા બોલતા તેમના નયનો છેવટના મી ચાઇ ગયા

આ તરફ ગ ગાધરની સ્ત્રી પોતાના ઘરમા ગોપાળને પડખામા સુવાડીને સૂઇ ગઇ હતી કેટલાક દિવસથી તેને ઉ ઘ આવતી નહોતી, પણ આજે જરા આખ મળી ગઇ છે એટલામાજ જાણે પોતાનો પ્રાણપ્રિય ગોપાળ રડતો હોય એમ તેને લાગ્યુ, તેથી તે " ભાઇ ! ભાઇ ! " કહેતી કહેતી બેઠી થઈ ગઇ અને " કેમ, કેમ, શું થયું, શુ થયું?" કહીને ગોપાળને પોતાના ખોળામા લીધો આ વખતેજ કેટલીક ગામની સ્ત્રીઓ આવીને કહેવા લાગી કે:– " બહેન ! તારૂ સૌભાગ્ય નષ્ટ થયું છે ગામની ભાગોળે તારો ભરથાર મરેલો પડયો છે, અમે તેને જોઈનેજ ચાલ્યા આવીએ છીએ " આ દુ:ખદ સમાચાર સાભળીને સતીનું હૃદય કપાઈ ગયું અને તેઓ, " અરે, તમે આ શું બોલો છો ? " એમ કહીને મૂર્છિત થઇ ગયા

થોડી વારે મૂર્છા વળી એટલે સતી ઉઠીને બેઠા થયા તેઓએ પોતાના મન સાથે વિચાર કર્યો, "અરે શુ આ સ્વપ્ન છે?" પર તુ તરતજ તેનો તે ભ્રમ ભાગી ગયો સતી આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે, એટલામા બીજા પણ કેટલાક ગ્રામવાસીઓએ આવીને ગ ગાધર દાસના મરણના સમાચાર આપ્યા તે સાભળી સતી થર થર ક પવા લાગ્યા તેમને દશે દિશાઓ ધ્રૂજતી દેખાઈ હવે તેઓ સ્થિર રહી શકયા નહિ,તેથી ગોપાળને પોતાના ખોળામાથી નીચે ઉતારી તેના ચરણકમળમા આળોટી પડયા અને નિરતિશય

આક્રંદ કરવા લાગ્યા અહા! શું હૃદયભેદક આક્રંદ! એ સાંભળીને વજ્ર પણ ફાટી જાય સતીના શોકની સીમા નથી તેઓ બહુજ ગભરાવા લાગ્યા અને ગોપાળને કહેવા લાગ્યા –" હે ગોપાળ! ભાઇ ગોપાળ! હાય હવે હું શું કરૂં? હવે હું તને છોડીને ત્યા જઉં પણ કેવી રીતે?" સતીની આવી વિલાપવાણી અને કરુણ રુદન જોઈને ભગવાને હવે સજીવ મૂર્તિ ધારણ કરી

અનન્ય ભાવ અને વિશુદ્ધ હૃદય આગળ ભગવાન સર્વદા વેચાયલા છે હવે ભગવાનથી સતીનું રુદન–વિલાપ સંભળાયો નહિ કૃષ્ણમૂર્તિના શ્રીમુખમા વાચા પ્રકટી ભગવાન માતૃપ્રીતિના અમૃતમય સુમધુર સંભાષણથી બોલ્યા –" મા, મા! તું કેમ રડે છે? આટલી બધી શામાટે ચિંતા કરે છે? મા, મા! હવે રડીશ નહિ, વિલાપ કરીશ નહિ મારા પિતા કાંઇ મરણ પામ્યા નથી એ તો બેભાન થઈને પડી ગયા છે મા! તું જા અને મારા બાપાને કહેજે કે –" તમે ગોપાળને ઘેર મૂકીને અહીં કેમ સૂઇ રહ્યા છો? ચાલો ચાલો, જલદી ચાલો "

દરેક જાતના પ્રેમ–પ્રીતિનું મૂળ ભગવાન છે દરેક જાતના પ્રેમને–પ્રીતિને તેમની સાથે સંબંધ છે તે તેમનામાથીજ ઉદ્ભવે છે, તેથી પતિપરાયણા પત્ની 'રસ્તામા પોતાના પતિનો મૃતદેહ પડયો છે' એવા સમાચાર મળવા છતા પણ ગોપાળને મૂકીને ડગ પણ ભરી શકતા નથી, પરંતુ જ્યારે તે સકળ પ્રીતિના મૂળ-સ્વરૂપ સ્વયં ગોપાળે આગ્રહ કર્યો, ત્યારે સતી તેજ વખતે ચાલ્યા ગયા જોતજોતામા સતી ત્યા જઇ પહોચ્યા જઈને જુએ છે તો સ્વામીનું શરીર જમીનપર પડયું છે, શરીરે શીત વ્યાપી ગયું છે અને પ્રાણાત્મા દેહપિંજરનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યો ગયો છે આ દૃશ્ય જોતાજ સતીનું હૃદય કંપી ઉઠયું આશા અને નિરાશાના અનેક ભાવ ઉપજ્યા પછી તેમના હૃદયમા એક અપૂર્વ ભાવનો આવિર્ભાવ થયો તે છતાં પણ ગોપાળના વચનો ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ–આસ્થા રાખીને સતી પતિના માથા ઉપર પોતાનો ધ્રૂજતો હાથ મૂકી ગદ્ગદ કંઠે બોલ્યા – "સતીના સર્વસ્વ ધન, આ ધૂળમા અચેતન થઈને કેમ પડયા છો? ઉઠો, આંખ ઉઘાડીને જુઓ હું, તમારી ચરણસેવિકા દાસી, આપને તેડવાને આવી છું ઉઠો, પતિ! ઉઠો આપણા ગોપાળને ઘર આગળ એકલોજ મૂકીને આવી છું, માટે હવે વિલંબ ન

કરો, ચાલો જલ્દી ચાલો "

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની કૃપાથી ગ ગાધર દાસના મૃત-દેહમા પ્રાણનો સ ચાર થયો અને જાણે ભરનિદ્રામાથી જાગૃત થયા હોય એમ આળસ મરડીને બેઠા થયા પછી થોડી વારસુધી આંખો ચોળી ચોતરફ જોવા લાગ્યા, તો પોતાની સ્ત્રીને ત્યા આગળ ઉભેલા દીઠા સતીને જોતાજ ગ ગાધર દાસ વિસ્મય-સાગરમા ડૂબી ગયા તરતજ ગોપાળની વાત યાદ આવી તેણે તેમને આકુળવ્યાકુળ બનાવી દીધા. પછી થોડી વારે તેઓ એકા-એક "અરે પ્રાણસખિ ! તુ અહી આ ને મારો ગોપાળ કયા છે?" એમ બોલતા બોલતા પાછા મૂર્ચ્છિત થઇ ગયા પત્નીએ " ફિકર નહિ, ફિકર નહિ, આપણો ગોપાળ કુશળ છે " એમ કહીને પતિને આશ્વાસન આપી એક પછી એક સઘળી વાતો કહી સ ભળાવી. ત્યારપછી તેઓ બન્ને જણે હરખાતા હરખાતા ઘર તરફ ચાલવા માડયું રસ્તામા પણ તેમના મુખમાથી ગોપાળસિવાય બીજા કોઇની વાત નીકળી નહિ આ પ્રમાણે રસ્તામા પણ ગોપાળ-કૃષ્ણના ગુણ ગાતા ગાતા તે પતિપત્ની ઘર આગળ આવી પહોચ્યા

ગ ગાધર દાસે બહારથીજ ગોપાળને બૂમ પાડતા પાડતાં ઘરમા પ્રવેશ કર્યો અને વિદેશમાથી જે સકળ પદાર્થ તેમને ધરાવવાને લાવ્યા હતા તે સઘળા તેમની સન્મુખ મૂકી દીધા ત્યાર પછી ગોપાળને ખોળામા લઇને તેમના રકત અધરોષ્ઠ ઉપર ચુ બન કર્યુ. ગ ગાધર દાસે એકલાએ જ નહિ, પર તુ સ્ત્રીથી પણ તેમને ચુ બન કર્યા વિના રહેવાયું નહિ તેમણે ગોપાળને પતિના હાથમાથી ઝુ ટાવી લઇને ચુ બન કરવા માડયું,પણ પતિથી તે સહન થયું નહિ તેથી તેમણે પણ સતીના હાથમાથી ગોપાળને ઝુ ટવી લઇ ચુ બન કર્યું વળી પત્નીએ ભગવાનને ઝુ ટવી લીધા અને ચુ મન કરવા માડયુ આ પ્રમાણે એકબીજાના હાથમાથી ગોપાળને ઝુ ટવી તેમને ચુ બન કરવામાજ કેટલોક સમય વ્યતીત થઇ ગયો. અહા, આજે ગ ગાધર અને તેમના પત્નીને કેટલો બધો આન દ થાય છે ! પતિપત્ની આજ કેટલાક દિવસની ક્ષુધા-પિપાસા એક ચુ બનથીજ પૂર્ણ કરે છે આ પ્રેમ-આ રાગ, સદાય સ્વાર્થ-પરાયણ રહેનાર સ સારાસકત પ્રાણી જોઇ શકતા નથી આવા અ પ્રાકૃત પ્રેમના સાગરમા પતિપત્ની પરમ આન દપૂર્વક તરવા લાગ્યા.

આમ કરતા કરતા દિવસ આથમ્યો અને ક્રમે ક્રમે સૂવાનો વખત થયો તે વખતે ગંગાધર દાસે ગોપાળને ઉદ્દેશીને કહ્યુ –"હે કૃષ્ણ ! તુ સાક્ષાત્ કમળાનો પતિ, આ અખિલ બ્રહ્માંડનો નાથ, સકળ જીવોનો કર્તા અને બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણના લોકોને તેમના કરેલા કર્મોનો ફળદાતા છે. ભાઇ ! જ્યારે તુ મારા પુત્રરૂપે અહીં રહ્યો છે, તો પછી મારી વૃદ્ધાવસ્થામા મને તારો આટલો પણ વિયોગ શા સારૂ પડવો જોઇએ ? જો બેટા ! ઉદરપોષણને માટે મારે ગામપરગામ અને દેશપરદેશ ફરવુ પડે છે અને હે ભાઇ ! દુઃખની વાત શું કહું ? એટલુ એટલુ કરવા છતા પણ અમારે કોઇ કોઇ વખત ઉપવાસ કરવા પડે છે ભાઇ ! શું આ વૃદ્ધાવસ્થામા પણ મારૂ એ દુઃખ નહિ જાય ?" એમ કહેતા કહેતા ગંગાધર દાસ પથારીમા સૂતા અને થોડી વારમા નિદ્રાવશ થઇ ગયા. ત્યારપછી થોડી વારે તેમને એક સ્વપ્ન આવ્યુ સ્વપ્નમા ભગવાન મુરલીધર આવીને હસતા હસતા કહેવા લાગ્યા –"બાપા,બાપા! હુ જેનો પુત્ર, તેને તે વળી દુઃખ હોય? આજે હુ તમારી સકળ ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરીશ જુઓ, જુઓ પિતાજી ! આ ધનરત્નથી તમારૂ આંગણુ ભરી દીધુ છે. હવે તમારે શુ ફિકર છે ?"

જે ભગવાનને ચાહીને જે કોઇ તેની પાસે કેવળ વિષય, વૈભવ અને ધનરત્નનીજ પ્રાર્થના કરે છે, તેના જેવુ કોઇ મૂર્ખ નથી મૂર્ખ ગંગાધરે પ્રભુની પાસે ધનરત્નની માગણી કરીને ત્રિભુવન પતિને ખોયા છે 'લોભે લક્ષણ જાય' એ કહેવત સર્વાંશે સત્ય છે ગંગાધર દાસે પણ લોભ કરીને અમૂલ્ય લાભ ગુમાવ્યો,પરંતુ તેની તેમને તે વખતે ખબર પડી નહિ સ્વપ્ન પૂરૂ થતાજ તેઓ ઉઠીને બેઠા થયા અને ચારે તરફ જોવા લાગ્યા, તો સઘળે ધન-રત્ન વેરાયલુ નજરે પડ્યુ કૃતજ્ઞતાથી તેમનુ હૃદય ભરાઇ ગયું તરતજ ઉઠીને ગોપાળની પાસે પોતાની કૃતજ્ઞતા બતાવવા આવ્યા, પરંતુ ગોપાળને દીઠો નહિ "હાય, આ શો ગજબ ?" એમ બોલતા બોલતા વૃદ્ધ ગંગાધર દાસ પછાડ ખાઇને પૃથ્વીપર પડ્યા તેમનો ચીત્કાર સાંભળીને તેમના પત્ની પણ જાગી ઉઠ્યાં અને ઘેરાયલી આંખે "કેમ, કેમ, શુ છે ?" એમ કહેતા કહેતા ત્યા આગળ આવી પહોચ્યા પતિએ રડતા રડતા સઘળી બીના કહી સંભળાવી. વાત સાંભળીને સતીએ પણ માથે હાથ દઇને

રડવા માડયુ ગગાધર દાસ હવે ગોપાળની વિરહ–વેદના સહન કરી શકયા નહિ " હાય ગોપાળ ! તુ કયા ગયો ? મને પણુ તારી સાથે લઈ જા, મારે આ ધન–સપત્તિ જોઈતી નથી ગોપાળ, હે ગોપાળ ! " એમ બોલતા બોલતા તેઓ બેશુદ્ધ થઇને પૃથ્વી-પર પડયા અને જોતજોતામા સદાકાળની નિદ્રામા પોઢી ગયા

સતીને દાઝયાપર ડામ પડયો પડતાપર પાટુ પડી એક તો પુત્ર અતર્ધાન થઇ ગયો અને વળી તેની સાથે પતિ પણુ સ્વધામ સિધાવી ગયા "હે પ્રભુ ! હે ગોપાળ ! આ તે તારી કેવી લીલા !" એમ બોલતા બોલતા સતીએ પતિનુ મસ્તક પોતાના ખોળામા લીધુ અને મર્મભેદક કરુણુવિલાપથી વજ્રપાષાણુને પણુ વિગલિત કરવા લાગ્યા અહા ! આજે સતી ઉપર કેવું વિષમ દુ ખ આવી પડયું છે ! પતિ–પુત્ર બ નેનો વિયોગ હવે સતીથી સહન થયો નહિ તે સમયની તેમની કર્તવ્યબુદ્ધિએ તેમને જે જે કહ્યુ તે તે પ્રમાણે તેઓ ચાલવા લાગ્યા સવાર થતાજ બ્રાહ્મણુ,સજ્જન, અતિથિ, દીન, દરિદ્ર વગેરે સર્વને બોલાવીને સમસ્ત ધન-રત્ન બન્ને હાથે વહેચી આપ્યું ત્યારપછી પોતાના પતિના દેહને મોટા સમારભપૂર્વક ગામબહાર લઈ ગયા ત્યા આગળ ચ દન-ની ચિતા તૈયાર કરવામા આવી સતીએ પતિના દેહ સાથે સહ-ગમન કરવાની તૈયાર કરવા માડી, પર તુ એટલામા તેમના હૃદય-મા બીજોજ ભાવ ઉદય થયો ઉપલી ઘટનાનુ કારણુ તો તમને સમજાઈ ગયુંજ હતુ કે, પ્રભુની કૃપાનો લાભ પોતાના પતિએ સદાકાળને માટે પ્રભુનું ચરણુ યાચવામા કરવાને બદલે ધનસ પત્તિ યાચવામા કર્યો અને "વૃદ્ધાવસ્થામા ઉદરનિર્વાહમાટે શ્રમ નહિ થાય તો સર્વ પ્રકારના યોગક્ષેમનો વહન કરવાવાળો શ્રીહરિ કયા ઓછો સમર્થ છે !" એ વાત એ વખતે તેમની સ્મૃતિમા રહી નહિ

ગમે તેમ તોપણુ માણુસ તે આખરે માણુસજ છે ! વ્યાધિ, વૃદ્ધાવસ્થા, ભૂખ વગેરે પ્રકારની આપત્તિઓ કર્મયોગે જ્યારે તીવ્ર રૂપ ધારણુ કરે છે, ત્યારે એકવાર તો ભલભલા ભક્ત અને જ્ઞાનીના હૃદયને પણુ હચમચાવી મૂકે છે અને તેવાઓ પણુ અનત બ્રહ્માડના પાલક શ્રીહરિનો મહિમા ક્ષણુભરને માટે વિસરી જઇને નાશવત વસ્તુસ્થિતિઓની ઇચ્છા કરી બેસે છે કૃપાના અપાર સિંધુરૂપ પરમાત્મા એવે સમયે પણુ કોઇ ને કોઈ પ્રકારે સહાય કર્યા વિના નથીજ રહેતા. એ પરમાત્માએ પોતાના ભક્ત ગગાધર

દાસને પણ માગેલું આપીને તથા પોતે શુભ થઇ જઇને નશ્વર પદાર્થોના મોહમાથી મુકત કરી દીધા,એટલુજ નહિ પણ આ જગતના સુખદુ ખમાથી પણ તેમને સદાને માટે મુકત કરી દીધા આ પ્રમાણે જે કાઇ બન્યું તે રૂડુ જ બન્યું છે અને સતીએ પતિના દેહસાથે સહગમન કરી સદાને માટે દેહબ ધનથી મુકત થવા ધાર્યું છે, એમા પણ પ્રભુની મહાન કૃપાજ છે, એમ તેમને સમજાઈ ગયેલુ છે અને તેથી એ અહોભાગ્યના આનદમા તેઓ ચિતાને સળગાવવાની અને પતિના દેહ સાથે સહગમન કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે,પરતુ પ્રભુની અપાર કૃપાળુતાના રહસ્ય બિચારા આ જગતના સામાન્ય લોકો કેવી રીતે સમજી શકે ? તેમને તો આવા બનાવોથી દુઃખજ ઉપજે અને એમજ લાગે કે –"જોયું, આ પ્રભુની ભક્તિનું અને સદાચરણનું ફળ ' અરે ભાઈ! આ તો કળજુગ છે, એમ તો સતને મારગે ચલાયજ નહિ ને ચાલવા જાય તો દુ ખીજ થાય "

સતીનુ સહગમન જોવાને હજારો માણુસોની જે મેદની ભરાઇ હતી, તેમા અનેકોના મનમા ઉપલા પ્રકારના વિચારો આવવા લાગ્યા અન તેઓ માહોમાહે વાતો પણ એવીજ કરવા લાગ્યા એમાના એક સ સ્કારી પુરુષે તો સતી આગળ જઈને પોતાનો ઉપલા પ્રકારનો મનોભાવ પણ દર્શાવ્યો અને કહ્યુ કે –" આવા બનાવોથી લોકો આવુ અવળુ સમજે અને શુભ માર્ગને ખરાબ સમજીને તઓ અશુભ માર્ગે પ્રવર્તે તેનુ પાપ કોને માથે ?"

ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નથી સતીનુ હૃદય ચીરાઇ ગયું સહગમન કરી સદાને માટે પ્રભુચરણને પામવાનો ઉત્સાહ મોટા દુ ખના રૂપમા ફેરવાઇ ગયો પોતાના પતિના નિમિત્તે લોકસમૂહમાથી પ્રભુનો મહિમા ઘટી જઇ અવળા માર્ગે તેઓ વળે, એ વિચાર તેમના કોમળ હૃદયને છિન્નભિન્ન કરી નાખવા લાગ્યો પણ તેમના ભક્ત હૃદયે તરતજ શ્રીહરિનુ શરણુ લઇ લીધુ નેત્રોમાથી ચોધાર આસુ વહી રહ્યા છે અને સતી બે હાથ જોડીને તે કૃપાના અનતસાગરને વિનવી રહ્યા છેઃ–" હે દીનબધો ! હે દયાસિ ધો ! ! આપનો અપાર મહિમા અને અમાપ કૃપા અમને તો આપે સમજાવ્યા અને અમારા નિત્યકલ્યાણને અમારી સમીપમા આપે આણી મૂક્યુ છે, પરતુ હે નાથ ! આ માનવસમાજ તો અમારા આ બનાવનો અવળો અર્થ લઇ અવળે રસ્તે વળશે ! હે નાથ ! ભલે

અમને નરકમા નાખો પણ અમારા નિમિત્તે લોકસમાજનુ અનિષ્ટ થતું અટકાવો હે અધમના ઉદ્ધારક શ્રીહરિ ! હું આપના દાસની દાસી અબળા જાતિપર કરુણા કરો અને મહાન પાપમાથી અમારો ઉદ્ધાર કરો હે ગોવર્ધનધારી ! પાહિ મામ ! પાહિ મામ !"

સર્વ સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ વસ્તુસ્થિતિઓની ઉત્પત્તિ વિચારમાથીજ થઈ છે અને થાય છે, એ સિદ્ધાત આજના જમાનામા પ્રસિદ્ધજ છે એ વિચારનુ બળ જેટલુ વિશેષ અને એકનિષ્ઠ હોય તથા તેના પાયારૂપ ઉદ્દેશ જેટલો પવિત્ર અને પરોપકારી હોય, તેટલી તેની સફળતા સત્વર થાય છે, એ વાત પણ સંસ્કારી હૃદયોને જ્ઞાતજ હોય છે એટલે તેઓ સહજે સમજી શકશે કે ઉપર્યુક્ત સતી જેવી પતિપરાયણ અને પ્રભુભક્ત મહાસાધ્વીની પરમ કૃપાળુ પ્રભુના પ્રત્યેની પ્રાર્થના નિષ્ફળ જાયજ કેમ ! અને એવાઓની એવી પ્રાર્થના-ભાવના પણ નિષ્ફળજ થતી હોય તોપછી પ્રભુની અપાર મહત્તા અને કૃપાળુતા તો કહેવામાત્રનીજ ગણાય છે ! ગમે તેમ તોએ માણસ તે માણસ અને પ્રભુ તે પ્રભુ ! બિચારા અલ્પજ્ઞ, અલ્પશક્તિ માનવપ્રાણીઓ માડ માડ અનિત્ય પદાર્થોના મોહમાથી છૂટીને નિત્યસુખરૂપ પરમાત્માને પથે વળી શકે તેવા હોય, તેમને માટે આવા અવળે માર્ગે વાળનારા પ્રસગો આવા મહાન હૃદયોની પ્રાર્થનાથી પણ દૂર કરવાને તે સમર્થ અને તત્પર ન હોય તો પછી બીજો રસ્તો પણ શો અને એવા પ્રભુનું પ્રભુત્વ પણ શું ? એનુ પ્રભુત્વ અને એ કર્તુમ્, અકર્તુમ્ તથા અન્યથાકર્તું સમર્થનું સમર્થપણુ પછી તો કહેવામાત્રનુ અને બીવડાવવા લોકોને માટેનુ જ ગણાય ને ! પણ એમ બનેજ કેમ !!

તે મહાસાધ્વીની પરમ વિશુદ્ધ હૃદયની અને પૂર્ણશ્રદ્ધા-ભક્તિપૂર્વકની ભાવના તરતજ ફળી ગગાધર દાસના મૃતદેહમા ચેતનનો પ્રચાર થયો સર્વત્ર "જય પ્રભુ ! કૃપાસાગરનો જય" અને "પ્રભુના મહાન ભક્તોનો જય" "મહા સાધ્વીનો જય" એવા આકાશભેદી જયનાદ સર્વત્ર પ્રવર્તી રહ્યા પતિપત્નીને મોટા સમારોહથી પાછા તેમના ગૃહે પહોચાડી દેવામા આવ્યા, અનેક નાસ્તિકો આસ્તિક બની ગયા, સેકડો અને હજારો માનવો અનિત્ય પદાર્થોનો મોહ ત્યજી દઈ નિત્યસુખરૂપ પ્રભુપદને પામવાની સાધના કરવા લાગ્યા અને બને ભક્તદંપતી તેમના પરમ સહાયક બની પરમ સુખપૂર્વક આયુષ્ય ગાળવા લાગ્યા તથા આયુષ્ય પૂર્ણ થતા તે સચ્ચિદાનંદ પ્રભુના ધામને પ્રાપ્ત થયા.

२८–राम बहेरा

આ ભક્તરાજ ગોદાવરીતીરે આવેલા અલકા-પલ્લી પ્રાંતના કનકાવતી પુર નામના નગરમાં રહેતો હતો. તે જાતે મોચી હતો. તેની ભાર્યાનું નામ મૂળી હતું. તે બહુ પતિપરાયણા હતી. તેમને એક પુત્ર હતો. તે પણ માતાપિતાનો પરમ ભક્ત હતો. આ ત્રણે જણ મળીને તેમનો સંસાર બનેલો હતો. રામ બહેરા દરરોજ જોડા તૈયાર કરી બજારમાં વેચી આવી પરમ સુખમાં પોતાનું જીવન ગાળતો હતો. મોચી હોવા છતાં પણ તેનું અંતઃકરણ બહુજ શુદ્ધ હતું. તે મજુરીથી પેટ ભરવા છતાં પણ દરરોજ અતિથિઅભ્યાગતને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે દાન કરતો અને દુઃખી ઉપર દયા રાખતો. તે કોઇ કોઇ વાર ભગવત્કીર્તન સાંભળવા જતો હતો. એમાંથી એક કીર્તન તેને "હરિ જેવો તેવો હું દાસ તમારો" એવા ભાવનું તેને બહુજ ગમી ગયું હતું અને કંઠે થઇ ગયું હતું. એ કીર્તનોમાંનો ભક્તિપ્રાર્થનાનો તથા પ્રભુમહિમાનો ભાવ તેના મનમાં એવો તો વસી ગયો હતો કે કામધંધો કરતાં કરતાં પણ તે કીર્તન તે મોઢેથી લલકાર્યા કરતો અથવા તો અસ્ફુટ સ્વરે ગણગણ્યા કરતો અને પોતાને દીનવત્સલ પ્રભુને શરણે પડેલો સમજીને ખૂબ આનંદમાં રહેતો. ધંધો પણ તેનો જાતમહેનતનોજ હતો અને કોઇ પાસે વધારે પૈસા માગતો કે લેતો નહિ, એટલે જૂઠપ્રપંચના પાપથી પણ તે દૂર રહી શકતો હતો. તે ગમે તે કાર્ય કરતો હોય તોપણ તેના મોઢામાંથી ગુણ-ગુણ સ્વરે ભગવત્કીર્તન નીકળ્યાજ કરતું હતું. બિચારા રામને લખતાવાંચતાં તો આવડતુંજ નહોતું, એટલે જે કીર્તન તેને યાદ રહી ગયું હતું તે શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ છે તેની પણ તેને ખબર નહોતી, પરંતુ પરમ વિશુદ્ધ હૃદયે પોતાને જેવું આવડતું હતું તેવું જોડા સીવતાં સીવતાં પણ તે બોલ્યા કરતો હતો. તેના મુખમાંથી ગુણ-ગુણ અસ્પષ્ટ સ્વરે તે નીકળ્યા કરતું હતું.

અભણ માણસ 'વિશ્ણાય' બોલીને પગે લાગે અને પંડિત 'વિષ્ણવે' બોલીને પ્રણામ કરે, પરંતુ ભગવાન ભાવના ભૂખ્યા છે તેથી તેઓ વ્યાકરણનો દોષ જોતા નથી, પરંતુ અંતરના વિશુદ્ધ ભાવ ઉપરજ ધ્યાન આપે છે—ભક્તના વિશુદ્ધ ભાવનેજ તેઓ જુએ છે રામ બહેરાના સરલ હૃદયના ગીત—ગોવિંદના અશુદ્ધ ગણગણાટથી પણ શ્રીભગવાન પ્રસન્ન થાય એમા આશ્ચર્ય નથી, તેજપ્રમાણે રામના અંતરમા પણ એથી પુષ્કળ આનંદ થતો

એક દિવસ કનકાવતી પુરના નગરશેઠને ઘેર ચોરી થઇ ચોર લોકો તેના ઘરમાથી ધનરત્ન વગેરે જે કાંઇ હતુ તે લઈને નાસી ગયા અને તે વળી એટલે સુધી કે દેવસેવાનુ સિંહાસન પણ રહેવા દીધુ નહિ ત્યારપછી તેમણે એક નિર્જન સ્થાનમા જઇને પોતપોતાના ભાગ વહેંચી લેતી વખતે પેલુ સિંહાસન પણ કાઢયું એ સિંહાસન ઉપર વસ્ત્ર વિંટાળેલા હતા, તે કાઢીને જોયું તો તેમાથી કેટલાક ગોળ પથ્થરોસિવાય બીજુ કાંઇ નીકળ્યું નહિ "નાખી દે, નાખી દે" એમ કહીને એક જણે તે દૂર નાખી દીધા, પરંતુ તે પથ્થર રસ્તામા રડવડતા અન્ય સામાન્ય પથ્થર નહિ પણ શાલગ્રામ મૂર્તિ છે, તે તેને ખબર પડી નહિ ત્યારપછી થોડીવારે તેમાના એકની ઉપર એક ચોરની દૃષ્ટિ પડી તે પથ્થર તેને બહુજ સુંદર લાગ્યો આથી પેલો ચોર બીજા પથરાઓમાથી તે શાલગ્રામની મૂર્તિ ઉંચકી લઇ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—"બસ, હવે આ પથ્થર હાથમા લઈને હું ગામમા ભીખ માગવા જઇશ એમ ને એમ ભટકવાથી કોઇ એક ટુકડો પણ નાખતુ નથી, પરંતુ જો આ પથરો સાથે હશે તો જરૂર નાખશે" એમ કહીને તે તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો

પરંતુ હાય! જે ચોર છે— જે બીજાનુ મહામહેનતે એકઠું કરેલુ ધન ચોરી જઈને દિવસો ગુજારે છે, તેને શાલગ્રામ લઇને ઘેરે ઘેર ભટકવુ કેમ ગમે? એ કરતા તો ચોરીનોજ ધંધો તેને ઠીક લાગ્યો કે જેથી એકાદ વખત બરોબર હાથ પડી જાય તો બેચાર—પાંચ વર્ષ નિરાંત થઈ જાય વળી આ ચોરીમાથી પણ તેને એક વર્ષ સુધી બેઠો બેઠો ખાય એટલુ ધન તો મળી ગયું હતું, તેથી તેણે તો શાલગ્રામને ઘરના એક ખૂણામા મૂકી રાખી, ચોરીમાથી પ્રાપ્ત થયેલા ધનવડે મઝા મારવા માંડી એક વખત તેને જોડા—પગરખાની જરૂર પડી અને તેથી તેણે પેલી શાલ-

ગ્રામ મૂર્તિ કોઇ મોચીને આપી દઈ તેને બદલે જોડા લેવાનો વિચાર કર્યો મૂર્ખને–અજ્ઞાનીને શાલગ્રામની કાંઇ પણ ખબર નથી, તેથી તેને લઇને તે ઘરની બહાર નીકળ્યો અને અનાયાસે રામ બહેરાની દુકાને આવી પહોચ્યો ત્યારપછી તે રામ બહેરાને પેલો પથ્થર બતાવીને બોલ્યો કે –"હે ભાઇ ! જો, જો આ કેવો મઝાનો પથરો છે ! એની ઉપર તારૂ ઓજાર ઘસીને ખાત્રી કર કે તે સારો છે કે નહિ, પરતુ તારે એને બદલે મને એક જોડ જોડા આપવા પડશે "

ભકત રામ બહેરા તે વખતે જોડા સીવતા સીવતા પોતાનુ કીર્તન ભકિતભાવમા મગ્ન થઇને ગાતો હતો ચોરના આવવાથી તેના ભજનમા ભગ પડયો તેણે હાથ લબાવીને તેની પાસેથી પેલી શાલગ્રામ મૂર્તિ ગ્રહણ કરી રામ બહેરાએ પરમ આદરપૂર્વક તે શાલગ્રામ મૂર્તિ રાખીને પેલા ચોરને તેની માગણી પ્રમાણે એક જોડ જોડા આપીને વિદાય કર્યો તે દિવસથીજ રામ બહેરાએ શાલગ્રામ મૂર્તિનો ઉપયોગ કરવા માડયો બીજા બધા પથરાઓને તેણે ઉચા નાખી દીધા અને ઓજાર ઘસવુ હોય તોપણ તે શાલગ્રામ મૂર્તિ ઉપરજ ઘસે, ચામડુ કાપવુ હોય તો તે પણ શાલગ્રામ ઉપર મૂકીનેજ કાપે વળી બીજુ કાંઈ ઘસવું હોય તો તે પણ તેજ શિલા ઉપર કરતો હતો અને મનમા ને મનમા ગીત ગોવિદ ગાતો જતો હતો

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો ચાલ્યા ગયા એક દિવસ તે ગામનો એક બ્રાહ્મણ રામ બહેરાની દુકાન પાસે થઇને નદીમા સ્નાન કરવાને જતો હતો બ્રાહ્મણ બહુજ વ્યસની હોવાછતા પણ સદાચારવાળો, વેદશાસ્ત્રને જાણનારો અને વિષ્ણુભકત હતો જતા જતા એકાએક તેની દૃષ્ટિ રામબહેરાની પાસે પડેલી શાલગ્રામની મૂર્તિ ઉપર પડી તેણે રામ બહેરાને એ ગોળ પથ્થર પગમા ઘાલીને તે ઉપર પોતાનુ ઓજાર ઘસતા જોયો તે પથ્થરના રગમા પણ એક પ્રકારની વિશેષતા હતી, તેથી બ્રાહ્મણ તેને બરોબર બારિકાઇથી જોવા લાગ્યો જોતા તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. વળી થોડી વાર ઉભા રહીને ફરી પણ બરોબર જોઇ લીધુ તેને " આ પથ્થર નહિ પણ શાલગ્રામજ છે " એવી ખાત્રી થઈ રામ બહેરાને શાલગ્રામ ઉપર આ પ્રમાણે ઓજાર ઘસતો જોઇને તેને જરા ક્રોધ પણ થયો તે મનમા ને મનમાજ બોલી ઉઠયો:–"હાય,

કેવું આશ્ચર્ય કે આ સર્વસુલક્ષણસંપન્ન શાલગ્રામ મૂર્તિ ઉપર આ મૂર્ખ મોચી પોતાનુ ઓજાર ઘસે છે ? આ તે કેવો અધર્મ ! કેવો અત્યાચાર !"

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કરતા બ્રાહ્મણની આખમાથી ચોધારે આસુ વહેવા લાગ્યા તેનુ હૃદય શતધા વિદીર્ણ થઇ ગયું હવે તેનાથી રહેવાયું નાહિ તરતજ તે પોતાની આખના અશ્રુ લૂછી નાખી, આત્મભાવ ગુપ્ત રાખી રામ બહેરાની પાસે ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે –" હે બહેરા ! આજે હુ તારી પાસે એક વસ્તુ માગવા આવ્યો છુ, તો તે આપીને પુણ્ય મેળવ અહા ! જો, આ પથ્થર બહુજ સુદર છે જોયા પછી મારા નયનો પણ ત્યાથી ખસતા નથી જો ભાઇ ! હુ બ્રાહ્મણ છુ આ શિલા–પથ્થર જોઇને મને લોભ થયો છે, તો તુ મને એ શિલા આપી દે હુ અહર્નિશ તારો કૃતજ્ઞ રહીશ "

આ સાભળતાજ રામ બહેરા કીર્તન ગાતો એકદમ અટકી પડીને બોલ્યો –"મહારાજ ! એના તો પૈસા બેસે છે અને એની ઉપર તો અમારો બધો આધાર છે તમને આપીને હુ મારા ઓજાર ક્યા ઘસવા જાઉ ?" એ સાભળીને બ્રાહ્મણે પોતાની ઓટી-માથી પાચ રૂપિયા કાઢીને રામ બહેરાની પાસે નાખીને કહ્યુ – " વારૂ ભાઇ ! પૈસા બેઠા હોય તો આ પૈસા લે, પરતુ એ શિલા તો આપ ગમે તેમ કર પણ હું આ શિલા લીધાવિના રહેવાનો નથી તુ તારી મેળે આ પાચ રૂપિયાથી બીજી જેવી જોઇએ તેવી શિલા લાવજે, પણ આ તો મનેજ આપ કોણ જાણે આ શિલા જોઇને મને બહુજ મન થયું છે અને તેથીજ હુ તને આટલો બધો આગ્રહ કરૂ છુ "

બ્રાહ્મણ આ સઘળુ કહે છે,તે વખતે પણ રામ બહેરા તો પેલું પદજ ગાવામા મગ્ન થઇ ગયો છે શિલા આપતા તેનુ મન માનતુ નથી, પરતુ તે ધનવાન નથી રોજ મજુરી કરતા જે કાઇ મળે છે, તેના ઉપર પોતાનુ ગુજરાન ચલાવે છે પોતાની આખ પાસે પાચ રૂપિયા પડેલા જોઇને તેને પણ લોભ થયો અને છેવટે રૂપિયા ઉપાડી લઇને શાલગ્રામ મૂર્તિ આપી દીધી

હવે બ્રાહ્મણના આનદનો પાર નથી તે પરમ આદરપૂર્વક તે શાલગ્રામ મૂર્તિને લઇને પોતાને ઘેર આવ્યો આવીને કૂવાના પાણીથી સ્નાન કર્યું ત્યારપછી ધોએલુ શુભ્ર વસ્ત્ર ધારણ કરી,

શાલગ્રામ ભગવાનને પંચામૃતથી સ્નાન કરાવી, સિંહાસન ઉપર પધરાવી, તુલસી, પુષ્પમાળા, ગંધ-ચંદન અને ધૂપદીપ નૈવેદ્ય આદિથી તેમનું પૂજન કર્યું વળી ત્યારપછી શાસ્ત્રોક્ત વિધિ વિધાનપૂર્વક ષોડશોપચાર અને વિવિધ નૈવેદ્યો નિવેદન કરીને મહાપૂજા અને પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી પૂજાન્તે શ્રી શાલગ્રામ ભગવાનની પાસે સાષ્ટાંગ પ્રણામ વગેરે કરીને તે બ્રાહ્મણ પોતાના મનુષ્યજન્મને કૃતાર્થ થયેલો માનવા લાગ્યો આ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણ ફક્ત તે દિવસેજ નહિ, પરંતુ દરરોજ આનંદપૂર્વક શાલગ્રામ ભગવાનની વિવિધ વિધિવિધાનપૂર્વક પૂજા-આરાધના કરવા લાગ્યો

આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણ બહારથી તો શાલગ્રામની વિધિપૂર્વક પૂજા અર્ચના કર્યા કરે છે, પરંતુ તે પૂજામાં તેનો સ્વાર્થ પણ રહેલો છે પૂજા કરતી વખતે તે ભગવાન પાસે ધનસંપત્તિની યાચના કર્યા કરે છે "સર્વ પ્રકારની પૂજા-અર્ચના પ્રભુબુદ્ધિથી થઈ હોય તે પ્રભુનેજ પહોચે છે" એ વાત જો ખરીજ હોય અને જૂદા જૂદા પ્રકારના ભક્તોને માટે ભગવાનને જો વિચાર કરવો પડતો હોય તો તેમને એ ઉપરથી એવોજ વિચાર આવે કે, રામ બહેરા અભણ હતો, પરંતુ તેનું અંતઃકરણ બહુજ પવિત્ર હતું. તે પોતાના ભરણપોષણથી વધારે ધન-સંપત્તિ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતો નથી અને અનિત્ય ઐશ્વર્યની કલ્પનાઓથી તેનું મન સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળમાં પરિભ્રમણ કરતું નથી પોતાને જે કાંઇ દાળ-રોટલો મળે છે, તેનાથીજ તે સંતોષ પામે છે અને શુદ્ધ હો વા અશુદ્ધ હો, પરંતુ પ્રભુના ગુણમહિમાનુંજ સંકીર્તન કરવામાં તે નિશદિન નિમગ્ન રહે છે અહા! જ્યારે તે પરમ શ્રદ્ધા-ભક્તિપૂર્વક ગીતગોવિંદ ગાનો ગાતો મારા ઉપર-શાલગ્રામ ઉપર જળ નાખીને પોતાના ઓજાર ઘસે છે, ત્યારે જાણે તેની ભાવભક્તિને લીધે મારો કોઈ પરમ ભક્ત જાણે કોઈ પુરુષસૂક્ત ભણીને સ્નાન કરાવી અંગ લૂછતો હોય એમ લાગતું હતું જ્યારે તે ગીતગોવિંદ ગાતો ગાતો પાષાણ ઉપર અન્ન મૂકી મારાવતી વાટતો હતો, ત્યારે જાણે કોઇ મને અતિ પવિત્ર શાસ્ત્રીય મંત્રો ભણીને પાયસાન્ન ધરાવતું હોય એમ લાગતું અહા! જ્યારે તે મારૂં કીર્તન ગાતો ગાતો મને પગમાં ઘાલી તે ઉપર ચામડું મૂકી કાપતો હોય, ત્યારે જાણે કોઇ મારો ભક્ત

મારા અંગ ઉપર કસ્તૂરીનું લેપન કરતો હોય એમ લાગતું તે અભણ છે, તેથી તેને મારા ખરા સ્વરૂપનું ભાન નથી, પરંતુ તે છતાં પણ તેણે પોતાના વિશુદ્ધ નિઃસ્વાર્થ ભક્તિ-ભાવથી મને વશ કરી લીધો છે ત્યારે આ બ્રાહ્મણ બહારના ખૂબ આચારવિચારવાળો અને પંડિત છે તથા મારી વિવિધ મંત્રો અને નાના પ્રકારના ઉપચારોથી પૂજા કરે છે, તો-પણ એનું હૃદય શુદ્ધ નથી ! એનો પ્રેમ નિઃસ્વાર્થ નથી અને એવો સ્વાર્થી પ્રેમ-ભક્તિભાવવગરનો પ્રેમ રામ બહેરાના નિઃસ્વાર્થ ભાવ આગળ કશા હિસાબમાં નથી જે મારેમાટે મને ભજતો નથી અને કેવળ વિષય-વૈભવને માટેજ મને ભજે છે, જે આ સંસારના ક્ષણિક સુખને માટેજ મારૂં પૂજન કરે છે, તેને હું મારા ભક્તતરીકે અંગીકાર કરતો નથી, કેમકે ખરૂં જોતાં તે વિષયવૈભવનોજ ભક્ત હોઇને મને તો માત્ર તે વિષય-વૈભવ મેળવવાના સાધનતરીકેજ સમજે છે હું તો વિશુદ્ધ નિઃસ્વાર્થ ભક્તિભાવનેજ વશ છું વિશુદ્ધ હૃદયની ગાડી-ઘેલી પૂજાથી હું પ્રસન્ન થાઉં છું, પરંતુ શુષ્ક અને સ્વાર્થી હૃદયની વિવિધ આડંબરયુક્ત ષોડશોપચાર પૂજાથી પ્રસન્ન થતો નથી. મારૂં રાજ્ય ભક્તિભાવનું રાજ્ય છે તેનો સર્વ રાજ્યકારભાર વિશુદ્ધ ભાવથીજ ચાલે છે

મૂળ બંગાળી ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે, ભગવાન શાલગ્રામને આવા આવા વિચાર આવ્યા અને તેમણે નક્કી કર્યું કે, હવે હું આ ભાવવગરના બ્રાહ્મણને ઘેર રહીશ નહિ બસ, બસ, હવે તો હું મારા પરમ ભક્ત રામ બહેરાને ઘેરજ ચાલ્યો જઇશ આ પ્રમાણે વિચાર કરી ભગવાને તેજ રાત્રે બ્રાહ્મણને સ્વપ્નમાં દર્શન આપીને કહ્યું કે –“ભાઈ ! કાલે સવારમાંજ મને રામ બહેરાને ઘેર પાછો મૂકી આવજે તેના વિશુદ્ધ ભક્તિભાવથી હું વિમુગ્ધ થઈ ગયો છું અને તારી ભાવભક્તિવગરની આડંબરવાળી પૂજા મને ગમતી નથી તેના ભાવમય ગીત-ગોવિંદથી મને જે આનંદ થાય છે તેનો તારી ભાવહીન સ્તુતિમાં આભાસ પણ જણાતો નથી જા, મારા આશી-ર્વાદથી તારી ઐશ્વર્ય-કામના પૂર્ણ થશે, પણ હવે સવાર થતાંજ તું મને મારા ભક્તને ત્યાં મૂકી આવજે.”

બ્રાહ્મણ તો ઉપલું સ્વપ્ન જોઇને થરથર કંપવા લાગ્યો તેનું હૃદય ધબકવા લાગ્યું પ્રાતઃકાળ થતાંજ તે પોતાના સ્નાન-સંધ્યા

દિક નિત્યકર્મથી પરવારી ગયો અને તરતજ શાલગ્રામ પ્રભુને એક કપડામા વિટાળીને તેણે રામ બહેરાના ઘર તરફ ચાલવા માડયુ જઈને જુએ છે તો રામ બહેરા બેઠો બેઠો ધીમે ધીમે ગીતગોવિદ ગાયા કરે છે બ્રાહ્મણે તેની પાસે શાલગ્રામ ભગવાનની મૂર્તિ મૂકીને કહ્યુ કેઃ-"હે રામદાસ ! લો, આ તમારૂ ધન તમેજ લો અહો ! તમને ધન્ય છે ભકત ! તમે ભગવાનને વશીભૂત કરી લીધા છે આ લો, તમારી શિલા તમેજ લો, પરંતુ હે ભકત તમે એને સામાન્ય શિલા-પથ્થર ધારશો નહિ એ તો આ અખિલ જગતના નાથ અનાદિ પ્રભુ શ્રીનરહરિ ભગવાનની પ્રતિમા છે કે જે પ્રભુ સર્વના ઘટ ઘટમા બિરાજી રહ્યા છે અને જે સર્વની ગતિ અને મુકિત છે એમના પાદપદ્મનો આશ્રય લેવાથી જીવ અનાયાસેજ મુકત થશે હે ભકત ! તમારા વિશુદ્ધ ભાવથી અને ગીત-ગોવિદના ગાનથી તેઓ તમારી ઉપર પ્રસન્ન થયા છે, માટે હવે તમે તેને એક સામાન્ય પથ્થરતરીકે ન ગણતા ભગવાનની શાલગ્રામ મૂર્તિ ધારીને પૂજા કરજો હુ મહા પાતકી છુ મારા ભાગ્યમા તે લખાયલુ નથી મારી પૂજા ભગવાનને પસદ પડી નહિ અહો, રામ ! હવે તમારૂ જીવન પવિત્ર થઇ ગયુ છે, તમે આ ભવસાગર તરવાને શકિતમાન થયા છો તમે ભગવાનના એકાત-પરમ ભકત છો તમને ધન્ય છે, ભકત ! ધન્ય છે, ધન્ય છે ! ! !"

બ્રાહ્મણની વાત સાભળતાજ રામ બહેરાના હૃદયમા દિવ્ય જ્ઞાનનો ઉદય થયો તેણે અનેક વિનયનમ્ર વચનોથી તે બ્રાહ્મણની પ્રશસા કરીને તેને પ્રણામ કર્યા બ્રાહ્મણ પણ તેના સૌભાગ્યની પ્રશસા કરતો કરતો ત્યાથી ચાલ્યો ગયો બ્રાહ્મણના ગયા પછી રામ બહેરાએ ભકિતભાવથી ભગવદ્ભજન ગાતા ગાતા શાલગ્રામ પ્રભુને લઇને પોતાના અતપુરમા પ્રવેશ કર્યો ઘરમા જઇને તેણે શાલગ્રામ પ્રભુને એક દિવ્ય આસન ઉપર બેસાડી, તેમને વારવાર દડવત્ પ્રણામ કરવા માડયા ત્યાર પછી ચદનચર્ચિત તુલસીપત્રો ચઢાવીને મનમા આવ્યુ તે બોલીને આનદપૂર્વક પૂજા કરી આ પ્રમાણે કેટલીક વાર પૂજા કર્યા પછી ભકત રામ બહેરાએ પોતાના પ્રભુને પ્રાણથી પણ પ્રિય એવુ ભગવદ્ભકિતનુ કીર્તન મોટેથી ગાવા માડયુ તે ગવાઈ રહ્યા પછી એકદમ શ્રીપ્રભુના ધ્યાનમા તલ્લીન થઇ જઇને પોતાના બન્ને

હાથ જોડી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે –"હે પ્રભુ! હુ બહુજ અજ્ઞાન, અતિ દુર્જન, પતિત–હીન પુરુષ છુ રાત્રિદિવસ ચામડા ચુથવા એજ મારૂં કર્મ છે પ્રભુ! મારામા શૌચ નથી–સદાચાર નથી ગાત્રની દુર્ગંધથી પ્રેમ પણ નાસી જાય એવા મારા ઢગ છે હાય પ્રભુ! મદ્ય ઉપરજ હુ જીવુ છુ, તો પછી હે પ્રભુ! આપે મારા ઉપર આટલી બધી કરુણા કેમ કરી ? પ્રભુ! પ્રભુ! આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તુ ખરેખર કરુણામય છે–ખરેખર પતિતપાવન છે "

આજથી રામ બહેરાએ પોતાનો ધધો છોડી દીધો, તેણે હવે કૌપીન પહેરી લીધુ, કઠે તુલસીની માળા, હાથે તુલસીના કકણ તથા પગે ઘુઘરા બાધીને તેણે પરમ આનદપૂર્વક ઉચ્ચ કઠે કીર્તન ગાઈને નાચવા માડ્યું અહા, જ્યારે તે પગે ઘુઘરા બાધી પ્રેમવિહ્વળ થઇને પોતાનું કીર્તન ગાય છે, ત્યારે તે અસ્પર્શ્ય મોચી નહિ, પરતુ એક પરમ શુદ્ધ ઉચ્ચ વૈષ્ણવ હોય એમ લાગે છે નાચતી વખતે તેની આખમાથી અખડિત અશ્રુધારા વહી જાય છે, તેના સમસ્ત શરીરમા આનદ આનદ છવાઇ જાય છે, તે કોઈ વખત એકદમ કપી ઉઠે છે તો કોઈ વખત ભગવદ્ધ્યાન ધરતા સ્થિર થાભલા જેવો થઈ જાય છે, તો કોઇ વાર "હુ હુ" "હો હો" કરીને કૂદકા મારવા મડી જાય છે રામ બહેરા કોઇ વખત એકદમ આનદમા આવી જઈને ખડખડાટ હસી પડે છે, તો કોઇ વખત એકદમ રુદન કરવા માડે છે, અથવા તો પોતાના બન્ને હાથ ઉચા કરીને પ્રભુને પોકારે છે અને તેમને પોતાના હૃદયની ગુપ્ત વાતો નિવેદન કરે છે વળી કોઈ કોઇ વાર ગદ્ગદિત્ કઠે બોલવા માડે છે કે –"હે બસીધર મદનમોહન! તમને નમસ્કાર છો નમસ્કાર છો! પ્રભુ, પ્રભુ! શું તમે મને આપનુ સુખદ પરમાનદપ્રદ સ્વરૂપ નહિ બતાવો? હા, હા, પ્રભુ! જાણ્યું, જાણ્યુ મારી આ આશા એક બાળક હાથમા ચદ્ર લેવા ધારે તેવી છે હા હા, પ્રભુ! હુ સારી રીતે જાણુ છુ કે આપના દર્શન દેવતાઓને પણ બહુજ દુર્લભ છે તો પછી હુ તો એક ક્ષુદ્ર મોચી છુ હાય! મને તે આપના દર્શન ક્યાથી થાય? પરતુ હે પ્રભુ! દયાનિધે! હવે મારાથી આપનો વિયોગ સહન થતો નથી હે પ્રભુ! તમે અધમોદ્ધારક છો તેથીજ હુ તમને એક વાર દર્શન આપવાનુ કહેવાને–પ્રાર્થના કરવાને સાહસ કરૂ છુ. પ્રભુ! ફક્ત એક–બે ક્ષણ આપની મોક્ષ-

દાયક મધુર મૂર્ત મારી સામે ઉભી રાખો, એટલેજ તેના બરો-બર દર્શન કરી લઇશ પ્રભુ ! ફકત એટલીજ વાર આપના દર્શન કરીને મારો મનુષ્યજન્મ સફળ થએલો માનીશ પ્રભુ ! હે દીનદયાળ ! હુ આટલુ બધુ સાહસ કરૂ છુ, તેમા કાંઇ મારો દોષ પણ નથી આપેજ મારા સાહસને ઉત્તેજન આપ્યું છે એક સદાચારી પવિત્ર બ્રાહ્મણને ઘેરથી મારા જેવા શૂદ્ર અને મેલા ઘેલા મોચીના ઘરમા આવીને આપેજ મારા સાહસમા વૃદ્ધિ કરી છે જો તમારે મને દર્શન નહોતાજ આપવા તો પછી તમે આવ્યાજ શામાટે ? તમે ન આવ્યા હોત તો હુ આટલુ બધુ સાહસ કરી શકત નહિ પ્રભુ, પ્રભુ ! હુ આપની પાસે ધન-જન, વિષય-વૈભવ, ઇંદ્રત્વ--ચંદ્રત્વ-કાંઇ પણ માગવાનો નથી મારે તમારી પાસેથી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ પણ જોઇતી નથી, તો હવે હે દીનદયાળ ! આ રંક સેવક ઉપર દયા કરીને ફક્ત એકજ વાર દર્શન દો-પ્રભુ ! દર્શન દો પ્રભુ ! પધારો, પધારો અને સેવકને કૃતાર્થ કરો હા પ્રભુ! હું ભિખારી છુ, કંગાળ છુ, પણ તે શાનો ? બીજા કશાનો નહિ, ફક્ત તમારોજ તમારા દર્શન કરવા પૂરતોજ કંગાળ છુ દો, દો પ્રભુ ! એકવાર દર્શન દો અને આ કંગાળના સઘળા મનોરથ પૂર્ણ કરો ”

આ પ્રમાણે રામ બહેરા શાલગ્રામદ્વારા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો ધીમે ધીમે તેની શ્રીહરિનો સાક્ષાત્કાર કર-વાની ઉત્કંઠા એટલી બધી તીવ્ર થઈ ગઇ કે, રાત્રિદિવસ તેના મુખમાથી “ હે પ્રભુ ! દર્શન દો, દર્શન દો ” એજ પોકારો નીકળતા હતા

ભગવાન ભક્તવત્સલ છે ભકતનો વિશુદ્ધ ભાવ તેમને બહુજ પ્રિય હોય છે તેઓ ભાવરહિત કોઈ પણ ક્રિયા અથવા પ્રાર્થનાને ગ્રહણ કરતા નથી યજ્ઞદાન કે જપતપની પણ તેઓ અભિલાષા રાખતા નથી તેઓ તીર્થપર્યટન કે વ્રતાનુષ્ઠાનથી પણ વશીભૂત થતા નથી, કેવળ એકમાત્ર વિશ્વાસ-દૃઢ શ્રદ્ધાથીજ વશ થાય છે જેનુ હૃદય વિશુદ્ધ થયુ હોય છે અને જે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરે વિકારથી રહિત થયો છે, તેના તેઓ બંધુરૂપ છે પ્રભુ તેવા માણસોની જાતિ અજાતિનો પણ વિચાર કરતા નથી

ભાવગ્રાહી ભગવાન રામ બહેરાના વિશુદ્ધ ભાવના આકર્ષણથી હવે સ્થિર રહી શકયા નહિ તેઓ એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનુ રૂપ લઈને

ભક્તને ઘેર ગયા. જઈને જુએ છે તો ભક્ત રામ તો ભગવત્પ્રેમના આવેશથી મસ્ત બનીને કીર્તન ગાતો ગાતો નૃત્ય કર્યા કરે છે આ વખતે તેને પોતાના દેહનું ભાન નથી એક ક્ષણે તેઓ સંપૂર્ણ ભકિતથી ગદ્ગદિત કંઠે પોતાનું કીર્તન ગાય છે,તો બીજીજ ક્ષણે માથું હલાવી નાચતા નાચતા હાથ જોડી શ્રીશાલગ્રામ પ્રભુની પાસે જઇને ગાડાની માફક જેમ આવે તેમ બકવા માડે છે ભક્તનો આ ભાવ-તેની આ દશા જોઈને આનંદમય પ્રભુ કયાંસુધી અપ્રકટ રહી શકે? થોડી વાર સ્વસ્થ રીતે ઉભા તેઓ તરતજ મૃદુ હાસ્ય કરતા એ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના વેષમા રામદાસની પાસે જઈને પૂછવા લાગ્યા -" અરે ઓ રામદાસ ! તુ આ પ્રમાણે નાચ્યા કૂદયા કરે છે તેનુ શુ કારણ ? વળી રાત્રિદિવસ તું શુ બબડયા કરે છે ? આટલો બધો શ્રમ ઉઠાવીને તુ કોને રાજી કરવા માગે છે ?"

આ વખતે રામ બહેરા શ્રીભગવાનના ધ્યાનમા તલ્લીન થઈ ગયો હતો તેને પોતાના દેહનુ બિલકુલ ભાન નહોતુ, પરંતુ તેને ભાન આણુવુ કે ન આણુવુ જેના હાથમા છે, એવા સ્વયં શ્રીભગવાન જ્યારે તેની પાસે જવાબ માગે છે, તો હવે તે અચેતન-બાહ્યજ્ઞાનશુન્ય કેવી રીતે રહી શકે ? તેને આવી ધ્યાનસ્થ સ્થિતિમા જો કોઈ બીજાએ બોલાવ્યો હોય તો તે કદિપણુ બોલે નહિ, પરંતુ ભગવાને બોલાવ્યો એટલે બોલ્યા વિના ચાલે એમ નથી ભગવાનનો નાદ સાભળતાજ ભકતનુ ધ્યાન છૂટી ગયું તે આંતરરાજ્યમાથી બાહ્યરાજ્યમા આવી પડયો આખો ઉઘાડીને જુએ છે તો પોતાની સન્મુખ ઉભેલી એક દિવ્ય બ્રાહ્મણ મૂર્તિના દર્શન થયા તેમને જોતાજ રામદાસે તેમને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને ત્યારપછી બન્ને હાથ જોડી વિનીત ભાવે કહ્યુ -" હે દેવ ! હુ મહામૂર્ખ-નારકી મનુષ્ય છુ મારો અપરાધ લક્ષમા લેશો નહિ આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાની મારામા લેશમાત્ર પણ યોગ્યતા નથી, છતા મારી અલ્પમતિ પ્રમાણે હુ જે કાઈ કહુ છુ, તે આપ શ્રવણ કરો "

ત્યારપછી રામદાસે તેમની પાસે પોતાને શ્રીશાલગ્રામ પ્રભુ મળ્યા ત્યારથી માડીને છેક બ્રાહ્મણ-પંડિત પોતાને પાછા આપી ગયા, ત્યાસુધીની સમસ્ત હકિકત નિવેદન કરી અને ત્યારપછી રડતા રડતા કહ્યું.-" હે દેવ ! તે બ્રાહ્મણ જતી વખતે મને કહી

ગયો છે કે 'તું આ શિલાને સાક્ષાત્ ભગવાન ધારીને તેનું પૂજન કરજે. તેમ કરવાથી તને જરૂર તેના દર્શન થશે ' હે દેવ ! હું જાતનો મોચી છુ કાંઇ પણ ભણેલો નહિ હોવાથી પાઠપૂજા પણ જાણતો નથી,તેથી મારા મનમા જે કાંઇ આવે છે તે બોલીને પૂજા કરૂ છુ હે વિપ્ર ! હું મૂર્ખ છુ પૂજન કરતી વખતે શું બોલીને શું કરવું અને શું ન કરવુ, તેમાનુ હું કાંઈ પણ જાણતો નથી દેવ ! તે બ્રાહ્મણ કહી ગયો છે કે, 'તુ પૂજા કરજે અને તને જરૂર તેના દર્શન થશે ' હે વિપ્ર ! ભગવાનના દર્શન કરવાની આશામા ને આશામા હુ આ પ્રમાણે ઉચ્ચ કંઠે શ્રીપ્રભુના ગુણાનુવાદ ગાઉં છુ, પરંતુ હાય પ્રભુ ! હજુ સુધી મને તેના દર્શન થયા નથી હાય, હાય ! અરે શુ મને તેમના દર્શન નહિજ થાય ? હાય, હાય ! પ્રભુ ! દર્શન દો, દર્શન દો "

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા રામ બહેરા ઉન્મત્તની પેઠે અધીરો થઇ ગયો અહા ! પરંતુ હજીપણ તેની પરીક્ષા પૂર્ણ થઇ નહોતી, તેથી બ્રાહ્મણરૂપધારી શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન રામદાસને આશ્વાસન ન આપતા તેને જરા વધારે તાવવા માટે કહેવા લાગ્યા કે— "હે ભાઇ ! તારી આશા કાંઇ નાની સુની—જેવી તેવી—નથી ! યોગીન્દ્ર, મુનીન્દ્ર અને સુરેન્દ્ર પણ અનંતકાળ સુધી તપશ્ચર્યા, ધ્યાન, સમાધિ વગેરે કરવા છતા પણ જેના દર્શન કરવાને ભાગ્યશાળી થતા નથી,તો શુ તારા જેવા એક નીચ મોચીને તેના દર્શન થશે? ભાઈ! મારૂ કહ્યુ માનીને તુ એ બધી લાંબી લાંબી આશાઓ છોડી દે અને જે કાંઇ કરતો હતો તે કરીને સુખી થા "

બ્રાહ્મણના આ વાકયોથી રામદાસનુ હૃદય ચીરાઇ ગયું હવે તેનાથી રહેવાયું નહિ બ્રાહ્મણને આ પ્રમાણે નિરાશાજનક શબ્દો ઉચ્ચારતો સાંભળીને બેચાર શબ્દો કહેવાનુ તેને મન થયું તેજ વખતે તેના હૃદયમા એક જાતનો દિવ્ય ગર્વ ઉત્પન્ન થયો અને તેને પરિણામે તે પરમ કરુણ—પતિપાવન પ્રભુની કરુણાનું વર્ણન કરવાને તૈયાર થઈ ગયો ત્યારપછી એકવાર મન સાથે પોતાના ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરી લઇને વિપ્રવેષધારી શ્રી ભગવાનને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યોઃ—" હે વિપ્ર ! આપ જે કાંઇ કહો છો તે સત્ય છે, પરંતુ મારે આપને બે—ચાર શબ્દો કહેવા છે પતિનો પ્રેમ હોય—પતિ જો આદર કરીને સ્નેહપૂર્વક બોલાવતો હોય તો પત્ની ગમે તેવી કાળી કુબડી હોય તોપણ લોકો તેને " સૌભાગ્યવતી "

કહીનેજ બોલાવે છે અને તેને માન આપે છે,પરંતુ પતિથી ત્યજાયલી સુંદર સ્ત્રીને પણ તેના જેટલો આદરસત્કાર મળતો નથી. પત્નીની માનમર્યાદા આદર, અને પ્રતિષ્ઠા સઘળુ પતિના સ્નેહ ઉપરજ આધાર રાખે છે હે દેવ ! મારા સ્વામી તો બહુજ દયાળુ છે દયાના પારાવાર–સમુદ્ર છે તે જરૂર મને દર્શન દેશેજ મારા પ્રભુ દયામય છે–દયાના સાગર છે, એટલે તેઓ જરૂર મને દર્શન આપશેજ, પરંતુ એમ કરતા જો મારા કોઇ પાપને લીધે તેઓ મને દર્શન નહિજ આપે, તોપછી હુ આ મારૂ જીવન પણ રાખવાનો નથી. આત્મહત્યા કરીને તે પાતકનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરીશ આ પ્રમાણે અનેક વાર મરતા અવતરતા પણ કોઇ ને કોઇ જન્મે તેમના દર્શન થશે કે નહિ ? ”

આ પ્રમાણે બોલતા બોલતા રામદાસનો કંઠ રૂંધાઇ ગયો અને આંખોમાથી દડ દડ અશ્રુધારા વહેવા લાગી ભકતનો આવો વિશુદ્ધ ભાવ જોઇને ભગવાનને બહુજ આનંદ થયો હવે તેમનાથી ભકત રામદાસને દર્શન આપ્યા સિવાય રહેવાયુ નહિ તેઓ અતિ મધુર સ્વરે કહેવા લાગ્યાઃ–“ હે રામદાસ ! તારા જીવનને ધન્ય છે તે તારા વિશુદ્ધ ભાવથી મને વશ કરી લીધો છે લે, લે હવે એક વખત આંખ ઉઘાડીને જોઇ લે જો, જો, તુ જેને માટે આટલો બધો આતુર થઇ ગયો છે, તે હુ તારી પાસેજ ઉભો છુ ”

આનંદમયની આવી કૃપાથી રામબ્હેરા આનંદસાગરમા ડુબી ગયો રામદાસ આંખ મીંચી શ્રીપ્રભુનુ ધ્યાન ધરવા લાગ્યો, તો તેમાશ્રી પ્રભુની મુરલીધર મદનમોહન મૂર્તિ પોતાના હ્રદયમા બિરાજેલી દેખાઈ અહા ! શુ સુંદર રૂપ ! પ્રભુ રામદાસના હ્રદય–કમળમા બિરાજીને બંસી બજાવે છે સાથે સાથે મૃદુ મૃદુ હાસ્ય પણ કરે છે તે વખતે તેમના મુખમાથી જાણે અમૃતજ વર્ષતુ હોય એમ લાગે છે આ સુંદર દિવ્ય રૂપ નિહાળતા નિહાળતા રામદાસ દેહનું ભાન ભૂલી ગયા. ત્યાર પછી થોડી વારે વ્યાકુળ ભાવે નયન ઉઘાડીને જુએ છે તો પ્રભુની જે દિવ્ય મૂર્તિને તેમણે પોતાના હ્રદય–કમળમા બિરાજેલ જોઇ હતી, તેજ મૂર્તિ પોતાની સન્મુખ પણ ઉભેલી જોઇ આ વખતે રામદાસના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ પ્રેમપૂર્વક શ્રીપ્રભુના ચરણમા પડી આતુર નયને તેમના દર્શન કરવા લાગ્યા. પ્રાણનાથ-

ના આ પ્રમાણે સાક્ષાત્ દર્શન થવાથી તેમનું સમસ્ત દુ:ખ દૂર થયું તેમની વ્યાકુળતા પણ જતી રહી પ્રભુને જોઈને રામદાસ તેમને પ્રણામ કરીને સ્તુતિ કરવા જતા હતા, એટલામાજ શ્રી મૂર્તિ એકાએક અતર્હિત થઈ ગઈ એકવાર દર્શન થયા પછી રામદાસને પોતાના ઇષ્ટદેવના પુન દર્શન કરવાની તીવ્ર ઉત્કઠા થઈ તેઓ સર્વદા શ્રીભગવદ્ભજનમાજ તલ્લીન રહેવા લાગ્યા–ભગવાનમાજ તન્મય રહેવા લાગ્યા તેમનુ અતઃકરણ શ્રીભગવદ્દર્શનથી અમૃતમય બની ગયુ, પરતુ ભગવાન એકાએક અતર્ધાન થઈ ગયા પછી પુન દર્શન કરવાને તેઓ વ્યગ્ર રહેતા હતા આ પ્રમાણે યોગવિયોગની મિશ્ર અવસ્થામા તેનુ બાકીનું જીવન વ્યતીત થઇ ગયુ અને છેવટે આ નશ્વર દેહનો ત્યાગ કરી પ્રભુના દિવ્ય ધામમા જઈ શ્રીહરિના પાર્ષદશરીરને પ્રાપ્ત કર્યું.

२९–गोपाल

ગોપાલ–જેવુ નામ તેવુજ કામ, ગાયો પાળવી એજ કાર્ય, જાતે ગોવાળ, શૌચ–સદાચાર નહિ, આહારનો વિચાર નહિ, ભૂલે ચૂકે પણ કથાવાર્તા સાભળેલી નહિ, આખો દિવસ ગોવાળો-મા રહેવુ અને ગાયો લઈને જયા ત્યા ફર્યા કરવુ, રાત્રે પણ ઘેર આવવુ નહિ, એવી સ્થિતિમા રહેનાર ગોપાલ નામનો એક ગોવાળ ઉત્તર ખડમા આવેલા કમળાવતી પુરમા નિવાસ કરતો હતો તેના ઢગ બહુજ વિચિત્ર હતા. ઉપર લખ્યા પ્રમાણે તે હમેશા પોતાની ગાયો સાથે વનવગડામાજ ભમ્યા કરતો હતો કમળાવતીમા તેના ઘર–બાર છે, સ્રી–પુત્ર છે, પરતુ તેની તેને લેશ પણ ચિતા નથી બપોર થાય એટલે ઘેરથી કોઇ ભાત આપી આવે છે અને તે ખાઇને તે વનવગડામાજ પડી રહે છે–પશુસાથે પશુજેવો થઈને ભમ્યા કરે છે

ઉત્તર ખડમા કમળાવતી પુર એક પ્રસિદ્ધ સ્થાન છે ત્યા આગળ સદા–સર્વદા વિવિધ ધર્માનુષ્ઠાન અને કથાવાર્તા થયા કરતી, પરતુ ગોપાલ ત્યા કદિ પણ જતો નહિ પોતાના ઘરની કે સ્રીપુત્રની પણ ખબર રાખતો નથી, આટલુ છતા તેનામા એક સદ્ગુણ હતો તે શ્રીહરિના નામને પરમ મગળસ્વરૂપ ધારીને તેનુ ઉચ્ચારણ કરતો હતો તે પણ સમજીને નહિ પણ દેખાદેખી કરતો અને સવારમા ઉઠતી વખતે અથવા તો રાત્રિના થાકયા–પાકયા શરીરે વૃક્ષનીચે વિશ્રામ લેતી વખતેજ કરતો

આમ કરતા કરતા તેની ઉમર પચાસ વર્ષની થઈ ગઈ તેના બરોબરીઆ તેની વારવાર મશ્કરી કરતા 'એમ નામ લીધે કાઈ વૈમાનનો ડાડો હાથમા આવી જવાનો નથી.' આ સાભળીને તેને બહુ માઠું લાગતુ, પણ કશો ઉત્તર આપી શકતો નહિ એક દિવસ કોઈ એક જતા આવતા વૈષ્ણવે આ પ્રકાર જોયો તે ઉપરથી તેણે પેલા ઠઠ્ઠામશ્કરી કરનારાઓને કહ્યુ કે, ભાઇઓ ! તમે ભૂલ ખાઓ

છે જો ગુરુગમ લઈને ખરા મનથી ભગવાનનું નામ લેવામા આવે છે તો એનાવડે તો માણસ આ દુઃખરૂપ સસારને તરી જાય છે અને મોટા રાજામહારાજાઓ કરતા પણ અનેકગણા સુખરૂપ એવા પ્રભુના ધામને પામે છે વળી એ માણસ કદાપિ વગરસમજ્યે પ્રભુનુ નામ લેતો હશે, તોપણ પ્રભુનામનો મહિમા એવો છે કે એની એવી સ્થિતિ જોઈને તે ભગવત્સ્મરણનો ખરો રસ્તો બતાવનાર કોઇ ને કોઇ ગુરુ એને મળીજ આવશે, અથવા તો એ પોતે એવા ગુરુને મેળવવાની ઈચ્છા કરશે અગ્નિને અજાણપણે અડકવાથી પણ માણસ દાઝયા વગર રહેતો નથી, તેમ ભગવાનનુ નામ પણ એવી વસ્તુ છે કે માણસ મૂર્ખ હોય ને અમસ્તો પણ તે લીધા કરે, તોપણ તેને પરિણામે વહેલેમોડે તેને ટોકનાર અને તેની દયા ખાનાર તેમજ તેને તેની સાચી સમજણ આપીને આગળ વધારનાર કોઇ ને કોઈ મળી આવવાનુજ અને એમ કરતા કરતા તેનો ઉદ્ધાર થવાનોજ *

પેલા મસ્ત જેવા જણાતા વૈષ્ણવ સતે આ પ્રમાણે પેલા ઠઠ્ઠા-મશ્કરી કરનારને શિખામણ દીધી તે તમામ આ ગોપાલ ભરવાડના સાંભળવામા આવી આ વાતો ઉપરથી તેમજ તે સતની વાણી અને દેખાવની સાત્ત્વિકતાથી ગોપાલના મન ઉપર કાઈ જુદીજ અસર થઇ તે તો તરતજ જઈને તે સતના ચરણમા પડયો અને પોતાને ગુરુદીક્ષા આપવા પ્રાર્થના કરી. એ વૈષ્ણવ

* ભગવાનના નામની તો વાતજ શી કરવી, પણ આ ભારતવર્ષમા જન્મ થવાથી પણ માણસને લાભ થયા વિના રહેતો નથી, કેમકે આ દેશમા જેટલા મહાન જ્ઞાનીઓ અને ભક્તો તથા ઋષિમુનિઓ થયા છે, તેવા પૃથ્વી ઉપર કોઈ પણ દેશમા થયા નથી અરે તેમના પ્રતાપે ભગવદ્ભક્તિ, રૂડા કાર્ય અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના વિચારો સર્વ કોમોમા એટલા તો ઉડા ઉતરી ગયા છે કે દેશના અત્યજ લોકોમા સુદ્ધા પણ તુલસી જેવી પવિત્રતાદાયક વસ્તુનુ પૂજન અને ભગવત્કીર્તન દાખલ થઇ ચુકેલુ છે તથા તે એટલે સુધી કે કાળ જતા ઉચી કોમો એવી ઉપકારક ધમપ્રથાઓને ભૂલતી ચાલે છે, પણ અત્યજ વર્ગમા તે પ્રચલિત છે ઉચી ભાવભક્તિવાળા ભજનકીર્તનો તે લોકોમા જેવી સુદર રીતે ગવાય છે, તેવી રીતે ઉચા લોકો ગાઇ શકતા તો નથીજ, પણ ઉલટા એવુ ગાવુ–સાભળવુ એ જાણે કોઇ એક નીચુ કામ ન હોય ! એવુ તેમને લાગે છે !

સંત હવે ગુરુ બનવાની ભાવનાથી પર થયેલા હતા અને ભગવદ્દાવેશમાં મસ્ત વિચર્યા કરતા હતા ભરવાડની પ્રાર્થનાથી તેમના હૃદયમાં દયા ઉપજી અને તેમણે કહ્યું કે,જો ભાઈ મારાથી તો ગુરુ થવાય તેમ નથી, પણ તારે ગુરુ કરવાની જરૂર તો છેજ, કેમકે નૌકા કાંઈ પોતાની મેળે ચાલી શકતી નથી તેને માટે તો એક હુશિયાર નાવિકની જરૂર છે ગુરુ એ આ દેહરૂપી નૌકાના નાવિક છે જે નાવિકવગર નૌકાને પેલે પાર લઈ જવાની ઈચ્છા કરે છે, તેની વિપદનો પાર નથી રહેતો અને ઘણું કરીને નૌકાનો તેમજ તેનો પોતાનો નાશ થાય છે, માટે જો તમે પણ ગુરુ પાસે દીક્ષામંત્ર ગ્રહણ કરી તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે તમારી દેહરૂપ નૌકા ચલાવશો તો તમને કોઈ પણ પ્રકારનો ભય રહેશે નહિ અને તમારી નૌકા અનુકૂળ પવનને લીધે ટુંક સમયમાજ આ દુસ્તર ભવસાગર તરી જશે તથા તમે પણ એક સંત પુરુષ બની રહેશો અને તમને પ્રભુના દર્શન થશે ભાઇ ગોપાલ! આ પ્રમાણે કરવાથીજ અનેક સંતો ઉદ્ધાર પામ્યા છે, માટે તમે પણ સત્વર કોઈ સદ્ગુરુના પાદપદ્મનો આશ્રય ગ્રહણ કરો આ રસ્તે અનેક સુપાત્ર માણસો જાય-આવે છે તેમાથી કોઇ ને કોઈ મળી આવશે

ગોપાલે તેમની વાત સાંભળી અને પોતાને પણ પ્રભુના દર્શન થઇ શકે એમ છે, એ વાત જાણીને તેના આનંદ અને ઉત્સાહનો પાર રહ્યો નહિ

પેલા વૈષ્ણવ તો એટલું કહીને પોતાને રસ્તે પડયા, પણ તેમના કહેવાની અસર ગોપાલના મનમાથી જતી રહી નહિ જ્યારે જ્યારે તે એકલો પડતો, ત્યારે ત્યારે તેને તેનાતેજ-ગુરુ કરવાનાજ વિચારો આવતા હતા છેવટે તેણે ગુરુ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને પોતાના બાંધવોને પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો, પણ તેની સાથે કહ્યુ કે-"ગુરુદીક્ષા તો લઉ,પરંતુ તે લીધા પછી મારાથી વારવાર દંડવત્ કરાશે નહિ"

બંધુઓએ કહ્યુ કે-"ભાઈ તુ દીક્ષા લે તેમા અમે ખુશી તો છીએ, પરંતુ તને એવા ગુરુ મળશે ક્યાથી ?" ગોપાલે કહ્યું:-"અરે એમા શું ? પેલા વષ્ણુવે મને કહ્યુ છે કે આ માર્ગે થઇને હજારો લોકો આવે-જાય છે, તેમાથી જેને જોઈને ભક્તિ થાય, જેના દર્શનથી સ્વાભાવિક રીતેજ પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન થાય

એવા કોઇ સારા પુરુષને જોઇને તેમને ગુરુ કરજે મને એ વાત બહુ ઠીક લાગી છે, કેમકે મંત્ર લઇને પછી ગુરુદક્ષિણામાં એક લોટો ભરીને દૂધ આપીશ અને ગુરુમહારાજ તે દૂધ પીને પોતાને સ્થળે ચાલ્યા જશે, એટલે પછી હું પણ વારવાર માથું નમાવવાની પીડામાંથી મુકત થઇશ ” ગોપાલનું વચન સાભળી તેમના બંધુ-બાંધવો હસ્યા. તેમણે કહ્યું કે –“વારૂ ભાઇ! તેમ તો તેમ, પરંતુ જો વારવાર ગુરુ મહારાજનો મેળાપ નહિ થાય તો તને જ્ઞાન કેવી રીતે થશે ?” ગોપાલે કહ્યું –“ હું જ્ઞાન-બાન જાણતો નથી દીક્ષા લેતી વખતેજ હું તો ગુરુમહારાજને કહી દઇશ કે મારાથી બહુ જ્ઞાન લેવાય તેમ નથી મને તો બસ જે તે એકજ બાબત કરવાની કહી જાઓ, એટલે તે પ્રમાણે નિયમ પૂર્વક કર્યા કરીશ બીજુ વધારે કાંઇ મારાથી થવાનું નથી. જો ગુરુ મારી આ શરત કબૂલ રાખીને દીક્ષા આપશે, તોજ તે ગ્રહણ કરીશ, નહિ તો ના કહી દઇશ ’ બંધુબાંધવો તેની આ વાત સાભળીને હસતા હસતા ચાલ્યા ગયા અને ગોપાલ પણ વધારે સમય ન રોકાતા ગાયો ચારવાને ચાલ્યો ગયો

દિવસ જવા લાગ્યા તેમ તેમ ગોપાલના હૃદયમાં ગુરુમંત્ર મેળવવાની વ્યાકુળતા વધતી ગઇ આજ દિનસુધી તે ગાયો ચારવા સિવાય બીજુ કામ કરતો નહિ, પરંતુ હવે તેને એક બીજુ કામ વધ્યું ગોપાલ વારવાર રાજ-માર્ગ ઉપર જઇને બેસે છે અને આતુર નયને કોઇ સારા સાધુ બ્રાહ્મણને શોધ્યા કરે છે કોઇ વખત તે રસ્તે નીકળતા બીજા માણસોને પણ આગ્રહપૂર્વક પૂછે છે કે –“ હે ભાઇ ! આવતા આવતા તમે કોઈ સારા વૈષ્ણવને જોયો છે ? ”કોઈ વખત ઝાડ ઉપર ચઢીને તેમની તપાસ કરે છે આ પ્રમાણે ગુરુમંત્ર લેવા માટે તેનું મન બહુજ આતુર થઇ ગયું છે હવે તેને બિલકુલ ધૈર્ય રહેતું નથી તે આકુળ વ્યાકુળ થઈ જાય છે અને ગુરુ ન આવવાથી ઘડી ઘડીમાં રડી પડે છે

કુદરતના નિયમો જેટલી સચ્ચાઈ બીજી બાબતોમાં ભાગ્યેજ હોય છે જ્યારે મન ખરેખરૂ વ્યગ્ર થઇ ગયું–આતુર થઈ ગયું, ત્યારે ગોપાલને ગુરુ મળતા પણ વાર લાગી નહિ પરમ પ્રભુની પ્રેરણાથી એક પરમ વૈષ્ણવ સાધુ જ્યાં આગળ ગોપાલ વ્યાકુળ-ચિત્તે શ્રીસદ્‌ગુરુની શોધ કરતો બેઠો છે તે તરફ આવવા લાગ્યા.

ગોપાલ તો તેવા પુરુષની વાટજ જોતો હતો તેણે તરતજ તે

મહાપુરુષને જોયા અને જોતાજ તેના હૃદયમા ભકિતભાવ ઉત્પન્ન થયો તેમને જોઈને તે એકાએક બોલી ઉઠયો –“અહાહા ! નક્કી મને ભવપાર લઈ જનાર ગુરુદેવજ આવે છે ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે એકદમ ગાય દોહવાને બેસી ગયો ગાય દોહતા દોહતા તે અનેક વિચારોમા ગોથા ખાયા કરે છે ગુરુદેવ પ્રાપ્ત કરવાનો શુભ અવસર મળવા માટે તે પોતાને ધન્યવાદ આપે છે, એટલા-માજ તે શાત, સૌમ્ય વિનમ્ર વૈષ્ણવ મૂર્તિ ત્યા આગળ આવી પહોચી તેમને પાસે આવી પહોચેલા જોઈને ગોપાલ ગાય દોહવાનુ પડતુ મૂકી તેમની પાસે ઉપદેશ લેવાને તે તરફ દોડી ગયો આ વખતે તેના એક હાથમા દૂધનુ વાસણ તથા બીજા હાથમા ગાયો હાકવાનો દડો છે આવી સ્થિતિમા તે વૈષ્ણવ મહારાજ તરફ “ મહારાજ ! ઉભા રહો, ઉભા રહો ” એમ બૂમ પાડતો પાડતો દોડવા લાગ્યો

ગોપાલના ગળાનો અવાજ કાઈ જેવો તેવો નહોતો તે વજ્રથી પણ કઠોર હતો તે ભીષણ અવાજ સાભળીને તે વૈષ્ણવ ચમકીને ઉભા રહ્યા. જોતજોતામા ગોપાલે તેમની પાસે જઈ પહોચી દડવત્ પ્રણામ કરી, શુદ્ધ અને સરળ ભાવે કહ્યુ –“ હે દેવ ! તમે મને આ ભવસાગરની પેલે પાર લઈ જાઓ લો લો, આ દૂધ પીઓ અને મારા કર્ણમા મત્રનો ઉપદેશ આપી ચાલ્યા જાઓ હે મહા-રાજ ! આ મે તમારા પગ પકડી રાખ્યા છે દીક્ષા આપ્યા સિવાય તો હવે તમારાથી જવાયજ નહિ ”

વૈષ્ણવ તો આ બનાવ જોઇને દિઙ્મૂઢજ બની ગયા, પરંતુ ગોપાલનો વિશુદ્ધ ભકિતભાવ જોઇને તેની ઉપર કરુણા પણ આવ્યા વિના રહી નહિ, કેમકે ગોપાલની આખોમાથી નીકળતા અશ્રુઓ તેના હૃદયની વિશુદ્ધતાની ખાત્રી આપી ચૂકયા હતા

વૈષ્ણવે કહ્યુ:–“ભાઇ! ઉઠ બેઠો થા મારા પગ છોડી દે તારે ઘેર ચાલ,એટલે ત્યા આગળ કોઇ એકાત પવિત્ર સ્થાનમા બેસીને તને દીક્ષા આપુ તારો દેહ જોતા જણાય છે કે તે કેટલાક દિવસ-થી સ્નાન પણ કર્યું નથી, તેથી તે પણ કરવુ પડશે ”

વૈષ્ણવના વચન સાભળીને ગોપાલે કહ્યુ –“ મહારાજ ! હું આ વનવગડામા રહીને કેવળ ગાયોજ ચરાવી જાણુ છુ,ઘરબારની ફિકર કરતો નથી, સ્નાનાદિની પણ દરકાર રાખતો નથી, માટે કૃપા કરીને આ સ્થળેજ ઉપદેશ આપો ! ”

આ સાભળીને વૈષ્ણવ મહારાજે કહ્યુ –"જો ભાઇ! હું તને અહી આગળજ ઉપદેશ આપીશ, પરતુ દીક્ષા લેતા પહેલા તારે એક પ્રતિજ્ઞા લેવી પડશે,માટે હું તને જે કાઈ કહુ તે પ્રમાણે તું કરીશ કે નહિ તે પહેલા કહી દે" ગોપાલે કહ્યુ –" મહારાજ! જરૂર, જરૂર કરીશ, પરતુ મારાથી બહુ બાબતો પાળી શકાશે નહિ મને તો ગમે તે એક બાબત બતાવજો, એટલે હું દરરોજ તે પ્રમાણે કર્યા કરીશ"

ગોપનદન ગોપાલના નિષ્કપટ વચનોથી વૈષ્ણવને બહુજ આનદ થયો અને તેઓ ગોવિદસ્મરણ કરીને તેજ સ્થાને ઘાસ ઉપર બેસી ગયા તેમણે માનસિક રીતે આસન શુદ્ધિ વગેરે કરી લીધુ પછી સ્નેહપૂર્વક પોતાના કમંડલમાથી જળ લઇને ગોપાલના સમસ્ત શરીર ઉપર છાટયું અને મત્રનો ઉપદેશ આપીને કહ્યુ કે –" વત્સ! હવેથી તારે જે કાઇ ખાવું તે પહેલાં ગોવિદને –ભગવાનને નિવેદન કરીનેજ ખાવું"

વૈષ્ણવના વચન સાભળીને ગોપાલે તેમને દડવત્ પ્રણામ કર્યા અને કહ્યુ કે –"બાપજી! હુ તેમજ કરીશ, પરતુ હજી મારે એક વાત પૂછવાની રહી ગઇ તમે જે ભગવાનને નિવેદન કરવાનું કહ્યુ, તે ભગવાન કેવા છે અને કયા છે તથા તેમના દર્શન કેવી રીતે થઈ શકે એમ છે, તે પણ જણાવો"

વષ્ણવે કહ્યુઃ–"વત્સ! તે મહાન પ્રભુ દરેક ઘટમા–ઘટઘટમા વ્યાપી રહ્યા છે, આ અખિલ બ્રહ્માડ તેમનાથીજ ભરેલુ છે, માટે તુ એમને જયા આગળ સાચા મનથી શોધશે ત્યા આગળ તે તને દર્શન દેશે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું રૂપ બહુજ મનોહર છે, તેમના અગનો રગ શ્યામ છે, તેમના નયનો બે ખીલેલા કમળો જેવા રમણીય છે, પૂર્ણિમાના પૂર્ણચદ્રની પેઠે તેમના મુખમાથી અમૃત વર્ષી રહ્યુ છે, અહા! તેના દર્શન થતાજ બધા પ્રકારના દુખો દૂર થઈ જાય છે, તેમના હોઠ બહુજ રાતા છે અને મુખમા મધુરી મોરલી શોભી રહી છે ભગવાન પીળુ પીતાબર ધારણ કરે છે, તેમની કટિમા સુવર્ણનો કદોરો અને ચરણમા નૂપુરો શોભી રહ્યા છે તું ગમે ત્યા હોય પણ તેમનુ આ પ્રમાણે ધ્યાન ધરીને તથા મત્રનો જાપ કરીને પછી તેમને ખાદ્ય–સામગ્રી નિવેદન કરજે અને પછી તેમની પ્રસાદી આરોગજે ગમે તેમ થાય પણ આ પ્રમાણે કરવાનુ ચૂકતો નહિ પ્રભુ તારૂ કલ્યાણ કરશે."

આ પ્રમાણે કહીને ગોપાલે આપેલુ દૂધનું પાત્ર લઇને તેમણે ત્યાથી ચાલવા માડયુ ગોપાલે પણ આનદપૂર્વક તેમના ચરણમાં દડવત્ પ્રણામ કરીને પોતાના ગોવાળા તરફ ચાલવા માડયું

ગોપાલના પત્ની, પુત્રાદિ આમાનુ કાઇ જાણતા નથી તે દિવસે તેની સ્ત્રી તેને માટે ભાત લઈને આવી અને પાસે મૂકીને ચાલી ગઈ આજે ગોપાલ કાઈ જૂદાજ વિચારમા ચઢી ગયો છે હવે તેના મનમા કેવળ પરમાત્માનાજ વિચારો આવે છે. તેને તેનુ જ ધ્યાન છે તે પોતાના મનસાથે વિચાર કરે છે કે:– "ગુરુ મહારાજ કહી ગયા છે કે શ્રીહરિ ઘટઘટમા વ્યાપી રહ્યા છે દરેક સ્થાનમા અને દરેક સમયે તેઓ રહેલા છે, તો પછી હુ તેમને કેમ નહિ જોઇ શકતો હોઉ ? લાવ, હવે ગુરુ મહારાજે પ્રભુનુ જે રૂપ કહી સભળાવ્યુ છે, તેનુ ધ્યાન કરી જોઉ જોઇએ, તેથી તેમના દર્શન થાય છે ?" ગોપાલ આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે તે વખતે તેની સ્ત્રી તેની સન્મુખ આહારનુ પાત્ર મૂકીને ચાલી ગઇ ગોપાલને તેજ વખતે ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા યાદ આવી, તેથી તે અન્નપાત્ર લઇને તે એક એકાત સ્થાનમા ચાલ્યો ગયો અને જળ છાટી, સ્થળ શુદ્ધ કરી અન્નપાત્રને નીચે મૂકયુ ત્યારપછી તે પાત્રમા તુલસીપત્ર મૂકી આંખો મીચીને ગોવિંદને નિવેદન કરવા બેઠો અને બન્ને હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યોઃ–" હે ગોવિદ ! લો,લો, આ અન્નનું ભોજન કરો ગુરુ મહારાજ તમારા ખાતા જે પ્રસાદી વધે તેજ ખાવાની આજ્ઞા કરી ગયા છે, માટે આવો, પ્રભુ ! આવો અને આરોગો. જો નહિ આવો તો મારે પણ ભૂખે મરવુ પડશે પ્રભુ ! પ્રભુ ! આજે મને બહુજ ભૂખ લાગી છે, તથાપિ જો તમે નહિ આરોગો તો હુ ખાઈશ નહિ–ઉપવાસજ કરીશ દીનાનાથ ! હવે વિલબ ના કરો જલદીથી આ ભોજ્ય સામગ્રીને અગીકાર કરી સેવકને કૃતાર્થ કરો "

જોતજોતામા સધ્યા થઈ ગઇ, પરતુ ગોવિદ તો આવ્યા નહિ અને અન્ન પણ ખવાયુ નહિ ગોપાલને એથી બહુજ દુખ થયુ છેવટે તે તે અન્નને જ ગલમા નાખી દઈ પોતાના ગોવાળામા ચાલ્યો આવ્યો તેણે રાત્રે પણ કાઈ ખાધુ નહિ બીજે દિવસે પણ નિયમપૂર્વક તેની સ્ત્રી ભાત આપી ગઈ તે દિવસે પણ આગલા દિવસની પેઠે એક એકાત સ્થાનમા બેસીને ગોપાલે ગોવિદને બોલાવવા માડયા, પરતુ તે ગોવિદ આવ્યા નહિ અને અન્ન પણ

ખાધુ નહિ ગોપાલ હવે તો બહુજ ભૂખ્યો થઇ ગયો હતો, છતા પણ ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા નહિ લોપવાનો દઢ નિશ્ચય કરી સાંજ પડતાં તે સમસ્ત અન્ન પહેલા દિવસની માફક ઘોર જગલમા નાખી દઇ પોતાના ગોવાળામા આવ્યો તે દિવસે પણ તેને ઉપવાસ થયો

આ પ્રમાણે અઢાર દિવસો નીકળી ગયા ગોવિદ આવતા નથી–અન્ન આરોગતા નથી, તેથી ગોપાલ પણ કાઇ ખાતો નથી અઢાર દિવસમા તેનુ શરીર દિવસે દિવસે ક્ષીણ થવા લાગ્યુ, પેટ બેસી ગયુ, આખોમા ખાડા પડી ગયા, ઉભા થતાજ ફેર આવવા માડયા દિનપ્રતિદિન આ પ્રમાણે પતિની સ્થિતિ દુર્બલ થતી જોઇને ગોપાલની પત્ની તેને તેનુ કારણ પૂછતી, પરતુ કાઇપણ જવાબ મળતો નહિ તે પોતાના નિયમ પ્રમાણે દરરોજ ભાત મૂકીને ચાલી જતી અને તેના ગયા પછી ગોપાલ પોતાના નિયમ પ્રમાણે પ્રભુને આરોગાવવાને એકાત સ્થાનમા ચાલ્યો જતો, પરતુ ત્યાથી દરરોજ નિરાશ થઇનેજ પાછા ફરવુ પડતુ હતુ આટલુ આટલુ વેઠવા છતા પણ તે પોતાનો નિયમ મૂકતો નથી તે દરરોજ એમજ વિચારે છે કે–" અહા ! આ સસારમા આવીને વહેલા મોડા એક દિવસ મરવાનુ તો છેજ, તો પછી ગુરુ મહારાજની આજ્ઞાનુ ઉલ્લઘન શામાટે કરવુ ? ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા સત્ય હશે, તો જીવતા નહિ તો મુઆ પછી ગોલોકમા પણ તે પ્રભુના દર્શન તો જરૂર થશેજ, માટે ગમે તેમ થાય પણ ગુરુ મહારાજની આજ્ઞાનુ તો ઉલ્લઘન કરવુ નહિ "

અહા ! આજે ગોપાલના ઉપવાસનો સત્તાવીસમો દિવસ છે હવે તેનામા હરવાફરવાની પણ શક્તિ નથી તેની આખો પણ ધોળી પડી ગઇ છે આજે તે આ મર્ત્યલોકમાથી વિદાય લેવાનો હોય એમ જણાય છે સમય થતાજ તેની પત્ની ભાત લઇને આવી પહોચી પતિની અવસ્થા જોઇને તેને બહુજ દુખ થયુ "શુ થાય છે " એમ તેણે પૂછયુ, પણ ઉત્તર મળ્યો નહિ તેણે ત્યાજ રહેવાની ઈચ્છા જણાવી, પણ ગોપાલ સમત થયો નહિ, તેથી તે બિચારી છેવટે અશ્રુથી પોતાનો પાલવ ભીજવી નાખી ત્યાથી ચાલી ગઇ તેના ગયા પછી ગોપાલ ઉઠીને બેઠો થયો અને ધીમે ધીમે–મહામહેનતે એકાત સ્થાનમા જઇને ગોવિદજીને અન્ન નિવેદન કરવા લાગ્યો. આજે તેનાથી બેસી શકાયું નહિ, તેથી

તેઓ ત્યા આગળજ સૂઇ જઇને ગોવિંદ પ્રભુને બોલાવવા લાગ્યો. આજે તેના રુદનને શાંતિ નથી શરીરમા જેટલુ જળ હતું તેટલું અશ્રુબિંદુઓના રૂપમા ચક્ષુદ્વારા નીકળી ગયું. આજે તેના શરીરમા—મનમા જેટલું બળ હતુ, તે સઘળુ બહાર આવી તેની પ્રાર્થનામા ભળી ગયું, કારણ કે ગોપાલ જાણતો હતો કે, આજની પ્રાર્થના એ તેની છેલ્લી—અંતનીજ પ્રાર્થના છે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરતા કરતા તે શ્રીહરિને વારવાર પ્રણામ કરવા લાગ્યો. શ્રીહરિના દર્શનને માટે તેના મનમા બહુજ વ્યગ્રતા થવા માડી હવે શ્રીહરિ પણ કયાસુધી અવ્યક્ત રહી શકે ? તરતજ તેઓ ભકત ગોપાલપાસે આવી પહોચ્યા ગોપાલના ગુરુ મહારાજે વર્ણન કર્યું હતુ તેવુજ રૂપ ધારણ કરી,પીળુ પીતાબર પહેરી, શ્રીહરિની મનોહર મુરલીધારી મૂર્તિ ગોપાલ સન્મુખ આવી ઉભી તરતજ ગોપાલના નેત્રો ઉઘડી ગયા પ્રભુની મનોહર મૂર્તિ જોઈને તેના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ તેના શિથિલ ગાત્રો જાગૃત થઇ ગયા તેના શરીરમા એક પ્રકારનુ નવુજ ચૈતન્ય આવ્યું,વળી તેણે એક વાર પોતાની આખો મીચી દઈ શ્રીહરિનુ ધ્યાન ધરવા માડયું, તો જે મૂર્તિનુ તેને બહાર દર્શન થયું હતુ , તેજ મૂર્તિ પોતાના અંતરમા પણ બિરાજેલી જણાઇ વળી પાછી તેણે આખો ઉઘાડી તો તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ બહાર પણ તે અને અંતરમા પણ તેજ પરમ પ્રભુની પાપનાશક મૂર્તિ વ્યાપી રહેલી જણાઈ હવે તેનાથી રહેવાયું નહિ તેની આખોમાથી દડ દડ અશ્રુધારા વહેવા લાગી તરતજ ઉઠીને તે શ્રીપ્રભુના ચરણકમળમા આળોટી પડયો તેનાથી એક શબ્દ પણ બોલાયો નહિ, પણ ભગવાનથી કશુ અજાણ્યું નહોતુ તેમણે પોતાના ભોળા ભક્તને પ્રેમપૂર્વક ખોળામા લઇ લીધો પ્રભુ પોતાના હસ્તકમળથી તેના આસુ લૂછી નાખી અમૃતવૃષ્ટિ કરતા પ્રફુલ્લ મુખે બોલ્યા—“ ગોપાલ ! હવે તું રડીશ મા. આ જો,હું તારા પ્રેમને લીધે તારૂ નિવેદિત અન્ન ખાઉ છુ મારે આવુંજ અન્ન જોઇએ છે હુ આવુંજ (હૃદયના સાચા ભાવ—ભક્તિથી અર્પણ થયેલુ) અન્ન ખાઉં છુ હે વત્સ! હવે ઘેર જા અને સ્રી બાધવાદિને સુખી કર હવે તારે બિલકુલ ફિકર કરવી નહિ મારા ધ્યાનભજનમા સમય વ્યતીત કરી દેહાતે મારી સાથે ગોલોકમા સુખપૂર્વક નિવાસ કરીશ ”

આ પ્રમાણે કહીને શ્રીહરિ હસતા હસતા અતર્ધાન થઈ

ગયા ગોપાલને તેમને ઘણી ઘણી વાતો કહેવાનો વિચાર થયો, પરંતુ તેની જીભ ઉપડી નહિ તે અત્યાર સુધી જે મધુર મૂર્તિ તરફ તાકી તકીને જોઇ રહ્યો હતો, તે મધુર મૂર્તિ જ દિશામાં ભળી ગઇ, તે દિશા તરફ તે જોવા લાગ્યો જાણે તે વખતે કોઇએ તેની ઉપર જાદુનો પ્રયોગ કર્યો ન હોય ? આ બધુ સત્ય છે કે સ્વપ્ન છે--તેની પણ તેને ખબર પડી નહિ થોડીવાર પછી તે એકદમ રડી પડયો અને ધબ લઇને જમીન ઉપર પડી ગયો ભગવાનના વિયોગથી તેને બહુજ દુ ખ થવા લાગ્યું પછી થોડી વારે તે કાંઇક શાંત થતાં ઉઠીને તેણે સાક્ષાત્ ગોવિંદભુક્ત મહાપ્રસાદ ગ્રહણ કર્યો ખાતાં ખાતાં તેને બહુજ આનંદ થવા લાગ્યો ગોપાલ તે ખાય છે અને ગુરુદેવની બલિહારી સાથે સાથે શ્રીહરિની પણ બલિહારી ગાતો જાય છે આજે તેના મુખમાંથી કેવળ "જયગોવિંદ ! જય ગુરુદેવ જય ગોવિંદ ! જય ગુરુદેવ !" એટલાજ શબ્દો નીકળ્યા કરે છે

ભોજન થઇ ગયું કેવળ સત્તાવીસ દિવસની નહિ, પરંતુ કેટલાક જન્મ–જન્માંતરોની તેની ક્ષુધા–પિપાસા શાંત થઇ ગઇ. ગુરુકૃપા અને ગુરુવાકયમાં ઐકાંતિક શ્રદ્ધા રાખવાથી તેણે આ લોકમાંજ પરમકૃપાળુ ભક્તવત્સલ ભગવાનને પણ પ્રાપ્ત કર્યાં, એટલુ જ નહિ પરંતુ દેહાંતે પણ ગોલોકમાં જઈ સદાને માટે પ્રભુચરણને પ્રાપ્ત થયો

ભાગ ૧ લો સમાપ્ત

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૪	૧૫	નવીજ	તેવીજ
૮૫	૨૦	કયા	કર્યો
૮૯	૪	જમ	જેમ
૯૧	૧	કયો	કર્યો
૧૦૪	૮	અશ્ર	અશ્રુ
૧૧૧	૧૩	અશ્વર્યની	ઐશ્વર્યની
૧૩૯	૯	અશ્રધારા	અશ્રુધારા
૧૪૬	૮	અશ્રનો	અશ્રુનો
૧૬૨	૧૭	તયાર	તૈયાર
૧૬૩	૫	નૈકામા	નાકામા
૧૭૧	૧૨	રહ્યા	રહ્યો
૧૯૨	૨૩	આનદમા	આનદમા
૧૯૨	૨૩	તમ	તેમ
૧૯૨	૨૩	માણદાસ	મણિદાસ
૧૯૨	૨૫	થતા હતા	થતો હતો
૧૯૪	૧૯	પ્રેમળ	પ્રેમપૂર્ણ
૧૯૮	૫	વણ શ્રકરી	શ્રવણ કરી
૧૯૮	૨૯	તમણે	તેમણે
૨૦૬	૧૧	ક્ષાત્રય	ક્ષત્રિય
૨૦૬	૨૩	પ્રાણધાર	પ્રાણાધાર
૨૧૩	૨૫	છે ?	છો ?
૨૧૬	૨૫	અતર્થામી	અતર્યામી
૨૨૨	૪	કરો છે ?	કરો છો ?
૨૩૯	૬	હતી	હતા
૨૪૯	૩૩	કયો	કર્યો
૨૭૬	૩૨	કયો	કર્યો
૨૮૨	૨૫	તેયાર	તૈયાર
૨૯૧	૭	પારપકવ	પરિપકવ
૩૧૪	૮	તામ્રવણી	તામ્રવર્ણી
૩૧૫	૬	કયો	કર્યો
૩૨૩	૧૦	શકતા	શકતા
૩૩૧	૧૦	માયા	માર્યા

तमे रोज गीतानो पाठ करो छो ?

ना करता हो, तो ते शामाटे करवो ते सांभळो

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે–'હે અર્જુન, આપણા આ ધર્મ્ય સવાદરૂપ ભગવદ્ગીતાનુ જે કોઇ પઠન કરશે, તેણે જ્ઞાનયજ્ઞથી મારૂ પૂજન કર્યું છે એમ હુ સમજીશ"

શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજ કહે છે કે–"વેદોના ત્રણે કાડ ગીતામા સ્પષ્ટ કરેલા છે (એટલુજ નહિ પણ) આ શ્રીમદ્ભગદ્વગીતા મૂર્તિમાન વેદજ હોઇને ઔદાર્યમા વેદ કરતા પણ શ્રેષ્ઠ છે"

સ્વામી રામતીર્થજી કહે છે કે – 'તેના (મહાન અમેરિકન વિચારક એમરસનના) જાતી દોસ્તોના કહેવાથી જણાય છે કે,તેના મનપર ગીતા અને ઉપનિષદોની વધારે અસર થઇ હતી"

મહાત્મા ગાંધીજી કહે છે કે–"એક વખત મારો અતકાળ પાસે આવેલો મને જણાયો,તે વખતે ગીતા મને બહુજ આશ્વાસનરૂપ થઇ હતી"

મહાત્મા થોરો કહે છે કે–"પ્રાચીન યુગની સર્વ સ્મરણીય વસ્તુઓમા ભગવદ્ગીતાથી શ્રેષ્ઠ કોઇ પણ વસ્તુ નથી × × × ભગવદ્ગીતામા એટલુ ઉત્તમ અને સર્વવ્યાપી જ્ઞાન છે કે તેના લખનાર દેવતાને અગણિત વર્ષ થઇ જવા છતા તેના જેવો બીજો એકે ગ્રથ હજી સુધી લખાયો નથી × × × ગીતાની સાથે સરખાવતા જગતનુ આધુનિક સર્વ જ્ઞાન મને તુચ્છ જણાય છે અને વિચાર કરતા આ ગ્રથનુ મહત્ત્વ મને એટલુ બધુ જણાય છે કે, કોઈ કોઇ વખત "આ તત્ત્વજ્ઞાન કોઈ જુદાજ યુગમા લખાયુ હોવુ જોઇએ," એવો વિચાર મારા મનમા થઇ આવે છે × × × હુ રોજ પ્રાતકાળે મારી બુદ્ધિ અને અતકરણને ભગવદ્ગીતાના પવિત્ર જળમા સ્નાન કરાવુ છુ"

આવી મહા મહિમાવતી ગીતાનો પાઠ પ્રત્યેક હિદુસતાને હરહમેશ કરવો જોઇએ, કુટુબમા તેનુ નિત્ય શ્રવણ કરાવવુ જોઇએ તથા સારામાઠા પ્રસગે અને અમસ્થો પણ ગીતા ગ્રથ છૂટથી ભેટ આપવો જોઇએ

પ્રભુમયજીવન	૨૧૬૦	"	०॥।

આગળ ધસો—થોડાજ સમયમા બહાર પડશે

ઇતિહાસ અને વૈદકસંબંધી ઉપયોગી પુસ્તકો

રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ-બે મોટા ગ્રંથોમા	૧૫૩૦	૬॥।×૧૦	૧૦)
આર્યભિષક્ અથવા હિંદનો વૈદ્યરાજ	૭૦૦	૬॥।×૧૦	૪)
આરોગ્યવિષે સામાન્ય જ્ઞાન-ગાંધીજીકૃત	૧૪૦	૫ ×૬॥।	०।-

બોધદાયક ઉત્તમ જીવનચરિત્રો

શ્રી ભક્ત ચરિત્ર	૪૦૮	૫ ×૯	૧॥
કાઉન્ટ ટૉલ્સ્ટૉયનુ જીવનચરિત્ર	૬૨૦	૫॥×૮	૨॥
મહાન નેપોલિયન બોનાપાર્ટ	૮૪૦	"	૩)
સ્વામી રામતીર્થની જીવન કથા	૬૪૦	"	૨)
સ્વામી વિવેકાનંદનુ સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર	૭૪૦	૫×૬॥।	૨॥
જગતનો મહાન પુરુષ (મ૦ ગાંધીજી)	૩૫૦	"	૧॥
મહાન સમ્રાટ અકબર	૩૫૨	૫॥×૮॥	૧॥
શ્રી શિવાજી છત્રપતિ	૫૨૮	૫॥।×૯	૨॥
વીર દુર્ગાદાસ	૨૪૦	૫×૭॥	०॥।
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો-ગ્રંથ ૧ લો, " " ગ્રંથ ૨ જો, " " ગ્રંથ ૩ જો	૨૧૦૦	૫॥।×૮॥	૬)
	છુટક દરેક ભાગના		૨॥

સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો માટે બોધપ્રદ વાર્તાઓ

ટુંકીવાર્તાઓ-ભા ૧ થી ૪ ભેગા	૬૦૦	૫×૯	૨)
ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૫ મો ૨૮, સાંસારિક વાતો	૩૦૪	૫×૬॥।	०॥।-
ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૬ ઠ્ઠો-બોધપ્રદ ૨૭ વાતો	૩૬૦	"	૧)
ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૭ મો-અનેક વાતો	૩૫૦	"	૧॥
દયાળુ માતા અને સદ્‌ગુણી પુત્રી	૧૬૮	૪×૭॥	०॥

બાળકોમાટે ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકો

સદ્‌ગુણી બાળકો-૬૯ બનાવોનો સંગ્રહ	૧૨૮	૫×૭॥	०।-
બાળસદ્‌બોધ-વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ	૧૧૨	"	०।०॥
બાળકોની વાતો-રમિક વાતચિતરૂપે ૨૧ પાઠ	૯૬	૫×૬॥	०॥
દુ:ખમાં વિદ્યાભ્યાસ-સચોટ સાચાં દષ્ટાંતો	૯૦	૫॥×૮	०॥
સુબોધક નીતિકથા	૧૮૪	૫×૭॥	०।=

पुस्तको मंगावनारने खास सूचना

૧-પોસ્ટેજ ઉપરાંત રજીષ્ટર તથા વી પી ખર્ચ પણ રૂ ૧૦ સુધીનું રૂ ૦। જૂદુ લાગે છે ૨-મંગાવેલામાથી જે પુસ્તક ન આવે તે ખલાસ સમજવુ ૩-પૂરૂ મૂલ્ય પ્રથમથીજ મોકલીને દશેક રૂા ના રેલરસ્તે મંગાવવાથી ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે ૪-કમમાં કમ રૂ ૨૫) ના પુસ્તકાદિ લેનારને કમીશન પણ મળશે

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય—અમદાવાદ અને મુંબઇ

आनंद सागर ब्रह्मनी आराधना करवा विषे

આનંદસાગર બ્રહ્મ આરાધીએ, એવું વેદવચન નિર્ધાર જો,
આનંદમાંથી સૌ જગ ઉપજે, જીવે આનંદે સંસાર જો આ० १
અંતે આનંદમાં સરવે સમે, તે આનંદ અચલ કે'વાય જો,
અણુ ને આદિ તે બ્રહ્માલગી, સૌમાં સરખો આનંદ થાય જો આ० २
આનંદ વિષયોમાં જે કહે, તેને ગુરુની ગમ ના હોય જો,
જડ વિષયોમાં આનંદ ના રહે, આનંદ ચૈતનમધ્યે જોય જો આ० ३
વિષયવિષે જે આનંદ થાય છે, તેનો જો જો કરી વિચાર જો,
ભમતી વૃત્તિ હોય છે જીવની, દેખી વિષય ઠરે છે ઠાર જો
તેમાં પડે પ્રતિબિંબ બ્રહ્મનું, તેમાં છે આનંદ નિર્વાર જો. આ० ४
સૂકા અસ્થિવિષે જ્યમ શ્વાનને, ખાતાં મુખનું લોહી લપટાય જો,
ત્યમ ત્યમ ખાય ઘણું ખાંતે કરી, કારણ પોતે ના પ્રીછાય જો. આ० ५
એમ વિષયમાં આનંદ જે કહે, તે નર શ્વાનસમા કેહેવાય જો,
વિષયો નિદ્રામાં રેહેતા નથી, પણ આનંદનો અનુભવ થાય જો આ० ६
એથી સહજ સમાધીને વિષે, ઉપજે આનંદ કેરા ઓઘ જો,
એવો અક્ષય આનંદ માણવા, સદાય કરવો સાચો જોગ જો આ० ७
આનંદ વિષયોનો સઘળે વદે, ઇંદ્રાદિક અજપદ કૈલાસ જો,
છોટમ બ્રહ્માનંદ જેને મળ્યો, તે તો ન કરે કોઈની આશ જો આ० ८